A SZEGÉNYEK ÖRÖME

Szépirodalmi Könyvkiadó

A SZEGÉNYEK ÖRÖME

A SZEGÉNYEK ÖRÖME

MAGYAR ÍRÓK ELBESZÉLÉSEI
(1900—1945)

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

A válogatás, az utószó és a jegyzetek
GÁBOR EMIL
munkája

ISBN 963 15 0519 7

© *Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975*

DIÁKKÖNYVTÁR

Szerkeszti Varga Katalin

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő Győri János. Műszaki vezető Jánosa István. A fedélterv és a tipográfia Apró Tibor munkája. Megjelent 1975-ben, 33 (A/5) ív terjedelemben. Sz 2412 - d -7577. MSZ 5601—59 és 5602—55.
2392—75. Szikra Lapnyomda, Budapest

Kánaán

1

— Ez már valami — szólt Légváry Artúr, és a már elolvasott levelet átnyújtotta feleségének.

A levelet Szilas-Bodrog vármegye alispánja mint a rácberzenci kultúregyesület elnöke írta. Arra kéri a mélyen tisztelt hazafit, tartana fölolvasást azon a kultúresten, amelyet az egyesület a jövő hónap első szombatján rendez. Csak röviden vázolhatja, milyen nagy föladatai vannak a nemzetiségek lakta vidéken törhetetlen kitartással működő ifjú egyesületnek, milyen nagy erkölcsi hasznára volna ennek a kitűnő író közreműködése, s milyen rajongó tisztelettel viseltetik Rácberzence egész magyar közönsége az iránt a Légváry Artúr iránt, akinek a magyar drámairodalom *A házáért* című remekművet köszöni. A levél írója vakmerő kérésének mentségéül hivatkozik arra, hogy ő már volt olyan szerencsés, és bemutatkozhatott hazánk nagynevű drámaírójának az újságírók körének egyik lakomáján; reménykedik benne, hogy nem fog elutasító választ kapni; tehát úgy intézkedett, hogy az egyesület egy megbízottja már legközelebb jelentkezzék a mélyen tisztelt hazafinál, mindenekelőtt a kegyes feleletért, de kedvező válasz esetén azért is, hogy megtudja — ha szabad így mondani — nagynevű vendégünk föltételeit.

A levél hosszú volt, és sokkal szebb, mint ez a rövid kivonat sejtetheti.

Még Légvárynét is kielégítette, pedig Légvárynó kivétel nélkül mindig kevesellte, amit az irodalom eddig nyújtott a Légváry-családnak.

— Látszik, hogy úriember írta — jegyezte meg röviden, de a hangjában az is benne volt, hogy az ajánlatot el kell fogadni.

Légváryt ez egyszer nem kellett biztatni.

— A francia akadémiának a negyven halhatatlanja között nincs egy se, aki szebben tudna írni, mint ez az alispán — kö-

zölte feleségével a lelkesedését. — Látszik, hogy ritka nagy műveltségű és igen finom lelkű ember. De (érdekes!) bár a neve nem ismeretlen előttem, sehogy se jut eszembe, hogy mikor ismerkedtünk meg?!... Pedig az ilyen embert nem szoktam elfelejteni.

Még ki se élvezték azt az örömöt, hogy végre találkozik valaki, aki Légváry Artúrt érdeme szerint megbecsüli, s az egyesület megbízottja már jelentkezett.

A cseléd egy névjegyet hozott be, amelyen ez volt olvasható: Dr. báró Plojesti Ervin, Szilas-Bodrog vármegye tiszteletbeli főjegyzője, a Szilas-Bodrog vármegyei Közművelődési Kör ügyvezető igazgatója, a *Rácberzencei Híradó* főszerkesztője.

Légváryné köddé vált, Légváry pedig kisietett az előszobába.

Az előszobában mindenekelőtt egy gyönyörű városi bundát pillantott meg — azt a városi bundát, amelyet eddig csak álmaiban látott. De nem volt ideje elmerengeni a tündéri jelenségen, mert a bunda tulajdonosa felé kellett fordulnia, aki nyomban lefoglalta egész figyelmét.

Egy monoklis fiatalember állott előtte — olyan előkelő jelenség, aminő még sohase fordult meg ebben a negyedik emeleti lakásban.

— Kedves kolléga úr — sietett beszélgetni a vendég, mialatt Légváry betessékelte a szalonnak nevezett sírgödörbe —, remélem, hamar végezhetünk... Eljön? Igen? Nem? Nos, ha igen, annál jobb. Miért is ne jönne el?! A mi vidékünk nagyon mulatságos; érdemes egyszer megnézni. Nagyon örülök, hogy nem kell hosszasan kapacitálnom... Az igazat megvallva, sietek a kaszinóba... várnak rám, és egy kicsit már elkéstem. De csak egy perc, ugye?... Minden egyébről úgyis értesült a fölszólító levélből; még csak az anyagi kérdésen kell túlesnünk. De magunk közt vagyunk... a kolléga előtt, remélem, nem feszélyezi semmi... Nos, mennyi pénz kell? Csak mondja meg őszintén!

Légváry, aki egészen más szónoklatot várt, kissé zavartan felelt:

— A meghívás olyan kedvesen szólt... aztán a kulturális cél... az egyesület hazafias működése... mindez arra késztet, hogy lehetőleg mérsékeljem az igényeimet... átlátom, hogy a közös célra tőlem is várhatnak némi áldozatot... és ennyi figyelmességgel szemben bizonyára hálásnak kell lennem... De Rácberzence egy kicsit messze van; az út oda-vissza két nap, sőt három, ha kényelemben akarom megtenni... tehát a kirándulás nem kevés időveszteséggel jár... aztán költségeim is lesznek...

jókora utat kell tenni vicinálison... legalább ötórai utat, csak oda... s a vicinálison nincs szabadjegy... Szóval, azt hiszem, nem leszek nagyon követelő, ha a szokásos kétszáz koronát kérem.

Angyal repült a szobán keresztül.

Plojesti arcán hirtelen valami árnyék vonult végig. De ekkor is meglátszott rajta, hogy olyan ember, aki megszokta szemhunyorítás nélkül nézni, mint úszik tova a bakk-asztalon az ezerkoronás tét; meglátszott rajta, hogy fegyelmezett lélek, az önuralom embere. És néhány másodperc után, amelyek talán kicsit hosszúak voltak, mint a párbajban számolt másodpercek, arcáról elsimultak a redők.

— Hát kérem — szólalt meg végre —, kétszáz korona sok pénz, nagyon sok pénz. De legyen. Ezen nem fogunk sokáig vitatkozni... az igazat megvallva, nagyon sietek a kaszinóba... nem is érnék rá sokáig vitatkozni. A legrosszabb esetben... ha valami baj lenne a dologból... személyesen vállalom az anyagi felelősséget... no de remélem, nem lesz baj... Csakhogy ezzel szemben kérnem kell valamit. Szeretném, ha a fölolvasás legalább kiadós volna... ha eltartana másfél, legkevesebb ötnegyed óráig... ha valamelyik leghosszabb vagy több rövidebb munkáját olvasná föl.

— Nem fogja a közönség az ilyen sokáig tartó fölolvasást kissé untatónak találni?

— Az ön munkáit?!... Amelyekről annyi szépet beszélnek!... Dehogy! Ellenkezőleg. A közönség meg fogja követelni, hogy legalább eleget halljon a pénzéért. Mert a kultúrestéken belépődíjat szoktunk szedni...: az egyesületnek is élnie kell!... és annyi a tennivalója!... Olyan sok mindenfélére kell a pénz! Megjegyzem, a belépődíjért a közönség egypár énekszámon és egy-két szavalaton, csupa rövid dolgon kívül nem kap egyebet, csak az ön fölolvasását. Ennek kell a műsor pecsenyéjének lennie. Lehet régi... ki ismeri az ön régibb munkáit?!... Lehet komoly vagy vidám... senki se fogja ellenőrizni, hogy ön mit olvas föl... a messzebb ülők meg se fogják érteni, sokan nem is fognak odafigyelni... csak hosszú legyen!... hogy azt ne mondhassa a közönség: „Már vége?!... Ez az egész?!...” Igazolnia kell, hogy miért csődítettük össze a közönséget... A közönségnek, ha már irodalom, hát mindegy, hogy mi... de ha egyszer pénzt adott az irodalomért, akkor legalább jól akar lakni az irodalommal... és ez érthető.

— Persze. De hogy egészen őszinte legyek, én azt képzeltem,

hogy azon a vidéken sok a gazdag ember... hogy önöknek nagy, előkelő, finom ízlésű közönségük van... hogy ez a közönség érdeklődik az irodalom iránt, de éppen azért válogatós... hogy nem esik nehezére olykor-olykor valami irodalmi dolgot is meghallgatnia, de a türelmével visszaélni nem volna helyes...

— A mi közönségünk?... No, majd meglátja! Ha a kaszinóban nem várnának, sokat beszélhetnék erről... Most csak annyit, hogy: igen, nálunk sok a gazdag ember... az is igaz, hogy ezek nem szokták a fogukhoz verni a garast... Csak éppen akkor verik a fogukhoz a garast, ha az irodalomról van szó. Kétszáz korona... irodalomért!... ez nálunk nem megy az emberek fejébe. Ne felejtse el, kérem, hogy Magyarországon vagyunk! És ne sértődjék meg. Kollégák közt el lehet mondani ennyit...

Szólt, s elviharzott a kaszinójába.

Plojesti látogatása egy kicsit lehűtötte azt a lelkesedést, amelyet Légváryban az alispán levele keltett. Eddig egy fölolvasása se tartozott a legkellemesebb emlékei közé, s egyszerre eszébe jutottak mindazok a szomorú tapasztalatok, amelyeket más városokban szerzett.

De azzal vigasztalta magát:

— Eh, sehol se egyformák az emberek!... Lám, milyen nagy a különbség aközt, ahogy Plojesti, és aközt, ahogy az alispán szól hozzám!... Mért hívnának, ha senki se akarna meghallgatni?!...

Légváryné az ajkát biggyesztette, mikor megtudta, hogy férje első ijedtségében csak kétszáz koronát kért.

— Kétszáz korona — számítgatott —, amelyből talán százegyven se fog megmaradni... Ugyan mikor tanulsz már egy kis élelmességet?!...

Légváry, hogy elejét vegye a további vitának, az angol közmondással sáncolta el magát:

— A bor le van fejtve, hát most már meg kell inni.

Néhány nap múltán Légváryné is megbékült a helyzettel. Az alispán ugyanis újabb levelet írt, mely kedvesség dolgában még az elsőn is túltett. Örömmel értesült róla, hogy hazánk kitűnő írója igent mondott. Reméli, a régi ismeretség jogán: Légváry Artúr nem fogja megfosztani őt és a feleségét attól a szerencsétől, hogy vendégül láthassák... Aztán még sok jó szó és sok magyaros szívesség.

A levél olyan szép volt, hogy sírni lehetett rajta.

— Ha én úgy tudnék írni, mint ez az alispán! — sóhajtott Légváry.

Még Légvárynénak is tetszett a levél. Ez pedig írásművel még nemigen történt meg, ha magától Shakespeare-től eredt is.

De maga a meghívás Légváryt nem örvendeztette meg.

— Nem elég, hogy az ember sok alkalmatlanságot okoz... a sok szívességet sok figyelmességgel kell viszonozni... a szállóban sokkal szabadabb az ember. Ha úgy tudnék írni, mint ez az alispán, a legokosabb volna: szépen megköszönni ezt a sok jóságot, de megírni, hogy nem élhetek vissza a szívességükkel...

Hanem az asszony letorkolta:

— Végre-valahára találkozik egy ember, aki úgy szól hozzád, ahogy illik, ahogy megérdemled... és ezt a ritka embert, ezt az egyetlen embert meg akarod sérteni?... Csak egy író lehet ilyen ostoba!

2

Egy zord januári napon Légváry megindult Rácberzencére, a poggyászában egy frakköltözettel meg annyi írásművel, amennyit tavaszig se tudott volna fölolvasni. Volt nála minden, mint a jó boltban: hosszabb, rövidebb, komoly, vidám és sírva vigadó... Rábízza a kolléga úrra, válogasson belőle.

A gyorsvonat a gyümölcs- és gabonatermő Alföldön röpítette keresztül. Légváry, aki a gázgyárban és a dolgozószobájának nevezett vacokban már rég elfelejtette, hogy természet is van a világon, kibámult a zúzmarás fákra meg a hólepte vagy csatakos földekre, és így mélázott:

— Milyen furcsa is a természet! Elvetik a magot, és nemsokára sok-sok gabona lesz belőle. Ez a szilvafa egyetlenegy szilvamagból lett, és most miriádnyi szilva terem rajta. A szellemi világban meg éppen fordítva van. Mennyi magot kell elvetni, míg valami kevés kikel belőle. És mennyit kell elvetni egészen hiába!... Aztán emitt, alighogy vetettek, máris aratnak; a szellemi magvető pedig egész életén át várhat: aratni mások fognak! A kertész megérheti, hogy gyümölcsöt szed arról a fáról, amelyet maga ültetett el, de te, szegény Légváry!... sic vos non vobis mellificatis apes!

Egypár óra múltán a fák elmaradoznak. Itt már csak gabonát termesztenek; mindenféle jófajta gabonát; hálás, jól fizető gabonát Még egypár óra... s már a búza birodalmán száguldanak

keresztül. Amerre a szem lát, csak havas, sáros földet látni. Ezen a zsíros földön terem a világ legacélosabb, legkövérebb búzája. Ez már itt a tejjel és mézzel folyó Kánaán.

Légváry újra kibámul az ablakon. Arra gondol, hogy már egy óra óta, ami földet lát, az mind a Tapolcsányi hercegé. És még órákig gyönyörködhetik ugyanebben a látványban, ha nem unja el: útja egyre beljebb viszi a herceg uradalmába.

Időközben beesteledett, s egy nagy állomáson a gyorsvonatról át kell szállnia a vicinálisra.

Elsőosztályú jegyet vált; ha véletlenül várni találják a berzencei állomáson, ne mondhassák róla, hogy mindent meg akar takarítani a pénzükből, amit csak lehet. Nem magáért teszi; de ügyelnie kell a dekórumra, mert akármilyen kis pont a világban ő, Légváry Artúr, mégis az irodalmat képviseli itt... az irodalmat, a Berzsenyi Dánielek, a Kisfaludy Károlyok, a Kölcsey Ferencek irodalmát, amelyhez való hozzáfűződését ő nagyra tartja... megbecsüli azt a tisztességet, hogy néha ezeknek a nagyoknak a nyomdokain járhat, és ezt alkalomadtán, amilyen ez a mai, kifejezi külsőségekben is.

A vicinális vonaton most csak egyetlen kocsi áll az első és második osztályon utazók rendelkezésére. A kocsi egyik fele, az elsőosztályú rész, nincs fülkékre osztva; egyetlen szalonból áll, amely még üres. A szalonban rémes hideg van; a fűtőkészülék nem a legjobban működik. Légváry „meleg"-re igazítja a szabályozót; fölveszi a télikabátját, lefekszik egy díványra, s betakarózik pléddel.

A kalauz már előbb látta a jegyét; alighogy a vonat elindul, Légváry már alszik.

Álmában a berzencei állomás peronján áll, s az üdvözlő küldöttség szónokát hallgatja. A szónok háta mögött nagy néptömeg szorong, s mialatt ő azokat nézegeti, akik a messzeségből kalapot vagy zsebkendőt lobogtatnak feléje, ezt az üdvözlő beszédet hallja:

— Hazánk jeles fia, Légváry Artúr! Eljöttél közénk, hogy megtudd végre-valahára, miért is írsz te voltaképpen?!... mi célja annak, hogy immár húsz év óta sok csúnya, fekete betűt vetsz a szép, tiszta, fehér papirosra?... és kinek, mire jó az, ha te egy ökör csöndes kitartásával képzelt mezőket szántogatsz, ahelyett hogy az áldott, zsíros, barna földet munkálnád, ekével s boronával?! Mert dolgozószobád magánosságában, jeles Légváry Artúr, gyakorta el szokott fogni a magadban való kételkedés... a reménytelenség nemegyszer kegyetlen szavakat sut-

tog a füledbe... s olykor elhiteti veled, hogy csupán azért végzesz semmire nem jó, senkinek se kellő munkát... hogy hosszú idő óta csupán azért fáradozol hiába, mert élhetetlen ember vagy, s annak idején nem volt elég eszed valami okosabbat kezdeni!... Hát mi megnyugtatunk téged, jeles Légváry Artúr, és megmondjuk neked: nem, nemcsak azért fáradozol, mert élhetetlen ember vagy, és nem tudsz okosabbat, hanem mindenekelőtt abból a célból, hogy azok az igazságok, amelyeket te igazságoknak érzesz, megújhodva, nagyobb erőben keljenek ki a földből, hogy gondolataid okulásunkra szolgáljanak, és végül hasznára legyenek az egész emberiségnek! Légy üdvöz, álmodozó Artúr, itt, a hasznos bizonyosságok hazájában!... erősödjél meg körünkben abban a gyermeki hitedben, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem igével is!... A Kenyér birodalma meghajtja előtted zászlaját, Légváry Artúr... mert bizony mondom neked, hogy azoknál, akik tudták, hogy miért halnak meg, vitézebb az, aki nem tudja, hogy miért él, de azért küzd, fárad, dolgozik tovább!...

Arra ébred föl, hogy a takarója alatt is rettenetesen fázik. Szétnéz, és három embert pillant meg a szalonban. Három, tökéletesen egyforma arcú, egyforma alakú és egyforma öltözetű embert. Három simára beretvált arcú, vörös hajú, fekete ruhás óriást. Egypár pillanatig azt hiszi, hogy még most is álmodik. Három ennyire egyforma ember nem lehet a világon. És meghozzá: együtt! Milyen furcsa álomkép!

Aztán látja, hogy: de bizony nem álomkép ez, hanem valóság. A három egyforma óriás közül az egyik a szemközt levő díványon ül; a másik balra, egy karosszéken; a harmadik áll, az elsőtől jobbra, a szalon asztalkája mellett. Az ülő óriások németül beszélgetnek.

Légváry azt gondolja:

— Derék asszony lehetett, aki ezt a három ikret a világra hozta!... — De annyira fázik, hogy nem tud másra gondolni. Ekkor észreveszi, hogy a szalonnak minden ablaka nyitva van; még a szellőztető ablakok is. Fölkel, német nyelven bocsánatot kér, s beteszi az ablakokat. Senki se felel, s Légváry visszafekszik.

Csak most pillant rá a melegszabályozóra. Látja, hogy az is „hideg"-re van igazítva. Megint fölkel, másodszor is bocsánatot kér, s visszaigazítja a „meleg"-re. Aztán a plédje alá búvik, s reménykedik, hogy most már egy kicsit föl fog melegedni.

Szeretne, de nem tud újra elaludni, s kénytelen meghallgatni az óriások társalgását. Jóformán csak a karosszéken ülő óriás beszél: azt mondja el, mi újság a megyében — mintha jelentést tenne a díványon ülő óriásnak, aki néha egypár szót kérdez. de többnyire csak bólingat. Végre a díványon ülő is nézetet nyilvánít, és azt mondja németül, hogy:

— Pfű, be meleg van!

Az álló óriás odaront a szabályozóhoz, és szó nélkül „hideg"-re igazítja.

Légváry belenyugszik sorsába. Fölteszi magában, hogy akármilyen álmos, most már ébren marad. Így, ha egy kicsit fázódik is, legalább nem fog meghűlni.

A karosszékben ülő folytatja az előadását. Híresztelésekről számol be, pletykákat és anekdotákat mond el, végül arra tér át, hogy mi történt az utolsó megyegyűlésen.

Ez, úgy látszik, a díványon ülőt nem érdekli annyira, mint az anekdoták. Mert egyszerre csak megszólal:

— A könyvemet!...

Az álló óriás szolgálatra készen ugrik egyet, de a karosszéken ülő gyorsabb, s közelebb is van ahhoz a táskához, amelyből a könyvet ki kell venni.

A könyv: Hendschel nagy vasúti útmutatója.

— Albert — szól a díványon ülő —, keresd ki, hogy ha az Orient Expresszel megyek vissza, mikor kell indulnom Berzencéről?

Albert beledől az útmutatóba, de a másik óriás, aki előbb a karosszéken ült, fölöslegessé akarja tenni Albert fáradozását. Kikapja Albert kezéből a könyvet, s szinte belepirul a boldogságba, mikor azonnal megtalálja a keresett vonatot.

— Pfű, be meleg van — szólal meg újra a díványon ülő.

Albert nekiesik az ablakoknak meg a szellőztetőknek; a másik szintén. A másik annyira igyekszik, hogy két ablakot nyit ki addig, míg Albert eggyel végez.

Mikor aztán kinyitottak mindent, ami csak kinyitható, Albert visszaáll a helyére, a másik pedig leül a karosszékbe, s újra mulattatni kezdi a díványon ülőt.

Ez nemigen fűszerezi egyébbel a társalgást, mint hogy még egypárszor elmondja:

— Pfű, de meleg van!...

De a karosszéken ülő annál közlékenyebb. És Légvárynak, néhány percnyi önkéntelen figyelem után, meg kell tudnia, hogy kikkel utazik. A díványon ülő: őkegyelmessége, Tapolcsányi

herceg. A karosszéken ülő: a berzencei plébános. S Albert, az álló óriás? Az talán a főkomornyik, talán csak egyszerű lakáj.

— Érdekes társaság! — szól magában Légváry.

De már nem tudja állni a hideget, s minthogy ilyen nagyúrnak lehetetlen megmondania, hogy ő bizony fázik, átköltözködik a szalonból a kocsi túlsó oldalára, a második osztályba.

Miközben elhelyezgeti a poggyászát, még folyvást arra gondol, amit az imént hallott.

— Szép, szép — tünődik —, ha valakinek a gondolatai a halála után még századokig foglalkoztatják az emberiséget... de Tapolcsányi hercegnek lenni szintén nem utolsó dolog.

A vonat állomáshoz ér és megáll. Légváry kitekint az ablakon. Kívül feketeség; időközben öreg este lett. Csak egy sötét épületet lát, amely nem lehet maga az állomás, csak szertár vagy rakodóház. Megnézi az óráját. Mindjárt tizenegy. Már régen Berzencén kellene lennie. De a vicinális mindig késik. Vajon hol járnak?

A vonat újra megindul, s Légvárynak, aki most már a túlsó oldalon kémlelődik, végre sikerül fölfedeznie az állomás főépületét. Amint elhaladnak mellette, a két lámpás gyér világánál is ki tudja betűzni az állomás nevét. Ez volt az utolsó megálló; most már Berzence következik.

Légváry megint kibámészkodik a sötétbe. A hó valamennyire világít; ennel a gyönge világításnál is kivehet annyit, hogy itt ugyan délben sem látna semmit, mert roppant síkságon haladnak keresztül. De Légváry áhítattal nézi ezt a semmit. Ez a havas síkság: Magyarország legjobb szántóföldjei. Itt vannak azok a búzatermő földek, amelyekből egy-egy hold egész kis vagyon. Itt laknak az ország leggazdagabb parasztjai. Ez a birodalma azoknak az uraknak, akiknek még megvan a módjuk hozzá, hogy a régi virtusaiknak élhessenek. Itt nincs szegény; itt a nagybirtokos kiskirály, de még a kisbirtokos se küzd gonddal. Ez a gazdagok világa. Kánaán kellős közepén járnak...

Még egy negyedórai várakozás... füttyszó, amely már Berzencét jelenti... valami fényesség csapja meg a szemét... megérkezett.

A vonat szépen kivilágított pályaház előtt áll meg.

— Nini! — csodálkozik Légváry. — Mekkora tömeg tolong a peronon! Csak nem engem várnak?!...

Nem, a herceget várták. Két úr beugrik az első osztályba, nyilván, hogy minél korábban üdvözölhessék őkegyelmességét.

Az állomás szolgái is mind odasietnek. Légváry hiába integet akármelyiknek: nem kap embert, aki kivigye a poggyászát.

Összeszedi a holmiját, s kicihelődik a második osztály ajtaján. Jobbra pillantva látja, hogy egy kövér, kopasz úr, bizonnyal a mögötte szorongó tisztelgők legelőkelőbbje, német üdvözlő beszéddel köszönti a herceget, aki időközben leszállott, s intve a szónoknak, hogy hagyja abba, csak annyit felel az üdvözlésre:

— Pfű, be meleg van!

Légváry a poggyászát lerakja a peronra és körülnéz. Hát őérte nem jött senki?

Végre a nevét hallja, s fölfedezi Plojestit. A báró valahol elül szaladgál; ott, ahol a harmadik osztályú kocsik állnak. Bekukkan minden ajtón, ahonnan utasok szállnak ki, s torkaszakadtából ordítozik:

— Légváry! Légváry!

— Itt vagyok! — felelne Légváry, de hang nem, csak valami suttogásféle szabadul ki a száján. Most érzi csak, hogy a torka össze van dagadva.

Megindul a báró felé, s eközben az is megpillantja őt. Lelkendezve siet a vendég elé, s messziről kiabálja:

— Már azt hittem, nem jött el!

— S az alispán? — hápog Légváry.

— Ezerszer kér bocsánatot, de rendkívül fontos hivatalos ügyben hirtelen el kellett utaznia. Különben reggel már itthon lesz, és ki-fogja menteni magát. Engem bízott meg, hogy vigyem el önt a szállására. Az alispán tudniillik nem a megyeházán lakik, hanem a saját házában. Ami a kényelmet illeti, abban nem lesz semmi hiányossága; de a házigazdát ma este nekem kell helyettesítenem... egyelőre be kell érnie az én társaságommal...

— Ó, kérem...

— Igyekszem majd úgy képviselni a házigazdát, hogy ne legyen oka panaszra... rajta leszek, hogy szórakoztassam önt... Mert a grófnőt is ki kell mentenem. Nagyon szerette volna önt megvárni, de a vicinális mindig egy-két órai késéssel érkezik, s a grófnő ilyen sokáig nem tud fönnmaradni.

— A grófnő?

— Igen, az alispán felesége. Nagyon kedves, szép asszony; majd meglátja. A múltkor olvasta önnek egy cikkét... Tudja, a sziúindiánokról!... A könnyezésig kacagott rajta, s azóta valósággal rajong önért...

— A sziúindiánokról?... Nem emlékszem.

— Az nem tesz semmit. Ő emlékszik, s ez a fő. De mi baja önnek? Olyan rekedt, hogy alig érteni a szavát!

— Úgy látszik, hogy meghűltem az úton. És ez egy kicsit aggaszt. Mert ha holnap estére még jobban berekedek, mi lesz a fölolvasással? Végigkrákogni és köhögni ötnegyed-másfél órát... borzasztó volna.

— Az nem baj. Köztünk szólva: ki figyel oda a fölolvasásra?!... A legrosszabb esetben a közönség sajnálni fogja a szegény fölolvasót, s ön megiszik nyolc vagy tíz pohár vizet, aztán valahogy túl lesz rajta. Ez a legkevesebb. A baj az, hogy a herceg megérkezett.

— Mért?

— Mert a herceg csak két-három napot tölt itt, s holnap nagy vacsorát ad. Mármost azt kérdem öntől, hogy ha holnap este az egész intelligencia esze nélkül rohan a herceghez: ki jön el a kultúrestére?!

— Mit tudom én?! Én nem tehetek róla.

— Persze hogy ön ártatlan benne, ha a hercegnek éppen most kellett megérkeznie. Csak úgy mondom. Magunk közt... kollégák közt...

Egy szolga, akit Plojesti röptében fogott el, kiviszi a poggyászt az alispán kocsijára. A nyitott kocsi láttára Légváryn egy kis borzongás fut végig, de mikor a báró tessékeli, szó nélkül nyugszik bele sorsába. A herceg és kísérete éppen akkor száguldanak el az állomásról; a herceg meg a plébános automobilon, a többiek kocsin.

Ők is megindulnak.

Légváry egy kissé hallgatag.

— Fáj a torka, mi?... — érdeklődik Plojesti. — Már csak ezért is kellemesebb lesz önnek, hogy ma este az én társaságommal kell megelégednie... legalább nem kell előre agyonbeszélnie magát. Hosszú, kimerítő utazás után... nincs rémesebb robot, mint: megpihenés helyett mindenekelőtt átöltözködni és aztán még másfél vagy két óra hosszat mulattatni egy csupa idegenből álló társaságot, melynek minden tagja természetesen csak a vendéget óhajtja hallani. Így kettesben szépen megvacsorálunk, aztán magára hagyom, s reggelig alaposan kipiheni magát. Holnapra talán elmúlik a rekedtsége is.

Légváry azt köhögi, hogy: nagyon jó lesz így...

A hintó végighalad a városon, s egy palotaszerű villa előtt áll meg. A kapu megnyílik, s két libériás inas jön ki az utcára. Az

egyik a poggyászt szedi le a kocsiról; a másik a kivilágított előcsarnokon és folyosón át bevezeti őket a vendégszobába.

A vendégszoba olyan nagy és olyan fényűzéssel bútorozott, hogy egy király is ellakhatnék benne. A villamos csillárnak minden körtéje ég ... a gázkályhában már ott vereslik a tűz ... Légváry nagyot lélegzik.

Egy kicsit megmosdik, aztán átmennek a másik szobába, hogy megvacsoráljanak.

Három inas szolgál föl. A vacsora pazar. Az italok fejedelmiek. A szivarok a legjobb fajta havannák.

Amíg a vendég elszívja a szivarját, Plojesti is rágyújt egy-két cigarettára, és még néhány anekdotát beszél el azokról az írókról, akik Rácberzencén legutóbb megfordultak.

Az egyik mindenkit megrevolverezett, hogy fizessen elő a lapjára. A másik beleütközött minden bútordarabba.

Aztán visszavezeti Légváryt a vendégszobába, és elbúcsúzik tőle:

— A viszontlátásra holnap! ...

A vendégszobában már olyan meleg van, hogy Légváry, magára maradva, jónak látja kinyitni az ablakot, legalább egypár percre.

Megint a nagy feketeséget látja maga előtt. A palota a város végén áll. Azok a csatakos földek, ott a távolban ... azok már a híres búzaföldek ... az istenáldotta föld! ... A nagy tápláló! ... Az a föld, amelyik igazán megérdemli az anyaföld nevet! ...

És Légváry fölsóhajt:

— Mit keressek én, szegény ördög, éjjeli egy órakor, itt Kánaánban?! ...

Húsevők

Fél tizenegy délelőtt, a kocsmában templomi csend. A pincér megjelenik és szól:

— Még tíz perc, aztán jön!

A hús „jön", a főtt marhahús, a délben már nem kapható, utolérhetetlen, csontos marhahús, amelynek kedvéért a huszadik kerületből jönnek ide a vendégek az első kerületbe, az előkelő bécsi kocsmába. De ahová a még csontjához tapadó marhahúst várják, az nem előkelő rész, hanem a söntés, ahol kékkel terített három nagy asztal áll. Minden szék elfoglalva, és mögöttük már ott áll az új nemzedék, mely rosszkedvűen várja, hogy utánuk következzék. E percben azonban még az ülőkön bizonyos szelíd melankólia vesz erőt, az éhség, a kívánság és a várakozás hármas szomorúsága. Fojtott hangon csak néhányan beszélgetnek, többen sóhajtoznak, az ostobák, a nem igazi marhahúsevők sört isznak, sőt kenyeret esznek előre.

— Még öt perc, azonnal itt van — jelenti egy másik, optimistább pincér.

Sóhajok kelnek, finom lárma az evőeszközökkel, de most már alig beszélget valaki. A várakozás most már olyan feszült, hogy annak a huszonöt-harminc embernek, aki jelen van, egész lénye kívül kerül arca lárvájára. Ez a nekem való lakoma, a szükséges modortól és a köteles tettetéstől el nem torzult emberfejek. Boldog vagyok, hogy ide jöttem, és hálás a pincérnek, aki egyszer figyelmeztetett, hogy ha jó húst akarok enni, délelőtt jöjjek, amikor a legjavát kiadják azoknak, akik értenek hozzá és megérdemlik... Asszonyruhás ember mindössze csak három volt a vendégek között, a többi férfi, túl az élet delén mind, de a legkülönfélébb társadalmi állásban, fajtára is igen különbözők, bár mind németül beszélnek.

— Húsz éve járok ide „csonthúst" enni, mindig fél tizenegyre ígérik, és soha nem kapjuk háromnegyed tizenegy előtt!. — szólalt meg egy úr kissé hangosabban. Lepisszegték, mert nyilván féltek, hogy békétlenkedése és sürgetése megárt a hús mi-

nőségének. Viszont néhány falánk nem tudta türtőztetni magát, és pörölt a pincérrel, hogy hozza már, megeszik akár nyersen is. Pedig igazi éhes ember alig volt e társaságban, amelynek nagyobb része a szolgai rendhez tartozott, és előbb is — de később még inkább — elárulták magukat, hogy bolti szolgák, kiszolgált komornyikok, gyógyszertári laboránsok, éjjeliőrök, pedellusok. De volt közöttük elég hivatalbeli is, polgári finánc, sőt számtiszt és miniszteri tisztviselő is. Az ipari és kereskedői osztály volt a legkisebb, ellenben néhány olyan vendég is akadt, aki nyugdíjas és tőkepénzes, és nincs egyéb dolga és hivatása e földi életben, mint hogy délelőtt ide jöjjön, és főtt húst egyen. Kettő ezek között — éppen a szomszédaim — lila színű arccal és vérben forgó szemmel várja az eljövendőt, és aligha van halvány sejtelmük is arról, hogy immár a halál számára étkeznek. Az egyik fúj, lélegzik, a másik egyre csuklik, és sunyin néz az ajtó felé, ahol a fekete frakkos pincér vigyorogva áll, és közömbösen vár.

— Ide se gyövök többet, ma vagyok utoljára! — szól az egyik.

— Tudom. Tíz krajcárral felemelték egy adag árát. Ezt a politika teszi! — hörgi a másik.

— Á, dehogy. Ma minden kocsmáros egy esztendő alatt akar milliomos lenni. Más országban ez meg sem történhetik. Bezárják. Ha én hatóság vagyok, én becsukatom! — fuldokol a másik.

Egy pincér nevetve bólint a fejével, és megjegyzi:

— Így beszél egy milliomos!

— Hát az vagyok. De az én tíz krajcárom az én tíz krajcárom.

— Nem tetszik elvinni a... — kedélyeskedik tovább a pincér, és a húsevő meredt szemmel néz maga elé, és elhallgat egy pillanatra.

Most egyszerre kitör a zaj: hozzák a sohatöbbet. Forró tányérokban nagy darab húsok gőzölögnek, és a pára fátyolt borít a fejekre egy pillanatig. Most megint előtűnnek, és én, szegény nyomorultja némi képzőművészeti műveltségnek, nem az eleven arcokat látom, hanem Leonardo da Vinci ama lapját, amelyen emberek különféle állatokkal vannak összekombinálva. Mint egy sóvány róka, mérgesen eszik egy vörös pénzügyőr. (Megesküszöm, hogy az.) Az a teve, aki csendes elmélyedéssel rágcsál, az biztosan szabó, az olló kiáll a felső zsebéből, ezenfelül a szakálla is úgy van nőve. Oroszlán is van egy, gipszes a ruhája, alkalmasint szoborontó. Hiénák, tigrisek, sőt madarak is vannak e húsevők között. Alig-alig tudok visszatérni a természethez, és

hogy azon frissen lássam őket, és gyönyörködjem, amint szemükben reflektál az élvezet, más- és másféleképpen, temperamentum- és jellemkülönbségek szerint. Kék szemekben valósággal föllobog a szentimentalizmus azalatt, amíg urok eszik. A harmadik szomszédom sovány emberke, mind a másik húsát nézi, és elégedetlenkedik, csak piszkál a maga tányérján. Az ócsárlás és a dicséret hangjai hallatszanak.

— A csonthús se a régi!

— Ennél „egy" jobbat még nem ettem!

— Ez élvezet, nincs más. De csak ecetes tormával.

— A császár vajon eszik-e főtt marhahúst?

... A két gutaütéses — a leggyakorlottabb húsevők — a leggyorsabban végezte el, és az ételtől mámorosan, gyorsan menekültek a tikkadt levegőjű söntésből. Ki, ki, hamar az utcára. (Az ajtó a Ringre nyílik, majdnem szemben az Operával.) Három várakozó ül le a helyükbe. Egy férfi és két nő. A férfi vörös képű, szőke hajú, ruhapecsét-tisztító segéd, amint azt a névjegyéről olvasom. (Alighogy leült, átadta a vizitkártyáját.)

— Nőmnek — és mostohalányomnak — akartam ezt a húst itt megmutatni! — közölte velem diadalittasan.

— Tetszik tudni, honnan jövünk mi egyenesen? Az anyakönyvvezetőtől. Jól érzed itt magad, mama? — kérdé fölöttébb élénken a nála valami kevéssel idősebb nőtől, aki fehér blúzában, vörös rózsás fekete csipkekalapban kissé színesebb volt a szokottnál. A nagy föveg alatt az arca nem nagyobb, mint egy munkásököl, amelyen a hús alig tud megélni, a bőr rászárad. A kezei hihetetlenül rövidek, mintha az egyik felét ledolgozta volna.

— Egyél, mama! — szólt az új férj, és a száraz falatokat a menyecske tányérjára tette.

Az asszony erőltetve evett, és hízelgő bámulattal nézte, amint az ura a szája egy részével étkezik, a másikkal pedig szónokol:

— Hideg snidlingszószt egyél, mama; a nők azt szeretik. Hazudtam, hogy ilyen hús nincs Bécsben sehol? Mit nekünk esküvő-ebéd, hogy a rokonokat tömjük! Nem okosabb, hogy ide jöttünk? Innen látom — az ablakból — az Operát, és hercegeket látok, akik a „Bristol" hotelba mennek. Minden valamirevaló ember itt jár el előttünk. Nézd meg „magadnak", mostohalányom. És nézz meg bennünket, hogy példát végy, és majd te is boldog legyél!

A mostohalány nem reagált, mert csaknem olyan szorgalma-

san evett, mint új atyja. És olyan vörös — de friss — az arca és szőke a haja, mint ennek. Tizennyolc vagy tizenkilenc éves lehetett, de súlyban háromszor, talán többel is annyi, mint az édesanyja. Még egy adag paradicsomszószt kért, és elvállalta a zsíros falatot, melyet mostohája a tányérjára tett.

— A mi kis, de elég rentábilis üzletünket nőm alapította. Mire képes egy ilyen szorgalmas nő, nem is hinné az ember! — szólt a szerencsés férj minden átmenet nélkül, és csodálkozva nézett tányérjára, amelyen a húsnak még nyomai se maradtak.

— Gyerünk! — mondá elégedetten, mint aki dolgát jól végezte. És megindult a nászmenet kifelé. Elül a mostoha és a leánya. Az élvezet kissé felfűtötte őket, és gyorsabban mentek a kelleténél. Az anya — és az üzletalapító — rövid és rossz lábán alig tudta a kettőt követni. A sarkon megvárták, és láttam, amint az ember karon fogta a két nőt, és mentek, mentek, mendegéltek valamelyik külváros felé, haza. Sokáig néztem utánuk, és elszivarozgatva — lassanként egyedül az asztalnál — sok bolond dolog jutott az eszembe, főképpen a húsevőkről, rólunk, mindnyájunkról. Milyen különös is volt itt ez a délelőtti ebéd, a várakozó, tátott szájak, amelyek furcsa mozdulattal szedik be egy másik állat életét. Enni, milyen furcsa! Ki csinálta ezt a pokoli, ezt a nagyszerű viccet, hogy enni kell?! Szépnek kellene mondanom, ha nem volna kissé kényelmetlen a gondolat: falunk és felfalatunk!

Ezeken kívül még az is nyugtalanít, hogy nem tudom a házassági jogot: — vajon elveheti-e szomszédom feleségül a mostohalányát, ha felesége időnek előtte meghal? Tételes vagy csak erkölcsi törvény tiltja ezt?! Félős, hogy a két húsevő addig sem vár.

Ezek az én gondjaim és megfigyeléseim Bécsben, nyáron.

Két néni

Egy öreg néni lakott falun, és miután gyermekei részint meghaltak, részint elszakadtak tőle, úgy hetvenéves korában gondolhatott egy kissé a barátságra is. Élt Pesten egy leánypajtása, most hetvennégy éves, a forradalomkor látták egymást utoljára. A falusi néni nemigen szeretett mozogni, nem is igen tudott, mindig apró gyermekei voltak, vagy apróságot várt. A pesti

pedig csak készült, de már — úgy gondolta — megvárja a vasutat, míg kiépül. Harminc esztendeig várt erre, és még azután is, hogy elkészült, néhány esztendeig, míg a vonalat kipróbálták.

Most a falusi levelet küldött a pesti néninek, hogy jönne már, még egyszer látni szeretné, aztán a friss levegő miatt, tej is jobb, a tojás is, ámbár a fene tyúkok sem tojnak úgy, mint régen. Az új tyúkok: mind csak a kakassal járnak, de nem teljesítik kötelességüket.

A néni egy estve csakugyan megérkezett. Narancsokat hozott ajándékba, és ezek a gyümölcsök, tekintettel a nyárra — július közepe volt — olyan öregek és ráncosak voltak, mint ők. A két asszony nagyon zavartan nézett egymásra, tízszer is csókot váltottak, de félrepislogva azt gondolta egyik a másikról:

Ejnye, be megöregedett!

Mindjárt leültek az asztalhoz, hogy hideg rántott csirkét egyenek, és kávét igyanak. A pesti panaszkodott a gyomrára, hogy semmi, de semmi hagymás ételt nem tud enni, pedig egy kis vöröshagyma nélkül semmi ételnek nincs íze. Minden száraz, mint a kapor. A falusi ellenben dicsérte a gyomrát, de becsmérelte a fogait, amelyek közül csak kettő maradt meg elöl.

— Tétetni kell, most már tudnak! — mondá a pesti.

— Érdemes-e erre a rövid időre?

— Hogyne volna, ha csak öt-tíz évig is használja az ember!

Nem voltak szomorúak, a melankólia nem szállt le rájuk, ellenkezőleg: élénken, sőt vidáman beszéltek a máról, sőt a holnapról is. Elhatározták, hogy a jövő évben elmennek — együtt — fürdőbe, hogy csontjaikból a meghűlést kikergessék, mivel tudnivaló, hogy minden a meghűléstől ered. Még ruháról is beszélgettek. A falusi néni megtapintotta a pesti szoknyájának a szövetét.

— Mi ez? Olyan, mintha perkál volna, de selyem? Nézzed, hogy mi itt milyen ruhában járunk, a derék a hátam közepén végződik, egy egri szabó csinálta, de nem mehettem be, magára próbálta.

A köntös csakugyan furcsa volt, olyan, mint egy kontignációs búbos, és a falusi néniből valószínűtlen alakot csinált.

— Ebben a részben — mondá a másik öreg nő — mi Pesten jól vagyunk, az ember olyan szövetet választ, mint amilyent akar, ámbár most csupa rossz és csúnya szövetek vannak.

Hirtelen belezökkentek egy régi hangulatba, mindketten emlékeztek arra a ruhára, amelyben legutoljára látták egymást.

Mindketten kékben voltak, és a csipkebetét feszült magas és telt mellükön. Az egyiknek verbéna volt a hajában, a másikéban rózsa. Az illat megütötte az orrukat, a ránchálóban elsüllyedt szemük felcsillant. De mindez csak egy pillanatra. A múlt úgy elfutott előlük, mintha nem is lett volna az övék soha.

Kimentek az udvarra, hogy a pesti egy kis finom falusi levegőt szívjon. Csakhogy itt is igen meleg volt ez estén, a peremén fazsindelyes, de valójában zsúppal födött háztető most ontotta ki magából azt a meleget, amelyet egész napon át beszítt. A szolgáló pedig hiába csinált sarat az ámbitus előtt, a húros és rikító georginák lankadtan és álmosan csüggesztették le fejeiket. A sárga viola kínjában szirmait hullatta. Csak a peckes oroszlánszáj állt egyenesen, és nagy cinikusan vette be a port. A kis udvarkertre négy szívós, régi, de ritka akácfának a rideg kötelességtudás, az unalmas jellem vetett szakadt-zavart árnyékot. A hold sütött éppen, és ezért az árnyék oly határozott és éles volt, mint a fekete csipke, későn fekvő baromfiak kapargálták, azt hitték, hogy valami tárgy.

Az egyik néninek fekete ruhája volt — kis fehér virágokkal beszórt —, a másiknak barna, sötétzöld vonalacskákkal vegyített. A falusi egy parasztkendőt viselt a nyakán, és a pestinek is ráterített a vállára egy nagykendőt. Így bebónyálva sétáltak, feketén, szélesen, mint két eleven és kedves múmia. Az udvar közepén heverő komondor — az egyedüli férfi az egész pusztán — megelégedéssel nézte őket, és nyilván a kedvükért alig felelgetett a falubeli kutyáknak, amelyek már elkezdték adogatni egymásnak az éjjeli jelszót.

A gyerekekről beszélgettek. Hogy ki született nehezen, ki könnyen, melyik hozott szerencsét, melyik vitt el a háztól pénzt. A megboldogult is szóba került aztán. Mindkettőjüknek a férje, akik közül az egyik — a falusi — oly régen meghalt, hogy a felesége aligha ismerné meg, ha most a kiskapun bejönne. A komondor nekiszaladna, lehúzná a ruháját. Hová tenné éjjeli szállásra? Azonban a néniknek nem támadt ilyen gondolata, egyikük sem számított arra, hogy az életük párjával még találkoznak. Voltak, nincsenek, vége. Az erkölcseiket és a szokásaikat, azt, hogy túlságosan jók voltak, másrészt, hogy az egyik igen szerette a kártyát — mindezt úgy tárgyalták, mintha lehetne róla tenni.

Bementek, késő volt, kilenc óra. Lefeküdtek, a vendég a megboldogult ágyába, amelyet százszor is áthúztak tán azóta, hogy lakója meghalt, de egy kis bajuszpedrő-szag még mindig lengett

fölötte. Úgy látszik, hogy a fába vette magát. De ez nem volt a nénikre nézve kellemetlen, és miután még panaszkodtak, hogy nem tudnak aludni, hamarosan elszenderültek. Egy cica is aludt velük egy szobában, és többször fölrebbent, amikor nem hallotta lélegzésüket. Mert néha oly csend volt a szobában, mintha a két öreg nő többé nem is volna bent.

A falusi hajnali háromkor már fölébredt, megmosdott, és felöltözködött teljesen: a vasalónétől kellett átvennie a tiszta ruhát. Okuláréval a szemén megvizsgált külön minden ványoscihát. A fehér halotti köntösét — hálóréklit és alsószoknyát — visszaadta, hogy mossák ki még egyszer, agyon volt kékítve. Aztán megivott egy nagy pohár tejsűrűs kávét, frissen sült túrós bélessel. A ropogósra sült szélét a kötőjéből kivette magának a macska, amint az utolsó harminc eszténdőben mindig megtörtént. Csak a macskák mint egyének változtak, voltaképpen azok sem, ugyanaz a fehér, piszkos szőrű fajta.

Négy óra felé jött a barátnő, Rézi, két vagy három évvel idősebb, mint a néni, de a haja még barna, a sok sírásban és szerencsétlenségben csupa frisseség, az arca piros, a keze nem eres. Csak tettetésből, a komolyság — és a bú — árán járt oly lassan, mint egy szélütött. De csak a néni előtt, a maga portáján és a parasztasszonyok előtt ugyancsak eleven volt. Egykor a bába volt ő itten és egészségügyi tanácsos a házban. Most is tiltakozott a meleg túrós ellen, de megevett belőle hamarjában kettőt.

Ezzel szapulni kezdték a vendéget.

— Ki hagyta magát semmiztetni mindenéből, mindig a pucc járt az eszében, volt idő, hogy húszforintos kalapot viselt.

— Mikor fog elmenni? — kérdé siránkozva Rézi, aki máris féltékeny volt rá.

— Én nem tudom, kérdezzed meg tőle.

— Majd ha fölkel! Vajon mikor kel föl!

— Ezek a pestiek délben kelnek.

— Talán jó volna bevinni neki a früstököt, biztosan az ágyban szokott früstökölni — teát. — (Ezt a szót, „tea", részint tisztelettel, részint gúnnyal ejtette ki Rézi.)

— Nekem teám nincs! — mondá a néni szigorúan.

Mégis összekerestette a falut teáért. Már hat óra volt reggel, elfáradt a járásban, tevésben, lefeküdt a barátnője mellé, de a zsalut kinyitotta, hogy nagyon el ne aludjanak. Nem is aludhattak sokáig, roppant forrón kezdett sütni a nap, és közvetlenül az ablak előtt majorságnak való ocsút rostáltak. A napszámos, aki a rostálás fő munkáját végezte, káromkodott a hőség, de még in-

kább a legyek miatt, melyek mind a derekára szálltak. Egy zsír volt, azért szerették az ingét. Levetette, mert nem volt idevaló magyar ember. A szolgálók sikongva szidták. És erre egyszerre ébredt föl a két néni. Kinéztek a zsalugáterek között, és látták a meztelen parasztot. Méltatlankodva szólt az egyik. — Ilyenek történnek, ha nincs a háznál férfi! — mondá az egyik. A másik fölsóhajtott. A falusi néni is sóhajtott egy rövidet. Mindketten még egy kicsinyt benne voltak az álomban. És csakis így történhetett meg, hogy a parasztot látván, igen homályosan, de biztosan a férfiról gondolkoztak mind a ketten. És a falusi nónek a sóhajában talán az foglaltatott, hogy bánja, mert sohasem ismerte meg a férfit. A másik meglehet, hogy azért fohászkodott föl, mert a férfit igenis megismerte. Egyformán megbánták elmúlt életüket, de csak egy minutáig.

Aztán a napszámossal fölvetették az ingét. És elég nyugodalmas jó érzéssel leültek az ambitusra, hogy munkálkodjanak a jövő számára — püszkét tisztítottak, cseresznyének szedték ki a magját, befőztek. A vízbe főzött cukor zubogása kihallatszott a konyhából, egy csapat kacsa gágogva sietett elő a pondrós gyümölcsre, amelynek hírét valami locska csirke megvitte nekik a baromfiudvarba.

A nénik az unokákról beszélgettek és a pulykákról is, amelyeket oly nehéz felnevelni.

Barátom, a vak

Él egy barátom falun, akiről rég hallom, hogy megvakult. Valamelyik nap levelet kaptam tőle, amelyben tanácsokat ad nekem, hogy merre menjek, ebben a homályos és zavaros életben, ahol tájékozódni mi tudunk legkevésbé, mi, akik látunk. Valami elemi iskolás gyereknek diktálhatta a levelét, és az öreg életigazságok nagyon furcsán hatottak rám a hebegő és bizonytalan íráson keresztül. Ez volt az a levél, amelyre felelnem kellett, tehát nekiindultam, és inkább fölmentem hozzá a faluba. Nehéz szívvel bizony, mert vak emberrel együtt lenni, ha csak egy napig is, nagy szomorúság és félelem nekünk, akik látásból és ennek általa élünk. A másik bánatját, ha akármilyen nagy is, még csak elviseli az ember, de a magunk képzelődése, hogy bennünket is baj érhet, az valóban vigasztalan ...

Az úton szakasztott azok a képek, mint harminc év előtt, amikor mint gyerek jártam erre. Az állomáson valaki pipát lopott, a csendőrök ezért vertek egy cigányt, a többi sivalkodott, és verte a mellét. Menyecskék görögdinnyét kínáltak átvonuló katonáknak, fáradt mezei munkásoknak és sunyi mesterlegényeknek. Az arcok ugyanazok, csak egy ivadékkal később, a görögdinnye is ugyanaz, még a fény is ugyanúgy esik a pohos zöld gyümölcs hasára. Változatlan az a vasutas is: katonatisztnek hiszi magát, és a régi hősiességgel áll meg a még mindig komikusan prüsszögő lokomotív előtt. Minden ugyanaz és én is: bánatos boldogsággal helyezkedem el a szeptemberi hangulatban. A falu boldogan búg, mert mindenfelé csépelik a kalászt, és a bőség szaga, az érett szőlő, az új búza, az égett fű, a friss szénakazlak illata árad el. Ó, be jó itthon, de barátomtól, a vaktól, félek!

Az állomáson várt. Húsz esztendeje nem láttam, és amikor utoljára láttam, már negyven éves volt... Most változatlanul a régi. Mégis, mintha valami nagyon keveset fiatalodott volna azóta. A fazonján nem változott egy hajszálnyi sem, talán — biztosan ugyanabban a sötétszürke ruhában van, mint amelyikben húsz évvel ezelőtt láttam. A haja, a szakálla egy milliméterrel se nagyobb vagy kisebb, és ősz szál alig van benne egykettő. Nagyon örvendett, hogy megjöttem, és hogy jól, „sőt, pompásan nézek ki".

— Hát látsz engem, pajtás?

— Nem. De az ilyesmit megérzi az ember! — mondá elégedetten.

Kocogtunk befelé a faluba. (A bennlakók hízelegve olykor városnak is nevezték.)

— Barátom, itt minden a régi, a kocsisom is, nézd, a lovaink is; ismered őket, a Virág meg a Tündér!...

Milyen Virág és milyen Tündér! Két lóaggastyán, ifjú korukban is csak honvédlovak voltak, most mind a kettő húsz éven túl, alig hasonlított többé a lovak neves állatfajához. Vakok, bénák, talán süketek is. De azért nem voltak rosszkedvűek, mentek, mendegéltek előre. A parádés kocsis pántlikás kalapjának már csak a karimája volt meg, az is, mint zöld mohkoszorú, a kék domány cafatokban lógott le az aggastyánról, akiben — érezhetőleg — csak a pálinka tartotta a lelket.

— Nem megyünk haza — mondá barátom —, kimegyünk a szőlőmbe ebédelni. Kecsegét hoztak a Tiszáról. A vincellérné

pörkölt kecsegét fog főzni. Szabad tűzön. Kecsegét. A tiszai kecsege mindennél jobb a világon.

Minden szót, amit mondott, minden fogalmat, amit jelzett, külön-külön kiélvezte. Egyébként is akkora volt benne az életöröm, hogy egyszerre megmelegedtem és megfáztam tőle. Ez az ember orvos, teljesen tökéletesen vak, és tudja, hogy örökre gyógyíthatatlan, és íme, milyen biztosan és kényelmesen érzi magát az életben! Dicséri a termést:

— Nem lesz elég hordónk, a patakba eresztjük a fölös bort! Mi, Mihály, jó lesz? — negédeskedett a kocsissal, és mutogatta nekem a bibliai tőkék bőségét, az arany szőlőfürtöket, amelyeknek színét ő sohase látja már . . .

Buzgott a hal a piros lében, főtt-forrott a köteles csirkegulyás; szűrre heveredve néztük, ő is. Az üres szemén fekete pápaszem. De ezen a feketén keresztül ő több és rózsásabb színt látott, mint mi látók és színekben tobzódók.

— Mindig imádtam a természetet; a természeti főzést. A szabad lángot, amint szinte belekap az ételbe. — (Már csak csendes zsarátnoknál főtt az étel.)

— Úgy látom, jól élsz! — jegyeztem meg én. — Voltaképp hogy élsz, öreg? No, csakhogy van miből.

— No, no. Gazdag éppen nem vagyok. Mint járásorvosnak van harminc forint nyugdíjam. Havi, nem negyedévi. A szőlő is hoz húsz forintot, havonta. Milyen okos voltam, hogy ezeket én így beintézkedtem. Dicsérem az eszemet. Ha még öt évig működhettem volna, ezer pengő évi nyugdíjam lett volna. Mi, ez csak valami? Ez lett volna nagyszerű.

Annak örült, hogy milyen pompás lett volna úgy, de nem tudott búslakodni, hogy nem lett így. Még az elfoszlott reményt is élvezte.

— Pénzem nincs sok, de nekem mind kevesebb kell. És közben talán örökölni is fogok, ilyen nagy családban meghal ez vagy az. Mit tudom én, az atyafiságom közül meghal valaki Amerikában, gyermektelenül. A konzulátus fölveszi a hagyatékot, nem lopja el. Az egész intézmény jó, bárha osztrák is.

— A parasztok hívatnak még?

— Hínának, de nem megyek. Néha, konzíliumra. Itt öt orvos is van, és rossznéven vennék, ha praxist folytatnék így.

— Hogy?

— Tudod, pajti, az mégiscsak akadály orvosnál, ha az embernek „korlátolt látképessége" van, mint nekem.

Az örök sötétségre küldve, még sejtelmes fényt sem láthat többé, és borzalmas vakságát egyszerűen „korlátolt látképességnek" nevezi. Mint egy igazi orvos, gyöngéden bánik magával és a szörnyű tényt elszelídíti egy technikus terminussal! Ösztönszerűleg megszorítottam a kezét:

— Te vagy az ember, te vagy az igazi ember!

— Tudom. Engem szeretnek.

— Hogy vagy az urakkal?

— Én még pénzért nem vettem egy szál szénát. És nézd meg a lovaimat. Szénát kapok, zabot kapok a régi házaimtól. Olyan fertály bornyúkat kapok, hogy no. Néhány embernek itt megmentettem az életét, disznóöléskor azok mind megemlékeznek; annyi orját, fehérpecsenyét nem eszik senki, mint én. A tisztartó utasítva van, hogy amíg élek, a kommenció nekem kijár. Kenyerem van, és ez a fő. Az öreg grófné mindig meg akar látogatni . . . És a parasztok, a nép!

— A nép, az hálás. De kocsikáztál értük vagy negyven esztendőt! A rossz szekerek, a rossz utak, azt mondják, az csinálta a bajt, az rázta ki a . . .

Nem tudom kimondani a szigorú szót. Ő még kevésbé. De megvédelmezte a szekerezést.

— Ostobaság, a pesti doktorok mondják. Ha annyi eszem lett volna, hogy Bécsbe menjek! Én, mint bécsi orvosnövendék, velem egészen másképp bántak volna! Különben az egész ébrényi dolog. Embrionális.

Ettünk. Hogy egy hegyes orrú tiszai hal ilyen örömet szerezzen egy embernek! Úgy dicsérte a kecsegét, szinte hízelgő szavakat intézett hozzá:

— Ez hal, mi? Hol az a tenger és hol az a tengeri hal, amely ehhez hasonló? (A Duna az egy piszkos folyam. A kecsege, mint különösen tiszta hal, nem is szeretheti.) Ez nem kemény és nem puha. És nézzed meg, milyen fehér!

A csirkét is nagyon megdicsérte:

— Egy ilyen magyar parasztcsirke minden más csirkénél jobb. Egye más a stájerországit, már én csak ennél maradok. Hogy egy kissé sovány? Legalább benne marad az íze.

Ebéd után aludtunk egy kissé a borházban. Azazhogy csak ő aludt, mélyen, komolyan, igazán. Én az átlátszó szendergésemen keresztül néztem jóságos és kellemes arcát, és minduntalan egy pórias mondásra gondoltam: „A jó ló örökké csikó!" Hogy féltem tőle, sirámaitól, a reménytelenségtől, amely kell,

hogy körülvegye. És íme, szinte megdöbbent a vidámság, amivel ébred.

— Az álom, az jó, azt meg kell adni, hogy az álom jó. Élettanilag üdítő, mert mély, egyébként kellemes, mert mindig álmodok, és soha olyant, ami rám nézve kedvezőtlen volna. Most például azt álmodtam, hogy egy miniszter, aki harminc év előtt látott engem, és akinek kortesszolgálatokat tettem, megemlékezett rólam, és kinevezett egészségügyi felügyelőnek. Kellett neki egy orvos, aki függetlenül ítél, valaki, akinek bár látóképessége korlátolt, de az általános elvei és ítéletei annál függetlenebbek. Itt a jó kis nyugdíj, ott a jó, nagy, friss fizetés — nem is lenne rossz!

Nem lehetett elunni a nagyszerű optimizmusát, mert minden hite azonnal vérré vált benne. És mert nem maradt meg egynél. A kecsegét azonban még hazafelé az úton is tisztelte és dicsérte. Csak amikor közel értünk a házhoz, komolyodott el kissé:

— Ha a feleségem el nem megy (szegény, tíz éve meghalt), ő férjhez adja a lányom. Amilyen ügyes volt. De én itt a környéken nem találok hozzá méltó férfit. És egyáltalán nem találok hozzája méltót. Majd meglátod!

Egy finom rajzú, lapos mellű, sovány nőcske volt a leánya. Lankadtak a mozdulatai, halk a szava mintha mindig a sötétben és tapogatózva járna. Nem csúnya és nem szép; semmilyen. Úgyszólván minden életösztöne oly gyengén vert, mint a halódó fehér hal a szárazon, és csak egy tehetség fejlődött ki benne egész a zsenialitásig. Úgy intézte a dolgokat, hogy soha föl ne tűnjék az atyja vaksága. Leplezni, letagadni, soha senkinek be nem vallani!

— Mért jársz mindig ebben a kék otthonkában? Tudod, hogy én a nyersselyem blúzodban szeretlek a legjobban! — mondá az öreg szelíd szemrehányással. A leány elpirult, mert épp az a blúz volt rajta. Másra terelte a beszédet, hogy elvonja a figyelmemet. Megmutatta azokat a fotográfiákat, amelyeket az apja készített róla. Föl kellett ölöznödnie Jeanne d'Arc-nak, démonnak, arkangyalnak, minden szépnek-jónak, ami csak nem volt. A szoba tele volt ilyen furcsa fotográfiákkal, amelyeket az engedelmes kamera segítségével egy vak ember készített. A halott lencse, az üveg, a vegyi papiros cselekedett, és barátom tudta, melyik kép sikerült, melyik nem. Elmondták neki, akik látták, és ez gyönyörködtette.

— Aki természettudós — mondá az öreg, egyik groteszk arc-

képre mutatva —, az kifog a természeten. Én beigazítom a masinát, beállitom a leányom, és kész a látás.

Ebben a mondásban volt valami öngúny, és ez összeszorította a szívem. De az este, a vacsora megint csak vidáman és az étkezés céljából megölt madárállatok dicséretében telt el. Beszélgettünk a tegnapról, a holnapról, ő többet az utóbbiról, én inkább az előbbiről. Több terve volt, mint nekem valaha, az emberi élet végső határait kitolta, vagy nem is vette tudomásul.

Korán tértünk nyugovóra. Én nem tudok elaludni hajnal előtt, és itt, a csend miatt, még kettőkor is ébren voltam. Barátom is fölébredt. Szépen felöltözködött, és nesztelenül, hogy engem ne zavarjon, kiment az udvarba. Fölkeltem én is, és halkan, hogy észre ne vegye, kiállottam az ajtóba. Vajon mit csinál? Leült az ámbitusra, és abban a pillanatban ott termett a lábánál mindkét kutyája. Egy affektáns dakszli és a házőrző vad komondor. A két eb *en garde* állott vak gazdája mellett. Ő szólt hozzájuk:

— No, mi újság? Morzsi, Szinva, he? Finom, szép éjszaka van? Ki alszik ilyenkor? Mi hárman nem!

Szinva és Morzsi kihivóan vakkantottak:

— Most merjen valaki idejönni, most merje valaki bántani a tekintetes urat!

— Egy kis mozgást. Éjszakai séta jót tesz! El ne hízzunk!

A két kutya jobbról-balról körülvette, sétáltatták, amíg megint el nem álmosodott:

— Virrad, mi? — mondá ásítva. — Ilyenkor legjobb egy kis álom. Ti is aludjatok még egy verset!

Nyugovóra tért, és elaludt megint. Én az ágyban fetrengve álomtalanul töltöttem az éjszakát. Alig bírtam a tagjaimat, hogy másnap délelőtt a vasúthoz indultunk, hogy visszatérjek. Most nem a „fogaton", gyalog kisért el. Karonfogva mentünk ki az állomáshoz. Vezetője, egy tizenhét éves parasztszolgáló jött mellette, és tréfálkozva húzta utána a porban a „tekintetes úr" botját.

— Kissé pajkos, de jó teremtés. Ez az én felolvasóm. (Nem engedem, hogy a kicsike rontsa a szemét.) Egy híres, nevezetes szolgálónak a leánya, akit elhozott az anyja hozzám, hogy himlő ellen beoltsam. Aztán itt feledte a szobában. Elment még aznap a Vasa-bakák után Csehországba. Kezdetben írtunk az ezrednek, hogy küldjék haza a szopós leányához. A katonaság azonban nem akart polgári dolgokba avatkozni. A leány itt nőtt föl az udvaron, konyhaasztal alatt, kocsiskenyéren, istállóban. Megszoktuk. Mezei munkát nem tud. Napszámba nem viszik, mert

nagyon szép és nagyon gőgös. Szabad nő, senkié, az enyém. Nézzed, mint egy kis csina, úgy jön utánam. Ha király volnék, és megvakultam volna, akkor se lehetne különb vezetőm!

A leány csakugyan szép volt, jóságos és engedelmes.

— Úgy megy a tekintetes úr, mint egy katonatiszt! — szólalt meg a hátunk mögött.

— Hát hol láttál te katonatisztet?

— Sehol. A tekintetes úr beszélte.

— Én beszéltem el neki, ami a világon van. Ez azt látja és úgy látja, ahogy én akarom . . .

Fölültem a kupéba. Barátomat kézenfogta a parasztleány, a falu felé fordította, és mosolyogva, büszkén, hivatala tudatában talán kényeskedve is, nekiindult az aranyos porban ragyogó falunak.

A nadrág

Már reggel volt, de a lámpa égett a konyhában; télen, ünnep előtt. Egy asszonyka melegedett a tűzhelynél, és vitázott az olcsó cseléddel, akinek nem a napi munka, hanem az ünnepi estve járt az eszében. Az asszony is az estvére gondolt, komoran és haragosan, mert még csak ötlete sem volt, hogy miből és miféle meglepetést szerez a három gyermekének. Egyelőre az urát szidta, aki oly kíméletlen volt, és a földbe ment, mielőtt a gyerekeket fölnevelte volna.

— A gazember; ne legyen nyugta a földben! — így gondolkozott a különben szelíd asszony, miközben főzte a reggelit, lefölözte a tejet, és bírálta az urát, aki — amíg élt és élni tudott — nem éppen rossz keresetű zenész volt. Nem született cigány, hanem alapjában véve fehér ember volt, amolyan félművész, akit mindenféle véletlenek cigánysorba sodortak bele.

— A gazember! — ismételte, de most már hangosan, a még fiatal, de meggörbedt asszonyka, aki az ünnep kedvéért megmosta a még egészen fekete haját, és nyilván dacból, gyásza ellenére — bekötötte kackiásan fehér kendővel.

A dac meg a harag azonban nem használt, az elpihent férfi nadrágzsebét — mind rendesen — nem lehetett kikutatni összegyűlt bankók után. De ha pénz nem is volt — hopp hó —, gondolta magában a vagyontalan özvegy, valahol, valamelyik

szekrény aljában kell egy nadrágnak lenni. Ami az elköltözött után megmaradt, azt lassanként mind eladogatta, de ez a ruhadarab megmaradt; babonából tartotta meg, vagy senkinek sem kellett? Valószínű, hogy nem akadt vevője, a nadrág nagyon furcsa volt, drága, de fehér posztó, amilyent nem viselhetett senki, csak egy nagyon furcsa ember, aki komoly és nehéz melódiákkal volt tele, mégis arra rendeltetett, hogy cifra meg könnyű dallamokkal mulattassa az éjszakai közönséget.

— A nadrágot hozzad ki; hívjál fel egy házalót! — mondá az asszony a cselédnek nagy elhatározással, de kevés reménységgel. És a konyhaasztalon csakhamar megjelent a ruhadarab, majd feljött a házaló is, aki olyan öreg volt, hogy nem lehetett tudni, délről, északról jött-e, micsoda hitet vallott, milyen nyelven beszélt.

Nevetett a nadrágra, és az első pillanatban nem is akart szóba állni vele. Egyszerre köszönt, és egyben búcsúzott.

— Ezért hívtak föl?

De a következő pillanatban, mintha valaki ingerelte volna, visszafordult:

— Hol az az úr, aki ezt a nadrágot viselte? Az külön gyárthatta magának a posztót — mondá gúnyosan.

Az asszonyka a konyha cementpadlójára mutatott:

— Lent!

— Fiatalon?

— Nem. Negyvenkilenc éves volt. Már volt egy betett szemfoga is.

Ez utóbbi mondatot az özvegy inkább magának mondta.

— Ne tessék haragudni, csak úgy kérdezem, micsoda mesterségen volt? — kérdé a vénebbnél vénebb ember.

— Zeneszerző! — mondá a nő szelíd, de nem céltalan büszkeséggel. — Bár egyszerű, a legutolsó iparos lett volna! — tette hozzá aztán haraggal, ami ártott különben kedves fejének.

— Úgy?! — szólt a házaló, és tapogatta, fogdosta az öltözetmaradványt, amelyen a vasalás — középütt még azon friss volt.

— Úgy?! — ismételte az öreg, és fokozódó érdeklődéssel kérdezte: — mi az a zeneszerző?

Választ azonban nem várt, hanem a gyakorlati lélektan minden törvénye ellenére kimondta nyíltan, hogy a nadrág tetszik neki, lehet róla szó. Mire leültették, törkölypálinkával kínálták meg — véletlenül volt még a háznál —, és az okos és derék asz-

szonyka, amíg reggelizett, nemcsak tárgyalt, de beszélgetett vele.

— Lássa — mondá —, nekem nagyon rossz férjem volt. Egész éjjel muzsikált, és hajnalban elment más helyiségekbe, hogy másokat hallgasson. Reggel akart aludni, amikor nekem klopfoltatni és tisztogatni kellett.

— Bolond ember volt — erősítette meg a házaló is, de nyomban hozzátette: — bolond volt, hogy ilyenkor fel nem kelt. és a ténsasszonyt meg nem verte!... A nadrág azonban szép. finom szövet! — szólt a nagy szakállú, kóbor ruhakereskedő, hogy el ne mérgesítse a vitát.

— Ritka darab! Ilyenekben járt a megboldogult télen is! — jegyezte meg az asszony, most már rosszkedvű gúnyolódással.

— Az egyik férfi ilyen, a másik olyan; az asszony mind egyforma, azért kell, hogy odasimuljon az egyikhez is, a másikhoz is! — mondá az öreg olyan világos és rendes beszéddel, hogy a nő megijedt tőle, egyszerre csak nem tudta, hogy kicsoda, micsoda? De mégis biztosan egész közönséges házaló volt, aki szerette, hogy itt felmelegedett, pálinkát kap, és esetleg egy kis üzletet is csinál.

— Nekem van egy fiam, aki szereti az ilyen ruhát, annak venném meg, az is olyan különös ember, mint a ténsasszony ura volt; nem jár haza rendesen, a holnapi napot keresi, a tegnapit kutatja, és mindenkivel azt szeretné elhitetni, hogy ő nagy úr, még azzal a bútorkereskedővel is, akinek a kis kocsiját végighúzza a városon, hogy majd megszakad bele.

— Maga, bácsi, mindent tud! — mondotta az özvegy; nem lehetetlen, hogy azért, hogy az öregembert hiúságában kikezdje, és a nadrág árán szebb játékot vehessen a gyermekeknek.

— Tudunk valamit — szólt az öreg —, gyövünk, megyünk, veszünk, eladunk. Tapasztalunk egyet-mást. Csak a fiam, az nem ért ehhez.

Az asszony nem felelt, megreggelizett, és az üzletet szerette volna már lebonyolítani, hogy biztos legyen a dologban. A gyerekek is — a legidősebb hatéves — mozgolódni, ébredezni kezdtek odabent, és az aggastyán még mindig filozofált:

— A kedves ura — kérdé — mért halt meg olyan hamar?

— Sokáig kínlódott.

— Úgy? A ténsasszonyt is kínozta, persze!

— Bizony megtette, amikor csak módja volt rá. Nem volt vele talán egy jó órám se. Mindig csak az idegenekhez volt jó.

— Miért lett volna jó az idegenekhez, ha nem volt jó a magáéihoz, magához?

— Olyan volt. De mit ad a bácsi a nadrágért?

— Az, az! — tette magát az öreg, mintha nem is üzletről, hanem bölcselkedésről lett volna szó. Már a harmadik pohár törkölyt itta meg, és tréfálkozni kezdett: — Szeretőket is tartott, ugye?

— Nemcsak tartott, hanem el is mondta.

— Ha mondta, talán nem is volt igaz. Ha elmondta, talán csak azért mondta, hogy becsülete legyen a ténsasszony előtt. Azt hitte, a fehérszemélyek mind ilyenek. És miért ne lennének ilyenek? Ha . . .

Nem folytatta tovább, pedig egyszerre kitűnt, hogy folyamatosan és magyarul tudja kifejezni gondolatait. Nem lehetett eligazodni rajta, miféle szerzet. Anyjuk a két kisfiút is kihozta, hogy megbámulják és tapasztaljanak. Gyönyörű szép, szőke kisgyerekek voltak; épek, vidámak, nem látszott meg rajtuk, hogy az apjuk elbetegesedett, öreg cigány volt, és hogy az ünnepi játékszerek miatt aggódtak volna. Fölmásztak a nagy termetű vén házalóra, megcibálták a szakállát, anyjuk biztatására kacagva biztatták:

— Pénzt, sok pénzt adjon az apa nadrágjáért!

A vándor boltos már nem is igen alkudott, az asszonyka bámulatára megadta a kért summát.

— A fiam örülni fog neki, hátha a fiamnak szerencsét hoz! — mondá, föladván üzleti elveit és szokatlan józanságát. És fogta, szépen összehajtogatta, épp a batyujába akarta tenni az elpusztult zenész különös ruhadarabját. De amikor ezt cselekedte, nesztelen, mintha nem is lábujjhegyen, de a földet nem is érintve, szinte a levegőben jött volna ki a konyhába egy kisleány, a legnagyobb gyerek, és odament hozzá, elvette tőle a nadrágot:

— Az apámé, nem adom!

Az asszonyka, a fiúgyermekek, de az öregember is kissé csodálkozva néztek az akaratos leánygyermekre. De nem mert vele ellenkezni senki se. A házaló rezignációval szólt:

— Az üzlet visszament!

Kezet csókolt — a pálinka miatt — a hajlott vállú, de fiatal asszonykának, aki a fehér angol ruhadarabot visszavitte a sifonajába, és még száraz, de már nyugodtabb hangon szólt:

— Gyerekek, öltözni, reggelizni. Ne féljetek, játék azért estére lesz, küld az a rossz apátok!

— Honnan? — kérdezte az egyik kihívóan józan és szép fiúcska, aki egészen az anyjára ütött.

A fekete szemű, nagy, kócos leány, az apja lánya, minden érzékenykedés nélkül és az allegóriára bizonyosan nem gondolva, a földre nézett, arra mutatott és csendes, nyugodt biztonsággal szólt:

— Onnan. A föld alól. Ahol van.

Tanácskérés

Éppen kibocsátottam a gyerekeket. Az udvaron összefogózkodnak: mindenik azzal, amelyikkel egy tájon lakik.

— Dicsérjük a Jézust!

Akkor látom, hogy a hideg esti homályban egy szűr áll a kapu mellett. A szűrben persze ember is. Várja, míg a gyerekek kivonulnak, hogy aztán bejöhessen.

Istenes Imre volt a szűrben, az idősebbik Istenes Imre, akinek a feje annyira hasonlít az uraság szelíd fekete kutyájáéhoz. A fején az ünneplős kalapja, a lábán meg az ünneplős csizma.

Valami fontos ügy hozhatta.

— Kerüljön kend beljebb.

S az iskolába vezetem.

— Hogy és mint vannak odahaza?

— Köszönöm a kérdéseit, mester uram, hálá Istennek ...

Míg én gyertyát gyújtottam, leült az első pad sarkára, ahol a fia szokott ülni. A vastag tehénszőr-szűrön bizony nyomni is kellett egyet, hogy beférjen, de aztán úgy ülhetett, mintha karosszékben ülne: egyik könyöke az első padon, a másik a második padon.

— Esső lesz — mondta —, vagy esső, vagy hó, de mégis inkább esső.

A kalapját odatette az első padra, hová a fia szokta az irkáját tenni. Szemébe hulló fekete haját oldalra tolta. Azután látva, hogy én pipára gyújtok, ő is elővette a makráját.

Néhány kérdést intéztem hozzá, hogy mennyi őszit vetett? Termett-e bőven kukoricája? Jó-e a vize az új kútnak? Aztán elhallgattam. Jeleztem ezzel, hogy várom a panaszt.

Istenes Imre megsimogatta a bajuszát, és a csizmájára pislogott.

— Hát az Imre? — kérdezte fölemelve a fejét. — Hogy viselkedik tanulás erányába ...

— Hát: tudja azt kend, hogy ő a legjobb.

Már két esztendeje hallja ő ezt, de hát hallhatja-e elégszer bárki is a fia dicséretét.

— No — szól derülten a padra nyomintva a tenyerét —, hát éppen ezért jöttem.

De mert nem illik, hogy csak úgy röviden elüsse az ember a dolgát, előbb masinát ránt végig a szűre belsején, és rátartja a kialudt pipára. A pipa újra füstöt vet. Belenyomkodja a kisujját, hogy még jobban égjen. Hát jobban is ég az. Most aztán beszél.

— Mert, hogy az éjjel nem tudtam aludni, egyszer csak megszólal ám az anyjuk az ágyban. (Istenes Imre ti. nem az ágyban alszik, csak úgy a szalmadikón, a subába burkolózva.) Aszongya:

— Nem alszik kend?

Mondok:

— Nem.

— Hát — aszongya — mér nem alszik kend?.

— Mert nem tudok — mondok.

Aszongya erre:

— Tán valami baja van kendnek, Isten mentsen.

— Nem — mondok —, nincsen semmi bajom.

— Hát — aszongya —, akkor mér nem alszik kend?

— Hát — mondok — azér, mer nem tudok... — Erre egy kicsit elhallgattunk. Azt gondoltam, hogy mán el is aludt. Hát egyszer megint csak megszólal, hogy aszongya:

— A hízóra gondol kend?

— Nem arra gondolok — mondok.

Itt Istenes észrevette, hogy a pipa megint nem füstöl. Hát újra meggyújtotta, miközben tovább beszélt:

— Mert nem eszik az egyik hízóm mán két napja, csak álldogál meg hallgat. Mondok, mi a fene lelte ezt a gyisznót? Elmentem a kanászér, hogy tegyen vele valamit. Hát az rá is olvasott, meg kifüstölte az ólat. Tíz krajcárt adtam neki. Hát azt mondta, hogy még egy napig vesztegél a gyisznó, azután úgy eszik, mint a farkas; vagy pedig megdöglik, ha Isten is úgy akarja.

Istenes Imre nagyot kanyarodott itt a néhai hízónak történetében, de azután visszatalált a feleségéhez.

— Hát — azt mondja —, hogy a hízóra nem gondoltam, azér vót, mert az Imre felől gondolkodtam. Hallod, mondok az asszonynak, Imre forog nekem az eszemben.

— Imre-é? — mondja az anyjuk.

— Ő — mondok.

— Hát aztán mit akar kend Imrével?

— Hogy mit akarok? Semmit — mondok —, csak éppen arra gondoltam, hogy megáldott vele bennünket az Isten.

— Az ám — mondja az anyjukom —, hála Istennek.

Istenes Imrének átszállt a tekintete a falon függő ábécés táblákon, azután a kályha nyitott ajtaján állott meg.

Folytatta:

— Mert hogy Szent István király után való szerdán gabonát vittünk a vásárra, hát lám a zsidó föltesz egy kilót, nem is egy kilót, hanem egy mázsás körtét, melléje meg az aprajából is holmi rezeket. Csak rakosgálja, csak rakosgálja. No, mondok a fiamnak:

— Most nyisd ki a szemed. az árgyélusát.

Istenes eközben elővonta dohányzacskóját, és újra pipát tömött. Látszott rajta, hogy a búzaeladás nagy sora neki a nyár történetében. Az én figyelmem azonban már elhagyta Istenes Imrét. Tudtam már, mit akar. A búzaeladás történetébe bele fog szövődni az áldomás története is: hogy mit ettek, mit ittak, mit vettek utána a pénzen, hogy alkudtak, hogyan nézték meg a szentegyházat, mi a különbség az ottani orgona meg a mienk között — mindez részletesen és találó szavakkal szövődik egymásba. és skófium gyanánt csillan meg benne itt-ott az Imre gyerek. Azután megint más dűlőre tér át a beszéd: nem vesz ő azon általutat az igazi céljához, csak tapogat majd szóval. és közben-közben rávizsgálódik majd az arcomra. Mert beszélni beszélhet az ember akármit, csak bolondot ne mondjon: — márpedig úr előtt könnyen rátéved az ember.

Hát mondom, mikor ő a búzaeladást beszélte, már akkor én a jövendő útjain kísértem az Imrét. Láttam, hogyan ád el egy ökröt Istenes gazda. és hogyan ballag az ünneplős parasztruhába öltözött fiúval *dignáziumba* Itthon mindenki tetszéssel nézte a gyereknek a ruháját, a városban különb ruhák is vannak. Idegen és elhagyott egyszerre a kis Imre. Az úri fiúk hátra taszigálják. Fitymált jövevény. Elszorult szívvel vonja meg magát a kevély pávacsirkék között a padban.

— Nini, a paraszt: — mondják azok — milyen hosszú hajat eresztett! Talán be akarod fonni, mint a leányok?

A másik meg azt mondja:

— De derék a csizmád! Nem szorítja-e a lábad?

S a másik is szól: — Az ágyból szoktál-e beleugrani vagy a székről? — Az Imre gyerek elborult arccal megyen haza. Kicsi, gyönge szívét hollók marcangolják. Gyűlöli és szégyelli a haját.

A lábán égnek a parasztcsizmák. Legubbad a kis zöld ládájára, és a melléből felszakad egy-egy sóhajtás:

— Mért vagyok én paraszt?

Otthon az apja gyémántja volt. Hosszú, fekete haját megmegsimogatták. Csizmáját remekbe csinálta a mi Ádámunk. Ki érdemli meg, ha ő nem? Legjobb tanuló volt. Az apák előtte mondták a fiaiknak:

— Olyan légy, mint Istenes Imre.

A városban ő az utolsó. Ahányszor megszólal, nevetnek rajta. A magazint úgy ejti ki, hogy bagazium, a féderveiszről meg azt mondja: fédörbajsz. Bolondot fordítanak belőle: még a beteg diák is prudenciáért küldi a patikába. És ő megy szívesen. Úgy szeretne valakit szeretni! Nincs hozzá meleg szava senkinek. A tanár is, hogy ijedtében nem tudott felelni, azt mondta neki:

— Kapa való neked, te füles!

Szegény kis mártír! Mennyi tűzpróbán mégy te keresztül, míg annyira megkeményedel, hogy nem serked vér a lelkedből minden kis karcolás után. Apád nem tud erről semmit. Boldog mélázással gondol mindig reád. Úr lesz belőled, ő csak ezt látja; a parasztok köszönni fognak neked, és a szolgabíró barátjának nevez. Valaki kérdi:

— Hallja kend, ki az a szép tekintetes úr?

— Hát ki volna: az én fiam.

Egyik hold föld a másik után postázik föl a városba. A kis Imréből nagyobb és nagyobb Imre leszen. Belenövődik mindenféle idegen tudományba, idegen szokásokba. De micsoda szomorú látvány az öreg arcú ifjú, akit a sors elvezetett a mezők békéjéből, s magára hagyott a köves idegenségben. Belekerült az élet zúgó forgatagába, s gyönge inakkal erőlködik, hogy el ne essen. És nem esik el. A fóka eb volt valamikor, s úszóhártyái nőttek. A hegyen álló fának már növendék korában megkeményedik a dereka. A parasztfiúcska is megtanulja idővel, milyen nyakkendő való a szmoking mellé, és hogyan kell tartani a teáscsészét, mikor állva isszák.

A vén paraszt meglátogatja néha a fiát, s nem véli, hogy pirulva megyen vele az utcán.

Hogy lép az apám, mintha mindig térdig járna a sárban! — gondolja a fiú, és milyen kacskaringósan, nehézkesen beszél. A haját megereszti, mintha el akarná adni. A bal kezében kenyeret fog evés közben, mintha a kenyér meg a bal kéz együvé tartozna. Végigömlik rajta a hideg, mikor az öreg azt mondja: fédörbajsz, bagazium. Ha valaki meghallotta volna.

Átvergődik az élet tavaszán. (Micsoda tavasz az, amelynek nincs virága!) Valahol káplán lesz vagy orvos, vagy tisztviselő. Az ő arcában is van valami az öreg fekete kutyáéból, csakhogy fiatalabb, a tekintete pedig éles és határozott irányú. Akkor már fölébrednek benne az emberi lélek alvó angyalai: keresi az alkalmat, hogy apját, anyját megbecsülhesse. Az öreg Istenes nehezen mozdul már, de azért egyszer a fiának valamelyik örömünnepére fölkászálódik és elmegyen. Ifjabbik Istenes Imre az asztalfőre ülteti őt, és azt mondja a barátainak, nézzétek:

— Ez a jó öreg paraszt, ez az én apám!

Hej, de az öreg paraszt már akkor egynéhányszor hanyatt vágódott a síkos parketten! Az asztalnál, hogy az inas kínálta, maga elé vette az egész pecsenyés tálat; az adóról beszélve, raklamálincs-adót említett; mikor a mellette levő úr szivarral kínálta, mind a négyet kimarkolta a tárcájából, s mikor az a maga égő szivarját nyújtotta oda, hogy rágyújtson, az öreg boldogan mosolyogva vette azt el, és ő szívta tovább. Micsoda anekdotákba kerültek! Mennyire elválasztódnak egymástól!

Az öreg megérzi, hogy a fia nem az ő régi fia, hanem csak egy abból fejlett idegen. A fényes úri szoba zavarja a szemét. Az asztalnál hangzó beszédeknek csak a szavait érti, a velejét nem. Elgondolkozik ott az asztalfőn, hogy volt egy kis fekete hajú fia, aki a legjobb tanuló volt az iskolában; hogyan követte az mindig szántásban, vetésben; hányszor gondolta ő, ha ember lesz ebből a gyerekből, ő szánt-vet, az övé lesz minden föld, és ő majd ősz fejjel ballagdál mellette. Vagy talán csak a föld végén üldögél az unokáival, akik koszorút kötnek pipacsból meg láncvirágból: kergetik a cserebogarakat meg a pillangót, és minduntalan mondogatják:

— Nagyapó, kedves nagyapó!

Mindez szép és érdemes is rajta elmélkedni. Igaz, hogy az úri szoba is szép, de szebb a mező, a szántóföld, az erdő, az ég, a csönd, az egyszerű élet.

A fiú is elgondolkodik az asztal túlsó végén.

Miről gondolkodik?

Talán éppen arról, amiről az apja.

A kályhából kiáramló fény megvilágította a szűrös fekete embert; megvilágította a derült és bizalmas orcáját. Jóízűen pipázott, és az új csizmát vidáman lógázta.

—Hát bezony azért jöttem én, mester uram, hogy az Imre gyereket, a fiamat... beadnám a tavasszal a városiba.

Vízenjárók

A „Ha Isten velünk, ki ellenünk" már három napja heverte a szelet Mohács alatt. Csúnya dolog az ilyen, amikor a szél miatt nem tud haladni a hajó, a lovak részére pedig semmi födél nincs a parti pusztaságon, elfáznak, elgémberednek, s még az élethez sincsen kedvük. Török Mihály kormányos igen mérgesen pipázgatott a hakóban a csárdában, és beírta a könyvbe: *Ezen istentelen szél mán mögén igön hitvány sorba vert bennünket.* Egy legény elment a kis hordóval valami faluba, melynek a tornya odalátszott, borért, ezt szopogatták nagy magameguntukban. A hosszú Nosza Pál, a vontató, két sihederrel volt a lovak körül; csúnya szájú ember az öreg, mindig káromkodik, mi a vízenjárónak nem szokása, ennélfogva kívánni is szokták Nosza Pálnak, hogy bár gyógyulna be már egyszer a szája örökre.

Komlósi Kistakácsi Ferenc volt akkor a hajón az öreglegény, régi haragosa Török Mihály kormányosnak, mely ok miatt örökké együtt sifteltek. Ők állandóan nem szenvedhették egymást; ez az idők folyamán gyönyörűségessé vált bennük, s utóbb már nem bírtak ellenni egymás nélkül. Csak éppen, ha a hajó orrában tartózkodott Török, akkor a hajó farában volt Komlósi; ha a hajó egyik oldalán átkerült a farba Török, a másik oldalon Komlósi fölment az orrba. Most Komlósi volt az orrban, varjút főzött már a harmadnap óta.

Olyan rossz vasas pisztolya van neki, azza lőtte a varjút a parti fákról, és most egyéb dolga nem lévén, azt próbálja ki: csakugyan igaz-e, hogy nem fől a varnyú sohasem. Pedig alighanem igaz lesz, mert már három napja főzi a bográcsban, de még mindig kemény a varjú, bár a lába csontja is már úgy elfőtt, hogy ki lehet húzni a combjából.

A többi legény neveti Komlósit; és néha hírt visznek a mulatságról a hajó másik felébe Töröknek. Az meg nem szól rá semmit, csak hallgat, és gondolkozva csukdossa a pipára a kupakot.

Harmadnap estefelé alábbhagy a szél. Nosza bejön a partról a hajóba.

— Röggel möhetünk — mondja Töröknek.

— Mö — mondja a szótlan Török, lenyelvén a betűket. — Mán is möhetnénk, ha este nem vóna.

De este van, és így nem mennek, mert terhes hajóval sötétben fölfelé nem lehet járni. A ló se bírja, meg azután nagyon csalfa a Duna vize (nemhiába hogy Németországból való), vigyázni kell rajta. Hát ebben meg is nyugodnak, de alighogy tennék, látják, hogy nem mindenki olyan ám. Jön alulról egy hajó fölfelé, hosszú, nagy fekete hambár, s úgy tele van, hogy majdnem elmerül. A közepe táján még a víz alatt van az oldaljárója is. Ahogy a sekélyeket kerülgetve oldalt áll a vízen, látszik, hogy korlát van a hátulján, ami mutatja, hogy a hajó nem is magyar.

— Vagy rác, vagy német — nézi Komlósi Ferenc a varjúfőzés mellől, és csakhamar látják is, hogy német, az alsó Dunáról való. Sok ló húzza a parton, az emberen, aki a lovakat kormányozza, látszik, hogy magyar. Az különben a kocsiján is látszik, amely a hajó után kötött dereglyébe van téve.

Most éppen erősen hajtat a lovakkal, mert Törökék hajójának már egész közelébe ért a másik. Török fönt van a domentátumon, és ismét csak igen mérgesen pipál, mert már látja, hogy baj lesz: a német hajó elkerüli, és azután, ha menésben vannak, mindig csak ennek a nyomában haladhat. Ez pedig lassan jár, mert igen nagy a hajó, és egészen tele van rakva. Ez baj lesz. A német hajó csakugyan elkerüli a „Ha Isten velünk, ki ellenünk"-öt, s mert hogy most már végképp estére fordult az idő, emennek az orra fölött azonnal ki is köt. Mozdulni sem lehet most már tőle.

Ahogy a hajó kiköt, az emberséges német kormányos át is jön emide ladikon, hogy szót értsen Török Mihállyal. Üdvözli, mit kesernyésen viszonoz Mihály, miután haragszik. Látja ezt a német, és magyarázni kezdi a dolgát. Elmondja, hogy búza van a hajóban, és napra kell vele fölérni a Pestre.

— Hát ebbe is búza van — feleli kelletlenül Török, és megrúgja a csizmája orrával a hajótető odalát —, mégse kerülök más elibe.

Beszéli aztán a német, hogy ha ő nem ér föl a mondott napra a búzával, nagy bírságokkal sarcolják érte. Hát most már ezt nézzék el neki: az üzlet üzlet, nem kívánhatja tőle senki sem, hogy haszontalanul fáradjon. Annyit beszél, hogy utóbb a mo-

gorva Török is belenyugszik a sorba, miután, ha jól keressük, a sógornak mégiscsak igaza van, ha igyekszik. Török nem tartozik napra érni föl, így nem is veszít semmit, hát hagy boldoguljon a német. Ellenben Nosza Pál, akinek így is hevertek a lovai már három napot, nincsen egészen jókedvében odakint a parton, és nagyon tárgyal a kifordított subájú angyalokról. Később ételre bejön a hajóba mogorván. Halat esznek, mert fogott Komlósi délután a pöndörhálóval egy csukát. Nem volt valami híres, miután a kisebb bográcsban főzte a Vízhányó gyerek, s nem is igen fért bele a hal. Komlósi pedig késre akart menni a nagy bográcsvédelmében, hogy azt addig oda nem adja, amíg a varjat meg nem főzi. Ahogy az utolsó darab kenyerét megmártotta a lében, becsattantja a bicskát, és megy vissza a hajóorrba a varjújához. A Vízhányó gyerek előveszi a citerát, és Török kedvében járni akarván, azt a régi nótát muzsikálja rajta: *Ej, haj, sose búsulj kebelbeli barátom. Minden embör egyször él a világon. Lám a hold is változandó, egyször fogy. Ej, haj, jó barátom, mögélünk mink valahogy.*

Szép nóta ez nagyon, különösen annak, aki szereti. Török nem szól semmit, de a pipát kiveszi a szárból, maga elé tartja, megnézi, újból belecsavarja a szárba, mely dolog őnála rendszerint a tetszést szokta jelezni. A nóta másik versét már mondják is félhangon a legények, mely arról szól, hogy ha eddig megéltünk, jó barátom, akkor megélünk mi már ezután is. Jó vigasztalás ez, de Nosza Pál nem hallgatja. Kimegy a csárdából, és Komlósihoz kerül.

— Na — mondja Komlósi —, kend se öszik mán?

— Nem — feleli Nosza.

— Hát — adja tovább a szót Komlósi —, kend mindig olyan életű volt, mint a molnár tyúkja.

Nosza nem felel, Komlósi meg nézi a bográcsot, hogy elég vízben föl-e a varjú. A széles folyón csend van, még a hullám sem locsog a hajók oldalán, mert szinte az egész oldaluk a víz alatt van. A lámpákat kirakták a belső részen, hogy valamely vízenjáró edény a sötétben beléjük ne ütődjön. A sötét égben vadludak haladnak, gágogásuk lehallatszik.

— Hát előttünk a németöt — szól Nosza.

— Ehen.

— De — mondja Nosza — holnap délelőtt az átvágásnál át köll menni a lovakkal a túlsó partra.

— Még mondjam is?

Nagyon gágog a vadlúd. Komlósi félretartja a fejét, és úgy hallgatja. Azok bizonyosan jobban fölnének a bográcsban.

— Te — szólítja Nosza —, te Ferkó. Hát csakugyan előbb érjön föl a németöt?

Komlósi ránéz, mert nem érti. Hát mit tud csinálni, hogy ne érjen föl hamarább a német?

Nosza fölkapcsolja a bőrtarisznya szíját. Előszed egy darab bőrt. Kibontja, van benne megint egy darab bőr. Azt is kibontja, abban is bőr van, de az már szőrös és szaga van neki.

— Ferkó — mondja csendesen —, eredj fel a ladikon a németöt deröglyéhöz. Aztán dörgöld végig jól az oldalát evvel a bőrrel.

— Ehen — felel Komlósi, aki most már igazán tudja, hogy miről van szó. Ladikba száll, fölmegy a vízen a német hajó dereglyéjéhez, azzal a zajtalan evezéssel, amihez nagyon alkalmatos a tiszai falevélforma evező. A dolgot elvégzi, visszajön. Nosza elrakja a bőrt, és semmit sem szólván, kimegy a partra a lovakhoz, aludni.

Jóízűt aludt Nosza, mert úgy kellett hajnalban fölkölteni. A német akkorra már el is ment, és Török dohogott a lassúság miatt. Nosza nem szólt semmit, csak akkor kezdett káromkodni, mikor a vasmacskát fölhúzták a hajón a legények, s az ő lovai a kötél végén belefeküdtek a hámba. Már akármit beszélünk itt előre-hátra, meg kell állapodnunk abban, hogy hajóhúzó lónak sem jó lenni. Azonban most már mindegy: a lovasmacskák mentek, ahogy tudtak. Jobban nem mehettek, mint ahogy tudtak, mert régi igazság, hogy bolond ember az, aki szebben táncol, mint ahogy tud. Nem is érik el fél délelőtt a német hajót, s csak akkor jutnak a nyomába, amikor amaz az átvágásnál készül át a túlsó partra, hogy majd ottan folytatja az útját.

A dereglyét épp el is olták már a hajótól, és költöztetik bele a lovakat. Belemegy mind a jámbor, mert megszokott dolog ez náluk. Nosza, hajtván a tulajdon állatait, odafigyel. Török a vízről nagyot kiált rá: — Haó, héj hahahó! — arra megáll, mert majd a német után ők is átvádolnak a túlsó partra. A német dereglye már indul, és Nosza növekvő figyelemmel veszi észre, hogy bajba lehet az az ember ott a dereglyében a lovakkal. Mert igen csapkolódik az ostorral, a lovak pedig szörnyen ugrálnak, ami hajóhúzóknak nemigen szokása. Egyre veszettebbek, s mikor a dereglye a túlsó oldalon partot ér, valamennyi eszét vesztetten rohan kifelé, és szerteszalad a pusztán. A gazdájuk éppen csak hogy egynek a kötőfékjét kaphatta el, bár azzal se nagyon bír.

Törökék is készülődnek az átalmenéshez, viszi a dereglye Noszát és lovait. Nosza, ahogy partot ér, a lovakat kicövekeli, azután a kárvallott emberhez megy.

— Hát kendet mi érte? — kérdezi.

— Hogy mi ért? — jajgat amaz. — Ahol ni, szerteszét a lovak, estig se szedem valamennyit össze. Meg vannak vadulva.

— Mi a kórság leli üket? — kérdezi tovább Nosza.

— Mi leli? Tudom én, mi leli! — fakad ki az ember. — Farkasbőrrel vannak megvaditva. Jártam már én így, de ha tudnám, hogy ki tette, bizonyosan nem menne el élve innen!

— No — felel Nosza tűnődve, nézvén csizmában a lábafejét —, evvel is okosabb vagyok. Ötvenhat esztendőt megértem, földi, de ilyet még nem hallottam.

S Nosza a hajóhoz menve, fölszólt a domentátumra Törökhöz csendesen:

— Mán nem előzködik a németöt.

Török elismerőleg szól:

— Kendet, Pál, ha egészen kölökkorában akasztották volna föl, akkor is későn lett vóna.

Nosza nem felel, csak kacsint Komlósi felé. Komlósi nem szól, csak főzi a varjút.

Sztrájktanyán

A sztrájktanyán hol biztató, hol csüggeteg volt a hangulat. Már napok óta nem dolgoztak az emberek, várták a reménységet, a békét, némelyek már rázogatták a fejüket, hogy kár volt belekezdeni ebbe a dologba, de mások ismét csillogó szemmel emlegették, hogy csak várni kell. Várni, aztán punktum.

A csillogó szemek ugyan nem mástól, mint a pálinkától csillogtak. A sztrájktanya alacsony szoba, ahova belépni nem, csak bebukni lehet. Lépcsők mennek lefelé. Afféle régi, emeletes ház, amelyet eltöltöttek. Valaha szép földszintes lakóhely lehetett, de az utca emelkedett, a ház megmaradt, s most az emeletje olyan, mint a magas földszint. Fönt az emeleten laknak. Vígan is vannak, alighanem táncolnak, mert valaki muzsikál, s lehallatszik a lábdobogás, ami nélkül külvárosban a táncot nem hívják semminek. Minél több a dobbantás, hogy csak úgy porzik a padló, annál alkalmasabb a jókedv, kurjantani is csak akkor le-

het lelkeset és szívhezszólót. A toppantások számát tekintve, fönt igen mulatós világ van. Lent, irgalmatlan dogányfüst között, a fejekben gond, aggodalom és a pálinka gőze úszik.

Ez bizony szomorú világ. Téli idő van, de csatakos, hol hó esik, hol eső, hol dara, az ázott ruhák nehéz szagúak, a padlóra sok sarat behordtak az emberek. Ugyan nem is mind emberek, legényféle meg egészen ifjú legényke is van köztük. Ezek a modernebbek, mert ezek papírszivart szívnak. A többi pipázik. Itt különféle pipák láthatók. Kupakos fekete alföldi garasosak. Aztán kupakatlan vörös selmeciek. Egyes öregebb, jobb módú ember szájában nagy, öblös tajtékforma pipák, nagy török verekedések vannak kifaragva rajta, továbbá az évszám, hogy: 1704. A tulajdonos ennélfogva kellő méltósággal a pad karjára dűlve ül a helyén, s ahányszor szippant egyet belőle, a pipára mindig becéző szeretettel tekint. Ezt a pipa meg is érdemli, mert tavaly hamisították Nürnbergben.

A pipákban különféle szárak vannak, s a szárak a fogak között ismét különféleképpen állnak. A dacos ember fogai között a kurta szár magasra ágaskodik, a makrapipa kupakja majd kiveri a szemét, de neki így van ez jól. Hosszabb, gyűrűceszár egyenesen állván a fogak között, gondolkodó elmére mutat. A meggyfaszár, amelybe nagyobb pipa is dukál, s ennélfogva lóg a fogakból lefelé a készség: képviselője a csöndes gondolkodásnak és lassú munkának; mivelhogy nyilvánvaló, hosszú szárú pipa mellett nem lehet valami gyorsan dolgozni. Ellenben a közönséges meggyfaszártól elüt a hajlott meggyfaszár, amelynek tulajdonosa az újabb dolgokkal nem törődő s a régi világhoz szító emberek közé tartozik. Hogy a meggyfaszár szépen meggörbüljön s egyúttal hajlós is legyen, öt-hat esztendőn át való szívása kívántatik. Ugyanazon szárnak öt éven át való megőrzése és birtokban tartása. Ha a pipa letörik róla, hát letört: új pipa kerül rá; ha a csontcsutorát elrágta a gazda (az ember csontja maradandóbb, mint az állaté), újat vásárol, de a szár megmarad. Nemcsak a pipát, hanem a szárat is ki lehet szívni. E szorgos munkában évek múltán a szár meghajlik és illatos lesz.

— Szagulja kend, sógor.

A sógor az orrával végigmegy a száron, és az illatát magába szívja:

— Akárcsak mikor a szentösi meggy virágzik...

Vannak ilyen különös dolgok, amiknek az okát senki sem tudja adni. Erről folyna most már az asztalnál a beszéd, egészen szelíd mezbe öltöztetve a társaságot, de egy másik asztalnál szónoklati férfiú jelentkezik:

— Én forciális ember vagyok, tehát aspirálok . . .
Tovább nem folytathatja, mert lezúgják:
— Hallottuk már öleget.
A szónoklati férfiú nem hagyja magát:
— Egy kutya ugasson, hé!
Erre aztán ráhagyják:
— Hát akkor ugassék kend!
De szavai elvesznek a zajban. Emberek jönnek-mennek, s hírt adnak a gyárral való alkudozásokról. Egyik azt mondja, hogy a gyár nem enged, a másik azt mondja, hogy enged az, csak ki kell tartani. Csak forciális aspirációk, a ménkű üssön bele. A kocsmárosné megindítja az ócska gramofont, s a tölcsérgép kopott Carusója minden egyéb hangot ledudál.

Mikor vége van a dalnak, újra beszélnek az asztaloknál. Meggyújtják a lámpát is, de nemigen ég, mert a sok ember már nagyon elszedte előle a levegőt. Szokott az ilyen fülledt helyen történni, hogy még ki is alszik.

— A múlt hétön is — veti bele a szót a társaságba egy legény — vérösre törte a vállamat a léchordás . . . Aztán vérözzek olyan napszám mellett? Mi? Hát igazság ez?

Elkeseredett beszédek indulnak meg, de sokan beszélnek egyszerre, így a szót nem érteni, ezen egyesek nevetnek, mások lehajtott fejjel bámulnak bele az üres pálinkásüvegbe . . .

— Hát adjon még egyet, no — mondják —, aztán írja föl . . .

Munkácsy sztrájk-képéről ideszáll olykor e füstös, homályos zugba az az asszony, aki karján kis gyermekét tartva, az ajtón elszomorodott, halovány arccal belép. Szétnéz, azután megadással teljesen, újra kimegy a csatakos téli világba, a nincstelenség hideg otthona felé. Szólnia amúgy sem volna szabad.

Az ajtón belép egy ember, aki nem ide tartozik. Nem munkás, valami úrforma. Ruházata ugyan kissé kopottas, de kalucsni van a lábán, ez pedig úgy csillog, mintha lakkcipő volna. A jó estét kívánását nagyon ridegen fogadják: mit akar ez itten? Kicsoda ez? Senki sem ismeri. Az idegen egy pad végén leül, s pohár bort kér. Azután közömbösen szivarozik, mintha örökké itt lett volna. Ha már füst van, legyen még nagyobb.

Az asztaloknál a fejek összebújnak, az emberek összesúgnak. Minden beszéd arról, hogy milyen politikával kell folytatni a sztrájkot, elhallgat. Csak a suttogásból hallatszanak ki félhangon kiejtett szavak:

— Kém . . .
— Spion . . .

Aki kémet mond, az bizonyára fiatalabb, aki ezt a kifejezést az újságból olvasta; aki spiont mond, az régibb ember, aki ezt a katonaságnál tanulta.

Ha az idegen most, mint irodalmi művekben mondani szokás, „revolverét elővonván, azt nyugodtan maga elé az asztalra tenné", olyan parázs verekedés támadna itten, hogy csoda. Nem is az kell ide. Az idegen azt mondja:

— No, ez csakugyan jó bor, mert ennek kerepöltek. Ugyan adjon még egy pohárral, de jól mögmérje, mert betegnek lösz.

(Ahán. Ez talán mégsem spion.)

A korcsmárosné megy a pohárért, s a fenyegető helyzetre való tekintettel azt mondja az idegennek:

— Talán a másik szobában tetszene?

— Minek az a másik szoba? Sok jó embör elfér kis helyön. Ha a bor jó, mindön jó. Csak kend ott, földi, az ablak alatt, kinyithatná kend az ablakot egy kicsit, mert a nagy füstben mindjárt elalszik a pilács.

Hát csakugyan ebben igaza van. Többen is mondják a földinek:

— Nyisd ki már aztat az ablakot. De fagyos vagy, az árgy's lussodat. Majd melegebbed lösz Pétör-Pálkor, hé!

Az ügy ezzel szabályszerűen elintéztetett, az idegen „okmányilag" igazolta, hogy nem spion, többé nem is törődtek vele, a beszéd újra szabadon megindul. Némelyik ember föláll, és igen buzgalmas szónoklatokba kezd, de alighanem elmondhatta már többször ugyanazt, mert unottan hallgatják, s azt mondják neki:

— Üljék kend le, mert elesik kend.

Ez jó mondás, ezt sok banketti szónoknak is meg lehetne mondani. Egy kövérkés ember is beszélni kíván. De úgy látszik, már sok volt a beszéd, az emberek a napok óta való szóvaltartást tökéletesen elunták. Ennek azt mondják:

— Ugyan, mit beszél kend, hiszen kendnek csupa szalonna a feje . . .

Tehát csak egyhangú, zsibongó lárma, újabb füstök s újabb pálinkák. Egyszer csak bebukik az ajtón egy fölhevült ember, s azt mondja a hirtelen támadt csöndben:

— Beleütött a ménkű az egészbe. Negyven román hozatott Erdélyből a gyár. Már itt vannak . . .

A súlyos kő gyanánt bedobott hír eleinte ijedt józanságot kelt. Hát mi lesz már? Azután lárma támad. Az öklök egy része a levegőbe emelkedik, más része veri az asztalt. Káromkodások, mi-

egymás. Egy ember, akinek már igen véres a szeme, rekedten ordítja bele a füstbe.

— Agyon köll verni valamennyit!

Már hogy hogyan és miként, arról nincsen szó, de a hangulat ilyen. Nem lehet a románokat engedni. S mérgükben, elkeseredésükben összevissza kiabálnak az emberek. Szóval éppen alkalmas idő van arra, hogy újra nyíljon az ajtó, s belép rajta a oroszlánok vermébe ama negyvenek közül egy román. Jó hosszú rumuny, a hegyközi szegénység condráiban, bár télidő van, magafonta szalmakalap a fején. A nyomorúságnak ezen állapota kissé elszótalanítja az embereket. De azután megint csak zajos kiáltások hallatszanak. A román meglepődve áll. Egy ember, aki tud románul, de többen is tudnak, azt kiáltja:

— Hát ti jöttetek a gyárba?

Mondja a román:

— Mi.

Mondja amaz:

— Minket tönkretenni?

A román tiltakozik. Azt feleli:

— Nu! Nem.

Ezt így mind lefordítva a hallgatóságnak elmagyarázza a kérdező. Most ezt kérdezi:

— Hát akkor miért jöttetek ide?

— Nem tudtuk — válaszolja amaz —, hogy mire hívtak bennünket. Mi nem dolgozunk a magyar testvérek ellen. Még holnap visszamegyünk. Csak kettő marad itt, az is, mert beteg.

Ez is elmagyaráztatván, az arcok föllángolnak, bár hiszen amúgy is eléggé lángoltak már. Az emberek fölugrálnak, egy része éljenez, más része egyebet románul nem tudván, rácul zsiviózik, tudósabbak szetreászkákat kiáltanak, és nyújtják, valóban igen nagyon nyújtják üvegeiket a román felé. Hiszen szinte hihetetlen ez az eset! A román elhalász egyet az üvegek közül, s pirosló képpel néz az örvendő magyarokra. Előbbre lép, ahol condrája sanyarúságát még jobban megvilágítja a lámpa. Ott a mellére üt, és azt kiáltja:

— Já foszt kátáná! Honvéd kátáná já foszt!... Katona voltam én! Honvéd katona voltam én!

Viharos lárma, örvendező kacaj és kiabálás. A forciális embör, aki abban aspirál — egyénként az ördög tudja csak, hogy miben aspirál, a román emberhez megy, és sírva megöleli. Példáját követi egy komoly, meggondolt férfiú a hajlított meggyfaszárosok kasztjából...

Talpas úri módban

Ha a kutyának sok a kölke, nem bírja valamennyit kellő anyai gonddal fölnevelni, ennélfogva a felét elvetik. Ha hat volt, marad három, ha öt volt, marad kettő. Az elpusztultak a haláluk árán így építenek utat az élethez a megmaradottaknak. Ez általánosságban így van. De történnek kivételek is, mert az lehetetlenség, hogy kivételek ne történjenek, miután az ujjunk sem egyforma. A kutyák világában, a kutyatársadalomban a puli-kutya létezik ilyen kivétel gyanánt. Azt ugyan kicsi korában el nem dobják, hanem ott marad az anyja mellett mindaddig, amíg csak fel nem nő, hogy valamely embernél önálló foglalkozást vállaljon.

No, nagyra ugyan azért nem növekszik. Alig nagyobb, mint egy prémsipka, de ha megnyírnák, akkor csak a fele volna. Mert igen szőrmóc állat a puli, ő maga alig látszik ki a testi bundájából. Némelyiknek még a szeme sem látszik. Esős időbe tele van ragadva sárral, földkoloncokkal a csúnya kis jószág. A külső testállását tekintve, nincs is rajta semmi kedvelni való. Kiállításokra nem viszik, bár annyi esze van, nem is menne ilyen hiábavalóságokra. Neki ugyanis az a kiváló tulajdonsága, hogy esze van.

— Több, mint némelyik embernek — véli róla a juhász, akinek segítőtársa és munkáslegénye az értelmetlen birkaféle népek egybentartásában.

Hasonló módon vélekszik felőle a gulyásos ember is, aki szintén pulikkal veszi körül magát, hogy nagy állatait, mérges bikáit a tágas mezőkön annak rendje szerint kormányozhassa. A nagyfajta kutyákról, komondorokról apránkint letelik a világ. Elvesznek és elfogyatkoznak. Régente kellettek a nyájhoz is, hogy az efféle kósza betyárt, aki lóhátról lopta a birkát, leszedjék a lóról. Gulyához, méneshez is szükségesek voltak, éji harcokat vívván ott a réti farkas ellen. De a lovon járó kósza betyár már elmúlt. A rétek elmúlván, a réti csikász is elmúlt. Ha nincsen panaszos, nem kell a bíró, ha nincsen tolvaj, minek a perzekútor; a komondorok így apránként fölöslegessé váltak, csak némely tanyaházban tartanak még belőle egy-egyet magnak, egykori szép híréért. De a farkassal már nem kell háborúba állniok, az egykor a nyakukra vasalt szeges örvekre már semmi szükség sincsen. Azelőtt kellett ez nagyon, mert a farkas a kutyát a nyakánál szokta elkapni. No de már nem jön le a farkas

még az erdélyi országból sem. Mert a Maros partján azóta megritkultak az erdők, hincsen már neki útja, amin át orozva leóvakodhatna jámbor alföldi parasztok birkái után — szóval, bármit beszéljünk is, ténydolog, hogy a komondorok már csak cifraság gyanánt vannak, ahol vannak, ellenben a puli annyira szükséges, mint a falat kenyér. De drágább.

Mert ami például a juhászos életet illetné, oda szükséges a szamár is. A szamár az elüljáró a birkák között, viszi a szűrt, továbbá a kanalat, bögrét, sót, paprikát, kenyeret, tarhonyát, hagymát, szalonnát egy zsákban, viszi olykor a juhászt a hátán, s ha jókedve kerekedik, úgy eltáncol a mezőn a birkák között, maga ordítván a tánchoz a nótát, hogy azt nézni és hallgatni gyönyörűség meg szórakozás. És nem sok tartózkodik belőlük a föld hátán. Hosszú életűek ugyan, mert ritkaság az, ha csak minden ezredik ember látott is döglött szamarat, mégis kevesen vannak. És habár kevesen vannak is, mégis kint a mezőkön az értékük régi időktől fogva úgy van megszerkesztve, hogy két rendes nyájjal járó szelíd szamár együttvéve ér csak annyit, mint egy puli.

Van eset, hogy az úrféle is ráköti magát arra, hogy neki is kellene a szőlője udvarába egy pulikutya. Nem úrnak való pedig. Persze, szerezni nehéz. Híre jár ugyan kint, hogy az a városi úr, aki nemrég vett itt nem messze szőlőt, aztán nyáron át ide kijár, adna öt pengőt egy fia puliért. De az a hír csak úgy bemegy az embernek egyik fülén, s a másikon kijön. Nem adnak rá sokat, vagy éppen semmit sem. Legfeljebb nevetik.

— Mit kínlódik olyan dologgal, ami nem neki való? Tartson agarat.

Azután hallomás volt afelől, hogy nem öt pengőt, hanem hetet is adna már. (Fiskális ember, telik a stemplibül . . .). De azért ezzel sem törődtek. Inkább szorgos gonddal ügyelnek a pulikra, ahol voltak, hogy el ne lopódjanak. Bár hiszen ilyen esetben bajos lopni, mert csak kiderült volna, hogy ki adta el a pulit a tekintetes úrnak, és van törvénye a kampósbotnak meg a bicskának is. De mégis, a pulikat most jobban szerették, kenyérhéjat többet vetettek nekik, ámbátor az ilyen szűk világban, amilyen most van, bízvást megéheti az ember maga.

Egy napon az úr, ahogy kocsin halad a szőlője felé, az útszélen, a legelőn kisded birkafalkát lát, őrzi egy juhászlegény meg két puli. Szóba áll.

— Adjon Isten.

— Adjon Isten.

— Hát mire végzed, öcsém?

— Hát csak terelgetöm, hun erre, hun arra.

— Aztán hány ez a birka?

— Biz az nem sok, mert összevissza csak negyvenkettő, mert a többi eladódott — mentegeti magát a legény, hogy csak ilyen kis gond van rábízva.

Azt mondja az úr, bocsájtván a fullánkot a juhász szívébe:

— Sok ennyi birkához két puli.

A gúnyra a legény odaveti, hogy ő se maradjon alul:

— Talán maga az az úr, aki kutyával akar keresködni?

— Nono — neveti az úr —, nem akarok én vele kereskedni. Hanem az egyik puliért adok tizennyolc koronát. Az éppen kerekszám kilenc ezüst forint. Hiszen ennyi bürgéhez elég egy puli, hallod-e?

— Hát az igaz — véli a juhászlegény —, egy is elvan velük. De hát, nézze csak, egy testvér a két puli.

— No, csak annak lesz jobb élete, amelyik a tanyába kerül. Mert ott a maga házában lakik, az étele kijár, meleg ételt eszik... No... Hát tíz pengő, tíz ezüst forintos tallér kell-e érte?

A legény néz az útra, a kocsira, a lovakra, szurkálja botvéggel a szikes homokot.

Kétközben van már — gondolja magában a kocsis, pedig hiába gondolja, mert egyszer csak nagyot döf a bottal a homokba a legény, és azt mondja:

— Nem eladó...

— Hát akkor gyerünk tovább — mondja az úr. — De ne felejtsd el, hogy a tíz pengő mindig itt van a puliért. Aztán azt se felejtsd el, hogyha a gazdád azt a negyvenkét birkát is eladja a többi után, akkor még az az egy puli is sok lesz, nemhogy kettő.

A kocsi megindul, ezt az utolsó érvet otthagyván gondul a legénynek. Hát hisz ez csakugyan, hogy csakugyan. Ez a falka ugyanis folyton folyvást vékonyodik. Egyszer csak elfogy. Aztán tíz pengő. Sok helye volna nagyon, amúgy is az ősz bekövetkezvén. Csizma is elférne nagyon. Aztán a gondolatok világában fölbukkan egy tajtékpipa képe, amilyent bent a városban árulnak... A juhász egyszer csak nagyot kiált a kocsi után:

— Álljanak mög!

És a pénzt kiolvassa. Nem is papírpénzt, hanem ezüstöket. A puli nem vinnyog, de mozog a zsákban. Mit gondolhat ilyenkor a puli tulajdon elárultatása felől? Ezt bizonyosan nem tudni. Elvégre úri kutya lett belőle. Ez bizonyára vigasztalja a juhászt

is, amikor a kocsi továbbhalad megint, s ő egymagára marad a birkák közt a másik pulival.

Talpas elment, Talpast viszik. Nem sokáig ugyan, mert a hely nem messze van, a legelő oldalában, a szőlők szélén. Mikor sorban szétnéz, hogy miféle hely az, ahová jutott. Egy juhászkutya meg egy vadászkutya barátságosan közelednek. Az első benyomások kedvezőbbé tétele céljából egy darab kenyeret hoznak Talpasnak. A konyhából pedig valami meleg mosadékot. Sava is van, zsírja is van: ez jó. Nem is hagy meg belőle Talpas egy szikrát sem.

Most a gyermekek kezébe kerül. Azok ajnározzák. Mindent elmondanak Talpasnak. Hogy a pincsi bent alszik a szobában, a Hektor az ereszet alatt, a Talpasnak pedig háza van, rendes ház fából készítve, belől szalmával kirakva, mellette egy csorba tál ivóedénynek, amibe mindig friss vizet merítenek a kútból.

Ilyképp a házban a félelem, hogy Talpas mint afféle vad pusztai bugris, idegenkednék az új helyzettől, teljesen megszűnt. Talpas kezdte már másnap a kissé elhatalmasodott pulykafélét rendbe szedni, s általában az udvarbeli ügyek után körültekintést mutatott. Pár nap alatt egészen megváltozott. Más világ ez. Ahányszor a gazda eszik, annyiszor a kutya is. Különböző finom csontok, mert tanyahelyen leginkább csirkék, kácsák és egyéb gyenge lények evése szokásos. Talpas, mikor először érte langyos fürdő, utána olyan féktelen ugrándozásokat művelt örömében, hogy mindenek nevették, s még az életunt pincsi is kedvet kapott bohókás kutyajátékokhoz. Aztán megkefélték, szőréből a bozontokat kifésülték, a szeme körül is lenyírták a szőrét, hogy jobban lásson. Talpason egyre jobban meglátszott az átvedlés, éjjenkint szorgos házőrzői szolgálatokat teljesített, és az ételben dúskálkodott.

Ez esték egyikén szintén vacsoráznak az udvarban az emberek, a kutyák az asztal körül. Jut mindenkinek étel, csont is, kenyérhéj is, almacsutka, kissé ütődöttebb szőlő, nyalánkságok, amiknek Talpas ezelőtt hírét sem hallotta. Szép szelíd este volt, a falevél sem mozgott. Ekkor, szinte libegvén a hold fényes sugarain, messziről, halkan, szelíden pásztortilinkó szava hallatszik.

Talpas abbahagyta az evést.

A tilinkó csak szól, hol halkan, hol élesen, aztán nevet, majd pedig hosszú zokogásban elhal.

Talpas megugrik, vonít egy nagy csatakiáltást, körülszaladja

az udvart, azután nekirohan a kerítésnek, átugrik rajta fák sötét árnya alatt, s az úri szolgaságból megy vissza a puszta rideg szabadságába, ahova a tilinkó szava menni parancsolta ...

A kraszniki csata

Pihenőre itthon levő öreg katonák beszélgetnek egy-egy üveg sör mellett. A pihenő abban áll, hogy egy kicsit hazajöttek a harctérről, s most foglyokat őriznek. Ahhoz képest, ami ott van, pihenőszámba megy az ilyesmi is. Vén trénkatonák meg azért vannak itthon, hogy kocsikat, szekereket szedjenek rendbe, fessenek, mázoljanak, javíthassanak, ezeknek meg ez a pihenő. Azután vannak egészen fiatalok is itthon, akik még csak majd ezután mennek el háborús világot látni, öreg altisztek jöttek haza a tanításukra, mint már ez háborúban szokás. Estefelé aztán, munka után, a sokféle katona összekeveredik a kisvendéglő asztalai körül, pohár bort inni, falubelivel találkozni. Hírt hallani attól, aki szabadságról jött, üzenetet küldeni azzal, aki szabadságra megy, és megosztani egymással a hazulról jött elemózsiát, mint háborúban szokás.

Azután, ahol ennyi katona együtt van, ott hamarosan felüti fejét az üzlet, mert a háborúban ez is szokás. Felkeresi a sok embert a kínálat a bakancsfűzőzsinórtól kezdve a nyolcadcédulás osztálysorsjátékig. Háborús verseket kínálnak, sapka mellé való díszítéseket, nyakbavaló pénzt, noteszt és levelezőlapot, szép képeset. A másik üzletes fotografust ajánl, a harmadik a fotografus mellé olyan mestert, aki a fényképet hihetetlen olcsón üveg alá rámázza, de hátulról még be is ragasztja, hogy nem megy bele a por.

— No, ez okos dolog — véli egy katona —, ha a por legalább a fényképünkbe nem mén bele. Mert nibelénk úgyis mönt elég tavaly nyáron a Szerbiába.

Ilyen tréfás megjegyzések hallhatók. A pucpomádét kinevetik, hogy hát még mit nem, majd még a gombot is pucolják. Régi világbeli katonaság volt az, amikor még a gombot is olyan fényesre pucolták, hogy a légymadár is lecsúszott róla. Az osztálysorsjátékost biztatják, hogy bizonyosan vesznek tőle, de majd csak akkor hozza elő a cédulát, ha már nyert.

— Hát csak nem vagyok bolond akkor eladni — mondja a mozgó kereskedő —, amikor már nyert.

— Hát mink mög — mondják a katonák — nem vagyunk bolondok addig mögvenni, amíg még nem nyert.

Így évődnek. Egy ember azt kérdezi, hogy a fényképen rajta lesz-e a füléből az a darab is, ami valahol a Balkánon levickolódott róla. A fotografusi ügynök ígéri, hogy akár kétakkorát is csinálnak hozzá! Akkor jön egy kalapos kisasszony, szép háborús képeket árul. Nagyon szép képek, tanácsos mindenkinek venni belőlük egyet emlékül, hogy otthon is legyen, és nagyon szépen, olcsón rámázzák a Karika utcában.

A kisasszony nagy táblához viszi a képeket, az egyik kezével a vállára támasztja a táblát, a másik kezével pergeti a képeket. Huszonöt-harminc év előtt félosztrák-félolasz mosolygós, nagyszakállú krajnaiak hordozták így az olajnyomású képeket, azután az elmúlt, és megint feltámadt a szokása, mert a háború mindent feltámaszt, csak az elesetteket nem bírja feltámasztani.

Mondja a kisasszony az öreg vendéglősnek:

— Itt egy szép Ferenc József és egy szép Vilmos, vegye meg, bácsi, ez nagyon ízléses most a vendéglőkben.

Mondják fejbólintva az öreg katonák:

— Bizon, régön kezdtük mög a táncot. Némely részünk már el is felejti, hogy civil volt valaha.

A kalapos kisasszony szokva van már a beszédekhez, csak pergeti tovább a képeket. Ez a Belgrád ostroma, ez a valjevói ütközet, ez Szendrő várának diadalmas védelme... Ez a kraszniki csata...

Egy őrmester közbeszól: — Nézzük.

— Tessék— nyújtja át a kisasszony —, ez a valóságos kraszniki csata.

A katona kissé eltartva magától a képet, nézi.

— Hát — mondja —, hát... tudom is én. Ilyenforma volt. De mindön csata ilyenforma. Nézze már maga is, Mihály.

Nyújtja a képet egy öreg közkatonának. Az is nézi, nézi. Billent féloldalt a fejével.

— Ilyenforma is löhetett. Ki ért rá akkor széjjelnézni? Csata: csata.

A kisasszony kérdezi:

— A vitéz úr ott volt?

— Hát — mondja az ember.

— Akkor — folytatja a kisasszony — ez nagyon szép kép a

családi szobába, örök emlékül. Ezt tessék megvenni, igen ajánlom. Szép kép, és művészi kivitelben, kérem.

Az öreg katona visszaadja a képet, mondván:

— Nem vöszöm én, kéröm. Elég volt azokat egyszer látni, nemhogy még a szoba falára is fölaggassam.

Azután elmosolyodva teszi hozzá:

— Hanem tudja, ha majd azt a képet áruli, amelyikön a királyok mög a császárok mind szerbuszolnak egymással... aztat a képet majd megvöszöm.

— Akkor — mondja elszomorodva a kisasszony — sokáig el kell nekem várni arra, amíg én magával üzletet csinálok.

A katonák az asztalra könyökölve, szótlanul nézik az asztalt.

Azután egy ember már nem állhatja meg, de elsóhajtja a mondást: — Csak félóra hosszáig löhetnék én guta...

Az özvegy javára

A községnek az országút felőli végén, szabad téren, gyönyörű pázsiton, amit éppen csak a falak körül mocskolt be a mész meg a habarcs meg a téglapor, szép házba kezdett bele valaki ezelőtt három esztendővel. Azon a nyáron nem jutott messzire. Éppen csak az első emeleti ablakokig húzta föl a falat. Úgyszólván alkalomszerűen dolgozott. Ha volt egypár forintja, hát épített, ha pedig nem volt, hát repedezett, omlott a fal, s a tetejéről vígan söpörte le a téglákat a szél. Egyébként — úgy mondták — spekulációra épült a ház. Eladásra, hitelbe vásárolt telken, ócska téglából s a városból kihordott olyan ablakokkal és ajtókkal, amiket félig-meddig már fölfalatozott a szú. A másik nyáron megint hozzájuthatott pár száz forinthoz az a valaki, aki a házat építette. Akkorára azonban rájött arra, hogy mégis igen nagy arányokban fogott a munkához. A banknak nem imponált a széles alaprajz. Az alap tehát némileg módosíttatott. Négy szoba maradt alul, három felül, s fölkerült a félbehagyott falra az emelet is. Akkor azonban már némi süllyedés volt észlelhető az alapzatban, amit rövidesen úgy magyarázott meg egy pesti építész, hogy a talaj futóhomok. Kifutott a kövek alól. A ház azonban — amint mondám — spekulációra épült, tehát még ráraktak néhány kocsi téglát, s miután holmi ácsmunka is következett, egy ócska gerendának a repedésébe zöld gallyakat dugtak, s a spekuláns átküldött a kocsmába öt liter borért, hogy majd holnap aztán, ha arra jár, hát beviszi az árát. Akkor éppen nem volt neki váltott pénze. A kőművesek meg az ácslegény megitták a bort, aztán egy kis szitkozódás hallatszott, hogy: — Ezzel akarja kiszúrni a szemünket, ezzel? — A hetibért követelték, s abban se nyugodtak meg, hogy a spekuláns azt mondta, hogy úgy legyen egészséges a gyermeke meg az egész családja, hogy hétfőn fizet. A bokrétaünnep tudniillik szombaton ment végbe. A munka pedig szünetelt az idei tavaszig. Azalatt a ház, bár a tél folyamán semmi táplálékot nem vett magához, éppen csak ivott, némi potrohot eresztett. Az történt tudniillik, hogy

egy építész, akit kihívtak, hogy befejezze a művet, félig kidugta a botját az egyik sarkon, s a segédjétől, aki a fal másik végén, a ház túlsó sarkán állott, az kérdezte: — Látja?

— Mit?

— A botom.

— Nem.

— Mer azér' — azzal a kalapja karimája alól mosolyogva intett búcsút a háznak, s anélkül, hogy a tulajdonos úrral beszédbe ereszkedett volna, sietve továbbállott. Kis egylovas kocsija a kapu előtt várta. A segédje is a házat lehetőleg messze elkerülve jött utána. Útközben valami zsineget csavargatott egy darab fára, s felült a gazdája mellé, s míg a spekuláns után bámult utánuk, az építész csettintett a lónak.

— Gyű, kicsi, gyű.

Egyébként most már éppen csak valami kis aprólékos munka volt hátra. Lesimítani a falakat, hogy jöhessen a mázoló. Hát úgy történt, hogy egy ácslegény dolgozott fenn a tetőn a zsindelyezéssel s egy kőműves benn a házban. A kőműves nótás gyerek volt, az ács komoly s egy kicsit savanyú ember, aki mindenféle gyűlésekre járt, s állandóan gondba borulva sok borért küldte az inast, s madzagon húzta fel magához a tele üveget. Az üreset ugyancsak madzagon bocsátotta le. Bosszantotta azonban komor gondolataiban lentről az ének. S dörmögött meg kiabált: — Repedj meg, te kulimász lovag! — meg effélét.

Egyszer meg azt kiáltotta le, amint később a feje körül nagy csomó vattával s ferdére görbült szájjal maga elbeszélte:

— Fordulj fel, te...

Tovább nem mondhatta, mert akkor már fordultak mind a ketten. A ház fején félrebillent a kalap. Az ács legurult róla a szomszéd kertbe a karalábé közé, s aztán nagy zuhanás következett és iszonyú por, amiből egy nem is emberi ordítás hallatszott ki, a kőművesé. Azután meg a csend, ami lassan, lassan elevenedett meg. Emberek jöttek a szomszéd földekről, s amikor kicsit elült a por, ott állott felében a ház. Az emelet lefordult róla, s esteledett, amire a sok tégla közül kikaparták a kőművest. Párizs Mihály volt a neve. Huszonhét esztendős mindössze, s felesége volt meg két gyermeke ezen a világon. A harmadik még csak jönni készült. Ahogy az asszony fehéren, tátott szájjal ott állott a törmelék előtt, szomorúan néztek rá az emberek. A két gyerek a szoknyáját cibálta, ő azonban észre sem vette. Úgy állott ott, mint a cölöp. Egy ember — valami rokona a megboldogultnak — fölrázta, s kiabált neki, hogy: hát sírjál leg-

alább. Tercsi ... Amikor azonban vér mutatkozott a téglán, amit leszedtek a rakás tetejéről, valami úrféle félrehúzta az asszonyt.

Abban az időben történt ez, amikor egymás után érkeztek meg Pestről az esti vonatok és sok urat hoztak. Itt lakó urakat meg nyaralókat is, akiket csipkés napernyők alatt szép asszonyok vártak, s megrohantak azzal, hogy a cselédek ma megint szemtelenek voltak, s a hús itt is drágul, s aztán karjaikba fogódzkodva vitték befelé őket, mint a zsákmányt. Olyik szerelmes volt, olyik csak méltóságos és kövér, és voltak epések, kellemetlen sárga nagyságák, akik mellett unalommal baktatott a férj ... Az út melletti csődületnél mindenki elmondta, hogy mi történt, s az emberek csóválták fejüket: ejnye, ejnye ... A promenádnál lassabban mentek, összetorlódtak a párok, s a férfiak átszóltak egymáshoz: — Hallottad, az a szegény ember ... s a felesége várandós ... — Csakugyan szomorúak voltak, s ahol sok mindenféle olcsó dísznövény körül kétfelé válva kiszélesedett az utca, megállottak, és fejet csóválva, hümmögve, rosszkedvvel beszélgettek a dologról. Végre is azt mondta az egyik, hogy valamit kell csinálni. A szegény asszonynak kell valami kis tőkét teremteni, amiből egy kis üzletet csinál, vagy effélét ... Talán kertészkedik, vagy mi, nemigen tudja az ember, hogyan él az effajta nép ... Pár száz forintot legalább, hogy legyen valami a kezében, amikor fölkel majd, s körülnéz a világban, s nincs ura. Mert most talán még fel sem tudja fogni a csapást, ami érte. Az ember elbárgyul az első pillanatban, mintha fejbe kólintották volna. — Hát megbeszéljük — mondta egy hivatalnok. — Gyertek el vacsora után Szoracsekhez ... Mindenesetre kell valami kis intézőséget összehoznunk, amely majd magára vállalja a továbbiakat ...

Az egyik asszony lenyelte a mérgét, és az ura karjához simulva felmosolygott a többi úrra.

— Az én uram nem megy. Aláírsz valamit, amennyit akarsz, én abba nem szólok bele, de nem hagysz otthon, Misukám, ugye? ...

A Misukának nevezett úr fölháborodott.

— De édes fiam, valami akció csak kell. Az efféle nem megy csak úgy mirnix, dirnix. Azzal, hogy én megajánlok az özvegyen maradt nőnek tíz fo ... tíz koronát, még nem vettem ki a részemet a munkából. Arra kell törekednünk, hogy belevonjuk a munkába az egész intelligenciát ... Az nem lehet a cél, hogy pillanatnyilag segítsük föl ... Azzal még éhen halhat később, amikor eltűnik a szemünk elől. Az ilyen szegényasszonyt hány-

ja-veti a sors. Ti ezt nem értitek ... Hát este összejövünk, aztán kieszelünk valamit.

A másik mondta: — Igen.

A többi bólintott:

— Mindenesetre csak valami kerti ünnepélyről lehet szó. Nyár van, a szobában megfullad az ember. Valami kis bazár jó volna.

— Erről még korai a beszéd ...

— Persze, hát éppen csak pedzem, hogy én hogyan képzelem el a dolgot. Sátrak meg az asszonyok árulnak pezsgőt, effélét, hűsítő italokat ... — Az asszony húzta, de még visszaszólott: — Hát ebben a keretben gondolom.

— Majd megbeszéljük.

— Igen. Szoracseknél ...

A vélemények azonban nagyon eltérőek voltak. Néhányan pesti írókkal felolvasásokat akartak, azután meg táncot. Mások egyszerűen csak gyűjtést, mert hogy az efféle asszony nem várhat, míg programokat csinálnak, meg ilyesmit ... Ezzel szemben sokan azt vitatták, hogy éppen az efféle népnek mindig van valami kis félretett pénze. Az uraknak nincs, hanem az ilyen iparos eldugdossa a garast. — Mert nincs neki igénye — mondta valaki. — Hozzon csak, öcsém, még egy üveget. Bitang, aki nem issza. — Úgy látszott, hogy a kerti ünnepnek határozott többsége van, egy kis sánta fiatalember azonban azt mondta, hogy nem kell elsietni a dolgot. — Megápreciáljuk holnapig — azt mondta —, aztán esetleg meg új ideák is felmerülhetnek.

Aminthogy merültek is. Másnap este valaki azt mondta, hogy paraszt-lóversenyt kellene csinálni ... Hát ezen lehet gondolkozni. Mindenesetre többet érne azonban, ha csinálnának panorámát meg panoptikumot meg effélét, s belevonnák a népet is az akcióba. Valami kis cirkuszt is lehetne hozni ... Hát lehetne. Nem áll útjába semmi. No, öcsém, még egy üveget! Csakugyan szép üveg vonult fel. Sok bor s melléje savanyúvíz.

— Ex! — kiáltotta a kis sánta, s míg a csutkája táncot járt a nyakán, leöntötte a borát. A többi úr is mind az öblével lefelé fordítva tette vissza az asztalra a poharat. Most meg Icsu bácsi, egy Somorjay Ignác nevezetű öregúr állott föl, s azt mondta, hogy miután ilyen szépen megindult a dolog, az a fő, hogy permanenciában kell maradni. — Végre is mindenkinek akadhat valami mondanivalója, és hát tudni kell neki, hol találja az illetékeseket, és hát ez az idő a legalkalmasabb. Kilenc-féltízre már összejöhetünk, s aztán, amíg éppen szükséges, együtt ma-

radunk. Végre is az ügy szenvedne azzal. ha elmaradnók — s kinézett a széles eresz alól valami asszonyfélére, aki egy oszlop mögül rámeresztette a szemét. — Mi? Mi? Ki maga, lelkem, mit akar?

Künn az udvaron, piros abroszos asztal mellett néhány mesteremberforma is ült. Egyiknek a székéhez fűrész és szekerce volt támasztva, a másiknak pedig csupa mindenféle festékkel kikeményített páncél volt a ruhája. Azonkívül volt ott még másféle mesterember is — és egyszerre mind odafigyeltek, amikor a hangosabb szó megütötte a fülüket.

— Mit akar, lelkem? — kérdezte újra az öregúr.

Az asszony egy kicsit pihent, aztán eleresztette az oszlopot, s előbbre jött.

— Tekintetes úr — mondta, de alig hallották. Ő is észrevette, hogy a hangja nem elég engedelmes, hát nagy igyekezettel próbált hangosabban beszélni. — Tekintetes úr, én nem vagyok koldus. Én arra sohase gondoltam, hogy egyszer idejövök, hanem úgy segítsen az Isten. tekintetes úr, hogy tegnap dél óta a gyermekeim se láttak egyéb ételt, mint kenyeret, meg én se . . . Én a Párizs Mihályné vagyok, s azt hallottam, hogy a tekintetes urak segíteni akarnak rajtam az özvegységemben, hát azér' jöttem. hogy ha tán lehetne . . .

— Abban járunk, lelkem, hát abban járunk. Láthatja. Hanem olyan hirtelen az nem megy. Nem lehet azt fölfújni, lelkem.

Az asszony kiaszott arca bólogatott.

— Nem, ugye?

— Nem hát. Az ember megokoskodja a dolgot . . .

Künn az asztalnál pénz csörgött. Az egyik nyújtotta a markát, s a többi beleadott valami kis ezüstöt. Az tudniillik, akinek a székéhez a fűrész volt hozzátámasztva, s amikor az asszony csüggedten kiment, utánaszaladt. Hallatszott, hogy nagyokat nyelve, szörnyű formátlanul beszél: — Hát asszonyság. ennyi van most egyelőre. csakhogy táplálhassa magzatjait, meg magát, édes asszonyság. mer' ne felejtkezzék el az állapotáról . . . Majd lesz még. Hamarosan. Ne féljen, tudjuk mi, hogy mivel tartozunk . . . — S megfogta az asszony kezét, és erősen szorította, s nagy igyekezettel kereste a szemét, hogy odabeszéljen, egészen bele az asszonyba . . .

Benn pedig öblösen hömpölygött a szó.

— Hát fiúk, most már permanenciában maradunk. Hétfőn, kedden, szerdán, csütörtök, péntek, szombat, aztán majd meglátjuk. Ennyi beszédből majdcsak kisül valami.

A halál és az orvos

Egy márciusi éjszakán különös és titokzatos kocsi állt meg a városligetben, Morbidusz doktor szanatóriuma előtt. A libériás lakáj, aki összevont karral, némán ült mindeddig a kocsis mellett, leugrott a bakról. Hevesen és erőszakosan megnyomta a rácsos kapu villamos csengőjét. A csengő éles szava kíméletlenül tolakodott be a csöndes és elzárt szanatóriumba, ahol minden beteg ébren volt. Csak az egészséges emberek aludtak: a portás, az ápolónők, az orvosok és mindenekfölött Morbidusz doktor, a szanatórium igazgatója, világhírű tudós és egyetemi tanár, a lép- és epeoperációk nagymestere.

A lakáj másodszor is, még hevesebben, még követelőbben becsöngetett. A portás álmosan és mérgesen kászálódott, hogy ajtót nyisson. Mikor a libériás lakájt meglátta, rosszkedve valamelyest enyhült a borravaló előrevetett árnyékában.

— Gyorsan! Gyorsan! — mondta a lakáj izgatottan. — Rögtön keltse fel a tanár urat. A kegyelmes úr halálán van.

A portás nagyon jól tudta, hogy aki Morbidusz doktort ilyenkor fölkelteni méri, annak legalábbis milliomosnak kell lennie. Habozás nélkül fölrohant a tanár hálószobájába, ráncigálni kezdte a lép- és epeoperációk nagymesterének hálóingét. Morbidusz doktor nagy nehezen fölébredt; eleinte dühöngött egy kicsit, de amikor meghallotta, hogy valami kegyelmes úrról van szó, vígan és fürgén öltözködni kezdett.

Tíz perc múlva, több személynek elegendő rettenetes bundájába burkolózva, ment is már lefelé a szanatórium szőnyeges lépcsőján. A lakáj tisztelettel megemelte cilinderét, és kinyitotta a hintó ajtaját.

— Kihez megyünk? — kérdezte a tanár, miközben beült a kocsiba.

— A kegyelmes úrhoz — mondta a lakáj.

— Jó, jó — türelmetlenkedett a professzor —, de a neve? Mi a neve?

— A Halál — felelte a lakáj csöndesen.

Aztán becsapta az ajtót. A következő pillanatban a kocsi elindult. Mikor Morbidusz doktor ezt a jól ismert és meglehetősen félemetes nevet meghallotta, kínosan elnevette magát:

— Álmodok! Álmodok!

Zsebébe nyúlt kis ezüst gyufatartóért, és meggyújtott egy szál gyufát. A kocsi belsejét elárasztotta a föllobbanó fény. Morbidusz doktor rémülten vette észre, hogy feltűnően sápadt és dúlt ábrázat mered rá: önnön ábrázata, amelyet az üléssel szemközt függő kis tükör mutat neki.

— Hm! Talán mégsem álmodok.

Belül a kocsi fekete posztóval volt bevonva. A tanár mind kényelmetlenebbül érezte magát. Sem a kerekek zörgését, sem a lovak patkóinak dobogását nem hallotta, a kocsi némán, nesztelenül gördült tova. Ha ugyan egyáltalán gördült. A tanár inkább azt érezte, hogy a kocsi mozdulatlanul áll.

Kinézett az ablakon. És megnyugodva mondta:

— Mégiscsak álmodok. Ez nem valóság...

Alig öt perce hagyta el a szanatóriumot. Most fekete sziklák között haladtak fölfelé, meredek hegyi úton, amelynek két oldalán feneketlen, sötét mélységek tátongtak. A sziklák oldalában itt-ott egy-egy kékesfehéren izzó árny jelent meg, azután éppen olyan gyorsan eltűnt, a semmibe oszlott.

— Ez nem valóság — ismételte a tanár, de már kevesebb meggyőződéssel. — Hát micsoda? De akár valóság, akár álom, mi történhet velem? Semmi. A világ teremtése óta tudtommal most történik első ízben, hogy a Halál saját kocsiját küldi el valakiért. Eddig személyesen és gyalog látogatott el az emberekhez. Nagy megtiszteltetés, elsőrangú megtiszteltetés.

Szivarra gyújtott, és immár inkább kellemes izgatottsággal várta, mi történik vele. Alapjában attól sem ijedt meg túlságosan, hogy esetleg meghal. De ezt a kombinációt nem látta valószínűnek. Otthon is meghalhatott volna ágyában; emiatt aligha kellett erre a fantasztikus ismeretlen vidékre jönnie.

— Másról van szó — mondta magában.

Ebben a pillanatban kinyílt a kocsi ajtaja. Ott állt a lakáj, kezében a cilinder. Udvariasan meghajolt:

— Méltóztasson.

A tanár kiszállt, körülnézett. Szűk, sötét udvarban volt, amelyet bágyadtan világított meg egy pislogó, rossz olajlámpa. Kaszárnyák, börtönök udvarain van éjszaka ilyen csönd és szomorúság.

A lakáj előresietett egy keskeny csigalépcsőn, a tanár követte.

— Tulajdonképpen mit akarnak velem?

A lakáj nem felelt. Ujját ajkára illesztette, mint a régi romantikus szomorújátékokban a titkolózó színészek. A tanár kedvetlenül ballagott mögötte. Hosszú és szűk folyosó végén álltak meg egy ajtó előtt. A lakáj kopogtatott.

— Ki az? — kérdezte belül egy hang.

— Itt van a tanár úr — jelentette a lakáj alázatosan. Az ajtó két szárnya kipattant, a szűk folyosóra vakító világosság tódult ki.

Morbidusz doktor egy pillanatra eltakarta kezével az arcát. De máris ment befelé a szobába. Ismeretlen és hatalmas erő vonzotta.

Az első pillantban üresnek látta a szobát.

— Tessék leülni — mondta a lakáj. — A kegyelmes úr rögtön jön.

Morbidusz doktor leült, és idegesen, izgatottan nézett körül. A halántéka lüktetett, a szíve rettenetesen dobogott. Akármilyen nyugodt és cinikus ember volt is, érezte, hogy valami nagy és félelmetes dolog történik vele.

A következő pillanatban megjelent előtte a Halál. Fáradtan mondta:

— Én hívattam a tanár urat. Bocsássa meg, hogy ebben a késői órában idefárasztottam.

Morbidusz doktor fölállt, és mélyen meghajolt. Nyugodt volt, sőt derült. Majdnem elnevette magát. Nem, nem ilyennek képzelte a javíthatatlan gyilkost. Ha nem számított is arra, hogy a hagyományos kaszás csontváz-embert látja majd panyókára vetett fehér lepedővel, mégis valami túlvilágit remél, valami impozánsat és megdöbbentőt, vagy valami nagyon szelídet. De ez a Halál... ez alacsony, töpörödött, vékonypénzű öregemberke volt, a derekáig sem ért. Arcán százezer ránc, a keze, a lába akkora, mint a gyermeké. Óriási bacilus, ez volt a kegyelmes úr. Királyi voltát csak nehéz bíborköntöse árulta el.

A Halál intett, a tanár újra leült. A Halál megszólalt. Panaszkodni kezdett:

— Nagy bajban vagyok. Nagybeteg vagyok. Attól félek, hogy meghalok.

Morbidusz doktor értelmetlenül, bambán bámult rá. Zavarodottan dadogta:

— Nem jól értettem a kegyelmes urat. Hogyan tetszett mondani?

— Nagyon jól értette — szólt a Halál szomorú mosollyal —, csak egy kicsit furcsán hangzott az, amit mondtam. És csak azért furcsán, mert én mondtam. Ha más mondja ... Vagyis attól félek, hogy meghalok.

— A kegyelmes úr tréfál ...

— Eszem ágában sincs. Ha tréfálnék, nem hívattam volna. Ismerem a doktorokat. Ha valaki ismeri, én ismerem őket. Ön az egyetlen, akiben megbízok.

— Kegyelmes uram, igazán nem tudom, hogyan háláljam meg kitüntető bizalmát, de ...

— Ne vitatkozzon velem. Beteg vagyok, ezt megállapítja majd ön is, mihelyt megvizsgál. Hogyan jutottam hozzá, nem tudom. Egész életemben olyan egészséges voltam, mint a makk. Vénülök-e, gyengülök-e, az ördög tudja. Annyi bizonyos, hogy nem vagyok a régi. A lépem fáj, a májam fáj, mindenem fáj. Dögrovásón vagyok. Ha nem gyógyít meg, végem van.

A Halál ez alatt a beszélgetés alatt mindjobban összeesett, a tanár mindjobban gömbölyödött és dagadt. Ha elfogulatlan harmadik nézte volna ezt a jelenetet, föltétlenül a tanárt ítélte volna hatalmasabb és félelmetesebb lénynek.

A tanár megint fölvidult. Fürge volt, kellemesen izgatott volt. Az ördögbe is, a fele se tréfa ... A Halál beteg! Miféle furcsa és mérges betegség az, amely ebbe az évmilliók óta pusztító öregemberkébe diadalmasan belefúródott? Micsoda hihetetlen és fantasztikus ügy kerekedne abból, ha a Halál meghalna! És micsoda szenzációs és világrendítő esemény volna az, ha a Halált meggyógyítaná!

Morbidusz doktor alig fért a bőrébe. Jókedvűen dörzsölgette a kezét.

— Türelem, kegyelmes uram, türelem! Nem kell kétségbeesni. Mindjárt megnézzük, mi a baj!

A Halál csüggedten, fásultan meredt maga elé. A tanár intett. A lakáj fölkapta az öreg kegyelmes urat, és levetkőztette, mint egy kisbabát. Az összeaszott emberke meztelenül még komikusabb volt, mint bíborköntösben.

Morbidusz doktor mohón nekiesett. Körültapogatta, körülszaglászta, benézett mindenhová, ahová csak benézni lehetett. Arca eközben mind nyájasabb lett, lelke azonban mindjobban elkomorodott.

— Semmi baj, semmi baj. Jelentéktelen kis operáció. Egy óra múlva kutyabaja a kegyelmes úrnak.

Magában pedig ezt gondolta:

— A végét járja. Ha meg akarom menteni, ki kell operálnom a lépét, a máját meg az epéjét. Még így is kétséges az eredmény...

A Halál fölcsillanó reménnyel nézett a tanárra. De az kerülte a Halál tekintetét. Műszereit szedte elő a nagy kézitáskájából, vízért, törülközőkendőért szalajtotta a lakájt.

A Halál aggodalmaskodott:

— Kibírom-e az operációt?

— Gyerekjáték. Harmincezer ilyen operációm sikerült már. Behunyt szemmel csinálom. Bal kézzel csinálom. Betegeim Bársonykéznek neveznek.

— Bársonykéz! — ismételte a Halál. — Ez a név tetszik nekem. Jó név.

— Meg is érdemlem. Majd meglátja, kegyelmes uram. Mindenesetre elaltatom egy kicsit.

— De kibírom-e a narkózist? Fölébredek-e utána?

— No de kegyelmes uram!...

A Halál maga is elszégyellte magát, hogy ilyen gyáva. Belenyugodott abba, hogy Morbidusz doktor elaltassa. Elaludt.

A tanár egy kis ideig nézegette a nyugodtan alvó Halált.

— Kezemben vagy, gazember. Ha akarom, véged van. Csak egy hajszálnyit kell tévednem, és megváltom a világot pusztításaidtól. És miért ne tévednék? Gazember volnék, ha az emberiségnek nem tenném meg ezt a szolgálatot.

De aztán meggondolta magát.

— Talán mégsem illik. Beteg szegény. Beteg. Az életét rám bízta. Nem lehetek bírája és hóhéra. Úgy kell vele bánnom, ahogy akármelyik más jól fizető, előkelő beteggel. Megmentem.

Fölemelte a kését. De még nem vágott. Nagyon izgatott lett.

„Őrültség volna — mondta magában, mialatt a vér az arcába tódult és a feje zúgni kezdett —, őrültség. Soha többé erre nem lesz alkalmam. Megmentsem ezt a disznót? Hogy holnap eljöjjön értem, és eltegyen láb alól? Nevetséges! Élni fogunk, mindannyian örökké élünk, mihelyt ez meghal. És meg fog halni."

Erős és biztos kézzel kettőt vágott a Halálon. Azután föléje hajolt és figyelte. A Halál nem mozdult többé. Meghalt.

A tanár nyugodtan megmosta a kezét.

— Fájdalom, a dolog nem sikerült — mondta a lakájnak, aki mereven állt az ágy lábánál —, a kegyelmes úr meghalt. Az epéje... de hiszen ezt maga úgysem érti. Sajnálom, hogy így történt. Talán, ha előbb küldenek értem...

Közömbösen, nyugodtan beszélt. Belül ujjongott a boldogság-

tól. Egy pillanatig sem tudta magát gyilkosnak; úgy érezte, hogy nem bűnt, hanem nagyszerű és minden időkre szóló cselekedetet követett el. Hallotta az egész élni vágyó világ örömrivalgását; látta magát, ahogy képekben, szobrokban, interjúkban és tudományos munkákban megörökítik. Látta magát, minden idők legnagyobb emberét, ahogy a népek milliói ünneplik, királyok és pápák kézcsókra járulnak eléje.

Úgy látszott, a lakájnak mindegy volt. Alázatosan fölsegítette Morbidusz doktorra a több személynek is elegendő bundát, és lekísérte a folyosón, a csigalépcsőn, a hintóhoz, amely feketén és mozdulatlanul várakozott az udvaron. A tanár beült a kocsiba, az pedig zajtalanul elindult a hegyi úton lefelé.

Morbidusz doktor a jól végzett munka tudatával gyújtott szivarra. Elégedetten mosolygott. Dicsőség, gazdagság, halhatatlanság... ezt viszi haza éjszakai kirándulásáról.

Hirtelen harsány tülkölés hangzott föl. A hintó megállt.

Morbidusz doktor nyugtalanul nézett ki az ablakon.

Hatalmas óriás állott a hintó mellett. Árnyalakja kékesfehér fényben izzott, jobbján véres pallos lángolt. Komoran megszólalt:

— Bocsánat, tanár úr, meg tetszett feledkezni a honoráriumról.

Lepecsételt, nagy levélborítékot nyújtott át Morbidusz doktornak, aki kíváncsian és izgatottan feltörte. Huszonötezer korona volt benne.

— Nagyon kedves — mondta a tanár meghatottan —, köszönöm.

— Én köszönöm a tanár úr szíves fáradozását — udvariaskodott az óriás —, elég szomorú, hogy eredménytelen maradt...

— Bizony, bizony, az öreg kegyelmes úr egy kicsit elhanyagolta a dolgot. Előbb kellett volna...

— Én is mindig mondtam a papának...

Morbidusz doktor megdermedt.

— Tessék? Ön?...

— Igen — mondta az óriás egyszerűen —, a fia vagyok. Most én veszem át az üzletet.

Ezzel eltűnt a sziklák között, mialatt Morbidusz doktort a hintó hazaszállította a városligeti szanatóriumba.

Fiúk

Érettségi találkozó.

Nem a tízéves, nem a húszéves. Osztálytársaimmal érettségi vizsgáink negyvenötödik évfordulóját ünnepeltük. Ha ugyan ünnep az, hogy megvénültünk, és elfelejtettük mindazt, amit valamikor tudtunk. Ezt nem lehet letagadni. Amikor kiterítettük az asztalra a régi értesítőt, egy kis kárörömmel állapítottuk meg, hogy noha sok közöttünk a rendkívül művelt, tudós, sőt értelmes ember: érettségi tételeinket egyikünk se tudja többé megoldani. Nem tudta már tíz évvel ezelőtt sem.

Szégyen ez? És ha az, kinek a szégyene? Az iskola bukott meg akkor, amikor jelesen és jól éretteknek minősített minket? A tudományról derült ki, hogy haszontalan és fölösleges útipoggyásznál nem több, súlyos homokzsák, arra jó csak, hogy kidobjuk abban a pillanatban, amikor emelkedni akarunk? Vagy bennünk van a hiba? Negyvenöt évvel az érettségi után körülbelül mindegy már, ne törjük rajta a fejünket.

Azon a képen, amelyet az érettségi után a gimnázium udvarán csinált rólunk a fotografus, tizennyolc évesek vagyunk. Ez a kép most kézről kézre jár, kutatjuk rajta az ismerős és ismeretlen arcokat... ki is ez? Nézegetjük egymást, összevetjük a múltat a mával, és fölfedezzük, hogy egyikünk se változott meg. Még az a nyolc-tíz sem, aki azóta meghalt. De aki közöttünk ma is fiatal, az fiatal volt már tizennyolc éves korában is, ahogy a képen is öreg úr már az, aki ma vén. Nem éveink számán múlik, hogy fiatalok vagyunk-e vagy öregek. A fiatalság a tehetség egyik fajtája.

Vagy ötvenen állunk, ülünk a csoportképen, keresztbefont lábbal, törökösen. A legjobb két tanuló a pápaszemes osztályfőnök mellett. A fotografus hiába kért tőlünk barátságos arcot, megilletődötten, komolyan nézünk magunk elé valamennyien. Még a legnagyobb betyár, az a megátalkodott gazember is, aki az első banketten pikáns képeket mutogatott nekünk az asztal alatt, ma pedig unokáinak az arcképével hivalkodik az asztal fölött. Harminc évvel ezelőtt még csak feleségének az arcképét mutogatta, később fiaiét meg lányaiét is. Az iskolában a hetedikben még csak bélyeggyűjteményét, a nyolcadikban már szerelmes leveleket. Minduntalan mutogatott valakinek valamit. És negyvenöt év viharain keresztül megmaradt annak, akinek az iskolában indult. A többi is. Aki szemtelen és hangos volt a gim-

náziumban, szemtelen és hangos ma is. A csöndes és álmos az ma is. Ha megszólítjuk, úgy riad föl, mintha a tanár szólítaná ki a katedrára felelni. Dadog. Szekundára áll az életben is, kínnal, kegyelemből kapja meg az elégségest. Az első eminens szakasztott olyan pedáns, pontos és száraz, amilyen az iskolában volt. Lerí róla a jó tanuló. Azt a bélyeget, amellyel még születésük előtt megjegyeztek, nem mossa le rólunk se sors, se idő.

Fölfigyelek a jóízű, kedves unszolásra:

— Igyunk, fiúk!

Fiúk! Kísértetiés szó az öregurak társaságában. Mégsem ütközünk meg rajta. Mik vagyunk egymásnak, ha nem fiúk? Családapák, nagyapák, kihűlt agglegények: az életben eltávolodtunk egymástól..., államtitkár úr, ügyvéd úr, professzor úr, kérlek alássan, méltóságos uram. Ki Pesten, ki vidéken, ki idegenben, külföldön. Évekig nem látjuk egymást, és ha találkozunk is, akkor se nagyon beszélgetünk... szervusz, szervusz... hogy vagy, kérlek, vagyogatok, kérlek, kézcsókom és alázatos tiszteletem a kegyelmes, méltóságos, nagyságos asszonynak. De minden öt évben a hosszú asztal mellett fiúk vagyunk. Ez az egyetlen hiteles adatunk a többiről. Sorsuk, szerencséjük, gondjuk, álmuk titok számunkra. Igazi jó barát kevés van köztünk. De az, ami oly eltéphetetlenül egymáshoz fűz minket, erősebb a barátságnál. Bűvös szó, varázsige. Fiúk! Ezt csak mi mondhatjuk egymásnak komolyan, meggyőződéssel, anélkül, hogy egymás szemébe nevetnénk.

Fiúk! Mindhalálig fiúk! Kegyelmes fiúk, méltóságos, nagyságos fiúk, kopasz fiúk, fehér szakállú, ezüst bajuszú fiúk. Emlékezésünk megállt az érettséginél. Azóta nem történt semmi. Amikor azt olvassuk az újságban, hogy dr. Seregély Lajos államtitkár úr őméltósága részt vett a miniszterelnök vadászatán, nem az előkelő és híres puskást látjuk, hanem csak azt a villogú szemű fekete kisfiút, akit az egész osztály irigyelt azért, mert bal kézzel is remekül fogott legyet. És amikor ugyanabban az újságban azt olvassuk, hogy a volt „Zord Idők"-kávéház volt tulajdonosa hatvanhárom éves korában a félreeső helyen fölakasztotta magát, nem a dúlt öreg kávés fakó képe jelenik meg előttünk, hanem a cingár kis Pirnitzer Manóé, akit egyikünk se irigyelt soha semmiért.

Mielőtt véget vetnők a vacsorának, megtanácskozzuk, mikor találkozunk megint.

— Jövő nyáron — mondják a pesszimisták.

Az optimisták ragaszkodnak ahhoz, hogy megint csak öt év múlva. Hát jó, öt év múlva megüljük az ötvenedik évfordulót. Hatvannyolc évesek leszünk akkor. Van közöttünk egy-két szkeptikus, aki titokzatosan, furcsán mosolyog. Hatvannyolc évesek leszünk . . . hányan? Egy kicsit bizonytalanul koccintunk:

— Viszontlátásra, fiúk!

Viszontlátásra? Találkozunk még?

Az első eminens, aki negyvenöt év óta pontosan és kérlelhetetlenül küldi nekünk a meghívót, megnyugtatóan veregeti meg vállunkat:

— Hogyne találkoznánk! Én idejekorán értesítek mindenkit.

Jóba, a kőtörő

Jóba, a kőtörő, éhesen ődöngött a városban, hol havas tetőkön zászlók lengedeztek. Sebes, kék, bütykös ujjait káromkodva ropogtatta, s ment, amerre az emberek siettek. Egyszerre a kastély aranyos kapuja előtt állott sok emberrel együtt Jóba. A cifra kapun tódult be a nép, s Jóba azt hitte, hogy álmodik. Ő is bemehetne a virágok és szelíd őzek közé? Micsoda boszorkányság ez ezen a furcsa téli reggelen? Elnézte, ó, hányszor ő már messziről, alázattal ezt a csodakertet. Fehér útjait, virágait, szelíd őzeit, s középen a tornyos palotát. És ejnye, bizony ott bent cigányok muzsikálnak. Új és új emberek jöttek, rongyosan is. Jóba állott a kapun kívül nagy, beteg, tehetetlen bámészkodással. Egy sereg rongyos száguldott el mellette. Egyik megnézte Jóbát, s száguldóban reá kiáltott.

— Nini, a csegei Jóba, hé, Jóba. Gyere, ha magyar vagy te is.

Jóba majdnem vidáman megmozdult. Bemegy ő is, mert a Kossuth-nótát hallja. Bencsi legény volt, aki hívta, s az is csak kőtörő. Valami nagy dolog lehet ott bent. Ohé, a grófi kastély beereszti a rongyosokat is, íme. Jóba is szaladt, amerre a bencsi legény robogott pajtásaival. Éppen a tornyos palota elé. Zengett, harsogott a nagy kert: a népek énekeltek. A palota ablakaiból barátságos, szép arcok mosolyogtak. Ez egy kis mennyország, vélte Jóba, a kőtörő, s hátát süttette a nappal. A hó szikrázott és olvadt. Pirosodtak a fülek, s a cigányok nem fáradtak. Néha éljenek harsogtak, s kendőket lobogtattak kalapos, városi asszonyok. Jóba, a kőtörő, szédült, mintha erős pálinkát ivott volna. Éljenzett ő is, kacagott, dúdolt, s csak néha nyögött. Egyébként ők leghátul szorongtak, a rongyosak. Jóba mosolygósan ismert meg közülük sokat. Bencsi árokások, lápfalusi kosárkötők, vadági zsellérek, kósza napszámosok, kenyértelen kőtörők. Ezek mind önkéntelenül egy seregbe verődtek. Így tavasz előtt, februárban följajdulnak az alvó falvak. Már nem bírják az emberek tovább a telet, s mint az álomjárók, szállingóznak be a városba. Nem tudják, miért mennek oda, de mennek. Ott szép

házak vannak, pénz, drága holmik, munka, kenyér. Hátha! És jönnek a sápadtak, a keserűek, a rongyosak, a kiéhezettek, jönnek. Így jöttek a bencsiek, a lápfalusiak, a vadágiak és a többiek. Így jött be a városba Jóba is, ki most nótázik, mint egy részeg. Majdnem sírja a nótát a cigány után: Kossuth Lajos azt üzente... Dalol az egész tépett, aszott, rongyos had. Éljen a haza, a haza — kiáltja a bencsi kőtörő. Elöl az urak is ezt kiáltják. Az ablakokból visszarikoltják. Éljen a haza, a haza. Jóbának könnybe lábad a szeme. Majdnem elindul, hogy megöleljen sorba mindenkit. Éljen, éljen a haza! S most mind itt vagyunk, egyformán, a gróf kertjében. Éppen ilyet álmodott nemrégen, mikor majdnem elpusztult. Jóbának még most is gyulladt egy kicsit a tüdeje. Ezelőtt öt nappal tápászkodott föl a forró szalmazsákról, ahol hetekig kínlódott. Még mindig mintha nagy késeket mártanának itt-ott a testébe. A rongyai is vékonyak, silányak. És hamar megzavarodik még Jóba. Mellé áll a nagy sokadalomban, lármában egy vadági zsellér:

— Rossz bőrben vagy, szomszéd.

Alig értik egymás szavát a cigánytól, a nótától, a nagy rivallástól. Egy kicsit részege mind a kettő ennek a különös sokadalomnak.

— Dög voltam, szomszéd. Már el akartak földelni. Jobb is lett volna. Nálunk nincs munka. Nyavalyás is volnék a dologra. Csak éppen hogy bejöttem szétnézni a városba. Vadágon is így van? Az asszonyom is hulla. Az is két hét óta nyavalyáskodik.

— Hát a gyerek?

— Öt. Én legalább nem tudok enni. Nem is kívánom az életet. De azok tudnak. Mit csináljon az ember? Hát mondjad, szomszéd.

Hirtelen elönti őket egy széles zsibongás. Mindenki éljenez, kiabál. Az ablakban áll a fiatal gróf. Súgja tisztelettel a vadági zsellér:

— Ő lesz a követ az apja helyett.

Keveset, de ó, szépeket mond a gróf. Szabad és boldog legyen az ember. Mikor bevégzi, a városi asszonyok megint kendőket lobogtatnak. Jóbának megint könnyes a szeme. Aztán kiterelik őket a parkból a szolgák. Dél el is múlt. A cigány nótáját még sokáig hallják: Kossuth Lajos azt üzente...

Dúdolt, lelkesedett Jóba az utcán. Ketten ballagtak a vadági zsellérrel. Egyszerre azonban dideregni kezdett Jóba:

— Így nem mehetek haza, így nem lehet. Egy kenyeret ha vehetnék. Veszek kenyeret, húst, veszek.

Valami nagy változást érzett a világban Jóba. Ez a különös délelőtt. A grófi kert, a gróf, a muzsika, a sok éljen. Együtt mindenki, urak és rongyosak. Kell hogy hús kerüljön és kenyér. Láz és lelkesedés égette a Jóba arcát. Megszólal a vadági zsellér:

— Van nálam egy kis pénz, szomszéd, két malacot adtam el, menjünk be egy pohárra.

És ittak, míg esteledett. Énekeltek és sírtak: Kossuth Lajos azt üzente... A zsellér ordította gyakorta:

— Más világ lesz, szomszéd, meglásd. Szabad lesz minden ember, az istenét.

Jóba nyöszörgött, mint egy gyermek:

— Szeretném megcsókolni azt a fiatalembert. Áldott ember, hajh, be áldott ember.

És énekeltek, mintha az érkező boldogságot fogadnák: Kossuth Lajos azt üzente...

Éjjel indultak haza, csak a hó világított. Jóba látta, hogy a zsellérnek még öt forintja van.

— Adj egy forintot, szomszéd.

— Nem lehet.

Jóba előre engedte a dülöngöző zsellért, s a botjával fejbe ütötte. Azután, mikor a zsellér leesett, megvadult. Lángoltak a csontjai is Jóbának, s verte a zsellér fejét. Azután kivette a csizmából az öt forintot, s loholt. Énekelt az árva, sötét téli mezőn Jóba: Kossuth Lajos azt üzente... Tele volt a szíve a mai nap eseményeivel, s úgy sietett haza az öt forinttal, mint egy megváltott, mesebeli király.

Haldoklik a pap

Szerdán meggyónt és megáldozott főtisztelendő Sebes Ev. János úr. Isten ekkor egyelőre elméjét vette magához agg és alázatos szolgájának. Tele volt vendégkocsikkal a tágas plébániaudvar, s pénteken reggel tudakozó sürgöny jött a püspöktől. Ment vissza a püspökhöz a válasz: Sebes Ev. János főesperes még mindig haldoklik. Pénteken este pedig a nyugtalanság összehajtotta a plébános úr nyáját. Összegyűltek a hívek, s nagyon szepegve tanácskoztak a haldoklásról. Bizonyos, mondották, hogy végrendeletet írt már régen. Az is bizonyos, hogy a rokonoknak hagyja azt, amit hagyhat s amit Rozália asszony, a gazd-

asszony, félre nem rakott. De a baj hirtelenül jön: Sebes Ev. János virgoncul misézett még kedden. De kijött a templomból, s még el se érte a plébániát: összerogyott. Hátha, hátha: ha esetleg elveszett volna az írás. Az írás, amelyre a főtisztelendő úr írta híveinek adósságát. Sugdosott, szorongott, reménykedett a nyáj, Sebes Ev. János nyája.

Mert ó, vajmi szegény nyáj volt ez a nyáj, a főesperes úr nyája. Valami régi Rákóczi-birtok állott már csak épen és egészben a község mellett. Ez a plébánosé volt egy kegyes főúr hagyományából, ki istenes célokra adta a birtokot, morzsáját annak a kincsnek, amit ő Rákóczi vesztén nyert. De szép birtok, de jó birtok volt, és Sebes Ev. János tudott gazdálkodni. Nemhiába, hogy táviratot küldött a püspök: sok pap lesi ezt a plébániát. De velük mi lesz, szegény hívekkel, hajh, ha előkerül az írás? Sebes Ev. János volt a bankárja a falunak, s a múlt esztendő különösen ínséges volt. Azok is sok új adósságot csináltak, akik a régit már kínnal letörlesztették. Most esetleg jön a halál, s a halál még Sebes Ev. Jánosnál is szigorúbb hitelező lesz. Hajh, pedig Sebes Ev. János számon tudta tartani a pénzt. Kamatmunkákkal dolgoztatta meg Isten nevében a földjét, és sok köböl búzáért követelt két köblöt téltől aratásig.

Hajh, ha az utolsó írás elveszett volna — sóhajtozott Sebes Ev. János nyája. Hiszen úgyis megfizették ők már a főtisztelendő úrnak. Miért zsebeljenek ezzel is többet az idegenek, a semmiháziak? És jöttek is az örvendetes hírek: Jóska, a hebegő egyházfi hozta. A rokonok feltörtek, felziláltak és kutattak mindent. Sejtik, hogy a híveknél kell még tartozásoknak lenni, de nincs az írás sehol. Már Rozália asszonnyal is összevesztek emiatt. Őt gyanúsítják, hogy ellopta a főesperes följegyzését. Sebes Ev. Jánost pedig talán már az Isten sem tudja szóra bírni. Hánykolódik, nyög néha az öreg főúr, de egyébként olyan már, mint a halott. Nem is jön már többé hozzá a doktor: úgyis hiába jönne.

Nem volt gonosz ember Sebes Ev. János, hívei se mondják. Majdnem hetven esztendőt élt, ebből vagy harmincat ezen a plébánián. Szerette, nagy sáfárkodással szerette és gyűjtötte a vagyont. De pompázás nem volt az életében, s a reverendája is kopott volt mindig. Kegyetlenül is tudott markolni, szerezni, de talán ő nem is tehetett erről. Éhes rokonsága volt, és ő sehol sem tanulhatott krisztusi jóságot. A püspöke jóval nagyobb uzsorás volt, mint ő, s úgy hallotta egész életében, hogy a híveknek csak a lelkük érdemes a mentésre. A lelkekre gondot is viselt Sebes Ev. János: templomkerülő paraszt kevés akadt az ő falujában.

Rossz sorsukban, ínségükben, mikor már a kocsmára nem tellett, megadták magukat az emberek a papjuknak. Mentek szomorúan, rendesen a templomba, mert kölcsönt se kapott a főtisztelendő úrnál más, mint templomba járó ember.

Szombaton sem történt semmi új: Isten csak nem akarta megváltani szenvedéseitől Sebes Ev. Jánost. Rokonok, vendégek türelmetlenkedtek, a püspök új táviratot küldött. Szombaton este egy valóságos kanonok érkezett a plébániára, hogy vajon egyházi célokra maradt-e a vagyonból? Jóska, a hebegő egyházfi pedig újból hozta és erősítette a hírt, hogy az írás nem került elé. A hívek tehát szorongtak, reménykèdtek tovább, s szomorúan ólálkodtak a plébánia körül. Jámbor és jóságos idegen könnyes szemekkel szemlélte volna ezt a falura feküdt szomorúságot. Íme, a nyáj, melyet derék, hű pásztora elhagyni készül. Íme, kicsiben a világ és az élet tragédiája: hirtelen fellegek és villámütés.

Vasárnap mégis újból doktorok érkeztek, hogy a plébános nem akart meghalni. Erővel táplálták Sebes Ev. Jánost a megnyúlt arcú rokonok előtt. A falu népe pedig átkozódott titokban, s a bibliai csodákra gondolt. És a litániás szentek furcsa eseteire, melyekről annyiszor mesélt az ő haldokló papjuk. Hátha csoda fog esni Sebes Ev. Jánossal, s ha életben marad. Holott a kanonok után érkezett még egy pap a püspöki városból. A hebegő Jóska újságolta, hogy ez lenne az új plébános.

Sebes Ev. János pedig gyötrődött eszméletlenül a forró ágyban. Mintha az élet bosszút akart volna rajta állni, mert nem volt igaz fia Sebes Ev. János. Mert a Sebes Ev. János élete kusza, rossz és hazug élet volt. És vasárnap már harmadik távirata jön a püspöknek. Bizonyosan untatta már a püspöki udvart ez a hosszú, unalmas haldoklás. Az volt a táviratban, hogy imádkozzanak a hívek a Sebes Ev. János csöndes haláláért. Hogy Isten ne szenvedtesse tovább az ő agg szolgáját.

Jóska, a hebegő egyházfi, búsan húzta meg a harangokat. Búsan és egy kissé haragosan. A templomban olyan volt az embersűrűség, mint a húsvéti föltámadáskor. Misét az a pap mondott, aki utódja lesz Sebes Ev. Jánosnak. A bánatos hívek pedig szívükből könyörögtek, hogy legyen könnyű a halál az ő pásztoruknak. Így imádkoztak sokáig a hívek egész hétfő délelőttön. S azután együtt maradtak a templom előtt, hova jajgatva érkezett Rozália asszony, a főesperes úr gazdasszonya:

— Meghalt, meghalt!

S jöttek a többi hírek: csoda történt. Halála előtt eszméletre

jött Sebes Ev. János, s egy jó félóráig beszélgetett a rokonokkal. Megmondta, hogy hol van az írás, az adósságok listája. S azután józanul Istennek ajánlotta lelkét, s meghalt nyugodtan, mint egy gyermek. Vert hadként, búsan oszlott szét a nép: Jóska, a hebegő egyházfi, dühösen harangozott. S a falu lapulva, búsan várta, hogy milyen kamatra fog kölcsönözni az új plébános.

Gyermek a Mária-hajón

Olasz és piszkos, vegyes és lassú gőzöske volt a Mária-hajó. Csatangolt a Földközi-tengeren télen-nyáron, cipelt málhát és embert. Egyikből se sokat, se málhából, se emberből, s ahol kikötőt szagolt, mindenütt megállott. A kapitánya, Lodovico Barbarigo, egy részeges bölcs az ő rímes nevével. Egy decemberi éjszakán a Mária-hajót elkapta egy őrjöngő szél. Éppen háromnapos útra indult ki Nápolyból, s Barbarigo az elindulás óta ivott. Egyelőre csak zörögtek a Mária-hajó ócska csontjai. S nem volt más baj, mint a boszorkánytánc és vaknál vakabb sötétség. De íme, éjfél körül a második kapitány vizesen és sápadtan botorkált le és be az úgynevezett első osztályú ebédlő-zugba. Kékvörös arccal ott borozott, konyakozott az asztalnál Barbarigo. Mellette két-három utas, akiket még nem terített le a tengeri nyavalya. A második kapitány súgott valamit Lodovico Barbarigónak. Barbarigo húzogatta a vállát, s két teli poharat egymás után felöntött. Azután visszasúgott valamit a második kapitánynak, s ottmaradt a székén nyugodtan.

Az volt a helyzet, hogy a Mária-hajót gyilkos vidékre tévesztette a vihar. Még e pillanatban nincs itt a katasztrófa, de a következőben már jöhet. Nem lát, nem hall az ember e szörnyű sötétségben és pokoli lármában. Ringott a Mária, mint egy megbolondult bölcső, mely mindjárt fölborul. Éjfél után egy órakor, amikor már az utolsó utas is kidőlt Barbarigo mellől, új hírnök érkezett. Egy félig kadét, félig díszmatróz, kedves pofájú gyerek:

— Kapitány úr, egy harmadik osztályú asszonyutas vajúdik.

A kapitány, a rímes nevű Lodovico, elkáromkodta magát:

— A Szűz Máriáját annak az asszonynak, az is jó időt választott.

— Nagyon kínlódik szegény, s úgy ordít, hogy a vihart is túlordítja.

Barbarigo újra káromkodott, s elindult a hírnök után. A hajó hátán fejéig befödték a hullámok, majdnem hogy elsodorták. Csimpaszkodott, kapaszkodott, mászott, amíg a harmadik osztályhoz jutott. Orvos nem volt a hajón, a kapitány: az orvos. Benyitott a bűzös kabinba, ahol a vajúdó asszony ötödmagával feküdt. Munkásasszonyok mind, de valamennyi beteg. A tengeri nyavalya kínozza őket, s nem tudnak segíteni az ötödiken, akinek ráadásul gyermeke is akar születni. A vajúdó asszony Nápolyban szállt hajóra, valahová Szicíliába utazik, ahol az ura bányamunkás. Elérzékenyedett, korán öreg, szomorú, rongyos asszony. Nyög, fetreng, néha-néha rémítőket sikolt, s a kapitány ráförmed:

— Disznó, volt magának lelke ilyen állapotban hajóra ülni?

Az asszony megérti a szidó kérdést. Sír, és próbál beszélni:

— Már nem volt mit enni, és a gyerekért míveltem én ezt. Az uram irta, hogy menjek, s ott betegedjek le, ahol ő van.

Barbarigónak úgy borosan, szédülve, vissza kellett mennie orvosi szerekért. Közben két-három jelentést is kapott a hajó kritikus állapotáról. Dörmögött, szitkozódott, de átküzdötte ismét magát a hajóderékra csapó hullámokon. S nem a hajó orrára ment, de az asszonyhoz, avval ismét gorombáskodott, s hozzálátott a segítséghez. Szidta, mocskolta a vajúdó asszonyt, de a szíve kiömlésig tele volt szeretettel. Arra gondolt, hogy a felesége most valahol Riminiben terhes állapotban van. S durva, nehéz kezei egyszerre megszellemültek, megnőiesedtek.

Éjfél után három órakor kiáltozva nyitott be a kabinba a második kapitány:

— Sziklának mentünk, elsüllyed egy óra alatt a hajónk.

Barbarigo éppen akkor fürdette a friss csecsemőt, s készítgette a pólyát. Két matróz segített neki a nagy munkában, holott fent, künn minden emberre szükség volt. Lodovico Barbarigo részeg, de nemes flegmával mondotta:

— Tessék mindent elkövetni, hogy az utasok menekülhessenek. Ön ismeri a szabályokat, ön becsületes ember, önben megbízom. Én innen most nem mozdulhatok.

A Mária-hajó küldte a viharos éjszakában a legkétségbeesettebb vészjeleket. Barbarigo minderről nem tudott. Behallatszott a kabinba az utasok jajveszékelése, a matrózok kiabálása. Ijesztő, rettenetes, zagyva zaj érkezett ide. A csecsemő egészségesen sírt, és ez megnyugtatta Lodovico Barbarigót. Egy félóra múlva az a hír jött, hogy a mentőcsónakokat leoldották. De jelentették azt is, hogy a csónakok senkit sem menthetnek meg. A vihar

irgalmatlan, jel, menekvés semerre. A hajó pedig talán-talán mégis elbírja egy óráig. Ha csak ötszáz lépésnyire lehetne egy szobányi sziklacsücsköt lelni. Odáig talán el lehetne kínlódni a csónakokkal. Barbarigo éppen akkor tette anyja mellére az apróságot. Egy félóra múlva azt jelentették Barbarigónak, hogy most már talán az Isten sem segíthet. Ekkor egy kicsit mégis fölnézett a fedélzetre a kapitány. Nyelte, húzta minden kín és munka mellett a hajót a tengerfenék. S íme, hirtelenül a ködban, a vaksötétben, kétszáz lépésre a félig elnyelt Mária-hajótól egy másik hajó ad jelt. Őrjöngő öröm a Mária-hajón, az emberek egymást tapossák. Barbarigo leszalad a gyermekágyas kabinba. Karjára veszi a csecsemőt, s a kezében revolver van. Az anyát két matróz hozza. Lodovico Barbarigo harsányan adja ki a parancsot:

— Az első csónakkal mi megyünk át, ez a féreg és ez a ronda asszony. Becsületemre ígérem, visszajövök.

Vissza is jött, s át is szállította a mentőhajóra a Mária-hajó minden utasát.

Répakapálás

Az ötezerholdas Batáry-tanyán dolgoztak napi harminc krajcárért a leányok. Répát kapáltak, s daloltak, mert május volt, mikor is bizseregni szokott a fiatal vér. Egy tejfölösszájú ispánka lovagolt néha a leányokig. Cukrosodott nyálú szájjal bámulta a friss, kapáló leányokat. Szeretett volna dévajkodni velük, de félt, hogy kikacagják. Azután pedig az öreg Batáry Tamás is érkezhet minden percben. Mint az Orbán lelke, olyan volt az öreg. Két deres lovával egyre a domíniumot járta.

A leányok előtt Jusztina szorgoskodott. Ugyanő kezdte az új nótát, ha a régit már befejezték egy-két sóhajjal a leányok. Jusztina félig úrileány lett volna. Talán a Batáryakkal is rokonságban volt. Kurtanemes parasztleány, amilyen sok van a vidékünkön. Erős csípőjű, piros arcú, melles. Leghátul pedig a két cigányleány kapált: Petyka és Juliska. Ők nem daloltak. Velük nem álltak szóba a többi leányok. Holott ők is harminc krajcárt kaptak a kapálásért.

Délben a két deressel megérkezett az öreg Batáry. Ordítva hívta az ispánkát, aki lován most is ott ténfergett a répatábla mellett. Szidta az ispánkát az öreg Batáry, hogy a leányok roszszul kapálnak. Kiadta ilyenformán a mérgét, és nyomban kegyes kedve támadt. Elballagott az ebédelő leányokhoz.

— Jusztina, Bakos Jusztina.

Jusztina felállott az ebédtől, s magát illegetve lépdelt a méltóságos úr elé.

— Hát mi újság van, Jusztina?

— A két cigányleánnyal van sok bajunk, méltóságos úr.

A méltóságos úr újra kiáltott:

— Hé, cigányleányok. Hogyishívják. Igen. Petyka, Juliska.

Jön a két cigányleány lomhán az öreg Batáry elé. Láthatóan el voltak csigázva. Nekik illett és kellett legszaporábban dolgozniok. Batáry Tamás kedvvel nézett a két cigányleányra. Mert Petyka és Juliska bársonyosak, finoman zömökek, szép szeműek voltak. De rögtön Jusztinához fordult a méltóságos úr:

— Hát mi a panasz ezek ellen?

Jusztina méltatlankodva, latoló fontossággal válaszolta:

— Ezek a cigányok a mi korsónkból akarnak inni.

Batáry Tamás a két cigányleányra nézett, s álmélkodott:

—Ah, ah. Igaz ez, Petyka?

Petyka volt az idősebb és bátrabb, s mivel őhozzá szólott a méltóságos úr, hát ő válaszolt:

— Igaz. Mi itt mind leányok vagyunk. Mind harminc krajcárt kapunk naponként. A mi szánk is van olyan tiszta, mint az övék. És nekünk falu csúfjára külön korsót hoznak. Azért sem kell. Mi az ő korsójukból akarunk inni.

Batáry Tamás vakarta a fejét. Magához intette az ispánkát.

— Ispán úr, hozzanak ide minden reggel négy-öt nagy korsó vizet. Hadd válogassanak a leányok.

Petyka szemtelen hirtelenséggel vágott közbe:

— Az nem ér semmit, méltóságos úr. Mi abból a korsóból akarunk inni, amiből a többiek isznak.

Jusztina gúnyosan hahotázott, s a méltóságos úr gondolkodott. Ilyen két szép leány. Ezeknek ő mindent parancsolhatna. És ezek mindig eljönnek napszámba harminc krajcárért. De a többiek többen vannak. Azokra még nagyobb szükség van. Itt nem lesz jó ítélkezni. Bízzuk az ispánkára:

— Ispán úr, tegyen igazságot a leányok között. Jusztina, vigyázz, hogy mindenki szorgalmas legyen. Aki nem igyekszik, nem kap tengerikapálást.

Felült kocsijába, s elhajtatott Batáry Tamás. A leányok munkába fogtak. A két cigányleány a szélen kapált. A leányok még csak egy seregbe se akartak velük állni. Egyébként izzadtak, szenvedtek, de daloltak a leányok. Sietniök kellett, s egy kimért táblát ma estig bevégezniök.

Petyka és Juliska majd meghaltak a szomjúságtól. Reggel és délben ittak a csikó-kútnál. Akármilyen szomjasak voltak, nem akartak a külön korsóhoz nyúlni. Ők is Batáry Tamás napszámosai. Ők is leányok és fiatalok.

A többi leányok pedig korsójukat elrejtették egy közeli füzesben. És daloltak. És kacagták a cigányleányok keserűségét. Mind koldusok voltak. Kenyeret és kicsi avas szalonnát ettek. Ha majd a hét végén kikapják a pénzüket, háromszor annyi se volna elég az adósságra. Még jó, ha egyik-másiknak az apja meg nem iszsza a kis pénzt vasárnap a kocsmában. De gőgösek voltak, és ez jólesett nekik. Vasárnaponként alázatosan kullogtak be a napszámukért a Batáry-kastélyba. De akkor is különválva mentek. Sohasem a cigányleányokkal együtt.

Ez esetben úgy volt, hogy a leányok be se mennek a faluba, mert már reggel ötkor úgyis munkába kell állni. És a falu messze van. És olyan szép, nyárias az éjszaka.

Petyka és Juliska persze külön csináltak maguknak éji szálást. Messze a többi leányoktól. Ők nem nótáztak, de aludni nem tudtak. Már késő volt, s csöndes minden. Éjfél lehetett, s megszólalt Petyka: — Gyere, Juliska.

Lábujjhegyen megindultak a füzes felé. Csöndben, óvatosan, sokáig keresgéltek. Végre megtalálták a korsót. Be volt pólyázva zöld sással. Petyka óvatosan lehántotta a sást. Fölkapta a korsót, s ivott. Mintha nem petyhüdt víz volna, hanem az élet, a boldogság, az álmok beteljesülése: úgy itta.

— Igyál, Juliska.

És Juliska is ivott. Áhítatosan, sokat. Azután ismét bepólyálták a korsót, holott víz alig volt már benne.

Reggel pedig mentek a korsóhoz a többi leányok. Vihogva mondták egymásnak:

— Nem nyúlt hozzá senki. Ebből nem iszik ám cigány.

És boldog arccal vették föl a kapát, hogy harminc krajcárért dolgozzanak a méltóságos Batáryak üdvére. És a cigányleányok is boldogok voltak már e napon. És így folyik ám a répakapálás szép Magyarországon.

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Az ezredesnek aznap agyon kellett lőni egy embert a Kaszinó megbízatásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol szobában így döntöttek az urak.

A párbajt délután tartják meg a kaszárnyában, annak az embernek, aki a Kaszinót megsértette, nem szabad élve eljönni a hely színéről. Az ezredes vállat vont. Jó, hát majd belelövök az újságíróba — mondta egykedvűen. De közben nagyon megéhezett. Éppen csak annyi volt izgalma, amely a halálos párbaj napján elfogta. Fertelmes, soha nem érzett éhség vett rajta erőt. Éhes volt a gyomra, éhes volt a szája, félálomban forgatta a nyelvét, szájában soha nem érzett, soha el nem ért ételek ízeivel. Azt mondták neki, hogy az az újságíró, akit a Kaszinó Angol szobájában halálra ítéltek, és az ítélet végrehajtását rábízták, az ország legjobb céllövőjére: az újságíró olyan koldusszegény, hogy tepertőt vacsorázik esténként, papirosból, tíz körmével, a sót a mellénye zsebében tartogatja, és a retek, hagyma az íróasztala fiókjában várja, amíg a tepertőt elfogyasztja, jó borra persze nem telik neki, ezért messzi utakat tesz meg, amíg valamely olcsó kocsmát elér, ahol hideg bort löttyenthet égő gyomrába.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint az asszonyokon szokott bizonyos állapotokban. „Végül még meszet eszem!" — morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpenyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerekbe, mert azt hitte, hogy álruhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgysem mondja el soha senkinek, ezért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné — az a min-

denkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig felgyűrt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már eléggé mélyen be volt nőve, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jegygyűrűi. A tepertő éppen frissen párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertős tálra mutatott.

— Egy fél kilóval — mondja az ezredes.

— Az sok lesz, uram — szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. — Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így uzsonna idején. Különben nem állnék jót a gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

— Adjon tehát húsz krajcár árút — felelte mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy staneclit formáljon belőlük. Az ezredesnek eszébe jutott az ő újságírója. Azt mondják, hogy az is verseket ír.

— Miféle versek ezek? — kérdezte, mintha álruhájában álfoglalkozású embernek akarna feltűnni itt a hentesné előtt.

— Járt ide egy császárszakállas öregúr, aki verseskönyveket hordott nekem. Ismeri talán. Vajdának hívták... Vajda Jánosnak.

— Ismerem — felelt elpirulva az ezredes, most nem mondott igazat. De csak nem állhat sokáig diskurzusban egy Üllői úti hentesnével.

A hentesné még kiválogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. „Csak tessék eltenni" — mondá jólelkűen, mialatt a papirosba burkolt csomagokat átnyújtotta az ezredesnek, hogy az esőköpenyege belsejében elhelyezze azokat. Az ezredes maga sem tudta, hogy miért engedelmeskedik ennek a sohase látott asszonyszemélynek.

— Aztán miféle kocsmában lehetne ezt elfogyasztani? — kérdezte bizonyos leereszkedéssel.

— Itt van közelben az Arabs Szürkéhez címzett kocsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sót is, bort is — mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.

Az ezredes vadászkalapjához emelte két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentesboltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs Szürkéhez címzett kiskocsmában. Az embernek csak az első lépést kell megtenni a züllés útján,

a második lépés már természetszerűleg következik. Az ezredes, a Kaszinó tagja, valóban még álmában sem gondolhatta, hogy valaha az Arabs Szürke vendége legyen. Hallotta ugyan néha a Kaszinó társalgójában, abban az ünnepélyes teremben, ahol még a bőrfotelek is bronzból látszottak öntve lenni, nemcsak a kandalló díszei, hallotta is, hogy a fiatal grófok milyen mulatozásokat csaptak némely reggel bérkocsisokkal a külvárosi kocsmákban, ahol verkliszó mellett megtáncoltatták a konyhai személyzetet, de ő a maga részéről sohase gondolt arra, hogy ebben az életben valaha egy ilyen külvárosi kocsma vendége lehessen. És íme, most itt ül, veres terítékű asztal mellett, fekete nyelű kést és villát, valamint porcelántányért tesz elébe a felgyűrt ingujjú legény, aki voltaképpen csak azért él, hogy a sörös-hordót fél kézzel felemelje, ha majd megtelik a kocsma látogatókkal.

— Hogy hívnak, fiam? — kérdezte az ezredes atyai hangon.

— Jánosnak hívnak — felelte a legény minden jelentőség nélkül.

— No hát, János fiam, tudd meg, hogy én még ma agyonlövök egy embert, akit sohasem láttam, akit nem ismerek, akit elémbe állítanak, mint egy sajbát a katonaságnál.

A Jánosnak nevezett legény talán nem is értette meg az ezredes szavait, mert voltaképpen már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a termetes kocsmáros vezetése mellett, amúgy is inkább spriccer kellett, mert azt magúk mellé állíthatták a székre és a szivar- vagy pipahamut akkor halászhatták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány „futó" vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító-kocsis, hivatalos kézbesítő, postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly sörözőket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett szokásos beszédek meghallgatásához; — mert odaát amúgy is befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcéduláztа a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak

ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték. János tehát mit sem felelt az ezredesnek.

De talán az ezredes nem is várt feleletet, mert szótlanul kiteregette maga előtt a tepertőt tartalmazó papirosokat, a hűvös zöldpaprikákat, nagy élvezettel szelt a barna kenyérből, és azon a ponton volt már, hogy hozzákezdjen a falatozáshoz, amikor János megint előlépett a mérőasztal mellől:

— Sört vagy bort? — kérdezte vakmerően.

— Egy jó korsó sört — felelte az ezredes, pedig a szívbillentyűi miatt egy katonaorvos eltiltotta neki a sörivást. János bólintott, mert tudta, hogy még egy korsóval kell lenni a tegnap megcsapolt hordóban. És már indult is a csap felé, amikor hirtelen megállott. Nem, mégsem adhatja oda az ezredesnek ezt a tegnapi sört, mert azt voltaképpen egy környékbeli házmesternek szánta, aki elcsapott a kezéről egy leányt, de azért minden este ideküldözgeti sörért a kisfiát.

— Tessék inkább bort inni — mondta János visszakiáltozva az ezredeshez.

Az ezredes felfortyant:

— Volt maga katona? Így tanítják manapság a katonákat? Sört kértem, sörre van kedvem. Azt a . . .

A hullaszállító-kocsisok és más alkalmi vendégek az ezredes asztala felé pillongtak, aminthogy a söntésben és szalonokban egyformán szórakozásuk az embereknek a hangos szót meghallani. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember.

— Gib im, János — mond most a gazda, aki valamely bonyolult kártyapartiba volt elmélyedve. — Gib im! — kiáltotta, és a kezében tartott kártyával nagyot ütött egy másik kártyára, amely véletlenül az asztalra, a kék abroszra került. Az ütés után fürkésző pillantást vetett az ezredesre, aki az ő kocsmájában hangosan mer beszélni. A gazda valaha fiákeresmester volt, elég jó emberismerete volt, de még az ő tekintete sem ismerte fel a Kaszinó tagját a sárgacipős zsentlémenben. — János tehát a hordó többszöri megdőltetésével kicsapolt még egy korsóval a tegnapi hordóból, aztán a csapot erőművészettel kirántotta a hordóból, és a csap alatti maradékokat a lyukon át kiöntötte egy edénybe, amelyet majd talán mégiscsak megmenthet az ellenséges házmester részére, aztán elrúgta a hordót, mintha arra többé ebben az életben semmi szükség nem volna. Hiszen ott volt már az új hordó a mérőasztal alatt, a klinikai szolgák bizonyosan megörvendeznek neki, és beváltják ígéretüket, amelye-

ket Jánosnak tettek arra nézve, hogy falusi sógorasszonyát, aki egy régi pattanását akarja meggyógyíttatni, majd gondjaikba veszik.

Az ezredes pedig ezalatt a tíz ujjával eszegette a tepertőt. Az egyik keményebbre volt sülve, a másik lágyan omlott el a szájában. Mint az élet, gondolta magában az ezredes, és eszébe jutottak mindenféle fiatalkori évek, amikor vidéki garnizonokban szolgált, és tisztiszolgájával a hónap vége felé titkon tepertőt hozatott a hentestől, otthon maradt, mintha már hadnagy korában is törzstiszti vizsgára készülődne, ahelyett, hogy követte volna bajtársai példáját, akik a nem fizetett vacsorához a nagyvendéglőben azért ittak meg annyi pezsgőt, mert a puszta vacsorakontót szégyellték volna. Pezsgős számlával garnírozva a hitelt: ezen igazán nem lehetett megütődni senkinek. Még borotválkozni is megtanult, mint mondá, csak azért, mert idegen kezet nem ereszt közel az arcához. A sámfákat maga verte be a csizmáiba, mert a legénye ügyetlen volt. A finom pajuszpedrőt pedig elzárta szekrényében, mert a tisztiszolga szemében egyszer alattomos pillantást vett észre a bajuszpedrős skatulya felé. Ó, ezek a régi tisztiszolgák, még arra is hajlandók voltak, hogy az orvosságot bevegyék gazdájuk helyett, de a bajuszpedrős skatulyának ellenállni nem tudtak.

Az ezredes evés közben megemelte a söröskancsót, és gyanakodva az ablak felé fordította:

Bizonyosan az a kófic is, akit ma a másvilágra küldök, ilyent iszik, mert jobbra nem telik neki! — gondolta magában az ezredes, behunyt szemmel hajtott fel a korsóból, mintha ama kófic lelki üdvösségéért inna.

S az ezredesnek ízlett a sör. Isten tudná megmondani, hogy mi az íz, amely az állott sörből fakad. Mintha a komló virágozna ki benne, mintha csillapítana, mérsékelne, jóllakatna ízével. Az állott sörnek éppen úgy vannak kedvelői, mint a frissen csapolt sörnek. Miért isszák némely vidéken „csizmából" a sört, miután azt felhajtani amúgy sem tudja egyszerre senki? És az igazi sörivók, a rendes emberek miért nem kapnak mohón a frissen csapolt sör után, hanem kivárják megülepedését, miközben elgondolkozó szemmel nézik a kriglit? Van valami rejtély a sör körül, amely rejtélyre voltaképpen sohasem jő rá az emberfia. — Ilyenféléket gondolt magában az ezredes, miközben keserű sörét iszogatta, a tepertő apróságait felszedegette, a zöldpaprika szára körül még mindig felfedezett apró kis húsos darabocskákat, amèlyeket onnan kivagdalni nem volt utolsó élvezet.

És a barna kenyér majdnem olyan tüneményes volt, mint az egykori prófunt, amelyet valahol, valamerre, egy hadgyakorlaton evett, és a prófunton megérződött a nyergek és lószerszámok szaga. Most már barátságosabban tekintett körül az Üllői úti kiskocsmában, miután ama tintapocsékoló kivégzéséhez még éppen elegendő ideje volt.

Az élet furcsa — gondolta magában éppen a Kaszinó ezredese, amikor a kocsmárosnét pillantotta meg, aki bizonyosan most kelt fel délutáni szendergéséből, és töntörögve végighaladt az ivóban, hogy elsősorban megnézze a férjét, vajon nem kaphatná-e rajta olyan bűncselekményen, amely miatt majd estére, a családi szobában komoly szemrehányásokat lehetne tenni?

— Borsócskám! — kiáltott fel a termetes kocsmáros, amikor nejének lopakodó közeledését ama hangtalan és örök életű posztópapucsokban észrevette. Lekapta a fejéről piros bojtos sapkáját, amelyet nem emelt meg senki előtt, és meglengette azt a levegőben. — Borsócskám! — kiáltotta még egyszer, és aztán nagyot durrantott a kezében levő kártyájával az asztal lapján, mint a nyerők szoktak. Ezzel a durrantással bizonyára a felesége délutáni álmát akarta helyreigazítani, mert az asszonyok délutáni álmai lehetnek veszedelmesek is. Néha megálmodják az igazat, és akkor többé nem lehet beléjük visszacsókolgatni a régi lelket. Féltékenység szokta kínozni az ilyen délután alvó kocsmárosnékat, akik mindig azzal a gondolattal ugranak fel csak félig lehúzott éberlaszting cipőikben, hogy éppen most kapják rajta az urukat a szolgálóval való szerelmeskedésben. Lehet akármilyen tekintélyes, tiszteletre méltó múltja egy kocsmárosnak, dicsekedhetik apjával, anyjával, akitől családi erkölcsöt tanult: olyan kocsmáros még nem akadt a világon, akire méltán ne lett volna féltékeny a felesége. Pedig ugyebár nehéz dolog egy kocsmárosnak elszökni a maga otthonából, hogy méltatlan szenvedélyeknek éljen? Pedig ugye nehéz eltévedni a maga kocsmájából más idegen kocsmákba, ahol persze hitelbe lehet dorbézolni, mint szakmabelinek; hiába veszi el este a pénztárcát az asszony? Pedig ugye szinte a lehetetlenséggel határos, hogy egy ismert kocsmáros szerelmi kalandokba bonyolódhatnék, mert hiszen ez megakadályozná üzleti tevékenységében? — És a kocsmárosnék a világ kezdete óta mindig aggodalommal hajtják fejüket délutáni álomra. — Ezért durrantott kártyáival akkorát az Arabs Szürkéhez címzett vendéglő tulajdonosa, amikor cimborák között üldögélve, megpillantotta feleségét.

Az ezredes is szemügyre vette a kocsmárosnét.

Jelenség ő, akit joga van minden vendégnek megszemlélni akár vérmes, akár jámbor gondolatok kíséretében. Az ezredes a következőket gondolta a kocsmárosnéról:

— Nem egészen értéktelen asszony, habár persze Denise grófnőt vagy más ismerőseimet nemigen lehetne hozzá hasonlítani. Helyes volna, ha a nép és a polgárság asszonyai sok ilyenféle női lényt tartalmaznának...

Tudniillik az ezredesben még néha-néha felfortyant a gőg, amikor a maga hivatottságára gondolt. Voltaképpen ma délután egy embert kell kivégeznie, aki megsértette újságjában a Kaszinót... A mellénygombja tájékán azonban megmozdult valami idegszál, amelyről idáig vajmi keveset tudott, és az idegszál megint fertelmes éhséget jelentett gazdájának. Ha babonás ember lett volna az ezredes, még tán valami különös intésre is gyanakodott volna. De nem volt babonás ember, ugyanezért hódolatteljes pillantásokkal kísérte a kocsmárosné mozdulatait, amelyek egyszerre rugalmasak lettek, amikor férjét csak kártyás cinkosok, nem pedig konyhai szolgálók között találta. Nincs nagyobb szégyene egy asszonynak, mintha a saját szolgálójával csalja meg őt ura. A kocsmárosné jó kedélyhangulatban tehát vállalta, hogy az ismeretlen vendég fejbólintásait, köszöngetését észrevegye.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte a kocsmárosné, amikor az ezredes körülbelül tizedszer is köszönt. Az ezredes, mintha álmában beszélne, itt az Arabs Szürke bolthajtása alatt így szólott:

— Nem kell azt hinnie, asszonyom, hogy valóban az vagyok, aminek különös öltözetemben látszom. Igen rendes társadalmi állásom van, csak pillanatnyi körülmények kényszerítenek arra, hogy olyan ruhában mutatkozzam, mint bármely polgári egyén a városban. Ismétlem, asszonyom, csak annyi az egész, hogy idő előtt fel ne ismerjenek, mielőtt dolgomat bizonyos úrral, bizonyos helyen ezen a környéken elintézem.

És az ezredes ekkor valamely irányba mutatott, amelyről a kocsmárosné aligha találhatta ki, hogy az irány az Üllői úti kaszárnyát jelenti. A fogadósné a köténye zsebébe nyúlt, és türelmetlenül megcsörgette a kulcscsomagját.

— Talán a férjemmel beszélne, ha valamely kívánsága van — felelt egészségesen az asszony, és már távozóban is volt posztópapucsaiban. De az ezredes felélénkült:

— Ez a dolog, az én ügyem pedig egyedül nagyságos asszonyra tartozik — mond az ezredes hirtelen elhatározással. —

Szeretnék valamely olyan ételt enni, amely véleményem szerint egyedül az Arabs Szürkénél található.

— Mi legyen az?

— Kérem, hogy ne nevessen ki furcsa ötletemért. Én például most valamely pörköltmaradékot szeretnék enni, mely délről a fazék fenekén maradt, és jól összefőtt a maga levével. Nem baj, ha kissé megkozmásodott is. Én ugyanis azt hiszem, hogy minden ételnek a vége jó, amely legtovább főtt. És pénzem is van.

— A mi vendégeink korán reggel szeretik a perkeltet — mond a kocsmárosné.

— A pörköltet.

— A perkeltet — felelt a kocsmárosné. — Majd utánanézek, hogy van-e valami maradék a konyhán. Délben markaperkelt volt.

Az ezredesnek villogni kezdett a szeme, pedig a szemöldökbozontok már régen nem voltak ehhez hozzászokva. A kocsmárosné darab idő múltával kiszólott a konyhaablakon.

— János, add oda ezt az úriembernek — szólt, és becsapta az ablakot.

Hát valóban pörköltmaradék volt az, amelyet János otromba ujjaival a tányéron hozott. Sűrű volt a leve, mint a kifőtt paradicsomlé. Kozmás a húsa, és többnyire csak olyan csontos darabok voltak benne, amelyeket a kocsmárosné egyetlen vendégének sem adott volna oda. Hiszen valószínű, hogy a különös úriembert amúgy sem látja többé az életben. Az ezredes nagy deliciával nézegette a húsdarabokat. Villájával megforgatta egyiket-másikat, különösen a kozmásabbakat, mintha ezeket kedvelné leginkább. A csaposlegény darab ideig bizonyos leereszkedéssel állott mellette. Olyan étel volt ez, amelyet még az erre tévedő komfortáblisok se vettek volna szívesen, mert ezek a kocsisok is a frisset szerették az ételben. Az ezredes, miután kiválasztott egy kedvére való darabot (a csontosak közül), szájában megforgatta a húsneműt, és a stílszerűség kedvéért ujjával piszkálta ki a csontot a fogai közül. Úgy látszik, mindenáron el akart zülleni . . .

— Tudja, János — mondta a pörköltcsont szopogatása közben —, én az osztrigát is szeretem, de ma ilyen fura gusztusom van, hogy olyan ételeket egyek, mint amilyen ételekkel valahol, valamerre, valaki táplálkozni szokott, hogy annak az embernek a helyébe képzeljem magamat. Igen, olyan akarok lenni, mint egy nyavalyás kófic, aki most valahol a végrendeletét írja, ha van hozzávaló esze. Én ezt a „perkeltet" vezeklésből eszem.

Előre bocsánatot kérek, előre bejelentem a szándékomat, mert nem akarok váratlanságokat előidézni. Egy úriembernek, mielőtt valakit arcul ütne, illik előre figyelmeztetni azt a bizonyosat, aki a pofont előbb-utóbb megkapja. Csak haramia üt orvul, hátulról. Én előre figyelmeztetem az úriembert, hogy rossz vége lesz a dolgainak. De most halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele együtt, habár én igazán ártatlan vagyok . . .

A csaposlegény gyufaszállal piszkálta a fülét, mintha egy árva szót sem értett volna a vendég szavaiból.

— Nem tanácsos itt verekedni. A gazda nagyon erős ember.

Az ezredes mosolygott a bajsza alatt. Mintha csak azt akarta volna mondani, hogy álöltözete nagyon sikerült; senki se ismeri fel benne a Kaszinó tagját. A megmaradott kenyérből hintett a pörköltzaftba, és azt villájára tűzdelte:

— Látom, hogy itt értenek a pörköltalj elkészítéséhez, úgy érzem, hogy paradicsom is volt a lében, pedig az nem mindenütt szokásos. Az odasült zöldpaprika és krumpli is megteszi a magáét. De mégiscsak az a legérdekesebb, hogy az egész ételnek olyan íze van, mintha már nagyon régen készült volna azoknak a fiákereseknek és más vendégeknek részére, akik valamely okból nem tudtak visszajönni. Várakozni kell nekik, eresz alatt kell álldogálniok, bele kell bámulniuk a járókelők arcába, és privát mulatságként ki kell számítaniuk, hogy ki állna be vendégnek a járókelők közül, ha a kocsi véletlenül nem volna elfoglalva. Szerencsére azonban el van foglalva a kocsi, a pasasér valamely szép hölgynek udvarol egy olyan emeleten, amelyet a kocsissal nem szokás közölni. Úgy látszik, mostanában nem jönnek ide a kocsisok? — tudakozódott az ezredes.

A csaposlegény jóformán maga sem tudta, hogy miért felel az ideégennek, aki semmi körülmények között se állná meg helyét az idevaló vendégek között. Azt se lehetne rámondani, hogy a rendőrségtől jött, hogy itt valami után nyomozzon, mert hiszen a rendőrségi emberek hamarosan felismerhetőkké teszik magukat, ha nem a szokásaikkal, hát a hangjukkal.

A csaposlegénynek tehát még jobban le kellett ereszkednie a vendéghez, amikor kérdésére felelt (miután az a házmester sörét megitta).

— Talán lovat akar eladni az úr? A fiákeres gazdák csak úgy hatra szoktak jönni a Ferenciek teréről, a Gizella térről, meg azokról a helyekről, akinek merre van dolga.

Az ezredes csaknem megpukkadt nevettében. Valóban nem árt néhanapján álruhába öltözködni, hogy az ember megismerkedjen a „néppel". Rudolf királyfit sokszor kárhoztatták a Kaszinóban, hogy nem viselkedik mindig rangjához méltóan, de íme, kiderül, hogy a királyfinak volt igaza, amikor álruhájában elvegyült a „nép" között. No hiszen csak az kellene, hogy Luczianovics, Wampetics, Müller vagy valaki a Kaszinó fiákeresei közül itt találná az Arabs Szürkénél. Volna másnap heccelődés a Kaszinóban! Nevetett, de tisztára törölte a tányért a zsíros zaftoktól, még a kenyér héját is felhasználta erre a célra.

— Azt mondják, hogy a mágnások sokat esznek — fordult most szemhunyorgatva a csaposlegényhez. — Nem tudom, hogy kimehetnék-e a nagyságos asszonyhoz a konyhába, mert nem ismerem őnagysága természetét. De mindenesetre szeretném tudni, hogy nincs-e odakint valami kis disznóhús-maradék? Persze, hideg disznópecsenyét gondolok, amelyből éppen csak a vége, a resztlije, a csonkja maradt meg — az „abgesnittesz", mint mondják? Csak éppen egy falatnyit, amelyet már nem is lehet egy komplett porciónak eladni, de az ilyen magamfajta délutáni vendég ezt szívesen eszi. — Bizonyosan az a halálra ítélt lurkó is ilyesmit szokott enni, amikor az éjszakai korhelykedés után felébredt a tömeglakásban vagy a menedékhelyen, ahol az ilyenfajta emberek lakni szoktak. Meg vagyok győződve arról, hogy ég a gyomra, fáj a feje, kábult a halántéka, talán éppen a zálogházban van most a barátja kabátjáért.

Az Arabs Szürke vendégének tagadhatatlan szerencséje volt mindenben, amelyet fékezhetetlen gyomoridegei ezen a napon elképzeltek. Az ezredes gyomra, amelynek éppen olyan borlopó alakja volt, mint a legtöbb emberi gyomornak: valamiképpen nem érezte jól magát ezen a napon, ideges tünetek mutatkoztak benne, amelyek befolyásolták még az ezredes szigorú gondolkozását is. Miért kíván ez a gyomor mindenféle olyan ételeket, amelyeket az ezredes sohasem vehetett volna tudomásul, csak éppen a mai napon, akkor is szánalomból szegény ellenfele iránt, akihez jószívűségében odáig akart leereszkedni, hogy pusztán gavallériából szegényes életmódját akarta utánozni. Ne mondhassa, hogy egy életpáholyban ülő úr durrantotta le, hanem egy olyan valaki, akinek volt érzéke a szegénység bajai iránt is. A csaposlegény valóban visszatért egy darab disznóhússal, mégpedig a karajnak azzal a végével, amely leginkább megsült volt, maradt rajta némi konyhakorom is, és csontok szerepeltek, mint jégtörők, amelyek próbára teszik a fogakat. Némelyek a karaj-

nak a szép, sima, egyenletes részeit szeretik, de az ezredes mindenben hasonlatos akart lenni nyomorult ellenfeléhez, mert azt hitte, hogy annak a bizonyos újságírónak amúgy sem telik jobb falatokra. Csak éppen retket és hagymát kért az ételhez, pedig ezektől a szagosítóktól egyébként tartózkodni szokott.

— Módomban lett volna a Kaszinóban reggelizni, talán éppen rákot, amely ezekben a hónapokban jónak mondható — magyarázott az ezredes a csaposlegénynek, akit furcsaságával lassan bűvkörébe vont. — Ismerem Finkelstein kisasszonyt is, aki a rákokat a Kaszinó konyhájának szokta liferálni, és ebéd előtti sétáimban a piacon figyelmeztetni szokott, hogy miféle rákokat szállított ma a Kaszinónak. A múltkor megtudtam a kisasszonytól, hogy apró, levesnek, tölteléknek való tiszai rákok mellett egy különösen nagy rákot küldött a Kaszinónak. Ennek a ráknak csak egy ollója volt — mint egy kard. Valóságos buzogány a farka. Ezt a rákot kísérjem figyelemmel, vajon mi történik vele a Kaszinóban. Nyomban a Kaszinóba siettem tehát, és bejelentettem igényemet a féllábú rákra. Valóban igen szép porció lett belőle, miután még három más rákkal garnírozták ökelmét. Ez a három kisebb rák is a családhoz tartozott, mert ritka példányok voltak. De az öreggel egyik sem vetélkedhetett. Az embernek szemesnek kell lennie, ha jó falathoz akar jutni. Igazam van, János?

Az ezredes szavaitól talán más, jelentékenyebb ember, mint az Arabs Szürke csaposa is zavarba jöhetett volna. Az ezredes vagdalta, majd csontjairól rágicsálta a hideg disznóhúst, hogy minden tekintetben hasonlatos legyen ahhoz a nyavalyáshoz, aki talán ugyanígy eszik valamely kocsmában, ha ugyan van neki pénze ennivalóra. Az ezredes jó ember volt, és szívesen látta volna vendégül azt a nyomorultat, akit a Kaszinó határozatából kifolyólag ma délután hat órakor a másvilágra kell útba igazítania; természetesen egy másik asztalnál kellene ülni ennek a bizonyosnak, mert a legjobb szív sem szegheti meg a lovagi könyvek szabályait. Hányszor kénytelen egy fedél alatt ülni például halálos ellenségeivel a társadalmi úriember? Utóvégre nem lehet botrányt csinálni minden véletlen találkozásból. A sülthús vége valóban jól át volt sülve, az ezredes evés közben valamiféle ígéretet tett Jánosnak arra nézve is, hogy ha megint erre lesz dolga (és kezével hátrafelé mutatott), nem mulasztja el látogatását az Arabs Szürkénél.

— Sajnos, előre nem tudom megmondani a napot — mond az ezredes, amikor a keze ügyébe került retket felvágta, és fi-

gyelmesen szemügyre vette annak húsát. A retken látszott, hogy szakemberek látogatják az Arabs Szürkét, mert kifogástalannak bizonyult minden felvágott retek. Könnyed verejték mutatkozott hófehér hasukon, de nyoma sem például annak a barna hernyónak, mely féregútjában a retek szívéhez alattomosan közeledik, nyoma sem a fásult, rothadásos részeknek, melyeknek a megpillantása úgy elszomorítja a retekszakértőket, mintha arra gondolnának, hogy már nincsenek a világon sem tisztességes emberek, sem retkek, a külszín csal, és pudvás lehet belülről a legbecsületesebb gyümölcs is. Az ezredes retkei nem csaltak. Valóban azt adták belülről is, amit külsejükkel ígértek. Egészséget.

Az ezredes ropogtatott — retket, szegények ételét, amelynek fogyasztása sok mulatságos megjegyzésre adott alkalmat bizonyára már az Arabs Szürkében és más előkelő fogadókban is.

— Az osztrigát is nagyon szeretem — szólalt meg az ezredes a retekevés ceremóniái közepette, mire János valóban gyanúsan nézegetett vendégére, hogy vajon nem akarja-e őt végleg falhoz állítani ez az idegen ember. — De ma csak ez a koszt járja, böjti koszt, a vezeklés kosztja, mert az embernek valahogy mégiscsak gondoskodnia kell a lelkiismeretéről is. Ha teli hassal, francia pezsgő hangulatában puffantom le azt a szegény ördögöt, akkor még utólag valamely szemrehányást tehetnék magamnak, hogy nem küzdöttünk egyenlő fegyverekkel. Én vidám és bátor voltam, tehát okvetlenül nyernem kellett, mert a bátraké a szerencse. Mondom, az osztrigát is nagyon szeretem, de sohase ettem meg többet két tucatnál. Egy barátom ugyanis abba halt bele, hogy huszonnyolc osztrigát evett meg egy ültében. Huszonnyolc darabot, az igaz, hogy a kisebb fajtából. Más dolog a polip, tengeri pók, amelyet fejszével szoktak agyonütni a halászok. A tengeri pók lábai savanyú pácban, bőséges vöröshagymában, borssal, fűszerrel éppen olyan ártatlan eledelek, mint akár az ángolna. — Nincs itt maguknak valamely szalámicsutkájuk? — kérdezte hirtelen nyugtalankodva az ezredes, mintha szalámiszagot érzett volna. — Tudja, János, a szalámirúdnak a végét gondolom, amelyet már félretettek, mert kicsinysége miatt nem alkalmas arra, hogy belőle vágjanak. A szalámirúdnak a végét, ahol a spárga van: nem mindenki tudja megrágni, de hál' istennek az én fogaim egészségesek, talán a rézkrajcárt is el tudnám harapni.

A csaposlegény immár teljesen az ezredes szolgálatában állott, mert volt valami varázslat az idegen szavaiban, amelyet

napestig lehetett hallgatni. A jégszekrényben csak keresgélni kellett. A kiskocsmák jégszekrényében gyakran akadnak ilyen szalámirudacskák, amelyek néha hetekig várnak a szakértőre, máskor pedig nyomban megtalálják a maguk gazdáját egy sietős bérkocsis alakjában, ami majd valahol várakozás közben előveszi őket a köpönyeg zsebéből.

Így jutott el az ezredes különös étvágyában a liptói túróig, amely csípős volt, átható szaga volt, vékony lemezekben helyezkedett el a sóskiflin, mert az igazi sajt kemény szokott lenni. Már éppen befejezni készült étkezését, amikor az Arabs Szürke előtt gyors perdüléssel állott meg egy fiáker, és a kocsiból egy halvány, magas termetű fiatalember szállott ki.

Ha az ezredesnek lett volna érzéke a civilek öltözködése iránt, észre kellett volna vennie azt a keresettséget, amelyet a fiatalember öltözékével elárult. Galléros köpönyege volt, feketéből, amilyenben a regényhősök vannak a múlt században. Kihajtós inggallérja volt és csipkés kézelője. Fehér pettyes kék nyakkendő hanyagul volt a nyakán megkötve, és a mellénye teremtuccse hímzett, fehér mellény volt — mintha az összes ruhadarabokat valamely színházból kérte volna kölcsönbe. De az is lehet, hogy örökbe. Olyan vékony lábszárai voltak, mint egy komédiásnak. És lábszárai karcsúságát még fokozta a szűk, fekete nadrággal is. Magas sarkú, nőies cipője volt.

A fiatalember nagyon halvány arccal lépett be az ajtón, mintha segítséget keresne itt. Dúlt vonásai bizonyos leküzdhetetlen félelmet mutattak, mintha menekvésben ért volna ide. Hosszú haja volt, amely homlokába, fülére hullott. Arca szőrtelen, szenvedélyes, epedő.... „No, ezért a pénzért lehetne valami muzsikus is" — gondolta magában az ezredes, akinek figyelmét nyomban felköltötte a bérkocsiból kiugró fiatalember, pedig egyébként nem szokott embertársaival törődni. Valami vonzódást érzett ehhez a különös fiatalemberhez, azt se bánta volna talán, ha az más hely hiányában az ő asztalához telepedik. Ám a fiatalember nem nézett se jobbra, se balra, hanem egyenesen a mérőasztalnak tartott, mint valami gyógyszertárban a sürgős esetekben. Vonagló ujjaival pénzdarabot vett elő, és alkoholista mohósággal kopogtatott a pénzdarabbal a mérőasztal bádogján. A csaposlegény féloldalt elfordult az ezredestől, hogy végigmérje a kopogtatót.

— Egy pohár erős szilvóriumot kérek — szólott a fiatalember, valamely másvilági hangon. — Szilvaszeszt — tette hozzá

kesernyés nevetéssel, mintha önmaga felett gúnyolódnék, hogy olyan helyzetbe került: szilvaszeszt kell innia.

Az ezredes, bár második „fröccsét" mérette ki (hogy talán ezzel is hasonlatos legyen ama részeges újságíróhoz), csendesen megcsóválta a fejét, és arra gondolt, hogy mi lesz az ilyen emberből, aki már kora fiatalságában kocsmák mérőasztalai előtt ácsorog.

A fiatalember azonban még mindig nem törődött az ezredes kötekedésével, amint az kihívóan nézegette őt. A csaposlegény arcába meresztette a szemét, mintha élete nagy bajában attól kérne kegyelmet. A csapos azonban érzéketlenül nyújtotta feléje a szeszespoharat. A fiatalember a poharat szájához kapta, és már éppen felhajtani készült azt, amikor váratlanul az ezredes gunyoros, lenéző, dölyfös arcával került szembe a tekintete. Bár az ezredes ezt bizonyára nem akarta: igen sértő volt az arckifejezése, mint közönségesen lenni szokott. Hja, a nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok. Némely embernek csak akkor látszik meg az igazi arca, amikor a halál csinálja azt.

A fiatalember, amint az ezredest megpillantá, oly rémületet fejezett ki a tekintetével, mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna. A pohár kicsusszant ujjai közül, és sikoltva törött el a görbe padlón, pedig ezeket a pohárkákat rendszerint vastag üvegből öntik. Aztán hirtelen felemelte a kezét a fiatalember, és eltakarta a két szemét, mintha nem bírná tovább látni a rémet, amely elébe állott. Vakon, imbolyogva fordult meg, és szellem-lépéssel szökkent ki az ajtón. „Gyerünk a laktanyába" — kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott a lovai közé, mint a halál. (Valóban, mint a későbbi megbeszéléseknél kitűnt, ezt a fiákerest nem ismeré vala senki a környéken, pedig itt, az Arabsnál minden valamirevaló bérkocsi meg szokott fordulni. Még ha kerülőt is kellett evégből tennie.)

— Hát a fizetéssel mi lesz? — ordított János, a gazda is felugrott csendes kártyázásából, mert ilyen dolog már régen fordult elő kocsmájában, nem lehet ezt tűrni, még ha néhány fillérről van is szó. A gazda éppen azt akarta parancsolni Jánosnak, hogy futamodjon a bérkocsi után, ha kell, a laktanyáig is, amikor az ezredes, a másik idegen, most csendes, komor arccal intett:

— Azt a pohárkát majd én fizetem.

Az ezredes szavai, bár azok meglehetős csendes hangon mondattak ki: feltűnést keltettek a kocsmában. Vajon mi köze volt

a fiatal idegennek az idősebb idegenhez? Vajon miféle titok rejtőzik itt? Végre egy bölcs fiákeres mester (nyugalomban) oldotta meg a kérdést a maga természetes eszével. Így szólott a kártyázóasztalnál:

— Valószínűleg a bácsikája! — mondta hüvelykujjával az ezredes felé bökve. És tovább folyt a játék, mert a klinikai szolgák még mindig nem érkeztek meg. Némely napokon több a boncolás.

Az ezredes most nagyon elcsendesedve ült helyén, mintha valami búskomor sejtelem szállotta volna meg a fiatalember kocsmai megjelenése óta. Bár nem volt mondható kalandos gondolkozású férfiúnak: még az a különös ötlet is felbuggyant benne, hogy ez a fiatalember volna az az újságíró, akivel neki a mai nap folyamán halálos párbajt kell vívnia. Hiszen az ezredes sohase látta az újságírót, ő a Kaszinó megbízásából teend mindent, amit elégtételnek lehet nevezni, akár a halállal is végződjön az. János, a csaposlegény az iménti jelenettől még felhevülten állott helyén, és az ezredesnek panaszkodott, miután a gazda megint elmélyedt a kártyázásban.

— Jól néznénk ki, ha csupa ilyen vendégünk volna, aki földhöz vágja a poharat, és azután fizetés nélkül megszökik!

Az ezredes csak bólogatott a legénynek, miközben többször elővonta zsebéből óráját. Még körülbelül negyedórája volt a párbaj előtt, amelyhez éppen kellő időre akart megérkezni. (Két percnyi séta innen a laktanya.) Tudniillik az ezredes egészen feleslegesnek tartotta, hogy a civilekkel, a párbajsegédekkel, orvosokkal hosszadalmasabban ismerkedjék a párbaj előtt, amit nem lehet amúgy sem elkerülni. Az ő szekundánsai, az ezredesek — orvosa, Kosztka Emil bizonyosan a helyükön lesznek. Ami pedig nincs jogában senkinek, feltételezni, hogy P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredes gyávaságból késlekedik. Csak éppen a felesleges beszédet akarja elkerülni. Vezényszóra lőni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalőni. De valószínűleg nem lő már vissza. Habár egy haldoklóról mondják, hogy végső erejével elsütötte pisztolyát, és talált. Bolondság; az egy században egyszer fordul elő.

Ha valóban ezt a bolondos külsejű fiatalembert találná ott maga előtt a kaszárnya fedett lovaglójában, amint kihajtott fehér gallérjával és hosszú fehér manzsettáival biztos célpontnak állana ki pisztolya elébe — ha valóban ez a nyavalyás, beszámíthatatlan fiatalember volna az ellenfél: akkor igen kellemetlen volna a dolog, de a helyzeten ez mit sem változtatna. Utó-

végre az ezredesnek semmi köze sincs az illető személyéhez, se rokonságához, se esetleges szeretőjéhez, se apjához, se anyjához: a Kaszinó döntött ebben az értelemben, a Kaszinó döntése ellen pedig nincs apellăta . . .

— Kérek abból a pálinkából én is — szólalt meg most az ezredes, szinte akarata ellenére, mert most már némileg restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát ellenfelével, aki valóban csak egy újságíró lehet hímzett fehér mellényben, amint a pisztolypárbajhoz öltözködik.

János nem értette mindjárt a szót, mert hiszen nem volt beszélyíró, aki nyomon követhetné egy ezredes gondolatait, de lassan észbe kapott, és pálinkát öntött egy pohárba, talán éppen olyanba, amilyet az imént az ismeretlen fiatal úr elejtett. Az ezredes rövid szagolás után szilárd kézzel leöntötte a pálinkát gallérja mögé. Valóban különösen erős pálinka volt — nyilván azoknak a kocsisoknak kedvence, akik téli hóförgetegből érkeznek meg ide a város végére, miután egész napjukat mindenféle haszontalan pasasérokkal töltötték. Vagy pedig azok a kocsisok kedvelték ezt a pálinkát, akik egész életükben hullát fuvaroznak a szomszédos bonctani intézetbe. Szó se róla — mindenki kedvelte az Arabs Szürke híres pálinkáját a környéken —, mért ne ízlene az az ezredesnek is.

— No, most már csak mehetünk — mond az ezredes, miután titokban krákogott egyet-kettőt, mert a világért sem akarta észrevétetni, hogy a kocsispálinka kissé elkábította. De hát megitta a nyavalyás tintafaló helyett.

A fizetéshez az asszony jött elő a konyhából, mégpedig palatáblával és krétával, ami nagy mulatságot szerzett az ezredesnek. Elgondolta magában, hogy milyen jó tréfa volna, ha egyszer Stettner, a Kaszinó főpincére is táblán számolna, és a visszajáró pénzt ezüsttálca helyett a szoknyazsebből adogatná elő. Az ezredes, hálából, hogy az asszonnyal van dolga, a legropogósabb bankjegyet kereste elő a pénztárcájából, amely olyan keményre volt vasalódva, mintha még a múlt hónapi nyugdíjból maradt volna meg. Az asszony számolt, a pénz iránti tiszteletből mindig meghajlított nyakkal, jámboran, naivan, mintha a legfontosabb dolgot művelné, amelyre az élettől megbízást kapott.

— Reménylem, minden jó volt? — kérdezte az aprópénz visszaadása után, miután a ropogós bankón még egyet roppantott, mielőtt azt férfias pénztárcájában elhelyezte volna. — Talán csak a perkelt . . .

— A pörkölt igen jó volt — felelt türelmetlenül az ezredes,

mert gyanakodni kezdett, hogy ezt a szót az ő bosszantására találta ki az asszony.

Majd szivartárcájában keresgélt, miután ott egyenként szemügyre vette kincseit, a különböző szivarokat, amelyeket néha hetekig tartogatott, hogy kellő, illendő alkalommal gyújthasson rájuk. A csaposlegénynek való rövid szivart hamar megtalálta, amelyet át is nyújtott a legénynek, mint valami érdemrendet, de a maga számára nem tudott hirtelenében szivart választani. Végre is egy bunkó formájú havanna szivarra esett a választása, amilyen szivarra az Arabs Szürke fennállása óta nem gyújtottak rá ebben a helyiségben.

Nem, most már semmi körülmények között sem akart hasonlítani ahhoz a kófic emberhez, miután azt látni vélte. Miután megállapította róla, hogy az ejtette el a pálinkáspoharat, miután az ezredest megpillantotta és felismerte, mert az ezredes feltette magáról, hogy őt az egész városban ismerik. Pláne ellenfelei.

Nem, sehogy se illett volna más arcra az az emberfeletti rémület, csak az ellenfele arcára.

Komolyan és ünnepélyesen gyújtotta meg kis bunkóját az ezredes, miután az aranypiros papírszalagot megvetéssel leszakította róla. Mily balga volt, hogy csak egy délutánra is el akarta felejteni rangját, társadalmi állását, baráti körét és megszokott életmódját, hogy „leereszkedjen" egy ismeretlen emberhez, annak feltételezendő szokásaihoz, mintegy kiengesztelésül azért, hogy estére agyonlövi — megszabadítván őt a földi élet gyötrelmeitől. Az a legnagyobb szamár, aki valaha is bocsánatot kér valamiért — mert igazi megbocsátásról amúgy sem lehet szó —, mondta az ezredes, kis bunkós szivarja rágyújtása közben. Hátrább az agarakkal annak, aki az életét félti: pöffentette az első füstgomoly, amelyet az ezredes szétfújt maga körül, mintha mindent el akarna egyszerre fújni, ami ezen a délutánon történt vele.

A havanna valóban ízletes volt, mint az utolsó szivarhoz illik.

Ezzel a szivargyújtási jelenettel körülbelül végeztünk is az Arabs Szürkével és mindazokkal az urakkal, akik oda a város különböző részeiből megérkezendők voltak, mert erre nézve belső ösztönzésük volt. Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító-kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül,

és a nyíló konyhaajtón át új „perkelt" szag áramlott ki. Jánosnak, a kocsmárosnénak és még másoknak is éppen elég idejük volt már elfelejteni az ezredest, aki itt félelmetesen forgatta délután kerek szemeit, de voltaképpen kedélyes ember volt, aki még a csaposlegénnyel is szívesen szóba állott. Amikor estefelé egy késői hullaszállító-kocsis jelentkezett a mérőasztal előtt, és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával, a lábfejével általában megvakarta a másik lábszárát, és mindaddig egy szót sem szólt, amíg két pohárkával le nem eresztett az erős pálinkából.

— Valami civilbe öltözött ezredest kellett fuvaroznom — mondta, miután piszkos zsebkendővel megtörölte a bajuszát, és Jánosnak is volt ideje az odahallgatásra. — Ezek az urak egész életükben fényes egyenruhában járnak, soha semmi dolgunk nincs velük, mert azt a katonaság intézi el. Ha egyenruhában halnak meg. Az én fuvarom persze civilruhába öltözött a halála előtt, hogy nekünk is legyen vele dolgunk. Azt mondták, hogy párbajban lelőtték őt a kaszárnyában. Mostanáig gondolkoztak azon, hogy hová szállítsák. Végre is itt vagyunk mi, nekünk kell fuvarozni mindenkit. Ott van már a Szvetenay utcában.

A csaposlegény nem felelt a hullaszállító-kocsisnak, mert éppen egy belvárosi fiákeres jött be, akinek itt sok ismerőse volt, és vigyázni kellett a rendelésére, mert hamar lármát csinált.

Éjfél felé, amikor csillapodott a vendégforgalom, János, a csaposlegény a hátát a szekrény sarkának vethette, és a délutáni vendég furcsaságain gondolkozott. Nem, sehogy se jutott eszébe, hogy ő volt az a bizonyos hulla, amelyet elfuvaroztak. Aki után a cifra szivarszalag maradt a sarokban.

A hőstett

Hadd mondom el egyszer az imádságos Stolniczky kapitány történetét, aki odafent lakott a hegyoldalban a régi püspöki város fölött, és olyan erős volt, mint a medve. Gyermekkorunkban, messzi elmúlt időkben vasárnaponként láttuk őt a régi székesegyház körül a fülkében lakó kőszentek körül őgyelegni. Tizenkét szent szobor volt az ódon templom körül, és Stolniczky mindegyikkel barátságot tartott. Vasárnaponként kora reggel meglátogatta őket, és néha még a délutáni litánia is a városban találta őt. Gyakran mondogatta, hogy egyetlen vágya volna ti-

zenharmadiknak beállni a szentek közé. Esőben, viharban, télben, nyárban csak álldogálni a keskeny fülkében, esetleg ócska katonaköpenybe burkolózva hallgatni a szél süvöltését, ami itt a régi székesegyház tájékán, a girbegurba utcák és pohos kanonokházak között olykor az orgona hangjához hasonlított.

Stolniczky nem volt mindig szent ember. A gyalogezred, amelyben szolgált, Boszniába való bevonulásra kapott parancsot. Rendben lett volna a dolog mindaddig, amíg öldöklésre került a sor. Valahol Szarajevó tájékán Stolniczky kapitány egy öreg bosnyákot talált az úton, aki hangosan szidalmazta az idegen katonákat és a katonák császárját. Stolniczky pálinkát ivott ezen a napon, ami pedig nem volt szokása. Előző napon bokáig lépett egy megölt ellenség útszélen folyó vérébe. Hiába rántotta vissza a lábát. Véres lett az.

Éjszaka azután a hegyoldalakból szokatlanul hullottak a golyók, rövidet pukkantak a fegyverek, és apró lángok csaptak föl a sötétségben.

Stolniczky kapitány egyetlen kardszúrással leterítette a szitkozódó öregembert. A hegyes vas szinte észrevétlenül szaladt bele a bosnyák torkába, egy vérsugárba fulladó kiáltás hangzott az eltorzult ajakról, és az öreg arc felejthetetlen rémületet, szemrehányást fejezett ki. A bánatos szemek sokáig tapadtak mélységes szomorúsággal a kapitányra. Stolniczky elfordította a fejét, s mindaddig nem tudott megfordulni, amíg a hörgést hallotta.

A hadjárat végén kapitányi rangot kapott, de már nem tudott ennek igazában örülni. Nyugalomba kívánkozott, a kardját folyton véresnek, borzalmat keltőnek látta, mikor derekára kötötte, s éjjel fölriadt álmából: hörgést hallott az ágy alól. Komolyan megbetegedett, s csakhamar megkapta, ami után vágyakozott: a penziót.

Se családja, se rokona nem volt. Valamikor egy régi kis budai kávéházban töltötte a délutánjait. Odautazott mintha hazamenne. Igen ám, de a kis kávéházban a hadjárat alatt kétszeres figyelemmel olvasták az újságokat, és az újságokban nem csupán a regényfolytatások fölött vitatkoztak a furcsa vendégek: Stolniczky ismerősük hőstettét mindnyájan olvasták, és midőn letelepedtek a régi kis sarokasztalhoz, jobbról-balról gratuláltak neki az öreg bosnyák megöléséhez.

Stolniczky megborzongott. Most látta, hogy mily vadállatok a civilek, a vérontás tetszésükkel találkozik. Pedig ő nem azért ölt, hogy dicsőséget keressen. Részeg volt pálinkától és a vértől.

— Sietve hagyta el a kis kávéházat, hogy oda többet be ne tegye a lábát.

A régi lakásán a háziasszony leányai fölcseperedtek, kisasszonyok lettek. Körültáncolták Stolniczky kapitányt, akinek térdén lovagoltak nemrégen.

— A boszniai hős! — kiáltották.

Estére a Duna-parti korzóra cipelték, ismerősöknek, ismeretleneknek eldicsekedtek kapitányukkal, aki tömérdek embert megölt a hadjáratban.

Stolniczky hajnalban csomagolt, és szinte szökve távozott el a barátságos polgárházból, ahol hadnagy kora óta gyönyörködött a gyermekek növekedésében, a budai kertek tavaszában, és esténként együtt zenélt vagy regényt olvasott a családdal.

Budán nem is sokáig volt maradása. Ismeretlen polgárok, akiket eddig csak látásból ismert, megszorongatták a kezét az utcán.

— Derekasan viselte magát, kapitány úr.

A kiskocsmában, ahol egy darabig senki nem ismerte, egy napon így szólt a gazda feleségéhez:

— Róza, dupla porciót a halászléből a boszniai oroszlánnak.

Stolniczky szégyenkezve dugta nyakába az asztalkendőt, s többé a kiskocsmába sem lépett be. Ha magányos, csendes utcákon ballagott, ahol senki sem ismerte, olykor hörgést hallott a háta mögött. Az öreg bosnyák haldokló hörgését. Nem, nem maradhatott többé Budán. Neki vezekelni kell, Istennel kell kibékülni, amiért az ártatlan öregembert megölte. Fájt, sértette, megszégyenítette az emberek magasztalása, mert bévülről egy belső hang meggyőződéssel kiabált: gyáva gonosztevő vagy, Stolniczky!

Hol járt, merre járt, amíg a régi püspöki városba került? Senkinek sem mondta el. Kis házat talált a hegyoldalban, és nagyon szerette az ótemplomot. Senki sem ismerte múltját, a kezéhez tapadó vérhez senki se kívánt szerencsét, az emberek úgy bántak vele, mint öreg, nyugalmazott katonatisztekkel szoktak. Nem törődtek vele, békében hagyták, a gyerekek köszöntötték az utcán.

Egy vasárnap, amikor Stolniczky a templomba ment, girbegurba utcán haladt át, ahol rémült arcú, menekülő emberekkel találkozott.

— Veszett kutya! — kiáltották jobbról-balról, és az asszonyok őrült kétségbeeséssel vonszolták magukkal gyermekeiket. És a kapukat ijedten becsukták a menekülők előtt.

Egy szegény asszony — bizonyos Kovács özvegye — három

gyerekét ragadta magával. A két kisebbik a karján volt, a harmadik, egy ötéves leányka az anyja szoknyájába kapaszkodva futott a veszedelem elől. Apró, mezítelen lábai tipegve, szinte fájdalmas sietséggel taposták a hegyes köveket. Az asszony a kebléhez szorította kicsinyeit.

A kisleány egyszerre elbocsátotta az anyai ruhát, és elbukott a köveken. Síró sikoltással kapott utána az anyja, most elejtette a másik kicsinyt a karjából.

S e percben föltűnt a veszett kutya.

Komor, fekete falusi eb volt, dühödt morgással, fölhúzott farokkal, tajtékozó szájjal rohant, mint a kikerülhetetlen veszedelem.

Egyenesen a hempergő, jajveszékelő gyermekeknek, tébolyodott módjára sikoltó anyának tartott.

Stolniczky ekkor előlépett a fal mellől, és botjával fejbekólintotta az ebet.

Az állat meghátrált, aztán Stolniczkyra vetette magát.

A kapitány hatalmasan hadonászott botjával. Az eb dühödten támadott, a bot eltört, s ekkor a kapitány a két kezével torkon ragadta az ebet. A földre nyomta és megfojtotta, mintha valamely csodálatos erő és ügyesség szállotta volna meg a gyermekek védelmében.

Ettől a naptól fogva nem hallott többé halálhörgést Stolniczky kapitány az ágy alól. Sőt, új ismerőseinek bevallotta, hogy részt vett a boszniai hadjáratban.

A régi templom szentjei körül járkálva, már kiszemelte magának a tizenharmadik fülkét, ahol álldogálni fog. Hős férfiak a szentek között érzik jól magukat.

A szegények öröme

Kukó írnok volt, valódi írnok, akinek őse háromszáz esztendő előtt tán a „sötét szemek és éji dalok városában", Madridban ütötte fel sátorát, egy kis rejtett téren, nem messze az ócska ruhával és régi fegyverekkel kereskedők piacától. Szent Sebestyén szobra vigyázott a régi házakra, és a szenyórák szemérmes pirulással, de forró sóhajjal mondták tollba Kukó ősének szerelmi ügyeiket. Kukó manapság a Tabánban lakott, túl a hidakon, s természetesen olyan házban rendezte be irodáját, ame-

lyet városrendezési szempontból már évek óta halálra ítéltek. A tabáni ház hogyan viselkedett volna a siralomházban? Csak úgy, mint ilyenkor szokás. Félig összeomlott, a fedelét félrecsapta, az eresz homlokába lógott, és a csókák, amelyek a szerb templom környékén tanyáztak, mintha repülésre tanították volna a régi ház ablakszárnyait, a zsalugátereket, amelyek sarokba vágott, ódon könyvekhez hasonlítottak. A vén fáról szoktak búcsú nélkül elrepülni a fiatal gallyak az őszi szél szárnyán. Elmennek keletre, nyugatra. És a vén nyárfa megkopaszodva áll meg egymagában a ködbel, esővel enyelgő, sárga mezőn, amely ódon dáma módjára köszönettel fogadja már a falábú udvarlók látogatását is. Kukó művészete a szerelmes levelezés térein mozgott, holott még nem is volt nagyon öreg ember, aki már megunta, megvetette a nőket, és ezért a szemérmetlen hazudozást használja fegyverzetül: Kukó sárga hajú, piros bajuszú és kék szemű legényke volt. S az egyik füle nagyobb, mint a másik, mert a hosszú tollszárat mindig a füle mellett tartotta. Az ajtaján fehér alapon fekete betűk hirdették, hogy itt van az „iroda". A zegzugos Tabán halálra ítélt, vén házában, ahol már a grádics fokai is menőfélben voltak új szolgálati helyükre, egy most épülő józsefvárosi házba, az iroda rejtelmesen húzódott meg. Az ajtón ütőkészülék volt, amelyre harangjelzés felelt.

Kukó titokzatosan dugta ki sárga fejét az ajtónyíláson.

— Most nem lehet... Később... egy óra múlva.

És gyorsan ajtót csukott, mintha a kasztíliai hercegné őfenségének írná le tollba mondott üzenetét egy toledói ifjú lovag számára.

A Tabánban nagy divat volt ez idő tájt a levelezés. A városrészt amúgy is lebontják, a férfiak mindennap azzal a gondolattal léptek be kedves bormérésükbe, hogy utoljára látják a bolthajtásos falon őseik emlékét, a szerb hajcsárokét, akik rovással fizettek vagy vérrel, amely a késszúrás nyomán a falat befecskendezte. (De megjött a hajó alulról, s pénzt hozott Rácországból, a dukátokat, a vért és rovást lemosták a falról.) A nők a levelezésben lelték fel örömüket, szórakozásukat, mióta Kukó irodáját megnyitotta. Mintha templom, sétatér és színház: mind elfért volna Kukó irodájában. A rác kisasszonyok (még aki tudott volna is írni) vasárnap délután meglátogatták Kukót, és hosszadalmas levelet diktáltak kedveseiknek, vőlegényeiknek. A hosszú szárú toll egy-két hatosért megcifrázta a betűket, mintha láncot fűzött volna az íródeák a betűk nyakába. A piros tinta apró szíveket és virágfejeket, csókolózó galambokat rajzolt

a betűk szárai közé. Délutáni litánia után, midőn a Tabán úgy elcsendesedik, mint valamely keleti város, ahol a férfiak s nők lakószobáikba vonulnak szundikálni bőséges ebéd után, csupán a kóbor kutyák marakodnak a Duna-parton egy vízbe fúlt hajós csizmája felett, a kis „irodában" szorgalmasan percegett a toll, és a kisasszonyok halkan összenevetgéltek, midőn Kukó az érzelmesebb mondatokat hangsúlyozva felolvasta.

Hol tanulta Kukó nagyszerű mesterségét? Sehol. Csak úgy örökölte ősapjától, a madriditól. S a rác leányoknak majdnem olyan sötét a szemük, mint az andalúziai szenyóráké.

Egy vasárnap fürke kis fekete leányka toppant be Kukó irodájába. Az íródeák felemelte a fejét az asztalról. Valami kis cseléd állott előtte, kerek képű, nagyszemű, barna arcú, mint az óhitű templomokban a Máriáké. Talán tizenöt esztendős se volt még egészen.

— Mit akarsz? — kérdezte mogorván Kukó, mert még nyaklánca se volt a jövevénynek.

A leány bátran felelt:

— Levelet.

— Van pénzed? A levél pénzbe kerül.

A leány a kendője csücskéből egy máriást oldozott ki. Kukó jól ismerte a régi ezüstpénzeket, hisz a rác kisasszonyok apjuk ládájából részére már sokat kicsentek az eldugott, elrejtett, aggódva őrzött érctallérokból, amelyek a háborút várják, hogy a falba vakoltassanak, vagy mélyen a pincében elásassanak.

— Hol szolgálsz?

— A papnál. A pap most lefeküdt, a papné szomszédol, felkaptam a porontyot, s ide jöttem, hogy maga levelet írjon a nagyobbik bátyámnak.

Gyereksírás hangzott fel az ajtó előtt. Durcás, mérges, elkeseredett gyereksírás, ahogy a sertések között a falusi gyerek kiabál.

— Itt nem szabad sírni. Hozd be a kölyköt — rendelkezett Kukó.

A kis cseléd kinyúlt fél kezével az ajtó elé, és berántotta a gyereket. A kezét megcsapkodta, s a gyerek nyomban elhallgatott. A cselédke szoknyájába kapaszkodott, és élénken figyelte a hosszú tollszárat, amely lekerült Kukó úr füle mellől, s szorgalmatoskodni kezdett a papiroson.

— Hát mit írjak a nagyobbik bátyádnak?

— Írja azt, hogy én ezt a gyereket megölöm.

Kukó a kalamárisba mártotta a tollat.

— Hát még?

— Hát... Csak írjon annyit, hogy a pap gyerekét megölöm, ha nem engednek engem haza. Már zöld a határ. Libát akarok őrizni, nem pedig a pap gyerekével bajlódni. Még éjszaka se hágy pihenni. Mindig fáj a hasa, és tejet kell melegíteni. Ezt a gyereket én megölöm, meg biz én — mondta a kis cseléd, és ölébe kapta a gyereket (fekete fiúcska volt), átkarolta, magához szorította, és szenvedélyesen megcsókolta.

— Megöllek!

A hosszúszárú gyorsan szántotta a papirost. Az efféle levelezést nem nagyon kedvelte Kukó úr. Hol lehet itt művészetét kifejteni? Még csak azt a derék passzust sem lehet belevenni, hogy „éjjel-nappal drága szép szemedre gondolok". Ez pedig aligha hibázhat egy levélből.

— Készen van — mondta Kukó.

A kis cseléd a gyerekkel enyelgett. A fiú az orrát fogta a leánynak. A leány a szájával a gyerek kezéhez kapdosott, mintha be akarná kapni.

— Azt is beleírta, hogy szeretem, szeretem, szeretem — kérdezte hirtelen a leány.

— Kit szeretsz?

— Hát őtet. Miklóst. A nagyobbik bátyámat.

A lány kiszabadította az orrát a gyerek kezéből.

— Szeretem, bár sokszor megvert. Szeretem, mert szedret hozott a tanyáról. Szeretem, mert kendőt hozott a vásárról.

A hosszúszárú mindezt gyorsan a papirosra vetette, természetesen abban a formában, amelyet Kukó úr célravezetőnek talált.

— Itt a levél, elmehetsz — mondta az íródeák.

(Két rác kisasszonyt várt délutánra, akik már több vasárnapon hosszadalmas, alaposan megfontolt levelet írattak vele egy házasembernek.)

A leány felkapta a gyereket, s leszaladt vele a lépcsőn, Kukó úr új tollat tett a régi helyébe, kihúzta a dugót a veres tintás üvegből, meg újra visszatolta. A levélpapirost megsimogatta. Egyszóval mindenféle előkészületet megtett, hogy megrendelőit pontosan kiszolgálhassa.

— Ivánovics Lenke! — mondta hangosan és érzelmesen, mint mikor a hegedűs a húrokat próbálgatja, s gyönyörű betűt rajzolt képzeletben a hófehér papirosra.

Az ajtó felnyílott, s megint a kis cseléd állott előtte, a gyerekkel karján.

— Nem jó lesz ez — mondta a levelet visszanyújtva. — Dehogyis ölöm én meg Marcit. Haza se kívánkozom, jó asszony a papné. Csak azt írja, azt írja, hogy tisztelek mindenkit, apámat, anyámat, bírót, harangozót meg a Bodri kutyánkat. Tisztelem Hics Pált, Hics Pálnét. Tisztelem Hics Miklóst.

A kisleány lesütötte a szemét.

— Azt — mondta, és gyorsan megölelte a gyereket, hogy az felkiáltott. — Hics Miklóst, a szomszédunk fiát.

Kukó nem szólt már semmit. A fejét féloldalra fordította, és szép szomorú szerelmes levelet írt Hics Miklósnak. A betűket jól magasra húzta, s a levél aljára gyorsan egy kis piros szívet rajzolt.

— Máskor mindjárt mondd meg, hogy mit akarsz — szólt szigorúan a leányra.

Az ajtó előtt két kipirosított arcú rác kiasszony nyakában csörögtek az aranytallérok.

Az ázsiai kendő

Az időjárás esősre fordult, hosszú, nedves fonalak ereszkedtek alá végtelen folyamatossággal, az elhagyott kertben különös hangok támadtak a bokrok és a fák között, mintha sóhajtozna valaki, míg a régi háztetőn állandóan kopogtatott egy láthatatlan mutatóujj — a hercegnő tehát elővette a regényeket. Sok regénykönyve volt, amelyeket fiatal korában olvasott, midőn még ráért a kályha mellé húzódni, nagyanyja ázsiai kendőjébe burkolózni és hosszan, ábrándosan kísérni a regények hőseit.

Az ázsiai kendő most is ott volt valahol, csak meg kellett keresni, és Punin és Baburin története a folytatásra várt. Húsz év előtt olvasta utoljára ezt a könyvet. A lapok között a hímzett selyemszalag vörös rojtjai megfakultak, mint a kordovai bőr. Csak a hímzett jácint fehérlett még a szalagon, és Punin Baburinhoz ment látogatóba. Itt abbahagyta az olvasást, mert szerelmes lett a hercegnő.

A kendő ma is olyan meleg és puha volt, mint hajdanában, mikor tán még a nagyanya vállát melegítette. Vannak olyan régi kendők, amelyek nemzedékről nemzedékre szállnak, és egyforma hűséggel szolgálják az egymás után következő asszonyokat. A kebel felett barátságosan, biztatóan, melegítően hall-

gatja a szív dobogását a sárgás-vöröses selyemszövet, mint hallgatta azokét a szívekét, amelyek porrá váltak azóta. Sóhajtások, érzések, szép lábak és finom kezek elmúltanak, tán kis nefelejcsek lettek azóta a nagymama kék szeméből, amelyekből kis koszorút fonnak andalgó párok a temető környékén, és az érzések, a szenvedések és szerelmes vágyak tán a felhőkbe költöztek. Elmúlt nők vágyaitól olyan pirosak tán esténként a fellegek, és odafentről most tán a régi asszonyok könnyei hulldogálnak.

A kendő a szívre ráborul, s hűséges kíváncsisággal hallgatja, hogy mi történik odabent.

A tíz év előtti szerelem elröpült, a férfiú érdemtelennek bizonyult a hercegnő nemes érzelmeire, és a hercegnő folytatja a regény olvasását. Ejnye, be kár volt a nagyszemű Punint és a mulatságos Baburint a lapjelző selyemszalaggal tíz évre sírba tenni. Be kár volt a nagykendőt letenni a vállról, hogy az élet lármás majálisába kivágott, fehér ruhában lépjen ki a hercegnő! Mily jó lett volna mindig a kályha mellett maradni, könnyes szemmel mosolyogni Punin bolondságain és hosszan ábrándozni Baburin különcségein! Ó, dehogy volt érdemes a régi regények olvasgatását abbahagyni!

Három napig esett odakint az eső, és az ázsiai kendő olyan jó barátnőnek bizonyult, amilyen jó barátnők némely nők életében az élettelen tárgyak lehetnek. Az elefántcsont feszület az ágy felett, amelyre már századok óta lehelték utolsó csókjukat a család búcsúzó tagjai, vagy egy kis velencei kép a falon — lisztes arcú álarcosok és hosszú spádékkal bajvívó harlequinek —, amelyet gyermekkorunk óta látunk. És a mindenkori jó barátnő, az Anya képe a Gyermekkel a karján, ha csak egy vándor talián festette is, sok fohászkodást átvett már a régi házban, és teljesített kívánságokat, amelyeket csak vele lehetett közölni a nőknek. Ó, mennyi különös titokról tud egy szelíd arcú, regi Mária-kép, mennyi szomorúságban és bánatban virrasztott együtt a ház asszonyaival, és mennyit megbocsátott! Kétségbeesésükben, fájdalmukban vajon hol találhattak volna nyomban vigasztalást más helyen a család asszonyai, ha nem az Asszonynál, aki hallgatag szelídséggel tekintett alá?

A harmadik este a hercegnő fáradtan eresztette le a regénykönyvet a kezéből. Az ázsiai kendő lecsúszott válláról, és a velencei kép, valamint az elefántcsont feszület eltűntek a félhomályban. A hercegnő unatkozott. Punin már nem érdekelte, Baburin unalmas fráter volt, és odakünn még mindig hullott a vég-

telen eső. Az elhagyott kertben mintha megnövekedtek volna a láthatatlan lények, amelyek hosszadalmas esőzések alkalmával születnek a nedves bokrok alatt: olyan hangosan sóhajtoznak, fázósan mormogtak, mintha örök időre birtokukba vették volna a kertet. A tetőn a kalapácsok minden fáradalom nélkül dolgoztak, mintha tökéletesen megszerették volna foglalkozásukat. Csupán Puninból és Baburinból lett hamu, mintha a két kis öregemberke (hosszú, szürke szakállas egykoron) közel bátorkodott volna a kályhatűzhöz, a láng megragadta köpenyegük szárnyát, és elégette. A hamuvá lett alakocskákon még látszanak az összefont kezek... A hercegnő a szekrénybe helyezte a könyvet, és egy darabig az ablaknál állott, és régi, nedves háztetőket látott, mert történetesen Budán lakott.

Aztán gyors elhatározással felöltözött, és a kellemetlen, hűvös esőben megindult a kikoptatott kövű budai utcákon, ahol a szorgalmas esőszemek már minden egyes kődarabban külön kis fészket vájtak maguknak.

A kis cukrászbolton sárga függönyök és a címerbetűk fakó aranylábairól esőszemek csurogtak alá. Oda bévülről azonban a függőlámpás fénylett, s a hercegnő kissé szívdobogva nyitott be, mert már nagyon régen nem volt e helyen.

A finom porcelánfigura helyett, aki ilyenkor bársonysapkáját le szokta venni, idegen arc fogadta a hercegnőt. A régi cukrászkisasszony szőke volt, mint egy nyári vasárnap délután felvidéki városkában, midőn vaníliafagylaltot hozatnak uzsonnára a bányakapitányékhoz. És most a kisasszony barna volt, sűrű, fekete haja volt, a szemöldöke csaknem összeért, és a hosszú szempillák alatt oly veszedelmesen kancsalított a szeme, hogy az ember önkéntelenül öngyilkos gyalogsági kadétokra gondolt.

És már a bútorok sem voltak a régiek. A kávét többé nem altwien porcelánban szolgálta fel az alázatos szőke, és a kuglóf, a régi cukrászda híres kuglófja hová lett!... A hercegnő fázósan hallgatta, hogy odakünn a besötétedő utca felett még mindig susognak az esőszemek bánatos lakói, a régi asszonykönnyek, és a bécsi újságban sem talált többé ismerős névre, amint a főúri társaság legutolsó összejöveteléről olvasott.

Valóban nem lehet csodálkozni, hogy ily szomorúságok közepette a hercegnő oly bánatosan hajtotta le a fejét, mint egy ázott virág.

Az ajtó felnyílott, és belépett ő.

Most már polgári ruhát viselt (úgy látszik: nyugdíjazták az-

óta), termetesebb lett, és a bajusza is vastagabb, de a hercegnő nyomban megismerte őt.

Talán a szíve is megszűnt dobogni e percekben ...

Ő nedves kabátját mormogva felakasztotta, a széket hangosan húzta, és mintha egy pillanatig minden azon csodálkozott volna, hogy kardcsörgés nem vegyül a szék robajába. Ó, nem. Őt már nyugdíjazták.

Aztán leült, futó pillantást vetett a sarokban ülő nőre, majd közömbösen felhajtotta a zöld színű pálinkát, és nagyot krákogva levette a falról a bécsi élclapot... Egy perc múlva már fel is derült a homloka valamely élc felett.

A szegény hercegnő ezt már nem bírhatta tovább. Istenem, mi minden történhetett azóta, hogy az eső esik odakünn? Gyorsan, szinte lábujjhegyen kiosont a cukrászboltból, könnyes szemmel sietett hazáig, és csupán egyszer állott meg, hátha mégis felismerte őt, akivel annyi boldog délutánt töltött együtt a kis cukrászboltban, és mulasztását pótolva, hosszú léptekkel utánasiet?... De nem, sarkantyú nem pengett az esti homályba borult budai utácskán.

Húsz év óta esett az eső.

Judith és Eszter

Szegények voltunk. Koldusnál is szegényebbek. Mert van-e nagyobb nyomor, mint a tönkrement uraké.

Egy nyírségi kis faluban húztuk meg magunkat, ahol egy talpalatnyi se volt a mienk a sovány homokból, s édeskés szagú akácfavirág gyötört. Csak az emlékezetünkben éltek a kövér bortermő repcetábláink, gulyánk, ménesünk, oszlopos kúriánk, ott fenn a ficfás Tisza-parton.

A világ sarkába húzódtunk, elbújni a szégyenünkkel. Mégis olyan helyre, ahol van atyafi. Jó a rokon, gondolta az apám, aki melegszívű volt, s mindig szerette az embereket.

Pedig átkos a rokon, az atyafi.

A rokon ott lakott a falu derekán, a legnagyobb parasztházban, amely csak úgy terpeszkedett a vályogoszlopaival, s puffadtan nézett apró ablakaival. Hol volt ez a mi úrias udvarházunk mellett. S micsoda keserves, nyomasztó nagy gőg áradt belőle reánk. Vince bácsi, a nagy tokájú, kemény öklű, bozontos szemű rokon, hiába volt Szobi Kertész, mint mi, cselédjének akart befogni. Haragudott, hogy az apám nem vetkezett vele egy gatyaszárra, irigyelte, hogy neki már az öregapja kicseppent az úri sorból, s a mi águnk ennyi ideig bírta. Az igaz, hogy osztán jól is lepottyant, szétmállott a sárban, mint a túlérett körte.

Hát még az asszonyok. Az anyám Judith volt, Simonkay Judith. A nagyanyja báróleány volt, s a rokonsága odafent virágzott a hétágú koronák világában. A Vince bácsi, a Szobi Kertész Vince felesége Csitke Eszter volt, s ennek az apja számadó csikós vala az Alföldön, s úgy suttogták, pandúrkézen veszett el.

A két asszony olyan volt, mint két éles kés.

Az anyám sose panaszkodott. Hideg asszony lett, s egy szissz nélkül tűrte az életet. De a faluban rebesgették, hogy a pántos ládákban megőrizte régi apróvirágos bársonyszoknyáit, nehéz selymeit s drágaságokat marokszámra. Egy kis igaz volt benne, de nagyon kicsi. Az apám jött-ment, káromkodott, kacagott, spekulált, reménykedett; bízott mindenkiben, várt valamit minden-

kitől, s csalódott mindennap. Néha rettenetes jelenet volt kettőjük közt.

Én meg csöndes kis emberke lettem. Félénk közvetítő az anyám és a világ között. Féltem az emberektől, ujjaimat se mertem mozdítani. Úgy lestem ki a világba, mint a csigabiga, minden pillantban készen a visszahúzódásra. És mégis nekem kellett kijárni az emberek közé. Én voltam a család képviselője a falu előtt. Az apám alig volt otthon, az anyám az udvarra se lépett ki, ha csak muszáj nem volt. Csak én jártam ki a házból, iskolába, boltba, tejért...

A tej. A mi kis életünk legnagyobb hiánya! A sok apró baj közt, amellyel meg kellett küzdenünk, ez volt a legkeservesebb énrám. Nagyon szerettem a tejet, s nem volt tehenünk. A faluban meg nem lehetett kapni, pénzért is ritkán: a tej arra való volt, hogy legyen mit „a piacra vinni". Istenem, micsoda gond volt az, hogy csaknem mindennap a nyakamba kellett venni a falut és sorolni tej után. Persze, ha az anyám beszédesebb lett volna, s meghallgatja a szomszédasszonyok pletykáit, nem kellett volna nekem tej után járni. Helyébe hozzák. De nem tette. És én kevély voltam az anyámra, mert szegény, mert szép és mert gőgös.

Egy karácsonytáji estén nagy eseménynek lett oka nálunk a tej.

Már bejártam a falut, s gyáván nyújtogattam a fehér meg a vörös krajcárokat, ne adj isten, hogy csak egy pohárral is kaptam volna valahol. Pedig mindenütt volt bőviben. Előttem csürölték nagy kondérokban, háromlábú cseréplábasokban, s mégis ha kértem, a szikár, éles szemű, pénzéhes parasztasszonyok kiterjegették a két kezük szárát, mind a tíz ujjukat, és csípőre szorított könyökkel sápították:

— Nincs, galambom. Nem lehet. Győteni kell. Gyön az innep. Kell a kalácsba, bélesbe, piacra. Most áros a té.

Fáradtan, pityergésre álló szájjal tértem haza.

— Nincs. Nem adnak.

Az anyám nagy fekete szeme kitágult, csak úgy világított. Nem szólt, nem sóhajtott, nem fakadt könnyre. De én meglaputtam, mint a kis egér, mikor érzi, hogy rögtön égszakadás.

Az anyám is kalácsot akart dagasztani. Nem szólt, elővette a vizes korsót; vízzel kavarta a tésztát.

És én tűnődve néztem. Kint gyorsan alkonyodott, s ahogy a kavarófa csomóba olvasztotta a lisztet, egyre merészebben nőtt bennem egy gondolat.

— Anyám ...

Rám pillantott. És én kimondtam.

— Én elmegyek Eszter néném hez ...

Meg sem rebbent a szeme. Pedig nagy szót mondtam. Azon sem csodálkoztam volna, ha a nagy sárgarézkapcsos biblia, amely az almárium polcán fenyegetően csillogott, rögtön a fejemnek repül, csak úgy magától ... Eszter néném től, a rokontól, soha semmit se kértünk, ha éhen halunk is.

De hisz neki volt vagy hat tehene, s a mi házunkban három napig se volt egy kanál tej. Mindig csak keménymagos leves meg krumplileves ... Már majd megszakadt a szívem egy kis tejért.

Az ablakon bevilágított a hideg, vörös fényű napsugár, az anyám csak kavarta, kavarta a tésztát. Egyszer megszólalt.

— Eredj el.

Azt hittem, nem jól hallok, egy pillanatig vártam, hátha megbánja, s hogy nem szólt, hamar felmarkoltam az asztal sarkáról a krajcárokat, s elsiettem. Nem. Az ajtónál még egyszer megállottam, visszanéztem az anyámra.

— Menjek?

— Csak eredj.

Egész úton ugrált, kalapált a szívem.

A kutyák majd lehúztak, és én hogy reszkettem tőlük! És sehol sem voltak olyan dühös ebek, mint a Kertész-portán.

Egy cselédlány jött elő, az mentett meg.

— Hol van Eszter néném?

A cifra lány mogorva volt, dühös. Úgy tetszett, mintha mérgesebben vicsorítaná rám a fogát, mint a kutyájok.

— Az ólba — mordult rám.

Igen jámboran, meglappanva, fél szemmel az ebekre sandítva mentem az ól felé. Még a szalma sem zizegett a talpam alatt.

A marhaól ajtaján vastagon áradt kifelé a pára.

Hirtelen megállottam, mintha jégbálvánnyá lettem volna magam is. Az ólból különös kiáltásokat hallottam.

— Hacc békén!? — kiáltotta az Eszter néném-hangja, de úgy, mintha nem akarna kiáltani.

Dulakodás hallatszott; valami deszka, a szénatartó oldala recsegett, mintha hozzálöktek volna valakit.

— Komisz! — lihegte Eszter néném. — Disznó komisz!

Valami férfihang kacagott, halkan, nyihogva.

Megismertem. A kocsisuk volt, Pál Feri, a darutollas legény,

akiről még én is tudtam, hogy a cifra szolgáló miatt hagyta ott a régi helyét s állott be Eszter nénémékhez.

— Mit akarsz? — sziszegte a néném.

— Gyüjjön ki! — mondta a legény. — Az iccaka gyüjjön ki.

Csönd lett.

És én úgy állottam, mint a bálvány. A rémület fura kicsi gyerekszobra. Pedig nem értettem a szóból semmit.

— Eressz! — sziszegte újra a néném.

— Kigyün?... Ki?... Ha ki nem gyün, rágyútom a házat. Engem ne bolondíjjon... Ha mán megítetett, ki is gyüjjön... Ijfélbe.

Az ól rácsajtaja kivágódott és a néném kirohant.

Ahogy meglátott, bámészan, ijedten, közvetlen az ajtó mellett ácsorogva, rögtön látta rólam, hogy mindent hallottam, értettem, s ettől úgy megrémült, majd elejtette a zsajtárt.

— Mit akarsz? — ripakodott rám olyan gyilkos szemekkel, azt hittem fölfal.

— Édesanyám — hebegtem — tiszteltetti Eszter némét, tessék adni egy csupor tejet.

— Nincs! — ordította, hogy majd felbuktam tőle.

Azzal sarkon fordult s ment a ház felé. Valami nagy okosság jött rám.

— Pénzért kéri — kiáltottam utána oly hangon, hogy magamat is meglepett.

Visszafordult, mint mikor egy harapós kis kutya ellen védekezik az ember.

— Nincs, ha mondom! — s továbbment. Aztán még egyszer felém nézett. — Három kemence kalácsot kell kisütnöm.

A hátam mellett ideges röhejt hallottam. Pál Feri állt mögöttem. És én nem Eszter némémre haragudtam meg, hanem erre az állatra.

Leforrázva mentem haza.

Soká álltam az ajtó előtt, míg be mertem nyitni.

Az anyám már meggyújtotta az olajmécsest; ezen a vidéken üvegoldalas mécsest használnak a házban is, mint az istállóban. S én jól tudtam, hogy a lámpánkban nincs petróleum, az üvegbe sincs.

Letettem a pénzt az asztal sarkára, s elsuttogtam:

— Nem tud adni. Nincs neki.

Az anyám fölegyenesedett, kemény lett, és azt vártam, hogy kiabálni fog, szidni fogja.

De nem szólt. Semmit sem szólt. Végigsimította a homlokát, s azt mondta:

— Jó.

Szomorú, nehéz este volt. Egyikünk sem szólott. És én egyre csak néztem a mécses pislogó, hosszú füstöt eregető lángját, s arra gondoltam, hogy csakugyan milyen sok petróleum fogy a nagy lámpában, hogy már megint egy csepp sincs az üvegben. És arra is gondoltam, hogy két nap múlva karácsony, és csak legalább az apám hazajönne karácsonyra. Pedig neki jobb, ha nem is jön haza, mert látni se szereti ezt a nagy szegénységet, és ő, ha elmegy, mindig urak közt van, mert csak azokkal lehet üzletet kötni. De úgy látszik, azokkal se lehet, mert ő mindig soká van oda, mégis gyalog szokott hazajönni egy krajcár nélkül . . .

Hamar lefeküdtem, és akkor sem jutott eszembe, csupa csak ilyen komoly, nagyemberes gondolat.

Éjszaka volt, sötét, mikor valaki verte az ablakot.

— Judit! Judit! — hallottuk.

— Eszter! — kiáltott az anyám — te vagy?

— Én. Az isten irgalmára, eressz be.

Az anyám beeresztette. Én ott reszkettem az ágyon. A hideg lelt.

Egy gyufa sercegése hallatszott, de meg sem gyúlt, már rémülten suttogott Eszter néném.

— Jaj, meg ne gyújtsd, ha nem akarod halálomat. Vess ágyat, végem.

Az apám ágyát bontotta meg az anyám, s a néném belefeküdt úgy ruhástul. Egyszer csak kurtán felsikoltott:

— Hjj! Ne nyúlj hozzám. Fáj . . . Összetört! — és zokogva fakadt. — Megvert. Majd agyonvert.

Kimeresztettem a szemem, és semmit sem láttam. Figyeltem, s mintha az anyám nem is lett vóna, neszét sem hallottam.

Tompán, görcsösen zokogott az asszony.

— Én, én őrült bolond . . . Rajtakapott . . . — csikorgatta a fogát. — És megvert, hogy ott nyúltam el az udvaron. Vagy egy órája, hogy ott fagytam. Hová legyek? Kicsukott. Csak hozzád jöhettem. Máshoz ha megyek, végem. Akárki más kiád rajtam . . .

S nyögött és lihegett és sírt.

— Tudtam, hogy az urad nincs itthon. És osztán te úgyis tudod.

— Én? — szólt az anyám.

— Nem szólt . . . a gyerek? . . .

Én majd leszédültem az ágyról.

Az anyám megszólalt. Azon a rettenetes nyugodt hangon, amelytől én már rettegtem, amelytől az én apám néha majd megbolondult.

— Nem. Az én fiam nem szólt.

És én, az „én fiam", remegtem, mint a nyárfalevél.

Eszter néném csöndes lett, mint a halott. Többet nem szólt, nem sírt, egy pisszt sem adott.

Anyám lefeküdt, és én, aki az ő ágya lábjában háltam, éreztem, hogy hideg, mint a jég.

Reggel, mikor fölébredtem, minden úgy volt, mint rendesen. A kemence már meleg volt, anyám fenn járt-kelt.

Felöltözködtem, s vártam a reggelit, mikor belépett az Eszter néném cifra szolgálója.

Lármás volt és jókedvű, nem olyan dühös és vad, mint az este. Inkább csúfondáros.

— Gazdasszonyom egy csupor tejet küldött. Itt az egész esti fejés... Csak épp a tetejét szedte le. Az édes tejfel kellett a bélestésztához.

— Jól van, Zsuzsi, mondd meg a gazdasszonyodnak, hogy köszönöm... Várj. Vidd el neki ezt a pár fülbevalót, viselje emlékül.

És felemelte a pántos láda tetejét, s odaadta a legszebb pár függőjét.

Bizony nem tartottam drágának a tejet. Mert ahogy a Zsuzsi lelkendezett a csecse ékszernek, olyan szívbeli örömmel méregettem én az öblös, hatalmas cserépfazekat. Vártam, hogy mégis tejet reggelizzek egyszer.

Az anyám pedig fogta az óriás köcsögöt s elkezdte csöndesen, nyugodtan beleönteni a moslékos dézsába. Mert volt nekünk egy árva malacunk is.

Fakó lett az areom, és halálos rémület vett erőt rajtam.

Az anyám rám nézett. Meghökkent, s keze egyre vékonyabb érben csurgatta a tejet.

Végre nagyot sóhajtott s ellágyult, fájdalmas szép arcán egy könnycsepp futott végig. Megszólalt:

— No, add a csészéd, fiacskám...

Sustorgós, ropogós tafotában

Az alsóvégen van egy kis házikó. A mesében sincs különb. Hófehérre, fényesre meszelve, magas szalmatetején gólya — az eresz alatt fecske vert tanyát. A rédelyes tornác gerendáján cserepes virágok, a csurgóban, dézsában pompás, ezervirágú leander. A sövénykarókon tejesköcsögök, fekete falú, fehér virágú bányai fazekak, kék-fehér mázas túri csuprok. Rendes, tiszta udvar, szekér fel nem vágja, gaz be nem növi.

Itt lakik maga a boldogság.

Azaz hogy Kerek Péter, az öreg, meg a felesége, Márta. Az egész falunak Péter bátyja, Márta nénje. Az ember bíróviselt személy, bölcsességben, tisztességben megvénhedt pátriárka, az asszony derék, sok gyereket termett anya.

Akikről senki sem tudott volna rosszat soha, de akiken az egész falu nevet, mióta úriasszony lett a lányuk. A Rozi, a legkisebb, a legtakarosabb, a legkezesebb.

A két vén cseléd bent van az alsó házban. Az asszony tegnap jött haza — Pestről, a lányától, akit ő meg-meglátogat néha. Csak az ember állja, hogy öt év óta sose ment el hozzá. Az öregasszony most ért odáig az elbeszélésben, amely huszonnégy óra óta szakadatlanul tart, hogy az igazi elmondanivalóra rátérjen.

— Jaj bizony, hála légyen az Istennek, most má jól vannak a lelkemék. Má mind letisztázták az adósságot, akit az ura legénykorában felgyűjtött, most má maguknak takarítanak. De még má a lelkem lányomnak olyan ruhára is telik, hogy semmi ahho a rektorné meg a papné meg a jedzőné; de még a nemzetes asszony is! Sustorgós, ropogós tafotában jár a mi Rozink, csakúgy csapja a szelet, ahun lép. Mer a neki dukál, mer a neki muszáj, mer az ü ura bent van a miniszterijomba.

A száraz kis öregasszony ott ült a ládán, a kemence mellett; a tulipános ládán, melyet hazulról hozott, ami neki minden hozománya volt. És úgy mondta ezt a szót „bent van a miniszterijomba", mintha becses pohárról mondaná, hogy az bent van az almárijomba.

Az ura meg ott ült a megbarnult vén asztal mellett, a falnál, a hosszú, festett lóca sarkán, és hallgatta, elhallgatta a sok szófia beszédet.

Hogy végre az asszonyban is megfáradt a szó s nagyot pihent már egyszer, az öregember is megmozdult. Látszott rajta, hogy

bent megindult a gőz, amely mozgásba hozza a dugattyúkat, kerekeket, a nyelvet.

— Mi hasznom nekem abbul — mondta végre.

A vénasszony felhúzta vékony szemöldökét magasra. Fogatlan száját összeszorította, s maga elé bámult. Hej, bizony. Erre nem tud olyan könnyen felelni. De azért nem hagyta szó nélkül.

— Haszon! Kell is a. Csak ü legalább megéljen. Én nem bánom, ha ippen semmi hasznomra nincsen is — mondta meggyőződés nélkül.

— Feltángáltam a rossz kutyákat — morogta az öreg, s a másik gyerekére gondolt, aki itthon bosszantja —, a hálátlan cudarokat. Azér annyit se tesz meg az apjának . . .

— Mit má!

— Aszontam Miskának, hozza be azt a kis kórót. Megtette? Hogy a keze, lába! . . . Tegnapelőtt mondtam, még azótátul a fülét se mozdította erre.

— Dóga van — kelt pártjára az asszony, mert így szokta ő minden gyerekét védeni az apjuktól. Jajaj, ilyen az anya dóga.

— Oszt sár van! Istenkísértés most mezőre menni ebb' a sárba. Szekervel, ökörvel.

A vénember hallgatott.

— Felneveljük őket. Fel. Ötöt-hatot. Megesznek. Oszt ha eccer kiszabadulnak az apjuk keze alól, mán mintha sose látták vóna. Má a maga gazdája mind! Isten mencs, hogy beleszójjak a dógába . . . Minek szólnék? Mit bánom én, mi közöm hozzá? Se károm, se hasznom . . . Csak add ki a jusst, vén kutya! Agyoncsapnának érte. Én azt is kiadtam. Most oszt má fel is fordulhatok. Annyit mondanak rá: régen kellett vóna.

— Ó mán na. Minek ez a harag. Mit rontod magad. Csak ük meglegyenek. Örülj, hogy legalább a legkisebb lányod sora is jól van má.

— A kis rongy. Az haragított meg legjobban . . . Még abba vót az utósó bizodalmam. De nem viszi el szárazon . . . Felküldöm Pestre, jó helyre. Minek küldtem én? Úrnak? Háromszor se küldte haza a fizetését, má szeretőt fogott magának. Férjhe ment. Cafra.

— Örüljön kend! hogy férhe ment. Még ugyabbul is tehetett vóna. Hátha úgy jön haza! Pulyával. Oszt azt is tartani kén.

— Asse vón rosszabb. Legalább mindig itthon vóna. Eltérne . . . Nekem dógozna. Ránk tisztálna . . . Még tartáspízt is kaphatna a gyereke után.

A vénasszony bólogatott. Úgy, úgy. A biz igaz lehet. De hát mit tegyünk, ha csak így rendelte az Isten.

— Most már, hogy jár! Mi? hogy mondtad? Mibe jár?

— Tafotába — szólt dicsekvő hangon a vénasszony —, sustorgó, ropogós tafotába — csakúgy fercsegett a szájából a becéző szó.

— Magára kőtt! De mi haszon nekem abbul?

Nagy gond ötlött hirtelen az öregasszony eszébe. Ejhaj, be rosszul kezdte ő a dolgát. Hiszen nagy megbízatással jött ő az édes lányától. Kéréssel. Most aztán, hogy rukkoljon elő vele.

— Nem nagyon kőt... Nemigen telik az árvának. Az az egy van szegénynek — fordított a dolgon. — Sok kell Pesten. Az a nagy házbér. Drága a kenyér, a só, a hús. Semmi sincs a kertbe, se a kamrába. Oszt falura kell menni szegénykének. Az orvos-doktor parancsolta. Nincs vére. Sápadt. Elszítta a két gyerek. Az ura is agyondógozza magát. Annak is vakáció kéne. Kimentek tavaly egy faluba, ott a szomszédságba Pest mellett. A nyelvüket se értette a lelkem lányom a népeknek. Csak azt, hogy mit kellett fizetnie. Uramjézus. Egy pengőforintot minden napra. Csak a puszta lakásér. Oszt meg a koszt, forintnyócvan vót egy pár csirke, öt krajcár a tojás. Többe került az az egy hónap száz pengőforintnál.

Az öregember úgy fülelt, mint a kopó, ha vadat áll.

— Arra vót — mondta.

— Vót eccer, de minden esztendőbe kéne! Ha telne! De nem telik. Az a kis fizetés; akárha nem is volna.

Elhallgatott. Hogy az ura nem szólt, újra kezdte.

— Fáj a szíve a lelkem lyányomnak.

Várt. Az öregember úgy hallgatott, mint egy darab fa. A vénasszony ezt jóra vette, s kimondta.

— Hazavágyik a gyönyörűségem.

Most aztán, hogy kimondta, könnyebben, gyorsabban ment.

— Elemlegeti, sírva emlegeti az édesapja házát. Ott milyen jó. Ott milyen szép. Ott magához jönne. Ha még eccer ott lehetne. Az a tiszta paradicsom vóna. Hát még a gyerekek. Hogy azok megtanulnák a hazai szót... Csak egy jót ennének a nagyanyjuk paprikás csirkéjéből. Egyet innának a Tisza-vízből. Firidnének. Szaladgálnának. Mint az anyjuk pulyakorában. Egész más lennének.

Az öregember hallgatott. Fél karja az asztalon volt, a másikat leeresztette maga mellé a lócára. Úgy ült ott, mintha faragva lenne valami feketebarna fából. A lelkébe nem láthat bele senki.

Az asszonya pedig folytatta a beszédet, lelkendezve rimánkodó hangon; s megpróbált mindent, hogy az ura szívére hasson.

Egyszer csak az öregember kibámult az ablakon, s meglátta, hogy szekér áll a kapu elé. Kóróval megrakott szekér. Felállott, csendesen a lajbi zsebébe tette a régen kialudt pipát, s megszólalt. Az asszony alig várta a szavát.

— Mibe jár a lányod? Miféle rongyba? Mit mondtál?

— Tafotába — szólt meglepetve az asszony, s gépiesen elismételte —, selyemtafotába, sustorgós, ropogós tafotaszoknyába — és bólogatott hozzá.

A kapu kinyílt, szekér fordult be az udvarra. Az öregember kiment rendelkezni, hová rakja be a fia a kórót.

Három napig egyre sírta a mondókáját a vénasszony. Akkor aztán nem állotta tovább. Mérgesen felpattant, mint a pulyka, s ráripakodott az urára.

— Megnémult kend? Hát haza jöjjön a lánya, vagy se? Mit írjak neki?

— Bánom én? — szólt flegmatikusan az öreg.

— Hogyne bánná!

— Rajta áll! Az ű dóga! Nekem mindegy. Ha a pesti faluba el tudott menni, ide is eljöhet.

— Oh, édes apjuk, be jó ember kend! — tört ki az asszonyból az öröm. — Be jó ember!

— Én nem vagyok se jó ember, se rossz ember. Mer én csak ember vagyok. De hát, persze hogy én is jobb szeretem, ha a lányom van itt a házamban, mintha idegen nép.

— Oh, be áldott ember kend — hálálkodott tovább az öregasszony, s a szemébe könny szökött, és lepatakzott végig az orcája barázdáin.

És menten megírta a lányának a szép levelet, hogy csak jöjjenek, ő is, az ura is, meg a két szentséges apróság is, oszt ne féljenek az öregtül, mert az jó ember . . .

És odafent Pesten a harmadik emeleti csinos kis lakásban lőn nagy öröm, vidámság, boldogság. Három álló hónapig mindennap készültek a nagytatáékhoz, s az asszonyka sápadt arcocskája kipirult, a nagyobbik gyerek az édesapja térdén verset tanult a nagytata születésnapjára, mert az éppen a vakációra esik. S mind a két csöppség mint valami álomvilág kincseit tanulta meg a Tisza nevét meg a Malomalját meg a ficfát meg a gólyát meg a mályvát meg az ostort meg az aratás, lóhajtás, gyermekjátékok szavait.

A miniszteri számtiszt úr idejében kérte a vasúti szabadje-

gyet, s mivel ő csak augusztusra kaphatott szabadságot, úgy határozták, hogy az asszonyka a gyermekekkel már egy hónappal elébb lemenjen.

És megérkeztek csengős-bongós kocsin. Az egész falu megbámulta, mikor megjött Kerek Rozi az urával, akinek kemény kalap volt a fején. Szakasztott olyan úriasszony volt a Rozi, mint a többi nagysága. Hol szedte, hol vette, de jól beletanult az uraságba. Az igaz, hogy ezelőtt is olyan nyafka volt, olyan „ne nyúlj hozzám". De könnyebb is megtanulni az uraságot, mint a szegénységet.

Vígan, boldogan telt el a vasárnap. Estére az úri férj vissza is utazott, hogy másnap a hivatalban legyen.

Rozi majd kibújt a bőréből. Olyan boldog volt, olyan megelégedett, soha életében ilyen rózsás napsütés nem volt, ilyen szép kis falu szép kis ház mesében sem termett. A gyerekeivel együtt lefeküdt a porba, és csókolta a szemével, a hálás, túl boldog szívével a szülői ház küszöbét.

A falubeliek csudájára gyűltek, s mindenki megugyanozta a puha fehér kezét, sápadt arcát, de legjobban az alsószoknyáját, amelynek az anyja úgy felverte a hírét — a sustorgós, ropogós tafotát.

Az egész háznál csak az öregasszony volt nyugtalan. Félt, valahogy különöset sejtett, nem tetszett neki az ura, az apjok. Minden percben várt valamit, váratlant, félelmeset.

Három napig várt, akkor megtudta, mi lappang a hamu alatt.

Egyszer csak rászólt a lányára, aki boldogan merengve ült a kis széken, s gyermekkori emlékein mélázott.

— Hát te miért nem beszélsz már?

— Mit, édesapám? — szólt az asszonyka mosolyogva, s kész volt csacsogni, nevetni, pedig be nem állott már arra a kedve.

— Mit? Fenét. A pénzrül.

— Milyen pénzről? — mondta az asszony nagy szemet meresztve.

— Hát hogy mit fizetsz. Mit akarsz fizetni?

— Én? Miért?

— Hát hogy itt tartalak. Mi lesz a taksa egy hónapra?

Az asszony belesápadt, és szívdobogást kapott.

— Mit kíván édesapám?

Az öreg felnézett az alacsony padlásra, a mestergerendára.

— Hajszen nem nyúzlak meg. Látom, hogy jobb itt neked, mint ahun tavaly nyáron vótál. Hát legalább annyit fizethetsz, mint ott fizettél.

Az asszonyka reszketett. A vér mind leszállott a szívére. Hallgatott.

— Mi? Mit mondasz? — mordult rá durván az öreg.

— Azt gondoltam, szívesen lát édesapám.

— Hát nem látlak? Mi? — kiáltott ridegen a vénember. — De rajtam nem fogtok szántani! Majd én ingyenélő pesti jöttmenteket hizlalok! Nem sül ki a szemed? Idegennek, akihez semmi közöd, tudsz fizetni, az apádnak meg nem? Ez a gyermeki szeretet? Mi?

Az asszony reszketett, de a foga között kieresztette a szót:

— Édesapám se sok szülei szeretetet mutat ilyen beszéddel.

— Ejnye, te cafat! Az apádnak mered ezt mondani!

Az asszony holthalványan várt.

Az öreg felállott, feltette a kalapját s indult.

— Hallod! minden napra egy forint a lakásér, másik forint a kosztér... Ne mondd, hogy pogány vagyok, ötven pengő legyen egy hónapra. Oszt nekem előre letedd a pénzt! Mire hazajövök, elmenjen Pestre a levél az uradnak. Osztán itt csókold meg a kezem, mert az én szívem esett meg rajtad, hogy ennyivel beérem. Te háládatlan. Tavaly egy százasnál többet fizettél idegen népnek, akinek a szavát se értetted. Egy hónapra! Most kettőre sajnálsz ennyit? Vigyázz, ne haragíts, mert csak egy szó legyen, ott rúglak a sustorgós, ropogós tafotádba!

A fiatal, gyenge asszony sírásra álló szemmel meredt el félre; az ágy nagyvirágos takarójára bámult; az öregember elkopogott; a konyhába a vénasszony megdermedve állott, s a gyermekek, mint megszeppent csirkék, bújtak az anyjuk kötője alá.

És mire az öreg hazajött a mezőről, a levél sűrű könnyek között megíródott, s a fiatal asszony kezet csókolt az apjaurának.

A bogárhátú, gólyafészkes kis ház úgy mosolygott fehér falaival a meleg, ragyogó napsütésben, mint az emberi boldogság, jóság, a mese utolsó kedves fészke.

Zsuzsánna Klagenfurtban

Se jobbra, se balra nem nézett, csak ment előre Zsuzsánna a német fák alatt. Nagyon erősen elgondolkodott, úgy ment, szinte szaladt, mint aki azért siet, hogy el ne csípjenek valamit az orra

elől... Egyszerre csak meghökkent, megállt, s félve körülnézett, hát sohase találja meg a huszárkaszárnyát?

Rettegve vizslatott körül, mint a kiskutya, ha idegen faluban eltéved a szekértől. Egy keménykalapos német jött szembe. Zsuzsánna rá sem mert pillantani, csak fogta a céduláját s odatartotta elébe. Az úr elolvasta, erősen ránézett, s így szólt:

— Hát maga Budapestről jön, lelkem?

Zsuzsánna majd elájult a magyar szóra. A vér mind leszállott a testében, s csak nézett, nézett a németre, apró szemeivel pislogatva, széles szájával elcsudálkozva.

— Hát mi újság Budapesten? Én is magyar vagyok!

— Jaj, tekintetes úr — mondta Zsuzsánna —, hogy tetszett idekerülni. Jaj, istenem, micsoda világ, hogy itt meg sem értik a becsületes emberi beszédet, csak úgy vartyognak a torkukból, azt meg megértik azért egymás közt... Tessék mán eligazítani, hun a huszárkaszárnya?

— Hát az urához jön, jó asszony?

Zsuzsánnának elkezdett felfelé szaladni a vér a képébe, a torka is elfulladt, s csak nehezen tudta kimondani a magyar szavú ember előtt, amiben az idegen hangúak közt már olyan jól belegyakorolta magát:

— Ahho — mondta —, az uramho.

S elfordította a szemét, mert meghomályosodott!

— Nahát, fiam, csak menjen tovább előre — szólt az úr, s kedvtelve nézegette a kis magyar asszonyt —, menjen, míg csak el nem ér egy kis hídhoz. Ott van egy kis folyó, már ott meglátja a huszárokat. hogy csutakolják a lovat.

— Isten áldja, tekintetes uram — mondta Zsuzsánna, s úgy megeredt, mint egy kis tarka lepke a föld felett, szaladt, mert szorongott, égett a lelke. Mióta magyar ember előtt, magyar szóval kimondta, hogy az édes urát keresi, azóta nem tudja, hová legyen... Hátha nincs is már meg a legény. Elcsípte valami német lyány azóta... Mind bitang a férfi... Jóisten, minek is jött utána, ide a nagy szégyenbe... Lám telegrafált neki, még Budapestről, mégse jött ki elibe az állomásra. Jaj, csak el ne jött volna...

Mindjárt meglátta a huszárokat a hídról, piros nadrágba voltak. s a lovakat mosták a patakon.

Lement hozzájuk, s megszólított egyet:

— Mondja, galambom, hun van Ember Sándor?

A huszár felnézett a ló mellől, eltátotta a szemét-száját, s akkor csak elkurjantotta magát:

— Pajtás, gyere csak ide! Egy magyar menyecske!

A huszárok úgy összeszaladtak, mint a malacok, ha kukoricát csörgetnek. S lett zsivaj, kacagás, káromkodás a nagy örömbe. Nézték, kérdezték, szagolták, hogy a foguk csillogott, mint a cukor. Mikor aztán jól teleszíjták magukat a magyar menyecske színével, szagával, arra is sor került:

— Ember Sándor?... Ki ismeri Ember Sándort?...

— Szaladjatok mán az őrmester úrhoz, annak esmerni kell!

Jött az őrmester, nagybajuszú ember. Ez is elédesedett, elszemlélődött a kis magyar menyecskén, akkor megcsóválta a fejét:

— Nem ismerem én; Ember Sándor? Sohase hallottam.

A Zsuzsánna szíve egyszeribe elakadt. Hát akkor minek kőtött ő el annyi sok pénzt? Nyóc forint csak a vasút, meg mán két forinton van az egyéb kiadás is. Becsapta őtet az a gazember, nincs itt, csak megszökött előle, mert ha itt vóna, osztán huszár vóna, az őrmesternek csak ismerni kék.

— No, csak ne ijedjen meg galambom, van itt még egy kaszárnya, abba is huszárok vannak, biztosan ott lesz.

— De hát hogy találom azt meg?

— Mákos firer, vezesse csak kend el ezt a menyecskét a másik kaszárnyába.

Mákos firer előállott, megrángatta magán a blúzt, mert a meleg őszi délelőttön csak blúzba vót. mint a többi huszár, s megindultak könnyen lépegetve a másik kaszárnya felé.

De Zsuzsánnának szoros volt a szíve táján, mert istenem, hátha ott sincs a legény!... A firer csak pislogott rá, de nemigen vót beszédes ember, hát ő is csak a maga baján gondolkodott. Hogy becsapta mán avval is, hogy azt írta: „Hová gondolsz, édes angyalom, nem lehet idejönni, kedves angyalom, tizenhat pengőforint a vasút csak idáig, az útikőtség, édes angyalom...” Pedig mikor egy vasutas-ismerőstől megtudakolta, hát csak tizenhat korona. Persze, azér írta a zsivány, hogy félt tőle, csak szabadulni akart tőle. pedig most mán megvan a baj, a legény mind kapós, itt ezt elcs pi valami lyány magának, akkor osztán ő mehet, amerre a szemével lát... Kivált ilyen híres gazdag ember gyerekét, akinek az apja az alispánnal paroláz, minden többi fiát kitanította, csak ez az egy volt mán kicsi korában is olyan gazember, hogy nem akart tanulni... lakatos lett...

— Erre megyünk el! — mondta Mákos firer.

Zsuzsánna nem szólt, csak ment vele. Csupa gazemberség az egész elejétől fogva. Akkor is hogy becsapta; mikor ő olyan jó

helybe szógált; osztán elcsábította a helyirül; mikor egyszer sírva tanálta, hogy az asszonyával összeveszett (mer feljárogatott hozzá, de igen fanyaron, mert hogy ő sohase hagyta neki, hogy kedvére örüljön őneki . . .), de akkor bezzeg hogy kapott rajta a lakatoslegény: nem kell magának azért búsulni Zsuzsánna, eleget dógozott mán maga, azt mondom én magának, hogy vegyen ki egy kis szobát és egypár hetet ott pihenjen. Majd kerül magának jobb helye október elsejétől . . . Milyen jól értette a svindlér suttogni-motyogni, még azt is megtette, hogy ő keres majd szobát, ha nincs ideje a szegény cselédnek, és ő rittig, szeptember 15-én kivette a könyvét meg a kis pénzét, ami benn vót, és elment a jó nagyságától, a lakatoslegény lent várta, s együtt mentek keresztül az idegen utcákon, be a rettentő idegen házba, gróf Haller utca 72. III. emelet 66.

— Bizony, itt kell nekünk szenvedni idegen országba — mondta Mákos firer.

Zsuzsánna rábámult a szemei könnyén át, s eszébe jutott, hogy hát ővele mi lesz, mikor csak egy forint tizenhét krajcár van a kis bugyellárisában, hogy fog innen hazatalálni, ha nincs Ember Sándor. Megtörülte a szemét, s kifújta az orrát, mert akkor is becsapott, folytatta magában, mikor bementünk a kis kiadó szobába, osztán ott egy idegen koffert láttam, akkor is kérdeztem, micsoda koffer ez, Ember úr, kérem? De ő csak elmismásolta, hogy aszongya, hogy a háziasszonyé, majd kiviszik innen. Ő meg hagyta, és ott beszélgettek. De az idő csak telt, ő meg fáradt volt akkor is, mint most, oszt egyszer csak mán a kaput is becsukták, a meg csak nem ment el . . . Mondta is neki: jaj, Sándor, kérem, maga nem álmos? . . . Akkor Ember Sándor felállott, az ajtóhoz ment, s azt mondta, de bizony fáradt vagyok, s bezárta az ajtót. Mit csinál maga, kérem? Hát Zsuzsánna, kérem, én megmondom magának az igazat, ez a szoba az én szobám, de az nem baj! . . . Akkor mán hová menjen éccaka, a világba, még a rendőr is bevinné . . . csak botránykodás így is, úgy is . . . Ezért kellett neki otthagyni a jó naccságát, akinél úgy volt, mint a tiszta galamb . . . Becsapta avval is, hogy nem mondta meg, hogy be van véve katonának . . .

— Na, hát itt van a kaszárnya — mondta Mákos firer.

Zsuzsánna bedugta a fejét a rácskapun, egyszeribe elfelejtette volna minden bánatát, ha Ember Sándort meglátta volna az udvaron. De nem látta semerre. Sokan voltak huszárok össze-vissza, ki felöltözve, ki csak nadrágba, ingbe, a szép őszi napon csak

ácsorogtak, lovakat jártattak, meg mi. Mindenki ott vót, csak éppen az egy Ember Sándor hiányzott közülük.

Mákos firer is ott hagyta, előrement, biztosan tudakozni a gazember felől, s Zsuzsánna szepegve elsírta magát. Eljöhetett ide, abizony, hogy már olyan, hogy még el is hiszik róla mindenütt, hogy asszony...

— Ember Sándor, Ember Sándor! — hallotta kiabálni —, ki látta, hol van Ember Sándor?

Itt is jött egy nagy őrmester, de német, mondhatni, hogy veres volt a képe, kis bajusza volt, s széles, hosszú kard lógott előre a lába előtt a hasáról.

— Emper Sándor — mondta németesen, mert csak kicsit tudott magyarul — most mentél el. Feleség... Stacion... telegram...

Zsuzsánnának remegett az ajka. Hát mégis van Ember Sándor?... A jó fiú, a kedves...

Összeröffent az egész kaszárnya; mind ismerte Ember Sándort. Most ment ki az állomásra Sőtér Ferenccel a felesége elibe. Nohát, ilyen csudát, hogy nem találkoztak... Még mondta, hogy jön a felesége, mert telegrafirozott ide, hogy jön.

A kis magyar lány úgy örült a nagy kaszárnya udvarán, nem bánta mán, csakhogy mégis megvan Ember Sándor.

— Hogy talált ide, kedves? — ilyen szépeket kérdeztek tőle.

— Jaj, istenem — felelt —, ilyen utat se kívánok még a halálos ellenségemnek se... Nem találtam vón ide, ha németek közt is nem vóna jó ember elég. Jaj, mikor egyszer csak olyan népek közé vitt a vonat, hát aztán mán senki sem tudott kérem, egy szót se magyarul, s konduktor, se utasember, se asszony, se gyerek, eccóval senki. Osztán vót ott egy úr, olyan jóképű öregúr, annak megmutattam a cédulámat...

Elővette a céduláját. A nagy darab őrmester elolvasta, megértette, mert az ő nyelvén volt írva, hogy „Én vagyok Ember Sándor felesége, Pete Zsuzsánna, megyek Klagenfurtba az uramhoz, aki a hatos huszároknál szolgál, a jó embereket kérem, mutassák meg, merre kell menni."

— Hát e vót a szerencsém, mert ez az öregúr is odatartott! — folytatta Zsuzsánna — magyarázta nekem az istenadta, kézzellábbal, mintha siket vónék, hogy ő is odamegy, csak menjek vele, ahol ő leszáll, én is ott szálljak le... No, én aztán ügyeltem is rá eleget egész hosszú éccakán keresztül, nem hunytam én le a szemem egy pillantásra se, hát eccer úgy reggel felé egy nagy állo-

más, látom, hogy az öreget sehol se látom. Jézus isten, e leszállott! No, felugrok én is, mint a bolond, le a vonatrul.

A huszárok a tenyerükkel verték a combjukat, úgy kacagtak a menyecske ijedt, gyönyörűségesen szép magyar elmondásán.

— Már elvesztem vóna, mán tisztára elvesztem vóna, de észrevett az öreg, hogy elvesztem. Szaladt osztán szegény utánam, hogy jöjjek vissza, úgy cipelt, azt se tudtam, hogy tanált meg. Egy pohár sert meginni, csak azér szállt le, aszonta. De mán majd elindult a vonat, mikor felugrottunk, pedig nagyon szeretett vóna szegény még egy pohárral inni, hogy megszomjazott miattam... Így gyüttem én ide; ilyen szenvedésekkel kellett nekem idegyünni.

Megtörülte kiizzadt arcát, szemét; az őrmester intett neki, behíjta az irodába, hogy üljön le.

— No, nem van, nix baj, nem sírsz, csitt!... — mondogatta neki. — Feleséged, én, semmi... — s úgy makogta, magyarázta jó szívvel, hogy majd ő meg a felesége magukhoz veszik, ott ellehet náluk akár három esztendeig is, míg az ura szolgál, majd segít a konyhán.

— Igenis — mondta Zsuzsánna, s összehúzta apró szemeit, lenézett a földre; majd bolond lesz, éppen három esztendeig ingyen cseléd lenni, s fennhangon elsírta magát:

— Jaj, tekintetes uram, tessen inkább elereszteni Ember Sándort, gyenge ember a, lakatos-ember, a tüdejében van annak a sok vaspor meg a szénfüst, nem való a katonának. Tessék kicsinálni, hogy hazagyühessen, tekintetes őrmester úr, az isten megáldja, én se birok dógozni, mindig szédüléseim vannak, meg mindjárt felborul a belső részem, ha lehajlok...

Az őrmesternek megmagyarázták a kis menyecske szavait. Nevetett is, könnyezett is a nagy darab német, felemelte jobb kezét, s vastag tenyerével megsimogatta a kicsi Zsuzsánna fekete haját, mert már letette a kendőt a fejéről.

— Jó van, meg van, leni... Nem sírsz az anyád teremtette... Ájnsz hónap, cváj hónap, slusz... Mégy haza, urad, majd csinálok egyet...

Zsuzsánna kacagott magában, és ráhajolt a németnek a nagy szeplős kezére, megcsókolta, akárha utálta is.

Hát ekkor csak jön Ember Sándor, Sötér Ferenc cimborájával. Az arca, mint a láng, Zsuzsánna jól látta, pedig tele volt a szeme könnyel. Elsikkantotta magát, s nyakába ugrott.

— Pete Zsuzsánna — kiáltott a legény.

Mindenki örült ott, az egész iroda, az egész kaszárnya, tán

még az egész Klagenfurt városa is megdidergett kicsit az örömtől.

Zsuzsánna a nyakába csimpaszkodott a hosszú, sovány huszárnak.

— Jaj, látod, hogy elgyüttem hozzád!...

Ember Sándor látta, hogy mindenki vele örvend, szinte kezdett neki tetszeni a tréfa.

— Be rossz bőrbe vagy, lelkem — folytatta Zsuzsánna —, be sokat szenvedsz; ne félj, nem soká szenvedsz már, itt az őrmester úr, megígérte, hogy két hónapra szabad embert csinál belőled... mán a kezét is megcsókoltam érte.

A legénynek megmeredt az arca az örömtől. Szorosan, keményen átölelte a lányt, megérezte, micsoda asszony ez!...

— No, Zsuzsánna nem bánod meg, hogy elgyüttél... Legalább megmutattad, milyen *feleségem* vagy!

Zsuzsánnának tele lett könnyel a szeme. Hát Ember Sándor kimondta...

Kihúzta magát, hegyesen, rátartósàn s büszkén mosolygott. Meg volt elégedve magával.

Ej, tudta ő, hogy mégis jó lesz eljönni... Most mán nézhetnek a német lyányok, most mán nem csípik el az urát előle.

Ebéd

Az urak bejöttek a mezőről. A szakácsné már türelmetlen volt, mert pesti vendégek is voltak, s ezek nem tudnak semmi mórest. Ez a pesti nép olyan szedett-vedett Isten jószága, hogy nem tiszteli az ebédidőt. El tud bámészkodni egy vadkörtefán vagy a Tisza füzesein, ahelyett hogy sietne már hazafelé.

No de a tekintetes úr is ott van velük, az pedig már jól ki van nevelve. A szakácsné reggel is megmondta neki, hogy idejében itt legyenek, mert különben sütheti a makkot. Nem fog érni az ebéd semmit. Nem is hagyott az a vendégeinek időt, hajtotta őket egész délelőtt, semmit sem engedett megnézni, mert mindig az volt az eszében, hogy déli harangozásra itthon kell lenni. Mint agglegény, szakácsné-kormány alatt élt, s bizony nem merte volna vállalni, hogy hallja meg a Julis véleményét.

No de végre itt vannak.

Az autó befutott az udvarra. Még egy kis ijedtség volt, mert

előbb csak az egyik jött meg, s abban nem volt benne az alispán úr, az pedig nagy veszély, mert az alispán úr nem tartozik az ebédtisztelők fajtájához, neki fontosabb a vizitáció, mint az ebéd. De rövid volt az ijedtség, kisvártatva a szürke autó is bejött, s benne a méltóságos alispán úr is.

Heten voltak a vendég urak, mint a gonoszok. A szakácsné csak rájuk pislantott egyet, már tudta, hányadán van. Volt ott két pesti úr, sovány, mint az agár, a többi mind terebélyes úriember, hogy örvend a szív, ha látja, hogy fognak ezek enni.

Már itt is van a zsivajuk a nagy ajtó előtt.

A ház régifajta kúria, amely mereven s hatalmasan áll a tágas nagy udvar fölött. A nehéz tölgyfaajtókon hatalmas vaspántok vannak és nehéz vaskeresztek, amelyekkel éjszakára el lehet torlaszolni. Még a régi nagy időkben épült a ház, mikor várnak kellett építeni minden hajlékot, a finánc, a zsandár meg a betyárok ellen, hogy éjszaka idején puskával lehessen őket fogadni.

— Tessék, méltóságos uram! Tessék, méltóságos uram! — hallatszott a házigazda szíves hangja.

Itt tehát csak úgy rajzanak a méltóságosok. A szakácsné bevonult sötét és szűk konyhájába, melyet felében elfoglalt a tűzhely. Oda állott elébe, s szakértően körülnézett. Jól van.

Az urak bevonultak az ebédlőbe.

— Itt vágott be a román bomba — mondta a háziúr. — Itt csapott le ni. Kettészakította a háztetőt, s beszakította a menynyezetet.

Mindnyájan felnéztek a plafonra. A régi gerendák helyén stukatúr padmaly volt, s annak minden sarkába bele volt pingálva egy-egy ősmagyar képe, Dolinay bácsi Hasznos Mulattatójából élethíven kimásolva. Itt volt Attila és Bendegúz. Itt volt Árpád apánk és Szent István. A házigazda büszkén mutatta.

— Bendegúz szakadt be. Még nem volt érkezésem rá, hogy pótoljam. Még csak tíz esztendeje, hogy itt voltak a kutyák. Hej, fene kuruc idők voltak azok, a kocsisomat el is vitték, mert vasvillát fogott rájuk. Nem tudom, mi lett vele, azóta megházasodott ott valahol Romániában. Mert az nagyon házasodós ember volt, itt is volt neki vagy tizenkét felesége.

— Minddel megesküdött?

— Á, dehogy is esküdött. Eggyel se. Mondta az öcsémnek is, hogy: „Tekintetes uram, minek magának a lakodalom. Lássa, itt vagyok én. Én is Varga vagyok, meg a mostani feleségem is

Varga, hát minek akkor papra kőteni. Úgyis csak Varga-gyerek lesz."

Az urak nevettek.

— Hogy az öcsémnek semmi gyereke-sincs, neki is megmondta Varga János: „Tekintetes uram, maguknak se kellett vóna papot fogadni. Minek a. Úgy sincs gyerek."

- A vendégek körülnéztek a nagy teremben, ahol meg volt terítve a hosszú asztal.

— Elébb egy kis apetitóriumot, méltóságos uram — mondta a háziúr —, és betessékelte a vendégeket a másik kisebb szobába.

Ennek a szobának a plafonján is volt négy darab ősmagyar. Egyik Rákóczi Ferenc, a másik Hunyadi János, a harmadik Kinizsi Pál és a negyedik Rózsa Sándor.

— Hát ez a betyár hogy kerül ide? — kérdezte az egyik méltóságos, mikor kiolvasta a képről, hogy annak a nyaka köré karikás ostor van fonva.

— Ez úgy kerül, méltóságos uram, hogy tudod, kérlek alássan, a Sándor kommenciósa volt az én apám apjának.

— De hisz az szegedi ember volt.

— Mindegy az, azért elküldte az ide minden esztendőben az emberét adószedni.

Nevettek.

— De a vót a jó — mondta elevenen s léhogva a házigazda, aki maga olyan kövér ember volt, hogy a karjait csak úgy tudta tartani, hogy szétterjesztette. Úgy állott a két rövid karja kétfelé, mint két fakar, s ő maga középen, mint egy kitömött bábu.

— De a vót a jó, hogy itt volt Helmeczy Pista a múltkor, s az is elszemlélődött ezeken a szép képezeteken, s felkiáltott Attila ősapánk előtt, s azt mondta: „Hát e ki légyen? E meg éppenséggel a mi urunk, a Jézus Krisztus."

Az urak, a megyebeliek ismerték Helmeczy Pistát, s nagyot kacagtak rá, aztán felvették a pálinkás poharakat, összekoccintották s ittak.

— No de gyerünk mán át, mert elhűl a leves.

Közben behozták az ételt, s feltálalták két óriási tálban a pompás levest. Az illata úgy szállott, mint a liliomé, de étvágycsiklandóan.

Bementek az urak, s leültek az asztal körül. Az asztalfőn elvitatkoztak egy kicsit, de aztán mégiscsak az alispánnak kellett helyet foglalni az asztal tetején, mert mégiscsak az alispán az első a megyében, akármilyen méltóságosak is a vendégek.

Az alispán ismerve a dürgést, maga mellé ültette az esperest,

majd ki fog sülni, hogy mért. Balján ült a nagy pap; jobbján az egyik pesti méltóság, amellett a főkapitány, aztán a helybeli földbirtokos. Az esperes mellé a másik pesti méltóságot ültették, s a mellé Semlyéni Bandit s az alispánnal szemben az asztal alsó végén ült le a házigazda.

A leves

Ejha, micsoda leves ez — mondta az esperes. — Ilyen levest, barátom, ilyet nem lehet kapni semmiféle helyen ez világon csak éppen itt, ahol vagyunk. Mert a levesnek úgy kell készülnie, hogy abban legyen marhahús is, meg szárnyas is. Lehetőleg kacsa. Azt aztán együtt főzik, annyi ideig, legalább huszonnégy óráig, hogy az úgy elfő, mint a homok. Még a tehén csontjának is puhára kell abba főni. De ha kakas van benne, az még jobb. Nagy kakas. Öreg kakas. Nagy taréjú, fekete lábú kakas, amelyik már évek óta gyakorolja a szerelem művészetét. Annak minden részének benne kell lenni a levesben, szétfőve és a legkisebb alkatelemeire bomolva. Egy ilyen tányér leves a beteget lábra állítja, s az egészségest viruló ifjúvá teszi.

— Ne prédikáljon, szentatyám — mondta a főkapitány —, hanem kanalazzék.

— Hogy tehetném, míg hozzám nem kerül a tál?

Mindnyájan teleszedték a tányérjukat. Magasabban, mint az a vonal, amit a tányér szélére húzott az építész, a tányérok tervezője, aki nyilván kákomfitty kisétkű ember volt, mert csak éppen beszegte a tányér öblét azzal a vonallal. Nem respektálták a vonalat, ha ilyen leves van feltálalva.

Percekig csend volt. Halotti csend. Nem; élő csend. Kanalak csörrenése és szájak hörbölése hallatszott.

— Hogy is vót az te Bandi, mikor a halászrébe megpuskáztad az alispán úr őméltóságát? — mondta a főkapitány, aki nem bírta a csendet még a leves mellett sem.

Mindnyájan felnevettek, s az alispán maga ment elöl a szóval.

— Úgy két óra tájban lehetett, éjfél után, nyár volt, már mindenki kidőlt, én nem mertem lefeküdni, mert ismertem az emberemet, de a végén én is elszöktem, s elbújtam egy nádikunyhóba... Hát egyszer csak hallok valami éktelen csinnadrattát, hogy Bandi kiabál: „Ezek meg itthagytak engem egyedül, pedig még minden hordó tele van." Jön aztán a durrogtatás,

piff-puff! Jó lesz itt, mondom, meglapulni. Mert ez nem tréfa. Veszem aztán észre, hogy itt is kúszik egy ember, ott is egy másik. Hát Bandi kergeti a vendégeket. Vesztemre kiszóltam, hogy „Bandi ne bolondozz, kárt teszel a bőrükbe". „Kárt tettetek ti az én becsületembe — mondta —, mer ilyen csúfot még nem értem, hogy a szegődött vendégeim így cserbe hagyjanak!" És elkezd arrafelé lövöldözni, amerre én szállásoltam el magam. Hű, ennek fele se tréfa, mondok, s lapulva le a Tisza-partra. Ott bújtam aztán el a rekettyésbe.

Semlyéni Bandi nevet. Lehajtja a fejét a tányérba, s eszi a levest.

— Á, dehogyis — mondja csöndesen.

— A fene egye meg a természetedet — mondta nevetve az alispán —, hisz azt kiabáltad, hogy „alispánt még úgyse lőttem".

— Azt mondtam vóna? — szól Semlyéni Bandi. — Biztosan nem voltam józan.

Mindenki harsogva kacagott. Mert ugyan ki állította azt valaha, hogy józanul cselekedte.

Közben a tányérok kiürültek, s mindenki megpihenve nézett föl. Ez jó volt. Ez remek volt, ebben igaza van az esperesnek, ilyen levest nem evett még a Pilátus sem.

— Hát mi van itten. — mondta a házigazda —, ezek azt hiszik, ünnep van, hogy olyan sokára hoznak már valamit.

De már hozták. Csinos tenyeres-talpas lány hozta be óriási tálcán a második ételt, ami nem volt más, mint:

Velő pirítós kenyérrel

Óriási nagyságú tortatálcán, amely tűzön forróra hevítve volt, rettenetes tömegű velő volt felhalmozva s körülötte apróra szelt pirítós kenyér.

Az egész valami félelmes tömeg volt. Mint egy nagy kuglóf emelkedett a velőhegy. Először az alispánhoz vitték, aki vett egy darabkát a kenyérből, s hozzá egy késhegynyi velőt.

— De méltóságos uram — mondta a házigazda —, ne tessék megcsúfolni az ebédet. Nem olyan kicsit, nem olyan kicsit. Á, kérem, hiszen ez semmi, ez csak étvágycsináló. Hogy csúszik a bor, ha nem méltóztatik egy kis velővel megtrágyázni az étvágyat.

— Ez bizony fontos — mondta az esperes. Mindennél fontosabb. A jó velőskonc. Az az igazi, az ételek eleje.

Az egyik pesti úr felnevetett.

— A napokban hallottam egy jót a velőskoncról. Valaki Hollandiában volt a minisztériumból tanulmányúton. Nagy ebéd volt.

— Nagy ebéd — szólt bele a főkapitány —, ugyan mi volt, méltóságos uram. Talán margarinba főtt döglött tengeri hal.

— Nem az a fontos, hogy ők mit adtak, hanem azt mondják ennek a magyarnak, hogy van az ő számára valami ínyencség, valami magyar dolog, amit neki tartogatnak, és nagyon kíváncsiak, hogy is kell elfogyasztani. Hát kérem, az ebéd végén hoznak egy tál velőt. Hidegen. Egy nagy tállal. Megfagyva. Pirítós nélkül. S elébe tették, hogy ő azt most egye meg. S az egész Hollandia kíváncsian várta, hogy hogy kell azt elfogyasztani. Biztosan hallották a magyar velőskoncnak a hírét, s most elébe tettek egy tál hideg velőt. Őméltósága, különben is kényes gyomrú, aztán meg volt iszonyúan rémülve, mit is csináljon most, hogy mentse meg a magyar becsületet.

Jól kikacagták magukat a holland tudatlanságon, s sorra mindnyájan bőven vettek a pirítósból is, a forró velőből is. Jól megsózták, megpaprikázták, s hozzáfogtak ropogtatni.

— De mán erre iszunk — mondta a házigazda, s bort kezdett tölteni.

Az bizony jólesett!

Összekoccintották a poharakat. Ezek a poharak is nevezetesek voltak. Apró, kemény poharacskák voltak, olyan vastagok, hogy dobálózni lehessen velük s mégse törjenek össze. Olyan öreg üvegpoharak voltak, hogy már egész át nem látszó szürkeségek voltak. Nagy idők kukucskáltak ki ezekből a poharakból s bizonyára azt vizslatták, hogy ezek a mai nyámnyila népek, hogy felelnek meg a régi virtusban fogant magyar urak híres emlékének.

Mikor jól telelaktak velővel s ropogós kenyérrel, jött a harmadik tál étel, amely volt:

Marhahús ribizlimártással

— Megmondtam, ugye — kiáltott fel az esperes örömmel —, pedig nem is kuktáskodtam. Itt van a kacsa is, a kappan is, a marhahús mellett. E főtt a levesbe. Azért volt az olyan jó.

Pompás, félkövér marhahúsdarabok hevertek a tálon, s gőzölögtek isteni jóízzel. Közte kövér kacsacombok s kappanhulladékok, nagy terjedelmes darabok. Mekkora kappanok vannak ezen a tájon. Csakúgy nőnek a baromfiudvarban, mint a gyom.

— Nálunk a tyúkot nem is ültetik — mondta a házigazda —, kérdezem a múltkor az egyik parasztasszonyt. Honnan van magának annyi apró csibéje olyan korán tavasszal? Azt mondja: „Hát kérem, ez csak gyün. Eltojik a tyúk a fészerbe, padláson, aztán kikölti a fiát, mikor neki jólesik." Nem kell ide költőgép, csakúgy pereg a csirke a széna tetejébül.

— Hej, áldott vidék! — mondta a főkapitány. — Csak ez az igazi. Mit tudják ezt a pesti urak, ha mégolyan méltóságok is — s odakoccintotta a poharát a mellette ülő pesti úréhoz.

— Bőven szedni abból a ribizlimártásból — sürgette őket a házigazda —, mert nincs egyéb.

— Nono — mondta a főkapitány —, minden szavadat elhiszem, de ezt az egyet mégse, míg a nap le nem megy.

— De jó ez a ribizlimártás. Ugyan mibül van e?

— Talán ribizliből — nevettek rá.

— Nem tudom, de ilyet nem lehet a Ritzben kapni.

— Ritzben! Tudják is azok, hogy kell főzni. Egyáltalában ha az ember kimegy ebből a kis hazából, mindjárt vége a jó ételnek. Mindenütt kotyvalékokkal táplálják az emberiséget. Paszszírozott levesek, előétel, osztriga meg mindenfajta pacsmagok. Nem emberbe való dolgok azok.

— Én is csak ezt szeretem. Ez az igazi étel. — mondta az esperes —, leves, főtt hús ribizlimártással. Kész. Egyéb nem is kell.

— Kell vagy nem kell, már hozták az új tál ételt, amely áll vala:

Pörkölthúsból tökkáposztával

— Nohát ezt vártam — szólt az esperes. — Mert a pörkölthús az a magyar ebéd alapja. Éspedig milyen hús. Birka, amint látom.

— Abbiz ez. Bégetett ifjú korában, most csöndes, és boldog, hogy tálba került.

— Ez az igazi pásztoreledel. Mivel pedig őseink, hiába csűrjük-csavarjuk, mind pásztorok voltak annak idején, tehát még-

iscsak ez az, ami az ember szívét legjobban érdekli. Birkahús. Micsoda isteni eledelek is vannak a világon, de ilyen több aztán sehol a föld kerekén. Nem is ismerik azt a föld hátán az emberi népek, mi a birka, csak itt minálunk. Mert ugye a mi őseink számos juhnyájjal ékesen legelésztek erdőkön-mezőkön. Ott töltötték az életüket a birka farkánál. Az a szép, nyugodalmas élet. Nem erőlteti meg az agyat. Azért maradt a magyar faj ilyen pihent elméjű. Elnézem sokszor a pásztorembert, hogy tud sétálni azon a szép selymes réten, s egy szót sem szól. Szűkszavú a magyar ember és lovagias érzésű.

— A pásztor inkább szamaragos érzékű lesz, mert a szamár sétál mellette.

— Az igaz. Az az ő barátja. Mert nem olyan buta állat ám a szamár, ahogy ráfogták. Sok magas méltóságú embert ismerek, aki nem veheti fel vele a versenyt. Mert a hivatalnokember húzza az igát, ellenben a szamár lerázza a terhet, ha nem tetszik neki. Belemegy a pocsétába, s lefekszik. Akkor aztán üthetik, verhetik, meg nem mozdul az Istennek se. Azt kellene például választani.

— Hű, de felséges ez a pörkölt.

— Isteni.

— Ilyen pörköltet aztán nem eszik az angol király se.

— Én ettem még ennél különbet is. Mégpedig a Hortobágyon. Kint voltam vadkacsázni, s jól rám esteledett. Gyalogszerrel az ember spórol a lépéssel már alkonyat után; a legközelebbi csárdához legalább tíz kilométert kellett volna gyalogolni, hát látok egy cserényt, oda tartok. „Jó estét, magyarok!" Szívesen láttak, éppen vacsoráztak. Ott volt a bográcsa felakasztva a szolgafára, s abból kanalaztak. Mindjárt maguk közé hívtak, s le is telepedtem. Valami csodálatos, felséges egy birkapörkölt volt a bográcsban. Soha életemben olyan jóízűt nem ettem. Mert nemcsak hogy jól volt elkészítve, de a húsa maga olyan különös ízes volt, pikáns, kellemes. El sem tudtam volna addig képzelni, hogy olyan nemes íze lehet a birkának. Hát én nem is kíméltem magamat, újra meg újra hozzáláttam, s úgy belaktam, hogy már szinte belebetegedtem. De nem lehetett szabadulni tőle, az ember lassan, beszélgetve, órákig el tud eszegetni.

— Képzelem, hogy csudálkoztak az étvágyadon — nevetett az alispán —, a parasztember nem nagyétkű. Egyszer azt kérdezte tőlem egy ilyen munkásemberféle, hogy hogy lehet az, hogy az úriemberek annyit tudnak zabálni.

Nagy nevetés lett, olyan, hogy az alispánnak fel kellett emelni a hangját:

— Azt mondja, hogy ... azt mondja, hogy az uraknak, úgy látszik, dupla hasa van. Mert ő, mikor summás volt, s kenyéren, szalonnán élt, csudálva nézte, hogy az urak vacsoráztak a tornácon, s órákig hordták nekik a tálat. Ő mindig csak azon törte a fejét, hogy hova rakják azt a sok ételt. Hiszen ha őneki annyit kellene bepofázni, azt mondja, belebetegedne, meg tán még bele is halna.

— Nahát, akkor én még egyszer kérek ebből az ételből. De felséges ez a birkapörkölt.

A vadász újra kezdte a történetét:

— Hát, szóval, ott is háltam náluk a cserénybe a juhászsubán. Hogy majd hajnalba továbbmegyek. Mert a reggeli vadászat, az az igazi, mikor az ember a hajnali madarakat meglepi ... Hát szóval egyszer csak felébredek valami istentelen szagra. Valami fertelmes büdösséget éreztem. Mi az ördög lehet ez. Annyira bosszantott a szag, hogy nem is bírtam. Felkeltem, elsétáltam messzebbre, ahol már nem éreztem. Kerestem egy rekettyebokrot, kicipeltem oda a bundát, s ott feküdtem le magamnak. Ott aztán jól elaludtam. Mikor felébredek, már a nap fenn volt. Felkeltem, akkor eszembe jutott az éccakai szag, s körülnéztem a cserény körül, valami ágást találtam, ott s arra mindenféle birkadarabok voltak felaggatva, biztosan a kutyáknak. Kérdem aztán a juhászgazdát, jó termetes pásztorember volt, hogy hogy tűrik ezt a fertelmes büdösséget a hálóhelyük mellett. Mire nekik ez a sok dög. De akkor már a legyek olyan vastagon lepték, azok a szúrós mezei legyek, amelyiknek olyan szúrócsápja van, mint az ár ... Azt mondja a juhász: dehogy a kutyáknak, uram. Megesszük mink azt, az a mi éleskamránk.

Újra nagyot kacagott a társaság.

— Hogy tudják ezt kendtek megenni? — förmedtem rájuk.

— Hát ahogy az úr ette az este.

Hemperegtek az urak a kacagástól.

Szerencsére akkor már hozták az új tálat. Vitték a birkapörköltet s hozták helyette a másikat, s az a változatosság okából volt:

— Na látod, ez már nem birka, ebből újra lehet szedni.

De az alispán már nagyon mérsékelten szedett. Még meg is jegyezte.

— Ne beszéljetek ilyen étvágyrontó adomákat, mert az embernek elmegy a kedve az evéstől.

Mindenki nevetett, de sorra szedtek azért.

— Te Bandi, hogy volt az a papválasztás? — kérdezte a házigazda Semlyéni Bandit, aki, ha jó kedve volt, a legjobb kortes volt a megyében.

A tavaszon volt, egy kis faluban, ahol Bandi volt ősi jogon a földesúr, bár a földjei bizony mind idegen kézre kerültek, s csak éppen a tekintély maradt meg.

— Két jelölt volt — mondta Semlyéni Bandi, s teleszedte a tányérját kövér és ízes malacdarabokkal —, s már úgy látszott, elvesztettük a csatát, mert az ellenfél vesztegetett. Nekünk meg nem volt pénzünk. Honnan szerezzek hamar pénzt, megyek a kocsmároshoz, s mondom neki, hogy hamar adjon ide ötven pengőt. Ide is adta. Avval megyek az első gazdához, s ahogy belépek az ajtón, kiáltok:

— Kend is felvette a Júdás-pénzt?

Az ember csak ötölt, hatolt, hogy hat gyerek van. Azt mondja a felesége:

— Erővel itt hagyták, kérem.

— Mennyit hagyták itt?

— Tíz pengőt.

— Adja ide azt a tíz pengőt, kend. — Leszidtam, mint hazaárulókat. — Eladtad a vallásodat, gazember! Elveszem a piszkos pénzt! — mondtam nekik — de hogy ne károsodjatok, adok érte másik tízet a saját becsületes szegénységemből. Ideadta. Megyek a másikhoz. Az is felvette a tizenötöt. Azt is kicseréltem. A harmadiknál is.

Így az egész falut sorra jártam, szóval egy óra alatt rendben volt az egész falu. Meg is választottuk Pócsi Pistát papnak. Egy óra múlva ott volt az ötven pengő a zsidónál. Így csináltuk meg.

Mindenki határtalanul mulatott a nagyszerű kortesfogáson.

Mire ezen jól kinevették magukat, akkorára itt volt az új étel az asztalon, mégpedig:

— Befőtt! — kiáltott fel a főkapitány. — Ez a nagy luxus. Hej, de romlanak az erkölcsök. A régi jó időkben Böszörményi bátyámnál nem mocskolták be az ételt ilyenfélékkel. Mikor már a hússal torkig voltunk, mert nem volt mellette semmiféle savanyúság vagy édesség, kértünk valami ilyet. Böszörményi bátyánk ránk kiáltott:

— Füvet akartok enni?!... Elég füvet evett az az állat életibe!

Nevettek rajta.

— Nem tudjátok a régi nemesi szabályt, hogy: „legjobb főzelék a hús. Legjobb gyümölcs: a bor. Legjobb bútor: a szép asszony!"

Ezen aztán még jobban mulattak.

— Úgy senki se tud a paraszt nyelvén beszélni, mint Semlyéni Bandi — szólt a főkapitány. — Hogy intézted el a királykérdést, Bandikám?

— Azt nagyon jól — mondta Semlyéni Bandi, szokott csöndes, úri modorával. — Képviselőválasztás volt, s nagy beszédet tartottam nekik, hogy ha Tatár Andrást megválasztják képviselőnek, akkor visszajön a király, visszahozza a régi királyi bankót, aminek értéke van. Hát felkurjant egy atyafi, hogy: neki nem kell király.

Megállok a beszédbe s azt mondom:

— Ki vót a?

Előáll a borzas.

— Neked nem kell király?

— Nekem nem.

Leszállok a hordóról.

— Kell király, vagy nem kell?

S adok neki egy csárdás pofont.

— Kell király?

— Nem kell.

Még egyet adok neki.

Meg még egyet.

— Kell király?

— Nem bánom én, uram — aszongya —, akár király, akár nem király; csak engem ne pofozzon tovább a tekintetes úr.

Nagy gaudiummal mulattak rajta, s az alispán a nevetés közben tányérjáról a kacsacombot áttolta az esperes tányérjára.

Már ő okosan élt, már ő spórolt a gyomrával. Nemhiába első tisztviselő a megyében. Van esze. Most ő mulatott a többieken, akik nem vették észre a dolgot. Koccintottak s leöblítették a kövér kacsát.

Most azonban hozták az új ételt:

Ludas kása, a tetején libamájjal

— Ezért haragszom — mondta az alispán. — Mikor Olaszországban jártam, egész Olaszországban nem lehetett egy jó narancsot kapni. Ami jó narancs van, azt ők mind kiküldik az országból, hogy az exportmérleget javítsák. Otthon jó a hullott narancs is. A príma gyümölcsöt mind a külföldnek adják jó pénzért. Ezzel szemben mi itthon termeljük ezt a nagyszerű krumplit, amilyen sehol a világon nem terem, mint a mi homokunkban. S mi meg rizst eszünk.

— De méltóságos uram, ne tessék megvetni ezt a szelíd ételt. Hát van ennél szebb — mondta a házigazda s maga is felállott, hogy oda diktálja a remek tálat, amelyben a jó zsíros kásahegyen gyönyörű libamájszeletek feküdtek.

Az alispán csak a libamájból vett néhány darabot, de dacból és hazafiságból egy szem rizzsel sem akart találkozni.

— Vámot kellene emelni a rizs ellen — mondta. — Vámot. De nagyot.

Az egyik pesti úr megszólalt:

— Kérlek, méltóságos uram, azért azzal a vámmal is sok furcsa dolog van ám. Kassáról jöttem hazafelé, s beszáll egy kis öregasszony a kupéba, s hoz az ölében egy nagy ugorkás üveget, s elmondja, hogy megy a lányához, akinek az az egyetlen vágya, hogy az édesanyja savanyú káposztájából egyen. Hogy olyan káposztát nem tud senki a világon csinálni, mint az ő édesanyja, most gyerekágyat fekszik, hát visz a lelkemnek egy üveggel, kóstolónak. Egész úton folyt a savanyú káposztáról a szó. Aztán megérkeztünk Szobra, a határállomásra, jön a finánc. Azt mondja, hogy: ezt nem lehet áthozni. Vámot kell érte fizetni. Hát az öregasszony kétségbeesik. Mondom, ne aggódjon, hadd vámolják el, mi lehet ennek a vámja, ötven fillér. Ebbe megnyugszik a nénike, aztán hozzák a vámcédulát, s mit gondoltok, mennyi vámot kellett érte fizetni? Nyolc pengő hetven fillért.

— Mennyit? — kérdezte az alispán.

— Nyolc pengő és hetven fillért... Persze a nénike nem hozta át a savanyú káposztát, otthagyta a fináncoknál.

Kicsit elgondolkoztak.

— Annak is biztosan megvan az oka — mondta az alispán.

— Igen, védik a savanyú káposzta termelésünket

— Egyszer velem is történt egy ilyen dolog — mondta a főkapitány. — Mentem Németországba, s valaki a kupéba vitt egy ócska biciklit. Ott vette Németországban, most visszavitte nyolcévi használat után, hogy majd odaajándékozza valami unokaöccsének. Hát kérem, a biciklit, amin rajta volt az eredeti gyári védjegy, s azonfelül megvolt az igazolvány, hogy ő ott vette annak idején, mit gondoltok; nem megvámolták? Nyolcvannégy márkát kellett érte vámot fizetni. Pedig német gyártmány volt s ócskavas.

— Így védi ma minden állam magát.

— Harminc vámhatár van Európában, tessék élni.

— Azért nem szabad rizst enni, tessék minden államnak azt fogyasztani, amije van. Nekünk van savanyúkáposztánk s krumplink, éljünk azon.

— Hát hisz azon élünk, egyebet se kaptunk máma, csak savanyúkáposztát meg krumplit.

— Jaj, így nem fáradtam ki a hivatalba egész esztendőbe, mint ezen az ebéden.

Így beszélgettek az urak összevissza nagy nevetve, pedig még csak most jött az igazi étel, a:

Paprikás csirke

— De má ebbül eszünk — kiáltott fel a főkapitány, általános derültséget keltve a régi jó mondással. Mindjárt hozzá is fogott megoldani a derékszíját.

Gyönyörű csirkehalom két óriási tálon. Aki ezt elfogyasztja. Hol van már az a társaság. Már az alispán egyenesen a szomszédja tányérjára szedett, aki ijedten tiltakozott ellene, de mit lehet tenni a közigazgatási erőszak ellen.

— Tegyük össze a nedves edényeinket — koccintott valaki.

— Zúdíts, Pistám — emelte üres poharát a házigazda elé a másik.

S az teletöltötte a vaskos poharat.

— De ha még valamit hoztok — lövök.

— Köszönöm, nem kérek, nem kérek — tiltakozott az egyik pesti úr. — Hogy képzelitek azt, hogy én még mindig bírok enni.

— Ez csak csirke, méltóságos uram.

— Éppen az, hogy csirke.

— Olyan gyenge ez, mint a harmat.

— Nincsen egy jó kis bérletetek ennek a Semlyéni Bandinak? Olyan derék, kedves fiú, s úgy megérdemelné, ha valamiképpen segíteni lehetne rajta.

— Ahogy parancsolod, méltóságos uram, azt a kunsági bérletet most oda lehetne adni. Kétszázhetvenegy hold. Most vettük meg, az altruista bank igen olcsón kapta meg. Kissé szomorú a története, mert akit elárvereztek, százötvenezer pengő adósságba, az voltaképp csak tizenhétezer pengő kölcsönt vett fel annak idején, a többi az interkaláris kamatokból s a költségekből nőtt ki. De hát már megtörtént, az illetőn úgyse lehet segíteni.

— Kétszázhetven hold?

— Kétszázhetvenegy. Mondhatom, hogy príma földek, bár egy kis szikes van benne, de viszont az első évi termést ingyen kapja. Hetven kilóért kiadjuk.

— Hetven kiló?

— Igen, méltóságos uram. Hetven kiló.

— Hát hogy csinálhatjátok, hiszen itt nálunk homokot se lehet kapni két mázsán alól.

— Mi ezt csak éppen felajánljuk, méltóságos uram. Hetven kiló az egész bérlet, és mondjuk, tíz évre meg lehetne csinálni a szerződést.

— Nem értem.

— A mi kalkulációnk úgy van beállítva, ha megkapjuk a megyében az engedélyt a ciroktermelésre, akkor itt megtérül.

— Ja.

Elhallgattak s elgondolkoztak.

— De hát ez nincs összefüggésbe egymással.

— Dehogy, méltóságos uram, egyáltalán nincs. Ezt csak úgy felajánljuk annak, aki a megyében méltó, az minden kikötés nélkül megkapja, mert nekünk nagy érdekünk, hogy a jóakaratot s kulantériát lássátok a mi részünkről, méltóságos uram.

— Nahát én nem tudok többet enni.

— Méltóságos uram, csak egy szárnyacskát legalább.

— Ne kínálj, mert megharagszom. Mit gondolsz, ma még vacsora is lesz. Meg vagyunk hívva vacsorára is valahová s ahogy a helyet ismerem, ott se lehet sokat szabadkozni, mert ott még

háziasszony is van, és szép asszonynak nem lehet nemet mondani.

— Mint a hadiözvegynek annak idején, ugye, méltóságos uram.

— Ó, te malac.

— Hogy is vót az?

— Mikor kiszállás volt, s kint voltak a megyei urak, kirendelték a tánchoz a hadisegélyes asszonyokat. Ott táncoltak karikába.

— Hol is volt az, te?

— Kurtán.

— Aha, akkor mondta a kurtai bíró, hogy: „Mindig a legnagyobb pohárba, de mindig fenékig."

— Az, az. De jó népszínműbe való alak volt.

— Nem ijedtem úgy meg fejércselédektől, mint akkor.

Nevettek. Ők tudták, mit nevettek.

— De most már nincs tovább semmi.

— De méltóságos uram, most jön az ebéd kluja.

És valóban jött is a:

Rántott harcsa

Nagy tálak megint, felhalmozva rajtuk a frissen sült, rózsaszínű hal.

— Nahát, ezek a gazemberek, most hozzák, amivel kezdeni kellett volna. De szívesen ettem volna belőle.

— Tölts.

— Koccints.

— Igyunk alá. A harcsát borba kell fürészteni.

Mindenki vett egy darabot.

Isteni volt a harcsa, ahogy villával szétbontották, az a hófehér hús kiviritott, a csontok körül kissé rózsaszínűen. Most jó lett volna, ha az embernek csakugyan dupla gyomra lett volna, hogy újra lehetne kezdeni az ebédet.

Erre csúszik a bor.

Már rózsás volt mindenkinek az arca, s izzadt a nagy munkától.

— Hát Bandi, elmégy-e a Kunságba bérlőnek?

— Kunságba?

— Oda. Hatvenkilós bérlet.

Semlyéni Bandi kicsit gondolkodva megingatta a fejét:

— Mi az ördög, tán nem is akarsz?

— Drága.

— Te bolond, hetven kiló, bevetve, egy hónap múlva aratsz.

De Bandi újra csak ingatta a fejét.

— Mit akarsz még. Benne van a földben, minden holdban egy mázsa búza, és csak hetven kiló bért kell fizetni.

Bandi csak a fejét ingatta.

— Egy mázsa búza a földben, ötven kiló a traktorozás. Tizenhárom kiló a vetés. Kilenc kiló a boronálás, hengerezés. Egy mázsa a rezsiköltség s egy hónap múlva lehet aratni. Hát ez csak nem rossz üzlet.

De Semlyéni Bandi csak a fejét rázta.

— Nem mehetek, méltóságos uram, mert ha én ebből a megyéből elmegyek, akkor ezek a büdös parasztok behurcolják a tarka tehenet. Attól pedig, nekem élethivatásom, hogy megvédjem a magyar falut, hogy tarka tehén csúfítsa el a mi mezeinket.

Nagyot nevettek.

— Hivatásom van nekem itt, méltóságos uram.

Az alispán nevetett. Tetszett neki a Bandi álláspontja.

— Még a fákra is vigyázni kell. Most is kivágtak egy nagy jegenyenyárfát. Dugába. Meg is mondtam a papnak, hogyha a másikat is kivágják, az Isten se őrzi meg a puskámtól.

— Az igaz, Bandi az utolsó úr, aki törődik a régi tradíciókkal.

— Ha én innen elmegyek, akkor itt is felveri a fejét a dudva meg a bojtorján. Már most is Adyt szavaltak a pereci iskola mulatságán.

— De hát, Bandi, gondold meg, hogy kétszázhetvenegy hold, hetven kiló bérletért. Egyszer akad ilyen egy életben.

— Nem lehet, méltóságos uram, nekem ebben a megyében küldetésem van. Nagyon romlik itt a nép, vigyázni kell rá.

Nevettek. Semlyéni Bandi abból a családból származik, amelyiknek száz év előtt még háromszázezer holdja volt, s neki most már annyija van, amit a gyerekeire íratott, hogy saját magától megvédje az ivadékai jövőjét. Valami százötven hold az egész, de ehhez ő már nem nyúlhat hozzá, sőt külön is él a családjától, hogy szó se lehessen arról, hogy szeretetből ráköltsék. Csak néha fordul valami kis családi kölcsönért a feleségéhez, mikor minden szál szakad, s a feketéjét nem tudja kifizetni a kocsmán.

— Én mindent a parasztoknak adtam életemben, most nem hagyhatom őket cserben. Nekem kell rájuk vigyázni — mondta.

— Jól van, Bandi, becsülöm benned ezt a keménységet. Szittya gyerek vagy.

Szerencsére hozták az új ételt. Mindnyájan fellélegzettek, hogy nem hús volt többé a tálon, hanem:

Juhtúrós galuska

Gyönyörű volt, ahogy rengett a tálakon, amint hozták. Olyan volt, mint az olvadt vaj. Habos, rengő, ínycsiklandó. Az illata párázott.

Mindenki örömmel nézett, csak a pesti urak búsultak el, mert már érezték, hogy baj van a cirokkal.

Egy-két villával azért ők is szedtek belőle.

— Az igaz — mondta az alispán —, nekünk az a hivatásunk, hogy vigyázzunk a népre, ha nem is úgy, mint Simonyi alispán csinálta, aki tyúkketrecbe zárta a zsidókat, ha követelték a váltójukat a paraszton.

— Le kellene szállítani az adót, az volna a segítség — mondta a főkapitány. — Rám is százhetven pengő egyházi adót vetettek ki.

— A testvéred vetette ki rád.

— Azért mégiscsak adó az.

— Az igaz, annyiféle adó, diáksegély, jótékonysági akció van — mondta maga az alispán —, ami ellen nem lehet tiltakozni. Hatvanszázalékos pótadó az egyháznak.

— Hát akkor nincs más hátra, mint hogy eldaloljuk a Menyhért nótáját, hogy:

Elment Szent Péter Rómába,
Botját veti a vállára.
Botja végén csutora,
Csutorában jó bora.
Veszi és kínálja,
Hogy a mi Pagonyi barátunkat
az Isten meg ne áldja,
Arrul szó sincsen.
Rutyutyu, rutyutyu,
Rutyutyu, rutyutyu ...

S a rutyutyut addíg mondták, amíg csak mindenki fenékig ki nem itta a poharát.

Akkor újra kezdték a nótát, s most a másikra köszöntötték, avval végezve a rutyutyuzást, hogy:

Váljék egészségére.

Akkor aztán hozták az új tálat, amely mindannyiuk őszinte örömére se sült, se főtt étel nem volt, hanem egy nagy tál:

Friss cseresznye

De ez aztán olyan gyönyörű, hogy festeni se lehetne szebbet. Nagyszemű, kőkemény, sárga-piros gyümölcs. Mindannyian ujjongva kiáltottak fel:

— Cseresznye, cseresznye! Már itt a cseresznyeidő.

Sorba belemarkoltak a tálba s egy-egy marékkal vettek belőle.

— De örvendtünk neki gyerekkorunkba. Megvallom, utálom, de gyerekemlékeim miatt mégis mindig megkóstolom. Emlékeztek, hogy gyerekkorunkba még nem volt semmi gyümölcs. Hozták a tótok nyáron a cseresznyét a felvidékről, nagy ekhós szekérben. Mi, gyerek mind körülzsibongtuk az édesanyánkat, s muszáj volt cseresznyét venniök. Pedig drága volt, mert egy tányér búzáért adtak egy tányér cseresznyét.

— Az biz a, úgy vót a. Még akkor szebb világ vót.

— Mér lett vóna szebb világ. A mai gyerekeknek csak jobb, ha ők maguk mászhatnak fel a fára cseresznyét szedni. A kis unokáim a múlt tavaszon versenyt rendeztek, hogy ki tud több cseresznyét lenyelni magostul. Az én hároméves kisfiam győzött, mert az valami hatszáztizenhét szemet nyelt le magjával együtt.

— Nem lett semmi baja?

— Gyereknek a gyümölcstől?... Az az egy veszedelem volt, hogy nem lesz-é belőle vakbéloperáció. De hát én megmondtam, hogy a gyerek vakbelecskéjébe még nem fér bele egy cseresznyemag. Nem is lett semmi baj. De még inkább dicsőség, mert utólag is mindenki gyerek megszámolta, hogy mennyi jött ki.

Egészségesen, vidáman nevettek.

Akkor az alispán odafordult a pesti szomszédjához:

— Hát, méltóságos uram, abból a cirokból mégsem lesz így semmi, mert én megmondom őszintén, nem tetszik nekem az olyan üzlet, ahol csak úgy fel lehet ajánlani ajándékba egy kétszázhetvenegyholdas birtokot hetvenkilós áron. Tudtam én azt, hogy Semlyéni Bandi nem fogadja el az ajánlatot. Hívebb fia ő a megyének, hogy elfogadjon egy ilyet s elszakítsa magát a szülőmegyéjétől. Hát úgy gondolom, hogy nekünk sem szabad nála önzőbbnek lenni. Szép az ajánlat, de nem alkalmas a mi földünk arra.

A pestiek igen elhallgattak. Már látták, hogy evvel a vasfejű néppel nem lehet üzleti alapon megegyezni.

— De méltóságos alispán uram, nagyon nagy érdeke lenne a megyének, a megye lakosságának egy új termelési ágnak a bevezetése.

Az alispán nem felelt, mert hozták az utolsó fogást, a:

Feketekávét

— Alkalmas a mi földünk mindenre. A múltkor egyik bérlő cikóriakultúrát próbált, jól sikerült, s mégis belebukott.

— Legközelebb feketekávét fogunk termelni.

— Mindjárt pörkölve.

— Mert mégis abszurdum, hogy afrikai növényt eszünk, mennyi vámot kell azért fizetni?

— Nem afrikai ugyan — mondta az esperes . . .

— Hát akkor mitől olyan fekete. Én mindig azt hittem, hogy attól, hogy ez tulajdonképp a szerecsenek fürdővize.

— Olyan az íze?

Ebben a pillanatban kint az udvaron roppant ordítás hallatszott. Asszonyordítás, vonítás s férfihangok kurrogó, kiabáló lármája.

Elhallgattak, aztán felállottak s kimentek az udvarra.

Egy ember jött s magából kikelve mondta:

— Tekintetes uram, a bika megtiporta a csordást.

Az ember ott feküdt egy saroglyán, ahogy beszállították az udvarba. Nagy, öreg ember volt. Halottsárgán feküdt, a feje lelógott, s vér szivárgott a száján. A felesége nagy, fekete, sovány asszony, vonított mellette teljes erővel, s a kezét tördelte.

— Mék bika vót a?

— A Bogár, a háromesztendős fiatal bika. Üzekedett s a Kas

Mihály tehenére ment, de a pásztor nem hagyta, mert Kas Mihály tavaly se fizetett. A bika megfordult s nekiment, s úgy látszik, belevágta a szarvát, aztán megtiporta.

A gazda odament az emberhez.

— Hogy van, Mihály?

Az ember még élt, kicsit megemelte a fejét, s köszönni akart, de visszaesett a feje.

Erre az asszony, aki egy percre abbahagyta a sírást, újra rákezdte a rettenetes jajveszékelést.

Sajnálattal s megdöbbenve nézték a rémes képet, ahogy a nagy puszta udvaron ott feküdt az ember.

— Orvost, orvost — mondta az egyik pesti úr.

— Nincs orvos.

— Hát legalább egy bábát, bekötözni a sebet — mondta az esperes.

— Nincs itt bába, kérem, csak legfeljebb Tukáné, a javasasszony.

— Nincs bába a faluban?

Tűnődve, elhallgatva, elszomorodva állottak az urak a tetem körül. Az még egyet-kettőt vonaglott, aztán meghalt. Hulla lett.

Mintha az ősidők levegője szakadt volna le.

A házigazda mérgesen morgott magában.

— Az istenit ennek a csordásnak, ennek is így kellett parádéra csinálni. Elrontotta az ebédet.

Barbárok

1

A kis kutya, a puli, fülelt, szimatolt s a következő percben vicsorítva kezdett ugatni.

— Mija? — szólt rá a juhász.

A kutya csak még jobban ugatott.

— Városifélék? — kérdezte a juhász.

A kutya egy pillantásig hallgatott.

— Pusztabéli?

A kutya ugatni kezdett.

— Akkor mi bajod?

A juhász végigheveredett a subáján, a szamár árnyékában és többet nem törődött az egésszel.

Egy idő múlva a két komondor is észrevette, hogy idegenek közelednek, s mély konduló ugatással ők is rákezdték. Olyan fertelmesen acsarkodtak, mintha nyúznák őket.

De a juhász már tudta, hogy valamelyik pásztortársa közeledik, a puli azt jól megmagyarázta neki.

Jó sokára volt, mikor a két szamaras juhászt ki lehetett venni, ahogy a leégett pusztán közeledtek. Lassan jöttek a szamáron, és a szamár lába előtt két kutya is ott poroszkált.

A puli a gazdája lábához állt, s abba nem hagyta egy pillanatra a csikorgó csahclást.

A komondorok lassan meg-megbékéltek, hogy felismerték a sorstársat. Talán a kutyákat is megismerték. Egy-egy időt hallgattak, aztán egy-egy verset ugattak, de nem vették nagyon a lelkükre az ugatási munkát.

Csak a puli nem hagyta abba, az úgy visított, mintha késsel metélték volna.

Mikor a két vendég ideért a nyáj közelébe, a komondorok összeverekedtek a jövevény kutyákkal, egybekeveredtek s a földön mardosták egymást. Az egyik juhász a szamárról rájuk bőgött, a botját is felemelte, hogy mindjárt agyoncsapja valamelyiket, de aztán csak hagyta, s bedöcögött a baktatóval a bunda felé.

— Hé.

— Netehé.

A juhász felkönyökölt és nézte a közeledőket.

Elkurjantotta magát:

— Iszkite.

Erre az ebek kicsit barátságosabban marták egymást.

Az egyik vendég már a földön volt, és hosszú, kacsázó léptekkel közeledett.

— Aggyon Isten.

— Fogaggy Isten.

Felállott a becsület kedvéért, pedig a vendég nem érdemelte a megbecsülést, mert rosszakarója volt. Hallotta a múltkor a csárdában, hogy azt mondta, hogy az ő nyája a puszta betyárja. Mér mond ilyet. Mikor neki módja van, hogy arra legeltessen, ahova csak szegődése engedi?

De hát nem mutatja meg az ember mindjárt, hogy mit érez és mit gondol. Kezet fogott velük, és azt mondta:

— Szájj le tésis.

Erre a másik juhász is leszállott a szamárról, s a két csacsit kicsapták. Azok ottmaradtak egy álltó helyükbe, s meg se moccantak többet, csak a bőrük reszketett a pőcsik csípése alatt. De különben legfeljebb csak a fülüket mozgatták, s egy igét se szóltak.

A két juhász levette a szamaráról a bundát, ők is leterítették a kiégett földre s ráheveredtek. Így ültek szembe egymással, s maguk elé néztek. Nem beszéltek.

Nyájajuhász volt mind a három ember, olyan juhász, aki egész esztendőt kint töltött a nyájánál, soha falunak színét se látta, hacsak lakodalomba be nem mentek, vagy vásárra olykor. Kemény pusztai emberek voltak. Körülöttük a nagy ég, semmi más, mert az égen csak kerengtek felhők, de a földön nem volt más, csak a tücskök peregtek. Meg egy vadkörtefa búsult görbén nemigen messze.

A nagy nyáj messzebb járt, a kisfattyú volt vele. A juhász kisfia, olyan tizenkét esztendős sihederke, csak egy nagy kalap meg egy kis szűr, ennyi volt az egész gyerek, meg egy kis kíváncsiság. Úgyhogy el is kezdte visszafelé terelni a nyájat, és alkonyat felé ide is ért az apjához.

Ezek még akkor is hallgattak. A juhász napokat el tud tölteni hallgatva. Ha együtt vannak, együtt hallgatnak. Még ilyenkor, ha vizitába jön, akkor se vakognak.

— Hát az asszony — mondta az egyik vendégjuhász.

Aki megszólalt, nagy veres ember volt. Szeplős, nagy kemény ember. Kék szemű és verhenyes bajszú. Hogy a haja milyen volt, nemigen látszott, mert a kalap egész a szemöldökére volt akasztva.

A másik vendég is megmordult. Az kisebb ember volt, törpe orrú, vizsláto szemű. Szíjta a pipáját, odanézett, de nem szólt.

— Itt vót.
— Mikor?
— Van egy hete.
— Mikor gyün megint?
— Majd elgyün.
— Van eleség?
— Van valami.
— Elég lesz két hétre?
— Tíz napra.
— Tíz nap.

Újra hallgattak.

Most mán a gyerek is itt állott. Csak állott a görbe kampójára

támaszkodva, és szótlanul nézte a vendégeket. Szerette volna kitalálni, mit akarnak, minek jöttek, de nem mert szólani. Meg nem is akart. Ha azok nem, ő sem. Nem sürgős.

Mán lassan lefelé konyult a nap. Az is kíváncsian nézte a három embert, a se tudta, kik ezek s mit akarnak. Sajnálta is, hogy neki mán el kell menni a maga nyájával az akolba. Vajon odáig kisül-e?

Hát nem sült ki, mert csak feküdt a három ember és pipázott. Ültek, keresztbe vetett lábbal.

A vendéglátó gazda csak egyszer pillantott körül, akkor is úgy tett mintha a nyáj után nézne, pedig azt nézte, hogy a botja kézügybe van-e?

Mikor a nap lement, egy kicsit megelevenedett a határ. Madarak kezdtek felettük repkedni, apró madarak nagy csapatban. A muslincák felhősen kavarodtak fel a fűből vagy honnan, arra vadásztak.

— Hallod.
— No.
— Van neked egy szíjjad?
— Van.
— Láttam tavaly búcsúkor, ki van verve rézzel.
— Megvan.
— Aztat kéne eladni.
— Eladni?
— El.
— Nem eladó.
— Nem?
— Nem.
— Mír nem?
— Hát csak nem. Magamnak csináltam.
— Magadnak?
— Magamnak. Meg a fiamnak.
— Meg a fiadnak?
— Annak.
— Kettőtöknek?
— Hát.

Evvel újra tovább ültek.

Aztán már egészen setét lett. Olyan hirtelen lett setét, mintha elfújták volna a gyertyát.

— Hát nem adod el?
— Mondtam.

Erre a nagyobbik juhász vette a botját, s csendesen közelebb

húzta magához, mintha fel akarna állani. A gazdajuhász meg se moccant, lesett, mint a komondor, de résen volt.

— Ez az utolsó szavad?

De mán akkor a gazda ugrott is felfelé. A másik kettő meg rá.

Egy-kettő, csattantak a botok. Elébb a két bot az egy boton, azután az egyik bot a gazda fejin.

Az megtántorodott.

— Ezir gyüttetek?

Nem szólhatott többet, a két vadember ráhajtott, és egy perc alatt agyonra verték. Ott feküdt a juhász a földön, s még akkor is vágtak egyet-egyet rajta.

A kisfiú ott volt mellettük, s csak nézett. Olyan hirtelen esett a dolog, hogy meg se moccanhatott.

— Vedd le az apád szíjját — mondta neki a veres ember.

A fiú állott.

— Veszed le rögtön?

A gyerek halálsápadtan s az embereket szemmel tartva, odament az apjához, s annak a derekáról leoldotta a szíjat.

— Add ide.

A gyerek a szíjat felemelte, s nézte, hogy melyiknek adja oda. Csak nézett, s nem vette észre, hogy az egyik bot a levegőbe emelkedett és fején érte. Olyan sújtást kapott, hogy abba a percbe leesett, s kiadta a lelkét.

A négy kutya, mintha nem értette volna a dolgot, csak most jött észbe. A két komondor nekiesett a másik kettőnek s torkon kapta egymást és hempergett. Vérben és nyíva, ordítva.

A puli meg ráugrott a veres juhászra s a lábába harapott. Az a botjával verte s rúgta, míg agyon nem csaphatta.

A négy komondort látni se lehetett a sötétben. Azok kikészítették egymást.

A két ember állva, botra támaszkodva várta el, míg a kutyáik végeztek, s mikor azok véresen és sebeiket nyalogatva a közelbe jöttek, akkor azt mondta a veres juhász:

— Kaparjatok.

A két kutya hozzáfogott kaparni. Gödröt. De lassan ment.

Erre az emberek elővették a szamár hátáról a kurta nyelű ásót, és segítettek nekik.

Hogy a gödör megvót, a kisebb juhász fogta a gyereket, beletette. De az ember mégis nagy vót.

— Ott a szíj.

Rákötötte a nyakára, avval húzta bele.

Mire a hold feljött, akkorra be volt kaparva a vendéglátó gaz-

da fiastól és a három kutyájával. Tüzet raktak a sírra ganéból, s megsütötték a szalonnájukat. Jóízűen megvacsoráztak.

— No e megvan — mondta a veres juhász —, akkor ballagjunk.

Megindította a nyáját, a háromszáz juh elindult a pusztán, de nehezen indult meg, mert már szerettek volna éccakázni. Nem értették, hogy mért kell éhomra tovább sétálni a nagyságos pusztán. De ha kell, csak mentek. Utánuk ballagdogált a négy szamár meg a két sebesült komondor.

A két juhász nyugalmasan lépdelt megettük.

2

Tíz nap múlva egy magas, fekete asszony bodászott a nagy pusztán.

Fejér vászonruhája volt, a lábán nagy bocskor volt, madzaggal erősen megkötözve, és feje be volt kötve vászonkendővel.

A hátán batyu volt, s sebesen ment, pedig már harmadik napja gyalogolt. Nagyon messze van a falu, mert az ura, hogy a maga nyáját legeltette, nem könnyen kapott mezőt.

Már örült a szíve, mikor meglátta messziről a görbe vadkörtefát, ennek a táján szokott volt az ő ura legeltetni.

De most sehol se látta az embert.

Tanya, falu errefelé napi járóföldre nem volt. Ember sehol, csak a merő puszta. Ha valaki nincs a helyén, azt meglelni s megkeresni ember nem tudja. Lelte a régi tűzhelyet, elüldögélt felette.

Az egész napot járta azon a tájon, ahol emlékezett. De még a nyáj nyomát se lelte Nem találta a friss csapást, az apró fényes birkabogyókat. Elszáradt régi nyomok, több hetes. Eső is volt, vihar, már régen elmosta.

Meghált a nagy és ijedelmes ég alatt, s nem bírta ésszel felérni, hova lett az ember. Kevés szunnyadás után útra kelt napkelet felé, hogy más juhászokat leljen, akik talán tudnak valamit róla mondani.

Elérkezett olyan tájra, hogy füstöt látott, vidám füstöt.

Ez nem az ő embere, már a tűzből látta. Az ő emberének, szegénynek még arra se volt kedve, hogy tüzet égessen, ha nem kellett. Szárazon szeretett mindent s hidegen az ételt. Az reggelibe sose rakott tüzet, úgy ette a kenyeret, szalonnát s hajmát.

Csak déllére tüzelt, vagy estére, hogy tarhonyát vagy lebbencset vessen, azt is a gyerek miatt.

Nagy veszett kutyák rontottak rá, de nem félt tőlük, tudott a nyelvükön, juhászgyermek volt, juhászné maga is. A kutyák aztán csahitoltak, de nem bántották.

— Jó napot, jóemberek — állított be a tűzhöz.

Nagy veres juhászgazda volt ott, három bojtár.

— Nem látták, merre jár az én uram a nyájjal. Az az én uram, aki napnyugatra jár.

— Háromszáz birkával.

— Háromszázzal, igen. Az az, éppen az. Bodri juhász. Az a neve nekie.

— No üjjön le kend, nénémasszony.

Az asszony csak állott, de hogy nem volt sürgős a szó, kicsit leguggolt úgy batyustól, s a két bokájára guggolva, juhászosan pihent.

— Hát én nem tudom, merre van az ura. Elment napnyugtára.

— Ugyan hová ment volna.

— Azt meg nem mondta, hová megy. Dunántúlra eredt.

— Dunántúlra?

— Tizenkét napja vagy tizenhárom, erre járt. Mondta, hogy egy kicsit el kell innen menni neki, mert valami baja van a fogdmegekkel.

— Neki?

— Neki.

— Fogdmegekkel?

— Törvénnyel.

— Sose mondta. Éppen ma két hete voltam itt nálla. Nem szólt felőle.

— Hallgató ember volt.

— Hallgató, de azt megmondta.

A veres juhász odaadta a villát, amivel a bográcsot keverte.

— No egyék kend.

— Ettem.

— Egyék csak, mintha a magáét enné. Nem szánom én kendtül.

De az asszony csak megingatta a fejét. Nem nyúlt a villához, nem merítette a bográcsba, pedig abba jó hús volt, kásával. Jól élnek ezek így reggelente már.

Nézte a juhokat. Volt ott vegyesen birka is, magyarszőrű juh

is. Csak nézte, csak nézte mereven, mintha a magáét nézné. Ha az ura elment, nem lesz neki többet se birkája, se juha.

— Még arra is emlékszek — mondta a veres juhász —, hogy mikor itt járt, volt neki egy szíjja. Rézzel volt kiverve.

— Az ű vót — mondta az asszony —, szerette aztat a szíjjat, mindig derekán viselte.

— Kértem tűlle, adja ide, nem adta.

— Nem. Azt nem adta volna senkinek ez világon.

— Ígértem neki mindent, de meg se billent rá.

— Ó, én lelkem, egy uram — riadt fel az asszony, s a kezeit összekulcsolta.

— Akkor mondta, hogy el kell neki menni.

— Mondott-e engem?

— Nem, csak kérdeztem, nem felelt.

— Egy szót se?

— Annyit mondott: vót itt. Kérdeztem, mikor: vagy egy hete. Így mondta.

— Vagy egy hete? Úgy mondta?

— Úgy.

— De hát akkor csak egy hete, hogy itt járt.

— Csak egy hete vóna?

Az asszony körülnézett a legényeken, de azok nem tudták.

— Ezek nem látták, mert akkor még nem voltak itt.

— Hun vótak?

— Ki erre, ki arra.

— Újak?

— Újak, nem újak, nem vótak velem.

— Mégis akkor minek gyütt?

— Csak elgyütt. Erre került a nyájjal, kicsit eldarvadozott. Valaminek kelletett lenni, mert nagyon hallgatott.

— Ű vót — mondta az asszony.

Száraz szemekkel nézett maga elé, de egyre jobban nyugtalan lett a szíve.

— Semmi jelt nem hagyott?

— Jelt? Minek? Nem volt olyan adó.

— Hát akkor . . .

Felállott.

— A gyerek nem vót vele?

— Gyerek? Láttam eccer, egy suttyó gyerekkel ketten voltak a nyájjal.

— Igen.

— Két komondora is vót, meg egy pulija.

— Úgya, úgy.

— Hát várja meg, talán visszagyün őszre.
— Majd utánamék.
— Hát csak menjen kend. Itt is elmaradhat. Vagyunk emberek Itt is elmaradhat egy napot.
— Dunántúlra mondta?
— Dunántúlra.
— Hát akkor elmegyek utána a Dunántúlra.
— Csak mindig napszállat felé.
— Majd megkérdezem.

Evvel az asszony felállt, megrázta a vállán a batyuját, aztán biccentett egy kicsit s elment.

A juhászok soká néztek utána. Ettek, ittak. Bort a csobolyóból. Azután felkeltek, s a nyáj után néztek.

Az asszony pedig ment, ment, elment. Elveszett a nagy pusztán. A nap egyre feljebb hágott az égen, s nézte, ahogy a fekete asszony vászonfehérben tovább ballagott a pusztán. Az pedig csak ment, csak ment. Haza se nézett, csak elment, addig ment, addig ment, míg a puszta el nem nyelte. Addig ment, addig ment, míg el nem érte a Dunát. Azon is átalment, ladikos embert lelt, az áttette. És ment.

Ment, amerre hallotta, hogy juhászok szoktak legeltetni.

Ment az egész nyáron, ment, amíg csak a hó le nem esett, minden fődet bejárt, minden nyájat megkeresett, minden juhásszal leült, s megkérdezte, nem láttak-e ilyen meg ilyen derék kis hallgatag embert a háromszáz juhával.

Téllére hazament a falujába. Kinyitotta a házat az ereszbe dugott kulccsal, s eltöltötte a telet. Mán akkorára a malaca is megnőtt, a tyúkjai, csibéi megszaporodtak, mert a szomszédok vigyáztak rá, míg ő odajárt.

Tavasz nyíltával nem bírt maradni tovább. Volt a pulinak egy fia, az is olyan okos kis fekete kutya volt, azt mondta neki:

— Gyere puji, keressük meg a gazdád nyomát.

Ment újra a pusztára. Vitt magával, amit a hátán vihetett, s kigyalogolt, ahol tavaly hagyta volt a gazdát.

Rátalált a nagy körtefára megint. Letanyázott, mintha ott akarta volna eltölteni a nyarat.

Ott is volt két hétig, háromig, nem számolta. A kutyát őrizte. Mikor elfogyott az elesége, megint hazament, s aztán újra megpakolta magát és kiment. Ki a nagy pusztába, ahol már más juhász terelte a nyájat.

Teltek a meleg napok, az esős napok. De ő nem tudott elszakadni a helytől, csak téblábolt a nagy merevenben.

Egyszer augusztusban a puli valamit talált. Egy kalapot hozott.

— Az uramé — mondta az asszony —, hol vetted puji?

A kutya elvezette.

Egy kicsi, sima homokban kotort a kutya. Dühösen vakogva, csahintva, vicsorgatva. Kapart.

Aztán egy kezet kapart ki.

Az asszony a tíz körmével esett neki a homoknak, s nemsokára ott volt előtte az ura. Megrothadva, megundokodva. A nyakán volt a rézveretes szíj.

A fiát is meglelte. Úgy feküdt a gyerek hason, a fejében volt a nagy kalapja, ahogy azt megemelte, ott volt a fejecskéjén a nagy szakadás. Nézte az anya száraz szemmel. Csak egy botütés és vége. Nem szenvedett soká.

Egész nap élült a sír mellett. Estére bekaparta a homokot. Kis dombot rakott rá s a dombba két kórót tűzött kereszt formán, akkor elment kelet felé.

Reggelre nyájat ért.

— Hun van az a veres juhász — kérdezte —, aki tavaly errefelé legelt?

— Szögedébe — mondták idegen juhászok.

— Úgye.

— Sok csintalanságot leltek rá a pandúrok, elvitték vallatni.

Az asszony meg se szállt, elindult s ment Szögedébe.

Harmadnap odaért. Ment a csendbiztoshoz, s mindent előmondott.

Pandúrok mentek ki, s őt is vitték, szekéren, lovon.

Felásták a sírt, leírták, amit láttak. Levették a szíjat a hótt juhászról s vissza Szögedébe.

3

A vizsgálóbiztos vallatott.

Egyik rabot a másik után. Szó szóra ment, ez a szó a másikra hajazott, a veres juhászra lassan sereg lopás, gyilkosság igazolódott. Már megérett a kötél, mikor azt mondja a vizsgáló ember:

— Hát a Bodri juhász?

A veres ember szeme meg se rezdült.

— Bodri juhász?

— Az, úgy hívták, míg élt.

— Míg élt?
— Míg élt, Bodri juhász volt a neve. Hát az hova lött?
— Nem esmerem, uram.
— Ott legeltetett kendtek mellett a csobori pusztán. A kisfiával.
— Lehetséges.
— Esmeri mán?
— Hajazok. Amék elment a Dunántúlra.
— Azt kellene tudni, hova ment. Dunántúlra-e vagy merre?
— Vót nálam, mikor elment, igen. Hogy valami baja van a törvénnyel, egy időre elmegy napszállatra.
— Szállatra vagy nyugovásra?
— Nyugovásra, gondolom.
— Én is úgy gondolom. Hát azt is kend nyugtatta el.
— Én, uram?
— Fiával egybe.
— Soha, uram.
— Nézze, gazda, magának mán úgyis kész az igazság. Még ezt az egyet meg kell ismernie. Mit tett magának a Bodri juhász?
— Semmit, uram.
— Semmit se tett?
— Nekem egy szalmaszálat se tett keresztbe.
— Akkor mér mondta kend a csűri csárdában, hogy Bodri juhász is ott legeltet, ahun nem kéne?
A veres juhász megrántotta a szemöldökét.
— Nem mondtam én azt.
— Hallották.
— Azt nem hallotta senki fia.
— Hallották, maga tudja jól. Kinek mondta?
— Ha mondtam, nem azért mondtam.
— Hát miért?
— Nem miatta szóltam, juhásznak ott szabad legeltetni, ahova szegődése volt.
— Háromszáz juha volt. Hova lett vele? Föd hátán el nem sikkadhatott. Igaz?
— Igaz.
— De ha ő nincs, a juhának meg kell lenni. Birka vót, vagy juh?
— Inkább birka vót, ha vót.
— Vót, vót. Övé vót, vagy uraságé vót?
— Ű tudná megmondani.
— Magának hogy mondta?

— Én nem szóltam vele soha.
— Akkor honnan tudja?
— Mondták. Láttam. Mellettem legeltetett. Nem volt beszélő ember. Hallgató ember vót.
— Hallgatott?
— Hát . . . hallgatott.
— Akkor is hallgatott?
— Mikor?
— Mikor kendtek agyonverték a bottal. Ütet is meg a fiát is.
— Fia is vót?
— Vót egy fia. Csak egyet vágott kend a fejére, kész vót.
— Ne tessék nekem ilyet mondani. Én nem beszéltem vele soha, se vele, se a fiával.
— Ha nem beszélt, akkor nem beszélhetett. Hallgatós ember volt.
— Mit akar tőlem a tekintetes úr?
— Hogy megkönnyebbüljön. Eggyel több vagy kevesebb.
— Ami nem illet, nem vállalhatom.
— Gondolkozzon rajta.
— Nincs mit gondolkozzak.
— Ásót is vittek magukkal?
— Ásót?
— A szamáron.
— Szamáron?
— Mer tiszta munka vót.
— Nem enyém, uram.
— A birkát elhajtották?
— Vót nekem birkám, tekintetes uram, nem vótam kíváncsi a máséra.
— Pedig szép birka vót. Háromszáz. Derék ember vót a Bodri juhász. Maga szerezte, maga takarította.
— Lehetséges. Nem tudok felőle.
— Ott van a birka még most is a nyájjal, vagy eladta kend?
— Nekem ilyet ne tessék mondani.
— Hajja-e kend? nem gyermek! Aki beismerte minden bűnét, ne cigánykodjon háromszáz birka miatt. Mi az kendnek? Most mikor már tisztán mehet az isten elibe, a Bodri juhász szennyezze be a lelkit kendnek?
— Nem tehetek róla.
— Szembe köpöm kendet, mint egy taknyos gyereket. Odamentek napszállat után, fejbe ütötték, a kutyákat is elölték, a homokba ásták.

A veres juhász megmakacsolta magát, a szeme égett, és szembenézett a vizsgálóbíróval.

— Nem illet, uram.

— Lóduljon kend, pimasz. Nem akarom többet kendet látni.

A juhász megingott.

— Ki a szemem elől. Nyájajuhász kend? Csorvasz himpellér! Tudja meg, hogy az akasztófán sem lesz békessége.

— Ami nem enyém, nem vehetem magamra.

— Mars!

A juhász megfordult, s elindult nagy, kemény léptekkel az ajtó felé. Mikor odaért, s a kezét akarta tenni a kilincsre, hátratántorodott.

Nem tudott a kilincshez nyúlni. Nem tudott moccanni, csak nézett, nézett mereven, és a szája elkezdett habot verni.

A kilincsre akasztva ott lógott a szíj rézzel kiverve.

A juhász lassan a fejéhez nyúlt, aztán visszafordult.

— Tekintetes uram . . . Beismerem . . .

A vizsgálóbíró nem szólt egy szót se, csak nézett az emberre parázs szemmel, csak úgy égett a szeme.

— Mink öltük meg Bodri juhászt a háromszáz birkájáért, meg a két szamaráért.

Evvel meghajtotta a fejét.

A vizsgálóbíró nézte, azután csengetett.

Két pandúr lépett be.

— Vigyétek. Adjatok neki huszonöt botot.

A juhász lehajtotta a fejét, és megrokkantan ment ki az ajtón.

— Köszönöm alássan.

A bíró utánanézett s eltűnődött:

— Barbárok.

Széntolvajok

A Dunán aranyos reggeli köd. Alul, a víz fölött sűrű, tejes a színe. Följebb, a budai torony fölött mintha megolvadt volna a ködben a napsugár. Aranypára ez, valami hideg, ritkás aranygőz, amiről részeg alkimisták álmodhattak valaha. És a parton a fák felnyúlnak a ködbe, felágaskodnak az aranyfüstbe, megmaradt néhány rozsdaszínű levelüket, lombrongyaikat fürösztik benne. Minden elolvadt ebben az őszi párában. Egy régi pasztell a tájkép, amit letöröltek.

Valami nagy folt jön a parti úton, révedezve. Aztán kiáltás is hallatszik, de tompa, otthonos hang: mintha szobában volnánk. A nagy folt küszködik a ködděl, aztán nagy nehezen kiküszködik belőle. Most már látni, hogy kocsi, amely szenet hoz. A bakon három víg legény ül. Bolti bányászok, maszatos képű városi szénemberek, akik komikusan hatnak a nagy széntömeg szomszédságában. Hol van már ezektől a tárna, akna, bányalég, a fekete izzadtság, a fehér rémület! Az ő szenük már szelídített ásvány, többé nem eleven, gyilkos valami, hanem döglött fekete tömeg. Elöl be van fogva a kocsiba két szegény öreg ló: az őseik vadul nyargalásztak, tiportak, és ők most szenet húznak. A szén is így van befogva ebbe a szekérbe. Szegény, öreg, dobálni való, hasogatni való, elporlásnak indult ásvány, ami nyomorult szervetlen háziállattá vedlett. És a három víg álbányász uralkodik az állaton is, a fekete kövön is. Komikusak ők, mert olyan messze vannak a szénbányától, mint a mészároslegény a pásztortól, aki a barmot őrizte, mikor még nem hús volt, hanem állat.

Kiáltoznak.

— Hahó! Köd előttem, köd utánam — mondja az egyik.

A másik nagyot szól:

— Hoó!

Felmászik a szekérre, a szénkupac tetejére.

— Oda le — mond a harmadik.

— Ahun a bokor.

Az első köp. És bölcsen mondja:

— Csak oda.

Valami zuhan. Aki fenn áll, kihajít egy nagy darabot a kocsiból. A fekete kő zuhan, gurul a rozsdás gyepen, nekimegy a bokornak, alája búvik és megáll.

— Gyerünk! — izgatja a másik.

— Itt is van bokor.

A kocsis bólogat:

— Csak oda.

És megint nekilódul a ködbe egy nagy darab szén. Lepottyan, kettétörik. Nekizörren a bokornak, és ez is megbúvik alatta.

A két öreg ló kínlódva megy tovább. Nem érzi, hogy egyre könnyebbedik a munka, kisebbedik a súly. A fizika nagyon hideg és felette erkölcstelen, sőt igazságtalan tételek összessége. Ezt jól tudom, különben azt mondanám, hogy azért nem lett könnyebb a szekér, mert erkölcstelen úton fogyott a súlya. Kár, hogy nem éltünk ezer évvel ezelőtt. Akkor még tíz közül kilenc elhitte volna, hogyha száz fontból kettőt ellopnak, a száz font mégiscsak száz font marad. Ma ezt tíz közül csak egy hiszi el: a szénkereskedő.

Tehát loptak a fiúk, és nevettek hozzá. Lopni valami nagyon vidám és mulattató dolog lehet. Talán oly vidám, oly mulatságos és oly boldogító, mint amilyen borús, szomorú és keserű az ellentéte: a tisztes kenyérkereső munka. Hiszen legszívesebben azok lopnak, akik legjobban szeretik a mulatságot és az örömet: a gyerekek meg az asszonyok. Mi ezt nem is tudjuk. A dédunokám unokája majd mesél arról a nagy felujjongásról, ami lészen, ha felszabadulnak a lelkek mindama rengeteg súlyok alól, amiket a tulajdon szentsége rak a mi életünkre.

— Gyerünk, gyerünk! — hangzott vígan a bakról a szénlopók friss indulója.

— Hóopp! — röpült a Kleinberger úr szene. Egyik a másik után. Legnagyobb, legkövérebb darabok. A fél kályhára elég nagy kölöncök.

— Gyerünk, gyerünk! — szólt egyre a tolvajmars. — Bokorba! Csak a bokorba!

— Csak oda — mondta a basszus.

Mulattak, vigadoztak, ez valami igen finom izgalom lehetett, kéjesebb, mint a kártya, örömmel telibb, mint az alkohol.

A módszer egyébként oly régi, mint maga a szén. Odafelé menet kidobálni a kocsiból egy csomó szenet, visszafelé jövet pedig fölszedni darabonként. A szén, ha esze volt, szintén mulatott ezen. Hogy hogyan nem változik az ember! Évezrek kellenek,

míg barna lignitből kékesfekete antracit válik. De őt már így lopták barna ifjúságában is a cölöpépítő emberek. S ha majd elporlott szürke málladék lesz, így fogják lopni a léghajón repülők is.

Az utolsó kövér darabot a kikötőhídnál hajították le. Ott tudniillik megszakadt a bokrok sora. Fájt a szíve Tucsiknak fenn a szénhalom tetején, hogy nem lehet már többet. Egy kicsit sajnálta, hogy oly ritkán hajigálta. „Lehetett volna még vagy kettőt" — gondolta, és eszébe jutott két szép sűrű bokor, amit nem tisztelt meg. Így néz vissza a haldokló az életére. Mindig vannak bokrok, amik mellett elmentünk. És minden kis negyedóra egy egész élet, teli mulasztással. Szinte mindegy, hogy hatvan év-e vagy egy negyedóra. És teljesen mindegy, hogy lopni mulasztottam-e el vagy adni.

Fenn a szálló kapujában már várta őket a portás:

— Most gyönnek?

— Hát mikor?

— Már reggel kellett volna.

Megállt a kocsi.

— Balra, aztán hátra! — ordított a portás fölénnyel. — A pinceablak nyitva van.

És hogy lassan cihelődtek, rájuk szólt:

— Gyerünk, gyerünk!

De ez már nem volt a lelkes tolvajmars „gyerünk"-je. Ez már a felelősséges kötelességtudásé volt. Ez már komor siettető, sivár volt, mint maga a kötelesség. Ezt már nem tolvajok mondták, hanem a tiszteletre méltó portás, aki dehogyis lop szenet. Ő inget lop. Ő törülközőt lop. Ő egy kultúrtolvaj: neki ipari termék kell.

Megkerülte a négyemeletes hotelt a kocsi, s azontúl dörögve, csattogva gördült le a pincébe a szén. Végigdübörgött a deszkán, amint legurították, és egyik kis mennydörgés pontosan követte a másikat.

— Szenet hoztak! — mondta a néhány kései vendég. — Itt az ősz.

A pince felől egyre durrogott, morgott a szénlavina.

— Jön a tél — mondta a kövér öreg hotel-szobaleány, az a bizonyos, akinek kétszer kell csengetni.

Kinézett a padlásiyukon.

Oszlófélben volt a köd. Felszítta a nap aranyát, fölmelegedett tőle és elillant. A gyönyörű, langyos, sárga fény elömlött a tájon. A Duna olyan volt, mint a folyós opál. Parasztleányok —

kertészleányok — lassú, ringó mozgással söpörték a lehullott levelet. Nyugalmas, édes őszi reggel volt ez.

A kövér szobaleány meglátott a padláslyukból egy hordárt.

— Gyön már — mondta.

Azzal lesietett az első emeletre, a húszas szobába. Bekopogtatott:

— Nagysága kérem, gyön már a hordár a targoncával.

Özvegy Sikoróné a pamlagon ült, bepakolt kosarak és kofferek közt.

— Ideje már — mondta. — Hallja? Hallja?

Füleltek. Gurult a szén, gurult, robogott le a pincébe.

— Itt a tél!

Egy kis zsidó hordár kopogtatott az ajtón. Bejött:

— Kezicsókolom.

Özvegy Sikoróné feltápászkodott a pamlagról. Nagyon beteg, nagyon öregasszony volt. Sóhajtva mondta:

— Hát gyerünk.

Ez aztán még annál is komolyabb volt, mint amikor a portás mondta, hogy „gyerünk". Ez volt az igazi. Gyerünk. Gyerünk elmúlni, gyerünk meghalni, gyerünk a csöndes temetőbe, a többi öregasszony mellé. Özvegy Sikoróné már nem lopott semmit. Talán azért is volt ilyen szomorú. Ötőle már nem hagyta magát ellopni senki és semmi.

A hordár kicsiny, vörös arcú ember volt. Arany óralánc fityegett a mellén. Látszott rajta, hogy jómódú férfiú, s épp most van azon a ponton, hogy abbahagyja a hordárságot valami kisebb szállító üzletért. Hordárságának ezen úgyszólván utolsó akkordjai voltak ezek a kis targoncás hurcolkodási üzletek. Ő most be fog lépni a szállítócégek közé, s lesz a leggazdagabb hordárból a legrongyosabb speditőr.

Tíz perc múlva fel volt rakva özvegy Sikoróné minden holmija a targoncára. Szépen átkötötte spárgával, miközben vegyest magyarul és németül fuldokolt. Aztán hátralökte fején a vörös sapkát, és elkiáltotta magát: — Jozef!

Erre a szóra előjött valaki a hotel mögül. A hordár igavonó állatja volt. Vizenyős, penészes-zöld arc, valami lélektelen, állatias kis sápadt karikatúra, szabálytalanul nőtt szőrökkel az ajka fölött — olyan volt szegény, mintha nem is lett volna ilyen zöld és ilyen rút, hanem csak megnézte volna magát egy tízkrajcáros, hólyagos, ordináré tükörben, és azontúl mindig azzal a pofával járt volna, amit akkor ott látott. Bő nadrág lötyögött rajta, s a kabátja ujja a körméig ért. Valami kövér ember gyakorolhatta

vele szemben a jótékonyságnak amaz undorító nemét, hogy odaadta neki viselt ruháját.

Ez a vékony, zöld Jozef befogta magát a kis szekérbe, és nekifeszült a munkának. Lassan, kínosan húzta el a holmit. A kis vörös hordár pedig fogta özvegy Sikoróné tolószékét, és virgoncan indult a könnyű teherrel a Jozef után. Elébe került, s azontúl lassú ballagással ment ez a szép menet: elöl a tolószék, aztán a hordár, aztán a Jozef, aztán a telerakott kocsi.

Mikor felkanyarodtak arra az útra, ahol az imént a szenesek jöttek, a hordár köszönt a rendőrnek. A hordár mindig köszön a rendőrnek. A hordár mindenkinek köszön, mert az ő üzleténél a nagy ismeretkör a fő, s ezt csak úgy tarthatja fönn, ha zsúrokra jár az illetőkhöz, vagy ha a bosszantásig sokszor köszön. Ő ez utóbbit választja.

Amint ballagnak az úton a nyikorgó kis kocsival, egyszerre csak megáll a penészszínű emberke.

Fölemeli a fejét, mint a kutya, mikor megszimatolt valamit.

— Eislitzer úr — mondja csöndesen.

A hordár megáll. Az egész menet megáll. Láttatok már terhet cipelő embert? Ezekben, mikor cipelnek, egyre jobban gyülemlik az undor a munkájuk iránt. De csak viszik, viszik a terhet. Mikor aztán már nagyon tele vannak undorral, akkor elég egy hang, egy idegen mozdulat, egy akármicsoda, ami fölrezzenti őket — megállnak. A fáradtság meg a kedvetlenség nem elég arra, hogy megállítsa őket. Ennek a megállásnak ki kell sütődnie, mint az elektromos szikrának.

Csöndesen motyognak.

— Eislitzer úr — ismételte a zöld.

— Mi kell?

— Én itt szenet láttam.

— Milyen szenet?

— Jó szenet. Már ahogy jövünk itten, mindig nézem. Azt hittem, csak véletlenül volt ottan. De most már arrébb is volt egy, meg az előbb is volt egy, meg itt most van egy. Itten stibicelni akarják a szenesek a szenet.

— Aha! — mondja Eislitzer úr.

És a következő percben már elhagyottan állt a fehér úton a tolószék meg a kis kocsi. A rúdja oldalt fordult, a part felé, mintha utánuk nézett volna.

A két ember meg lenn motoszkált a gazban, a bokrok közt, a víz mellett.

Titokzatosan beszélgettek:

— Hűhá! — mondta az igavonó. — Ez itt egy nagy.

— Ez lopás — mondta Eislitzer úr.

Le-lebuktak, szedték a hónuk alá a széndarabokat. Furcsa két állat volt: két kis elkényszeredett városi bestia, aki szenet legel. Eislitzer úrnak is volt a kezében egy szép, nagy fényes darab. Szerelmesen nézett rá, és méregette a súlyát:

— Ez maga öt kiló.

— Itt is van! — súgta mohón a másik. — Ezt is fölveszem.

Eislitzer úr szétnézett a tájon.

— Hallatlan! — mondta. És hozzátette: — Ott is van.

Mikor már annyit szedtek fel, hogy nem bírtak többet, az igavonó csöndesen röhögött Eislitzer úr felé:

— Most ők ide eldugták, most mi innen elvisszük.

— Elvisszük? — kérdezte a hordár. — Miért visszük el? Hogy gondolja maga, hogy elvisszük? Mit gondol maga? Talán azt hiszi, hogy elvisszük? Miért vinnénk el?

— No persze — mondta a másik.

És egy kicsit csudálkozva néztek egymásra, mert mind a kettőnek tele volt a keze szénnel. Eislitzer úr végre feltalálta magát: — Föltesszük a kocsira.

Föl is tették. Aztán tovább ballagott a menet. Messziről a hotel felől sejtelmesen hangzott feléjük a pincébe guruló szén robogása.

— Fognak ezek bámulni! Visszajönnek és majd keresik. De nem lesz! — mondta boldogan a Jozef, és húzta a kis kocsit, hogy majd megszakadt belé.

De arrébb megint megálltak. Egy bokor alól egy akkora darab sötétlett feléjük, hogy a hordárnak megdobbant a szíve.

— Hallatlan! — mondta. — Ilyen nagy darabokat lopnak.

Lerohant érte. Lihegve hozta fel. Csillogtatta a napon. Bizony ez is szép példány volt. Sötét fényű, finom nagy darab, itt-ott sárga ércfoltok ragyogtak rajta. A hordár a kocsira tette ezt is. Ránézett Jozefre. Ez sunyi pofával törölte az orrát. Mosolygott néhány szál bajuszszőre alatt. Erre hirtelen elkomolyodott Eislitzer úr arca:

— Ez föl lesz jelentve — ismételte Eislitzer úr, és lerohant egy újabb darabért. Alulról felkiáltott:

— Amit csak lát, mind szedje föl, ez mind föl lesz jelentve, és vissza lesz adva!

Egyelőre talán nem vette olyan nagyon szigorúan ezt a följelentést és visszaadást. De eddig nem volt erkölcsi alapja ahhoz,

hogy fölszedhesse a már félig ellopott szenet. Ezzel a kijelentéssel érkezett meg az erkölcsi alap és a jog a szén fölszedésére.

Csak föl legyen rakva a kocsira, a ládák és kosarak közé. Aztán, ha már egyszer ott van, majd meglátjuk a többit.

Mentek, mendegéltek, meg-megálltak az úton a kopaszodó fák közt. Már fekete volt a kis kocsi a sok széntől. A tolószéket a kocsihoz kötötték, s most már a hordár, maga Eislitzer úr is befogta magát a rúd mellé. Együtt húzták a kocsit. Némán mentek egymás mellett, és Jozef nagyon kíváncsi volt arra, hogy mi lesz a szénnel. Hideg idők jártak. Maholnap itt a tél. Egy kis póklábú vaskályha jelent meg előtte, amely úgy be van fűtve, hogy csak úgy süt. „Ez jó volna" — gondolta. Eislitzer úr nem ezt gondolta. „A szenet el lehetne adni" — gondolta. A háznál minden krajcár kell. Ez tiszta haszon, talált pénz. Ez finom szén.

Egyszerre csak egy rendőr jött szembe.

— Ahá! — mondta Eislitzer úr, és olyan vörös lett, mint a sapkája.

Nyelt egyet. A rendőr szép, erélyes magyar volt. Szigorúság és fölény honolt az arcán.

— Igen, igen — mondá ok nélkül Eislitzer úr. — Igen, igen.

Megint nyelt.

— Hány óra? — kérdezte a kis embertől, de fél szemmel a rendőr felé nézett.

A rendőr egyre közelebb jött. Most megállott a hordár, kibújt a kötélből, és mélyen megemelte a sapkáját a rendőr előtt.

— Majd adok én ezeknek a disznóknak! — súgta Jozef felé. És a rendőr elé szaladt:

— Kérem — mondta —, hol van itt egy rendőrhivatal? Valami rendőrszoba vagy kapitányság? Följelentést akarok tenni.

A rendőr egy kis piros batyuban ebédet vitt.

— Mi kell? — kérdezte haragosan

Eislitzer úr a szénre mutatott.

— Mit szól? Na, mit szól? Oda nézzen le a bokrokba . . . látja?

Elmondta neki az esetet. A rendőr letette a batyut a földre. Ő is megnézte a szenet. De az út túlsó végéről már jött a másik rendőr.

Akinek köszönt az imént a hordár.

— Igen — mondta ez —, engem már figyelmeztetett a kikötős. Ő már összeszedett egy csomót, mikor arra mentem.

(— Ő is? — gondolta Eislitzer úr.)

— Ezzel egy hétig lehetne fűteni — mondta az egyik rendőr. A másik így szólt:

— Hát még ami arrább van? Van ott két hétre való még. Végigjártam a partot, minden bokor alatt van.

Megjelent a kikötős is, rézgombos kabátban. Lihegve szólt:

— A vízbe is dobtak, biztos úr. Nem bele, csak oda a szélére, hogy el ne vigye.

Nézte a kocsira rakott szenet. Mosolygott. Szerette ő is a szenet.

— Aj, ha! — mondta. — Maguk már fölszedték?

— Pardon! — kiáltott Eislitzer úr. — Mink följelentést tettünk!

Most ott álltak mind egy csomóban. A vörös batyus rendőr, szegény budai házmester, akinek hat gyereke volt — így becslés után — meg a másik rendőr, akinek lerítt az arcáról, hogy szeretne lefeküdni, és negyvennyolc órát aludni egyhuzamban. Aztán Eislitzer úr meg a segédje, a szegény ember-állat, aki híg kávéval felduzzasztott kenyéren élt meg liszttel kevert meleg vízen. Aztán a kikötős, aki pontonokon lakott egy kis kerek ablakos kalyibában, és télen azzal fűtött, ami deszkahulladékot nyáron kihalászott a Dunából. Mind, mind szegények és nyomorultak voltak, betegek a rossz lakásuktól és a rettenetes, az emésztő, a sírba kergető pénzhiánytól. Csupa megroggyant, megsápadt paraszt, kivéve az egy Eislitzer urat, aki gazdag volt, mert mindennap egyszer húst is evett.

— Meg kell fogni őket, ha visszajönnek — mondta a kikötős. — Én ott voltam a hotelben, láttam, hogy már lerakodtak. Jönnek mindjárt vissza.

Az igavonó mosolygott. Örült, hogy a gazembereket meg fogják fogni. De sajnálta a szép szenet. A kikötős a kezébe vett egy darabot.

— Jó volna nekem! — mondta nevetve, mesterkélten, erőltetetten nevetett, hogy valahogy komolyan ne vegyék, amit mondott. De közben oly fájdalmas vággyal nézett a szénre, hogy Eislitzer úr kivette a kezéből, mondván:

— Csak tegye vissza.

— Einheizen! — mondta az igavonó. — Jól befűteni, mikor jön a fagy.

A fejét vakarta. Félt a fagytól. Ezt ő ismerte. Ez az ő szakmája volt, egye meg a fene.

A két rendőr nem szólt semmit. Ezeknek már nagy gyakorlatuk volt abban, hogy ne kívánják meg a gazdátlan holmit. Ők már átélték ezt az érzést az első talált erszénynél, amit egy cilinderes úr a markukba nyomott, az első elgázolt embernél, aki-

nek a zsebéből hivatalból kiszedték a négy forint hatvankét krajcárt, az első rongyos kóficnál, akinek a kezéből kicsavarták a lopott óraláncot. Ez a gyakorlat, ez a becsület-tréning adta meg az arcuknak azt a komolyságot, mely majdnem olyan volt, mintha őszinte erkölcsi érzés lett volna. Ez is csak olyan mesterség, amit ki lehet tanulni. Mint ahogy az asztalos megtanul a gyaluval bánni, úgy tanul meg a rendőr becsületesnek lenni. Ez az ő munkája. És ha tizenkét órát volt egyfolytában becsületes, hát elfárad, és lefekszik aludni.

Az igavonó becsületes volt, mert ő felolvadt Eislitzer úr erős egyéniségében. Ha Eislitzer úr egy mellékúton megszökött volna a tolvajoktól lopott szénnel, akkor ő is vele szökött volna, s éppúgy örült volna annak, hogy sikerült a szenet hazaszöktetni, mint ahogy most örült annak, hogy sikerült a följelentés.

Eislitzer nem lopta el a szenet, mert habozott. Aki habozik, az máris morális lény. Mi a habozás? Mesterséges szünet, mely arra való, hogy egy kívülről jövő esemény döntsön a kérdésben. Aik habozva lop, olyan, mint aki dadogva hazudik. A dadogó hazug egy szóból négyet csinál, hogy teljék az idő, és történjék valami, ami szükségtelenné teszi a hazugság befejezését. Ezek a testnek, a matériának küzdelmei az elvek ellen, amelyek általában kormányozni szokták.

A kikötős — végül — azért nem lopta el a szenet, mert a többi már mind nem lopta el, és mert az események folytán most már ő is benne volt a becsületes, jogrend-védő társaságban.

Hirtelen felujjongott az igavonó ember. A távolba mutatott:

— Jönnek! Jönnek!

Valóban, jöttek visszafelé a raktári bányászok. A lovak most már trappoltak. A kocsis ült csupán a bakon. A másik kettő a kocsiban állott, komoly, nagyon komoly arccal. Már tapasztalták, hogy baj van. Valaki fölszedte a szenet. És most már csak menekülni akartak.

Mikor meglátták a csoportot, a kocsis meghúzta a gyeplőt. Most lépésben jött a kocsi. Ennél jobban nem is lehetett kifejezni azt, hogy milyen nagy bajban voltak a hajdan vidám, fekete legények.

A csoport az út közepére állt.

— Hohó! Hó! — ordított elöl Eislitzer úr. — Álljunk csak meg egy kicsit!

A kikötős elébük ment, és megfogta az egyik ló szájánál a gyeplőszárat.

— Mi az? — kérdezte rosszhiszeműen a kocsis. Tudta már szegény, hogy mi az.

A rendőrök félretolták Eislitzer urat. A legények leszállottak a kocsiról. Hivatalos dolgok következtek. Felíródtak a tanúk. Aztán a csoportból kivált az üres szeneskocsi, és elment a szomorú kocsissal. A kocsisnak jogosítványa van, őt meg lehet találni holnap is. A két víg legény a rendőrökkel maradt.

Aztán megindult a menet. Elöl mentek a rendőrök, a két legény, éhes, álmos rendőr a két maszatos emberrel, akik ketten aludtak egy vackon, három órát naponta. Aztán jött Eislitzer úr a tolószékkel, mellette a kikötős, aki még egyre szerelmesen nézte a szenet. Ezek mind, mind tanúk voltak. Mind mentek az őrszobára, ők is. Majd adnak ők ezeknek a gazembereknek! Aztán jött az özvegy Sikoróné holmijával a penészember, ravaszul mosolyogva, arcán az „úgy kell nekik" kifejezésével, de némileg büszkén, mert ő is tanú volt. Majd ad ő nekik!

Mentek a napon, ezen az édes, langyos októberi napon, vitték egymást a börtönbe a szegény emberek, a Kleinberger-cég néhány darab szene miatt — mindnyája tolvaj is lehetett volna, és mégis becsületes volt, mindnyája vádlott és vádló, tanú, följelentő, tolvajok tolvaja; egyiküknek se volt igaza, és mégis mindeniknek igaza volt, nem volt köztük semmi különbség, csakhogy az egyiknek penészszínű volt az arca, a másiknak meg szénporos, az egyiknek fehér forgós kalpagja és trenírozott becsülete volt, a másiknak rézzsinóros hajós sipkája és túlságos ellenőrzése, a harmadiknak vörös sapkája és gyönge akarata, de vitték egymást, mert együtt voltak, s mert összetartotta őket mindaz a sok gaz hazugság, amit a gazdag emberek annyi évezred óta a fejükbe vertek; — mentek egymás után, mert egymásra uszították őket a fent nevezett gazdagok, ennyi szegény nyomorultat, éheset, álmosat, fázót, beteget; — mentek, mert az egyiknek a gazdagok kardot csatoltak a derekára, a másiknak vörös sapkát nyomtak a fejébe, megtanították őket egymásra vigyázni — ezt a pár szegény rongyost és színes ruhás maskarát; — mentek oly komolyan, oly igazán, hogy ennél keservesebb, izgatóbb, lázítóbb, szívet elszomorítóbb menet nem is volt a világon soha.

De nem látta őket más, csak özvegy Sikoróné, aki elhajtatott mellettük egy konflison, és özvegy Sikoróné nem értett az egészből semmit, mert ő ma a halálra gondolt, a szép temetőre, ahol a többi fáradt öregasszonyok már szép sorjában feküsznek.

A másik csaló

A másik csaló neve: Pétör. Írhatnám Péternek is, de akkor mi lesz a történeti hitellel? Pétör az ő neve, senki se hívja másnak, és ha valami tudatlan ember Péternek szólítja, arra nem ért. Tudom magamról, mert én már kipróbáltam. Bent jártam az iskolájukban, és megkérdeztem, melyikük az a híres Péter: ötvenkét gyerek közül egy se vállalta. Nem a hírességet, hanem a Péterséget. Ezt abból hiszem, hogy arra se állt föl senki, mikor azt mondtam:

— Mert én ezt a körtét akarom odagurítani annak a Péternek, akit keresek.

A Pétereket a körte se szédítette meg. Pedig akkora körte volt, hogy négy Péter is beleharaphatott volna egyszerre az aprajából. De hát akit nem annak hívnak, az nem nyújtogathatja az ujját.

— Hát nem itt van az a bizonyos csaló Péter? — kérdezem a tanító úrtól.

— Dehogynem — mosolyog a tanító úr —, csak nem jól tetszett föltenni a kérdést. Pétörök, fölállni!

Fölugrott hát gyerek, Pétör nevezetű valamennyi.

— Melyik ezek közül most már az én Pétöröm?

— Ez ni — mutatott rá a tanító úr a legrongyosabbra. — Mondd meg a nevedet, Pétör fiam, szép értelmesen.

— Deák Pétör.

Mintha a magam gyerekhangja csendült volna vissza negyven-egynéhány ómladék esztendő elejéről. Amúgy is formázza Pétör a magam kisiskolás korát. Éppen olyan tatárképű, éppen olyan fésűt nem álló bozontú, no meg éppen olyan rongyoskás. Ha összemelegszünk, lehet, hogy le is fényképeztetem, s kielégítem a képével azokat a jó lelkeket, akik ifjúkori ábrázatom után érdeklődnek.

— Aztán tudsz-e te olvasni valami szépet, Pétör?

— Tudok.

— No, akkor olvass!

— De mit olvassak?
— Hát az olvasókönyvedet.
— Az ám, ha vóna.
— No, kérd el a szomszédodét, és nyisd föl akárhol — segíti ki a tanító úr.

Pétör szót fogad, és éppen arra az olvasmányra nyit, amelyik a világháborúról szól. Borzasztó szép olvasmány, nyolc- és kilencéves gyermekek örömére szerkesztve. Így kezdődik:

— Alig pergett le ezer év az idők rokkáján, a balsors nagy megpróbáltatásnak tette ki imádott hazánkat. I. Ferenc József uralkodása alatt kitört a vészteljes és végzetterhes világháború.

Pétörnek tagadhatatlanul okozott némi gyötrelmet a vészteljes és végzetterhes mondat, amiből szemmel láthatóan csak az idők rókája tetszett neki, mert azt háromszor is elölről kezdte. De azért végigküzdötte emberül az egészet, csak egy kicsit beleizzadt.

— No, most csukd be a könyvet — vezényelt a tanító úr. — El tudnád-e mondani, amit olvastál, Pétör fiam?

Nem Pétör fiam ijedt meg, hanem én. Megkaptam a tanító úr karját.

— Kedves barátom-uram, hiszen én se tudnám elmondani, de még tán az se, aki írta. Pedig megérdemelné a lapátravaló, hogy kívülről meg kelljen neki tanulni a saját olvasmányát. Hanem majd mást kérdezek én ettől a híres Pétörtől. Azt mondd meg nekem, pajtás, tudod-e, ki volt az első Ferenc József?

— Igenis, tudom.
— Mondjad, no!
— A Ferenc Jóska.
— Jól van, Pétör. Ugye, megvan a képe otthon nálatok?
— Mög. Az édösapám apja, aki vót, annak az obsitlevelin.
— Megállj, Pétör, látom, hogy ügyes gyerek vagy. Most még csak azt kérdezem tőled, hogy mért mondod Ferenc Jóskát első Ferenc Józsefnek?

Pétör egyet szippant, és egyet nyel. Aztán még egyszer szippant, de most már nem nyel hozzá. Kivágja lelkesen, milyen elhatározásra jutott. Mégpedig teljes mondatban, ahogy a pedagógiai becsület kívánja:

— Azért mondom Ferenc Jóskát első Ferenc Józsefnek, mert a legelső magyar ember a király.

Pétör ezt fölszegett fejjel mondja, az orra hegyén is látszik, hogy igen meg van elégedve magával, a tanító úr azonban egy kicsit zavartan mosolyog.

— Igen, tetszik tudni, ez mint jelmondat, vastag betűkkel van nyomtatva az olvasókönyvben.

A tanító úr azonban nem hagyja magát, se Pétört. Mindenáron ki akarja belőle szikráztatni a talentumot. Melyik a legelmeélesítőbb köszörűkő? Persze hogy a nyelvtan. Pétörnek tehát a nyelvek mezején kell valami káprázatosat termelni.

— Mondj hamar valami időhatározó mondatot!

Pétör fölnéz a feje fölé, ott nem talál semmit. Aztán az ablakra veti okos kis szemét, és ott megtalálja, amit keres. Az ablakot befogta a pára, nem lehet rajta kilátni, ennélfogva Pétör így határozza meg az időt.

— Kutya hideg van odakint.

Ez olyan szabályos időhatározás, mintha az esőcsináló intézet adná, de azért a tanító úr nincs megelégedve, s neki a maga szempontjából igaza lehet. De nekem is igazam van a magam szempontjából, mikor odanyomom a nagy körtét a Pétör markába. Mert én csak arról akartam meggyőződni, hogy csakugyan létezik-e az a Pétör, akiről hallottam egy történetet, amelyik egészen olyan, mintha én találtam volna ki. És hogy ér-e ez a Pétör annyit, amennyit az a másik, a Palkó? Azt én nem bánom, hogy Pétör egyelőre másképp határozza meg az időt, mint az Akadémia nyelvtudományi osztálya. Beérem annyival is, hogy Pétör van, és Pétör nagyon értelmes gyerek, holott már harmadik esztendeje fúrja, faragja, gyalulja, csiszolja az eszét az ötaraszos emberek számára rendeltetett és szabatott tudomány.

Igen, és Pétör még most se unta meg az iskolát, sőt minden reggel késedelem nélkül megjelenik benne. Pétör nagyon is szeret itt lenni, talán még jobban, mint otthon, és minden oka megvan rá, hogy telente így kedvelje a tudományok csarnokát. Először is itt melegebb van, mint otthon. Másodszor itt borzasztó sok gyerek van, és Pétör olyan, mint a bárány: nagyon szeret sokadmagával lenni. Harmadszor itt úgy bánnak az emberrel, hogy az édes szülője se keresi annyira kedvét, mostanában még tejjel is megitatják, akár az úri gyerekeket. Szép kis csészékben adják a tejet, van rajta nefelejcsvirág is, s nagyon jó azt a kézbe fogni, mert olyan jó sütős, hogy a dermedt vörös kis ujjacskák egyszerre fölengednek rajta.

No, Pétört mégis a tej keverte gyanúba, és juttatta olyan díszítő jelzőhöz, ami szokatlan a világtörténelemben, noha nyilván sok alakja megszolgálta a világtörténelemnek. Az egyszerű Pétörből a tej miatt lett Pétör, a csaló.

A gyanú a tanító úrban ébredt föl, aki talán kelleténél szerel-

mesebb ugyan az időhatározókba és a többi neveléstudományi köszörűkövekbe, de azért aranyból van a szíve. A tanító úr, akinek mindenütt ott a szeme, azt vette észre, hogy Pétör és a tej közt zavaros a viszony. A többi gyerek, ahogy megkapja a részét az ingyentejből, elbánik vele mindjárt a helyszínén. Pétör azonban egy idő óta sajátságos stratégiát vett alkalmazásba. Tudniillik, amikor megkapja a teli csészét, akkor elvörösödik az örömtől, és orrcimpái reszketnek a gyönyörűségtől, ahogy szívja be a jó meleg párát. Szívja, szívja, de azonközben egyre visszavonulóban van az ajtó felé, s mire odaér, akkorra már fehérebb az arcocskája, mint a fal. Egyszerre aztán Pétör elvesz, s néha öt perc is beletelik, mire újra felbukkan kócos buksija a látóhatáron. Az ábrázata egyre vörösebb lesz, ahogy közelebb kerül az asztalhoz, ami attól lehet, hogy roppant elszántsággal szopogatja ki a csészikéből az utolsó csöppeket. A tanító urat persze ilyen ravasz fondorlattal nem lehet megcsalni. A tanító úr megsejtette, hogy Pétör nem szereti a tejet, de mivel tudja, hogy az ilyesmit nem lehet nyilvánosságra hozni, hát titokban leeresztgeti a tejecskét az udvaron a csatornába. Mert bizonyos, hogy Pétör az emeletről az udvarra szökik le a tejivás örvivel, elárulja a hideg arcocskája.

Végre eljött a nap, amikor Pétör üzelmei teljes mivoltukban napvilágra kerültek. A tanító úr figyelte minden mozdulatát. Lassan somfordált a gyerek az ajtóig, de a lépcsőn már nyargalva ment lefelé, tenyerét a csésze szájára tapasztva.

Mire a tanító úr utolérte, Pétör már ott térdelt a kapusarokban, s öntögette befelé a tejet egy nagykendőbe. Beható vizsgálat kiderítette, hogy a nagykendő alul két kis lábacskában, fölül pedig egy gémberedett kis arcocskában végződött.

— Ki ez, Pétör? — kérdezte a tanító úr.

Pétör — szégyen, nem szégyen — nagyon megijedt. Reszketett a szája széle.

— Marika.

— Húgod?

— Az — mondta Pétör, és férfiasan sírásra fakadt. — Mindig el szokott kísérni, oszt itt várja meg, még hozom a tejet.

Már akkor sírt Marika is, és a tanító úr addig tiltotta kettőjüknek a sírást, míg az ő könnye is ki nem csordult.

— Hány nap csaltál már meg, Pétör? — kérdezte a fiút.

— Öt — mutatta Pétör az ujjain, mert szólni még nem tudott a sírástól.

Öt nagy csatát nyert meg Pétör az éhes kis gyomra ellen. Ha én isten volnék, nekem nagyobb örömem volna ebben a teremtésemben, mint a vészteljes és végzetterhes világháború összes nagy hadvezéreiben.

Ne haragudjatok meg, emberek, hogy mikor úgy tele van a világ tökéletes nagy csalókkal, én erről a tökéletlen két kis csalóról írtam. De látjátok, arra gondoltam, ti is örülni fogtok neki, hogy vannak még olyan csalók is, akik nem magukért csalnak, csak magukat csalják meg a testvéreikért.

Kalcinált szóda

Mindenkinek ád a sors fiatal korában olyan kalandot, amire még öregen is szívdobogva gondol vissza. Az én fiatalságomnak az volt felejthetetlen kalandja, hogy egy esztendeig inasiskolai tanító voltam. Álmomban még ma is megesik, hogy az vagyok, s olyankor mindig átverejtékesedik a fejem alatt a kisvánkos.

Fiatal újságíró voltam akkoriban, s elég emberségesen megfizettek: kaptam egy hónapra száz koronát. Ez sokkal több volt ugyan, mint amennyit öreg újságíró koromban keresek, de azért el lehetett költeni ezt is. Rám fért volna még valami mellék stallum. Legalább olyan, amelyiknek a jövedelméből részletfizetésre megrendelhettem volna a Klasszikus Regénytárt. (Havi részlet öt korona.)

Mindig kedveltje voltam a sorsnak, s mint szolid és jóerkölcsű ifjú, előkelő protektorokkal is rendelkeztem. Bejuttattak az inasiskolába, havidíjas tanítónak. Tanítottam heti egy órát, minden kedden este hattól hétig, és azért kaptam a város pénztárából havi tíz koronát.

— Közismeretet fog tanítani — mondta az igazgató, ahogy bemutatkoztam neki, és ideadta az előírt tankönyvet is. Nagyon érdekes könyv volt, találtatott benne csillagos ég, váltóisme, községi autonómia, légtünetek, Dugovics Titusz, baromorvoslás és észak-amerikai szabadságharc. Mindjárt láttam, ahogy átlapoztam, hogy nagy tudós lehetett, aki csinálta, csak éppen vidéki inasiskolában nem tanított soha. Jól is sejtettem: a könyvet maga az iparoktatási főmufti írta.

— Nono, hiszen nem a könyv a lényeg az inasiskolában, ha-

nem a fegyelem, a fegyelem! — adja a használati utasítást az igazgató, különben érdemes, öreg pedagógus, és nekem mindmáig igaz jó barátom.

— Fegyelmezni, fegyelmezni: ez a fő! — mind ezt mondták a többi kollégák is. Voltak vagy húszan, elemi iskolai tanítók, középiskolai tanárok, valamennyien edzett hősei az inasoktatásnak. Volt, aki megtapogatta a karomat, és aggodalmasan csóválta meg a fejét, mert vékonyallotta. Volt, aki azt tapasztalta, hogy a sétapálcával is lehet boldogulni, de akik legtöbb jóakarattal voltak hozzám, azok a méterrudat ajánlották. Tudniillik, hogy amint az osztályba belépek, a méterrudat kell találomra az inasok közé vágnom, akkor csönd lesz.

Húsz esztendő távlatából visszanézve, a gyakorlatiasság pálmáját a méterrudasoknak kell adnom. Azonban én húsz esztendővel ezelőtt se voltam gyakorlati ember. Én tanítani akartam, nem fegyelmezni. Azt hittem, azért fizetik nekem közpénzből a havi tíz koronát, hogy segítsek az Istennek embert teremteni abból a csordából, amit úgy hívtak, hogy inasiskola.

Nem tudom, hogy Dániel mit érezhetett az oroszlánok vermében, de az valami olyasféle lehetett, mint ami az én torkomat szorongatta, mikor először léptem az inasok közé. Bőgés, nyerítés, mekegés, kukorékolás, nyávogás fogadott, és a minden bűzök közt a leginfernálisabb emberbűz. Negyven inasom volt, mindenféle szakmából, a szennynek, a testi-lelki elhagyatottságnak, a magától való és tenyésztett durvaságnak olyan hadserege, hogy nagyon vakmerő fiatal úrnak kellett nekem lennem, ha egy esztendeig kibírtam köztük.

Pedig kibírtam, mégpedig úgy, hogy se én nem tettem kárt őbennük, se ők énbennem. És nem kellett hozzá méterrúd se, csak éppen az kellett, hogy ne nyúljunk hozzá a „közismeret"-hez, mert attól mindnyájan elkárhoztunk volna.

Egyszer vaktában kinyitottam a könyvet valahol: *A szóda* című olvasmányra nyitottam. Aztán vaktában rámutattam egy egérképű inasra:

— No, olvasd!

A gyerek addig olvasott, hogy a szóda legfinomabb fajtája a *kalcinált szóda*. Ezt aztán olvasta kanciláltnak, kancsináltnak, és csak azért nem tört ki a nyelve szegénynek, mert engem elfutott a düh.

— Milyen inas vagy te, fiam?

— Szabóinas.

Hát a keserves poncius-pilátusát annak a m. kir. állami ipar-

oktatási szaktudománynak. Én tanultam az egyetemen természethistóriát, nyelvtudományt, csillagászatot, művelődéstörténetet, esztétikát, politikát, de a kalcinált szódának a nevével soha ebben az életben nem találkoztam. Hát minek kelljen azt tudni egy istenadta szabóinasnak, amit az egész magyar képviselőház és főrendiház együtt se tud!

Máskor az alkotmánytannal tettem próbát. Úgy kezdődött az olvasmányunk, hogy „a legelső magyar ember a király". Ahogy a végére értünk, vállon fogok egy buflifejű kamaszt. Mocskos fehér kötője s a derékmadzagján lógó fenőacél mutatták, hogy a vérben dolgozó iparral jár jegyben. Magyarul: mészárosinas.

— Miről olvastunk most, fiam?

— A királrul.

— Mit olvastunk róla?

— Nem tom.

— Hát hogyne tudnád. Miféle ember az a király?

— A királ? A király az királ. Az nem embör.

— Nem? Hát mi a csuda?

— A királ? A királ, az csak egy katona.

Már most azt mondjam neki, hogy „szamár vagy, fiam"? De akkor én hazudok, azt pedig én az iskolában szégyenleném. Inkább lemondok az alkotmánytanról. Majd tanítanak azt a buflifejűnek a katonaságnál.

A *pragmatica sanctió*-ról is volt egy szép olvasmányunk, mert az is beletartozik az inasi közismeretbe. Alighanem valami akadémikusból lehetett kinyírva, mert egy csöppet értelmetlen volt. (De csak éppen annyira, amennyira a tudomány komolysága megkívánja.) Megpróbáltam a nevezetes és költséges törvényt a gyerekeimnek elmagyarázni a maguk nyelvén. Aki nem aludt, vagy legyet nem fogdosott, az hallgatta is türelmesen.

— No fiam — simogatom ki egy hét múlva egy hóka gyereknek a haját a gyulladásos szeméből —, hát tudod-e még, miről meséltem a múltkor?

Szelídképű, csendes, jó gyerek volt, mindig végigaludta az órát. Most is elásította a felelet felét, belepislogva a könyvbe:

— A . . . a ticáról.

— Ne beszélj csacsiságokat, te. Mi az a tica?

— Vagy izé . . . a cicáról.

— Mi a mesterséged? — emeltem föl az állát.

— Pék vagyok.

— Hány órakor feküdtél le az éjszaka?

— Háromkor.

— Mikor keltél fel?
— Fél hétkor.
— Mikor fekszel le ma?
— Megint háromkor.
— No jól van, kisfiam, feküdj rá szépen a karodra, és aludj egyet hét óráig.

Máig is azt hiszem, hogy ezért a bűnömért száz esztendőt elenged nekem a jó Isten a purgatóriumban. Viszont külön szurokfürdőt érdemelnék azért, ha lett volna lelkem tovább nyaggatni a pragma cicával egy tizenegy éves gyereket, aki naponta negyedfélórát alszik. És máig se teszek szemrehányást magamnak érte, hogy önhatalmúlag megreformáltam az inasoktatást, kidobtam a tantervből a közismeretet, és negyven inasgyereknek az Ezeregyéjszakát adtam elő heti egy órában. Ez is ért annyit, mint a méterrúd. Míg a többi osztályokban egész esztendőn át csattogva, pufogva, ordítva, jajgatva folyt az emberszelídítés, minálunk olyan csönd volt, amilyen csak egy kirgiz jurtában lehet, mikor az egész sátoralja gyerek körülüli a mesemondót.

Az ám, csakhogy a jurtában nincs vizsga, az inasiskolában meg van. Úgy kívánja a törvény, hogy olyankor felüljön a katedrára egy iparoskeblű honfitárs, és az számon vegye a tanítótól, mit adott tíz hónapon keresztül tízszer tíz koronáért.

Az én vizsgabiztosom nagyon tekintélyes ember volt. Nagy hasa, aranylánca akkora, hogy megbírná a kútostorfát, s tán három háza is a Belvárosban, gyulladásos szemű kis inasok téglává vált álmaiból. Azonfelül valami adócsalási ügye is volt akkoriban, s azt újságírók piszkálták ki, mert már akkor is minden rosszat azok követtek el. Egyszóval egészen rendjén való volt, hogy mérgesen nézzen rám a vizsgabiztos és leszamarazzon az inasaimon keresztül.

Hiszen a szó köztünk maradjon, meg is érdemeltük. Ha Ali babát és a negyven rablót adhattam volna föl vagy Aladdint és a xaxabarlangi lakatot, akkor nem lett volna semmi baj. De így bizony nemcsak a gyerekek ökögtek-bakogtak, hanem nekem is égett mind a két fülem.

A váratlan fordulatot maga a vizsgabiztos provokálta ki, aki nagy emberek szokása szerint elkapatta magát a hatalom által. Valamelyik suszterinasommal számlát írattam a nagy táblára. Legnagyobb meglepetésemre egész rendesen megcsinálta. Gyanakodtam ugyan, hogy nem éntőlem tanulta, de hát ahhoz a nagyhasú ömagasságának semmi köze.

— Derék gyerek vagy — veregettem meg a fiú ragadós képét.

— Szamár vagy — harsogott le ránk a tekintély a katedráról. — Mért írtad a májust kis m-vel? Még azt se tudod, hogy a személneveket nagy betűvel írják?

Addig csak keresztben feküdt bennem az ördög, de most már talpraugrott. Hát te akarsz nekem imponálni, te arannyal megpántolt kukoricagombóc? No, majd imponálok én neked úgy, hogy megrepedsz bele!

Kiintettem egy szemfüles borbélyinast.

— Te tudod, mi az a *kalcinált szóda*, ugye? — néztem rá erősen.

A gyerek rám bámult, de ahogy a szemem sarkával odavágtam neki, bátran megfelelt:

— Tudom. Az az erős szóda.

— Úgy van — bólintottam rá. — Hát mit csinálnak abból az erős szódából?

Magam is kíváncsi voltam rá, mi a fütyülő fülemülét lehet erre felelni. El voltam rá készülve, hogy mindent ráhagyok, akármit talál ki.

— Spirituszt.

— Bravó! — hajolt előre a katedráról a nagy ember. Tudtomra akarta adni, hogy ő is tudja ám ezt.

Erre aztán egészen vérszemet kaptam.

— No, most már írjuk föl a spiritusz vegyképletét. C_2... Számmal írd a kettőt, te kófic.

A gyerek fölírta a C_2-t, aztán rám nézett.

— Na tovább, ahogy következik!

— D...

— A számot is mellé, ahogy következik!

— D_3 E_4 F_5 I_6...

— Elég, mehetsz a helyedre — vágtam közbe, mert attól féltem, ki fog derülni, hogy a kalcinált szóda tudósa nem egészen biztos az ábécében.

A csatát megnyertem. A nagy ember lejött a katedráról, és amennyire nagy hasa és kurta karjai engedték, megölelt az inasaim szeme láttára.

— Tanár úr, engedje meg, hogy elragadtatásomnak eleget tehessek. Húsz éve járok inasiskolai vizsgákra, de szavamra mondom, ilyen művelkedést még nem tapasztaltam.

Szerényen meghajoltam, és minden érdemet az inasokra hárítottam. Ilyen nagyszerű anyaggal könnyű boldogulni.

— Nem, nem kérem — tiltakozott a vizsgabiztosom —, higgye el, a tálentom teszi az egészet.

Igazán nem tehetek róla, hogy talentumom hírével egyszerre telekürtölte a szakköröket, s mikor másnap leköszöntem az állásomról, küldöttséget vezetett hozzám, hogy vonjam vissza a lemondásomat. De mivel hajthatatlan voltam, legalább díszdiplomát adtak róla, hogy az inasoktatás ügye legfőbb oszlopát vesztette el bennem.

Ezt a diplomát ma is őrzöm, mert nem sok kilátásom van rá, hogy egyéb hivatalos elismerést hagyhassak az utódaimra.

Földhözragadt János története

Igenis, egyszerűen csak Földhözragadt János. Ez nem olyan szép név ugyan, mint a Gomborrú Habók Fügedi vagy a Laskafülű Csonka Keserű, de azért őróla is igen szép történetet tudok. Érdemes azt följegyezni a kéménybe korommal.

Földhözragadt János nem volt mindig földhöz ragadt ember, de mindig szeretett volna az lenni. Ez már vérében volt a hetedik öregapja óta, akit talán a Dózsa György idejében vertek agyon mint földigénylőt.

Ez a János nyilván sohase hallott Dózsa Györgyről, se a hetedik öregapjáról, de azt meg bizonyosan nem tudta, hogy minek hívták a dédapját. A Jánosoknak nincsen családfájuk, és ha volna, akkor kapanyelet csinálnának belőle, hogy ne kelljen azt is pénzen venni. A Jánosok családi hagyományai csak addig tartanak, ameddig az akácfa-kereszt kilátszik a temetőben a gaz közül. Mikor aztán az akácfa-kereszt elkorhad, elkeveredik a homokban az ősök emlékezete is, és többet a kakas se kukorít utánuk. Pipacs lesz belőlük és szarkaláb meg keserű lapu és búzavirág, és mikor a Jánosok kis maszatos kölykei azt játsszák, hogy „sör-e, bor-e, pálinka-e?" és összerágják a keserű pipacsbimbót, akkor egészen bizonyosan nem jut nekik eszükbe, hogy ők most a tulajdon őseikből élnek.

És mégis úgy kell lenni, hogy a sehol föl nem jegyzett emlékezetű Jánosok, akiket ezer esztendő alatt megevett a magyar föld, ezekkel az istenkéz vetette vadvirágokkal üzengetnek föl a mindenkori Jánosoknak valamit, ami beleeszi magát a csontjukba, a vérsejtjeikbe, és amit a tudósok és a költő úgy hívnak, hogy: földéhség. A pillekergető gyereknek üzennek a papsajt-

virággal, a suhancnak a szagos-bükköny piros csokrával, a kicserzett tenyerű, lehajtott fejű Jánosoknak a búzakalásszal.

Ó, azért nem kell kiszántatni és bíróság elé állítani a reves csontokat, hiszen nincsen az ő üzenetükben semmi bujtogatás! Csak valami törvény van benne, valami nagyon ősi törvény, ami egyidős a teremtéssel, s amit végrehajt a pók, mikor magának szövi a hálót, a madár, mikor magának rakja a fészkét, s a mókus, mikor magának takarítja be a bükkmagot. De tudnivaló, hogy ezek oktalan állatok, s nincsenek olyan okos berendezkedéseik, mint az emberi társadalomnak, amely tudott magának más törvényeket csinálni, mint az erdei és mezei vadaké.

Attól se kell félni, hogy a Jánosoknak valami rossz szándékuk volna, és destruálni akarnák az emberi törvényeket az ősi törvényért, ó, dehogy! A Jánosok nem tudnak latinul, és az ősi törvény alszik a lelkükben, mint a tejútban a fény. Ha néha csillámot vetne is, a Jánosok rászorítják a nehéz tenyerüket, mert tudják, hogy mindennek úgy kell lenni, ahogy van, és hogy minden a jó Isten rendelése.

A mi Jánosunk sem csinált soha semmiféle ribilliót. Azok közül a békességes Jánosok közül való, aki mikor elvitték embert ölni, és a lengyel fenyéren hasra fekve várta a halált, a srapnelek csipogása közben belemarkolt a föltúrt földbe, szétmorzsolta, a szagát beszívta, a nyelve hegyére vette, és hátraszólt a tisztjének:

— Hadnagy úr, ez ám a föld!

Nem tette hozzá, hogy „hej, ha nekem ilyen volna!" Pedig egy kis pálinka is tüzelt benne, mert kellett a sturmhoz a szíverősítő, de még attól se gondolt olyan bolondságot, hogy őneki tulajdon földje legyen valaha.

Hanem aztán, mikor öt esztendő múlva az ő falujukban is kidobolták, hogy földosztás lesz, akkor ő is fölment a községházára az urakhoz, hogy neki is írjanak földet.

— Hát aztán mennyi földet igényel kend? — kérdezték tőle.

Mikor János azt mondta, hogy két holdat, a jegyző úr is rábólintott, meg a városból való nagyságos bíró úr is. De a környékbeli uraságok is ott toporogtak, s azok elkezdtek morgolódni. A többinek egy hold is elég volt, minek kellene neki kettő?

János sokkal jobban megijedt, mint mikor a gépfegyverek kotyogtak. Alig tudta elmotyogni, hogy hány szájat kell annak a két holdnak jóllakatni. Ő meg az asszony kettő; meg a négy gyerek, az hat; a tehetetlen apját, anyját is őt tartja, az nyolc; de kilencediknek még az öregszüle is ott van, a felesége nagyanyja.

— Vén ebre már kár a korpa — mondta egy különösen mérges uraság, ami olyan szép közmondás, hogy mindenkinek el kellett rá magát nevetni.

János is mosolygott, mint a dézsmabárány, és szeretett volna azzal a közmondással válaszolni, hogy „aki pedig nem akar megvénülni, akassza föl magát". De a jegyző úr közbeszólt, hogy János mindig derék ember volt, a komenistákhoz se állt be, s' erre a bíró úr, az Isten áldja meg érte, megítélte Jánosnak a két hold földet.

Így lett Földnélküli Jánosból Földbirtokos János az idei tavaszra.

Igaz, hogy a földecskének egyik sarka tocsogós csincsés volt, ahol csak pióca termett, aztán egy kis vakszik is holttetemkedett rajta, amibe nem lehet mást vetni, csak bukfencet — de azért János soha olyan vidáman nem nézdegélt a világba, mint az idei tavaszon. Hét nemzedék elfénytelenedett szemének a ragyogása tért vissza a tekintetébe, mikor körülhordozta a *maga földjén.* Ha János alanyi költő lett volna, ódával szentelte volna meg ezt a pillanatot, így azonban csak a Mitvisz kutyát rúgta lágyékon, amikor az előre akart szaladni, hazatérőben a birtok föltekintéséből.

— Hohó, azt hiszed, majd ezután is te mégy előre? Majd csak utánam, Mitvisz, utánam! Ezután már így lesz.

Persze, már akkor megkésett János a szántással, mikor így átvette az impériumot a két holdon, és különben sem volt se igája, se vetőmagja, se semmije az égvilágon. De most már volt becsülete, és arra kapott *interes* pénzt. Ebből leduggatott a földecskébe egy kis krumplit, babot, paprikát, paradicsomot, mit. Csupa nem nagy munkájú palántát, amivel az asszony meg a gyerekek is el tudnak piszmogni. Ő maga, János, ezután napszámba adja a maga erejét, mint eddig, s olyankor megint előtte leffeghet a Mitvisz. Csak egy-két esztendeig, még a gyerekek ember-munkára valóvá serdülnek. Akkor majd a gyerekek túrják a más földjét, de ő már csak a magáét szántogatja.

Péter-Pálkor fogta is a kaszát János, és elindult részt keresni, más célszerű szegény ember módjára. Tíz-tizenkét nagy uradalom a környéken, ötezer holdasok, tízezer holdasok, s Jánost mindenütt kedvelték az ispán urak, mert tudták róla, hogy jó dolgos, és az erkölcseiben sincsen kivetni való.

— Kell-e a munkás, uram? — köszönt be János az első majorba.

Az volt a válasz, hogy a munkás igen, de aki maga is gazda,

az csak menjen a maga földjére. Ez az uraság parancsa, így adta ki még az ősszel a földosztáskor.

És ahova beköszönt János, mindenütt azzal fogadták:

— Hja, kend az a híres? Kendnek kellett a két hold föld? No hát, menjen kend dolgára, és ne vegye el a keresetet a szegény embertől.

És így maradt János az idei nyáron rész nélkül, és így nem kellett az idei őszön sehol se kukoricatörőnek, se cirokvágónak, se répaszedőnek. Nem használt se imádkozás, se káromkodás, hiába kínálkozott fűnek-fának, hiába kérdezte, hogy mit eszik ő kilencedmagával a télen, mindenütt azzal fizették ki:

— Egye meg kend a földjét!

Mire a földjén elhervadt a varjúmák is, akkorra János belátta, hogy nagyot vétett. Nem tudni ugyan, hogy mi ellen, mert törvény adta neki a földet, a nevét is tudja, *birtokreformtörvény* a neve — de hát minek már azt keresni? Jó keresztény létére szánja-bánja bűnét, jóvá is akarja tenni.

A múlt héten fölment a községházára, és bejelentette a jegyző úrnak, hogy vissza akarja adni a két hold földet.

— Sok baj van kendtekkel, János — tolta föl a jegyző a homlokára a pápaszemet.

János megfogadta, hogy soha többet az életben nem lesz vele baj, csak még most az egyszer szabadítsák meg az urak a földtől. De minden okvetetlen, mert ő másképp kénytelen lesz agyonverni az egész családját, és kilencedmagával beletemetkezni a földbe, hogy egy kis hasznot lásson belőle.

Feltámadás Makucskán

1

A tisztelетes úr szavai mind szélesebb szárnyakkal verték a levegőt. Hangja feszülő létráján érezni lehetett, hogy most már az utolsó mondat széles dicsősége felé hág. A hívek is mind oda ébredtek a beszéd lelkük felé kunkorodó farkához. Mert dolgos embernek megbocsátja az Isten, ha a beszéd nagy részét átaluszsza. De az utolsó mondatokat nem hallani olyan pogány dolog, mely a tüzelőanyag tetemesebb alkalmazását vonja maga után a pokolban. Zengett a tiszteletes úr lelke:

— Igen, atyámfiai, e bűnös föld bilincsei nem kötik örökre az Isten lelkétől lelkes embert. A földből vétetett test megfizeti adóját a földnek. A siralomnak e halálos völgyében betegség, bűn, szenvedélyek, gyilkos étvágyak dúlnak, de a test minden művelkedését visszanyeli az elborító föld. De az Istentől nyert lelket, ha testbörtönéből kiszabadul, a végtelenség útja várja, s megtisztulásokon keresztül siet vissza örök forrásához, Istenhez. Ó, feltámadás gyönyörű öröme, töltsd be e húsvét szent ünnepén vágyó szíveinket. Nincsen elmúlás, s a halál az öröklét kapuja. Ott viszont fogjuk látni szeretteinket, akik előttünk dolgoztak, szenvedtek és imádkoztak e földön. Ó, édes testvéreim a Krisztusban, szívetek minden vágyában, agyatok minden gondolatában, akaratotok minden tettében éljetek úgy, hogy ha majdan megzendülnek az örökítélet trombitái, zengjen felétek isteni mesterünk hívó szava: „Te igaznak találtattál, lépj be az én Atyámnak örökébe, ámen!"

A hívek egy boldog nagyot nyögtek, mint a jó falat, mint a jó csók után. Ajkukra kifényesedett az üdvösség zsírja. Aztán egyszerre felálltak. És a jó bortól vörösre duzzadt arcokból, a kolbásztól, szalonnától megdagadt nyakakból, mellekből és pocakokból, a munkától és csóktól izmosult lábszárakból felreszketett a fehér szárnyú zsoltár az Isten arca elé:

— Lelkek vagyunk, lelkek, a te lelked makucskai letétemé-

nyesei. Ne hagyj el minket, adj nekünk jó kenyeret sok zsírral, jó szagos disznópecsenyével, édes borral és megfrissítő meleg ölelésekkel. Lelkek vagyunk, ó, Urunk, és adj nekünk erős öklöt, hogy kupán vághassuk azt, akire haragszunk. Lelkek vagyunk, és kérünk téged, hogy a halál akkor nyissa meg nekünk a Hozzád vezető utat, mikor mi szólítjuk fel arra őt.

Aztán még ülve is énekeltek egy szép strófát. Akkor kimentek a templom elé. Ott ősi szokás szerint csoportokba verődtek, hogy az ünnepi ebéd nagy öröme előtt megbeszéljék a világ dolgát. Mindenki a maga sorsbelijével csoportosult: külön a legények, a fiatal lányok, a tiszteletes a bíróval, a kántorral, a jegyzővel s a falu többi fejével, a módos emberek, módos asszonyok, aztán zsellérek és asszonyaik. Mert ez a jó Isten grádicsa: az alsó lépcső az az ember, aki sohasem lakhatik jól. A második lépcső az, aki mindennap adhat magának enni. A harmadik lépcső-ember két emberért is ehetik. És így tovább: aki háromért, négyért, ötért ehetik. Legeslegfelül van aztán a méltóságos, tündöklő Úristen, aki minden percben egy világot ehetik meg. Földestől, tengerestől, szívestől, történelmestől.

Igen régi mérések igazolják, hogy Makucska a világ közepe. A templom pedig a falu közepén van egy dombon, honnan vagy ötven más falut lehet látni, s a növekvő kenyér szép, zöldes térségeit. Olyan jó ott elbeszélgetni, régi biztos bölcsességeket régi jó mondatokba pakolni. Pláne, ha a friss húsvéti szellő körülfürdeti az embert, s a serkedő élet vidám izenetét tágítja a szívekbe.

— Hallotta a tiszteletes úr, hogy a Cseh Antal megvette Apátiban a Kakas Péter szőlőjét? — kérdezte a bíró.

— Aki gyűjt, annak van — felelte a tiszteletes úr.

— Csak az a sok adó ne rontaná az embert — homályosodott közbe Fejér István, a falu legnagyobb gazdája.

— Az államnak is élnie kell valamiből — intette a jegyző.

— Jaj, tiszteletes úr, jaj, tiszteletes úr!

Ez már nem a beszélgetés részlete volt, hanem a rémület őrült kiáltása, mely a széles országút felől szakadt feléjük. Mindenki odariadt a hanghoz, melyben egy halálraijesztett élet kért segítséget. Hát látják, hogy az özvegy Bogár Lajiné siheder fia kidagadt szemekkel, habzó szájjal, karjait szétdobálva rohan feléjük.

A kántor, aki hat évig mártogatta a kultúrába a csendes, jó magaviseletű fiút, szelíden csodálkozott:

— Hát ezt mi lelte, hogy úgy kibújt magából?

A fiú már felrohant a dombra. Ott — mintha felgyúlt szemei

semmit sem látnának — megint beordította a tisztes gyülekezet képébe:

— Jaj, tiszteletes úr! Jaj, jaj, tiszteletes úr!

— Ha nem volna koratavasz, azt mondanám, hogy rossz gombát evett — vélekedett Kocsis Györgyné.

A pap szelíden csitítgatta.

— Mi lelt, fiam? Ne félj, nem bánt senki.

— Jaj, feltámadtak! Jaj, tiszteletes úr, feltámadtak! — lihegte kivéresedő lélekkel a fiú.

— Kik támadtak fel, te anyámasszony katonája? — gajdolt közbe a bíró.

— Mind, mind a halottak! — dadogta a gyermek, és karjaival a messzi temető felé hadonászott.

Édes, jó kövérkés kacagás gurult ki a gyülekezetből. A széleken a gyermekek hegyesebb vicogásai ugráltak. A kántor csendes lemondással állapította meg:

— Megbolondult. Tisztára megbolondult.

— Valaki pálinkát adott neked? — kérdezte a tiszteletes.

Lezsákné már kész volt az orvossággal:

— Szenes vizet kell itatni vele.

A gyermek hangja most már zokogó könyörgésre csordult:

— Feltámadtak, bizonyisten feltámadtak, tiszteletes úr.

A bíró türelmetlen lett:

— Ejnye, ebatta kölyke, mindjárt a fenekedre hányom a feltámadásodat.

— Nekem dumálsz, fiacskám? — kérdezte biztonsága tetejéről a tiszteletes.

— De láttam, bizonyisten láttam! — rimánkodott a gyerek.

— Hát mit láttál? Mondd el szép nyugodtan. Katona gyerek vagy, vagy mi? — szólt a jegyző, akiben már megmozdult a hatóság.

A fiú rémületéből a sok ember közt szétszivárgott annyi, hogy lélegzet jöhetett helyébe. Most már tudott beszélni. De megtáguló szemein és hangja lejtős rohanásán is érezni lehetett, hogy még benne van a nagy látomásban.

— A disznókat őriztem a temető mellett, a nyirkos réten. Hát egyszerre a disznók elkezdtek sivítani. Odanézek, jaj, istenem, a temetőben a föld úgy hullámzik, mintha viz volna. Aztán csak szétgurulnak a sírok, jaj tiszteletes úr, csak mind kelnek ki belőlük az eltemetett emberek. Láttam a Kátay tiszteletes urat is. Úgy féltem, azt hittem, hogy meghalok. Elkezdtem futni, s csak hallom a boldogult édesapám szavát: „Várj meg, Pista, menjünk

együtt." De én csak futottam, vissza nem néztem volna egy fejelés csizmáért. Jaj, mi lesz, tiszteletes úr, jaj, mi lesz, tiszteletes úr?

— Az lesz, fiacsakám, hogy te szépen hazamész, lefekszel és alszol egyet — legyintett a pap.

— Bizony megérdemelnéd, hogy megcibáljuk a füledet. Így zavarni az embert, húsvét szent ünnepén! — méltatlankodott az öreg Bene Gábor.

Ebben a percben a kis Pál Katica, a Pál Mihály asztalos tízéves lánya, akinek anyját a múlt karácsonykor fektették a temetőbe, a levegőbe bökte kis mutatóujját, s a látomás szétlobogó boldogságával kiáltotta:

— Ni, az édesanyám! Apám lelkem, ni, jön az édesanyám!

A gyermekhang végiglobbant a lelkeken, mint könnyű láng a napos ház zsindelyein. Mindenki az ujj mutatása felé nézett, és mindenkiben elsüllyedt a megütött lélek. Tágult szemekkel, szétnyílt ajkakkal, megdermedve néztek a hihetetlen látomásra.

A széles úton, a temető felől, jött a halott falu.

Példás rendben, nyolcas sorokban jöttek, nyugodtan, erős léptekkel verve a föld valóságát. Domborúak voltak, húsból, vérből valók, rettentően valóságosak. Elül jött a volt tiszteletes, a volt jegyző, a volt bíró, a volt kántor. Utánuk mind a többi holtak. Férfiak, asszonyok, legények, leányok, gyermekek. Beláthatatlan néma sereglésben jöttek az élő falu felé.

Már csak száz lépésre lehettek. Akkor az élő falu bírájába megjött a szó. Roppant félelem dacos vakmerőségével kiáltotta a temetői tábor felé:

— Állj! A törvény nevében kérdem, kik vagytok? Hogy merítek megzavarni a mi szép húsvéti ünneplésünket?

A temetői menet megállt. A volt bíró visszakiáltott utódjának:

— Netene! Mintha nem ismernél bennünket. Nagy, tekintélyes egy bölcs lettél, nemhiába, hogy a helyemre álltál.

A volt pap, Kátay tiszteletes, kedélyesen odaköszönt kollégájának:

— Szervusz, öcsém, hát csak feltámadtunk. Káplánkodhatsz tovább mellettem, most sem leszek rosszabb hozzád, mint régen voltam.

Séra Ferenc, a volt boltos, nagy kiáltást kurjantott a feltámadottak közül az élők felé:

— Szabó Károly, aztán most megadhatod a száz pengőmet.

Te meg, Sáfrán Kati, hat pengővel maradtál adósom, te pedig, Bene Gábor bátyám, huszonöttel.

Az élők dermedt tábora most egyszerre megelevenedett. Mint dühödt széltől szántott mocsár, piszkos hullámokba tajtékoztak az emberek. Mert pénz, kenyér, föld, rang, csók: minden, amiért életnek érezték az életet, most vitás jószág lett a visszatértek követelése előtt. Mindenki tébolyult haraggal kapkodott a legközelebbi védelem után. A férfiak egy pillanat alatt széttépték a templomkert fáit, bokrait, s husángokat lóbáltak kezükben. Az asszonyok nagy köveket kapartak ki a földből, vagy körmeiket görbítették előre, s vérhasító éleseket visítottak. A legények berontottak a templomba, kihoztak egy csomó padot, s azokat törték szét fegyverekké. A kölykök kezeiben előtűntek a csúzlik, és megfeszültek a gumik. A bíró megkavarta a levegőt dorongjával, és Kain dorongjának minden zuhanása benne volt a hangjában:

— Én meg azt mondom, hogy én, Körmény András, Makucska hites bírája vagyok, és vigyázok a falumra. Aki egy lépést tesz előre közületek, úgy visszaragasztom ezzel a furkóssal a temetőbe, hogy maga az atyaúristen se feszíti ki onnan.

A kántor, akinek vagy húsz hitelezője volt a szemben álló táborban, kékes-vörösre duzzadva üvöltötte:

— Van pofátok, hogy éppen húsvét szent ünnepén csináltok velük ilyen rossz viccet? Hát keresztény anya szült benneteket, ti szodomások, hogy így feltámadtatok a becsületes emberek nyakára?

A szívekben gyilkos indulat, az öklökben a fojtogatás görcsei, a levegőben vérszagok bújtak.

— Te szent isten, éppen az én feleségemet kellett visszahozni? — tüszkölt Borcsa Antalban a lélek.

A tiszteletes azonban óvatos és mérsékelt ember volt. Hideg, bölcs szavakat vetett a felgerjedt lelkek elé:

— Atyámfiai, a fegyverek csak akkor esedékesek, ha már az okos szó nem használ. Emberi és Istentől szabott kötelességünk előbb az okos szóval próbálni meg a dolgot. Bízzatok meg engem, a jegyző urat és Fejér István bátyánkat, hogy tárgyaljunk e ránk jött emberek vezetőivel. Többet ésszel, mint erővel. Ti pedig küldjetek be egypár gyermeket a faluba, hogy várjanak egy kicsit az ebéddel.

— Hát én kutya vagyok, vagy mi?! — kiáltotta a bíró, s minden lábujjkája vére ott vöröslött a tokáján

— Hát vegyük be a bíró urat is, azért első ember — hagyta

helyben a tiszteletes. — De aztán nem szabad mindjárt hörcsögösködni. A sima vas könnyebben megy a földbe, a sima szó könnyebben nyitja a szívet.

A gyülekezet dühe mögött olyan sok rémület volt, hogy szívesen beleegyezett a próbába.

Mikor a békebizottság indulni akart, Fejér István odaszólt a feleségének:

— Anna, te add ide a zsebkéli keszkenődet. Adjuk meg a módját neki, hogy ne panaszkodjanak.

Anna asszony odaadta a zsebkendőjét. Fejér Isvtán feltűzte a husángja hegyire, s nagy peckesen ment a bizottság előtt.

Mikor a tegnapi falu meglátta a mai falu küldöttségét, onnan is kivált négy ember: Kátay tiszteletes, a volt jegyző, a volt bíró és a Fejér István édesapja. A tér közepén találkoztak.

A tiszteletes lágy, behízelgő hangon kezdte:

— Kátay tiszteletes bátyám s nekem szeretve tisztelt volt főnököm! Én tiszteletes bátyámtól tanultam meg tisztelni az Úr rendeléseit, és követni az ő elrendelt rendje parancsait. Ezekben a nehéz időkben ne hozzunk újabb zavart erre az istenfélő, szegény falura. A természetnek Istentől szabott rendje az, hogy az élők éljék a maguk életüket, a holtak pedig szép türelemmel, temetői tisztes ágyukban várják, hogy megzendüljenek a végítélet trombitái a századok összeomlása után. A századok még tartanak, ezek a trombiták még sokáig nem fognak megszólalni. Így tehát jó keresztény ember szabályos, érvényes feltámadásról nem is beszélhet. Tiszteletes bátyámuramék hitelesen, a jó Isten törvényei szerint holtak, mi pedig jogérvényesen élők vagyunk. Kátay urambátyám, mint e tisztes falu negyven éven át tisztelt és közszeretetben álló papja, nem adhat példát ilyen teológiai tévedésre. Térjenek vissza szépen szerető gonddal megvetett csendes síri ágyukba, és legyenek tovább is példás türelmű keresztény holtak. Hagyják, hogy mi a siralomnak e makucskai völgyében békén tovább hordjuk az élet súlyos keresztjét.

— És teljfeles töltött káposztát egyetek — moccant közbe a Fejér István édesapja.

Kátay tiszteletes nagy, bevilágító szemekkel nézett volt káplánjára. Hangjában mély, nagy emlékezések forró szeretete reszketett.

— Érzed, öcsém, a virágzó füzek illatát? Látod, fiam, a vetés zöld vidámságait? Érzed, hogy fürdeti arcodat a kenyérbe moz-

duló föld lehelete? Most akarsz minket visszaküldeni a föld alá, most?

A jegyző, aki már hivatalánál fogva is diplomata volt, engedékeny hajlandóságot szagolt a hang nagy szelídségében. Útni kezdte a meleg vasat:

— Nagytiszteletű uram, kedves volt elődöm és kollégám, tisztelt boldogult bíró uram, és kedves, jobblétre szenderült Fejér Péter urambátyám! Mint a magyar királyi közigazgatás szerény, de becsületes képviselője e kies faluban, engedjék meg, hogy örömömet fejezzem ki, hogy kigyelmeteket ilyen jó egészségben viszontláthatjuk. Én mindig megértő, kuláns ember voltam, és tudom, hogy így zsendülő tavasz idején, még a legrendesebb halottnak is feltámadási kedve szottyanhat egy-két percre. Én is ember vagyok, nekem is voltak olyan perceim, mikor megfeledkeztem magamról. Húsz éves koromban, egy áprilisi éjszakán, annyit ittam, hogy hajnalban bevertem a fél falu ablakát. De önöknek érettebb megfontolás után be kell látniok, hogy ilyen extra feltámadásra semmi jogi alapjuk nincs. Az orvostudomány, a közigazgatás, az állam, sőt maga az Anyaszentegyház is leszögezte már a maga álláspontját az önök halála irányában. Ezen változtatni nem lehet. Mi örvendünk a viszontlátásukon, mert nekünk szívünk van. De a paragrafusnak nincs szíve, a jog hideg és érzéketlen valami. Térjenek hát vissza, mint volt jó polgárokhoz illik, a föld meleg ölébe, ahol nincs paragrafus, és törvények nem kötnek. Itt csak felzavarnák az egész jogrendet, és bajt hoznának magukra is, ránk is. Ismerve jól a nagyságos főszolgabíró urat, úri becsületszavamat köthetem le, hogy a fölmívelésügyi miniszternél ki fogja járni az ingyen virágmagvak kiutalását, és májusban mindnyájuk sírja olyan virágos lesz, mint egy grófi park.

A volt jegyző, aki életében is csendes, jó ember volt, szelíden s némi álmélkodással mondta:

— De kedves kolléga, mi feltámadtunk. Mi nem akartunk feltámadni: mi feltámadtunk. Ez a tényálladék, ez az Isten akarata.

A jegyző nem jött zavarba.

— Te tudod legjobban, kedves kollégám, te a nagy közigazgatási tapasztalatoddal, hogy mindenütt történhetik hiba, még az isteni adminisztrációban is. De mi a rosszul informált Úristentől a jól informált Úristenhez fellebbezünk, és kérjük az örök rend fenntartását. Kedves kolléga, te ismersz engem, tudod, milyen kényes vagyok becsületbeli dolgokban. És én itt e kifogás-

talan úriemberek és Fejér István bátyám előtt becsületszavamat adom, hogy halottak vagytok.

Az öreg Fejér Péter, az István gazda visszatért apja közbeszólt:

— Pista fiam, úgy szeretnék egy jó füstös oldalast kocsiskáposztával, és egy fél liter makucskai veres bort rá. Ne félj úgy tőlem, nem leszek rosszabb apád, mint amilyen voltam.

Az élő bíró elvesztette a türelmét:

— Ugyan mit fecsegünk itt annyit! Még elhűl otthon az ebéd. Mi vagyunk a birtokban, mellettünk van a törvény, az erő és az Isten. Ha nem mentek vissza szépszerivel, majd visszaküldünk mi úgy, hogy örökre elmegy a kedvetek minden feltámadástól.

A volt bíró igazított egy dacos-nagyot a nadrágszíján:

— Hát ha te úgy, mi is úgy. Mi nem megyünk innen egy tapodtat sem. Miénk a falu, és ti csak bitorlók vagytok. Húsz hektó borom van a pincében, én menjek vissza a föld alá? Hát ha harcot akartok, legyen harc. Meglátjuk, ki fog először kezet emelni, ellenünk.

Az élő bíró most már ordított:

— Tyű, a kínnal cifrázott teremtésit annak a furfanggal feltámasztott, sánta vakapáloknak, hát legyen harc! Aki bírja, marja, és ez az igazság.

Letépte a fehér kendőt a Fejér István husángjáról, kettészakította, és rátiport nehéz csizmájával. A tiszteletes visszafordult, mellére tette kezét. Széles ünnepélyességgel mondta:

— Én megtettem a kötelességemet, megpróbáltam minden emberileg lehetőt. Salvavi animam meam. Jöjjön hát, aminek jönnie kell.

2

Visszaindultak a dombra, a gyülekezet feszült várakozásához. A mai falu kimondta a háborút a tegnapi falu ellen.

Délután már lövészárkokat is ástak a falu körül. Összeszedtek minden drótot, amit boltokban és házakban találtak, és a világháborúban részt vett emberek kitűnő drótsövényeket csináltak a feltámadt falu ellen. Különben is: a hadvezetést ezekre bízták, ők már tudják az emberölés csínját-bínját.

A falu többi lakossága az ő parancsnokságuk alatt volt. A templomdombon már két gépfegyver komoly fenyegetése meredt a visszatértek felé. Összeszedtek minden puskát, re-

volvert, pisztolyt, baltát, kapát és dorongot a faluban, hogy megvédjék az Úristen örök rendjét a szabálytalan feltámadók ellen.

Táviratilag segítséget kértek a megyétől, a minisztériumoktól, a katonai és csendőrhatóságoktól. Este pedig felgyúltak az őrtüzek, s kemény őrségek vigyázták az élő falu biztonságát. A feltámadt háború, mint egy forró sirokkó, végigfújt Makucskán, és szomjassá tette embervérre a szíveket.

A legkétségbeejtőbb az volt, hogy a feltámadottak nem támadtak. Csak álltak, álltak ott a széles út beláthatatlan elnyúlásán, nyugodt mosolygással, bontatlan sorban. Még a hősi halottak, akik külön csoportban verődtek össze, még ők sem tettek egyetlen fenyegető mozdulatot sem. Csak álltak, arcuk boldog sugárzásával, amint újból körülcsókolta őket az élet szele. Ez a derült nyugalom, ez a fáradhatatlan biztos állás halálos rémületet nehezített a makucskai szívekre. Vajon miben bíznak olyan nagyon? Mi adja nekik ezt az érthetetlen titkos erőt?

És a felfegyverzett, védelemre dermedt faluban senki sem volt, aki magára merte volna vállalni a támadás felelősségét.

3

A magyar képviselőházban a közönség fulladásra zsúfolta meg a karzatokat. Ott volt az arisztokrácia, a magas klérus, az előkelő polgári és katonai társadalom színe-java és a teljes külföldi képviselet. Az újságírók padjain minden helyen két újságíró ült, és mindenik hat ceruzát tett a zsebébe. A levegőben a történelmi pillanatok nagy várakozása feszült.

Mindenik párt interpellációt jelentett be a makucskai feltámadás ügyében, mely fenekestül felforgatta a budapesti lelkeket. De maga a kormány pártja, az egységes párt is kijelölt egy hivatalos interpellálót. Meg kell mutatni az egész világ színe előtt, hogy a felelős magyar kormány pártja éppolyan távol áll mindenféle feltámadástól, mint bármely ellenzéki párt.

Mikor az elnöki csengő megszólalt, a szívek egyetlen óriási boltozattá feszültek.

Az első szó a kormánypárt szónokát, Erdélyi Aladár képviselőt illette, ki a párt szociális érzékű kirendeltségének volt egyik vezéralakja. A közkedvelt, művelt képviselő magára prancsolt nyugalmán átreszketett a belső izgalom forrósága.

— Tisztelt Ház, mi, akik a Bethlen István gróf providenciális

alakját *(tomboló éljenzés a jobboldalon)* azzal az erős hittel követjük, hogy ő fogja visszaadni a hajdan tejjel és mézzel folyó magyar Kánaánnak ős gazdagságát *(Úgy van, úgy lesz! — a jobboldalon)*, hódoló tisztelettel fordulunk egy alázatosan sürgős kéréssel a nagyérdemű összkormányhoz. Amint a lapokból és a hivatalos jelentésekből méltóztattak értesülni, Makucskán, a kicsiny, de példás Zala megyei községben a halottak feltámadtak *(Gyalázat, gazság! — minden oldalon)*. És ezt a mindenképpen elítélendő, felforgató célú ténykedésüket éppen a kereszténység szent ünnepén, húsvét áldott napján követték el. Tisztelt Ház, azt hiszem, köztudomású, hogy én mindig szociálisan gondolkozó, elfogulatlan tagja vagyok a magyar parlamentnek. *(Több hang: igaz, úgy van!)* És minden szerénység kötelezettsége mellett is bátran elmondhatom, hogy bármely egyetem bármely szocialista vonatkozású tanszékét tisztességgel be tudnám tölteni. Igen, én bátran állítom, hogy a paraszt is ember, és választási beszédeimben nemegyszer testvéreimnek neveztem őket. A magyar parasztot jó katona, szívesen önti vérét hazájáért. Polgári állapotban tiszteli fennebbvalóit, igyekszik pontosan fizetni adóját, s legtöbbje annyi polgárt nemz a hazának, amennyi tőle telik. Ezt a magyar parasztot én, és tudom, hogy ebben európai hírű, hőn tisztelt vezérünk, Bethlen István intencióját követem. *(Óriási éljenzés a jobboldalon és középen. Egyes egységespárti képviselők kigombolják a mellényüket).* . . . ezt a parasztot én életben akarom tartani. Igenis, én követelem azt a jogot a magyar paraszt részére, hogy munkája mellett ne haljon éhen. Holt parasztokat nem lehet besorozni, holt parasztoktól adót beszedni nem lehet, holt parasztok nem szavazhatnak. De amikor teljes erőmből követelem az élő parasztok számára a jogot, hogy éljenek, a legnagyobb felháborodással tiltakozom azellen, hogy a holt parasztok mirniksz, dirniksz feltámadjanak. Nem akarom itt a kérdés teológiai oldalát érinteni, de szociális, politikai és gazdasági szempontból teljesen megengedhetetlen, hogy bárki akkor támadjon fel, amikor kedve szottyan rá. *(Zúgó helyeslés és éljenzés a Ház minden oldalán.)* Mi lenne az egész gazdasági élettel, mi lenne szociális berendezésünkkel, mi lenne az államrenddel s mindazzal, ami ma biztosítéka a nehéz sorba jutott hazánk, ha a magyar temetők a maguk kedvük-kényére megmozdulhatnának? Mély tisztelettel vagyok bátor kérdezni a magas kormánytól, hogy a mai nehéz időkben, mikor még az élőknek sem tudunk enni adni, mit szándékszik tenni, hogy hasonló esetek elő ne fordulhassanak, és hogy a makucskai kínos

botránynak minél hamarább véget vessenek. *(Általános helyeslés, szónokot számosan üdvözlik.)*

A keresztény-szociális-gazdasági-kiskereskedelmi-kisgazda-polgári-nemzeti pártból maga a vezér, Wolff Károly, tömörlött fel szólásra:

— Tisztelt Ház! Tudtam, hogy nem telhetik el egy nap, hogy a francia forradalom meg ne hozza a maga átkos gyümölcseit. Mert a nagy francia forradalom, az volt a nagy disznóság, és az malacozza a nyakunkra ezeket a mai disznóságokat. De most már én odadörgöm ennek a francia forradalomnak: elég, ne tovább! *(Zúgó éljenzés a jobboldalon és a középen).* Itt az ideje, hogy visszahelyezzük a világot a keresztény valláserkölcsi alapra, mint az élet egyetlen lehetséges alapjára. Én nem akarom vitatni a magyar paraszt érdemeit, de mindig mondtam, hogy az ideálizmus és hazafias érzés hiányt képeznek benne. Merem állítani, hogy a mi derék budaörsi sváb parasztjaink soha ilyen feltámadási kalandra nem volnának kaphatók. Azért mondom mindig, hogy németajkú testvéreink a jobb magyarok, mert nem a nyelv a fontos, hanem az érzés. *(Bethlen István gróf felugrik helyéről, tapsol: Ez az, bravó!)* Különben egészen bizonyos, és a sógornőm frizőrnőjának szobalányától határozott értesülést kaptam rá, hogy a makucskai eset mögött a moszkvai hóhérok vérés keze dolgozik. A kommunizmus: voilà l'ennemi. *(Falrengető taps és éljenzés.)* Mint a kormánypárt ellenzéki frakciójának vezére, nyomatékosan felszólítom a magas kormányt, hogy egyszer s mindenkorra vessen véget a magyar falu minden feltámadási kísérletének. *(Általános helyeslés és éljenzés.)*

Utána Bleyer Jakab, a turáni konstruktív pángermanizmus népszerű vezére emelkedett szólásra:

— Tisztelt Ház, rövid leszek. Biztos adataim vannak rá, hogy a makucskai feltámadottak közt három olyan család van, amely német eredetű, és a tatárjárásig tényleg a német nyelvet beszélte, s csak az akkori nagy ijedtségben kezdett magyarul beszélni. Hogy a kormány a többi visszatérttel mit csinál, az a kormány dolga. De a wilsoni elvek nevében követelem, hogy az állam Makucskán e három család részére azonnal német nyelvű népiskolát és egy később egyetemmé is fejleszthető német középiskolát is állítson fel. Mint a magyar királyi egyetem tanára, mint a turáni, etelközi Csaba-utód és turulos magyar ifjúság körülrajongott vezére, egyenesen kutyakötelességem, hogy Klopstock nyelvét annyi ajakon tegyem anyanyelvvé, amennyin

csak lehet. *(A keresztényszociális párt felállvá tapsol, Klebelsberg Kunó gróf közoktatásügyi miniszter mosolyogva bólint.)*

A liberális párt szintén vezérét, Rassay Károlyt küldte a csatába.

— Tisztelt Ház! Még ellenségeim is elismerik, hogy én a kormánnyal szemben mindig a mérsékelt kritika álláspontjára helyezkedtem. *(Igaz, úgy van!)* Ezért van, hogy ellenzéki voltom dacára, állandóan, mint lehető igazságügy-minisztert vagy mint egy esetleges koalíciós kormány miniszterelnökét emlegetnek. De energikusan fel kell hívnom a kormány figyelmét arra, hogy a makucskai feltámadottak közt egyetlenegy zsidó sincs. Amíg a kormány különbséget tesz polgár és polgár közt, egészséges fejlődés el sem képzelhető. Zsidó testvéreink éppúgy áldoztak vérükkel a világháborúban, éppúgy részt vesznek az állam minden terhében, mint bárki más. *(Zajos helyeslés a baloldalon, Fábián Béla képviselő lelkesedésében felfelé fésüli a haját.)* Ha már feltámadást rendez a kormány, miért nem támadott fel a kispesti vagy a farkasréti zsidó temető? Vagy van feltámadási jog, vagy nincs. Ha van: e jog mindenkit egyenlően illet. *(Helyeslés.)* Különben ennek az esetnek egy másik nagy tanítása van. A destruktívoknak, forradalmároknak vádolt zsidók halottai szép csendesen, türelmesen feküsznek sírjaikban, és éppen a híres fajmagyarok rendeznek feltámadási botrányt. Én különben az egész makucskai esetben az úgynevezett felelőtlen Britanniás fajvédő szellem folytatását látom, és ezért mindenben csatlakozom az előttem szóló véleményéhez. *(Általános helyeslés. Bethlen gróf személyesen megy a szónokot üdvözölni.)*

Az országos kisgazda pártból dr. Eckhardt Tibor ugrott fel, aki különben az ülés elejétől jelentkezésre nyújtotta az ujját:

— Mélyen tisztelt Ház! Kegyelmes, méltóságos és nagyságos uraim! Kedves urambátyáim és aranyos uramöcséim! én nemzetünk érdekében, mely számomra nemcsak nacionalista, de internacionális fogalom is, jártam már Mussolininél, Rothermere lordnál, Hitlernél, Cuzánál. Én mindenkinél jártam. Mit beszél nekem az a Goethe, hogy *Es irrt der Mensch, solange er strebt.* Én, tisztelt Ház, *strebe, aber irre nicht.* Tehát: én a felsorolt történelmi nagyságok egyesített tekintélyével merem állítani: a magyar parasztnak nincs joga feltámadni. *(Tomboló éljenzés.)* A magyar kisgazdának a mi pártunk az egyetlen jogos képviselője, a mi pártunk programjában pedig egy szó sincs semmiféle feltámadásról. Mi lenne, ha még a holt parasztoknak is dumálnunk kellene ezután? Én, tisztelt Ház, csatlakozom. Csatla-

kozom az előttem szólók, csatlakozom az utánam szólók véleményéhez, én mindig csatlakozom.

Az egész Ház tapsol. Jánossy Gábor képviselő szemeit törülgetve rebegi: „Már rég nem sírtam, s íme most, pillámon egy könny rengedez."

Az elnök tíz perc meghatottsági szünetet adott. Szünet után először Klebelsberg Kunó gróf közoktatásügyi minisztert hívta fel szólásra.

— Tisztelt Hausz! Legyen nekem megengedett, hogy mielőtt imádott vezérünk, Bethlen István gróf, ez az elfúrészelhetetlen nagy tölgyfa, a kormány illő válaszát megadta legyen, két kérelemmel járuljak a tisztelt törvényhozás elé. A tudomány legyen a legjobb fegyver. Hogy hasonló esetek elő ne forduljanak, a szegedi egyetemen egy tanszéket állítok fel a *Feltámadás helyes alkalmazásai és visszaélés azokkal* számára. Ez nem fog sokba kerülni, etwas wie félmillió pengő, és ez kultúrfölény. Azután a Mátra legmagasabb csúcsára egy tudományos megfigyelő intézetet emeltetek egy hatalmas őrtoronnyal, hol a Németországból meghívott szakemberek hazai tudósainkkal fogják figyelni a magyar temetőket. Ez kerül körülbelül hárommillió pengőbe. Amikor kérem a tisztelt Házat, hogy ezt a hatmillió pengőt megszavazza, örömömet kell kifejeznem a nemzeti érzés e páratlan példáján, mely nemcsak fővárosunk, Ofen-Pesth, hanem bizonyára az egész ország szívébe begrájfolni fog. *(Tomboló éljenzés, a Ház általános: „Megadjuk!" felkiáltással megszavazza a hatmillió pengőt.)*

Aztán egyszerre nagy csend lett. A miniszterelnök, Bethlen István gróf emelkedett szólásra. Bár ez az emelkedés az inkább alacsony, ösztövér embernél nem jelentette a vertikális irány túlságos igénybevételét.

Bethlen gróf felállt. Hallgatott. Mosolygott. A jobb szemével bekancsalított a bal szemébe. A bal szemével visszakancsalított a jobb szemébe. Aztán besunyított mindkét szemével a kabátja jobb zsebébe. Majd ugyanezt tette a bal zsebe öble felé. Halkan odasúgta a körülállóknak:

— Roppant titkaim, óriási koncepcióim vannak Magyarország felemelésére.

Az egész Ház őrjöngve ugrott fel, s tizenhét perc három másodpercig tapsolt a rejtelmes, szó nélküli szónoknak. Maday Gyula képviselő olyan hangon, mely nyílt reklám volt a tokaji bor számára, fellobogó ihlettel énekelni kezdte:

— Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted...

Az általános delírium lecsillapulása után, a gróf most már a szavak nagy nyíltságára hősiesedett:

— Tisztelt Ház! Sohasem volt oly könnyű dolgom, mint e pillanatban. *(Éljen, igaz, úgy van!)* Az ezeréves magyar alkotmány ismer élőket, ismer haldoklókat, ismer halottakat. De nem ismer feltámadottakat, nem ismer feltámadást. A feltámadás Magyarországon sohasem jelenthetett jogi állapotot. Aki itt feltámad, az minden jogon kívül áll, az fógelfráj!

(A falakról itt is, ott is pattogzik le a tapéta az őrjöngő éljenzéstől. Jánossy Gábor képviselő csurgó könnyekkel rebegi maga elé: „Kis lak áll a nagy Duna mentében, — Ó, mi kedves e lakocska nékem . . .")

— Tisztelt Ház, én nem mondom el csodás hatású titkaim, mélygyökerű terveim s rengeteg koncepcióm. Úgy teszek, mint nagy ősöm, Teleki Mihály, aki egész életében egy szóval sem árulta el, hogy alatta fog tönkremenni Erdély. *(Újabb viharos éljenzés.)* De annyit ígérhetek: a magyar kormány minden körülmények közt helyén fog állani. És ha a magyar falu feltámad, mi a szuronyok erejével fogunk a halál törvényes jogainak érvényt szerezni.

(Az egész Ház felállva éljenez. Gömbös Gyula felváltva Napóleon-, Mussolini- és Kemál-arcot vált, és úgy tapsol. Aztán a Ház a közönséggel együtt a Himnuszt énekli.)

Mikor a képviselők szétoszlottak, Apponyi Albert gróf gyönyörű baritonja legforróbb modulációival szólt a környezethez:

— Urak, ne felejtsétek el ezt a napot. A magyar országgyűlés ma méltó volt legszentebb hagyományaihoz.

4

Makucskán ezalatt tovább égtek és fagytak a szívek a levegőben súlyosodó háborútól. Mert bár katonaság és csendőrség is érkezett a faluba, a háború még mindig egy roppant fenyegetés volt, mely mint egy zuhanásra dűlő ércfal, nyomta a makucskai szíveket. Százszor jobb lett volna ennél a már kitört harc, a lövés, a döfés, a nekirohanás, a vad mozdulatok bátorítása s a lefojtott mellekből kiszabadult ordítás, meg a fakadó, meleg vér látása. De ezekkel a visszatértekkel nem lehetett harcot kezdeni.

Nem lehetett, mert: mosolyogtak. Csak álltak, álltak, napokon, éjszakákon át, s félelem és harag nélkül, nyugodt derűvel mosolyogtak. Ez a mozdulatlanság, ez a mosolygás jobban megverte

az élő falu táborát, mint bármilyen fegyver. Ha csendőr, katona, falusi legény keze lövésre mozdult: ez a mosolygás megölte a mozdító akaratot. Mind nehezebb láz fojtogatta a védő tábor szívét. A katonák már egészen nyíltan zúgolódtak. Ők nem félnek, ők szívesen harcolnak, ha kell. De vigyék őket felfegyverzett emberek ellen. Akik dühöngenek és dühítenek, kihívnak és visszabántanak. De ez ellen a boldog, néma mosolygás ellen ne küldjék az anyaszülte ember gyermekét.

Más baj is bontogatta a szegény makucskaiak lelkét. A gyermekek, akiknek apja vagy anyja, a legények és lányok, akiknek szeretője, a férfiak és asszonyok, akiknek felesége vagy férje volt a visszatértek táborában: csak felforgolódtak éjjeli nyughelyükön. Érezték a régi csókok hívását, a régi ölelések halkan körülsuhanták őket. És csak fel-felhangzott az éj fekete sátrában az álomra hunyt szeműek ajkán: „Édesanyám, csakhogy visszajöttél!" — „Drága virágom, csakhogy újból ölelhetlek." — „Ugye nem fogsz többé itt hagyni, édes feleségem?"

A visszatértek tábora az elhagyottak, árvák, a magánosok szívén át, mint betömhetetlen réseken, mind jobban benyomult a körülárkolt faluba.

A jegyző, aki rávasz eszű ember volt, még mindig valami diplomáciai megoldáson törte a fejét. Egy napon egy csomó ügynököt küldött ki a visszatértek közé, akik hadikölcsönkötvényeket kínáltak megvételre nekik. De ezek erre sem futottak vissza a temetőbe. Erre elhíresztelte, hogy minden feltámadottat be fognak választani a Petőfi Társaságba. Azok pedig mégsem bújtak a föld alá. Akkor azután egy csomó falusi legénnyel és leánnyal betanultatta a Herczeg Ferenc *Híd* című darabját, s a templom-dombon eljátszatta velük a feltámadottak képébe. Azok meg sem moccantak, még csak nem is hunyorítottak. És az a mosolygás nem tört le az ajkukról.

A falu pedig szenvedett. Már az étel sem esett jól, már aludni sem tudtak. A munka pedig most, tavasz derekán, teljesen megszűnt. Az emberek megsoványkodtak, szemük megtágult, ajkukat kiverte a láz cserepe. A visszatért falu győzelme úgy gyűlt napról napra, mint mély völgy tava a föld titkos csatornáiból.

— Ez így tovább nem mehet, itt segíteni kell mindenáron! — mondta a jegyző, és nagy tanácsra hívta össze a falu fejeit. A tanácskozáson részt vettek a segítségre jött haderők parancsnokai is.

— Uraim, ha ez így megy — szólt a jegyző —, maholnap az élő falu fog a sírba dűlni, s a halottak nyugodtan a helyükbe ülhetnek. Én eddig állandóan a békés megoldás mellett voltam. De most magam is belátom, hogy tenni kell valamit. Bármit, de véget kell vetnünk ennek a lehetetlen állapotnak.

A bíró bő volt és hangos, mint a tavaszi zajló Duna:

— No hát, csakhogy a jegyző úr is eljutott a küszöbömig! Hát nem mindjárt azt mondtam, hogy csak ököllel lehet elintézni a dolgot? Ki a fene megy a föld alá, ha nem muszáj? Ezt a muszájt kell nekünk megcsinálnunk, azért van az öklünk, a botunk, a puskánk, a katonaságunk, a gépfegyverünk. Harc, harc, és megint harc, és két óra alatt úgy visszapakoljuk őket, mintha sohasem bújtak volna elő. Aki fél, bújjon az anyja szoknyája mögé Aki férfi, az jöjjön velem. Megmondtam.

A tiszteletes úr csendes megadással szólt:

— Legyen még a jó Isten akarata.

A csendőrség parancsnoka szelíden tűnődött:

— Ez szép, ez szép, bíró uramnak teljesen igaza van. Természetes, hogy egy óra alatt végzünk velük. De ezt az órát meg kell kezdeni, és itt a bökkenő. Mert megkezdeni senki sem meri, az a fene mosolygás mindenki kezéből kiijeszti az akaratot.

A jegyző diplomáciáját most már egészen a Márs rendelkezésére bocsátotta:

— Várjunk, várjunk, uraim. Egy háborút mindig csak erkölcsi ráhatókkal lehet megindítani. Először is: az összes kocsmákban csapra ütjük a hordókat, és mindenki annyit ihatik, amennyit akar. Aztán bedumáljuk az egész falunak, hogy ezeket a kommunisták támasztották fel, hogy elvegyenek mindent mindenkitől. Aztán eldugunk vagy két-három gyermeket a szomszéd faluban, és elhíreszteljük, hogy a visszatértek falták fel elevenen őket, és így fognak tenni az egész falu népével, mert a feltámadott ember nyers emberhússal él. Ha rögtön kezdünk a dologhoz, fogadom, hgy éjjelre megkezdhetjük az offenzívát.

A tanács nagy lelkesedéssel tette magáévá a jegyző eszét. Pestről telefonon egy vagon alkalmi és irredenta költőt rendeltek, kik ebédre meg is érkeztek Etelközi Pischinger Taks veze-

tése alatt, kik Geyza diák névvel gyújtogatta a honi szíveket. Délután már vad kurjantások és véres nóták verték a falu levegőjét. Folyt a bor, s költők és elüljárók dobták a felgyúlt népkohóba a parazsat. Fizetett asszonyok véres jajgatásokkal tűzték át a dagadt szíveket, hogy hogyan falták fel a visszatértek az eltűnt gyermekeket, hogy jajgattak a szegény áldozatok az irtózatos fogak között. Százhúsz megöntözött költőtorok üvöltötte Pischinger csodálatos riadóját a felgerjedt falu lelkébe:

Testvér, élesítsd fogadat,
Harapjad át a torkukat!
Nem magyar az, ki feltámad,
Elárulja szent hazánkat.
Tépjed ki a füleiket,
Kapard ki a szemeiket!
S míg a föld vérüket issza,
Taposd őket földbe vissza!!
Vágjad agyon, ha feltámad,
Az apádat, az anyádat!
Irmag ne maradjon itten,
Ezt mondja a magyar isten.
Véres legyen minden agyar,
Agyarban magyar a magyar!

Az ivók közt Sztálinnak, a Szovjet elnökének aláírásával egy „elfogott" táviratot adtak kézről kézre: *Az egész falu legyilkolandó stop. Mindent kommunizáljatok stop Stalin stop.*

Este az egész falu s a csendőrök és katonák ordítva, hadonászva, lődözve vonultak fel a templom-dombra. Az őrtüzek lobogó lángjainál vérvörösek voltak az arcok, s vérnek látszott a bor az üvöltöző ajkakon. Velük szemben, az útnak az éjszakába halványuló szélességén, az éjszaka szövetén is átderengett a feltámadottak nyugodt mosolygása. A bíró, akit polgári részről a háború legfőbb parancsnokának választottak, átkiáltotta a sötétség burkain:

— Én, Kömény András, Makucska egyedüli hiteles főbírája, se mint e nemes honvédő hadsereg legfőbb parancsnoka, tudatom veletek, hogy egy negyedórát engedünk nektek arra, hogy szép csendesen visszamenjetek illő sírotokba. Ha nem engedelmeskedtek, mint hazaárulókat és kommunistákat a törvényes véderő minden eszközével megsemmisítünk benneteket. Éljen a haza, éljen a jogrend, éljenek Makucska jogos élő birtokosai!

A részeg falu, mint piros rakétákat, vad ordításokban dobta felgyúlt lelkét a csendes csillagok felé. A temetőből jöttek álltak, hallgattak, mosolyogtak.

Már tizenhárom perc eltelt. Katonák, falusiak célzásra emelték puskáikat. A gépfegyveresek odaálltak a halálmasina elé. A kézigránátosok felemelték az örök búcsúztatót. Most már halálos nagy csend nyomta az éjszakát. Mindenki tudta, hogy most ölni fog, és hogy ezentúl jóvátehetetlenül más ember lesz, mint eddig. A fennakadt szívű csendben egyszerre csak egy gyermek síró jajgatása állt a lelkek elé:

— Jaj, katona bácsik, ne bántsátok a mamukát. Meghalok, ha a szegény mamukának valami baja esik!

A Kádár István kis árvája, a tízéves Ilonka sírta gyermekszívét az éjszakába. Mert az édesanyja ott volt a temetői táborban. A hang átment az éjszakán, és íme, csoda történt. A visszatértek mosolygása lehervadt tőle az ajkakról, s mintha megingott volna biztos rendjük. Valami mozdult hallgatag soraikban. Egy asszony jött ki a néma seregből, s nagy kéréssel odavetette magát Kátay tiszteletes úr elé.

— Menjünk vissza, tiszteletes úr! Menjünk vissza, az elmúlt élet jóságára kérem. Ne tegyük gyilkosokká azokat, akikért éltünk, szenvedtünk, akiket egész életünkkel szerettünk. Ne zavarjuk meg gyermekeink álmát, ne hozzunk bánatot szívükre. Ó, tiszteletes úr, édes a nap világossága, és nagyok a föld jóságai. De a kisleánykám sírása azt mondja, hogy menjünk vissza. Én nem tudok lázadni a kislányom sírása ellen.

Mint megfújt náderdő, elevenült meg a temetői tábor. Asszonyok, gyermekek, fiatalok kérése, mint szélbe kapott fekete indák lobogtak Kátay tiszteletes úr felé:

— Menjünk vissza, tiszteletes úr, hogy ne fájjon azok szíve, akiket szerettünk.

Kátay tiszteletes nagyot sóhajtott. Egy nagy melldomborítással magába szívta a tavaszi éjszaka minden titkos jóságát. Aztán nehéz megadással mondta:

— Atyámfiai, menjünk vissza békességgel, síri ágyunkba. Az élet hívott, de az élők visszataszítottak. Vannak dolgok, melyekben hinni szükség és boldogság, de amelyeknek megvalósulása pusztítás és tragédia. Mi komolyan hittünk a feltámadásban. Tévedtünk. A mi új életünk csak bűn, nehéz felelősség és elaljasodás volna azok számára, akikért öröm volt nekünk a feltámadás. Menjünk vissza. Akiknek már nincs helyük az élők szívében, azoknak már könnyebb a temetők földje. Menjünk vissza.

Egy percre felemelte sápadt arcát, s felnézett az ég kinyílt szemeibe. Aztán, mintha az élet még egy forró ölelést font volna szíve köré, kibuggyant ajkára a megvalló zokogás:

— Ó, föld, ó, édes nap, ó, kenyér, ó, gyermekkacagás!

A temetői tábor megfordult. Mint fekete árvalányhajak, hosszú sóhajtások lengték át a sötét éjszakát. Aztán már csak az éjszaka volt s az útnak végtelenbe vesző sápadtsága. A makucskai temető visszahúzódott a magyar alkotmány sövényei mögé.

6

A templom-dombon pitymallatig várták rekedt szívvel, némára dermedt ajkakkal, félelem-bénult karokkal, hogy mi történt az éjszaka titkában. Mikor aztán a hajnal zöldesszürke világánál végre elhitték édes szemeiknek, hogy már nincs baj: éktelenül rikoltozni, lődözni kezdtek, hogy a dolognak mégis győzelmi és honfoglaló színezete legyen. A bíró előkerítette a vén Csendest, az öreg szennyesfehér lovat, mely a falu mészbányájából cipelte a teli taligákat a faluba. Ráült, és roppant honfoglaló mellet domborított a reggel frisseségébe:

— Árpád apánk, megtettem kötelességemet.

Három napig tartott a győzelmi lakoma Makucskán. A lobogó kedvet növelte, hogy esett a kitüntetés a falura, mint a ragya a júniusi ugorkára. A bíró feltámadás-elhárítási kormányfőtanácsosi címet kapott. A tiszteletesnek a püspök megküldte a fényképét a sajátkezű aláírásával. A költőlelkű főpap elismerését még egy kétsoros versbe is foglalta:

Míg Te őrzöd az Egyházat,
Ember ottan fel nem támad.

Gyöngyörű kitüntetéseket kaptak a főispán, a főszolgabíró, a szolgabíró. A jegyzőnek megengedték, hogy nem hivatalosan a nagyságos címet használja. A tanító főtanító címet kapott. Ő különben új érdemeket is szerzett. Az ismert irredenta himnusz szövegét átalakította az elmúlt nehéz események intése szerint:

Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek holt magyarok örök alvásában.

Még a Csendes kanca is kapott kitüntetést. Szegény megdöglött, és elnevezték hősi halottnak.

Csókos Birinek, a jegyző szolgálójának, aki négyszer öltötte ki nyelvét a temetői tábor ellen, s a hadsereg fölvillanyozásánál tényleges szolgálatot teljesített, a *Hon-ölelő* melléknevet ajándékozták. Biri eleinte nagyon örült a dolognak. De amikor látta, hogy ez a díszjelző nem kötelezi semmire a férfiakat, meglehetősen elszontyolodott.

De a temetőbe csak a legközelebbi vasárnapon merészkedtek ki. Akkor is csak együtt, nagy processzióban. Elül ment a bíró a tiszteletessel és a jegyzővel. Utánuk rang szerint az egész falu. Énekeltek, zászlókat lobogtattak. Jó keményre taposták az egész temető földjét.

Mikor a menet kijött a temetőből, a bíró szeme ráesett a temetőkapu fölött arannyal ragyogó felírásra:

Feltámadunk!

— Na, na! — mondta. — Ebből már elég volt. Nem jó húst szagoltatni az éhes ebekkel.

A táblát levették. Másnap már új tábla volt a temető kapuján új felírással:

A honi föld örök pihenőt nyújt!

Jegyzet

Azok a politikus urak, akik az elbeszélés parlamenti jelenetében saját nevükre fognak bukkanni, meg fogják nekem bocsátani ezt az ártatlan kis poétika licenciát. Mesém képtelenségét azzal is akartam növeszteni, hogy valóságos neveket szőttem bele, az illetőkre egyáltalán nem jellemző szerepléssel. Történelmi Félisteneink mindig elnézőek voltak az író-cinegék csiripolásaival szemben. Hiszen valószínűleg az a tudatom mögött lappangó vágy követtette el velem ezt a merészséget: hogy cingár mulandóságom odakössem az ő halhatatlanságuk zömökségéhez.

Asszonyok

A kopottas, téli délután-szürkületben egyenként jöttek már fakón és félszegen, gyűrött arcukon a megszokott keserűséglárvával vagy buta és konok elégületlenséggel az ingyennap rosszindulatú és formátlan vendégei, a nyomorúság anyái, — és ölükben vagy kézen vezetve csenevész, hibás testű, levéznult kis boldogtalanjaik. Az egyik pici rongyos alig lát, a nehéz, sűlysebes arcából ki se látszanak összedagadt, vizeskék szemei, egy elferdült lábú, halvány kisfiú gyenge, kiváncsi mosolygással biceg a nagy markos asszony sötétkék szoknyaráncaiba fogódzva — egy holtravált, alig ökölnyi arcocskájú kis szopós már csak erőtlenül tátogatja elkékült ajkait az anyja lohadt, fekete-barna emlője után. Ezeknek nem jutott hely a klinikán, tán mert úgyis hiába ;— s az „egylet" orvosa mit mondhasson? A végső menedék itt, a nagy tanár alamizsnája, ha hozzájuthatnak. Egyre többen vannak, ismerkednek, körülveszik a kis pólyást és rácsudálnak, suttogva, tudákosan, legtöbben némán ülik végig a váróterem hosszú fapadját, és a hidegtől, a lépcsőjárástól vagy az egész nagy otromba vigasztalanságtól, ami a világ; — összegörnyednek, ásítanak vagy sóhajtanak.

— Nagyon sok mára! — jelenti ki a szürke libériás szolgalegény, aki rendet csinál köztük. — Aligha kerül ma mind sorra.

Riadt és tehetetlen pillantások neszelnek rá. Ma sem? És akkor csak egy hét múlva megint! Némelyik csöpp szenvedő máris nyugtalankodik, és ahogy csitító gyöngédséggel rájuk hajolnak, igazán átszépül percre némelyik darabos arc a megadó, lelkies szomorúság elmélyedésében. De hamar újra egymásra néznek, és számlálgatják, ki jött előbb? Már tudják, hogy az elsőnek jelentkezők több jó szót kapnak, kimerítőbb utasítást; később már fáradtan, kurtán, szárazon végeznek velük. Négyre jár. És az orvos még egyre késik.

A nagy sarokablaknál prémbundás, szép kalapos, finom bőrű úriasszony ül, vele jó nagy kendőben a rendesen fésült dajka;

vasalt fehér kötőjén kamásnis, szalagos hajú, kéteszten dős szép lánybabával. Külön húzódnak idegenkedve, türelmetlenül ők is, az asszony közelebb intette a cselédet, és kinéz az utcára.

— Azonnal itt kell lennie, kérem szépen — áll meg előttük udvariasan az inas. — Még jobb is, hogy az ingyennapon méltóztatott, mert így mindjárt elsőnek kerül, aki privát.

Az úrnő bólint. Mégsem szerette, hogy véletlenül épp ma jött. Az idegen, ellenséges, már a jelenlétével is csupa vád, nyomorúság feszélyezte és lehangolta. A picinyét nézi, e túl finom, de szinte tökéletes alkatú kis üvegvirágot, akit egész maga-oda-adással gondozott, sürítve táplált, eltökélten és okos szisztémákkal az élet számára készített születése óta — sőt már azelőtt is. Most bárányhimlője volt csak, de azért idehozta, megnézeti: nem maradt-e vissza valami rejtett baj? Ne vigyék-e el valahová e nedves hónapokra — mije gyöngébb —, milyen óvást vagy edzést igényel a szervezete? Az ő szép, okos kis egyje! Első percben megdöbbent, és elszomorodott az igaz, asszonyi részvéttől, ahogy szétnézett itt, de most észrevette, hogy fojtott és oktalan néma gyűlölettel néznek rá, és megretten. Igen, hogy ő előbb jut be, az a bajuk. Vagy minden, hogy itt van a szemük előtt, hogy nagy, kegyetlen keserűségeiknek ellenébe mutatja a maga élete tűrhetőbb voltát. Mintha már szóval megvádolták volna, ellenségesen, haragosan védekezik gondolatban. Mit? Ő épp annyit szenvedett az anyaságért, mint ezek — és azóta szinte csak ennek élt, éjjel-nappal gondolt vele, tanult hozzá, komolyan vette. Nem elég, ha az övéiért felelős minden asszony? Az van rábízva! De azért kellemetlen itt lenni, és milyen szokatlan, nevetséges gondolatokra kényszerül.

Csak már hazamehetne!

A szolgafiú kimegy valamiért, egy percig csend van; aztán hirtelen, keserű nekibátorodással kipattan az első vaskosan perfid megjegyzés. Közönséges és oktalan, a szomszédjának veti oda az egyik, az rádupláz, és hálás közönségre talál a szemben ülők közt. Az úriasszony úgy tesz, mintha nem hallaná, de valami megdöbbentőt érez ebben a készségben, ahogy ezek a durva szellemeskedések felszakadnak itt, mint ami már rég szivárog és gyűl és robbanásra-készen vár közel a felszín alatt. Ezek nem most gondolták ki, nem most mondják először ez ügyetlenül gúnyos támadásokat; közönséges népek módján egymásnak beszélve ugyan, de azért tüntetően és leplezetlenül őellene. És neki sem mostani gondolatai az ellenérvek. Mi bajuk vele? Árt nekik azzal, hogy jó cipője van és kalap a fején; és ha

neki sem volna, segítve lenne rajtuk ezzel? Ismerik ezek az ő asszonyéletét, sok ideges gyötrődését, szóvá se tehető sok nehéz keresztjét? Az örök igazságtalanságot érezte, hogy „egy"-eken bosszulódnak meg a messze okú és érthetetlen tömegigazságtalanságok. Miért éppen ő? De azért ülve maradt a helyén furcsa, megrettent, ideges passzivitással és hallgatta.

— Úgy bizony! A tollaskalapúak kölykinek a nyavalyája is jobbszagú!

— A maga gyereke, lelkem, megdögölhet tízszer is, míg annak a doktor tíz pengőért kifújja az orrát.

— Nincs is kutyabaja, csak parádézni jött vele. Egy óráig fog mulatozni, odabenn, minket meg hazaküldenek. Az Isten mér' is nem...!

— Jót emleget. Az Istent...!

Nyers kacagás hangzik, csúnyán, ide nem illőn, aztán elcsendesülnek, mert senki sem szegült ellenük. A szegény, haldokló pólyás zizegő, fújtató lélegzése hallatszik. A három idegen ott a sarokban most már úgy ül külön, hogy a forró gyűlölködés szinte körülfolyja, mint a láva, és elszigeteli őket. A dajka mérges, apró cselédszemével rájuk mered, és kész volna feleselni, mint a hű ugató kutya, de az asszonya csendre inti, maga a kislánya fölé hajolt, és ideges, sírásba csukló erőlködéssel gügyög hozzá. Az fehérke, apró tenyerével hízelegve tapogatja az anyja arcát; olyan gyöngéd, selymes, mint egy puha, pántlikás, fehér cicácska. A tízesztendős kis sánta fiú előregörnyedt vézna kis vállaival, és öntudatlanul, mosolyogva bámulja. Az asszonyok némán ülnek most, és szinte fáj nekik a még mindig beléjük fojtott, ottrekedt gyűlölködés. Ó, könnyű annak oda se hallgatni, nem törődni velük. Beszélhetnek ők akármit, ki bánja azt! Az ő gyerekük már a születése előtt el van kárhoztatva minden nyavalyákra. Az urak tudják, amit tudnak, egy gyerek, két gyerek, de önekik csak hadd szülessen évről évre, egyik még szopik, már úgy vannak, és mosni kell járni, meg vasaló mellett szédelegni olyankor is. Hát a lakás meg az étel! Csak mire hat-hét karaj kenyeret leszelnek, oda van egy kiló kenyér, egyszerre. Ha mindent elmondhatnának, a baromi életüket, ahogy önmaguk előtt is csak ködlő, zűrzavar gyerekségük óta!... De hát a gyerekeik! Jött valami alattomos, gonosz kór — honnét nem — az ártatlan, csöpp testükből elő, a levegőből vagy a szülőik múltjából — hogy undorodniuk kell, ha rájuk néznek. Ennyien itt vannak most együtt, és minddel közös a szörnyű

sok nyomorúság: és az itt egy az urak közül. Még idejön zavarni a kicsi reménységüket, az ő napjukat...

Hosszan sívó, éles köhögés szakadt bele a tikkadt csendességbe — fuldokolva és „húzva" kínosan — a padsor közepe tájáról. Egy szegény kicsi lánynak szinte belegörbül a vézna gerince, úgy megcsuklik, a homloka is átpirosul, és fehér nyál habzik elő a sírásra görbült vékony száján. Az úrnő egyszeribe felretten rá, odafigyel, majd szétnéz gyorsan, mintegy támogatásért az ellenséges, haragvó arcok között. Az inas most jött vissza éppen.

— Kérem — fordul hozzá határozottan —, a kisleány ott szamárhurutos. Azt a járványyszobába kell vinni.

Csak ez hiányzott éppen. A még visszatartott, oktalan, szenvedélyes dühöngés egy perc alatt féket veszít erre. Felugrálva, hangosan tiltakoznak; szitkozódnak egyszerre hárman-négyen. A kis köhögős anyja a legfélénkebb még, mintha nem érezné nagyon az igazát, csendesen hajtogatja a nagy lármában, hogy akkor sohasem kerülne sorra, pedig négy másik éhesen várja otthon. De a többiek bőszülten rikácsolnak körülötte, és a szolga előtt falanx támad hadonászó, súlyos karokból.

— Csak azt próbálja meg! Mink is itt vagyunk!

— Ragályos — istennyila! A fehérítő a képin, az ragályos. Meg a sok rosszbetegség, az úricifráké, az. Az ő kölyke tán különb helyen termett...

Már ocsmányságok is hallatszottak itt-ott fuldokló, dühös önkívületben.

— Azért, hogy mi nem adtunk magának forintot — provokálták az inast —, magát is olyan anya szoptatta, mint mink vagyunk.

A fiatal, katonaviselt Pest vidéki sváb tanácstalanul nézett körül. Valami közösség mintha mégis megmozdult volna benne, mely ezeket érezte inkább véreinek, egyhangú támadásuk robbanó fanatizmusa is hatott rá, megzavarta, kedve lett volna megmutatni a biztos szavú, kurtán parancsolgató nagyságának, hogy itt ő rendelkezik. — Csakhogy valóban kapott az imént egy forintot...

— Nem tudom, kérem, én nem hallottam köhögni. Az úr mindjárt itt lesz.

Az úrnő nem felel, némán, komoly felháborodással int a dajkának. — Jöjjön, Juli, inkább a folyosón várunk. Göngyölje jól be!

Indulatosan nyit ajtót, és akkor szinte ölébe esik valakinek, aki meglepett, hangos örömmel köszönt rá, aztán bámulva néz a felizgatott, kikelt arcába.

— Mi történik itt, nagyságos asszonyom!

Kezet nyújt. Iparkodik összeszedni magát a férfi előtt, ki társaságabeli, ki szövetségese és menedéke lett egy perc alatt. És a meghökkent elcsendesedésben előbb még izgatottan kissé, de egyre jobban visszatért nyugalommal, végül már mosolygó kicsinyléssel jelzi az esetet. A durva inzultust jóformán alig, inkább a szabálytalanságot, az el nem különített ragályossal. És amazok ott egyszerre mégérzik a nagy felülkerekedést, a tehetetlenségüket, helyzetüket, akik ingyen kezelésért koldulni jöttek ide, és ilyet mertek ... Elhűlten, meglapulva, a vérük ösztönösen hitvány szegénység-alázatával néznek a földre, és bensejükben már maguk sem tudják, hogyan történhetett mindez. Az idegen úr ráncos homlokkal néz végig rajtuk!

— Hitványak! — mondja nyersen, kurtán. — Majd beszélek a sógórommal. Így hálálják meg a jóságát. Péter!

A fiú mentegetőzve, zavartan áll elő.

— Hallgass. Vidd azt a szamárhurutosat a különszobába rögtön. Nyitva az ebédlő?

— Igenis!

— Méltóztassék velem, nagyságos asszony, majd ott megvárjuk a tanárt, a sógorom. Már jön: a kocsiján hozott a klinikáig, de valamiért be kellett térnie. Ah, nem is tudott a mi közeli rokonságunkról? A nővéremet vette feleségül Áron.

Felvillanyozottan, kellemes örömmel beszélt, látszott, kedvére van az alkalom, hogy szolgálatot tehet, hogy említheti a híres rokont, és kivált, hogy a jól fűtött, enyhe, virágszagú ebédlő üvegfülkéjében, hacsak kis időre, magára lehet a szép ismerőssel. Az is feledte már a bosszúságot, tetszett neki ez asszonyias hatásának köszönt fordulat, és úgy rázta le idegeiről az iménti félóra nyomott töprengéseit is, mint hozzá nem illőt, mint amiknek fölötte áll. Már ketten voltak ők is és külön. Szövetkezésüket egy elit-est kellemes emléke, egy elkezdett, finom kis flört ingere vette körül, és izolálta közönségességtől, kínosan emberi vagy rosszul szórakoztató szociálfilozófiai gondolatoktól. A dajka is megbékülten húzódott a gázkandalló mellé, ölbe vette a kicsit és látszott, könnyen elbóbiskolnak itt mind a ketten.

Odakinn ezalatt porig alázott, fojtott szenvedélyű arcok meredtek egymásra és az ajtóra, ahol néhány jól táplált, őrzött, il-

latos ember, két finom cédaságokra ráérő ember tűnt el a szemük elől. Hallgattak egy darabig, aztán a kékszoknyás, erős asszony felemelte nagy sulykoló öklét, és elhörögte, valami hisztériás, megrendítő, vad gyűlölettel csuklotta el a szörnyű káromlást:

— Hát haljon meg a gyereke még ebben az esztendőben. Én kívánom neki!

Ida kisasszony

Ida kisaszony sietett haza az iskolából. Mikor a Piac téren áthaladt, delet kezdtek harangozni, és erre még jobban sietett: szinte szaladni kezdett.

Lihegve érkezett meg haza, és már az udvarról kiáltotta aggódva befelé:

— Andriska néni, nem késem el?

Andriska néni a konyhában foglalatoskodott, és sietett megnyugtató válasszal szolgálni:

— Nem, lelkem, nem késett el.

Ida kisasszony átsietett a konyhán, és bement az utcai szobába; ott az ablakhoz ült, de még jó öt percbe beletelt, míg az országút felől lódobogás hallatszott, és egy sárga porfelhőből szürke lován kibontakozott a tiszttartó úr. A szürke ló szapora ügetése meglassúbbodott, a ló átjött az alacsony árkon, és a tiszttartó úr hátratolta barna fején a hetyke kalapot. Ez volt a köszönése.

— Jó napot, Ida kisasszony.

— Jó napot, Jovanovics úr.

— Hogy van, Ida kisasszony?

— Köszönöm, jól, Jovanovics úr.

— Hát kapok-e ma virágot, Ida kisasszony?

— Kap, Jovanovics úr.

Ida kisasszony kinyújtott az ablakon egypár szál begóniát, a tiszttartó úr a begóniával együtt a kezét is megszorította egy kicsit, a virágot hetyke kalapja mellé tűzte, és ezt mondta:

— Csókolom a kis kezét, Ida kisasszony.

Erre hallgatás jött. Ida kisasszony lesütötte a szemét; hevesen vert a szíve, és érezte, hogy még a rendesnél is sokkal pirosabb. A tiszttartó azonban így szólt:

— No, megyek ebédelni. Csókolom a szép kezét, Ida kisasszony.

— Isten vele, Jovanovics úr — rebegte Ida kisasszony.

A szürke átment az árkon, a lépésből ügetés lett, és ló és lovas

csakhamar eltűnt egy sárga porfelhőben. Ida kisasszony kinézett még egy kicsit a poros utcára, lassan könnyes lett a szeme, azután sóhajtott, felállott és bement ebédelni.

Ebéd alatt hosszabb ideig hallgatott, mint ahogyan a mindennapos találkozás után szokta, úgyhogy Andriska néni végre gyanakodva kérdezte meg tőle:

— Mondott talán valamit?

— Nem. Semmit se . . .

— Akkor ne búsuljon, lelkem; majd szól még.

Ida kisasszonynak újra könnyes lett a szeme.

— Nem, Andriska néni — mondta sírástól remegő hangon —, sohasem szól már, vagy ha szól, az csak rossz lesz. Ne is vigasztaljon engem; belátom, akkor volt igaza, mikor figyelmeztetett rá, hogy engem sem vesz el. Csak játszik velem, mint a többivel.

Andriska néni nyugtalanul izgett-mozgott a székén, és gyorsan felelte:

— Egyik sem volt ám az olyan szép lány, mint maga, lelkem, Ida kisasszony.

— Nem ér az én szépségem semmit — felelte Ida kisasszony keserűen. — Ha ötezer forintom volna . . .

Ida kisasszony keservesen sírni kezdett, és Andriska néni nem tudta megvigasztalni. Délután szomorúan ment el Ida kisasszony az iskolába, és szomorúan jött haza. Este azonban térzene volt; ide szomorúan bár, de mégis kiment, és innen megvigasztalódva, jókedvűen dúdolva jött haza, olyan jókedvűen, hogy Andriska néni, aki már lefeküdt, kiszólt hozzá, és megkérdezte tőle, mi történt. Jézus Máriám, csak nem kérte meg . . .

— Nem, Andriska néni. Hanem beszéltem a barátjával, a patikus segéddel. Az azt mondta, hogy ha ötezer forintom volna, elvenne, de más leányt még egyszer annyiért sem venne el. Én úgy tetszem neki, hogy engem ötezerért is elvenne . . .

Andriska néni felült az ágyában, és összefogta a barchet hálóréklijét.

— Hát, Ida kisasszony, lelkem — kérdezte tág szemmel —, hát van magának ötezer forintja?

Ida kisasszony elkomolyodott, és leült az ágy szélére.

— Nincs, Andriska néni — felelte halkan —, hanem írok Bódi bácsinak Kunszállásra.

— Ajaj — szólt Andriska néni savanyú arccal.

Újra lefeküdt, és eleresztette barchet hálóréklijét. Ida kisasszony felállott az ágyról, és hevesen járkált fel s le a szobában.

— Írok neki — mondta bátran és hangosan. — Fogalmazok egy gyönyörű levelet... Hogy ne álljon útjába a szívem boldogságának. Az nem elég, hogy taníttatott. Adja ki nekem ezt a pénzt. Minek tartogatja? Nem viheti a sírba magával...

Andriska néni megint felült, és ismét összefogta a hálóréklit:

— Ezt ne írja neki, lelkem — mondta —, öregember nem szereti, ha a halált juttatják eszébe.

— Hát ezt nem írom — mondta Ida kisasszony. — Hanem egy gyönyörű levelet fogalmazok neki.

Megfordult, bement a szobájába, leült és hajnalig fogalmazott. Másnap folytatta a fogalmazást, harmadnap letisztázta a levelet, és felolvasta Andriska néninek, aki sírt a meghatottságtól, olyan gyönyörű volt a levél. Ugyanaznap még el is ment a levél Kunszállásra.

Harmadnapra megjött a válasz. Bódi bácsi igen röviden írt. A kérést határozottan megtagadta; azt kérdezte, hogy vajon Ida kisasszony meg van-e bolondulva, és ígérte, hogy ha ilyen dolgokat csinál, majd még ki is tagadja az örökségből, és egy vörös rézkrajcár nem sok, annyit sem hagy rá, hanem ami kis vagyona van, azt az eklézsiának hagyja.

Ida kisasszony fehérre vált arccal olvasta el a levelet, és Andriska néni, aki aggódva, reménykedve, de remegve nézte, amint felbontja, és elolvassa a levelet, nem kérdezett tőle semmit, hanem szótlanul kiment a konyhába. Amikor újra bejött, akkor Ida kisasszony éppen gyufákat áztatott be a szép piros pohárba, amelyet a kredencről vett le, és amelyen ez állott: „Parádi emlék".

Andriska néni olyant sikoltott, hogy Ida kisasszony majd elejtette a poharat. Utóbb a poharat mindenképpen dugdosni akarta, de már későn volt. Andriska néni odalépett hozzá, a drága parádi emléket kiragadta a kezéből, és a nyitott ablakon át úgy vágta ki az udvarra, hogy csak úgy csörrent, és ezer darabra tört szét.

Ida kisasszony ekkor keserves zokogásba tört ki. Andriska néni megállott vele szemben, és rövid habozás után ő is keservesen sírni kezdett. Összeborultak, összecsókolóztak, és Andriska néni a következő rövid vigasztaló beszédet mondotta:

— A nyavalya ott törjön ki minden férfit, ahol van. Az egyik úgy ragaszkodik a pénzéhez, mintha csakugyan levihetné magával a föld alá... a csont szívű, komisz paraszt. A másik meg csak pénzért akar elvenni egy ilyen szép leányt, az ilyen eleven gyö-

nyörűséget, pedig már több harminc évesnél, és már piroslik az orra a sok szesztől, amit lenyel . . .

Ida kisasszony sírva hallgatta ezt a szónoklatot, az utolsó mondatnál azonban felemelte a fejét.

— Az nem igaz, Andriska néni — mondta —, hogy az orra piros. Nem is piros.

— De bizony igaz — felelte Andriska néni harciasan —, meg a lába is görbe.

— Az a lovaglástól van — felelte Ida kisasszony sírva —, és milyen szépen ül a lovon.

— Hát lelkem — felelte Andriska néni mérgesen —, a katonatisztek még szebben ülnek, azért nem iszik értük mindjárt gyufát az ember.

Ida kisasszony szótlanul sírt egy ideig, és amikor Andriska néni megint vigasztalni kezdte, akkor a két keze közé fogta a fejét, és jajgatva mondta:

— Én megölöm magamat, Andriska néni, én elemésztem magamat, ha nem lehetek az övé.

Andriska néni a vigasztalásnak minden eszközével megpróbálkozott, de semmi sem használt. Végre is abban egyezett ki a mindenáron meghalni akaró Ida kisasszonnyal, hogy legalább vár egy darabig . . . mondjuk egy fél évig . . . vagy legalább három hónapig . . . ha azalatt nem történik semmi, akkor megfontolhatja, csakugyan meg kell-e halnia.

Ezen a napon Ida kisasszony nem is akart az ablakhoz ülni. Amikor azonban az utcáról behallatszott a szobába a szürke ló szapora ügetése, akkor mégis odarohant az ablakhoz. A szeme könnyes volt még.

— Jó napot, Ida kisasszony.

— Jó napot, Jovanovics úr.

— Rosszkedvűnek látszik, Ida kisasszony. Tán valami rossz hírt kapott?

— Igen . . . Jovanovics úr . . . rossz . . . hírt . . . kaptam . . .

Jovanovics úr, aki barátja, a patikus segéd révén tudott a Bódi bácsihoz intézendő levélről, még feljebb tolta a fején hetyke kalapját, könnyedén megvakarta a fejét, és mélabúsan mondta:

— Haj-haj!

Azután hallgatás jött.

— No, csókolom a kis kezét, Ida kisasszony.

— Isten vele, Jovanovics úr . . .

A szürke ló elügetett, Ida kisasszony pedig félőrülten rohant

be a lakásba, és Andriska néni alig tudta a kezéből kicsavarni a konyhakést, amellyel véget akart vetni az életének. Igen szomorú napok jöttek. Ida kisasszony délben az ablaknál ült ugyan még, de az utolsó őszi térzenékre már ki sem ment, állandóan a halál gondolatával foglalkozott, és éjszakánként búcsúleveleket fogalmazott a tiszttartóhoz. Andriska néni kést, gyufát, mindent elzárva tartott; de ez sem volt elég; Ida kisasszonyt állandóan őrizni is kellett, mert Andriska néni a fehérneműi között hosszú, erős kötelet fedezett fel egy napon, amely kötél nyilvánvalóan öngyilkossági terveket szolgált.

— Ida kisasszony — mondta Andriska néni neki —, nem érdemli meg az az ember...

— Én szeretem, Andriska néni, én szeretem... Meg kell énnekem halnom...

Nem lehetett vele bírni, Andriska néni már-már belefáradt a küzdelembe, és egyszer-kétszer már a temetés képe is fölbukkant a lelki szemei előtt — gyönyörűséges temetés lenne... ezüstös koporsó, fiatal legények vinnék... itt volna az egész falu —, amikor egy hűvös őszi napon sárga bricska állott meg a ház előtt. A sárga bricskáról porköpenyeges, cvikkeres úr szállott le, és Ida kisasszonyt kereste.

— Az iskolában van, kérem — mondta Andriska néni. — Átszalajtok érte.

— Igen — mondta a cvikkeres —, én Weiszberger doktor vagyok Kunszállásról... Szeretnék minél előbb indulni hazafelé.

Andriska néni sietve szalajtatta át a kis cselédjét az iskolába, és bekalauzolta a cvikkeres urat az utcai szobába. Csakhamar megjelent Ida kisasszony, és Andriska néni aggódva és dobogó szívvel hallgatózott a konyhában, hátha hallhatna valamit a beszélgetésükből.

Nem hallott semmit. Egy félóra múlva azonban a cvikkeres úr kijött, az Ida kisasszony kíséretében kiment a bricskához, fölült és elhajtatott. Ida kisasszony pedig megfordult, és kipirult arccal, kibomlott hajjal, kitárt karral futott vissza a konyhába. Itt átölelte Andriska nénit, és ujjongva, forogva, táncolva mámorosan énekelte:

— Meghalt Bódi bácsi... meghalt Bódi bácsi... Andriska néni, meghalt Bódi bácsi.

Andriska néni kibontakozott a forgásból, és megrendülve nézett Ida kisasszonyra. A legfontosabb kérdést nem merte föltenni. Óvatosan, elálló lélegzettel kérdezte tehát:

— Ez volt a doktora?

Ida kisasszonnyal nem lehetett bírni. Megint táncba vitte Andriska nénit, és a sebes forgás közepette énekelte:

— Dehogy, Andriska néni... Az ügyvédje. Ma reggel halt meg; az ügyvéd rögtön áthajtatott hozzám, én vagyok az egyetlen örököse, van ott ötvenezer forint is, az ingóságokkal hetvenezer is...

Bent voltak az utcai szobában. Andriska néni leült egy székre, és elálló lélegzettel, némán nézett Ida kisasszonyra.

— Hetvenezer forint! — mondta szédülve.

— Hetvenezer — felelte Ida kisasszony ujjongva —, senki sem hitte volna, de az ügyvéd tudja...

— Hetvenezer forint — mondta Andriska néni megrendülve. — Azzal már egy katonatiszthez is férjhez mehet...

— Katonatiszthez? — kérdezte Ida kisasszony meglepetve. Gondolkozott.

— Nem kell nekem katonatiszt — mondta azután.

— Az már gaucióra is elég — szólt Andriska néni álmodozva.

— Nem gaució az, hanem kaució — mondta Ida kisasszony kacagva.

— Gaucióra is elég — mondta Andriska néni makacsul. — Kapitánynak is. Én tudom... boldogult férjem számvivő volt, mielőtt a járásbírósághoz került. Gaucióra is elég... Még marad is...

— Nem kell nekem kapitány — énekelte Ida kisasszony vidáman. — Hány óra, Andriska néni?

— Fél tizenegy.

— Jaj, de soká lesz még dél — mondta Ida kisasszony türelmetlenül.

Andriska néni fölkelt.

— Látja-e, lelkem, milyen jó, hogy nem ölte meg magát.

Összecsókolóztak, sírtak egy kicsit, Andriska néni kiment a konyhába ebédet főzni, Ida kisasszony pedig pakolni kezdett. Holnap átmegy Kunszállásra, a temetésre, azután sem marad itt, nem tanít többé, hanem...

A pakolással hamar készen lett; még tizenegy óra sem volt; leült, az ölébe tette a kezét és gondolkozott. Milyen furcsa: tegnap még meg akart halni és ma... De lassan múlik az idő! Délnél előbb nem teljes a nagy változás. Kint tizenegyet ütött a toronyóra, és Ida kisasszony újra gondolkozni kezdett. Hetvenezer forint! Nagyon sok pénz; gaucióra is elég, mint Andriska néni mondja...

Ida kisasszony gondolkozott. Eszébe jutott Eger, ahol a preparandiába járt; Budapest, ahol két napot töltött már egyszer; eleinte türelmetlenül nézegetett az ablak felé, de azután nagyon elkomolyodott, és türelmesen várt. Andriska néni később bejött hozzá, de ekkor már nem volt beszédes kedvében. Hallgatott és nagyon komolyan nézett maga elé.

Kint tizenkettőt ütött a toronyóra. Andriska néni diszkrét módon kiment a szobából, és Ida kisasszony odaült az ablak mellé. Pár percet várt; azután lódobogás hallatszott, és az alacsony árkon csakhamar átjött a szürke.

— Jó napot, Ida kisasszony.

— Jó napot, Jovanovics úr.

— Kapok-e virágot, Ida kisasszony?

— Ősz van már, Jovanovics úr.

— De maga olyan, mint a rózsa, Ida kisasszony.

Ida kisasszony nem válaszolt. Figyelmesen és komolyan nézte a tiszttartót.

— Mi újság, Ida kisasszony?

Ida kisasszonynak megdobbant a szíve; megakadt a lélegzete; egy másodpercig várt a válasszal, azután halkan felelte:

— Semmi... Semmi, Jovanovics úr.

— No... csókolom a szép kezét, Ida kisasszony.

— Isten vele, Jovanovics úr.

A szürke áthaladt az árkon, megint ügetésbe fogott, és a ló és lovas hamarosan eltűnt. Ida kisasszony csendesen becsukta az ablakot, és bement az ebédhez. Hallgatott. Andriska néni nem merte megkérdezni tőle, mi történt, csak szaporán pislogott, és gyorsan és nagyokat nyelt. Hallgatva ettek, és Ida kisasszony makacsul lenézett a tányérjára. Végre felemelte a fejét, és halkan így szólt:

— Igaza van, Andriska néni: pirosodik az orra, és nem is olyan szép a lovon se.

Farkas és bárány

A farkasok az erdőszélen csörtettek. Szomjúság gyötörte őket, káromkodtak, valamiféle zsivány népséget is szidtak, amikor az egyik megpillantotta a fürge patakot. Odarohantak a patakhoz, fölébe hajoltak, és elkezdtek mohón inni. Ki bádogedénnyel, ki meg csak a tenyerével merítgette a tiszta vizet. Egyszer csak felüti fejét az egyik farkas, a szeme kidülled, az orrcimpája karikásra tágul, mint amikor a farkas bárányszagot érez, mert észrevette, hogy nem messzire tőlük valami jámbor birka iszik a patakból. Az észlelő figyelmeztette közeli társait, s nyomban jelentést tett Farkasnak is. Mindnyájan fölegyenesedtek, a birka felé irányították tekintetüket, az arcuk fölragyogott. Az egyik farkas elkiáltotta magát:

— Héj!

Mint a nyíl süvítése, zúgott el hangja a birka füle mellett. A nyavalyás birka megremegett. Értette a szót, de nem mozdult, úgy tett, mintha nem hallotta volna, vagy mintha nem venné magára. Nem is volt nehéz mozdulatlanul maradnia, mert a hirtelen ijedségtől egy percre megdermedt.

— Héj! — süvített újra az éles hang.

— Héj, te jómadár.

A birka most gépies engedelmességgel, ahogy életében megszokta. fölegyenesedett, és a farkasok felé nézett.

— Hozd csak közelebb az irhádat!

— *Zu mir!*

A birka nemigen akart mozdulni. Bizony, jobb lenne szépen belefordulnia a patak vizébe, és többé föl sem buknia. A szíve nagyon nehéz volt.

Most Farkas szólt feléje megint, finoman, szinte barátsággal:

— No, jöjjön csak ide!

A birka most már elindult. Valami enyhe remény ömlött el mellében, hiszen csaknem jóindulatú volt a hívó szó. Elindult

és lassan ment a farkasok felé. A farkasok szeme szikrázott, és nyelték a nyálukat.

Farkas, ahogy a birka elébe érkezett, és illedelmesen, kalaplevéve megállt, mosolyogva kérdezte:

— Miért zavarja ön a vizet, amikor mi iszunk?

A birka balról feledkezve, csaknem bátran felelt:

— Én zavartam a vizet? Nem is zavarhattam, hisz önök állnak fölül, én pedig alul.

— Ah, igen! *Superior stabat lupus.* Nagyon helyes.

És Farkas elnevette magát. Nevetését rekedt, röhögő kórus kísérte.

— No de ön tavaly rágalmazott bennünket!

A birka szaporán védekezett:

— Ó, dehogy... Isten ments! Hogy is rágalmaztam volna önöket, hisz önök tavaly még nem is léteztek.

Farkas újra nevetett, csengő, irgalmatlan nevetéssel:

— Helyes. Tavaly még csakugyan valahol a fenében voltunk. De hát... üsse kő, ha nem tavaly rágalmazott, akkor az idén! Az idé-één! Ha pedig te nem, akkor az apád. Vagy az anyád, vagy a testvéred, vagy akármelyik pereputtyod. Te vagy ti, a cinkostársaid, mindegy!

Farkas arca már sápadt volt, szeme villogott, csengő, szabályos hangja már eltorzult. A birka, aki sok történetet hallott a farkasokról, szeretett volna most fölsikoltani, és térdre rogyva, zokogva és jajveszékelve könyörögni. De tehetetlen volt. Csak állt, és hallgatott. A farkasok közelebb húzódtak hozzá, egészen körülvették, némelyik fölhördült vágyainak ostorcsapásai alatt, izmaik meg-megrándultak, egyik a fogait csattogtatta, valamenynyinek száján és orrán zöld fényű, kéngőzös lehelet lobbant ki.

A birka dermedten hallgatott. Az egyik farkas rábődült:

— Talán beragadt a szád? Majd mindjárt kinyitjuk!

„Majd mindjárt kinyitjuk!" — kopogtatta a birka agyát, s a könnyei megeredtek, és sűrűn potyogtak. Sírástól meg-megszakítva mekegte:

— Nincs is nekem ap-á-ám. Á-árva gyermek vagyok. Az anyá-ám ré-égen meghalt. Egy testvérem volt, az elesett a há-ábo-rú-ban.

— Elesett? — ismételte valaki vérfagyasztó gúnnyal.

— Szóval: te nem zavartad a vizet, neked nincs apád, anyád sincsen, testvéred sincsen, neked semmid sincsen, te semmit nem csináltál, te olyan vagy, mint a ma született bárány.

— Igenis, kezét csókolom — mekegte a birka föltámadó reménységgel.

— Hm. Nincs. Te nem, és neked nincs. Te tagadsz. Tehát... én hazudok!

A birka megdöbbent. Ekkor az egyik farkas iszonyú csapással sujtott az arcába. A birka bal szeme rögtön kifordult. A farkas felüvöltött a gyönyörtől.

— Hát ugye hazudik a nagyságos úr? Az anyád keserves...

— Hazudik, vagy nem hazudik?

Rettentő csapás; a birka kifordult szeme szétpattant. A farkasok kórusban üvöltöttek.

— Nem hazudik — lihegte a birka.

— Nem hazudik? Hiszen akkor igazat mond! — üvöltött egy másik farkas, és hévvel ütött a birka fejére. A birka koponyacsontja megrepedt.

— Igazat mond.

— Akkor hát te hazudsz!

Ütés. Reped a koponya.

— Hazudsz, vagy nem hazudsz?

Ütés. Szakad a bőr, törik a csont.

— Én hazudok.

— Ú-úgy? Hazudsz, kutya? Hazudni mersz?

Vágás. Csurog a vér.

— Hát hazudtál, griffmadár? Ugye, hogy van apád is?

Szúrás.

— Van apám is.

— Ugye, két apád is van?

Rúgás.

— Jaj, két apám van.

Törés.

— Ugye, három apád is van?

Égetés.

— Jaj, három apám van.

Ütés.

— Ugye, annyi apád van, ahányat akarunk?

Reszelés.

— Jajjaj, száz apám van!

Ütés.

— Ugye, gyilkoltál?

— Igen, gyilkoltam.

Rúgás.

— Ugye, raboltál?

Sok, sok ütés, törés.

— Igen, raboltam.
Szúrás.
— No, ugye, hogy rágalmaztál bennünket?
Égetés.
— Igen.
Törés.
— No, ugye, hogy zavartad a vizet, amikor ittunk?
Zuhogó ütések.
— Zavartam.

Ütés, vágás, szúrás, égetés. A birka már mozdulatlanul fekszik, gyöngén piheg. A farkasok kórusban üvöltenek. Farkas áll és komor. Cigarettára gyújt, a keze fehér, a körmei ragyognak. Lábszárvédője tündöklik a napfényben. A farkasok körülállják, és türelmetlen várakozásukban vonítanak. Int nekik.

A farkasok elvitték a birkát az erdőbe.

A szél zúgott, zúgatta, nyögette a fákat, és lóbálta erős ágaik sok, sok terhét.

Lecke

„Ha szépen letérdelsz, és összeteszed a kezed, és az mondod: kedves, aranyos Nagy Lajos, nagyon szépen kérlek, adj nekem egy pengőt — akkor kapsz egy pengőt. Na! Térdelj csak le! Nem úgy, mélyebben. Le mindkét térddel a földre. Úgy. Most könyörögj. Hangosabban. Mi-i-i? Azt mondod, hogy kesevarakos alakos bagom épen lépek? Nekem ne halandzsázz itt, ne sikkaszd el a könyörgő szöveget, hanem mondd ki tisztán: kedves, aranyos... úgy! nagyon szépen kérlek... Na, látod. Most, ha a cipőmet is megcsókolod, akkor kapsz még ötven fillért. Na, csókold meg szépen! Most mondd első személyben, önmagadról: hülye vagyok, féreg vagyok, gazember vagyok — akkor kapsz még egy pengőt, összesen tehát két pengő ötven fillért."

„Nem mondod? Akkor nem kapsz semmit. Mondod, vagy nem mondod? Ne nyöszörögj, csak mondd egész bátran, hisz nem hazudsz, bármily rútat mondasz, igazat mondasz."

„Úgy. Most állj fel, ülj le, ide a székre. Ne olyan közel hozzám, húzódj arrább, mert így nagyon közel vagy, márpedig szörnyen utállak."

„Először is nem kapsz semmit. Csak akkor adnék, ha meg-

érdemelnéd. Akkor pedig nem csináltattam volna végig veled ezt a komédiát."

„Igen, becsaptalak. No és? Talán nem érdemelted meg? Hát lehet egy olyan embernek két pengő ötven fillért adni, aki két pengő ötven fillérért azt megteszi, amit te most megtettél? Hát lehet?"

„Nem szégyelled magad? Két pengő ötvenért így megalázni magad. Letérdelni, imádkozni, önmagadról becsmérlő kijelentéseket tenni, cipőmet megcsókolni. Fuj, micsoda nyomorék vagy!"

„Csak hallgass, fogd be a szád. Ne szemtelenkedj, ne lázadj, ne fenyegetőzz. Fogd be a szád, hallgass, a leckének még nincs vége. Ne húzódj megint olyan közel hozzám, ülj arrább azzal a székkel, fáj, ha látlak, egész lényed facsarja az orromat. És ne csitíts! Igenis, hangosan beszélek, hadd hallják meg, hallja meg az egész kávéház, az Oktogon tér, az egész város, az ország, Európa, a világ! Ne csitíts, mert . . ."

„Szemtelenkedtél volna előbb. Máskor. Lázadtál volna akkor. Már régen. De nem, te ezt csinálod már évezredek óta. Te vagy, aki könyörögsz. Te vagy, aki cipőt, sarut, lábat csókoltál. Aki a melleden összefontad a két karod, és úgy hajlongtál, aki a homlokoddal a földet érintetted, aki hasra vágtad magad, és úgy csúsztál, te vagy, aki kezet csókoltál, aki palástok szegélyét nyaltad, te vagy, aki megsimogattad a vesszőt, amelyet végighúztak a hátadon."

„Te vagy, aki tolod a targoncát. Aki ütöd a lovat. Aki berregteted a gépet. Te vagy, aki zsámolyt teszel ki az utcára, kefékkel, fénymázakkal, és a lelkedet leheled rá a cipőre, mielőtt az utolsót simítod rajta bársony rongyaiddal. Te vagy, aki úgy megalázod magad, hogy verseket írsz, és felmagasztalod azt, aki ostorával végigsuhint rajtad, aki verseket írsz, és elnyöszörgöd, hogy milyen ostoba és tehetetlen és gyáva vagy, és hogy elepedsz a nőért, aki a másik nyakára simulva kacag rajtad, vagy undorodik tőled, verseket írsz és elsírod, hogy milyen gyenge és beteg vagy, és hogy szenvedsz és — ó, — még virtust csinálsz mindebből, mert hiszen dicsekszel vele, sírsz, panaszkodol, nyögdicsélsz, dicsekszel, dicsérsz pénzért, egy kis pénzért, egy pengőért, kettőötvenért."

„De te vagy, aki öngamadon kívül másokat is megalázol, aki rágalmazol, aki hazudsz, aki hamisan vádolsz. Aki letagadod a tényeket, aki hazudod a meséket, és rémhíreket gyártasz, aki csinálod a tudományt, és az állítod, hogy a nap éjjel világít, és hogy 2x2 = 5, és hogy a folyók fölfelé folynak a völgyből a

hegyekre, állítod, mondod, írod nekik pénzért, kettőötvenért, maximum! Te hazudsz, te csalsz, te kapálsz, kaszálsz, szántasz, vetsz, aratsz, terhet cipelsz, csépelsz, bányászol, te zihálsz, izzadsz, sóhajtasz, kérsz, morogsz, elbújva káromkodsz, hajlongsz, kalapot emelsz, dicsőítesz, dicshimnuszokat és tavaszi dalokat énekelsz, te vicceket mondasz, röhögtetsz másokat, és te magad röhögsz, pénzért, maximum kettőötvenért, te beteg vagy pénzért, egészséges vagy pénzért, meghalsz pénzért, egy kis jó, nyugodt, biztos szolgaságért, pár falatért, pár ütlegért, pár szidalomért, egy kis becstelen és bűnös életért!"

„Ha meg nőstény vagy? Na hisz akkor! Te vagy, aki pislogsz az úrrá. Bájmosolyokat eregetsz feléje, azt mondod a dupla tokájára, hogy milyen édes, azt mondod a tripla pocakjára, hogy milyen fess fiú maga, azt mondod a sárga agyarára, hogy milyen szép porcelán fogai vannak, angyali! Te átfogod karoddal a gallérból kiömlő zsírdaganatos nyakát, suttogsz a fülébe, lihegsz, megjátszod a szenvedélyest, pénzért, ah, gyönyörűséget is érzel egy kis felülfizetés ellenében."

„Ha hím vagy, úgynevezett férfi, jó vicc! szemtelen hazugság, mert eunuch vagy, herélt vagy, tudja az ördög, hogy tulajdonképpen mi is vagy, ó, nem is tudom már, hol kezdjem silányságod, bűneid elsorolásának egy új zuhatagát, mindegy, te lemászol a csatornába, te vájkálsz a sárban és piszokban. Mi is vagy te? Szörnyeteg vagy."

„Te vállalod, hogy rútabb légy, hogy piszkosabb légy, hogy büdös légy, te elfogadod a kevesebbet, te megeszed a rosszabbat, te felszolgálod a jobbat, te folszolgá-á-álsz! Te fürdővizet készítesz, és magad nem fürödsz, te végeredményben átengeded a leányodat, te élsz együtt a feleségeddel, tudván, hogy az neked csak úgy maradt, mert nekik már nem kellett; te gyermeket nemzel, a magad sorsára, tudván a sorsát előre, te azt tanulod, amire tanítanak, és az igazságtól félsz, mindezt teszed végeredményben pénzért. Éh, hiszen te gyilkolsz is pénzért, te a magad fajtáját is megölöd kettőötvenért, te végignézel egy operaelőadást éneklő királyokkal és őrgrófokkal, és még tapsolsz is hozzá, te megnézel egy balettet, és tisztelettel gondolsz a nagyhercegre, akivel a Preobrazenszkája együtt hál; te azt mondod a reimsi dómra, hogy szép, téged áhítat fog el, ha harangoznak, te sírsz, ha temetnek, te elolvasod a könyveket, melyeket mind ellened írtak, sőt, ha tudsz, te magad is írsz egy ugyanolyan könyvet, pénzért, kettőötvenért, de lehetőleg még kevesebbért, te segítesz a tüzet oltani, te, te őrült gonosztevő,

te merénylője önmagadnak, te megrontója minden ivadékodnak, évezredeken keresztül. Te pénzért szállsz fel a levegőbe, te pénzért zuhansz le, nem a magasságért szállsz, és nem a halálért zuhansz, hanem hogy szolgálj másokat. Te pénzért szeretsz, te pénzt adsz szerelemért, a testért és lélekért, pénzt adsz a részvételteljes kérdésért, hogy »fáj-e még a fejed, dobog-e még riadtan a szíved«? Te sorba állsz, seregbe szállsz, ölni tudsz pénzért, még csak nem is a magad kedvére, ölni és elhullani indulsz pénzért, te, aki pénzért csakugyan dühbe is lobbansz végül, aki gyűlölöd végül, pénzért, az »ellenfeledet«, és már őszinte szenvedéllyel döföd a mellébe a szuronyod, pénzért, szolgaságért, mindig másokért, aki komolyan bedőlsz, felülsz, aki lelkesedsz pénzért, egy pengőért, kettőötvenért, aki elbutulsz, butábbra, mint ami vagy, pénzért. Téged felakasztanak, pénzért, te felakasztasz mást, pénzért, mindig a magad fajtáját másokért, szolgaságért, te végignézed, ha mást akasztanak, te félsz, te kellemesen borzongsz, te olvasod az ítéleteket, te helyeselsz, te megnyugszol, te mindent megértesz pénzért, te bevonulsz a börtönbe, és te örülsz, ha kivonulsz a börtönből, te élni akarsz, te örülsz a napfénynek, a napnak, mely gyalázatodra veti mindennap a sugarait, s ha este lebukik, arcán a szégyenpír ég. De jaj, ez a zuhatag bővebb lehetne, mint a Niagara, és ha meg nem változol, az idők végtelenéig zuhoghat eget ostromló robajjal."

„Pénzért. Kis aprópénzekért, egy pengőért, kettőötvenért, yenért, shillingért, dollárért, frankért, pénzért, ami számodra az odú, a rossz kása, a rongy, a penészes kenyér, a girhes szerelem, a tuberkulotikus gyerek, arcán a robot és gonosztevés lombrozói sztigmáival, pénzért, ami számodra a nyomorult élet. Ezért!"

„Csak nyugalom! Pénzt nem kapsz tőlem egy vasat sem. De a leckének mindjárt vége. Első lecke csak annyi, amennyitől az eszed el nem fárad. Látom, megértettél, mert reszketsz, és szeretnél, látom, leütni."

„De ne engem, tisztelt embertárs, vagy minden nevezzelek! Ne engem. És egy kissé mintha már késő lenne. Mindjárt az elején kellett volna, régen, az ősidők kezdetén. Már akkor kellett volna, hogy észrevedd, hogy elszégyelld magad. De te, hisz te most is előbb letérdeltél. Haragra kellett volna lobbannod az idők kezdetén. Az ősállatnak meg kellett volna ölnie az ősállatot, de nem pénzért, apró kis javakért, hulladékért, szolgaságért, mint ahogy meg is ölte, hanem a maga emberségéért. Amikor az

ősállat odanyújtotta szőrös mellét a másiknak, hogy vakarja meg, akkor kellett volna, akkor rögtön. Azt mondani, hogy »nem!« és a kőkést beledöfni markolatig. Ha pedig erősebb volt, úgy is nagyon egyszerű, haltál volna meg te. De te most is előbb letérdeltél egy pengőért. Haltál volna meg te, aki halál helyett megvakartad a szőrös mellet, s ezzel megmérgezted a mindenséget hatvanezer évre. Ne csókoltad volna meg a mancsát. Ne a lábát. Ne hajoltál volna meg földig, homlokoddal a port érintve. Ne cipelted volna a terhet. Ne őrizted volna a barmot. Sőt, nyitottad volna meg a karámot, hadd széledjenek el. Ne csiszoltad volna a követ, ne élesztetted volna a tüzet, hadd aludjon el, és legyen hideg és sötétség mindörökre, mert minek a világosság, ha te letérdelsz, könyörögsz és kezet csókolsz. Ne húztad volna a szekeret, ne vitted volna a fegyvert, ne irtottad volna a csalánt, ne nyaltad volna a bíborpalástok szegélyét. Ne ettél volna. Ne vettél volna lélegzetet. Ültél volna le egy helybe, és ültél volna ott mozdulatlan, étlen és szomjan és némán mindhalálig. Pusztultál volna inkább ki! Eh, hisz annyi mindent tehettél volna. Ütöttél volna egy nagyot a légycsapóval a Julius Caesar kopasz fejére; köptél volna bele Lucullus úr tányérjába; mérgezted volna meg testeddel a halakat, amikor Vedius Pollis beledobatott a halastavába, mert elejtettél egy kristályedényt, s az eltört; dugtál volna tűt a Fáraó trónszékébe, öntöttél volna petróleumot Rockefeller úr yoghurtjába, bújtál volna el a kínai császár trónja mögé, és húztad volna meg a copfját, s kacagva mentél volna a kínpadra."

„Már az idők legelején, de azóta is minden időpontban, minden másodpercben megvolt az alkalom, hogy elszégyelld magad, elszánd magad, és ezt kiáltsd: »Nem, nem, nem!« Nem igaz a tanítás, hogy gazdasági szükségszerűség volt. Gyávaság volt, semmi más. Nem, nem és nem. Rakjuk le mindnyájan egyformán zsámolyainkat az utcán és pucoljuk az egymás cipőit. Igen! Különben haltál volna meg, hiszen így is meghaltál, hatvanezer éven keresztül, mindig meghaltál nyomorban, szenvedésben, szégyenben és gyalázatban, csak átkot és vereséget hagyva magad után."

„Különben nem haragszom rád, nem utállak, térj észre, hisz a te bűnöd az én bűnöm is. A pénzzel, a kettőötvennel csak tréfáltam. Pénzt nem adhatok, mert magamnak sincs. Amim van, mindössze egy pengő, azt megfelezem veled. Elmondottam a leckét, megütöm a vállad! Add tovább! Minden másodpercben megvan rá a kellő alkalom."

Anya*

Messze élek anyámtól. De gyakran hallok hírt tóla. Látni még sohasem láttam őt, elveszett gyermek vagyok, talán nem is tud rólam. Hogy haldoklik — mondta valaki róla, már jó néhány évvel ezelőtt. Aki ezt mondta, az szíve gyökeréig hazug ember, olyan valaki, aki ha azt mondja *öt*, akkor nemcsak az a valószínű, hogy három vagy tizenhét, hanem egész biztos, hogy zöld. Szóval egy közép-europai átlagember. És én nem árulhattam el, hogy nem hiszem el, amit mond. Már csak azért sem, mert magamra maradtam volna, ő pedig a hamis tanúk millióit sorkoztatta volna fel ellenem. „Beszéljünk a cserebogarak halhatatlanságáról" — indítványoztam tehát.

Anya. „Napjai meg vannak számlálva" — ismételgették megint mások. „Szőre borzas, csontja zörgős, szédelegve ballag" — zúgták kórusban. „Különben is elvetemült, gonosz teremtés" — szólt róla a lesujtó vélemény. Álnok. Becstelen. Vérfertőző. Emberevő. Méregkeverő. Csak így röviden, de teljes határozottsággal. A fülem hallatára. „I-igen, ki-kiről is van szó? — dadogta egy idióta —, nem is is-ismerem, de be-be-becstelen, e-e-emberevő, ri-ri-ringyó." Ha megütöm az idiótát, ezerévi fegyház. Ha csak szólok ellene — hivatalvesztés, bojkott, légelvonás, internálás, szanatórium és krematórium. Anya! Hallgatom némán tovább, hogy már ácsolják ellene a keresztet, melynek hossza az északi sarktól a déli sarkig húzódik, s arra feszítik majd föl. Két kezét s a lábát szegekkel verik majd át, „huj-huj", s világ ünnepe lesz, amint a keresztfán vergődve, halhatatlan kínok között átvonaglik a halálba.

Egy tömpe orrú finom emberke szúrós szemekkel fürkészte a lelkem, s beírta fekete noteszébe, hogy mindennek nem örültem. Én az ajkamat összeszorítottam, az eszem kissé megszédült, s a mellemben, a szívem táján furcsa, leírhatatlan érzés rezdült, amelynek nyomán mintha el akartam volna ájulni. Ebben az időben, éjszaka az erdőn, máskor elhagyott szobában falnak fordulva láttam egy-két embert, akik, úgy látszott a könnyeiket törölték. Sőt valaki egyszer azt súgta, hogy anyám egészséges, nincs semmi baja. Néhány hétre meg is nyugodtam. Bocsássa meg nekem a fiúi szeretet elfogultságát. Elkerültem azután embereket, nagy sétákat tettem a friss levegőn, remek volt a napsütés, kellemesen simogatott a hűs szél, a nagy cserfa pedig,

* Így nevezték az üldözött kommunisták maguk közt a Szovjetuniót

amelyet szemlélődve körüljártam, vastag törzsével, óriási koronájával s dús lombozatával nagyon tetszett nekem, s a kis tarka, játszadozó virágokon nevettem.

De újra és újra jött a hír. Hallottam, láttam, minden papíron olvastam, a falon, a kerítésen, a kéményen: több gyermekét elevenen megsütötte és megette. Piszkos. Nem mosdik, mert nincs szappana. Meg fog halni, mert meggyilkolják. Már nevelik is az angyalokat, kiknek szárnyai is nőttek — kis bubi szárnyak a kabátkák alatt —, s kik gyakorlásképpen gyermekeket és aggokat csókolgatnak szüntelenül, már nevelik is az angyalokat, akik őt meg fogják gyilkolni. Meg fog halni, mert már haldoklik is. Már főbe is lőtte volna magát, de nincs revolvere. Még egy rongyos revolvere sincs. Viszont óriási revolvergyűjteménye van, mert nagyszabású gyilkosságra készül. Ágyban fekszik, nem is ágyban, hanem egy vackon, mert már hónapok óta nem tud mozdulni sem. Lábának nyoma mégis, amerre megy, a lópata nyoma. Na persze, az ördög lábáé. Továbbá kigyulladt az egyik veséje. Nincs is veséje. Feje helyén két citrom nőtt.

Őrültség! Riadtan bámultam meg, aki azt újságolta, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Hiszen ez, enyhén szólva, nem is lehetséges. Szinte már nem is értettem, mit akar ez jelenteni. De mások is mondták, többen, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Egész bizonyosan, holtbiztosan tudták, mert olyan emberektől hallották, akik az életben még soha egy igaz szót nem mondtak — tehát abszolút szavahihetők. Hallottam, olvastam, reggel, délben, este, éjszaka, egy helyen, tíz helyen, száz helyen — s már megint rajtakaptam magam, mert hiszen ez máskor is megtörtént, hogy töprengek, mérlegelem a lehetőségeket: hátha mégis a feje helyén két citrom nőtt. S vajon nem valószínűbb-e, hogy kétezer és százezer őrült helyett, akik ezt mind tudják, mondják, írják, én vagyok az őrült, aki ezt lehetetlenségnek tartom. Hol rejtőznek, akik velem együtt ezt, csak így, egymás közt tagadhatnák. Keresem En-et, keresem Em-et, rohanok Pé-hez, hitetlen mosoly, csak a vállukat vonják, semmit sem tudnak.

Végre mégis akadt, aki kijelentette, hogy a citromról szóló mese, bárgyúság. Nincs tudomása erről, különben is fizikai képtelenség. Nyíltan, többek jelenlétében mondta ezt. De hát kinevették, azt mondták, hülye, azt is, hogy gazember. Ő védte magát, s csakugyan ostobaságot követett el, mert a száját járatta, s mert a logikus gondolkozásra hivatkozott. Parázs vita keletkezett, de mivel a többiek sokan voltak, nekiestek, agyba-főbe verték, s bizony lepedőben vitték el a helyszínről. Bénultan hall-

gattam, s néztem végig a jelenetet. Valami rút gyávaság talán vagy valami egészséges okosság azt műveltette velem, hogy hallgattam, nem mozdultam, semmi értelme, ha egy helyett kettőt visznek el lepedőben. Különben is, akit lepedőben elvittek, annak a hulláját később feltámadásiglani sötét börtönre ítélték, patkánnyal és poloskával súlyosbítva, a citromtermelés ellen elkövetett nyegleség bűntette miatt.

Megint éreztem a mellemben azt a furcsa érzést, másnap is, azután is. Orvoshoz is elmentem, de nem tudtam leírni, hogy mi az, amit érzek, csak arról hebegtem, hogy a szívem táján mintha valami surranna, mozdulna vagy leesne, s ez sápaszt és rémületbe hőz. Az orvos kitapogatott, hallgatócsővel kémlelt, meg is röntgenezett — azt mondta, semmi szervi bajom.

No de most már azután biztos, hogy vége anyámnak, és csámcsogtak a szájak, villogtak a zöld színű szemek, a koponyák megmegnyíltak, s diadalmas fekete lángok lobbantak az ég felé. Éhezik. Nincs mit ennie, de meg különben is, úgy telezabálta magát, hogy minden falatot kihány, de meg különben is, nem tudná megrágni, ha volna is mit enni, még ha nem is hányná ki, amit már megevett — mert nincsenek fogai, csak egy törött protézise van, azt is elkótyavetyélte olcsó áron a külföldnek. Gyomra rák, szíve nincs, a tüdeje pelenkarongy. Bőre úgy leffeg száradt csontjain, mint a leffentyű, tulajdonképpen nem tudható, ki sem számítható, hogy mennyire leffeg, de azért leffeg. Leffeg, mert leffegnie kell. Leffeg, mert jó volna, ha leffegne, mint ahogy nem leffeg. A tetvek pedig, ó, a tetvek, nahát már megint föllázadtak a két lábujja közt, és elindultak, s diadalmasan vonultak a feje irányába, hogy megegyék az agyvelejét egy híres főtetű vezérlete alatt! Nini! Mégsem bizonyos hát, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Na, elhatároztam, hogy most már ezentúl mindig nyugodt leszek. Nyugodt is maradtam, csak egy kis düh forrt, forrongált bennem, nem nagyon, csak éppen hogy majd szétvetett. De nem, nem, nem hagyom magam. Hiszen bizonyos az is, hogy bántani akarnak, s ha nekem nem fáj, akkor nem bánthatnak. Persze, azt is kijelentem, hogy nem vagyok híve az úgynevezett kacagva meghalásnak. Majd máskor, mármint más alkalommal és más részletért, no de nemcsak így egyszerűen, hiszen ez nagy szégyen is lenne. Ha mégis elernyednék néha, meg fogom gondolni, hogy aki százezeregyet hazudott, szóval már új sorozatot is kezdett, vajon mit mondhat az én számomra. A két citromról szóló hihetetlen hír, na hiszen! Meg hogy szíve nincs — ez egyszerűen azért nem lehetséges — csak

egészen naivan —, mert szív nélkül nincsen élet. Úgy ám. Hogy tüdeje nincs — ez sem lehetséges. Hogy minden pillanatban meghalhat — billió pillanat múlt el azóta, hogy először hallottam. Hogy a tetvek minden hónapban elindulnak diadalmasan, s másznak kövérbetűsen az újság első oldalain, hogy aztán mégiscsak megálljanak, csapataikat kedvezőbb terepre vonják vissza, mivelhogy el sem indultak igazában, de meg a tetvek ellen oly kitűnően bevált rovarporok vannak úgyszólván közhasználatban — hát ez a kiszela méra bávatag.

Néha-néha még egy kicsit citeráztam, néha magamra maradtam, s ekkor a tejútig terpeszkedő gigászi sötétség átfogott, papírra írt parányi ponttá lapított, s már-már magába olvasztott, de aztán újra csak tudtam, hogy ő él, és élni fog a világkor legvégső határáig, soha semmit ily bizonyossággal nem tudtam, azt sem, hogy a háromszög belső szögeinek összege száznyolcvan fok, s amikor egyszer csak új fajta állott elő, egy bölcs, aki elhozta a maga cvikkeres tárgyilagosságát, s szenvtelen hangon kezdte magyarázni, hogy minden, amit eddig anyáról beszéltek és írtak, természetesen hazugság, merő önámítás, ellenben igenis szembe kell nézni a tényekkel, s be kell vallani, hogy anya él, egészséges, ami baja volt, azt kiheverte, képe kezd kigömbölyödni, mosolya derűs, szeme ragyog, s mivelhogy önmagától tulajdonképpen örökéletű, hát napról napra fiatalabb, s mivelhogy szép, dús, jóságos, hát jó lesz tőle nagyon is félni; arról ábrándozni persze, hogy csak úgy meghaljon, dőreség, azért mégis megvan a remény arra, hogy egyszer majd csak úgy véletlenül, csak úgy az égből, ráesik egy százmillió-kvadrátkilométeres tégla a fejére és agyonüti — amikor a tárgyilagos ezt mind szépen eldarálta a maga szenvtelenjén, és vártam, hogy legvégül mégiscsak feláll a lábujjaira, és elkukorékolja magát, s mivel ezt nem tette, sőt a tüzes kályhát sem ölelte át, odaszóltam neki, hogy adja vissza cvikkerét az optikusnak, mert nem olyan bölcs, mint amilyennek kijátssza magát.

Szinte már csak mellékesen jegyzem meg, hogy újabb bölcs is bemutatkozott. Ja, az idők változása! Szerinte példátlanul lelkiismeretlen hazugságok forognak közkézen anyáról, ő maga látta, hogy él és virul, fejkendővel jár, de van több fejkendője, egyszerűek és tarkák, s időnként váltogatja azokat, van ruhája, köténye, edénye, eszközei, kannájával minden reggel öntözi a virágait, vannak könyvei, s szabad idejében sokat olvas, szereti a zenét s az egyszerű emberi mulatságokat, nem kártyázik, nem iszik, sohasem részeg, szinte már nem is örül annak, hogy nincs

egy olyan életpárja, aki naponta eldöngesse őt, mert már el is felejtette, hogy volt, summa summarum, így áll a dolog, tehát: össze kell fogni ellene a föld valamennyi emberének, közös erővel egy óriási kötelet kell fonni, azt hófehér nyakára kell vetni, s húzni, húzni, húznia kell minden embernek, amíg csak meg nem fullad. Ezermillió ember húzza, ötszázmillió meg korbácsolja az ezermillió görnyedt, véres hátát, hogy jól húzzanak. Két kutya húzza, harmadik meg nyúzza.

Nagyszerű cirkusz! Összenevettünk Józseffel,* aztán pedig, mivel a múlt héten már anyától csomag érkezett, őt és más egykét cimborámat meghívtam; volt a csomagban kalács, tojás; konzervhal, alma, no meg egy kis fa is, szén is, bőr is, cement** is, miegymás, nekünk, másoknak is, mindenkinek — jól megvacsoráztunk, vizet ittunk, elbeszélgettünk, jól mulattunk, rengeteget nevettünk —, éjféltájban lefeküdtünk, s itt a Titanic tetején, miközben lassan, de biztosan csúszott felénk a jéghegy, oly jól aludtunk, mint a tej.

1919. május

Petur István meghajtotta magát a társaság előtt, s csak annyit mondott: — Viszontlátásra. Legkésőbb egy óra múlva itt leszek.

És eltávozott, kemény mozdulattal csukva be maga után az ajtót.

Utána csönd maradt a szobában. Egy négyszögletű asztal körül négy úr és egy hölgy ült; zavartan néztek maguk elé, kerülték egymás tekintetét. Egy és ugyanazon pont körül feszültek mindannyiuk gondolatai, elfeledkezve a komor kérdésről, hogy mi lesz most velük és mindenkivel, akinek sorsával közösséget éreznek. Az az egy pont valami kis kellemetlenség, amely az imént történt, talán tíz perce lehet mindössze, olyasmi, amit ők incidensnek, affénak szoktak nevezni. Petur István igen éles hangon azt mondta a társaságban jelenlevő másik úriembernek, akit itt, ezen az estén ismert meg, hogy: „Nahát, akkor tartsa a száját, és ne beszéljen ilyen hülyeségeket!"

Az incidens így kezdődött, s miután a sértett fél csupán egy

* József Attilával

** Célzás Gladkov szovjét író Cement c. regényére, amely akkoriban kezdett nálunk ismeretessé válni.

kínos elpirulással reagált rá, körülbelül be is fejeződött, már ha az utólagos lelki hullámzásokat nem számítjuk a dolog lényegéhez. Petur István. a többiek egy percnyi zavara után tovább beszélt, nagy hévvel, szavait a házigazdához intézve. Szentül meg van győződve — jelentette ki —, hogy a gazemberek holnapután este már nem lesznek a városban. Holnapután reggel kiverik őket. Ész nélkül futnak majd, mert gyáva bitangok, de akit sikerül kézre keríteni, azt mind élevenen fogják megnyúzni. Most elmegy megnézni, hogy minden rendben elő van-e készítve. És ezután távozott.

A sértett fél Pestről jött a városba, vendégségbe néhány hétre, mert itt jobban lehet ënni. Vályi-Veraseknek hívták, festőművész volt. Neuraszténiás fiatalember, érzékeny és félénk, igen jó lélektani érzékkel, a sértés pillanatában egyszerre fölmérte a sértő és maga közt levő erőkülönbözetet, kiszámította az eshetőségeket, s tudta, hogy semmi mást nem tehet, mint hogy hallgat. Anélkül hogy bármit is tudott volna Petur Istvánról a nevén kívül, s azonfelül, amit egy óra óta belőle látott, s tőle hallott, tisztában volt vele, hogy fékezhetetlen szenvedélyű emberrel került szembe. Mély karosszékben ült, az asztaltól kissé távolabb húzódva, a sértéstől kezdve egy mukk nélkül; úgy érezte, hogy bármely pillanatban elsüllyedhet a szégyentől, s legjobban is szerette volna, ha — minek él az ilyen átkozottul tehetetlen ember! — csakugyan elsüllyed.

Petur távozása után az egy-két percnyi általános hallgatást a házigazda, Duhay Mátyás törte meg. Szelíden, simogatóan beszélt Vályi-Verasekhez:

— Kérlek, ne törődj vele. Mintha nem is hallottad volna. Tudod, így reszkettem, hogy valamit mondasz neki. És akkor az isten mentsen meg tőle. Ez minden ok nélkül, egy enyhe kérdés miatt is képes pofonütni bárkit. Valóságos vadállat. Nem lehet vele szembeszállni, s nem is érdemes. Mindnyájan zsebre vágtunk már tőle hasonló gorombaságokat.

Dr. Karakó, a városi főorvos, mosolyogva legyintett:

— Ajjaj. Én nem is szoktam figyelembe venni. Egyszerűen őrültnek tekintem, és kész.

Duhay folytatta:

— Mondom, kérlek, hogy egy vadállat. De csak ha megdühödik. Mert különben a legjobb szívű ember, akit életemben ismertem. Nincs az a szívesség, szolgálat, amit a barátaiért meg ne tenne. Odaadja az utolsó ingét is annak, aki kéri. Mindenkinek a védelmére kel, aki bajba kerül, vagy akit igazságtalanság

ér. Hogy azután ő is igazságtalanságokat követ el, az már a szertelenségén múlik.

Vályi-Verasek kínlódva nyöszörögte:

— Hagyjuk az egészet. Nem érdemes róla beszélni.

A háziasszony, Duhayné is közbeszólt:

— Igaza van. Nem kell erről tárgyalni. Föl volt hevülve, nem is nézte, hogy kihez szól, tekintheti úgy, mintha nem is magának mondta volna, hanem nekem — és nevetett.

De Duhay nem tudta abbahagyni:

— Majd meglátod, mire visszajön, már megbánja, s valahogy talán ki is engesztel. Ha akar, tud nagyon kedves is lenni. Csak ha valaki szembeszáll vele, azzal bánik el azután irgalom nélkül. Ez már, tudod-e, embert is ölt.

Az asszony pártfogólag egészítette ki:

— Na, nem éppen ölt, mert tegye hozzá, hogy párbajban.

— Igen. Barátom, egy embernek karddal kettéhasította a fejét. De a szó szoros értelmében, úgy, ahogy mondom. Nem is bánja. Amikor egyszer szóba került, egyszerűen azt mondta: „Pimasz fráter volt, szemtelenkedett, megérdemelte."

Vályi-Verasek, mintha újra, utólag is megrettent volna a veszélytől, melyben forgott, szemét meresztve kérdezte:

— De hát ki ez az ember?

A főorvos röviden akarta elintézni a felvilágosítást:

— Egy tipikus magyar úr. Duhaj, izgága, csapongó kedélyű, aki azt tesz, amit akar, mert azt hiszi, hogy neki mindent szabad. De ha akarom, azt is mondhatom, hogy egy őrült.

— Majd meg fogod ismerni — folytatta Duhay —, és meg fogod látni, hogy rendkívül érdekes figura. A Jókai-regényekben szerepelnek ilyenek, de kissé idealizáltan, mert azok mindig az igazság bajnokai, mind oly nemes jellemek, akik rettenthetetlen bátorsággal szállnak szembe a gonosszal, de hát a valóságban ezek a hősök nem egészen úgy festenek, mint a romantikus regényekben, mert valljuk be, tulajdonképpen önző, erőszakos terroristák. Én csak annyit állítok, hogy érdekesek, legalábbis Petur az.

— Mi a foglalkozása? — érdeklődött Vályi-Verasek.

— Földbirtokos — felelte az asszony.

Duhay kiegészítette:

— Végzett földbirtokos.

A főorvos:

— Erősen végzett.

Duhay:

— Éppen most van levitézlőben. Ezerholdas birtoka volt a határban, de az egészet elverte. A rendes úri recept szerint nőkre, italra, cigányra. Ő volt a vármegye leghíresebb lumpja. Ivásban, éjszakázásban, azt hiszem, ő tartja a világrekordot. A háború előtt legendákat beszéltek róla, de ezek a legendák abban különböznek más legendáktól, hogy valóban megtörténtek. Sőt, ha a legenda azt mondja, hogy egy ültőhelyében megivott tíz liter bort, akkor biztosan tizenegyet ivott meg. Estéről estére ott vacsorázott a „Rezek"-ben, zárórakor ment tovább, vitte magával a cigányokat, vitte a cimboráit, kiskocsmában folytatták reggelig.

Vályi-Verasek:

— Kiskocsma, szintén erkölcsi intézmény!

A főorvos:

— De államfenntartó!

Duhay:

— Ha megjelent a rendőr s okvetetlenkedett, megfogta és kihajította.

— Ezt is lehet?

— Te naivista! Hát mondd, hogy följelentette a rendőr! És azután?... De nem is jelentette föl, mert nem merte.

Kvassay nevetve:

— A rendőr nem volt tisztában a helyzettel, azért okvetetlenkedett. De amikor kidobták, akkor egyszerre tisztában lett a helyzettel.

A főorvos:

— Kinyílt a szeme.

Kvassay:

— Csak maradj a szakmádnál, s mondd úgy, hogy lehullott szeméről a hályog.

— Úgy van, hályog.

Duhay kezének egy mozdulatával leintette a közbeszólókat, most már nekimelegedett az elbeszélésnek:

— A számlát persze mindig ő fizette. Pedig akárhányszor megesett, hogy reggelig nem hagyták abba a murit, hanem fölpakolta az egész társaságot kocsira, egyre vagy többre, már ahányan voltak, kihajtattak az országút melletti csárdába — itt odasúgta Vályi-Verasek fülébe a csárda nem szalonképes külön nevét, melyben egy diszkrét női testrész szerepelt a megfelelő díszítő jelzővel; a főorvos és Kvassay mosolyogtak, az asszony a lábánál heverő kutyát simogatta meg, mintha egy pillanatra kilépett volna a jelenlevők közül —, és ott fölverte a csárdást, és

újra ivott, s művelte estig vagy másnap reggelig a maga tréfáit... Egyszer én is vele mentem, s ezt az esetet akarom elmesélni...

És itt Duhay az emlékezés gyönyörében kacagni kezdett:

— Négyen voltunk, rajta, mármint Peturon kívül mindnyájan el voltunk ázva, nemhogy alig álltunk a lábunkon, hanem majd kidőltünk a kocsiból.

— A Varga Feri ki is dőlt.

— Az nem akkor volt... Mondom, hogy cefetül álltunk már, de az istennek nem engedett volna haza egyikünket sem, mert ilyenkor nem használt sem rosszullét, sem könyörgés, sem hivatkozás valami elmulaszthatatlan dolgora vagy hivatalra, még a revolverét is ráfogta az emberre...

— Revolver persze mindig van az ilyen embernél — ezt Vályi-Verasek vetette közbe.

— De még mennyire van. Töltött revolver nélkül soha egy lépést se! Szóval kikocsiztunk a csárdába, egy rozoga konflison, ezúttal cigány nélkül, mert a banda hajnalban megszökött tőlünk. A csárdást röviden úgy keltette föl, hogy ököllel beütötte a szobája ablakát.

— Kedélyes.

— Várj csak. Ez semmi. De amint beléptünk az ivóba, azután a különszobába, hát ott találtunk egy környékbeli bandát, azaz négy szál cigányt. Székeken ülve, asztalra borulva aludtak, mint a tej.

A főorvos:

— A tej tudniillik asztalra borulva alszik.

— Hát aludtak. Pista ezeket is úgy keltette föl, hogy előkapta a revolverét, s belelőtt a mennyezetbe. Hát azt látni, ahogy azok a cigányok fölriadtak és fölugrottak, ahogy az egyik elkezdett jajveszékelni, a másik meg térdre vetette magát, s úgy rimánkodott, hogy „jájjájjáj, nagyságos úr, ne bántson bennünket, mink ártatlan zsenések vágyunk"... hát ez valami fönséges volt, sohasem felejtem el. Mit mondjak? Elmondhatatlan. Az az eszeveszett, tébolyult félelem. A pofáknak az a földöntúli, eltorzult rémülete a legpompásabb élményeim közé tartozik, amikben valaha is részem volt... Nem mondom, hogy nem volt brutális a dolog, de ha már megtörtént, hát örök veszteség lett volna nem látni. Azóta, ha bárhogy megijedek is, inkább megkukulok, de nem merek oly intenzíven félni... Ezután következett még csak a hecc. A heccek sorozata. Hárman egyszerre kijózanodtunk, mert olyan szörnyű röhögés rázott bennünket, hogy azt már csak

színjózanul lehetett kibírni. Mi röhögtünk, Petur meg ezalatt óriási komolyan, egy mosoly nélkül, mint valami színpadi rendező dirigálta az egészet. Mit mondjak? A cigányoknak föl kellett mászni a létrán a háztetőre, ott a ház gerincén egymás mögött lovagülésben elhelyezkedniök, s azután úgy játszaniuk. Ha valamelyik húzódozott, hogy fölmásszék, vagy lassan mozgott, Petur arra mindig rálőtt, persze, csak úgy melléje, de a nyavalya törte szegényeket. Mondanom sem kell, hogy úgy lő, mint egy texasi bennszülött, de azért egy percig sem volt egyiknek sem biztos a bőre, mert az is megeshetett volna, mint a stukkjátékban, barátom, hogy az áldozat épp a labda, illetve a golyó elé veti a farát. No de, amikor már nem bírtuk a röhögést, bementünk a szobába tovább inni meg valamit falni, azoknak meg azalatt odafönn zenélniük kellett. Egyszerre csak vesztére, beállít egy alak, egy olyan vándorlegény-szerű girhes figura, táskával a kezében, hogy fölhajtson egy pohár pálinkát. „Kicsoda maga?" Hát borbély, megy ki a tanyákra, intéző, ispán meg mi a fenékhez. No, csak ez hiányzott még! A borbélynak is föl kellett másznia a tetőre, s ott megborotválnia mind a négy cigányt. „Jájjájjájj, nagyságos úr, csak ezt az egyet engedje el, inkább ingyen muzsikálunk!" Ahogy azok rémüldöztek! „Vérmérgezést kápok" — sírta az egyik. Még imádkozni is próbáltak, csakhogy Pista elengedje az operációt. De nem volt kegyelem, az amerikázó borbély mellé is odaeresztett egy golyót, s az úgy dühösen, elkeseredve, reszketve, csaknem víz és szappanozás nélkül végignyúzta a négy cigányt. A bajuszukat is le kellett szednie, hisz éppen ez volt a hecc. Képzeld el, négy fekete bajuszú cigány, az egyiknek szakálla is volt, azt előbb le kellett nyírni, egy órán belül csupaszon, s mindez fönn a háztetőn! Micsoda pofákat vágtak, hogy visítoztak és hogy nyöszörögtek.

— Na hát, ez elég butaság volt! — jelentette ki az asszony. — Ezt nevezik a férfiak mulatásnak. És ilyesmiért érdemes nem aludni, és annyi rengeteg pénzt elverni.

Vályi-Verasek fanyar képpel csodálkozott:

— Hogy az ilyen embert nem lövik le, mint a kutyát. Hogy nem akad valami elszánt alak, aki nem hagyja magát, s leszámol vele. Szentisten, mit lehet emberekkel művelni.

— Félnek tőle, barátom, mint a tűztől. Mindenki fél tőle . . .

— De valaki, aki úgyis öngyilkos akar lenni, megkockáztathatná . . .

— Ja, barátom, az öngyilkosnak saját magával van baja! — magyarázta a főorvos.

— Mindenki félt tőle. Talán én vagyok az egyetlen, aki nem félek. Mert én őszintén megvallom, szeretem őt. Határozottan szeretem, s ő is szeret engem, így azután előnyösebb helyzetben vagyok, mint más... Velem is megpróbált már szemtelenkedni, de én megmondtam neki: „Nézd, kérlek, Pista, velem aztán ne ugrálj, mert én ki vagyok neked teljesen szolgáltatva, te sokkal erősebb vagy nálam, párbajozni pedig én elvből nem párbajozok, azt is tudod. Velem tehetsz, amit akarsz, de tudd meg, hogy ez rút visszaélés a fölényeddel."

— Én sem félek tőle — mondta Duhayné.

— Maga, az egészen más — szőtte tovább az asszony férje —, maga mint nő, nem is félhet tőle. Maga jól tudja, hogy a nőkkel szemben a lehető legudvariasabb és legalázatosabb. Maga pofon is ütheti, egy szót sem fog szólni, hanem megcsókolja a kezét.

Az asszony mosolygott.

— Na... nem minden nővel olyan udvarias! — vetette ellen a főorvos.

— De minden úrinővel. A parasztnő s a cselédlány, az egészen más. Azokkal éppen olyan komisz, mint a férfiakkal.

— Ott van a Kara-Szabó Mária esete.

— Igen, azt összerugdosta és kidobta.

— Én vettem föl a látleletet. Még gondoltam is rá, hogy majd belém is belémköt, pedig én mint orvos, csak a kötelességemet teljesítettem.

— Az a Kara-Szabó Mária föl is jelentette könnyű testi sértés miatt...

Az orvos:

— Súlyosnak is beillett az! De hát annyi szívességre hajlandó voltam, hogy az írtam a leletbe, nyolc napon belül gyógyul.

— És megbüntették? — firtatta Vályi-Verasek.

— Majdnem. De valahogy kibújt, mert kényszerítette a lányt, illetve a családot, hogy a leánnyal vonassák vissza a följelentést.

Duhay:

— De hogy ezt el ne felejtsem: egyszer akadt ám egy béreslegény, aki azt üzente neki, hogy leszúrja. Az is valami pofozás miatt. Tovább is adták hozzá az üzenetet, de úgy tett, mintha nem vett volna róla tudomást, mert a legényt sohasem vonta felelősségre. Ahogy mondják: nemigen forszírozta a dolgot.

— Talán ő is megijedt.

— Ki van zárva. Nem ismeri a félelmet!

A főorvos:

— Nem kell az ilyentől következetességet várni. Egy kereke hiányzik, vagy eggyel több van, és punktum. Hisz én már alaposan ismerem, jobban, mint bárki más. Tudjátok, hogy rendőrorvos is vagyok, s hatáskörömbe tartoznak a bizonyos hölgyek is. Ámbár nem mondok semmit, ha asszony nem lenne jelen, akkor sem mondanék. De utalok a derék Krafft-Ebing könyvére. Különben, ezt sem mondom — s kezét a szájára tette.

Duhayné:

— Én nem hinnék az olyan fecsegéseknek. Én olyan egészségesnek látom Pistát, mint a makk.

A főorvos:

— Hát hiszen az ember lelki titkai nincsenek a homlokára írva.

— Mondja csak, duhaj — kérdezte az asszony, aki így becézte férjét —, hova ment most? Miben töri megint a fejét? Nem tetszik ez nekem.

Csend következett. A cseléd jött be a szobába, a feketekávés csészéket szedte le az asztalról, s megkérdezte, mielőtt lefekszik, parancsolnak-e még valamit. Amikor a cseléd kiment, s magával vitte a kutyát is, hogy lefektesse, Duhay savanyú ábrázattal szőtte tovább:

— Nekem sem tetszik. De nem azért, amiért magának, mintha valami túlságosan félteném, mert nem fog rajta még a pestis sem, hanem hogy éppen most van nálunk, hogy innen megy el inspiciálni vagy mi a csodára, egy olyan ügyben, amelyhez semmi közöm.

És most suttogóra fogta a hangját:

— Valami fölkelést vagy mit szerveznek. Én nem tartom okos dolognak, mert ha nem sikerül, akkor jó pár embernek beletörik a foga. De ez még hagyján, ez az ő dolguk, de minek kell erről nekem tudni? Miért közli velem, ha csak általánosságban is, a tervet? Mi is, ahányan itt vagyunk, mind bajba kerülhetünk. Márpedig nekem igazán nincs semmi közöm semmiféle politikai cselekvéshez, én művész vagyok, én képeket festek, én festek a királyság alatt, én festek a köztársaság alatt, én festek a proletárdiktatúra alatt...

— Nana! — akasztotta meg Kvassay. — A proletárdiktatúra alatt aligha fogsz te festeni. Mert nem lesz majd, aki megvegye a képeidet.

— Miért ne lenne?

— Vagy azt hiszed, hogy az ilyen képek kellenek az elvtárs uraknak?

És rámutatott egy festményre, amely éppen vele szemben lógott a falon, s egy sárga ruhás, színpadon dzsiggelő néger artistát ábrázolt.

Duhay nekihevült:

— Miért ne vennék meg? Szerintem ez egy nagyon jó kép. Kérdezd meg a Fényes bácsit, azt mondja, hogy egyike a legjobb képeimnek. Egy mozdulatot, egy pózt sikerült úgy megfognom, mintha pillanatfelvétel lenne, s amellett mégsem másolás, mert nem egy mozgás holt keresztmetszete, hanem maga a mozgás, a táncoló néger egész dühödt, részeg toporzékolásával Miért mondod, hogy nem vennék meg? Mert éppen ez a témája a képnek? Még akkor is azt mondom, hogy tudok én mást is festeni. És ha nem fogok festeni, akkor csinálok valami egyebet. Dolgozok. Elmegyek én kőtörőnek is, ha a kőtörésből lehet élni, s ha nem nézik le a kőtörést.

Kvassay nevetett:

— Te mint kőtörő! Nem olyan egyszerű az, barátom, És a kőtörésből aligha lehet úgy megélni, ahogy te szeretsz élni.

— Honnan tudod, hogy szeretek? Az ember úgy él, ahogy lehet.

— Szeretnélek meglátogatni az országúton, mint hathetes kőtörőt.

A főorvos:

— Nem az országúton. Benn a városban, a Kossuth Lajos téren. Egy kis interjút csinálni az újdonsült kőtörővel!

— Legyen szerencsém!

Az asszony a férjéhez:

— Ugyan ne beszéljen már ilyen butaságokat. Egy óráig sem bírná.

— Az első napon. De hat hét múlva már bírnám.

Kívülről kutyaugatás hallatszott. Majd léptek kongtak tompán a ház előtti kert vertföldes útján. Behallatszott Petur hangja is, aki az ugató Csomait barátságosan csitította. Csomai a szomszéd műteremlakásban lakó kolléga kutyája volt, s szintén festőnek, egy bősz expresszionistának a nevét viselte. Kopogtatás, Petur belepett az ajtón. Kérdően néztek rá, egy szó el is hangzott:

— Na?

— Semmi. Még várni kell néhány napig. De ne beszéljünk erről.

Ebbe belenyugodtak. Összeesküvés, fegyveres fölkelés, leg-

alábbis diszkrét ügy, de mindenesetre veszedelmes. Petur mégsem tudta magát türtőztetni:

— Ha ezek a zsiványok megbuknak, én saját személyemben leszek a hóhér. A kerékbetörés kuglizás ahhoz képest, amiket én ki fogok találni, és meg is fogok csinálni.

Az asszony összeszorította a száját, hallgatott, majd ingerülten tört ki:

— Kérem, ne mondjon ilyeneket! Ilyesmit az ember, ha egyedül vagy egy szobában, akkor sem mond ki hangosan.

— Nagyságos asszonynak, kezét csókolom, mindig igaza van. Már el is hallgattam. De hát... azért itt csak nem kell besúgástol tartanom? Talán csak vagyok itt akkora biztonságban, mintha egyedül, magamban káromkodnék?

És akaratlanul is Vályi-Verasekre esett Petur tekintete. Az elpirult. Még ez is? Mindnyájukat zavar öntötte el, Petur kivételével. Az asszony magyarázta:

— Igen, nálunk abszolút biztonságban van. De az elv a fontos. Az ember hallgat, mert úgy helyes.

— Hiszen már régen másról beszélek. Vályi úr, úgy látszik, neheztel rám. Vagy nem?

— Kéé-rem, szóra sem érdemes.

— Rendben van. Azért hát... szervusz! Iszunk rá egy-két pohár bort.

— Bort? — riadt fel az asszony.

Bor nincs a háznál.

— Nincs? Úgy látszik, ti is kommunisták vagytok. Ha nincs, hát hozatunk.

— Honnan? Tudod, hogy éjjel nincs nyitva semmi.

— Itt a Weisz fűszeres a szomszédban. Föl kell verni.

— Na, ne komédiázz, Pista. Nem érdemes. Valami kellemetlenség lehet belőle.

— Micsoda kellemetlenség? Talán félsz? Majd azt mondod a hatóságaidnak, hogy veled ne kukoricázzanak, mert fölényben vannak. Erősebbek, tehát nem ütsz vissza, meg párbajozni sem párbajozol.

— Én nem félek, de nincs értelme. Kilenckor záróra van, most már elmúlt éjfél, még törvénytelen úton sem szerezhetsz italt.

— Háh!! Törvénytelen úton! Ne nevettesd ki magad, te szamár. Törvény-te-len.

Az asszony segített az urának:

— De Pista, ne erőszakoskodjon. Lássa be, hogy amit nem lehet, azt nem lehet.

— Kezét csókolom, belátom, de azért mégis kérem, engedje meg, hogy csak egy litert, egy literecskét igyunk. Csak kevésről van szó. Iszunk előre, a medve bőrére. Úgy örülök, hogy nem tudnék ma úgysem aludni reggelig. Csak egy üvegecskével, nagyságos asszonyom.

— De ha egyszer nincs itthon.

— Azt már tudom. De van a Weisznél.

— Az már régen bezárt, és alszik.

— Majd fölkelti a Józsi.

— A Józsi is alszik.

— Azt majd fölkeltem én.

Már föl is állt, mosolyogva csókolta meg az asszony kezét, az nevetett, s ez beleegyezést jelentett. Petur megindult kifelé, hogy megkeresse Józsit, a ház körüli mindenes szolgát.

— Héj, Józsi, aufstén! Egy-kettő!

Kis szünet, mialatt Józsi álmából eszmélt, s meggyújtotta a gyertyáját.

— Gyorsan, gyorsan! Cihelődj! Elmégy a Weisz fűszereshez, felcsöngeted, s hozol három liter bort. Fehér bor legyen. Ne piszmogj soká!

Újra megjelent az ajtóban, türelmetlen várakozással állt, majd visszasietett a kamrához, s behallatszott dühös civódása:

— Mit csinálsz, te ökör? Mit nyavalyogsz azzal a csizmával? Hagyd a fenébe, menj át mezítláb.

Józsi valamit dünnyöghetett.

— Ne jártasd a szád, mert kiváglak. Ne, itt a pénz, ötszörös ár, amennyit csak akar, és ugorj!

Megint megjelent az ajtóban, visszafordult, kifelé tekintett a borús éjben eltűnő legény után, majd betette az ajtót.

Az asszony megkérdezte:

— Mezítláb ment el?

— Úgy hát. Persze.

Duhay megharagudott:

— Miért nem engedted, hogy a csizmáját felhúzza? Hideg van, alig nulla fölött, ez télnek is beillik. Még megfűl.

— Fenét fűl meg. Azért, mert te kényes vagy?

— De igen, szegény gyerek. Még megbetegszik.

Petur:

— Ebcsont beforr.

— Ebben a hideg sárban, lucsokban ott kell majd topognia a bolt előtt, míg feltápászkodik a boltos. — Ezt az asszony mondta.

Duhay:

— Szerintem nem is tápászkodik fel. Nem bolond.

Az asszony:

— Igen. Nem fog adni bort, ilyenkor.

A főorvos:

— Mert nem is szabad neki. Nem mer adni.

Petur:

— Ejnye! Elfelejtettem megmondani ennek a kölyöknek, hogy mondja meg, ki küldte... No, mindegy. Ezt a kis bort megisszuk, azután megyünk haza. Ronda hideg van odakünn. Csodálom, hogy nem fagy.

— Mintha az időjárás is megbolondult volna. Nem is emlékszem, hogy valaha is lett volna május elsején ilyen hideg.

— A vörös májust egy kicsit besavanyította az idő.

— Pesten nagy szélvihar volt. Hallotta, hogy azt az újságírót agyonütötte egy kidőlt oszlop a Rákóczi úton?

— Valami Párisnak hívták.

— Páris! Biztos, hogy zsidó volt.

— Nem kár érte.

— Csak annyiból, hogy annak is ezek a disznók az okai. De cudarul meg fogják járni. — Ezt Petur mondta.

Most mindenki hallgatott.

Peturból újra kitört a vágy: — Hej, ha egyszer sikerül ezt a bandát lekaparni az ország nyakáról! Egy esztendeig vérben fogunk fürödni.

— Csak nem kell annyit fürödni. Fürdőből is megárt a sok.

Ezt Duhay mondta, Petur szinte elképedt. Mereven ránézett Duhayra, s ujját felemelve, fenyegetően tagolta:

— Te! Vigyázz magadra! Én nagyon szeretlek téged, pajtás, de figyelmeztetlek, hogy még az is cefetül megjárja, aki csitítani mer bennünket. Úgy látszik, nem vagy tisztában azzal, hogy a történelem legnagyobb gonosztettét követték el ezek a zsiványok.

Duhay mintha elsápadt volna:

— Kérlek, én nem védem őket! De az esztelenségnek sem vagyok barátja.

— Esztelenség! — ismételte Petur és elhallgatott. Később Kvassay ezzel a kijelentéssel lepte meg a társaságot:

— Disznóság, amit ezek csinálnak az országgal, de viszont, ha az eszmét vesszük, mármint magának a kommunizmusnak az eszméjét, el kell ismerni, hogy az egy olyan gondolat, amelyben nagy igazság foglaltatik.

— Ugyan, ne tréfáljon! — csúfolta az asszony.

A főorvos:

— Ez kérem, egyszerűen tévedés. Helytelen logikán alapszik. Mert a kommunizus abból indul ki, hogy az emberek egyenlők. Márpedig én, mint orvos is hitelesen kijelentem, hogy az emberek nem egyenlők.

Duhay:

— Csakhogy nem ilyen egyszerű a dolog. A ma élő emberek csakugyan nem egyenlők, de . . .

Petur közbevágott:

— Lárifári az egész. Az emberek nem egyenlők, mert van úr, és van paraszt, munkás, szóval nép. A csürhét pedig mindig kordában kell tartani, mert másképp nem dolgozik.

És egy kis eszmecsere következett, amelynek Józsi visszaérkezése vetett véget. Ott állt az ajtóban Józsi, sáros, meztelen lábbal és üres kézzel.

— No, mi az? — kérdezte hirtelen Petur.

— Nem ad.

— Beszéltél vele?

— Igen, beszéltem. De nem ad. Azt mondta, nem nyitja ki ilyenkor a boltot, meg nem is szabad, hogy adjon.

— Megmondtad, hogy ki küldött?

— Igen, megmondtam. Hogy Petur nagyságos úr küldött.

— És erre azután mit mondott ő?

— Hogy nagyon sajnálja.

— Úgy. Na, majd megyek én is veled. És csakugyan nagyon fogja sajnálni. De majd azt, hogy nem adott.

Petur föl-alá járt a szobában, mert Józsi hirtelen eltűnt, s nem bukkant fel újra.

— Azért ne okoskodj ám azza a zsidóval — intette Peturt Duhay —, mert föl is jelenthet.

Petur kifordult a szobából, s Józsiért kiáltott:

— Mit csinálsz már megint? Nem hagyod azt a csizmát!

— Hideg van, nagy a sár, tessék megengedni . . .

— Nem ugrasz rögtön?!

Duhayné kiszólt:

— Pista, hagyja azt a legényt.

Duhay is:

— Miért nem engeded, hogy fölhúzza . . .

— Üsse meg a mennykő az ilyen maflát! Majd elmegyek én egyedül.

Elsietett.

A társaság másról kezdett beszélgetésbe. Az asszony megkérdezte Vályi-Veraseket, hogy mi a kedves étele, mert szombatra meghívja vacsorára. Étel, evés, kirántott sertésborda, meg hogy mindegy, minden étel jó, ha jól van elkészítve, s a legfinomabb anyagokat használják hozzá; azután érdekes ez a kép, ez a dzsiggelő néger, az ember szinte hallja a fatalpak kattogását, s benne van a képben a tánc eszeveszett gyorsasága; a szomszédban lakó Jármay mióta van a városban, s min dolgozik, nagyon tehetséges fickó, hogyne, igen, igen, csak lusta disznó; szép itt, csak ha az eső esik, akkor végtelenül unalmas, és térdig jár az ember a sárban; mióta ez a kommün van, alig lehet valamit kapni a piacon, a parasztok szabotálnak, nem kell nekik a fehérpénz; tulajdonképpen a fene tudja, miben törik a fejüket Petur és társai, csupa volt tiszt és néhány intellektuel; van köztük, amint mondják, két zsidó is, egy ügyvéd és egy fateleptulajdonos...

— Soká marad ez a Petur.

— Úgy látszik, baj van, nem paríroz neki a Weisz.

Ezután is még jó idő eltelt, mire Petur megérkezett. Weisz boltos is jött vele, kezében és hóna alatt tartva a borosüvegeket, ötöt. Petur arca sápadt volt, és tekintete szigorú. Amint kiszedte Weisz kezéből az üvegeket, egy percre egymás szemébe néztek, úgy a világosságban, mintha ez a tekintetváltás eddig, a sötétség miatt, még elintézetlen maradt volna. Furcsa ellentét volt a tagbaszakadt, vastag nyakú, kissé alacsony Petur s előtte a sovány, magas, ádámcsutkás Weisz.

Az üvegek már az asztalon álltak, s mikor Petur elfordult Weisztől, hogy a borral foglalatoskodjék, Weisz kifelé indult.

— Hóopp! Maga ittmarad, Mózsi! — süvített Weiszre Petur. — Nem lehet meglógni. Kicsit iszik velünk.

Weisz állt, és komoran hallgatott. A háziasszony poharakat rakott az etazsérról az asztalra. Vályi-Verasek tekintete egy percre epedőn tapadt az asszony magas, szép alakjára — de arra gondolt, hogy föl kellene állni, elköszönni, menni innen haza. De nem bírt cselekedni, úgyis tudta, hogy hiába, erőszakkal marasztalnák. Miért is nem kapott az alkalmon, amíg Petur oda volt? Ezen töprengett, de nem tudott a kérdésre feleletet találni. Talán kíváncsiság tartotta vissza? Talán írt várt fájó sebére?

— Van-e víz, nagyságos asszonyom?

— Maga vízzel issza? Mióta?

— Én igen, csak vízzel iszom.

Az asszony kiment a konyhába, s egy üveg vízzel tért vissza. Petur teletöltötte a poharakat borral, egy pohárba pedig csak

vizet öntött. Koccintottak, ittak, Weisz állt az ajtó előtt, Petur fogta a vízzel telt poharat, odavitte Weisznek, a bal kezében pedig a maga borospoharát tartotta:

— Na, Weisz úr, koccintsunk!

Weisz félszegen állt, s reszketett az indulattól, Kvassay elnevette magát, és ő is belépett a heccbe:

— Na, Weisz úr, ex!

— Kérem, én nem iszom. Sem bort, sem vizet.

Petur: — Na-a? Soha?

— Most nem iszom.

— Na de, Weisz úr! Az én kedvemért. Csak nem hagyja cserben a társaságot, amikor itt mindenki iszik?

Weisz állt, a mennyezetre nézett, s tartotta kezében a poharat.

— Weisz úr, az én egészségemre! Hát arra se iszik? Weisz úr, megsért!... Weisz úr, nézze, milyen szépen kérem magát. Maga meg ilyen goromba. Ne legyen olyan makacs. Higgye el nekem, hogy úriember nem viselkedik így... Bocsásson meg, Weisz úr, ezt nem azért mondtam, mintha úriember lenne, hanem mert most úriemberek között van, s úgy kell viselkednie, mint úriembernek. Weisz úr, higgyen nekem, én becsületszavamra mondom, úriember iszik, ha vele koccintanak.

Vályi-Verasek kivételével a többiek mind lehajtották a fejüket, hogy rejtsék a nevetésüket. Az asszony tagadólag rázta a fejét, mintha megintené magát, hogy nem helyes, amit tesz. De csak annál jobban nevetett. Vályi-Veraseknek az volt az érzése, hogy csak egy árnyalattal kellene más embernek lennie, csak egy centiméterrel, egy fokkal megtoldania önmagát, s akkor előkapna egy revolvert — mert akkor talán lenne is nála —, s szó nélkül lelőné az előtte ágálót. Petur most szigorúbbra fogta a hangját:

— Mi lesz, Mózsi! Iszunk, vagy nem iszunk. Barátom, ha nem iszik jószántából, akkor kinyitom a száját, s betöltöm a gyomrába még a poharat is. Nézze, jobb, ha iszik, mert ha én öntöm, még cigányútra téved ez a finom, friss víz, s akkor majd köhög. Weisz úr. Na-a?

Weisznek rándult a szája, mintha keserű mosoly szaladt volna át rajta. Szájához emelte a poharat, s ivott egy kortyot.

— Hohó! Weisz úr! Így kifizetni a szegény embert, nem járja. Maga csal, Weisz úr. Maga benne van a svungban. Életében mindig csalt, hát most is csalni akar. Hát nézze, ne vegyen engem palira. Nem vagyok én paraszt vagy napszámos, akinek

visszaad egy koronából. Ez ennyi, ez meg annyi, a többi az enyém, vissza nem jár semmi, de itt van két fillér, fogja szegény ember, és menjen isten hírével, legyen szerencsém máskor is.

Feltörő nevetés, vékony női kuncogás.

— Hallja ezt? Most engem nevetnek ki. Mulatnak rajtam, Weisz úr, mert maga játszik velem, mint macska az egérrel. Ha a fejem tetejére állok is, hiába, maga fumigál engem. Csak úgy az ajkához érinti a serleget, mint a tenorista az operában. Talán a hangját félti? Attól tart, hogy ha megszólal, hát gikszer lesz belőle?

Most Petur az asztalhoz lépett, újra töltött bort magának, elégedetten nézett végig a társaságon, észrevette Vályi-Verasek fanyar ábrázatát is, de ügyet sem vetett rá, savanyú, szamár fráter! Kiürítette a poharát:

— Így ni, Weisz úr. Gyerünk, gyerünk!

Most megragadta Weisz kezét, alaposan megszorította, s a szájához tolta a vizespoharat; Weisz inni akart újra egy kortyot, de Petur az arcába zúdította az egész vizet, s Weisz csakugyan elkezdett kínos rángatózással köhögni.

— Látja? Maga csak nem hallgat az okosabbra. Mondtam, ugye, ha nem iszik, baj lesz... Na, nem jól sikerült, Weisz úr. Még nem megy. Majd beletanul. Úgy issza majd mindjárt... mint a vizet!

Kvassay harsogóan felkacagott, zsebkendőjével a könnyeit törölte. A többiek is nevettek. Vályi-Veraseknek is muszáj volt mosolyogni. Mindnyájan ittak, Petur komoly képpel töltötte meg újra Weisz Mózes poharát vízzel.

Duhay nevetve próbálta leszerelni:

— Hagyd már. Elég volt.

— Dehogy volt elég. Mindnyájan megiszunk fél-fél liter bort. Weisz úr is megiszik fél liter vizet. Iszik ő is velünk. Azután majd eldicsekedhetik, hogy urakkal mulatott, koccintottak is vele. Mi az, fél liter víz egy felnőtt embernek. Ennyi legalább kell a szervezetnek, ugye, főorvos úr?

A főorvos alig tudott szólni a kacagástól.

— Leg-alább! — zötyögött ki belőle, s neki is potyogtak a könnyei.

Vályi-Verasek újra mosolygott, amit szégyellt önmaga előtt, s úgy próbált felmentést szerezni, hogy ezt gondolta: „Hisz ezek mind őrültek, még maga a boltos is!"

Petur is elnevette magát. A belső hévtől most már egészen ki-

pirult. Ivott, odavitte a poharat Weisznek. Weisz elfogadta a poharat, de kettőt lépett, s letette az etazsérra. Petur felordított:

— Mi az, Weisz úr? Csak nem lázad fel?

— Kérem, én nem iszom — tompa és reszkető volt a Weisz hangja.

— Ne-e-m?

Vályi-Verasek felállt, odalépett Peturhoz, s megfogta a karját:

— Én kérlek most már, ne bántsd ezt az embert. Nagyon jól mulattunk, pompás legény vagy, de hagyjuk most már őt, haddmenjen haza, mi meg hadd maradjunk egy kicsit magunkra.

Petur meglepődve fordult Vályi-Verasek felé, és bamba grimaszt vágott. Az folytatta:

— Úgyis van még beszélgetni valónk egymás közt is.

Duhay is közbelépett:

— Weisz, kérem, most már menjen, és rám ne haragudjon. Maga az oka, amiért nem maradt otthon.

Weiszből valami szó akart kitörni, de elnyelte, fordult, hogy induljon.

— Itt maradsz, disznó! — ordította Petur.

De egy pillanat alatt mintha mást gondolt volna, fogta a kiürült üveget, Weisz kezébe nyomta, s szaporán mondta:

— Na menjen, Weisz, hozza ezt újra tele.

És úgy látszott, mintha azzal módot akart volna adni önmagának, Weisznek is, hogy Weisz elsiessen, s azután ne jöjjön vissza. De még be sem tette maga után Weisz az ajtót, amikor újra rákiáltott:

— Weisz!... álljon meg!

Weisz visszafordult, az üres üveget a nyakánál fogva tartotta, az a lábszárát érintve lógott lefelé.

— Vigyázzon ám, és el ne essen, mert odakünn sár van, és ha elcsúszik, könnyen eltörhet az üveg, mert... az üveg... nagyon törékeny holmi ám...

Ebben a pillanatban előrántotta a revolverét, s keresztüllőtte az üveget.

Durranás, füst, az üveg csörömpölve hullott a küszöbre. Duhayné fölsikoltott, Weisz állt megmerevedve.

Petur nagyot kacagott, azután leült az asztalhoz.

— Mehet, Weisz úr.

Duhay, aki úgy érezte, hogy megnemtámadási szerződésben áll Peturral, fejcsóválva mondta:

— Miket csinál ez a vadmarha!

A főorvos harsány nevetéssel megadta a jelt, mindnyájan újra elkezdtek kacagni, annyira, hogy jó ideig szóhoz sem jutottak. Weisz már nem volt látható.

Legelőször Duhay komolyodott el:

— Azért lőni marhaság volt. Hátha közelben jár egy vörősőr és meghallotta. Még kellemetlenség lehet belőle.

Petur legyintett:

— Csak ne respektáld olyan nagyon azt a vörősőrt. Nagyon bedőltél ennek a komédiának, amint látom. Proletárfarsang ez, barátom, azután majd jön a böjt.

Az asszony:

— Ugyan, hagyják, ne politizáljanak. Utálom ezt a folytonos politizálást. Majd egyszer vége lesz ennek is. Megsegít bennünket az Isten.

Duhay:

— De ha eltaláltad volna! Nem az üveget, hanem őt. A lábát, vagy hasba lőtted volna.

Petur nevetett:

— Tudod mit? Akkor pechje lett volna.

— Emlékszel, mikor az... izé csárdában, tudod már, átlőtted a klarinétos kalapját?

Petur elcsodálkozott.

— Mikor megborotváltattuk a bandát a háztetőn.

Petur csucsorította a száját, ráncolta a homlokát:

— Valami rémlik... de hogy kalapot lőttem át, arra nem emlékszem.

— A legfenomenálisabb pedig az volt, hogy a borbély, miközben a cigányokat borotválta, félt tőled, és szüntelen rád pislogott. Úgy borotvált tehát, hogy nem is nézett oda.

Petur mosolygott:

— Igen, erre emlékszem. Azután énekeltettem lenn az ivóban a borbélyt. Hogy nekikerekedett a kedve, s milyen betyárosan tudta elkurjantani, hogy: *Még az éjjel zsandárvérrel írom a nevemet ki.*

És elkurjantotta most ő maga a nótáját, elejétől végig, mind a két strófát.

— Szép nóta! Gyönyörű. Soha nem hallottam — rebegte Vályi-Verasek.

Duhay legyintett:

— Régi nóta. Sehol az országban nem ismerik, de itt a környéken gyakran hallottam.

— Szeretném megtanulni.

— Na, ide figyelj — ajánlkozott Petur, s még egyszer elkezdte, most már igen halkan, énekelni a nótát: *Ha bemegyek, ha bemegyek az abonyi csárdába . . .*

Vályi-Verasek papírt keresett a zsebében, s közben zavaros boldogságérzés öntötte el, amint Petur előzékenyen hozzáhajolt, s lassan énekelt neki.

— Adj, kérlek, egy ceruzát! — rebegte Duhayhoz.

Ebben a percben elkezdett a kutya odakünn ugatni. Mind erősebben és erősebben. Benn elhallgattak, figyeltek. Erős kopogtatás hallatszott. Egyásra néztek.

— Lehet! — kiáltott Duhay.

Nyílt az ajtó, s egy egyenruhás vörösőr lépett be rajta. Sovány, magas, beesett képű, középkorú ember.

— Jó estét — köszönt.

— Jó estét — viszonozta két-három hang.

Petur elfordította tekintetét a vörösőrről. Az állt, megmerevítette az arcát:

— Mi megyen itt, kérem? Dáridó?

És körülnézett a szobában, tekintete kissé elidőzött a borosüvegeken s poharakon. Duhay felelt:

— Nincs itt semmi dáridó. Üldögélünk s beszélgetünk.

— Azokban az üvegekben persze kútvíz van . . . Szabad egy poharat?

Az asztalhoz lépett, fölemelt egy poharat, s megszagolta. Petur már belevágott:

— Ne szaglásszon itt semmit, bort ittunk. Nem tagadta le senki.

— Rendben van. És az alkoholtilalom?

Petur nem válaszolt. Hallgatni akart. Kvassay enyhíteni próbálta a helyzetet:

— Ugyan, kedves barátom, ne legyen olyan szigorú. Az alkoholtilalmat, sajnos, mi is megtartjuk, mert nem áll módunkban inni . . .

A főorvos:

— Nem úgy, mint Sztupkó elvtársnak, aki a direktórium elnöke. Aki egyébként szintén megtartja, mikor alszik.

Kvassay:

— Az, hogy az ember véletlenül egyszer egy félpohár bort megiszik, még nem áthágása a tilalomnak . . Igyék inkább maga is egy pohárral, jó az ilyen hidegben.

A vörösőr:

— Én nem iszom. Önök azonban itt mulatoznak, késő éjszaka,

hisz dalolást is hallottam. A hídtól is látni a kivilágított ablakokat . . .

Az asszony fölsziszsent. Nincsenek becsukva a spaletták! Kibe mászkálnak, s egyiknek sem jutott eszébe!

— Valami lövést is hallottam, talán az is itt történt, vagy a fene tudja, mi . . .

— Lövés? Na arról aztán igazán nem tudok. Pedig én itt ülök egész este az elvtársak közt.

A vörösőr gúnyosan mosolygott:

— Talán urak között?

— Jó, hát urak közt.

Petur mereven nézett le a földre. A vörösőr kissé zavart volt. Duhay még csak fokozta zavarát:

— Valamit én is hallottam, éppen mondani is akartam. De én meg éppen azt hittem, hogy talán maguk lőttek valaki után, nem is lehetett messze innen.

— Én nem hallottam semmit — jelentette meggyőző egyszerűséggel Kvassay. — Pedig olyan fülem van, mint a nyúlnak.

A vörösőr nem tudta, hogy erőltesse-e most már a dolgot azzal a lövéssel, nem követ-e el ostobaságot vagy igazságtalanságot. De attól is tartott, hogy ha hitelt ad ezeknek a beszédeknek, nevetségessé válik. Mert nagyon is ügyeseknek látszanak ezek a burzsujok! Tanácstalanul állott, szinte egészen kizökkenve abból az egyenes vonalból, amelybe beállította magát. Legszívesebben elment volna, de ennek nem találta meg hamarjában a formáját. Talán leginkább az az aggodalom marasztotta még, hogy a távozása után majd nevetnek rajta.

— Igyon egy kis bort — mondta az asszony hirtelen, s már nyújtotta is feléje a poharat. És még hozzátette: — Mi is oszlunk már, és lefekszünk.

A vörösőr elfogadta a bort, s a poharat egy hajtásra kiürítette. Duhay mosolygott:

— Én nem vagyok alkoholista, de azért azt tartom, hogy néhanapján nem rossz egy kis itóka, ugye, elvtárs?

A vörösőr ebben a pillanatban megbánta, hogy elfogadta a bort. Magyarázkodni volt kénytelen:

— Az alkoholtilalomra nem is azért van szükség, hogy senki soha ne ihasson egy pohár bort se, hanem hát annak egészen más . . . alapelve van — nem talált értelmesebb szót.

— És ez a vörösőrökre nem is vonatkozik, igaz-e? — zúdította rá Petur, felütve a fejét, és szúró tekintettel tűzve a vörösőr szemébe. — Különösen, ha szolgálatban vannak, igaz-e? Valaki-

nek csak el kell kobozni a burzsuj elől azt a mérget, igaz-e? Ahelyett, hogy hagynák, hadd ölje meg, hadd butítsa el, s hadd döntse romlásba őket — igaz-e?

A vörösőr a feje búbjáig elpirult, még a füle cimpája is kárminpiros lett. Ajkába harapott, s hangot sem tudott adni.

— Hagyd, kérlek, Pista. A vendéget nem illik megsérteni. Nagyon derék ember — így beszélt Duhay, s föl is állt, odalépett a vörösőrhöz, s pártfogólag verdeste meg a vállát.

— Hogyne, hogyne. Nagyon kitűnő ember. Sőt kiváló! Mondja, mi maga civilben? Suszter? Vagy szabó? — és Petur kacagott.

A vörösőr körül forgott az egész szoba. Kínjában kiejtette: — Borbély.

— Á, brávó, Figáró, brávó, brávisszimó!... Mond, te Matyi — ez a Duhay keresztneve volt —, nem ez a derék hős beretválta meg azokat a cigányokat anno dacumal? Nagyon hasonlít arra a fickóra.

Duhay feszültnek érezte már a húrt, s piskogott a szemével Petur felé, hagyja már abba. Petur bort töltött, s nyújtotta a vörösőr felé. Az sápadt volt, a szeme égett. Csak egy-két pillanatig habozott, azután elvette a poharat, s gyors mozdulattal kiöntötte a padlóra a tartalmát. Lefelé nézett, el is akarta hajítani a poharat, de azután mégis odavitte az asztalhoz és letette.

A vörösőr noteszt, ceruzát vett elő, s Peturra mutatott az ujjával:

— Önt felírom. Igazolja magát!

Petur gúnyosan nevetett.

— Mi a neve?

— Nekem?

— Igen, magának.

— Balabán Athanáz! — és újra felkacagott.

A vörösőr várt. Sejtette, hogy ez a név is komédia. Azután:

— Valami írást kérek.

— Tőlem?

Odakünn megint ugatni kezdett a kutya. Figyelni kezdtek. Az ugatás gyors tempóban vált mind dühösebbé, hangos kiáltás: „Rúgj bele a dögbe." Lépések — az ajtó kopogtatás nélkül fölvágódott. Egyenruhás, alacsony, vézna emberke állt az ajtóban, mögötte a homályban többen mozgolódtak. A vézna emberkét látásból ismerték, a helybeli vörösőrség parancsnoka volt.

Petur nem tudott kilépni szerepéből:

— Háh! Új vendégek érkeztek!

A parancsnok cvikkeres szemével nyugodtan ránézett Peturra, valami szürke, tompa szenvtelenséggel, de annál kérlelhetetlenebbül ellenséges távolságból. Petur gyűlölettől torzított mosollyal állta ezt a tekintetet, de a másik szempárnak merevsége megmutatta, hogy sorsa elvégeztetett. A szobában ülők megérezték a pillanat tragikumát, s még a lélegzetük is elállt.

A vézna emberke most az ajtó felé fordult érdeklődve, mert ott már az egyik őr rálépett az üvegcserepekre, s lehajolva fürkészte, vajon mi az. Azután a vézna emberke kérdezőn tekintett a szobában feszengve álló vörösőrre:

— Van valami jelenteni valója, Mihály elvtárs?

— Igen, van. Éppen most akarom az egész társaságot igazoltatni.

— Éppen most? Mióta van itt?

— Nemrég érkeztem. A hídon jártam, amikor feltűnt, hogy világosság van és . . .

— Nemrég érkezett? Talán diskurált eddig? — és a parancsnok igen élesen nézett a vörösőr szemébe.

Az nagyon is határozatlanul mondta:

— Kikérdeztem őket . . .

Ez a határozatlanság sem tetszett a parancsnoknak.

— Bort ittak, látom.

Ez igazában kérdés volt, de senki sem felelt rá.

A parancsnok most meglepetésszerűen Vályi-Verasekhez fordult:

— Ön kicsoda?

Az asszony felelt:

— Vályi-Verasek Antal festőművész. Vendégségbe jött Budapestről . . .

A parancsnok elcsodálkozva nézett az asszonyra:

— Nem magát kérdeztem.

— Vályi-Verasek vagyok — mondta ki fátyolos hangon a festő.

— Magukat ismerem — szólt a parancsnok az asszony felé. — Azokra vagyok kíváncsi, akiket még nem ismerek.

Petur felé intett a tekintetével.

— Ez az úr kissé illuminált. Olyan szalonspicce lehet — és gúnyosan nézett szét a szép nagy szobában. — És azt mondják, hogy részegségükben őszintén megmutatkoznak az emberek. Kissé gúnyosan fogadta az érkezésünket . . .

Hirtelen Mihály vörösőr felé fordult:

— Maga mi a csodát csinált itt eddig?

— Ivott velünk — közölte egyszerűen Petur.

— Úgy. Mindjárt gondoltam. Azért lettünk volna hát mi az új vendégek. Mennyit ivott?

— Egy pohárkával. Én adtam neki — sietett beleavatkozni az asszony.

— Hagyja nagyságos asszonyom, ne vállalja magára. Nem lovagok ezek. — Én adtam neki. De erőszakkal tukmáltam rá, nagyon kapálózott, sehogy sem akart inni. Öntudatos proletár a szerencsétlen.

A parancsnok hidegen nézte Peturt. hallgatott, mintha várta volna, hadd eressze meg egészen a kantárszárat.

Petur észbekapott, s elhallgatott.

A parancsnok:

— Lövések is hangzottak ezen a tájon A folyammérnökségi hivatalnál álló őr telefonon jelentette, hogy több lövést hallott innen a telep felől.

Mindenki csodálkozva bámult, egymásra nézegettek, tagadólag rázták a fejüket.

— Itt lövés nem történhetett! — vágott bele Mihály vörösőr, most már dacosan, szívében elpártolásra készen a parancsnoktól s az ügytől, amit az képviselt.

— Magát nem kérdeztem, mert maga hülye. Azonfelül korrupt is. Már mehet is. Menjen be a központba, s majd holnap jelentkezzen nálam.

Mihály vörösőr szó és köszönés nélkül elindult.

Kvassay próbálta megismételni a Duhay trükkjét, mely egyszer már oly kitűnően bevált:

— Valami durranást én is hallottam, mégpedig egész közelből. Hogy lövés volt-e, nem tudni, de aligha lehetett más ...

Duhay is föltalálta magát:

— Én nem hallottam, pedig nekem olyan fülem van, mint a nyúlnak.

A parancsnok lesujtóan mosolygott. Kicsit gondolkodott, majd az egyik társához intézte:

— Mi a fenét csinálhattak ezek? Talán ... célba lőttek üvegekre?

Odalépett az ajtóhoz, felnyitotta, gyufát gyújtott, és kotorászott az üvegcserepek közt.

— Na, mindegy, nem lenne fontos, csak annyiban, hogy akkor valamelyiknél lőfegyver van ... Talán mielőtt egyenként megmotoztatnám valamennyiöket ...

Petur a zsebébe nyúlt:

— Tessék, itt van. Nem hinném, hogy másnál is van itt revolver.

— Ezt be kellett volna szolgáltatni már régen, záros határidő alatt. Még márciusban!

— Én a tanyákon tartózkodtam, semmiről sem tudtam.

A parancsnok megnézte a revolvert, ujjaival megforgatta a dobját.

— Egy golyó hiányzik. Szóval egy lövés történt, a többit, úgy látszik, Schwarcz elvtárs hozzáhallucinálta.

— Persze hogy hiányzik. Én lőttem ki, sohasem tagadtam.

— Kérdeztem, és nem felelt. A lövések felől is kérdezősködtem.

— Nem tőlem . . . Keresztüllőttem vele egy borosüveget.

— Hm. Ha ember nincs, jó a borosüveg is, mi?

És mintha valamennyi jelenlevőnek magyarázná, ördögi nyugalommal, de igazában talán csak visszaparancsolta az indulatait:

— Nem érdektelen ember.

A revolvert a kabátzsebébe tette, rajta hagyva a kezét:

— Mi a neve?

— Petur István.

— Solymár elvtárs, írja fel valamennyinek a nevét és lakását. Petur István polgártársat letartóztatjuk, s visszük magunkkal.

— Engem?

Erre a kérdésre a parancsnok nem felelt. Már rá sem nézett Peturra. Hanem Solymárhoz fordult:

— Meg kell bilincselni, mert a sötétben megszökhetik.

— Engem?

Mivel feleletet erre a csodálkozásra sem kapott, fékezhetetlenül, rekedt bőgéssel kezdett orditani:

— Engem ti nem bilincseltek meg. Engem ti . . .

Ebben a pillanatban, mint elektromos kisülés, villant fel az értelme:

— Engem bevihettek. Be is zárhattok. Jó!

És mintha minden más elképzelhetetlen lenne a számára, lélekben nem akarta, nem tudta magát megadni:

— De figyelmeztetlek benneteket, piszkos gazemberek, hogy ha egyszer ennek a zsiványkalandnak vége lesz, ha egyszer lejár ez a pünkösdi királyságtok, akkor az isten legyen nektek irgalmas.

A parancsnok:

— Meg kell bilincselni!

— Enge-e-m? Te csirkefogó, te vörös patkány, te-e-e . . .

Odaugrott a parancsnokhoz, arcát annak arca elé lökte, a szeme kidülledt, az egész feje vörös lett, s jobb kezének egy hirtelen mozdulatával fölpeckelte a parancsnok állát. A parancsnok megtántorodott, de Petur már a következő pillanatban lezuhant, s elterült a földön, mert a parancsnok villámgyorsan rántotta ki zsebéből a revolvert, s annak a fogantyújával halántékon vágta Peturt.

— Szentisten! — sikóltott fel az asszony.

A fegyverükhöz kapó vörösök állva maradtak, a társaság tagjai riadtan ugrottak fel. Vályi-Verasek karosszékében valósággal megdermedt. A parancsnok megigazította a félrecsúszott cvikkerét:

— Kánya elvtárs, szaladjon el egy járműért. Amilyent leghamarább talál. Ha nem térne magához, azon viszik el, maga meg Solymár. De mindenesetre még akkor is meg kell bilincselni. Mert útközben is magához térhet, s még akkor is megkísérelheti a szökést.

Az asszony elfojtott zokogással térdelt az elalélt mellé, s kezét annak fejére tette. A főorvos is már mellette térdelt, és sietve gombolta ki a gallérját, ingét; hanyatt fordította, és halkan mondta az asszonynak:

— Nincs semmi baj, mindjárt magához tér . . . Vizet és egy törülközőt kérek.

Ebben a pillanatban már föl is nyílt Petur szeme, s révetegen bámult a mennyezetre.

Vályi-Verasek még mindig nem mozdult, úgy vert a szíve, hogy azt hitte, mindjárt elájul. Halálfélelme mögül, mintegy messze távolságból, megdöbbenve pillantott önmagára; ez lett hát a diadalmas örömből.

A parancsnok föl-alá járt, azután megállt Solymárral szemben:

— Külön fegyveres őr álljon a cellája előtt! És minden nyomozónak ki kell adni az utasítást, hogy a legszigorúbb kutatással derítsék ki egész jelenét és múltját. Kikkel érintkezik? Kikkel áll összeköttetésben? Átkutatni a lakását. Minden iratot, levelet le kell foglalni. A szomszédait, hozzátartozóit kihallgatni . . . Rendkívül veszedelmes alak! Csak rá kell nézni, és már bizonyos lehet az ember benne, hogy a gaztettek egész légióját követte el egy életen át . . . Nem hiszem, hogy csalódnék, nekem kitűnő blikkem van.

Mikor már a parancsnok elhallgatott, és közönyösen, gondolattalanul nézett maga elé, Duhay odasompolygott hozzá:

— Parancsnok elvtárs, az isten szerelmére, mi lesz velünk?

A parancsnok csodálkozva tárta szét a két karját:

— Mi lenne?

— De hiszen mi nem csináltunk az égvilágon semmit. Oly ártatlanul estünk az egészbe, mint . . .

A parancsnok tűnődve:

— Semmit. Alkoholtilalom áthágása, ez a legkevesebb!

— De hát ezért csak nem büntetnek meg bennünket?

— Az már nem ránk tartozik. Mi csak a jelentést tesszük meg.

— De mégis, mit gondol, parancsnok elvtárs?

A parancsnok megvetőleg mérte végig Duhayt:

— Nem olyan egyszerű az eset. A lövést, s így közvetve a lőfegyvert is, valamennyien egyöntetűen letagadták. Félre akartak bennünket vezetni. Hogy egyebet ne is mondjak.

Duhay körül forogni kezdett a világ. Szörnyűség! Minderre így nem is gondolt. Börtönbe vethetik. Vége van, megőrül, nem lehet elviselni!

— De miért van úgy megijedve? Csak nem képzeli, hogy levágják a fejét?

— Rettenetes! — Csak ezt tudta rebegni.

— Na látja. Maga is egy igazi ellenforradalmár.

Még ez is.

— Miért mondja ezt, parancsnok elvtárs?

— Mert úgy fél tőlünk!

És a parancsnok dermesztő gúnnyal mosolygott.

A Képtelen természetrajz-ból

A kutya

A kutya háziállat. Három fő részből áll, úgymint: fej, törzs és végtagok. Ha ezen részek bármelyikét a kutyából elvesszük, akkor a kutya elromlik, és többé sem nem szalad, sem nem ugat, egyáltalában nem működik tovább.

Különféle kutyák vannak, úgymint puli kutya, komondor,

vizsla, agár, szentbernáthegyi, újfundlandi kutya, öleb, kis girhes, nagy dög, mopszli, nyakszli, vonító sühögér, kis kutya, nagy kutya, tarka kutya. Sajó kutyám. (A kutyuskám az nem kutya, hanem, amint egy igen kiváló természettudós földerítette, egy nő.)

A kutya igen hű állat. Ha a gazdája megrúgja, akkor meglapul, és nyalogatja a cipőjét. Ha pedig meghal a gazdája, akkor a kutya nagyon szomorú lesz, sőt van olyan kutya is, amelyik a gazdája halála után nem eszik, nem ugat, lefekszik, és ő is meghal, nem úgy, mint például a zsebóra, amely a gazdája halála után is közönyös ketyegéssel jár tovább, amiért is a zsebóra egy hűtelen kutya.

A kutya örömének azáltal ad kifejezést, hogy a farkát csóválja. Ha pedig a farkát levágják, akkor a fejét csóválja.

A kutya valamennyi állat közt a legértelmesebb. Igen tanulékony, például rövid néhány esztendős fáradozás után már megérti a saját nevét, s ha azt hangosan kiáltják, a kutya dühösen ugatni kezd, ami azt jelenti, hogy hagyják már békén. De a kutya nemcsak szellemileg fejlett, hanem lelkileg is, némelyik annyira mély lélek, hogy emlékeztet a lírai költőkre, ugyanis ezek a költői lelkű kutyák, ha feljön a hold, és az ég tetején szépen ragyog, szintén ugatni kezdenek.

A kutyának veszedelmes betegsége a veszettség, ami igen ragadós nyavalya, az ember is megkaphatja, és harapás által terjed, mégpedig úgy, hogy vagy a veszett kutya harap meg egy embert, vagy a veszett ember harapja meg a kutyát.

A kutyának a veszettségen kívül legfőbb ellensége a sintér. Ez egy olyan úriember, aki drótkarikával jár az utcán, s ha meglát egy kutyát, utánaszalad, a drótot a nyakába veti, és elkezdi a kutyát húzni, mire a kutya vonítani kezd, a kutya gazdája pedig két pofont ad a sintérnek, a gazdát a rendőr fölírja, s utcai botrány miatt fizet húsz korona bírságot. A bírság lefizetésének napján a gazda a kutyának öt flemmet ad és két rúgást, mikor pedig a gazda ebéd után elmegy a kávéházba feketézni, a felesége úgynevezett vígasz-cvikipuszit ad a kutyának, ami, ha öreg és csúnya az asszony, még csak fokozza és betetézi a szegény kutya szenvedéseit.

A veszettség ellen Pasteur nevű francia orvos kitűnő szérumot talált föl, de a sintér és a cvikipuszi ellen ő sem tudott még semmit kitalálni. A veszettségen kívül még nagy baja a kutyának az elveszettség, ami ellen az apróhirdetések, s a megtaláló fejére kitűzött illő jutalom szolgál.

A kutyáról szóló eme tanulmány keretein belül meg kell még emlékeznünk az ebzárlatról, amit plakátokon tesznek közhírré a városban. A plakátok arra valók, hogy azt a kutyák elolvassák, és pontosan betartsák. Azért helyezik el rendszerint az utcasarkokon.

A kutyát házőrzésre, a szoba bepiszkítására, mások zavarására, a háziúr és házmester bosszantására használják, tehát igen hasznos állat, csontjából rongyot készítenek, húsát várostromok alkalmával eszik.

A hangya

A hangya nagyságára és színére nézve különféle, leggyakoribb nálunk Európában a kis fekete és a valamivel nagyobb vöröshangya, a trópusi vidékeken pedig vannak nagy, sőt óriási hangyák, sárga és szürke színűek is. Kékszínű hangyák nincsenek, ami a természetnek minden gazdagsága mellett is némi szegénységre vall.

A hangyák igen fejlett társadalmi életet élnek, jól működő szervezettség alapján dolgoznak együtt, s még szép tőlük, hogy kórusban nem énekelnek és nincs külön szaklapjuk.

A hangyák a föld alatt élnek, pompásan kiépített lakásban, és egy kis tölcséralakú nyíláson át jönnek a napvilágra, amely nyílás körül kis dombocska látható, amit a föltúrt föld alkot. Egy ilyen tölcsérnyílás és a közeli másik tölcsérnyílás között kis utacska vonul, ezen közlekednek a hangyák szép sorban, mint a katonák. Hogy milyen gonddal vannak ezek az utak építve, azt mutatja az is, hogy némelyiknek a mentén hatalmas fák is vannak, különösen azoknak a mentén, amelyek nagy fák tövében húzódnak.

A kis föld alatti lakásokba a hangya nyáron át télre való táplálékot hord össze, amiből az látszik, hogy igen okos állat, nem csoda, mert hiszen a feje majdnem olyan nagy, mint a potroha, márpedig bizonyos, hogy például ön is okosabb lenne, ha a feje akkora lenne, mint a törzse. Aztán még azt is mutatja ez a megbocsátható árufölhalmozás, hogy a hangya igen előrelátó állat, ami már azért is csodálatos természeti tünemény, mert a szeme oldalt van.

A hangyák által alkotott kisded társadalmakat hangyabolyoknak nevezik. Ezek a kis társadalmak igen harciasak, ha például

egy ilyen bolyba belekerül egy hernyó vagy gyík, a hangyák rámásznak és agyonmarják, fölfalják. Ezért helyes dolog, ha valaki az ilyen bolyra rálép és széttapossa. Aki harcol, az ellen harcolni kell. Vannak ilyen randa hangyabolyok a világon, kár, hogy nincs mindegyikre egy megfelelő óriási csizmás láb.

A nőstény hangyák mindennap egy tojást tojnak. A hangyatojás fehér és viszonylag igen nagy, mert majdnem akkora, mint a hangya egész testének a fele. A nőstény hangya igen szerény állat, mert azt a nagy tojást csöndesen, minden kotkodácsolás nélkül tojja, nem úgy, mint a nagyszájú tyúk, aki az aránylag kis tyúktojás miatt akkora gezéreszt csap, hogy nem is lehet csodálni, ha egy tyúktojás olyan sokba kerül.

A hangya élettartama eddig még ismeretlen. Egy igen kiváló természettudós egyszer meg akarta állapítani, s e célból figyelni kezdett egy fűszál árnyékában fekvő hangyát. Két évig figyelte, de akkor megunta a további figyelést, és megfigyelésének eredményéről írt egy hetven íves munkát, amelyben kimutatta, hogy a hangya legalább két évig okvetlenül elél. Később azonban egy másik, még kiválóbb természettudós kimutatta, hogy az első számú kiváló tudós megfigyelése értéktelen, mert hitelesen megállapította, hogy az általa megfigyelt hangya már a megfigyelés első pillanatában döglött volt.

A víziló

A víziló igen szép állat. Sudár termete, őzlába, karcsú dereka, remek barna színe és sikkes járása egyaránt elbájolók; az ajkai csókra termettek, karószerű fogai miatt a fogorvosok kedvence, apró, kidülledő szemei igazi tükrei a víziló szelíd és tiszta lelkének.

A víziló Afrikában él a Nílusban, amiért nílusi lónak is mondják, amiből még mindig nem világlik ki, hogy ezt a szép, disznószerű állatot miért nevezik éppen lónak. Aki azonban gyönyörködni akar benne, az megnézheti állatkertünkben is, ahol a többi közt egy ideális példány látható belőle, a Jónás nevű kis bájonc, a pesti nők kedvence, aki garmadával kapja naponkint a szerelmesleveleket. Érzékeny szívek már a nevétől is eksztázisba esnek, ettől a megható, szívhez szóló szótól, hogy Jónás. Legalkalmasabb név egy ifjú víziló számára. Ajánlatunk még: Adal-

bert, Döme, Bódog, Icig és Alajos, női vízilovak számára: Eulália, Sarolta, Ludmilla és Ibolyka.

A víziló, dacára annak, hogy a Nílusban él, nem krokodilt eszik, sem halat, sem ibiszt, sem flamingót, hanem füvet és egyéb növényeket, tehát vegetáriánus. Hogy miért él tehát vízben, az rejtély, s ha vízben él, miért nem él a Dunában, az is rejtély, ha pedig a Dunában azért nem él, mert csak a meleget kedveli, akkor meg miért nem él a Hungária gőzfürdőben, az ugyancsak rejtély. Tehát a vízilónak úgy elnevezését, mint táplálkozását, valamint általában az életmódját illetőleg a rejtélyek egész tömegével állunk szemben, melyeket a legkiválóbb természettudósok is mindmáig hiába igyekeztek megfejteni, melyeknek megfejtését ezek után csakis a legkiválóbb természettudatlanoktól várhatjuk.

Vannak kis vízilovak és nagy vízilovak, a nagy vízilovak a kicsinyekből lesznek növés által, ami könnyen érthető. Persze, hogy a nagy vízilovakból ugyancsak további növés által miért nem lesznek még nagyobb vízilovak, azt nem tudjuk. Egy teljesen kifejlett víziló negyven métermázsát nyom, ha többet tesznek alája, akkor még többet is nyom. A víziló, jóllehet a törzse hosszú, és vastag, a súlya nagy, a lába pedig aránylag igen rövid, mégis fürgén jár, és igen jól tud futni, sőt én a magam részéről arról is meg vagyok győződve, hogyha megfelelő szárnyai lennének, hát még repülni is tudna.

Azt persze mondanom sem kell, hogy úszni is kitűnően tud, mert bizony a Nílusban úszás nélkül megélni majdnem olyan nehéz lenne, mint Budapesten úszással vagy anélkül.

A víziló teljesen haszontalan állat, ami annyit tesz, hogy az emberek semmire sem használják, sem nem huzatnak vele terhet, sem nem lovagolnak, még csak nem is vízilovagolnak rajta. A húsát nem eszik, sőt ellenkezőleg, kiköpik, mégis vadásszák, ami a vadászok ideális önzetlenségére vall. Vadászása csolnakokon történik, robbanógolyók által, mert egyszerű golyónak a víziló oda se hederítene, a robbanógolyót azonban ő is respektálni kénytelen. A vadászása persze veszélyes, mert ha a vadász célt téveszt, ami nagyon könnyen lehetséges, mivel a víziló elvégre mégsem nagyobb egy kisebb földszintes kültelki háznál, akkor a dühös állat nekimegy a csolnaknak, a csolnak fölborul, s a vadászok a vízbe esnek, és vizes lesz a ruhájuk, ami miatt a mamájuk otthon megszidja őket. De éppen ezen veszedelem miatt a kalandkedvelők különösképpen szeretik vadászni a vízilovat.

A víziló életkorát nem ismerjük, mégpedig azért nem, mert a tudósoknak nem sikerült megállapítani. Ugyanis, ha egy tudós elkezdte figyelni a vízilovat azzal a céllal, hogy addig fogja figyelni, amíg meg nem döglik, s akkor tudni fogja, hogy mekkora ideig élt, a víziló mindig bement a Nílusba, víz alá merült, s a folyó egy más helyén bukkant föl, vagy pedig a tudós összetévesztette egy fölbukkanó más vízilóval. Sok tudós folytatta évszázadok során a víziló életkorának megállapítását célzó megfigyeléseket, de a fent említett nehézségek folytán, továbbá annak folytán, hogy a víziló élettartama hosszabb, mint az emberé, e vizsgálódásoknak eddigelé csupán annyi eredménye lett, hogy a vízilovak megállapították, hogy egy tudós átlag hatvan-hetven évig él.

A majom

A majmok hazája Afrika, India, Dél-Amerika s a Kossuth Lajos utca.

A majmot azért nevezik majomnak, mert az embert utánozza, majmolja. A majom az ember arcjátékát és mozdulatait majmolja. Némelyik majom azonban a majmolásban odáig megy, hogy az embert mindenben majmolja: ágyban fekszik, reggel mosdik és fésülködik, ruhát vesz magára, sétál, kávéházban reggelizik, újságot olvas, azután hivatalba megy; sok pénzt keres, és feleségе is van. Sőt az ilyen majmoknak szokott a legszebb feleségük lenni. Persze, a majom csak ilyen ártatlan külsőségekben tudja az embert utánozni, a nagy emberi tulajdonságokban ezt meg sem kísérli, tudja, hogy vállalkozása reménytelen lenne, mert hol van az a majom, amelyik például olyan buta tudna lenni, mint egy jövendölő hadvezér — és hol van az a majom, amelyik oly gonosz tudna lenni, mint egy kapitalista. Sőt még Heltai Jenőt sem majom utánozza, hanem Gosztonyi Ádám.

A majmok erdőben laknak, mint a harkályok. és gyümölcsöt esznek, mint a sárgarigók, a víz alatt nem úsznak, mint a gólyák, és nem röpülnek a levegőben, mint a vízilovak. Vannak kisebb és nagyobb majmok; nagyobb majmok részint azok, amelyeknek nagyobb a testük, mint a kisebb majmoké, részint pedig azok, amelyek túltesznek a kisebb majmokon.

Az állatkertekben külföldi honosságuk miatt internált majmok ketrecekben tartózkodnak, melyeket részükre a lakáshiva-

tal utalt ki. Ezeknek az állatkerti majmoknak kedvenc szórakozása, hogy megnézik az embereket, és mulatnak furcsa mókáikon. Ez úgy történik, hogy az állatkerti igazgatóság nagy plakátokon utasítja a polgárokat az állatkertben való megjelenésre, azok meg is jelennek, s ott dirigálják őket, ahol sorban felállanak, és a majmok nézik őket; a polgárok a majmok szórakoztatására különféle produkciókat végeznek: meresztik a szemüket, nyitva tartják a szájukat, nevetnek, káromkodnak, taszigálják egymást, zsebtükröt vesznek elő, s azt mutogatják a majmoknak, a nők arcát megcsípik, a gyerekeiket megpofozzák, ha bőgnek, csitítják stb., stb., ha elvégezték kötelességüket, hazamennek. Ilyenkor a gorilla kinyitja ketrecének ajtaját, pipára gyújt, elsétál a hüllőkhöz, és az óriáskígyót rácsavarja a vízvezetékre, elkezdi vele öntözni a kertet, füvet és virágokat meg a kertészleányokat, a leányok sikongva versenyt futnak előle a kisebb állatokkal és madarakkal, lúddal, tyúkkal, kutyával, különösen a vízimadarak menekülnek eszeveszetten, mert azok a vizet őrülten utálják, kivéve az állhatatosan egy lábon álló gémeket és gólyákat, mert azok viszont gipszből vannak.

Bátorság

Az emberi bátorságot hagyjuk, ez kényes probléma. De az állatok bátorságáról vagy gyávaságáról egészen szabadon lehet beszélni. Azt mondják, hogy az oroszlán bátor állat. Miért? Mert megtámadja s megöli a gyenge antilopot? No, ez nem nagy bátorság. Kérdés, hogy az oroszlán a lyukas fogával elmenne-e önként a fogorvoshoz, és tűrné-e a fúrást félóráig ordítás nélkül. A nyúlra meg azt mondják, hogy gyáva állat. Miért? Mert ha a nála harmincszor erősebb agarat meglátja, hát elszalad? Az egértől nem szalad el! Sem a pacsirtától, sem a szöcskétől. Hát az agár nem szalad el a tigristől? Vagy a fegyveres vadász kétszáz fegyveres vadorzótól?

Különben is történeti följegyzésekből megállapítható, hogy a nyúl valamikor régen kifogástalanul bátor állat volt. Például a középkorban, ha egy nyúl meglátott egy páncélos vitézt, övében buzogánnyal, vállán bárddal, egyáltalán nem szaladt el. Sőt leült, és gúnyos mosollyal nézte a páncélos vitézt. Ha pedig a vitéz támadólag közeledett feléje, a nyúl egyet-kettőt ugrott, azután megint leült, és megint gúnyosan mosolygott.

Igen, a régi görögök és rómaiak, valamint a középkori népek a nyulat még igen bátor állatnak tartották. Bátorságát a nyúl akkor vesztette el, amikor Schwarz Berthold föltalálta a puskaport. Ettől kezdve a nyúl bátorsága a lőfegyverek tökéletesedésével párhuzamosan csökkent, s fokozatosan süllyedt a nyúl a gyávaságnak, mondhatnám erkölcsi züllöttségnek arra a fokára, hogy ma már fegyvertelen kis állat létére nem szégyell egy nagy duplapuskás vadász elől megfutamodni.

Odysseus és a szirének

1

Sziklás bucka emelkedett a tenger közepén. Ezen a buckán hasaltak a szirének.

Körül-körül az óceán zenélt. Idők elejétől fogva zenélt már így, és betöltötte zenéje a nagy mindenséget.

Néha puhán, halkan, érzelmesen zengett, és ilyenkor kijöttek a csillagok, hallgatni. Az *ének* ilyenkor messzire hallatszott, és messziről elcsalta a gyanútlan hajót.

— Minket kísér! — kiáltozták a szirének az ének szüneteiben, és le-lecsapták fehér ujjaikat a víz hátára, mint valami óriás, fehérbillentyűs zongorára.

De most, már napok óta, haragosan, türelmetlen bőgött, és a megijedt csilagok legsűrűbb fátylaikat vonták maguk elé. Lélekbe, velőkbe itta magát a sűrű, sűrű, mély, mély szürkeség és az iszonyú örök, örök, kegyetlen zene. Máskor oly szép kék, most rémesen fekete volt a tenger, és habosan kicserepesedett a szirtek mellett, mint a beteg ajka. Minden bezárult, a világ egy szűk, szűk gömbölyű lyuk volt, szürke, sűrű ködök és vizek és nagy bőgések iszonyú közepén, melyeknek tompa falaiba furcsa és vad lelkek verdesték makacs, szenvedő, ügyetlen szárnyaikat. Napok, napok óta nem értette a lélek a saját szavát. És néha sikítások hallatszottak a tengeren.

Mérföldek és mérföldek és mérföldek, egyforma zúgó szürkeségben. Iránytalan.

2

— Senki! Senki! Senki!

— Hoj-héj-hoj!

A hullám néha arcába csapott, fehéren, kemény gyöngyös ívben, mint egy merész, huncut szökőkút. Arcába, nyakára, mellére: és a habos, sós csöppek a barna emlőkön terpedtek szét és

csorogtak le, szélesen, mentül szélesebben, mint egy lázas szerető jéghideg ujjai. Barna volt a melle, barna, de szép, szép, szép.

— Hoj! Héj! Hoj!

Amint visítozva föl-fölszökött a szirtről, kemény, edzett bőrén éles fehér nyomok maradtak, ahol a kőre szorította volt. A karja ínjai feszültek, és a bokája rengett, amint hirtelen fel-felszökve feltámaszkodott. Most még feljebb emelkedett, s most négy ujjon állt, kitartotta magát: a kezeinek a középső ujjain és a lábának a hüvelykujján.

Ó, bizony erős volt! És kacagott és meg-megrázta lobogó sötét haját, amint a szakállas hullám át-átcsapott a testén, a kemény, friss, halhatatlan testen, mely örökké meztelen, melyet századok óta átjárt a nedves tengeri só.

3

— Hajó! Hajó!

A kicsi, a legkisebb szirén, aki csak pár éve született valami ismeretlen tengeri isten percnyi szerelméből — percnek gyermeke, friss halhatatlanság —, vidáman átbucskázott a fején, a készülő csíny örömével. Aztán lehevert, félkerekbe, mint egy kis kutya. Egy másik szirén a szirtszélen szfinkszmódra kihasalva egy tritonnal beszélt, aki a habzó fodrok mélységéből a kőbe fogózva felkapaszkodott.

— Hajó? — kérdezte öblögetve a harcsabajszú triton, és lebukott a bugyborékoló víz alá.

Messzebb egy nereisnek a teste siklott fel egy pillanatra a víz fölé, ezüst csillámként (fehér volt a teste és finom, mert ő benn lakott a mélységben, ahová nem hat se nap, se szél) — aztán hirtelen sikoltással megint eltűnt a fehér tajték között.

Két naivabb szirén, egy védettebb helyen guggolva ostáblázták embercsontokkal, amilyenek szerteszét elszórva, számtalan hevertek ott, a ronda köveken. Vihogtak játék közben, de egyszerre az egyik hirtelen, mint aki rémet látott, felugrott, elkiáltotta magát, és akkor a többiek is kiáltozni kezdtek, kiáltozni a legelső felé:

— Ebszemű, ebszemű! Ne állj ki úgy! Nézd, nézd az ebszeműt!

Az első szirén, a legszebb, szétterpesztett lábbal kiállt a partfokra, és egész napsütötte, szélátjárta testét kitárta a messze horizonnak. És karjait vágyódva nyújtotta a távol hajó felé. És a

többiek kétségbeesve rángatták hátulról, térdeiken kapaszkodva mögéje, rángatták és csípték a lábahúsát, és nagyokat sikoltoztak, hogy bukjon le velük a szirtpárkány mögé.

— Közel! közel! már közel! Látnak, mindjárt látnak!

— Ebszem! ebszem! guggolj le!

Mert a szirének csak derékig voltak szépek és azon alul olyanok, hogy le sem írom.

4

Most el kell képzelni a hajóst, aki Penelopére gondol. Ott ül a magas faron, és csak a végtelen víz van körülötte, és reng a széke, és messziről talán egy szirt rémlik és talán valami hang... de ő nem lát, nem hall, Penelopéra gondol, egy nőre, aki vár és sző magas gerendák alatt, sző, sző valami végérhetetlen kézimunkát, aranyos fonállal, és omlik, omlik a drága szövet dagadó redője a nagy asszony körmöslábú trónusa mellé és minden olyan méltóságos. Ó, minden, minden várakozik, és a hajós is mintha várna valamit, ott az ingó széken, és messze a szirt növekszik, és a lábainál egy beteg társa nyög, és a hajós várakozik, és azzal mulat, hogy le, a hullámra próbálja festeni képzeletben a méltóságos Penelopeia arcát, de a hullám megtörik, szétfolyik, és vele együtt minduntalan szétfolyik az arc.

— Odysseus! Odysseus! valami ének!

— Messze, messze ének!

— A szirének...

— Megmondta Kirke, a félelmetes, szózatos istennő.

— Viaszt, viaszt! Hozzátok elő a hajófenékről a viaszt!

— Miért a viasz, ó, Odysseus?

— Be fogjuk tömni a füleinket, Eurylochos, hogy ne halljuk a szirének énekét.

(— Ó, Odysseus, beteg vagyok. Megtörnek a térdeim. Odysseus, lemos a sós hullám a hajóról!)

— Mekkora nagy viaszkorong! Olyan nehéz, mint egy malomkő.

— Vágd szét apró darabokra. Puhítsd meg jól a kezeid között, dörzsöld és melegítsd föl, hogy tömjön és tapadjon!... Te azalatt vigyázz a kormányra!

(— Ó, Odysseus, borzasztó ez a vihar. Hallod messziről a sikoltozásokat? Vagy ének ez, ének? Csak ne himbálna úgy ez a hajó!)

— Odysseus, Odysseus, ne tömd be a fülem! Hallani akarom a szép éneket.

— Balga, balgatag ifjú. Nem ismered a tenger veszélyeit.

— A szépség köpönyegébe öltözködve csábít a halál, messziről...

— Nem emlékszel az édes lótuszra? Aki megkóstolja, aki egyszer megkóstolja...

— A cet kifekszik a tenger színére, és földdel szórja be hátát a szárazföldi szél. Benövi a sűrű fű, és a hajós örvendve köt ki a szép friss szigeten. És egyszer csak a sziget megmozdul, lemerül, hajóstul, emberestül...

— Szép, tág barlang hivogat árnyékával; lombos kerítés, fehér gyapjas juhnyáj. És benne az óriás egyszemű kiklopsz, vagy a félelmes laistygonok...

— Be kell tömnöd a füleidet. Emlékszel, mikor benéztünk egy ablakon, és egy gyönyörű nőt láttunk, halhatatlan fonállal szövögetett, és énekelt hozzá. És aki bement, kükeon itallal kínálta, és varázsvesszejével disznóvá változtatta...

— Be kell tömni a füleidet!

(— Odysseus, Odysseus, meghalok! Segíts rajtam!)

— Betömni, betömni.

— Nem, nem, nem engedem! Hallani akarom a szirének dalát.

— Édesanyád hiába vár otthon, kedveseidet sohase látod meg.

— Hallani akarom a szirének énekét.

(— Mi ez, miyen hang ez messziről, Odysseus? Halálos, édes hang...)

— Betömni a füleket, betömni!

5

Amint a szél egy kicsit csillapult, a hajó valamivel nyugodtabb lett, és az ének megint felrémlett, így szólt az öreg Eurylochos:

— Ezt a viaszt pedig számodra dagasztottam, ó, Odysseus!

— És te magad, isteni Eurylochos?

— Én...

— Nem, Eurylochos, használd csak magad a viaszt, melyet számomra készítettél. Én nem fogom betömni a füleimet.

— Odysseus! Te, aki ismered a...

— Én hallani akarom a szirének énekét.

— Te, aki a lótuszt . . .

— Úgy illik, hogy én — én halljam. Nekem mindent látnom és hallanom kell. Vagy azért jöttem volna keresztül minden tengeren, hogy ne lássak és ne halljak mindent, mindent? Ó, Eurylochos, te nem érted azt, mint kínoz a tökéletlenség, hogy a lótuszt nem ízleltem.

— Gondolj hazádra, Odysseus! Gondolj Telemachosra, gondolj a tisztes Penelopére. Mi lesz, ha . . .?

— Oda fogtok kötözni az árbochoz erősen.

— És ha magad kérnéd, hogy oldozzunk föl?

— Nem fogjátok hallani szavamat.

— És ha jeleket mutatsz, és megkapod a ruhánk szegélyét?

— Még erősebb kötéllel fogtok odakötözni.

(— Ah! Nem hallok semmit! Ez a tompa viasz a fülemben! zúg, zúg, zúg az egész világ . . . Odysseus! Mi az? Mit akarnak avval a kötéllel? Az árbochoz kötöznek . . . Téged . . . jaj, jaj, megőrülök! ez a zúgás a fülemben megőrjít!)

6

És most képzeljük el a messze vízen suhanni a kis hajót a szirének felé. A szél, mint valami vágy, egyenesen arra röpíti vitorláját. A szél, a tenger vágya, mely a tenger puha, nagy testét borzongatja. És emberek vannak a hajón, vágytalan emberek és nyugton vesződve, kormányozva, bedugott fülekkel. És zeng, zeng, a tenger zúgásába bezeng a szép ének. Mintha a tenger örök álmait dalolná, és hívogatná aludni vele, aludni bele. Ó, ti halandók, kik az élet álmát alusszátok, sejtitek-e, hogy jobb álmok is vannak? Nagyobb, nagyobb álmok?

A kicsiny hajón emberek dolgoznak, számukra az ének nem létezik. De van egy ember, aki nem dolgozik, aki hallgatja, hallja. Van, aki issza az éneket, mint méh a távol édesség illatát, és vágyva tapasztja szemeit a szirtek felől lobogó hajakra, a titkosan felrémlő formákra, melyekben barna női vállakat, kebleket lehet tán sejteni. Ah, ez a vad, vad, ragadó-vad ének! Vad és friss, mintha messze gyermekkorból hangzana vagy még régebbről, egy más, vadabb és frissebb létből, amihez képest az élet már halál. És képzeljük a mozdulatlan hallgatót, amint a víz dobja, mint egy fadarabot, mint a hajót, mint az árbocokat, lába az árbochoz kötve, hátra a keze, vízszintesen — függélye-

sen — hullámtól megcsapva, az izmos félmeztelen test feszülten hánykódik. És hallja, hallja és kiáltoz:

— Oldozzatok el! Gazemberek, latrok, oldozzatok el!

— Ó, elmegyünk, elsuhanunk, és akkor nem hallom többet soha!

— Kössetek ki! Oldozzatok el! Kössetek ki!

— Szorít a kötél! Minden fonatát érzem, és nem hagy figyelni a dalra. Csak a kezemet szabadítsátok ki; rácsapott a sós víz az arcomra, le akarom törölni! A szememet marja, és nem látom tőle, amit sejtek. Fáj, fáj! oldjátok fel! Szálka ment lábamba!

— Mit ér hazamenni, unalomra? Ah, ti nem halljátok, ti nem halljátok azt, amit én hallok!

— Milyen borzasztó! Kikaparom a viaszt a füledből! Eurylochos! Eurylochos!

— Ó, ha ti hallanátok azt, amit én hallok!

— Mily bolond voltam, mily bolond! Ide vagyok kötve, ide, ide! ehhez az utálatos fához! Utálatos! Olyan, mint a kiklopsz dorongja. Ide kell kötve lennem, most, most! Ó, bolond, bolond! Elmegyünk, elsuhanunk, és soha többet nem fogom hallani!

— Eurylochos, vén bolond! Ó jaj, nem hallom, alig, alig hallom már. A saját kiáltásomtól nem hallom, a tenger zúgásától. Ó jaj, milyen végtelen mindenfelé és zúg, zúg és én itt az árbochoz kötve, rohanok tova, visszatérhetetlen a gyönyörűségek szigete mellett!

— És magam kötöztettem meg magamat! És magam hagytam meg, hogy ne oldjanak fel kérésemre se.

— Ó, miért kell nekem hallanom, nekem egyedül a halandók közül, örökös kínomra? Egész életem semmi ehhez képest. És így kell tovaeveznem a boldogság mellett! Ó, Tantalos!

— Nem, nem, ne féljetek! Semmit sem akarok! Semmi veszedelmeset sem akarok! Ne, ne gondoljatok arra, amit mondtam! Ne jöjjetek az új kötelekkel, nem kell, nincs szükség rá, okos vagyok, nem akarok semmi rosszat. Csak irgalom volt, amit beszéltem, csak harag... csak tréfa... Zeusra! hát higgyetek nekem! nem fogok kikötni, nem fogok kiszállni, semmit, semmit! oda se fogok nézni! nem, nem! hisz haza akarok menni... ő vár... csak a karomat szabadítsátok ki, csak hogy ne szorítson a kötél, csak hogy letörölhessem a sós vizet arcomról, csak az egyik lábamat, hogy a talpamból kivehessem a szálkát.

— Kormányos, állj meg! ó, hogy repül a hajó! nem tudok figyelni az énekre! borzasztó... csak néhány pillanatra!... Rö-

pül... Zeus! ez a tehetetlenség! Álljatok meg! Parancsolom! Megjutalmazlak! Megbüntetlek!

— Jaj, jaj! nem tudok figyelni az énekre!

7

A szirének szirtjeit rég elhagyták, a bárka pihen, a tenger derült már. Odysseus a magas faron ül az ingó széken, és néz a messzeségbe.

— Nem hallasz valami hangot, ó, Eurylochos?

— Nem, Odysseus, már semmit sem hallok.

— De figyelj csak, valami hangot a messzeségből!

És megint elnézett a messzeségbe, és nem figyelt többé semmire, mint akinek nagy bánata van.

— Penelopéra gondol — mondták a hajósok —, a méltóságos nőre, aki vár és sző magas gerendák alatt.

Később Odysseus egyedül egy szigetre vetődött, ahol Kalypso, minden halandónál szebb és minden istennőnél, azt akarta, hogy a férje legyen. De Odysseus egész nap a partfokon állt, és a messzeségbe nézett.

— Hazavágyik Penelopeiához — gondolta Kalypso, és rózsaszín arca belesárgult. — Lesi, lesi, nem látja-e hazájának füstjét?

De Odysseus akkor nem Ithaka felé tekintett.

Később, mikor Alkinoos királynál lakomázott, és az öreg Démodokos énekelt neki, és Nausikaa, a király leánya, titkos pillantásokat vetett a vendégre, Odysseus elgondolkozva ült az asztal mellett.

— Vendég, mire gondolsz? — kérdezte Alkinoos.

És Odysseus, mint aki most ébredt, összerezzen, és dicsérni kezdte a lakomát és az ajándékokat és Nausikaát.

S mikor a tisztes Penelopeia oly hosszú távollét után ismét megölelte a hazatért Odysseust, a dicső hős egészen különös dolgot érzett. Éneket hall, úgy rémlett, messziről, és egyszerre mintha megint az árbochoz volna kötözve, és messze-messze néz-

ne és hallgatna. Igen-igen, éneket hallott, egészen tisztán hallotta, és mintha vastag kötelek szorítanák a testét, és elfeledte egy percre, hogy a szikár és nemes Penelopeia öleli. És újra érezte, újra a régi megbánást, hogy maga kötöztette meg magát. De nem kiáltott többé.

Odysseus többször útrakelt még azután, hogy a vak Teiresias lelkének jóslatát követve megkeresse a népet, amely az evezőt szórólapátnak nézi, és letűzze evezőjét ennek a népnek a piacán. És sokszor elnézett hajója rengő székéről a keserű tenger ködlő szirtjeire, és mindig keserű megbánás ült a lelkén. És többször így elment és visszatért, és egyszer, azt mondják, megint elment, és nem tért vissza többet.

Egy biztos nyár

Igaz történet

Ma is bizonyos megdöbbenéssel gondolok rá. Pedig már eltelt egynéhány hét, szép nyári hetek, első fellélegzés egy hajszás tél után, első belemelegedés a magános munka gondolatába, mely itt várt ezen a dombtetőn, ebben a kis nyári házban, ahol az írógép billentyűit ütöm.

Meg kell már írnom; talán akkor mindjárt kellett volna; azóta folyton a lelkemen ül.

Nyaralás előtt sok a háziasszony gondja és nehézsége. A nevelőkisasszonyunk hűtelen lett, nem akart kijönni velünk a hegyre. Valaki azt mondta a feleségemnek:

— Mért nem veszel egy szegény úrileányt nyárra a gyerek mellé? Ez a legjobb, legolcsóbb, kipróbált. Hirdesd a rádióban vagy akárhol. Egész bizonyosan fog akadni, aki nagy örömmel elmegy veletek a szép nyaralásért, ellátásért, jó levegőért.

Ó, nyár, jó levegő, dús falusi asztal, mezők, hegyek, erdők! A feleségemnek eszébe jutott a lánykora, régi nyarak sugaras emlékei, s elszorult a szíve azokon a szegény úrileányokon, akiket az egészségtelen város fullatag börtöne tart fogva.

— Milyen jó gondolat! Csakhogy ... — Ez a *csakhogy* manapság többnyire ott settenkedik a jó gondolatok mögött. Min-

den rosszabbul megy, a magyar író ma sokkal kevesebbet keres, mint azelőtt...

— Tulajdonképpen... én arra gondoltam, hogy erre a nyárra most egy pesztonka is megteszi...

— Ugyan, drágám, hisz ez még sokkal olcsóbb! Ez eljön nektek a puszta ellátásért; megtéríted az útiköltségét, helyetek van elég, adsz neki egy külön szobácskát s egész nap a kertben: boldog lesz!

Én minderről nemigen vettem tudomást, nagyon sok dolgom volt akkoriban, s kissé kábultan húzódtam szobámba egy félórai pihenőre abban a koradélutáni órában, amikor a rádió demokratikus kürtjei s kagylói egy világvároson s egy világtól elmaradt országon keresztül száz meg száz szegény, éhes, szomjas, fulladozó leányka fülébe üvöltötték a párszavas hirdetést, amit a szomszéd szobában fogalmazott meg a gondoskodó, kísérletező asszony.

Lehevertem, de egyszerre megszólalt a telefon, ez az élesszavú háziördög, a pesti lakások réme és hóhéra. Az én házam nem „az én váram" itt.

Izgatott női hang kérte a feleségemet. S ő azonnal tudta, miről van szó.

— Máris? — kiáltott, s bizalmatlanul vette át a kagylót. — Nincs két perce, hogy az *annonce* elhangzott. Valaki a rádiótölcsértől azon nyomban telefonhoz szaladt. Nem fogok beugrani az első élelmesnek.

— Kérem, jöjjön el személyesen... Mégis előbb látnom kell... — mondta a kagylóba, kissé védekező hangon, és tízszer is. Mindig nehezen hagyja abba a telefonozást, nem mintha sokat szeretne beszélni, de nem akar udvariatlan lenni a másik féllel szemben. S most ez a másik fél véghetetlen volt: mintha életét kötné, hogy mindent elmondjon magáról, hogy kedvező várakozást költsön személye iránt...

Jöjjön el személyesen... És hátha addig mással töltik be.

Végre elbúcsúzott. De ebben a pillanatban újból megszólalt a csengő.

— Kérem, a rádióban hallottam... — kezdte hadarni egy félénk és elszánt hang. Evvel már kissé rövidebben beszélt a feleségem; hanem alighogy letette a kagylót, harmadik jelentkezett. És nyomában negyedik s ötödik. El sem mehetett a telefontól; s mialatt az ötödikkel beszélt, az előszobaajtónál csöngettek.

Egy sápadt, kedvesarcú serdülőlány állt a telefonozó előtt, pi-

hegve, mint egy dobogó szív. Félénk pillantásokkal lesett föl, s minden nyájas intésre sem mert leülni.

— Itt lakom a közelben, és hallottam a rádiót, és gondoltam, rögtön jövök, hogy meg ne előzzenek — dadogta naivan.

De végig se mondhatta a mondatot; megint megszólalt a telefon. És nyomban az ajtónál is újból csöngettek.

Most már én mentem a telefonhoz. A feleségemet a jövevények foglalták le. És én elhatároztam, hogy erélyes leszek. Minden újabb jelentkező csak újabb nehézséget okoz a választásban. A feleségem úgyis oly nehezen dönt ilyenekben. Elég, aki személyesen jön el. A telefonozókat le kell kapcsolni. Próbáltam azt mondani, hogy az állás már be van töltve.

De a reménykedő, kétségbeesett hangok, amik felém szüremkedtek a messzeségből, teljesen lefegyvereztek.

— Csak a címet tessék legalább fölírni — könyörgött valamennyi. — Hátha mégis . . .

El akartam őket ijeszteni; hangsúlyozottan kérdeztem, jól értették-e meg a hirdetést?

— Az nem is állás, és fizetés nélkül van.

Óh, igen, nagyon jól értették, fizetés nélkül.

— De egy hegyen van, távol a várostól és bizony nincs meg minden modern kényelem . . .

— Ó, nekem nincsenek igényeim, s szívesen segítek a házimunkában is!

Egy B-listás tisztviselő ajánlta a lányát: ez különösen alázatos és könyörgő volt. Majd egy régi ismerősöm hívott föl. Megörültem, hogy más ügyről van szó: de a régi ismerős is csak erre az „állásra" protezsált valakit.

— Nem is állás: csak egy nyárról van szó — mondtam a legközelebbinek. De rögtön éreztem a hangja csuklásán, hogy egy nyár, egy biztosított nyár, valóságos életremény neki.

Ezalatt a feleségem körül is tartott az ostrom. A csengő egyre szólt; az előszoba tele volt várakozókkal, kik ellenségesen méregették egymást; sőt a folyosón is álltak. Már a házmesternének is feltűnt a dolog. A feleségem azt sem tudta, hol a feje. Fiatalok jöttek, szép és rokonszenves teremtések, szerények és intelligensek, szegényesek és jólöltözöttek. Olykor feltűnő jól öltözöttek. Egyik az angolkisasszonyoknál végzett; másik több nyelvet tudott; harmadik egy kegyelmes asszony ajánlólevelével jött. De mindannyian szerették a gyermeket és a szabad természetet, s egyiknek sem voltak igényei.

Mind boldog volt, ha fölírták a címét, vagy épp engedélyt kapott, hogy másnap ismét jelentkezzék.

A feleségem a legelső felé hajlott, de a forgatagban nem tudott választani, s a döntést másnapra hagyta. Némelyiknek, akik kevésbé tetszettek neki, mégis azt mondta, hogy már döntött. Ezek megható jelenetek voltak. Minden második sírva fakadt.

— Én mindenhova későn jövök — panaszkodott egy kis nyápic szőke. — Mindenhol éppen előttem töltik be.

Az egyik néhány szál rózsát nyújtott át, ártatlan vesztegetésül, s egészen meghatotta a feleségemet. Sok az anyjával jött, s az anyákat nehéz volt lerázni. Legtöbbnyire valóságos úriasszonyok voltak, valamikor jó pozíciójú férjjel, aki jelenleg állás nélkül áll; közös ismerősökre tudtak hivatkozni. A kislány jól beszél németül, franciául.

— Arra nincsen szükség. A gyerek tudjon először magyarul...

— Ó, az én lányom mindent elvégez, bármely munkát vállal — visszakozott ijedten az anya, nehogy túl-igényesnek véljék. Ingyencselédnek hajlandó lett volna a lányát odaadni. — Ma nem úgy van, kérem, mint azelőtt...

A feleségem már teljesen kimerült, s kijelentette, hogy nem fogad többet. A csengő azonban még egyre szólt. A jelentkezők hosszasan érveltek a szobalánnyal, elmondták neki életük folyását, faggatták, iparkodtak megnyerni, megvesztegetni. A telefonon most a kilépő nevelőkisasszony utasította el a jelölteket. Ő legalább hideg és kegyetlen tudott lenni. A hajsza még másnap is tovább folyt. Lakásunk valóságos megszállás alatt állt. Le kellett szerelni a csengőt, hogy egyáltalán dolgozhassak. A szomszédok nem tudták elképzelni, mi történik nálunk.

Délutánig megkezdődött a levéljárás is. A postás a rendes paksamétán kívül vagy harminc szokatlan fajta levelet hozott a feleségemnek címezve, szép kalligrafiás iskoláslányírással vagy ügyetlenül rakott betűkkel, naiv helyesírási hibákkal. Közibük más, fölényesebb írású sorok vegyültek, ritkán megszólaló ismerősök levelei, akik valamely ajánlkozó érdekében írtak. De rokonszenvesebbek voltak maguknak a naiv ajánlkozóknak írásai, akiket senki sem protezsált. Önkénytelen líra szólt ezekből a levelekből; mind csupa sóhaj volt, megható, balgatag, vidéki lánysóhaj, fülledt városkák nyomott házaiból, mennyi nyomor, szomjúság és reménytelenség, rab madárkák gyámoltalan szárnycsapkodása!

— Borzasztó! — kiáltott a feleségem. — Életek és sorsok fölött kell döntenem!

S az előszobából zokogás hallatszott, más híján a szobalány megértő kebelébe sírva. Vissza szerettünk volna sírni rá. Mily időket élünk! Egy kicsi és mindenképpen takarékos ötlet az embertársaink fölötti hatalom minden szomorúságát és lelkifurdalását átéreztette velünk. Mi lesz ezekkel a szegény, szép, okos, fiatal és lelkes teremtésekkel? Ki fogja megállítani valaha ezt a sok pusztulást, meggyógyítani ezt a sok lihegő szenvedést?

Egy nyár, egy szép nyár, egy biztosított nyár már megtalált öröm és új életremény. Ha tudnák a gazdagok, mily olcsón lehet boldoggá tenni valakit!

A motorkerékpár

Az összekötő nyolc órai késéssel érkezett meg Dillingenbe. Ez így történt:

Steinwerde vasúti csomóponton, ahol át kellett szállnia, a vonatról lelépve észrevette, hogy egy gyanús alak követi. Hogy lerázza a nyakáról a nemkívánatos kísérőt, odament a pénztárhoz, egy másik vonalon fekvő állomás nevét mondta a tisztviselőnek, vagyis nem a valódi célja felé váltotta meg a jegyet, és csakugyan a másik vonatba szállt be. „Kísérője" vele együtt szállt fel, a szomszédos fülkében helyezkedett el, de ő, amikor a vonat lassan kigördült az állomásról, a másik oldalon kiugrott a töltésre. Így azonban nemcsak a kísérőjétől szabadult meg, hanem lekéste a csatlakozást is a dillingeni gyorshoz, egyszóval nem kora délelőtt érkezett meg, ahogy tervezték, hanem késő délután.

Azonnal felkereste a két fiatal elvtársat, Heinzet, a „Kanárit" és a „Pukkancsot", és közölte velük:

— Mivel arra számítottak, hogy én ma délelőtt megérkezem hozzátok, úgy osztották be az időt, hogy Alfred ma este tizenegyig vár rátok Chemnitzben, de aztán tovább kell mennie! Azt üzeni, hogy semmiképpen se hagyhatja az anyagot a lakásán.

Erre Heinz füttyentett egy nagyot, trillázva — ezért kapta a „Kanári" nevet.

— Micsoda? — kiáltotta. — Ma este tizenegyre legyünk Chemnitzben, amikor fél hét elmúlt, és még Dillingenben ülünk? Jó vicc.

A Pukkancs pedig dühösen megjegyezte:

— Akkor Alfred befűthet az anyaggal, mert ma már nincsen semmilyen elképzelhető közlekedési eszköz, amivel Chemnitzbe mehetnénk.

Az összekötő bocsánatot kért a késés miatt, röviden elmesélte kalandját, végül azt mondta:

— Én csak közöltem veletek az utasítást, fiúk; most pedig

azonnal vissza kell mennem Berlinbe, különben az elvtársak azt hinnék, hogy lebuktam. Hiába, nektek kell kitalálni valamit.

Ezzel el is búcsúzott.

Heinz Heinemann ránézett a Pukkancsra:

— Te, Pukkancs, a nagymamám mindig azt szokta mondani: „A Jóisten majd megsegít." Valamit csak meg kell próbálnunk...

Pukkancs most nem fortyant fel, úgy is teljesen megoldhatatlannak látta a feladatot. Minek hát fölöslegesen bosszankodni?

— A nagymamád jóistene már átment a nácikhoz, Heinz — mondta szárazon —, őrá nemigen számíthatunk. Magad is tudod, hogy szigorúan tilos felkéredzkedni az országúton közlekedő autókra...

— Tilos, tilos! Azért kimegyünk a város szélére, és majd meglátjuk. A legfrissebb anyagról van szó, Pukkancs! Azért érdemes kockáztatni valamit!

Sebtiben átöltöztek, kihajtott gallérú inget vettek fel, amilyet a kirándulók szoktak, aztán pulóvert húztak magukra, mert estére könnyen lehűlhetett az idő. A hátizsákjaikat Heinz aktatáskájába dugták, és hanyag léptekkel kisétáltak az országútra.

Szerencséjük volt. Egy úrvezető felvette őket. Igaz, nem oldódott meg minden, mert az autós úr nem Chemnitzbe igyekezett, hanem Zwickauba, a rubendorfi útelágazásnál tehát le kellett tennie őket.

S a két fiú ott állt, nem messzire és mégis nagyon messzire Chemnitztől... és már háromnegyed tíz volt!

A Pukkancs kacskaringósakat káromkodott, s közben nem feledkezett meg arról, hogy Heinz nagymamájának istenét a legkülönbözőbb jelzőkkel illesse.

Szép nyáréjszaka volt, még egészen világos. Balra a rubendorfi erdő, fölötte a magas, üde égbolt, jobbra egy pipacsokkal teliszórt rozsföld... nem is figyeltek volna oda; de a kilométerkő mellett a fű közül egy pipacs felemelte piros fejét, és a kilométerkövön ez a szám állott: ötvenkettő.

A Pukkancs dühösen felmordult:

— Ötvenkettő, de nem centi, hanem kilométer!

Heinz megeresztett egy nagy kanáritrillát, s felsóhajtott:

— Kár, hogy nincs szárnyunk, pajtás...

Este fél tizenegy után egy kétüléses motorbicikli — a számtábla szerint berlini jármű — berobogott Chemnitz déli külvárosába.

A gépet egy kihajtott, széles fehér galléros fiatalember vezette, társa, aki a pótülésen ült, ugyanilyen inget viselt. Pontosan olyanok voltak, mint bármely fiatal motorbiciklista, aki éppen megérkezik egy vidám kirándulásról. Amikor bekanyarodtak a Hindenburg utcába, a vezető hátraszólt a társának:

— Milyen házszám van a cédulán?

— Nem ismered a házat?

— De igen. Átjáróház. Mindjárt odaérünk.

Mikor a hetvenötös szám elé értek, mindketten leugrottak a motorról. A vezető feltámasztotta a hátsó kereket, ahogy a motorbiciklisták szokták, ha sokáig kint hagyják valahol a gépüket. Megkereste a láncot és a lakatot, amellyel az első kereket rögzítik, s annak rendje és módja szerint lelakatolta a kerékpárt.

Míg ő ezzel foglalatoskodott, társa néhány sort írt egy cédulára, majd egy kis könyvecskével együtt bedugta a szerszámtáskába.

Aztán mind a ketten bementek a házba, nyugodtan, mint két motorbiciklista, akinek nem kell félnie, hogy ellopják a gépét. Átvágtak az udvaron, s aztán nyugodtan kiléptek a másik kapun, a túlsó utcára.

Azután pedig olyasmit tettek, amit a motorbiciklisták általában nem szoktak: tudniillik felszálltak a villamosra, tíz percig utaztak az egyik irányban, leszálltak, majd az ellenkező irányban visszautaztak, s amikor a város túlsó végén voltak, bementek egy házba.

Alfred már várta őket, kezében tartva az óráját, s rájuk mordult: — Éppen öt percem van még, jó, hogy megjöttetek végre.

Mire a Kanári azt mondta:

— Csak késő délután kaptuk meg az utasítást.

Alfred elcsodálkozott:

— Máma? Késő délután? Hiszen idejében elküldtük az összekötőt!

— Elkésett, le kellett ráznia magáról egy „kísérőt".

— És ti... ti ideröpültetek? Este nem jön vonat Dillingenből. Ismerem a menetrendet.

A Pukkancs elvigyorodott:

— Hát szerencsénk volt.

És Heinz kiegészítette:

— A nagymama istene segített...

De nem értek rá tréfálkozni és beszélgetni — gyorsan át kel-

lett venniük, el kellett csomagolniuk az anyagot. Ez meg is történt.

Alfred pontosan tizenegykor elhagyta a lakást. A két fiú még ottmaradt, kaptak egy csésze kávét a háziasszonytól. Búcsúzáskor Heinz megkérdezte:

— Itt hagyhatjuk a pulóverünket? Alkalomadtán visszajövünk érte.

Otthagyták a pulóvereket, és elmentek az éjjeli szállásukra. Útközben Heinz a legszebb trilláit fütyörészte, de csak halkan, hogy senkit se zavarjon éjszakai nyugodalmában. Egyszerre csak a barátjához, a Pukkancshoz fordult:

— Te, Pukkancs, most jut eszembe... miféle pisztoly volt az?

Pukkancs elnevette magát:

— A cigarettatárcám.

Heinz nagyot ásított, és azt mondta:

— Ma éjszaka jól kialusszuk magunkat, hazafelé vonattal megyünk. Kíváncsi vagyok, mikor találják meg a berlinit, biztosan náthát kapott azóta...

Másnap reggel a Hindenburg utcán posztoló rendőrnek feltűnt, hogy a hetvenötös ház előtt annak a feltámasztott motorbiciklinek még mindig nem akadt gazdája. A rendőrt már jó néhány órája furdalta a kíváncsiság, hogy kik lehetnek azok a könnyelmű emberek, akik egy értékes motorbiciklit egész éjszaka kint hagynak az utcán.

Tulajdonképpen nem történt semmi szabálytalanság — a számtábla, a lámpa, minden rendben volt; a motorbicikli úgy állt ott, ahogy a közlekedésrendészeti szabályzat értelmében állnia kellett.

Reggel nyolckor azonban, amikor felváltották, a rendőr felhívta a kollégája figyelmét a gazdátlan motorbiciklire. A kollégának délelőtt tizenegykor elfogyott a türelme, úgy érezte, itt az ideje, hogy „közbelépjen", hogy megtegye a szükséges hivatalos lépéseket: bement a szomszédos üzletekbe, és megkérdezte, nem tartozik-e valahová a motorbicikli. De hát nem is tartozhatott oda, minthogy a kerékpárnak berlini számtáblája volt.

— Igen, igen, berlini — mondta a rendőr rosszallóan, de némi büszkeséggel is, hogy ilyesmit csak egy berlini csinál —, micsoda könnyelmű alak, hallom, egész éjszaka kint hagyta a biciklit. Tízszer is ellophatták volna, ha én meg a kollégám...

Magával hívott két tanút, odament a géphez, és átvizsgálta.

Mindhármuk nagy meglepetésére a szerszámostáskából előkerült a biciklitulajdonos hajtási igazolványa:

— Nofene... hát ez a pasas nem tartja magánál az iratait?

Csak azután vették észre, hogy egy cédula is van ott, ezzel az elképesztő szöveggel:

„A motorbicikli tulajdonosa a rubendorfi erdőben fekszik, az ösvényen, mintegy százötven lépésre az országúttól."

— Micsoda? Kicsoda? Az erdőben fekszik?! Gyorsan, telefonálni!

A rendőrkapitányság közlekedési előadója, akinek az autó- és motorlopásokat kellett „feldolgoznia", rossz tisztviselő lett volna, ha azonnal nem tudja, hogy itt egy rendkívüli bonyolult bűnügy esete forog fenn. Minden valószínűség szerint még gyilkosság is történt. Meggyilkoltak egy motorbiciklistát és a kísérőjét! A szerszámosládában talált cédula — ez is teljesen világos — kizárólag azt a célt szolgálja, hogy megtévessze a rendőrséget, és félrevezesse a nyomozást. Az előadó arról is meg volt győződve, hogy a számtábla és a hajtási igazolvány — mint a legtöbb hasonló esetben — csupán ügyes hamisítvány; azonnal át is adta vizsgálatra a rendőrségi szakértőnek.

Felhívták telefonon Berlint, s egy félóra múlva megjött a válasz, hogy az ilyen és ilyen számú motorkerékpár valóban azon a néven van bejelentve, amely a hajtási igazolványban áll. Ezáltal még bonyolultabb lett az eset. S a második utasról, akit valószínűleg szintén meggyilkoltak, egyáltalán nem sikerült adatokat kapniuk.

A bűnügyi osztály tisztviselői, akiket bevontak a vizsgálatba, azon a véleményen voltak, hogy minden bizonnyal éppen ez a második utas követte el a gyilkosságot.

A következő gyorsvonattal — gyorsan kellett cselekedni, mert a berliniek, ha csak tehették, elhalászták az ilyen ügyeket és a szenzációs nyomozásokat a chemnitziek orra elől — elküldtek egy nyomozót Berlinbe, hogy menjen el az áldozat lakására, hallgassa ki a családtagjait, továbbá, hogy kutassa fel a második utas nyomát.

Mindez nem járt eredménnyel. A meggyilkolt motorbiciklista családja csak annyit tudott mondani, hogy az áldozatot már tegnap estére hazavárták, de még mindig nem jött meg.

A bűnügyi előadónak csak késő este sikerült meggyőznie a közlekedési osztályon működő kollégáját arról, hogy talán érdemes volna felkutatni a Rubendorfba vezető nyomot is. Ilyen bonyolult pszichológiájú gyilkos esetében az sincs kizárva, hogy a hullát valóban ott földelte el.

Két autó, rendőrtisztekkel és bűnügyi szakértőkkel megrakva,

kirobogott Rudendorfba. Idomított rendőrkutyákat is vittek magukkal.

Előbb nem engedték szabadon a kutyákat, csak fényszórókkal pásztázták végig az erdőt. Tulajdonképpen senki sem tudta, hogy ennek a hadi jellegű éjszakai gyakorlatnak mi a célja, mindenesetre kísérteties mulatság volt, és sok erdei madarat, valamint mókust felriasztott álmából. De gyilkosokat vagy más sötétben bujkáló elemeket nem kapott el a fényszórók sugárkévéje. Ezek után fáklyákat gyújtottak, és megkezdték a „benyomulást" az erdőbe.

A szabadon eresztett kutyák csaholva előrerohantak, s egy szempillantás alatt megtalálták, valóban százötven lépésnyire az országúttól, a hullát. A hulla valóban ott feküdt, s amikor a kutyafalka ráakadt, rémülten felordított, mérhetetlenül felbőszítve ezáltal a közlekedési előadót, aki szerette volna elhalászni ezt a bűnügyet a bűnügyi osztály elől:

— Segítség!

Vérnyomokat sehol sem találtak; a fáklyák fényében sikerült azonnal megállapítani, hogy az ösvényen fekvő ember azonos Artur Richter berlini kereskedősegéddel, akinek a fényképes hajtási igazolványát a közlekedési előadó a kezében tartotta. Az áldozat két keze csuklóban össze volt kötve egy zsebkendővel, a lábait szíjjal egy fatörzshöz kötözték. Valami pokrócon feküdt, amelyet a tettesek a motorkerékpár táskájából szedtek elő, és gondosan alája terítettek. Közvetlenül az áldozat feje mellett egy alumíniumkulacs állt.

A chemnitzi közlekedési előadó mérhetetlenül csalódva vette tudomásul, hogy a hullán semminemű testi sértés nyomai nem találhatók fel; a „béklyói" egészen lazák voltak, s különösen az a kedélyes kulacs látszott rendkívül gyanúsnak. A hullát majd megvette az isten hidege, és állandóan tüszkölt, ahelyett, hogy szabályszerű pontossággal válaszolt volna a kérdésekre.

A közlekedési előadó nagyon gorombán támadt neki:

— Gazember! Maga is benne volt a bandában! Miért nem szabadította ki magát? *Ezeket* a béklyókat egy óra alatt kibogozta volna minden gyerek! Miféle disznóság van emögött? Miért kötöztette meg magát?

— Én?... Hogy én megkötöztettem magam?

— Igen, maga! Ismerjük ezeket a trükkös ügyeket, mi se most bújtunk ki a tojásból!

Az áldozat elmesélte, most már minden ízében remegve, hogy nem sokkal háromnegyed tíz után az országúton feltartóztatta

két fiatalember, lerántották a bicikliről, behurcolták az erdőbe, és ott kegyetlenül megkötözték.

— És pisztolyt fogtak magára, mi? — kérdezte gúnyosan a közlekedési előadó.

— Igenis, egyikük a mellemnek szegezte a pisztolyát, tisztán éreztem a hideg csövet.

— Írja le a támadóit, de pontosan. Legalább meglátjuk, hogy van-e hozzá elég fantáziája! . . .

Richter úr egészen pontosan leírta, hogy két fiatal rabló támadta meg, szürke pulóvert viseltek és kihajtott gallérú inget, és feltűnő szász kiejtéssel beszéltek.

— Igen, Poroszországban az talán feltűnő, de Szászországban nem! — ordított rá a közlekedési előadó. — Maga pontosan leírt nekünk két szász fiatalembert. És mennyi pénzt gombolt le magáról ez a két fiatal szász?

— Pénz? Pénz? — Richter úr rémülten a levéltárcájához kapott, de az megvolt, és a pénz se hiányzott belőle. — A hajtási igazolványom hiányzik! — állapította meg végül.

— Más semmi?

— Semmi . . . csak a motorbicikli, amit elraboltak.

— A motor Chemnitzben van. Akkor mit akar tulajdonképpen?

Richter úr minden ízében remegve közölte:

— Kérem, nem akarok én semmit. Legfeljebb egy forró kávét . . .

A közlekedési előadó csupa gúny volt:

— Cukorral vagy anélkül? Mert köztudomású, hogy a poroszok cukor nélkül isszák, a szászok pedig cukorral.

Sem a közlekedési előadó, sem a bűnügyi osztály képviselői nem tudtak eligazodni a Richter-ügyön. Valami nem volt rendben, de Richter úrból, hiába hallgatták ki többször is, semmit se tudtak kiszedni. A kihallgatások nem valami udvariasan zajlottak le. A közlekedési előadó semmi áron se akarta szabadon engedni a motortulajdonost.

Csak akkor derült fény az ügyre, amikor a politikai osztály vezetője is tudomást szerzett róla, s az ő közbelépésére Richter úr visszanyerte szabadságát és kétüléses motorját.

A politikai osztályvezető ugyanis megkérdezte a kollégájától:

— Nem raboltak el semmit?

— Egy pfenniget sem.

— Nem is verték meg az áldozatot?

— Nem, csak megfenyegették a pisztolyukkal.

— Fiatalok voltak a tettesek?

— Állítólag egészen fiatalok.

— Akkor — szögezte le a politikai osztályvezető —, akkor a berlini igazat beszél. Pont. Valóban feltartóztatták, és bevitték az erdőbe. Pont. A kommunista ifjúsági szövetség két tagja csinálta, akinek sürgős útja volt. „Kölcsönvették" a motort Richter úrtól. Pont.

Arra a kérdésre, hogy hol keressék a két tettest, a politikai osztályvezető mogorván azt felelte:

— Ahol a többi kommunista ifik vannak.

S a következő kérdésre, hogy Rubendorf körül mely városok jöhetnek számításba ebből a szempontból — mert a leírás szerint mindkét tettes városi fiú volt — még mogorvábban válaszolt:

— Minden város, ahol húsz évnél fiatalabb és idősebb fiúk vannak.

Többet nem lehetett kivenni belőle.

Az ügyet lerakták az archívumban, a politikai bűnügyek aktái közé, „R"-betű alatt.

„Szerencsés vadászatot"

Ennek már öt éve. 1930 tele ólmosan mozdulatlan, s mégis véresen mozgalmas idő volt Hamburgban. A válság ugyan még nem érte el mélypontját, a tengerentúli forgalom mégis csaknem teljesen leállt. A kikötő, a város, a tengerpart, mintha meghalt volna. A kétségbeesett és felháborodott munkanélküliek Hamburgba akartak menetelni, az éhínség ellen tüntetve, s már szervezték is a menetet. A rendőrség arra számított, hogy az akkori metsző hideg miatt csak nagyon kevesen vesznek majd részt a felvonulásban. De a hamburgi felvonulók gyűlése előtt egy héttel a környező városokból és városkákból Kieltől, Lüneburgtól és Hamburgtól egészen Bremenig, már meg is indultak a munkanélküliek, végtelen oszlopokban, magukkal ragadva e politikai akcióban az amúgy is forrongó parasztságot. A rendőrség elvesztette a fejét, betiltotta az addig engedélyezett felvonulást, betiltotta a Hamburgban tervezett tüntetést, és a Sagebielben meghirdetett nagygyűlést. A menetoszlopokat, amelyek Holsteinből, Hannoverből és Mecklenburgból már megindultak

Hamburg felé, és mit sem tudtak a tilalomról, a rendőrség példátlan brutalitással szétverte. De az éhínség és a felháborodás mégis menetelni akart. A munkanélküliek folytatták útjukat, a főútvonalaktól távol eső ösvényeken, erdőkön át, ahol csak keréknyomok mutatták az utat végtelen mocsarakon keresztül, amelyek most be voltak fagyva. Erre a rendőrség és a csendőrség kiözönlött a mezőkre és a földekre, átfésülte az erdőket, s akárcsak a levert parasztháború után, hajtóvadászatot rendezett az éhezők ellen. Maga Hamburg olyan volt, mint ellenséges megszállás alá került város. A katonaságot és a haditengerészetet riadókészültségbe helyezték. De a hamburgi munkásság nem hagyta megfosztani magát az utcai felvonulás jogától, nap nap után tüntetett, és nem tűrte, hogy a rendőrség szétkergesse. Sortüzek dördültek el, sokan elestek és megsebesültek. Ennek azonban nem béke és nyugalom lett a következménye, hanem építőmunkás-sztrájk és forrongás a munkásnegyedekben. A hírek eljutottak a szomszédos városokba és vidékre is. A munkanélküliek az utolsó pillanatokban is megpróbáltak eljutni Hamburgba, hogy egyesüljenek ottani sorstársaikkal. Csoportjaik most éjszakánként feloszlottak, megkerülték a városokat és a falvakat; de hajnalban többnyire megint csak rendőrpisztolyok előtt álltak. Hamburgban a rendőrség megszállta a valentinkampi pártházat és a pártlap szerkesztőségét, és nevetséges ürügyekkel letartóztatta azokat a pártfunkcionáriusokat, akiket el tudott fogni. Mindenekelőtt Thälmann elvtársra pályázott, mert az a hír járta, hogy Hamburgban van, s szervezi a tömegakciót. Csakhogy Thälmann letartóztatása nem volt olyan egyszerű dolog. Legális helyeken semmit se tehettek ellene, védte a képviselői mandátuma. Csak akkor foghatták volna el, ha valami „illegális" tevékenysége közben bukkannak rá, és „in flagranti" tettenérésnek állítják be az esetet. Vagyis Thälmannt csak egy tiltott felvonuláson vagy tiltott gyűlésen lehetett volna letartóztatni. Ott is csak akkor, ha kevés munkás veszi körül, mert a hamburgi rendőrségnek nem voltak illúziói afelől, hogy a hamburgi munkásság nem hagyná egykönnyen letartóztatni szeretett Teddyjét. Megint agyon kellett volna lőni egy csomó embert, és a hamburgi rendőrségnek már úgyis nagyon sok volt a rovásán.

Hát így mégsem jöttek el a felvonulók Hamburgba? Dehogynem! Ha nem is ezreknek, de sok száznak sikerült elérnie Hamburgot. S megtartották a gyűlést a kijelölt napon, igen, nem Sagebielben, mert azt megszállta a rendőrség, hanem Uhlenhorstban, ahol a rendőrségnek eszébe se jutott, hogy munkáso-

kat keressen egy polgári sörözőben, amelynek tágas nagyterme volt, színpaddal. A munkanélküliek nem csoportosan érkeztek, hanem egyenként, a vendéglősnek azt mondták, hogy lüneburgi állattenyésztők, az ő egyesületüknek kell a terem. A vendéglősnek pedig csak a terem bére kellett, a többi egyáltalán nem érdekelte. A munkanélküliek őröket állítottak ki az utcára.

A terem zsúfolásig megtelt, s az emelvényről sorra felszólaltak a városok küldöttei. Röviden beszéltek, sürgetett az idő, a gyűlésnek nem volt szabad órák hosszat tartania. A negyedik vagy az ötödik felszólaló után a „kulisszák" mögül előlépett egy mindenki által jól ismert, szép szál férfi, a fején kék matrózsapka. A termen végigfutott a suttogás: „Teddy!" Abban a pillanatban a kikötői szervezet titkára felállt a színpad szélére, és felemelte a karját úgy, ahogy csendre szokták kérni a közönséget. S a közönség szájról szájra adta az utasítást, suttogva: „Nincs köszöntés! Nincs taps!" Különben a jelenlevők, akik maguk előtt látták a német proletariátus vezérét, az ő Teddyjüket, felálltak volna, és öklüket felemelve azt kiáltják: „Háromszoros Vörös Frontot Ernst Thälmann elvtársnak!" S ez most nem lett volna helyes. A kényszerű csend által különösen ünnepélyes lett a hangulat. Amikor Thälmann a szónokok asztalához lépett, és üdvözlésül némán felemelte az öklét, a terem ugyanúgy köszönt vissza, éppoly némán.

Máskor Thälmann mindig hangosan beszélt, csengő, szinte éles hangon. Most: nagyon halkan, csaknem fojtottan, s nem is olyan gyorsan, mint ahogy megszokták tőle. Annál nagyobb ellentétet nyújtottak lelkesítő, gyújtó szavai. A titkár felemelt karjának minduntalan le kellett intenie a tapsot, amely a lángoló mondatok után elemi erővel akart kitörni. A beszéd után, amikor Thälmann ismét felemelte az öklét, az első sorban mégis összecsapódtak a tenyerek, de a titkár azonnal rákiáltott a teremre: „Csendet, elvtársak! Tudjátok, mi forog kockán!" Thälmann eltűnt a színfalak mögött, és a többiek folytatták a gyűlést.

A gyűlésterem színpadának ajtócskájánál, amely egy sötét folyosóra nyílott, a következők történtek: ott állt egy söröskocsis, és hamburgi tájszólásban megszólította Thälmannt, aki a titkárral együtt kijött a színpadról:

— Állj meg, Teddy, nem szabad kimenned az utcára. Jön a riadókészültség, el akarnak csípni.

— Honnan tudod?

— Ott álltam, kint a telefonfülke mellett, amikor egy rohadt spicli felhívta a rendőrséget. Megjegyeztem magamnak a pofát.

— Köszönöm, elvtárs, de a vasútra kell mennem. Félóra múlva indul a gyorsvonat Berlinbe, és hét órakor ott kell lennem a Központi Bizottság ülésén.

— Jó, de ha *így* mégy ki, holnapután délután se leszel Berlinben. *Így* biztosan elkapnak!

— Hát ha nem *így*, akkor hogy menjek!

A kocsisnak volt valami a kezében, most odanyújtotta Thälmann-nak:

— Itt a társam kék köténye, a lerakóláda meg a bőrsapka. Ma nem jött velem, mert beteg, amikor meghallottam a telefont, mindjárt behoztam neked a munkaruháját. Segítesz kihordani az üres sörösüvegeket, akkor nem állít meg senki. Egész könnyű egy ilyen láda, üvegekkel. A télikabátodat, meg a sapkádat add oda a titkár elvtársnak.

Thälmann felnevetett:

— A kikötőben nehezebbet is cipeltem!

Mármost Thälmann nemcsak Hamburgban, de egész Németországban olyan népszerű volt, hogy minden rendőr azonnal felismerte volna. De egy ismerős arcot csak a megszokott környezetében ismer fel az ember első pillantásra. Thälmann, a kék sapkájában, munkások között vagy egyedül az utcán: igen, ez ő, nem vitás, hogy ő. De egy kék kötényes kocsis, ládával a vállán: nincs az a rendőr, aki megsejtené benne az üldözöttet.

Amikor a két kocsis a söntés sarkában vállára vette a ládákat, a kívül felállított őrszemek berohantak az ajtóhoz, hogy figyelmeztessék a hallgatóságot. Néhány másodperc múlva már egy rendőrhadnagy állt a kijárati ajtóban, és ügyet sem vetve a megrémült vendéglősre, kinyittatta az ajtó mindkét szárnyát, hogy betódulhassanak az emberei.

— Senki sem hagyhatja el a helyiséget! — kiáltotta csengő hangon.

A két söröskocsis, vállukon a ládákkal, egyenesen az ajtóhoz ment; az első, az igazi, kedélyesen elkiáltotta magát:

— Na, kitört a balhé! Szabad lesz, gyerekkel vagyunk!

S az utcán, mert a rendőrök elállták a kijáratot:

— Vigyázat, uraim, utat kérünk!

A rendőrök félreugrottak a két ládacipelő útjából.

— Hé, nincs szemed, még levered a csákómat azzal a ládával! — kiáltotta az egyik.

Odakint két rendőrautó közé ékelve állt a söröskocsi. A rendőrök egy része kordont vont a söröző köré. A két kocsis elvégezte a munkáját, feltolták a ládákat a kocsira, szép rendesen, ahová kellett, aztán felültek a magas bakra. Az a rendőr, aki a kordont felállította, odakiáltott hozzájuk:

— Itt vannak még az éhenkórászok?

S a söröskocsis, az igazi, megfelelt neki:

— Azok még soká itt lesznek, őrmester úr.

Aztán felemelte az ostort, meglegyintette a lovakat, s még megkérdezte:

— Gyűlést tartanak itt, vagy mi?

— Azt — mondta az őrmester. — Köztük van az „öreg" is. Most aztán elkapjuk a frakkját. Legalább a vörös tábornok úr is megkóstolja egy kicsit a gumibotot meg a dutyit.

Mire a második kocsis, a vörös tábornok úr, leszólt a bakról:

— Szerencsés vadászatot, őrmester úr!

A kocsi kikanyarodott az úttest közepére, és maga mögött hagyta a rendőrautókat. A Papenhuder utcán, ahol a villamos jár, Thälmann levette a köténytt:

— Elvtárs, én itt leszállok, mindjárt a nyomunkban lesznek, ha észreveszik, hogy túljártunk az eszükön.

A kocsis elővette rövid kabátját az ülés alól:

— Hideg lesz, Teddy. Vedd fel a kabátomat, elég jó állapotban van még. Aztán küldd vissza a titkárhoz.

Thälmann felszállt a villamosra, s vett egy jegyet az állomásig.

Egy negyedóra múlva az egész Uhlenhorstban, de körülötte is, Eilbeckben és Winterhudében, minden söröskocsit megállítottak a rendőrautók. Ahol két kocsis ült a bakon, az egyik a Teddy volt...

De az igazi Teddyvel már Berlin felé robogott a gyorsvonat: most sem sikerült letartóztatni.

A fogalmazó

Ezerkilencszáztizenkilenc augusztusában történt, néhány héttel a tanácsuralom összeomlása után, a Zrínyi utcai főkapitányságon. Az egész ház vértől és könnytől párolgott, férfiak vérétől, asszonyok könnyétől; az egész ház egyetlen nyöszörgés és

jajkiáltás volt. Kicsiny szobákban összezsúfolva feküdtünk, negyvenen, ötvenen, az egyik szobában száznál is többen, ott csak lábon állva fértek el egymás mellett az elfogottak, csupa kékre-zöldre vert, megkínzott ember, s a számuk egyre szaporodott, a testi állapotuk egyre rosszabbodott. Román hódítók és fehér magyar tisztek együtt végezték a hóhérmunkát a legyőzötteken. Augusztus 20-án vagy 21-én — már nem tudom pontosan a dátumot, a napok vérrel és szennyel elegy összefolynak emlékezetemben — egy öreg parasztot rúgtak be közénk, abba a földszinti szobába, amelynek három vagy négy napja már én is lakója voltam. Mezítláb volt az öreg és hajadonfőtt; csak egy tarisznya volt minden poggyásza, ami a válláról lógott keresztbe. Paraszt akkor ritka madár volt a pesti börtönökben (ki-ki ott volt lefogva, ahová tartozott, ahol ismerték), nagy kíváncsisággal fogadtuk hát az öreget:

— Honnan jön?

— Miért fogták el?

— Termelőbiztos volt?

— Csak sorjában, elvtársak, majd rendre elmondok mindent... Olyan nagy úr én nem voltam, dehogy voltam! És ami a lefogásomat illeti, hát én úgy fogalmazom, hogy csakis tévedés lehetett. Tisztára meg vagyok győződve, hogy csak véletlenül kaptak le.

Ezt akkoriban nagyon sokan mondották. Kicsit ki voltunk ábrándulva, csípkelődve kérdeztük:

— Véletlenül, öregúr! Eszerint maga se vörös?

(Akkoriban nem sokan vállalták ezt a szép színt.)

— Szegény ember vörös, amíg a halál meg nem sápasztja; nem arról van szó, elvtársam. A lefogásról van szó, és az, úgy fogalmazom, tévedésből történt.

— Ha vörös, akkor hogyan tévedés. A vöröst fogdossák most, nem a fehéret.

— Mingyár', mingyár', elvtársak. Lefogni azér' fogtak le, mer' a plakátot egy kicsit kikorrigáltam.

— A plakátot? Maga nyomdában dolgozott?

— Nyomdában? Én? Nyomdában? Dehogy! Kint az utcán, ahol a plakát lógott, ott korrigáltam a plakátot. Vagy nem tudják az elvtársak, hogy az új kormány, akit úgy hívnak, hogy szakszervezeti kormány, mihenst beült a székbe, azonnal egy plakátot adott ki...

— Milyen plakátot, öreg? Mi nem tudunk róla, mert minket előbb fogtak le, akkor még nem volt plakát. Mi van benne?

— Hát éppen ez az, hogy mi van benne? Én úgy fogalmazom, elvtársak, hogy egy plakát csak akkor plakát, ha az igazság van benne. És ebben a plakátban az áll, hogy az elvtársak, akik a kormányt átvették, aszongya, nem vállalják a felelősséget a tanácsuralomért. Így áll benne. Hogyhogyhogy? — kérdem én. Ezek az elvtársak mindent velünk csináltak, beültek a nagy hivatalokba, és ugyancsak nyújtóztatták a lábukat. És most egyszerre nem vállalják a felelősséget? Én úgy fogalmazom, hogy az ilyesmit ki kell korrigálni. Kivettem hát a plajbászt a tarisznyából, és kitöröltem a helytelen mondatokat a plakátból. Ennél a munkánál csípett el a román őrjárat, a fene tudta, hogy magyar plakátok érdeklik őket, lekentek egypár pofont, hátba vertek a puskatussal, na, mindegy, vad legények ezek; de ezen túl még le is tartóztattak. Hogy aszongya, igazoljam magamat, útlevél, miegymás. Azt hiszik ezek, hogy Romániában vannak: útlevele még a nagyapámnak se volt. Aztán nagy tisztességgel, kettő előttem, kettő mögöttem, ide kísértek. De én úgy fogalmazom, hogy ebből semmi különösebb baj nem kerekedik. Majd csak kieresztenek. Kinek kell egy ilyen öreg csont?

Örültünk az öregnek, mert úgy látszik, mégse volt olyan ártatlan. Megbarátkoztunk vele, s mert minden harmadik mondatát ezzel kezdte „én úgy fogalmazom", vagy: „ahogy én fogalmazom", elneveztük fogalmazó úrnak, s mert más nevét nem tudtuk, így is szólítottuk.

Ki-mi volt, mit művelt, mi összefüggésben állt a tanácsuralommal, az nem derült ki. Ravasz paraszti eszejárása volt, mindig úgy tett, mintha azt, amit tud — pedig úgy látszott, hogy meglehetősen sokat tud —, csak véletlenül tudná. Ha egy-egy kényelmetlen kérdéssel szorítottuk sarokba, akkor hunyorgott kicsi, szürke szemével, és úgy tett, mintha nem is értené a kérdést. A nagy tarisznyában se egy fillér, se egy kis darab kenyér nem volt, az öreget a közös alapból kosztoltattuk. Nekem még sikerült hazulról egy pár cipőt is becsempésztetnem, amit az öregnek nyújtottam át:

— Én úgy fogalmazom — mondta erre —, hogy egy pár cipő nem csekélység. Ingyen én ezt el nem fogadhatom. De leszolgálom az elvtársaknak. Átveszem a takarítást és a mosogatást.

A takarítás és a mosogatás addig emberről emberre ment, beosztás szerint. A mosogatás nem volt nehéz, mindössze négy-öt pléhtányérról volt szó, azokból ettünk valamennyien; hogy hogyan kerültek a szobába, nem tudom, mi már örökségbe vettük át korábbi lakóktól. Az edény elmosogatását az őrség — egy ma-

gyar rendőr és egy román katona ült az ajtó előtt — nem tudta ellenőrizni. A napos a kabátja alatt vitte ki az „edényt", mikor kikéredzkedett, és a vízvezetéknél elmosta. De a takarítást az őrség nem akarta engedélyezni:

— Dögöljetek a saját piszkotokba! — mondta a rendőr. — Szesztilalom továbbszolgáló személyzetnek? Ne takaríts, hé, mert leütöm a derekad!

A tanácsuralom összes rendelkezései közül, úgy látszik, csak ezt az egyet, a szesztilalmat sérelmezték. De sem akkor, sem azóta nem tudtam megérteni, miért tartották ezt olyan szörnyűségesnek, hogy a szesztilalom a „továbbszolgáló személyzetre" is szólt. De az öreg a tilalom ellenére is ki tudta takarítani a szobánkat, ha már nagyon szennyes volt a padlónk. Kileste az alkalmas pillanatot, és amikor a vödörrel vízért ment — egy bádog vödörben állt az ivóvizünk —, akkor nem törődött a rúgással, ami hátulról érte azon a címen, hogy nem ivóvizet hoz, hanem a szobát akarja felmosni. Tényleg fel is mosta. Örömmel végezte ezt a munkát, hálás volt a kosztért, s mi hálásak voltunk azért a kevés tisztaságért is, amit sikerült elérnie.

Napközben szótlan volt az öreg, de éjszakánként, amikor a többiek már kifogytak a mondanivalóból, néha ő is átvette a szót. Igen egyszerűen, igen világosan beszélt, és mi mégsem értettük egészen.

— Tanácsuralom, elvtársak — mondotta egy éjszaka —, én úgy fogalmazom, hogy ennél szebb nincs. De megbukni, ne haragudjatok a szóér', megbukni muszáj volt. Volt kint nálunk egy híres elvtárs a földművelésiből, annak megmondtam, kértem, adja tovább annak, akit illet, hogy . . . — az öreg fölemelte bütykös mutatóujját: — elvtárs, a paraszt nem olyan, amilyennek maguk fogalmazzák, a paraszt másmilyen. Olyan a paraszt, elvtárs, hogy, ha akarsz tőle valamit, akkor adj neki valamit, mer' ingyen tudvalevőleg a Krisztus koporsóját se őrizték. Egy ember van csak, aki ezt tudja, aki ösmeri a parasztot, mint a lajbija zsebét . . . hogy is híják csak? . . . olyan egyszerű neve van. Igaz is: Leninnek híják.

Lenin neve gyakran merült föl az öreg „fogalmazványaiban". De mielőtt kimondta, mindig kereste a nevet, mintha egy nagy tele tarisznya száz cókmókja közül kellene kihalásznia.

— A nagybirtok maradjon egy tagban? Legyen nagy tanácsbirtok? A mintagazdaság? Szép, nagyon szép, elvtársak. De mindent sorára-rendjére. — És itt megint fölemelte mutatóujját: — Elébb a tojás, aztán a csirke, aztán a tyúk. Én úgy fogalmazom,

hogy a földet föl kell osztani, a földtelennek földet kell adni, hogy legyen valami a talpa alatt, amit megvéd, ha az úr vissza akar telepedni. Hogy ezt igazán tudja az ember, ahhoz talán parasztnak kell lennie ... Azt hiszem, ü is paraszt volt azelőtt, ha most már nem is hord parasztgúnyát.

— Ú? Ki? — kérdeztük az öreget, mert nekünk, akik akkor abban a szobában ültünk, halvány sejtelmünk sem volt arról, hogy valakinek az égvilágon volt egy ilyen agrárprogramja.

— Ú? aki eztet olyan jól tudta? Na, hogy is híják csak? Igen: Lenin a neve.

A végén már föltűnt, hogy így emlékszik és nem emlékszik Leninre. S mert én voltam vele a legjobban (én szerveztem meg a szobát, a közös étkezést, a cigarettaelosztást, s ezért szobaparancsnoknak számítottam), én kérdeztem meg tőle egy éjjel, a sarokban, mikor senki se figyelt oda:

— Mondja, fogalmazó elvtárs, ismerte maga tulajdonképpen?

— Kit?

— Lenint.

Az öreg hunyorgott, és visszaadta a kérdést:

— Ki nem ösmerte ütet?

Erről a témáról nem volt hajlandó többet mondani. Megkérdeztem:

— Ki maga tulajdonképpen, öregúr?

— Én? Olyan vándorprédikátor vagyok én, nem egyéb. Megyek faluról falura, és prédikálok ...

— De mit prédikál?

— Azt, amit a parasztnak tudni kell. Csakis a helyeset prédikálom. És úgy fogalmazom, hogy ez a fő. És amit ő mondott. az a helyes.

Negyed- vagy ötödnap fehér tisztek törtek a szobánkra. Korbáccsal csapkodtak jobbra-balra, kikérdezték valamennyi jelenlevőt, és az öregen fennakadtak. A neve nem volt a fogolylistán.

— Hát te, mit keresel itt, vén bocskor?

— Én úgy fogalmazom, hogy semmit — felelte az öreg alázatosan.

— Államköltségen akarod kihízlaltatni magadat? Biztosan holtrészegen henteregtél az utcán, azért hozott be az őrjárat, és véletlenül a politikusok közé rúgtak. Mégy innen a nyavalyába, vén disznó, mielőtt lepofozzuk rólad a bajuszt.

— Parancsára, kapitány úr — mondta az öreg a fehér tisztnek, aki a gallérjára varrt csillagok szerint csak hadnagy volt.

— Én úgy fogalmaztam, hogy tévedés van a dologban, mert tetszik tudni, szőrös nyelvű az oláj, ki érti a beszédjét?

— Kuss, fogd be a pofád! — nyájaskodott a tiszt, de az öreg nem sértődött meg, már vetette le áhítattal a cipőt, s bedugta a tarisznyába, amit éjszaka vánkosnak használt. A tarisznyát soha le nem tette, mindig ott lógott a vállán, takarítás és mosogatás közben is, mintha tudja isten, micsoda kincset őrizne benne. Pedig csak egy piszkos ing volt a tarisznyában, az öreg egyetlen inge, mert a kurta zekét ing nélkül a puszta testén hordta; s a piszkos ingbe egy kicsi, vastag könyv, imakönyv vagy biblia volt belecsavarva. S mert az öreg a cipőfelhúzást túlságos áhítattal, a búcsúzkodást túl körülményesen intézte, a fehér hadnagy, akit az öreg kapitánnyá léptetett elő, egypár rúgással a folyosóra terelte.

A fogalmazó nem került vissza hozzánk. Másnap egy kevésbé szigorú rendőr ült az ajtónk előtt, és röhögve mesélte, hogyan „rúgott szabadlábra" tegnap mint kapuőrség „egy vén, büdös, mezítlábas parasztot".

Tíz év múlva egy ismeretlen elvtárs látogatott meg Berlinben. Egyik utódállamból jött, ahol elfogták, s ahol egy nagy politikai perben lett volna vádlott, de mert attól lehetett tartani, hogy életfogytiglani fegyházat kap, megszöktették.

— Furcsa üdvözletet hozok magának egy öreg paraszttól, aki egy X melleti nagy faluban halt meg. Nem tudtuk, hogy hozzánk tartozik, javíthatatlan csavargónak ismertük, aki minden tavasszal nyakába akasztotta a tarisznyáját, és a maga szakállára átment a magyar határon. Csak a tél beálltával került vissza, és a lánya házában élt. A jószágot gondozta, a kerékjászol szalmáján hált, s hallottuk róla, hogy sokat olvas. De hogy mit olvas, senki se tudta, senki se érdeklődött iránta. Olyan bibliás embernek tartottuk, amilyenek akadnak még ezen a környéken. A múlt tél elején, mikor az öreg, szokása szerint, megint fölbukkant a faluban, eljött hozzám a lánya, egy hervadt-fáradt parasztasszony:

— Tessék elnézni hozzánk; az öreg a végit járja, és halála előtt beszélni akar az úrral.

— Ismer engem az öreg?

— Aszongya, hogy üsmeri az urat.

Elkísértem az asszonyt. Az öreg már nem forgolódott az istállóban, a hátsó, jobbik szobában feküdt, barátságosan köszönt, de aztán, mielőtt beszélni kezdett volna, kiküldte lányát a szobából. Furcsán beszélt az öreg, különösen egy fordulat tért egyre

vissza a beszédében, „én úgy fogalmazom". Ez olyan tudományosan hangzott egy öreg paraszt szájából. De amit mondott, nagyon érdekes volt:

— Üljön le, elvtárs, van egy félórára való beszélnivalónk egymással. Én úgy fogalmazom, hogy nekem már végem, hogy tavasszal már nem megyek által a határon. Bemondok magának egy sor magyar falut, de ne írjon fel semmit, csak tartsa meg a fejében. Minden faluban mondok egy nevet is vagy a falusi szegénységből, vagy a grófi cselédek közül. Ezt sem lesz nehéz megjegyezni. Ezeket a falukat — az öreg feltámaszkodott a könyökére, hunyorgott a szemével —, ezeket a falukat én dolgoztam meg. Hát igaz, én csak úgy, a saját kontómra dolgoztam, de ezt már meg kell bocsátani. Mert ha másként csináltam volna, nincs isten, hogy le ne buktam volna, ennyi hosszú esztendő alatt. De, látja az elvtárs, nem buktam le, hát úgy fogalmazom, nem dolgoztam rosszul. A végin kerestem már az összeköttetést, hogy leadjam a faluimat, de ahhoz ötven kilométernél többet kellett volna gyalogolnom, abba a városba, ahol tudtam, hogy vannak elvtársak. De arra már nem futotta az erő. De talán így is megy. Maga ebben az országban tartozik hozzánk és magyar. Maga elmondja a magyar elvtársaknak, akit illet.

És az öreg elmondott mindent a munkájáról. Őszintén szólva, nem hittem el mindent, amit mondott, túl romantikusan hangzott az egész. Később aztán kiderült, hogy az öreg színtiszta igazat beszélt. Azon a nagybirtokon, amely a határ mentén fekszik, négy-öt faluban szervezte meg a nincsteleneket, a földmunkásokat, az uradalmi cselédséget. Az utolsó két esztendőben két „csendes" bérmozgalmat vitt végbe és egy aratósztrájkot, anélkül hogy a csendőrség csak a nyomát is kiszaglászta volna. Mindez, mondom, nagyon hihetetlenül hangzott. Amikor az öreg látta, hogy nem nagyon hiszek neki, megnevezte magát, elmondta, hogy a tanácsuralom bukása után együtt voltak bezárva:

— Nem tudom, hol van most a Gábor elvtárs. Valami olyat hallottam harangozni, hogy Párizsban vagy Amerikában él. Maga majd kikutatja. És ha találkozik vele, mondja, hogy a „Fogalmazó" tiszteltetí, akkor tudni fogja, kiről van szó.

— Ezennel átadom hát a tiszteletet... De ezt a történetet nem azért mesélem el magának, hanem van még tovább is. Az öreg még azt is mondta:

— Elvtárs, nálam minden rendben van, én mindent elégettem. De van még valamim a szénapadláson, oda már nem tudok

fölhúzóckodni, meredek a létra, egy fok hiányzik is. Ott, a széna alján van egy kis bibliám . . .

Megnyugtattam az öreget. — Az nem veszedelmes.

— Hát persze nem. De az a biblia orosz.

— Tudott maga oroszul?

— Tudtam, elvtárs, tudtam. De az orosz bibliát nem olvastam, az nehéz, az olyan egész más orosz nyelv. Négy évig voltam fogságban, elvtárs, egypár hónap híján négy esztendeig. Jó iskola volt az, elvtárs, a magunkfajta embernek. Sose beszéltem róla, most, hogy már nem kell félnem attól, hogy lebukok, most már beszélhetnék. De most már késő, fáraszt a beszéd. A biblia Szamara városából való, a földbirtokos könyvtárából vettem magamhoz, mert egy ilyen szent könyv akkor senkinek se kellett. De úgy gondoltam, ha a fehérek lefognak, nem rossz legitimáció, ha egy biblia van nálam. Így őriztem meg emlékbe. De a bibliában, tessék gondosan átlapozni, van egy kis darab papír, egy cédula, azt a magyar elvtársakra testálom. Március végén már kevés a széna a padláson, akkor fölmehet az elvtárs, és ott a bal sarokban, a keresztgerenda alatt, ott fekszik, újságpapírba csomagolva a könyv . . . Mikor Pesten a rendőrségen voltam, akkor is nálam volt a könyv. Ha megtalálták volna nálam, felakasztottak volna . . . De nem is voltam gyanús nekik: kirúgtak a főkapitányságról . . .

Az öreg ravaszul hunyorgott, én meg akartam kérdezni, nincs-e az a cédula a könyvben, de bejött az öreg lánya, egy tál levest hozott, s azután nem lehetett a szobából kiravaszkodni. Az öreg elkezdett félrebeszélni, nem tudom, csakugyan elgyöngült-e már, vagy a lányát akarta félrevezetni. Elbúcsúztam, mert hiszen a lényegest már úgyis elmondta az öreg, és később hallottam, hogy csakugyan még azon a héten meghalt.

— És a biblia? — kérdeztem a látogatómtól.

— Éppen azt akarom elmondani. Három hónappal az öreg halála után egyszerre csak megjelentek a politikai rendőrség ügynökei a falunkban, letartóztatták az öreg lányát és a falu „oroszát", aki a háború óta zavartalanul élt köztünk. Mint hadifogoly maradt nálunk, megházasodott, és a „felforgató üzelmek" olyan távol álltak tőle, mint tőlem a papság. Eleinte azt hittem, hogy a látogatás tulajdonképpen az én ottani működésemnek szólt, eltűntem hát a faluból, s egy présházban húzódtam meg a szőlőhegyen. Az elvtársak kijártak hozzám, és elújságolták, ami a faluban történt. Hát ez történt: az öreg lánya, az öreg halála után, egy könyvet talált újságpapírba csomagolva a szénapadlá-

son, valami biblia vagy szentkönyv lehetett, a külseje után ítélve, de olvashatatlan írással. Az orosz, aki a faluban asztaloskodott, valami széket reparált az öreg házában, az ablakdeszkán meglátta a könyvet, és nagyon megörült neki, mert egy orosz biblia volt. Mindjárt a helyszínen lapozgatni kezdett benne, s a könyvből egy cédula esett ki, ami kézzel volt írva. Az orosz elolvasta a cédulát, keresztet vetett, hamuszürke lett, s azonnal el akart szaladni. Az öreg lánya kíváncsi volt, hogy mi áll a cédulán. Az orosz megint keresztet vetett, és lefordította a szöveget, amely három-négy sorocska volt. (A cédulát én is láttam, mint bűnjelet prezentálta nekem a vizsgálóbíró a saját ügyemben, amelynek pedig a cédulához semmi köze nem volt.) Szó szerint megjegyeztem magamnak az orosz szöveget:

„Kedves elvtárs! Igaz, hogy nagyon el vagyok most foglalva, de ha holnap délelőtt feljön a Szmolnijba, okvetlenül időt szakítok a beszélgetésre.

Lenin."

Az öreg lányának sejtelme sem volt róla, hogy az orosznak miért kellett keresztet vetnie ettől a cédulától, az orosz nem magyarázta el neki, és az öreg lánya valakinek elmesélte a faluban, hogy milyen babonásak az oroszok, az Ilja keresztet vetett, mikor az öreg valami barátjának a levelét olvasta. És megmutatta a cédulát. És a faluban suttogás kezdődött arról, hogy az öreg, aki úgyis különc hírében állt, nagy „orosz komiszár volt, Lenin barátja". Egy éjszaka valaki piros zászlócskát tűzött az öreg sírjára. Ebből lett a nyomozás. A csendőrség után kijött a politikai rendőrség, elkobozta a cédulát, s a központban az írásszakértőknek nem volt nehéz megállapítaniuk, hogy az írás igazi. Iljáť, az oroszt, aki addig békességben élt, kiutasították az országból, az öreg lánya vagy fél esztendeig ült, s a cédula később bizonyíték lett ellenem, mert nem lehetett a vizsgálóbíróval elhitetni, hogy Lenin nem velem, a „fontos szervezővel", hanem az öreg magyar paraszttal beszélt Petrográdon, a forradalom napjaiban.

Így tudtam meg, tíz évvel a magyar tanácskormány bukása után, hogy mi volt a „fogalmazó" sovány tarisznyájában.

Jóska halála és élete

A szabómester felesége benyitotta a műhelyajtót, belehajolt, az urára nézett, és azt mondta:

— Nincs olajam estére.

Evvel letette a műhely földjére a zsíros fényű petróleumos üveget, azután a szabómester felesége visszahúzta magára az ajtót. A szabómester föl se nézett a fércelésből. Az asztal előtt ült, a jobb lába szárát, amelyet talán jobban kegyelt, a bal lába szárán tartotta, piszkálta kifelé a fércet. Egy darabig még járt egyformán a könyöke, aztán egy nagyot rántott az összekunkorodott pamutszálon, és földobta a nyomorék kabátot az asztalra. Akkor belenyúlt a nadrágzsebébe, s előbabrált egy krétaporos hatost. Azt mondta:

— Eredj, hozzál egy fél liter petróliumot!

Az ablak mellett volt az alacsony inasasztal, az előtt ült Jóska, és foltokat rakosgatott egymásra. Jóska fölkelt; leveregette a térdét, elvette a hatost, fölvette a földről az üveget és úgy, ahogy volt, ingujjban és hajadonfőtt, elment. Az utcán egy napsütött fehér fal előtt egypár suhanc-gyerek nagy zsivajjal játszott. Szerencsejátékot űztek. Öt-hat lépésre állottak a faltól, s egy-egy krajcárt dobott mind a fal tövébe. Aki kihajította a krajcárját, utánaszaladt, és leguggolt a krajcárja mellé. Mikor már mind guggolt, megállapították, kinek a krajcárja esett legközelebb a falhoz. Az szedte össze az egész pénzt. Ilyenkor szenvedélyes vita és veszekedés tört ki köztük, csakúgy, mint a klubokban a baccarat-asztalnál egy-egy *coup* után. A suhancok vitatkozás közben leverték a kalapot egymás fejéről, és mellbe taszigálták egymást, úgyhogy egyik-másik a guggolásból hirtelen leült a földre. De aztán visszasétáltak a gyalogút szélére, és fölálltak a új dobáshoz, mint megannyi gentleman. A tavasz napja ragyogtatta a fehér házfalat, a föld már porlott, és a fiúk keze poros volt. Jóska ott állt az úton a petróleumosüveggel, és nézte a játékot.

Egyszer csak egy fiú odajön hozzá. Úgy jött feléje, mintha keresztül akarna sétálni rajta, s megállott előtte, s az állát fölemelte a Jóska orrához:

— Mit állsz itt?

Jóska megijedt, de nem hátrált. Elszánta magát, lenézett a támadója szemébe, s belekiáltott az orrába:

— He?

— Mit állsz itt?

— Csak!

— Mit nézel itt?

— Akármit!

— He?

— He?

Ezalatt meg nem moccant egyiknek se a feje, és makacsul nézték egymás szemét, olyan közelről, hogy pilláik majdnem elkapták egyik a másikét. A fiú elhallgatott, s a könyökével olyan mozdulatot tett, ami azt teszi: vigyázz, mert pofon váglak. Jóska erre a fejét kapta föl, ami annyit jelent: hadd lássuk! A fiú erre döfött egy kicsit a vállával Jóska vállán, Jóska visszadöfte, mire a fiú gőgösen végigmérte, és visszament a játékosok közé.

Jóska egy kicsit még ott állott, aztán füttyszóval továbbment. A boltban megvette a fél liter petróleumot. Odaadta a hatost, visszaadtak két krajcárt. Egy fél liter petróleum nyolc krajcár volt. Jóska jött visszafelé, és megint megállott a játék mellett. Most egy másik fiú szólott rá, aki a falnál guggolva őrizte a krajcárját:

— Ne bámészkodj itt, hé! Vagy játszasz, vagy nem játszasz.

Jóska azt felelte:

— Semmi közöm hozzád.

Arra egy másik játékos is feléje fordult.

— Aki nem játszik, tisztuljon innen!

Jóska letette a petróleumosüveget. Közelebb lépett:

— Ki mondta, hogy nem játszok? Játszok!

Odaállt a társaság szélére, és mikor rákerült a sor, ő is a falnak dobott egy krajcárt. Odafutottak a falhoz. Egy fiú összekapkodta a krajcárokat. Megint dobtak. Megint egy másik fiú nyert. Jóska harmadszor is odaállott a sorba, a fiúk egymás után lehajoltak, célozgattak, s kidobták a krajcárokat. Jóska csak állott, nézte a falat. Mikor mind a falhoz rohantak, Jóska odament a petróleumosüveghez, fölvette és elindult. Mikor már egypár házzal odébb volt, akkor vették észre a Jóska távozását. Vala-

melyik utána kiáltott, de Jóska nemigen hallotta, mit, mintha kacagást is hallott volna, s arra se fordult meg.

Jóska beadta a petróleumot a ténsasszonynak a konyhába, bement a műhelybe, visszaült a kis asztal mellé, tovább rendezte a foltnak valót. A szabómester a varrógép előtt ült, sétáltatta a két lábát a pedálon, s a jobb kezével meg-megsimogatta a fényesen forgó hajtókereket. A varrógép zörgött, zakatolt; Jóska olykor fölemelte a fejét, és megnézte a szabómester színtelen profilját. Egyszer csak elállott a zakatolás. Jóska úgy érezte, hogy a szíve verése állott meg. Lehúzta a mellére a fejét, és a földön keresett valamit. A szabómester alatt megreccsent a szék, a szabómester felállott. Jóska behunyta a szemét, és elkezdte magában:

— Jaj, istenem, jaj, istenem, jaj, jaj, jaj, istenem, istenem, jaj, jaj, istenem, jaj.

A műhelyben mozdulatlan csönd volt. A konyhából a mozsártörő zengése hallott, az is hallatszott, hogy a szomszéd gazda udvarán kaszát fennek, meg egy messzire járó szekér zörgése is hallatszott. A szabómester egy, kettő, három, négy lépést tett. Az asztalig ment. Jóskának a keze a földön kereskedett. Egyszer csak megszólalt a szabómester:

— Hun a két krajcár?

Jóska felkapta a fejét.

— Tessék?

— A két krajcár! — mondta a szabómester.

— A két krajcár — visszhangozta Jóska gyöngén. — Igenis — mondta, belenyúlt a nadrágja zsebébe, mind a kettőbe, azután felállott, a lajbija kis zsebeibe fúrta az ujjait, aztán az asztalra nézett, aztán a földön nézett körül, aztán föltartotta a fejét, és ránézett a szabómester ádámcsutkájára, és azt mondta:

— Nem adtak vissza!

A szabómester rákiáltott:

— Nem? Fene a bűrödet! Biztos letették elébed a pultra, oszt otthagytad. Szaladj, hozd elő azt a két krajcárt! Ájn cváj!

A szabómester fölvett egy ujjat az asztalról, és ment vissza a varrógéphez. Jóska kiment az ajtón. Arra indult, amerre a fűszeresbolt van, de az első köznél befordult, és ment lefelé a közön. Az a köz egy patak felé vezetett, a patak hídján túl a gőzmalom volt, a gőzmalom háta mögött még egy utca volt, azon túl már a legelő következett. Jóska a híd közepén megállott. Odament a híd karfájához, letette a két könyökét a karfára, a két tenyerével megtámasztotta a két halántékát, és lenézett a

patakba. A víz lassan ment, és a színén mintha gyémántszikrák ragyogtak volna a napsütéstől, és a fehér felhők fényesen hintálták rajta magukat. Egy barna csíbor ugrálta át keresztbe a patakot. A víz alatt látszottak a vékony, sötét kis békaporontyok, összevissza cikáztak, vonaglottak, futkároztak, hirtelen mind egy csomóban látszottak, aztán elhalványodtak és elvesztek, és távolabb megint előtűntek. A patak fenekén homályos nagy kövek nyugodtak, és közöttük itt-ott mintha gyöngyházgombok fénylettek volna. Egy helyen a partból hamuszínű, idegen víz jött a patakba, és összefolyt a tiszta vízzel, és gomolyogva úszott vele tova. Ez a csúnya víz a gőzmalom felől jött. Jóska előrehajlott, és alánézett a híd alá. A híd alatt sötétség volt. Jóska nézte a sötétséget, és érezte azt a hideget is, ami a híd alatt van. Addig nézett a híd alá, míg azon vette magát észre, hogy a víz áll, és a híd úszik előre, és ő is megy a híddal együtt, megy, megy. Előtte az álló patakon pici kis fehér csipkéket csináltak a habok, s a víz színén folytonosan szögletes halmok emelkedtek s ereszkedtek, s gyűrődések és hajlatok vonultak a vízen, és köztük fonatokban látszott a víz, mint az ünnepi kalács fonatai, s némelyik keskeny és hosszú volt, és úgy nyúlt, mint a kötél. Egy-egy pillanatban homályosság szállt a vízre, aztán elmúlt, s a patak megint ragyogott. Ezt a bujkáló tavaszi nap csinálta. Egy fecske suhant el a patak fölött, és a szárnya hegyével megcsípte a vizet. Ott egy pici kör támadt, nőtt, mindig nagyobb lett, és mindig széjjelebb tűnt, s egyszer csak nem látszott.

Jóska fölemelte a fejét, fölnézett a gőzmalom mellett álló óriás kéményre, a torony felé fordult, visszanézett a vízbe, azután lehajolt, hamar levetette a cipőjét, a két kis kapcáját beledugta a két cipőbe, s a két cipőt egymás mellé állította rendesen. Aztán fölhasalt a karfára, és beleesett a vízbe.

A víz nagyot cuppant. Egy gyerek, aki a patak partján állott, és egy zöld ággal piszkált a vízben, beleejtette a vízbe az ágat, és megszaladt.

— Hó! Megállj, hé! — Egy ember ugrott le a szekérről a híd előtt, az ostorral a kezében szaladt a hídra, lenézett Jóska után, fenyegette az ostorral, és kiabált: hé! hé! Egy asszony elsikoltotta magát. Egy másik asszony hangja visított:

—Emberek! Emberek!

Zsákot cipelő emberek, kosárral igyekező asszonyok s kisfiúk és kislányok futottak össze. A híd egyszerre teli lett néppel. Egy ember már a vízbe gázolt, ott állott, és nagy sietséggel húzta föl a két gatyaszárát, és kezdte csomóba kötni. A gőzmalom nagyot

sípolt. A harang megcsendült a toronyban. A fűtő szaladt hajadonfőtt, olajos kék ruhájában lefelé a patakra. Lárma volt.

Jóska odalent küszködött a vízben. A patak csak derékig ért neki, mert ez a patak is csak kis inas volt a folyóvizek közt, és Jóska a talpára került. Visszafektette magát a vízbe, de a víz felnyomta, és megint le-lebukott és erőlködött lefelé, és megint csak feljutott. A híd népe nézett lefelé, mint a karzat a színházban. A fűtő belesétált a vízbe, megkapta Jóskát, a hátára rántotta, és lubickolt vele kifelé. Az az ember, aki felgörcsölte a gatyaszárát, kezdte kioldani a két görcsöt, sietett vissza a fűtő nyomában, és lármázott:

— Na, hozzuk mán! Itt van mán, ni! Kihúztuk mán!

A fűtő felvitta Jóskát a hídra, a híd közepén megállott, megfogta a két lábát a szabóinasnak, fejjel lefelé tartotta, és elkezdte rázni. Jóska szájából bugyborékolt, folyt és ömlött széjjel a víz. A feje le-lekoppant a híd padlójára. A népség körbeállott Jóska körül. A szabómester is szaladt a közön lefelé, és kiabált:

— Hun az a betyár? Hun az a zsivány? Hun az az akasztanivaló?

Áttörte a kört, egyenesen nekiszaladt Jóskának, emelte az öklét. A fűtő a vállával elnyomta a szabómestert:

— Ne bántsuk, Keserü uram, hadd eressze ki a vizet!

Jóska ugrált a fején, és a két karja handabandázott, a ruhájáról csurgott lefelé a víz, és a csöppek mindenfelé ugráltak, a népek hunyorgatták a szemüket, és törülgették az arcukat. A Jóska szájából még mindig jött a víz, mintha az egész patakot elnyelte volna. Aztán vékonyan kezdett csorogni, aztán csak szivárgott a barna víz a szája szélén, és ajkain nyugtalan habocskák bugyborékoltak. Nyögni kezdett:

— Ö... ö... ö...

A szabómester még mindig lármázott. A fűtő megfordította Jóskát, és a talpára állította és megrázogatta. A napsugár sikankózott a Jóska lesimult haján. Jóska kinyitotta a szemét, álmosan és savanyú képpel nézett körül. A fűtő fogta a két vállát. A szabómester megint rá akart ugrani.

— Kihasítlak, bitang gazember!

A fűtő odatolta Jóskát a karfához, ahol a két cipője állott. Jóska lustán lehajolt, fölvette a két cipőt, és szédelegve indult. Csuklott, öklendezett, és a karja reszketett. A szabómester hátba taszította, Jóska sírni kezdett. A szabómester a sarkában. A nép fele utánuk, fele meg a hídon maradt, nézegettek le a patakba,

lassan szétmentek. A szabómester ökle és hangja járt a levegőben:

— Gyere csak, mjad kikészítelek! Megállj csak, majd lesz otthon! Megállj, te gyilkos! Megállj csak!

Egyszer-egyszer előrelódította Jóskát az úton. A kis loncsos kutyák kifurakodtak a kapuk alól, és megugatták Jóskát. A kis kapukba kiállottak az öregasszonyok.

A műhely ajtaját becsapták. Jóska ott feküdt az inasasztal mellett a falnál. Szédült, fázott, el-elhúzta a száját, és a gyomrában mintha mosogatórongyot csavartak volna. Úgy tetszett neki, hogy az imént egy nagy rúgást kapott. Jártatta szemét a földön, felbámult a varrógépre, és elnézte a gép mellett a meszelt falon azokat a sárga húzásokat, amelyeket a kénes gyufákkal ráncigált oda a szabómester, mikor pipára gyújtott. A konyhában csörömpöltek a tányérok és a kanalak, a szabómesterék ebédeltek. A szabómester kiabált. A déli harangszó elcsengett odakünn, és könnyű, édes zúgás maradt utána a csöndben. Jóska szeméből meleg vízcsöpp buggyant ki, a két szeméből egy-egy csöpp egyszerre, ami víz volt, de nem a patakból hozta, hanem valami messzi tengerből, ahonnét az élet idejött a világra.

Ennyi volt a szabóinas halála. Halála után következett az élete, s az olyan lett, mint mindazoké az egyforma szabómestereké, akik valahol letelepednek, és ott maradnak és mindennemű javítást és vasalást jutányosan elvállalnak.

Vétkeztem

Igen, uraim, nekem nehéz és örökös vétek nyomja a szívemet. Az a vétkem, hogy az édesség oly jólesett nekem.

Hogy a számnak az édessége jobban esett, mint a szívemnek az édessége.

Az édestestvéremet nem tudtam úgy szeretni, mint az édes cukrot.

Ez az igazság; nem tudnám és nem is kívánom elhazudni, sem magam előtt, sem más előtt.

Mindig szeretnék valami rendőrségre menni, mint az olyan, aki sokáig bujkált, és már nem bírja tovább.

Ha csak volna olyan hely a földön, ahol felveszik a legbizonyosabb bűnöket, azokat, amelyeket a boldogságunk ellen elkövetünk!

Nem, mi már nem lehetünk soha boldogok, mert nevettünk, amikor mások sírtak, mert reméltünk, amikor mások kétségbeestek, mert édeset álmodtunk, amikor mások haldokoltak.

Én az édes öröm után jártam, mikor az én kicsi testvérem beteg volt, és olyan keservesen szenvedett.

És amikor a keserű cseppeket nyelte, én a legfinomabb cukrokat haraptam.

Ó, istenem. Hat esztendőt betöltöttem, már iskolás voltam. A beteg húgocskám négyesztendős múlt akkor télen, mikor difteritiszbe esett az ártatlan, gyönge füvecske. Oly halk és oly szelíd és oly sápadt kis jószág volt. Ő csak gyermeknek született, nem embernek. Csak kicsi lánynak, nem nőnek. Hiszen meghalt szegényke négy esztendő után.

Azon a nevén nevezem, amit ő maga adott magának, amikor négyesztendős korában kézitükörben nézegette magát. Azt mondta, hogy: én vagyok a Fehérke. A japánok szoktak új nevet adni a gyermekeknek, akik a másvilágra kéredzkedtek innen. Az én testvérkém is felvette az ő sejtelme szerint való nevét, amelyik a végtelen világokban mindenütt egyformán rá fog illeni.

Úgy emlékszem, vagy két héttel karácsony előtt volt, hogy le kellett fektetni Fehérkét.

De nagyon sírt az első este szegény baba, mert egyedül maradt abban a világossárgára mázolt gyermekágyban. Tegnap este még a másik húgocskámmal mulatott abban az ágyban. Amaz is sírt sokáig, a drága lelkecske, mikor odafektették hozzám a másik szobában. Ő még csak a harmadik évében járt. Az ő meséit és merengéseit nem érthette meg efféle iskolás mamlasz, aki már kifelé kanászkodik a tündéri gyermekkorból.

Másnap reggel jött a doktor bácsi, és otthagyott egy receptet. Én mentem a patikába, és meghoztam azt az ismerős nyolcszögletes orvosságosüveget, zöld fluszpapír ruhában és mosolygó sárga papírkeszkenőbe kötött fejjel és háromszoros, nemzetiszín cérnafüzérrel.

Másnap megint orvosságért kellett menni.

S negyednapra már három orvosságosüveg állott üresen az ablakdeszkán.

Nekünk, testvéreknek, csak éppen hogy be lehetett a szobába kukucskálni Fehérkéhez, amikor az ajtót kinyitották. Nem szólt hozzánk szegény Fehérke. Csak a bágyadt köhögését hallottuk, meg azt az erőszakos hangos lélegzését.

Hát aztán nekem eszembe talált jutni, hogy a patikában visszaveszik az üres orvosságosüveget, két krajcárt adnak érte.

Már tavaly is visszaküldött velem az édesanyánk egy csapat üveget, mikor a kisebbik testvérkém beteg volt.

Én bizony alkonyattal beszöktem a betegszobába, és kihoztam azt a három orvosságosüveget. És másnap iskola után elszaladtam a patikába. És kaptam a segéd úrtól hat krajcárt. És azon nyomban kértem mind a hat krajcárért gilisztacukrot.

— Kinek lesz az, az is a betegnek lesz?

— Igen, annak.

Az a gilisztacukor egy tunya, kövér S-alak, mint valami kisebb sütemény. Fehér meg krém szín meg piros szín. Ott áll a cukros üvegek között, egy ragyogó szögletes nagy üvegben. Nem lehet több egy tucatnál abban a nagy vastag üvegben. Olyan nagy cukor az. Könnyű, mint a pillangó, és elolvad a szájban, mint a hó és olyan édes, mint a méz, szorozva édesgyökérrel. Ismertem. Kaptam egyszer a gyógyszerész bácsitól belőle. De tiszteltem, de borzasztóan tudtam epekedni érte, de sokáig el tudtam csodálni, mikor a gyógyszertári kirakat előtt megálltam! Mert ott is volt mindig egy gilisztacukros üveg.

De hát bent, azon az érdekes pulton, micsoda más, ritka, sohase kóstolt finom cukrokat látott még az ember! Egész pici kis tojásformákat, hófehéreket és rózsaszíneket, aztán meg azokat a világosbarna, ragadós, drága, patikaszagú malátákat, meg áttetsző, nagyobb és sötétebb malátakockákat, meg fényes kicsi szalmiákcukorkát, meg nagy, kerek világító pasztillákat, meg azután fodormenta-cukrot, meg ismeretlen halványzöld nagy cukorszemeket, meg kicsi skatulyákban rejtőzködő köhögési cukrokat; azoknak az ízéről csak álmodni is szerencse.

Igen. Két darab gilisztacukrot kaptam a hat krajcárért. Hazáig persze mind a kettőt beolvasztottam. Lehet, hogy megcsikarta a hasacskámat. Én csak a boldogságos édességre tudok emlékezni.

Egypár nap múlva megint vittem két üres üveget a patikába. Mind a négy krajcárért fehér pasztillákat vettem. Fojtó volt és hideg volt, fázott a nyelvem, a fogam, a gégém utána. De édes volt. Cukor volt. Titok volt. Bűn volt. És persze patikai cukor volt. Udvaroltam neki. Mint némelyek örömmel társalognak kellemetlen urakkal, csak azért, mert azok oly előkelőek.

A mi házunk beteg volt. Orvosságszag volt a szobákban. Az ebéd csöndes volt, mint a tanterem, csak az édesanyánk futott ki meg be, Fehérke szobájából a kisszobába, ahol ebédeltünk, hosszúakat nyögve és még hosszabb jaj istenem!-eket nyújto-

gatva fel a plafon felé. Apa mindig elfelejtette színi a pipáját; folyton meg kellett gyújtani néki, s aztán megint csak sóhaj jött fel füst helyett a szájából, és apa letette a pipát, és odament az üveghez, és a homlokát az üveghez nyomta sokáig. Jöttek délután nénik, hamar elpályáztak, leeresztett fővel mentek ki az ajtón, édesanyánk a vállukat simogatta, s zokogott a nyakukba, mintha azokat siratta volna. A kéményünk is bánatosan, remegve eresztette a füstöt, semmi kedve nem volt annak a füstnek cigánykereket hányni, mint a szomszédok füstjének.

A doktor bácsi mindennapos vendégünk lett.

Örültem a doktor bácsinak. Hiszen el se lehetne hinni, hogy ne örültem volna neki, ugyebár. A doktor bácsi receptet hagyott az asztalon. Most már két-háromféle orvosság jött a házhoz.

Mindig én mentem a patikába.

Megismerkedtem mind a csodált és álmodott különös patikai cukrokkal.

Ó, az ember de hamar hozzászokik a jóhoz! Hetek óta feküdt már szegény Fehérke. S nekem kezdett teli lenni mindennap cukorral a zsebem. Egész nap ragadós volt a szám. Az iskolában a padban folyton-folyvást mosogattam a cukrot a nyelvem alatt. És elbújtam a tavalyi szalmába, cukrot nyalogatni. Lefekvéskor óvatosan, hang nélkül harapdáltam a cukrot a kicsike húgom mellett az ágyunkban. Nem adtam neki. Hiszen elárulhatna.

Nem emlékszem rá, hogy az iskolások közül megkínáltam volna valakit. Lehet, vigyázatból, lehet, irigységből, önzésből. Én gazdag lettem.

Visszatértem közönséges szerelmeimhez is, a fűszerüzlet kedves, piros szedercukrához, illatos, töltött selyemcukraihoz, krumplicukorhoz, törökmézhez. És közbe-közbe fügét meg datolyát is faltam.

Soha nem keresték, soha nem kérdezték az orvosságosüvegeket. Ki gondolt volna rájuk! Apánk egész nap dolgozott, és egész éjszaka virrasztott Fehérke mellett. Anyánknak főzni kellett, meg öltöztetni, mosdatni bennünket, fürdetni, tisztálni a legkisebb testvérkét, aki még bölcsős volt, és azonfelül minden, de minden percben Fehérkét ápolni. S minden lépésnél megmosni az arcát meg a kezét és folyton tapogatni a homlokunkat és a nyelvünket is nézegetni és reszketve reszketni, hogy mi is betegek ne legyünk.

Hogy tudtam én ezekben a hetekben úgy elmerülni az élvezet édes tengerében? A szám és az eszem és a szívem és a lelkem édes volt, édes, édes. Bódult voltam az édességtől. Álmomban

is folyton fűszerüzletben grasszáltam. Az inas, a segéd úr meg a fűszeres versenyt zörgettek elébem a pult mögül nagy bádog dobozokat, meg rázták fel a szép csiszolt üvegeket, hogy melyikből parancsolok? Odakint, az üzlet előtt, egy álmomban ökrösszekér állott meg, az emberek villával hányták rá a fekete bocskorszíjat, amelyikből ünnepnapon vehettem azelőtt egy szálat egy krajcárért. Nekem rakták azt a szénásszekeret bocskorszíjból, nekem! Én a két kezem szívemre szorítva bámultam a boldogságomat, és szédült körülöttem a fűszerüzlet és az egész város.

Hol volt, hova lett nappal ez a szív? Nem tudom. Kerülni kezdtem a szegény sorsú gyerekeket, szűkebb baráti körömet. Én gazdag sorsú voltam. Mindennap volt két krajcárom, ha akartam. Jövedelmem volt. Ők, a szegény kisfiúk, akik rongylabdát kötöztek, meg fakorcsolyát fabrikáltak a félcsizmájuk alá, ugyebár, nem vétettek és nem ártottak nekem semmit. Mégis, ellenszenvet kezdtem érezni irántuk. Gyanakodtam rájuk. Mintha mindig ellenem sugdolóznának. És kárörömmel tapogattam a nadrágzsebecskémben a kemény kis papírzacskót, amelyben a titkos cukor szorongott. Azért se kaptok! Azért is, nekem van, nektek meg nincsen! Roppant lenéztem őket, és észrevettem a foszlásokat a térdükön, meg a vad foltokat a karjukon, a könyökükön, a fenekükön, a hátukon. Nem, én ilyen rongyosokkal többet szóba sem állok. A hangjukat gyűlöltem, ha kacarásztak az udvaron, vagy ha a tanító úr felállította őket olvasni.

Magányos, konok, hallgatag kéjenc lettem.

És azt a drága, jóságosan engedékeny, gyöngéd kis húgomat, aki most beteg lett, akit úgy szerettem mindig, ahogy sem a lovakat, sem a triciklit, sem a gumipuskát, se semmit és senkit a világon nem szerettem, azt a boldogtalan Fehérkét, aki most nyöszörögve emelgeti égő fejecskéjét a párnán, és sír szegény, mert úgy fáj neki köhögni, nem, nem szeretem többé. Zavarta az élvezetemet, mikor rá kellett gondolni. Nem szerettem, ha a lázról beszélnek, meg hogy nem hunyta le kicsi szemét megint egész éjszaka, meg hogy mennyire didereg egész nap, meg hogy újra fogyott egy kilót meg egy félkilót. Nincs is már teste a kis szentemnek, csak lelke . . . És elfordultam morcosan, mikor édesanyánk egész tenyerével húzta lefelé a könnyeket az arcáról.

Bizonyos, hogy örültem Fehérke betegségének. Hiszen annak köszönhettem a nagy szerencsémet. És amikor az édesapánk meg az édesanyánk egy délben kikísérték a doktor bácsit, és odakint a gangon a doktor bácsi mindkettőjüket magához ölelte,

és aztán apa és anya oly bámész szemekkel nézték egymást, és úgy kezdték egymást visszafelé támogatni, mint a részeg emberek, akkor a szívem megütötte valami nagy erős kavics, amit valami láthatatlan csavargó lőtt ide a parittyájából... de ha megijedtem attól a gondolattól, hogy Fehérkének most talán meg kell halni, vajon csakugyan Fehérkét sajnáltam-e vagy a cukrot, a mindennapos pazar cukrot, amit el fogok akkor veszíteni? Hiszen már éppen elég romlott voltam.

Próbáljam mentegetni magam? Kitisztázni, mi indította el a szívemet azon a lejtőn, amelyen a pokol fenekére legurult?

Hát igen. Nagy fán termett a cukor minálunk, azt igen erős enyhítő körülménynek lehet venni. Olyan apa, aki minden garasért meg kell hogy kínlódjon, nem hajigálhatja a pénzt a gyerekének, hogy: eredj, fiacskám, vegyél cukrot magadnak! Micsoda? Hát az irkára, palavesszőre, plajbászra, pennára szóló krajcárok, azok is milyen keservesen vevődnek elő abból a panaszos koldustarisznyából. Nagyapa, nagyanya, kik meglátogatnak bennünket, azok szoktak a gyermekeknek két krajcárt adni, vagy egy csillogó-villogó tízfillérest. De milyen ritka napok ezek az esztendőben! A szabómester, a mi jó szomszédunk, ő is ad hébe-hóba krajcárt, ha felmond az ember egy szép kis verset Pósa Lajostól. A fűszeres, a patikus is adnak néhanap egypár szem cukrot a markomba, mikor nagyon jó kedvük van. De mikor egész nap cukrot szeretnék árpakávé helyett is, meg puliszka helyett is.

A jómódú gyerek, ha bőg, és csokoládét ígérnek neki, akkor se hallgat el. Mi az a rongy kis csokoládé annak? Többet ér egy jóízű sírás. A rosszmódú gyerekeknek nem ígérnek édességet. Keserves verést, azt igen.

A cukor, tudjuk, édességével meleget gerjeszt a szervezetben. A fermentumok azonnal kikészítik, táplálék, kalória, jó hangulat lesz belőle hamarosan. Figyelembe vehetjük talán, hogy a csúszkálásban, szaladgálásban, birkózásban, a hóban, a hidegben jobban ki is éheztem, és a cukorral való telhetetlenségem a fejlődő, követelő hatéves fizikum jobb táplálását igyekezett szolgálni. Jegyezzük meg azt is, hogy olyan ház gyermeke voltam, ahol kétszer nem kérhettem azt a karéj kenyeret, amit csak egyszer szelnek le uzsonnára.

Nem, nem. Ez mind talán a világ előtt igazolhatna valamennyire, magam előtt nem. Én mélységesen vétkeztem ellened, Fehérke, feneketlenül vétkeztem. Nem tudom, mintha egyszer valami lelkiismeret-furdalás is utolért volna. Egyszer egy ködös

estefelé az utcán lappangtam, zavartalanul rágni a töltött selyemcukrot. Abból a cukorból, mindből valami ragadós, erős likőr ömlött az ember szájába. Talán elémelyedtem. Megutálkoztam. Rosszul voltam. Lehet, csak a gyomromban, én úgy éreztem, a lelkemben. Elkezdtem nyögni, pityeregni magamban; és Fehérke kicsi, világos almaarca jelent meg az eszméletemben, és aztán egy kicsi, sánta parasztlánykára is gondoltam, akit a piacon láttam egypárszor szomorúan elmenni. S roppant nehezet és bánatosat és árvaságot éreztem. És odafordultam arccal egy idegen kerítéshez, és ott sírtam egyedül egy jó darabig.

Fehérke egy vasárnap reggel édesanyánk ölébe kéredzkedett, és a tükör elé vitette magát. Beléhajolt a tükörbe, és megcirógatta a tükörbeli kicsi orcácskáit. És azt mondta:

— Szegény kis Fehérke.

És másnap reggel meghalt Fehérke.

Csodálatos, hogy az utolsó napokban már nem kellett orvosság, nem is volt jövedelem, se cukor persze, mégis akkor kezdett a fogam fájni. Először kaptam életemben akkor fogfájást.

A fájdalom a fogamból lehurcolkodott a szívembe, ott örök-lakást kapott. Fehérke, te halott angyalocskám, nem tudlak sohasem megengesztelni. Mindig szenvedek, mindig, mert olyan nagyot vétkeztem. Nem lehet a földön a vétkemet jóvátenni. Csak bűnhődni lehet. Fehérke, ha valami kicsi szavad van odaát, kérlek, járj közbe, hogy a fájdalom a szívemből soha ki ne száradjon. Meg akarok bűnhődni. Kérlek, eszközöld ki, Fehérke, hogy ha tovább bolyongok majd ennek az életnek határain túl, és ha mindenem itt vész, magammal vihessem a szívemet, mert ezt a fájdalmat nem akarom letenni. Örökkön örökké szenvedni szeretnék a tengerek néma szigetjein és a nem sejtett egekben keringélő halovány csillagok közt.

A nagy család

Híres, régi család volt, valami különös vérből, a középkor titokzatos ízével, ott lakott egyemeletes házában, a kisváros közepén.

Örmények vagy spanyolok lehettek valamikor, de idők során magukba fogadtak mindenféle erős, fűszeres vért, meggazdagodtak, tekintélyre tettek szert, s számtalan előnévvel, rozsdás címerrel dicsekedtek.

A férfiak leopárdokhoz, a lányok vadmacskákhoz hasonlítottak. Sohase láttam ilyen remek embereket. A kicsinyek még a gyerekbetegségeket se kapták meg, az öregek pedig túl a hetvenen egyenesen jártak, bot és okuláré nélkül.

Egy reggel, mert hogy a legkisebb fiúval iskolába mentem, ő ezt mondta:

— Te — és itt megállt, mereven a szemembe nézett —, tegnap éjjel a holdban voltam az apámmal.

A csodálkozástól, irigységtől nem tudtam felelni.

— Az apámnak van egy kis villamosgépe — folytatta. — Csak akkora, mint egy gyufatartó. Ez két és fél perc alatt elvisz oda.

— És ott is alszotok?

— Hogyne, két ágyunk van a holdban.

— Az nem lehet — mondtam, s tovább érdeklődtem a holdba való utazás módozatai iránt, melyeket barátom pontról pontra elárult. Patakzatos folyamatossággal, pillarebbenés nélkül beszélt. Könyörgésre fogtam a dolgot, vallja be, hogy csak tréfált. Erre azonban nem volt hajlandó.

Később közölte, hogy Jókai regényeit tulajdonképpen nagybátyja, Géza bácsi írja.

Én ekkor már tudtam, hogy kicsoda Jókai. Édesanyám látta őt a millenniumkor, és sokat beszélt magas alakjáról, kék szeméről, ősz parókájáról. Aztán Géza bácsit is ismertem. Ősszel parasztszekéren zörög végig a városon, zöld vadászkalapot hord,

disznósörtével. Nyulakra vadászik, és nekünk is küld néha-néha egyet. Őt nem tartottam olyan okos embernek, mint Jókait, és a dolog általában hihetetlennek tetszett. De Károly megmagyarázta, hogy ő itthon írja meg regényeit, postán küldi Pestre, ott pedig szerénységből Jókai neve alatt jelenteti meg, aki jó barátjuk. Gyakran el is jön hozzájuk. Éjjel, mikor senki se látja.

Mindennap hasonló újsággal fogadott. Egyszer avval dicsekedett, hogy igazi krokodilja van a fürdőkádban, máskor meg, hogy hetente ezer korona zsebpénzt kap anyjától, melyen lovakat tart, a városon kívül. Ezek nagyon felbosszantottak. Föl is tettem, hogy szemébe vágom hazugságát, de mikor beszélt, bátorságom elmúlt, s hallgattam tovább, mert valójában érdekelt.

— Mit szoktatok például reggelizni? — kérdezte tőlem.

— Kávét.

— Mi, kérlek, csokoládét és mazsolaszőlőt.

— Hány szobátok van?

— Három.

— Nekünk tizenöt. Négy szoba fönn, tizenegy lenn a föld alatt, hogy meg ne lássák az emberek.

Aztán belopózkodtam hozzájuk.

Szívdobogva nyitottam ki a kisajtót, melyen át kavicsos udvarra jutottam. Egy agár jött elém, szelíden. Sütött a nyári verőfény, az ablakokon szivárványos karikák fénylettek, én egészen átengedtem magam az idegen hely varázsának, és felejtve szándékomat, sokáig tétováztam ottan, megbűvölten. Az udvar végén, mint megsértett hercegnők, pávák sétáltak, rozsdás hangon rikoltottak.

Kinyílt a kerti ajtó, egy leány lépett elém, magas és karcsú, kezében egy könyvvel, melyet olvasott. Utána még két lány került oda és három kisebb-nagyobb fiú, kiket nem ismertem.

— Itthon van Károly?

— Nincs — mondták egyszerre.

A következő percben Károly megjelent az ajtóban. Ezen senki sem csodálkozott. Mintha semmi se történt volna, bevezettek a szobába.

— Barátom — mentegetődzött Károly —, bocsáss meg, ma nem mutathatom meg az összes szobákat, apám elutazott, és lelakatolta őket.

Így is volt elég látnivaló. A homályos folyosón vaskalitkában

papagáj gubbasztott, és csökönyösen egy mondatot ismételgetett.

— Stefánia — kiabált pajtásom a nénjének —, hol van a puska, melyet a német császártól kaptunk?

— Az el van zárva — mondta a lány, és tovább olvasott.

— El van zárva — hadarta Károly —, de itt van a tőr, a perzsa sah ajándéka. Apám jó barátja a perzsa sahnak. Nézd, milyen fényes.

Kezembe vettem és néztem.

— Malvin — szólt másik nénjének —, hol az aranykard?

— Azt javítani vitték.

— Javítani vitték — ismételte —, de itt a jatagán, a mohácsi vész idején hozta egyik ősünk. Százezer koronát ér, a múzeum már kérte, de mi nem adjuk oda. Ugye, Krisztina?

— Igen — felelte Krisztina.

Kábultan nézelődtem, minthogy ilyesmikről még nem hallottam, időm se volt felocsúdni a meglepetéstől, mindig valami új tárgyat tettek a kezembe. Beszéltek mindannyian egyszerre. Szinte dulakodtak körülöttem, hogy szóhoz jussanak, egymás szavába vágtak. Azt hittem, meseországba jutottam. A négy kicsiny és alacsony szobában rengeteg ember volt, nemcsak a fiúk és lányok, hanem ismeretlen ősz nénik, nagymamák és rokonok, kik itt laktak és kötöttek, horgoltak, kártyáztak. Ezek többnyire az ablakmélyedésben ültek, magas dobogón, melyről két lépcső vezetett le a padlóra. Magukhoz intettek, és szenvedélyesen, kitörő örömmel szájon csókoltak, úgyhogy elfulladt lélegzetem.

— Aranyvirág — mondták —, gyémánt — és lapos mellükhöz szorítottak.

— Igaz, kérem — fordultam egyik ősz nénihez —, hogy ide az udvarra egyszer leesett egy csillag?

A néni bólintott, és az asztalra mutatott, hogy akkora volt. Aztán tovább pasziánszozott.

A másik néni, aki magasabb volt, inkább foglalkozott velünk. Sokat beszélt régi birtokukról, melyen olyan nagy almák termettek, mint a tök és olyan diók, mint a dinnye. Öreg szemében ilyenkor Kánaán regényes bősége tükröződött. Estefelé pedig rémmeséket mondott. Kétszáz farkas rohant tajtékos nyelvvel a gróf szánkója után, mely a hósivatagon repült. A gyerekek sivalkodtak a sötétben, és végül, mikor a szánkó szerencsésen a kastély elé kanyarodott, tapsoltak.

Azt reméltem, hogy barátomat saját otthonában leleplezhetem, de láttam, hogy csupa szövetséges környékezi, és biztosan

mozog közöttük. Körültekintettem. Nagy kínai legyezők, aranypillangók ragyogtak a falon. Az asztal az ebédlő közepén egy dobogón foglalt helyet, úgyhogy a szoba színpadhoz volt hasonlatos, és azok, kik benne le-föl járkáltak, színészekre emlékeztettek. A lányok a dobogón álltak, és hátravetett fejjel a távolba néztek. Fullasztó forróság terjengett, a családiasság, a túlfűtött életkedv délszaki melege, melytől parázslottak a szemek, és a szívek hevesebben vertek.

Nemsokára megjelent az anya, magasra tornyozott hajjal, erősen kipúderezve, arany karcsatokkal, és nyíltan csókra nyújtotta kenőcsöktől puha kezét.

— Csókolj kezet — figyelmeztettek hangosan.

A másik szobában hosszú, patkó alakú asztalnál már uzsonnára volt terítve, húsz személyre.

— Ma is csokoládé lesz? — kérdezték.

— Nem, kávé — felelte az anya, mire én savanyú arccal meredtem rá. — De milyen kávé — tette hozzá, és hogy kedvet gerjesszen bennem, magasra vonta szemöldökét.

— Az, amit Imre bácsi küldött? — egészítette ki barátom. — Imre bácsinak Portugáliában ezüstbányái vannak, nagyon gazdag ember.

— Csak ízleld meg, kisfiú, majd meglátod, milyen jó.

Halvány tejes lötty gőzölgött csészémben, amelyet sokáig kavargattam, míg rászántam magam és szemem behunyva, lehajtottam. A vastag föl, melytől undorodtam, nyeldeklőmhöz ragadt, a tejnek gipsz íze, a kávénak fénymáz íze volt. De az anya még mindig reám függesztette bűvölő szemét. Parancsolóan kérdezte:

— Ugye jó?

— Nagyon jó — rebegtem, egy pohár vizet kértem, hogy leöblítsem.

— Most pedig kapsz még valami jobbat — mondta és szájamba nyomott egy darab cukrot. — Kaliforniai mézbonbon.

Közönséges krumplicukor volt, de mert mindnyájan dicsérték, én is elhitettem magammal, hogy kicsit édesebb, mint a krumplicukor.

Ha esett az eső, és sárba fulladt a kisváros, ide menekültem, hogy elfelejtsem tiszta, nyugodt szobáinkat, melyekben annyi rend, szigorúság volt. Úgy éreztem, hogy itt olyasmi történhet, amire otthon nincs kilátás.

Egy vadászfőhadnagy látogatta a családot, csinos, fekete fiú, aki Stefániának, a legidősebb leánynak udvarolt. Császári és királyi kamarás volt, a főispán estélyein hátán hordta az arany kamarási kulcsot. Már évek óta szerették egymást, de az eljegyzés, nem tudni mi okból, még nem történt meg. Esténként a főhadnagy némán kezet csókolt a leánynak, és ekkor olyan viaszos sápadtság lepte el az arcát, mintha halálos beteg lett volna. Frissen fésült hajából illatos szesz párája áradt. A zongorára könyököltek mind a ketten, úgy hallgattak órákig.

Malvinnak több udvarlója volt, köztük a helyi színház hőszerelmese is, aki kürtőkalapban járt. Krisztinához egy jogász írt verseket.

Az apát, lovag Martinit, csak ritkán láthattam, mert többnyire úton volt, vidéken vagy külföldön, de útjának rendeltetéséről sohase tudtam meg semmit. Pár órára érkezett meg, s másnap már hajtatott az állomásra, és utazott tovább. Útból jövet nagyon fáradt volt. Ilyenkor szertartásosan körülvette a család, elhalmozta szeretetével, hirtelen sütött húsokat készített neki. Ő lázat sugározva állt a szoba közepén. Lángolt a szeme, göndör és dús fekete haja az arcába lógott. Homlokon csókolta a feleségét, és karon fogva az asztalhoz vezette.

— Terézia — mondta —, jöjjön kedves — mert magázta őt, ami nekem nagyon tetszett.

Károly azt beszélte, hogy ilyenkor a királytól jön. De mikor megkérdeztem az apától, igaz-e, nem felelt, hanem szigorúan nézett fiára.

— Hallgass, kisfiam — utasította rendre, és melltűjében az óriás rubinkő vöröset szikrázott.

Az apa evett, bort hoztak, és hamarosan társaság verődött összse, új rokonokból, akiket még nem ismertem. Mert mindig akadtak újak. Kálmán bácsi borvirágos orral, szomorúan ült mellette, tárgyalt vele, halkan, hogy meg ne hallják a többiek. Géza bácsi pedig, aki Jókai regényeit írja, minden pillanatban ásítozott.

Magánhintóban vágtattak végig a főutcán, a lányok gazdagon öltözködtek, és aki a városba jött, csak róluk hallott. Őket lehetett látni a korzón, jótékonysági bazárokban, a színházban, páholyokban, sőt egy műkedvelő előadás előtt a görögtüzes élőképben a három Martini-lány angyalszárnnyal személyesítette meg a Hitet, Reményt és Szeretetet. Évről évre népszerűbbek lettek. Fényképészek kirakataiban arcképeik uralkodtak. Minden módon lefotografálták őket, utazóruhában, hónuk alatt ernyővel,

kibontott hajjal, és imádkozva, néma merengéssel egy papírsziklán, háttérben a tengerrel, hintán, csónakon, lovon, virággal és korbáccsal, cigarettázva és zongorázva, parasztosan bekötött fejjel, sarlóval és kalásszal vagy allonge-parókával, rokokóruhában, ajkuk körül fáradt, élveteg mosollyal. Még a színésznők is őket utánozták. A férfiak pedig szívgörcsöt kaptak, ha elmentek mellettük.

Este a korzón egy csomó fiatal tiszt állt nekik sorfalat.

Azok, akik róluk ábrándoztak, megismerkedtek és bemutatkoztak egymásnak. A szerelem már nem volt elszigetelt jelenség. Járvány módra pusztított, és sokan jártukban, az utcán kapták meg, mint a pestist. Ablakuk alatt mindennap éjjeli zene szólt.

Természetesen, a bálokon szintén vezettek. Itt egyforma ruhában jelentek meg, kék, lila és rózsaszín szalaggal. A császári és királyi kamarás szótlanul ült Stefánia mellett. Már egészen lefogyott, belecsúnyult a nagy szerelmébe. Malvin lehunyt szemmel táncolt, szakadatlanul, megállás nélkül. Krisztina pedig teleíratta legyezőjét mindenféle bolond vallomással.

Többheti távollét után bőröndjeivel hazaérkezett útjáról az apa.

Alig öt percre rá, két férfi jelent meg, akik sürgős és fontos ügyben óhajtottak beszélni vele.

Az idegeneket eleinte nem akarták beengedni, de mikor erősködtek, az apa dolgozószobájába vezették.

Azt hitték, hogy párbajsegédek.

A két úr nagyon udvariasan bemutatkozott a lovagnak. Detektívek voltak, és elővezetési parancsuk volt ellene, az életbiztosítási társaság tudniillik, melynek ügynökéül szerepelt, följelentést tett, hogy több százezer koronát ismételt felszólítás ellenére sem fizetett vissza, huzamosabb ideje.

Mosolyogva hallgatta a lovag a detektíveket, és minthogy a legelőkelőbb körökben forgott, és ismerte a jó modort, monoklit csíptetett szemealjára, és raccsolni kezdett:

— Valami félreértés lehet — mondta —, az egész igazán érthetetlen.

Becsukta a szoba ajtaját, és aztán hellyel kínálta meg a detektíveket, akik leültek. Íróasztalából kivett üvegtokos havannát, a rendőrök elé tette, de azok nem nyúltak hozzá. Konyakot és likőröket is töltött.

— Az én Ernő barátom — és a rendőrkapitányról beszélt, aki tegezőpajtása volt.

A vitának az lett a vége, hogy a lovag félóra múlva beszállt az utcán várakozó kocsiba, és mintha csak kocsikázna, a rendőrségre hajtatott. Ekkor már az anya is átöltözött, és a főispánhoz rohant. Stefánia egy óra múlva a helyi bank igazgatójával tárgyalt kisírt szemmel.

Délben az apa hazajött.

— Csak kétszázötvenezer koronáról van szó — suttogta hangtalanul —, de az összeget azonnal le kell tenni.

Ebédnél a gyerekek is tudták, miről van szó. Az apa elment újra a két úrral, és ekkor, mint szokta, homlokon csókolta feleségét.

— Félóra múlva itthon leszek — mondta.

Estig hiába várták. A lovagot letartóztatták, és a rendőrségről átkísérték a törvényszéki épületben levő fogházba. Este a lányok anyjukkal együtt meglátogatták őt, kispárnát, plédet vittek neki. Aztán nem tettetett szeretettel hosszan és forrón csókolták kezét.

Úgy volt, hogy mindennap kiszabadul. Eladták a szőnyegeiket, a rokonság szintén összeadott pár ezer koronát, de csak az összeg fele került meg. Egy napon aztán a lovagot Budapestre vitték.

Arról suttogtak az emberek, hogy elítélték csalás és sikkasztás miatt, de biztosat senki se tudott, a hír nem volt benne a pesti lapokban. Martiniék tovább sétáltak a korzón, és azt mondták, hogy az apa „Karlsbadban üdül", „ideges gyomorbaja van", vagy azt, hogy „kinevezték Pestre". Az udvarlók lasanként elmaradoztak, a szerelmesek átkozott fájdalmukkal otthon gubbasztottak. A császári és királyi kamarás áthelyeztette magát egy bosnyák helyőrségbe, a hősszerelmes a következő idényben a kolozsvári színházhoz ment, a jogász is eltűnt. Csak néhány közönyös alak ődöngött mellettük.

El kellett ismerni, hogy méltóságosan viselték szenvedésüket. Magányuknak valami előkelő mázat tudtak adni, mintha maguk keresték volna, és megvetnék azokat, kik nem érintkeznek velük. Kapujukat bezárták, és nem szívesen nyitották ki senkinek. Egészen maguknak éltek, és boldogok voltak. Mindnyájuknak kiváló tehetsége volt a zenéhez. A fiúk hegedültek, az anya zongorázott, a lányok énekeltek. Ha nyitva volt ablakuk, csillagos

éjeken egész hangversenyek hangzottak ki a poros utcákra, hol petróleumlámpák pislogtak. A hosszú áriák, melyekben vágy sírt és élet lüktetett, a fájó dalok lágy epedésükkel, végtelen szerelmükkel a csillagokig jajgattak. Stefánia napközben is énekelt. Ki lehetett hallani Carmen áriáját:

Ha nem szeretsz, úgy én szeretlek,
Ha én szeretlek, jól vigyázz!

Károly a nevezetes napon nem jött az iskolába, de másnap már megjelent közöttünk.

Év végén két díjat vitt el, úszásból és diszkoszvetésből.

Boldogan virágzott a hatalmas, elpusztíthatatlan fajta, a nagy család, mintha valami titkos életelixírje volna, melyet senki se ismer.

Esténként még mindig fölterítettek a kavicsos udvaron, vacsoráztak, s a fák közé japán lampionokat aggattak a leányok.

Vad kedvvel, lázas szájjal, hajnalig beszélgettek.

Ha arra mentem, be-benéztem a kapu hasadékán.

Ott ültek a holdfényben és hazudtak.

Petőfi Sándorka

Szarvasgombát eszik a császár szilveszteri vacsoráján, pástétomot, egy fürt aszúszőlőt, mely új tartományából érkezett, a velencei királyságból.

Rajnai bor kortyaival öblíti le.

Fülleteg gőzök borítják agyvelejét. Lám, arca kiszínesedik, semmitmondó szeme atyásan lágyul a mámor nyirkos könnyburkától.

Így elégedetten gondol arra, ami történt. Veje, az ördögi tuskó, nem él többé. Tavaly ilyenkor még élt, igaz, fogoly volt, túl a tengeren, sziklák, törpe gumifák közt. Mégis jobb, hogy elpusztult. Azt mondják, utóbb sokat szenvedett, hányt, lesoványodott. Gyomrát, mely el akarta nyelni az egész világot, fölfalta a rák.

Isten megbüntette őt. Mi rosszat hozhat az új év, hogyha ezt hozta az ó?

Franzl bécsi kocsisok kedélyes nyelvjárásán beszél. Ezen is gondolkozik. Tizenegy felé átmegy kíséretével az üveges folyosón, kipillant a schönbrunni parkra, s akkor ilyképpen dünnyög:

— Apóka aludni megy. Ti is aludjatok, népecskék, németek, lengyelek, magyarok, olaszok, illyrek. Apóka szigorú, de jóságos.

2

Ötágú ezüst gyertyatartó lobog az íróasztalon. Két karcsú pohárban a puncs sárga maradéka.

Mély karosszékben ül valaki, akinek nem látni arcát. Csak vitatkozó kezét.

Az íróasztalnál Portella hercege, Metternich Kelemen, a kancellár. Kemény, fiatalos arcél. Erőszakos áll. Keskeny jégszáj. Remek római orr. Csigás haj.

Azzal, akinek nem látni arcát, vitatkozik, franciául. Hadonászik a kezével, melynek árnyképe röpköd a falon. Kacag ünnepi, rumos hevületben, alig érteni szavát.

— Így kell tartani őket — és mutatja szellemes taglejtéssel, melyen érzik, hogy az, aki tartja, erős, de az, akit tart, talán még erősebb, s egymásra találtak, mint oroszlánszelídítő és oroszlán. — Az idén a veronai kongresszus. Most már rend van — mondja —, rend lesz — és még egyszer —, rend lesz.

3

Hull a hó.

Délután óta hull mindenütt. Bécsi utcákra, krakkói dupla fedelű tetőkre, prágai aranyházakra, ofenpesthi hajóhidakra, májlándi székesegyházra, az egész hatalmas összbirodalomra.

Őrsök cirkálnak, északtól délig, kelettől nyugatig. A *Riva degli Schiavonin* vasasnémetek zörögnek, magas sipkával, nyurga szuronnyal. Bekukkannak könyökutcákba, csapszékekbe, magánlakásokba. A tengert is megmotozzák.

Minden fehér, Spielberg is fehér. Kufstein is fehér.

— Jaj — ordítanak a katonai börtönök, ezer nyelven —, jaj, — sír a lánc, ezer hangon —, jaj — zokog a szív ezer bánattal.

4

Stefi gróf harmincegy éves.

Nemrégiben érkezett a görög s kisázsiai partokról, de csak rövid időre, újév tavaszán tovább utazik Wesselényivel, a művelt nyugatra, hogy a magyart pallérozza.

Lecsapott kürtőkalapban, felleghajtó köpenyben, kalandos nyakkendő-csokorral ballag a Hatvani utcán egy mágnással, aki prémes bundájába burkolódzik. Angolul csevegnek.

Ő azonban a szót hirtelen honi nyelvünkre fordítja, melyet töredezve ejt még, mondatait erős neologizmusokkal vegyíti, minthogy híve ama széphalmi Kazinczy Ferencnek is, aki hét évig raboskodott császári börtönökben.

— 1822. december 31. — szól morcolva bozontos szemöldökét —, azt hiszem, nevezetes dátum lesz számunkra. Ma nyújtandám át a lóversenyről szóló tervezetemet, mely, remélem, Nemzetiségünk üdvére váland. Talán valóban új év kezdődik.

5

Innen látni, hogy beamteréknál tündöklik a tükör.

Az év utolsó napján meggyújtották a karácsonyfát, fenyőgallyain trombitás angyalkák ringatódznak, a kandallóban parázs ég, bécsi virágfüstölő illata száll a langy levegőn, mindenkit arra oktatva, hogy béke és boldogság a jutalma az államrend buzgó őrének, aki mellesleg spion is, rendőrségi besúgó.

Amott csak egy gyertya. Hájas kalmár, hálósüvegben hortyog dagadó dunyhái közt. Széplelkű nője Schillernek, a nemrég elhunyt fiatal, német poétának verseit olvassa.

Néhány ifjú jurátus halad az utcán, élénken vitatkozva.

— Hallgassatok — szól az egyik ijedten, mert fekete-sárga faköpönyeg elé érnek.

Ebbe bújt el a vihar elől a dragonyoskatona, valami cseh vagy morva, akinek pisze orra kivöröslik a hóhullásba.

6

Messze-messze még kunyhók, vityillók, halászkalibák. Majd csönd, fehérség, puszta. Lelketlen, lapos, unalmas. Valahol a szalontai parasztházban ötéves kisfiú alszik, halovány, koraérett,

agg szüleinek reménye. Arany Jánoska. S valahol az igrici kunyhóban, nagyapóéknál, másik ötéves, árva fiú, Tompa Misike.

Itt meleg sziget, düledező, nagyon elhanyagolt udvarház. Öregurak pipáznak, boroznak, rossz pénzről, új háborúról beszélgetnek. Ötödét sem éri el a régi pénz, tavasszal meg, azt mondják, a taliánokkal verekszünk. Törökverő rozsdás kard a szögön.

Nénike félreteszi „Pokolkői Vendel" érdekfeszítő történetét.

Nyájas társaság, fiatalemberek, gyerekek. Olajlámpa aranyozza őket, pipafüstön át. Nemes kisasszonyok ólmot öntenek, mutatják a figurát:

— Svalizsér — hahotáznak —, svalizsér megint, mindig svalizsér.

7

Sömjék, tócsák, befagytak, keréknyom sincs, mindent beföd a hó subája.

Távol puska durran. Farkasra lőttek, piros vér csöpög a fehér hóba.

Árnyék vagy kísértet, de lovas vágtat át a riadt csöndön ideges paripán. Fölötte varjú károg.

Szélmalom áll, fagyott szárnnyal, bénultan, mint óriási madár, mely nyáron kereng, az arany levegőben délibábok után röpül.

A kiskőrösi pusztaság ez, melyen csak akácok tengenek hónyomta fővel, kocsmaablak vöröslik, meg a bakter rekedt hangja hallik:

— Tizenkettőt ütött az óra.

8

Csecsemő mozog az ágyon, lilapiros arccal. Tüdejébe most nyilall az idegen levegő, erőszakosan, fájdalmasan, akár a kés. Mélyet lélegzik, hosszú, éles jajgatása elnyúlik az éjszakába.

Jaj, honnan, hová és miért? Micsoda meglepetés, érkezni sehonnan és lenni valahol, ocsúdni az életre, búbos kemence melegét, kunyhó földszagát, kamillatea ízét, fényt érezni és tudattalanul, de először sejteni valamicskét abból, hogy vagyunk.

Vad csodálkozás az arcocskán, nem nagyobb, mint lesz vala-

mikor, a haláltusakor. Örökkévalóság kis utasa, végtelen vándora, rövid időre, megállapodik itt.

— Fiú — kiáltják át a félméteres hangfogó havon a szomszédoknak, kik még ébren vannak.

9

Makovinyi borbély háza a két templomra néző csöpp ablakaival. Petrovics István a bérlője.

Leska Istvánné, a pap felesége, ihol jön térdig érő havon, kendőt kanyarintva nyakára, belép a kunyhóba, rázza magáról a pihéket. Ústben vizet forralnak. A jobb szobában, mely öt lépés hosszú és széles, a köpcös mészáros táncol örömében. Balra az anya, zilált, sűrű hajával, halotthalványan.

A papné véznácskának tartja a fiút, arra kéri az apát, még aznap kereszteltesse meg.

De ő látja, hogy az újszülött fején fekete haj van, hallja önérzetes haragját, mosolyogva nézi, mily erővel löki ki két öklét, melyet aztán a magzatok mozdulatával a halántékához szorít, komolyan.

— O — csillapítják tréfásan —, ó — gügyögnek mindnyájan —, ó.

Künn a förgeteg, Szétszaggat eget, földet, időt.

10

Körülülik a csecsemőt, bámulják, egymásnak suttognak:

— Haragos — mondja az apa.

— Szelíd — mondja az anya.

— A szeme fekete — mondja a bakter, ki pálinkával élteti.

— A szeme kék — mondja a kisbéres, ki a konyhában ólálkodik.

— Gyenge — mondja a bába.

— Erős — mondja a papné.

A kisded mintha forgolódnék.

— Ni — mondják egymás után —, a szalmát nézi, a padkát nézi, a vízet nézi, a bort nézi, az arcunk nézi, az éjszakát nézi, a fényt nézi.

Cihelődnek a vendégek. Szülők magukra maradnak, övele.

— Vidám — mondja az apa.

— Szomorú — mondja az anya.
Két ember áll az utcán.
— Szegény lesz — mondja a bakter.
— Gazdag lesz — mondja a kisbéres.
Künn a kapu előtt a két asszony.
— Nem sokáig él, meglátja — mondja a bába.
— Sokáig él, meglátja — mondja a papné, és a tomboló égre tekint.

11

Miért némul el egyszerre a nemes kisasszony, és miért bámulja oly révedten a téli esték merev képét, és miért tekint ki a pusztára, melyet mozgat valami fenn vagy lenn, vagy belül?
És miért szólal meg az elhallgató jurátus?
És miért fintorog álmában a beamter?
És miért villan fel a gróf elkomorodó szeme?
És miért ujjonganak a katonai börtönök, és miért kacagnak a láncok, és kiugorva hideg ágyakból, sötét rácsok felé botorkálva, miért meresztik tágra nem látó szemüket a rabok?
És miért néz a kancellár a csonkig égett gyertyákra, melyek alig észrevehetően föllobognak?
És a császár miért fordul hirtelenül jobb oldaláról a bal oldalára?

12

Mindez összeolvad egyetlen titokká, elvegyül a szilveszteri rémekkel, álmokkal. Újév áldott hajnala percen.
Alszik mindenki, császár, kancellár, gróf, beamter, jurátus, nemes kisasszony, s belefáradva dacos sírásába, édesdeden szunnyad a kisded is, aki megszületett, és minden érlökésére nő, csodálatosan csodává épül.
Lélegzése már olyan, mint az élete, s benne van a világ.

Sakkmatt

Egyszer este az apám sugárzó arccal jött a szobába. Emlékszem, az üvegajtón át néztem, mint jön felém a gyakorlattéri portól összepiszkítottan, elfáradva és mégis ruganyosan. Mikor belépett — mintha most is látnám —, lecsatolta kardját, és így szólt hozzám:

— Holnap átmégysz Tarékhoz. Ma az ezredes úr Aladár tanítójának fogadott meg . . .

Az apám magához vont és megcsókolt:

— Becsüld meg magad, fiam.

Másnap dobogó szívvel kopogtam egy széles, faragványos tölgyfaajtón. Aladár kelletlenül nyújtotta felém keskeny, sápadt kezét, de pár perc múlva összebarátkoztunk. Ettől fogva azután mindennap elmentem hozzá, s később egész délutánokon ültem az ágya mellett. Az álmos, langyos szobában halkan zenélt a szimfónium, csipegett a kanárimadár, a kandallóban pattogott a tűz, mi pedig képeskönyveket néztünk, kibámultunk az ablakon, együtt unatkoztunk.

Ilyen unalmas, végtelennek látszó délutánon vettük elő egyszer a sakkot. Aladár megtanított játszani, s én egy hét múlva már rendesen vertem őt.

Mikor ezt megtudták, az anyja, egy sovány, őszülő asszony magához hívott:

— Hagyjon reá mindent. Aladárnak fáj, ha nem teljesedik az akarata. Maga okos fiú, tudja . . .

Megsimogatta a fejemet, és én mélyen meghajoltam.

Azóta mindig az övé volt a győzelem.

Aladár azonban hamar megszokta ezt az olcsó dicsőséget, s napról napra éreztette velem a fölényét. Kicsinylő, hideg mosoly fogadott, és az izgatott tornák után kínos csend remegett fölöttünk, melyben a szívünk dobogását is hallottuk. Az anyja rendesen ott állt az ágynál, s izgatott boldogsággal csókolta szájon a fiát:

— Te kis mester . . . Győztél megint.

Én ilyenkor zavartan hallgattam, vettem a kalapomat, és mentem.

Künn a folyosón még hallottam, hogy nevettek. Engem nevettek? Nem tudom. De mikor az utcán a hűs levegő megcsapta az arcomat, sokszor gondoltam egy nagy végső leszámolásra, egy irgalmatlanul kegyetlen, véres letiprásra. Másnap azonban

megláttam Aladár elaszott alakját, mosolyogtam az érzékenységemen, s mély szánalommal, majdnem szeretettel nyújtottam a kezemet.

— Játsszunk.

A lázas betegnek minden életereje a játékszenvedélyben újult meg és oszolt el.

Most már nem unatkoztunk, mindkettőnk arca tüzelt a nagy indulattól. Az övé a becsvágytól, az enyém a szégyentől.

Így lassanként ennek a háznak a rabszolgájává váltam. A síkos parketten esetlenül hajladoztam a háziak előtt, kik hideg jóindulattal váltottak velem néhány szót. Hiába tisztítgatta és alakítgatta anyám a ruháimat, mindig otrombább és ügyetlenebb lettem. A nyakkendőm vagy nagyon vastag volt, vagy nagyon vékony. De sohasem állt jól. Az asztalnál vagy keveset ettem, vagy sokat. Sokszor a poharat is feldöntöttem.

Mikor hazamentem, arcomra szorítottam a kezeimet, és mérgesen vetettem magamat az ágyra. Azt hittem, nem bírom ki sokáig.

Ma is úgy emlékszem erre a házra, mint ahol minden elefántcsontból, ébenfából és ezüstből van. A gyöngyházkagylók sejtelmes zúgását még mostan is hallom. A kapualja ablakai finom zöld, sárgás és halványlila fényt szűrtek át, s amint beléptem, mindjárt két kőóriás feje meredt elébem, haragosan, morcosan. Mindent, ami sejtelmes és nagyszerű volt, azt ebben a házban találtam föl.

Egyszer történetesen korábban érkeztem oda. A szobában ezüsternyős lámpánál egy fiatal leány hímezett, akit azelőtt sohasem láttam. Aladár nem volt otthon. Leültem az asztalhoz, s hallgattam a csendet, bámultam a lámpát és a leányt, kinek halvány nyakát az ellenző fehér árnyékai csipkézték körül, és úgy éreztem, hogy egy végtelenség óta ismerem ezt az ismeretlent, aki akkor tágra nyílt szemekkel nézett az én fájdalmas, szomorú arcomba.

Azóta mindennap találkoztunk, és kóboroltunk a kertben, a tágas, kongó szobákban. Holdfényes estéken leült a zongorához, s én fájó fejjel, sápadtan állottam a tündöklő, fekete szekrény mellett, melyből sírva fakadoztak fel a nagy germán koponyák, porladó szívek megelevenedő álmai.

Titkunkat nem tudta senki. Nagyon boldogok voltunk.

Egyébként minden a régiben maradt; én rendesen jártam Ala-

dárhoz, sakkoztunk, s mindig ő vitte el a győzelmet. Az iskolában megcsináltam a feladatát, mellette ültem, csaltam helyette is, és talán el sem tudtam volna lenni nélküle.

Mikor igazán rabszolgája lettem e háznak, elfelejtettem, hogy az vagyok.

Rendesen késő este vetődtem haza. Az úton szaladtam, boldogan megvacsoráztam, s kószáltam a nyári éjszakában. Aztán olvastam, s gyakran három órakor is égett a lámpám.

Álmomból sokszor felriadtam. Felszakítottam az ablaktáblákat. Az éj fülledt volt; az ég téntafekete. Csak szögletében pislogott egy aranycsillag, mint valami odatűzött drága ék. Körülötte halvány fényfoltok remegtek, mintha odalehelt aranyfüst nyomai lettek volna. Önkéntelenül is a titokzatos ház felé fordítottam a fejemet.

Az udvar mélyén a fehér orgonák virágoztak.

És ezt az álomképes, csendes boldogságot egy sötét őszi délutánon — egy pillanat alatt elvesztettem!

Eljátszottam.

Ha e napra gondolok, újra oly izgatott és zavart leszek, mint akkor voltam, és rendeznem kell a gondolataimat.

Aladár az utolsóban volt, az orvosok kimondották, hogy nem menthetik meg. Ő azonban még mindig a sakk szenvedélyén csüngött azzal a görcsös erővel, amellyel a haldoklók utolsó pillanatukban paplanuk huzatába kapaszkodnak. Én természetesen továbbra is bohóca maradtam, s tűrtem a szeszélyeit, a család hallgatag gúnyját, mint egy rabszolga. Csak otthon sírtam fel keservesen, a lelkem mélyéből. Mint egy megkorbácsolt rabszolga.

Még most is látom azt a szobát, amint az októberi nap fakó sárgaságában tündöklik. A barna, nagy, politúros bútorok vakítóan csillogtak, fönn a pohárszéken pedig nyugodtan szunyókáltak a színes edények. Aladár a vörösbársony tolószéken ült, s égő szemeivel az őszi délutánra, a lugas pirosló leveleire bámult. Nagy fejében, melyet selyempuha szőkeség borított, nyugtalanul forogtak a láztüzes szemgolyók. Vézna testét szörnyű, ugató köhögés rázta össze, s ő maga szinte eltörpült ijesztő, értelmetlenül nagy feje mellett. Homlokán hideg izzadsággyöngyök. Arcán bíborpirosan égtek a tüdővész alkonyrózsái.

Aznap, emlékszem, korán sötétedett. Délután három órakor már félhomály volt a nagy teremben, s én úgy éreztem, mintha

e nehéz égbolt búcsúzó őszi fényével, komor fellegeivel a szobára feküdt volna: elvette látásunkat, felkorbácsolta vérünket, s eltompította eszünket... Sokszor azt hittem, hogy már az anyanyelvemet sem értem, oly idegenszerűen és zavarosan hangzott minden szó, ami abban a csillogó teremben elhangzott. Aladár a rendesnél is idegesebb volt, fülhasítóan, sértően kacagott:

— Ne hagyd magad!

A szobában meleg volt; szédült a fejem. Egy gondolat villant meg előttem, de a másik pillanatban már kinyílt az ajtó, s belépett Olga, halványkék ruhában.

A játék tovább folyt. Aladár előtt egy csomó báb hevert. Összevissza húzogattam a figurákat, úgyhogy győzelme már biztos volt.

A végjátéknál tartottunk, amikor én kedvetlen szórakozottságomban egyik bábhoz kaptam. Aladár hirtelen felugrott, s a kezemre ütött:

— Nem rajtad a sor!

Csend lett. Elsápadtam, s az ajkaimba haraptam. Kóválygott velem a világ. Az egész ház, mint valami óriás hadihajó megindult, s a vizen hánykolódó ember rémült bizonytalanságával az asztal párkányába kapaszkodtam. Egyszerre fekete lett előttem minden.

Aztán szédületes gyorsasággal gondolkozni kezdtem. A szemben levő tükörben láttam feldúlt arcomat, a győzelmére váró Aladárt s mellette az anyját. Kezem a sakkdeszkán járt, de nem tudtam, mit csinálok. Kábult és fáradt voltam, s akkor úgy tetszett, mintha egy végtelenség óta ütött volna meg tanítványom, aki az én véremből, az én agyamból szívta életét, mindenét. S láttam magam is: ott ültem vele szemben, mint egy kitömött szalmabáb, mint az ő bohóca, cselédje, rabszolgája. S aztán sokáig néztem csontvázzá aszott, tüdőtelen testét, porcogós kezét, mely leigázott, porba nyomott, mint egy fejedelmi vasmarok.

A fülemben harangzúgást hallottam. Kezem tologatta a bábokat előre, hátra, hol jól, hol rosszul. Egyszerre aztán kétségbeesett elhatározásom támadt. E hústalan csontkoponyáról utoljára letéptem azt a hazug aureolát, melyet finom és fehér arisztokratikus kezek fontak köréje, hogy a földön marasszák...

Aladár kacagott. Anyja mosolyogva várta a győzelmet.

— Vigyázz — súgta a fülembe.

S én akkor kiegyenesedtem. Görbedt gerincem merészen rázta le az alázatosság szolgajármát. Ebben a percben nem gondoltam semmire és senkire.

Végigsimítottam a homlokomat, és lángoló szemekkel meredtem a sakkmező fekete-sárga tarkaságára. Agyamban haditervet kovácsoltam. Három lépés után már előnyben voltam. Szörnyű acélgyűrűt vontam ellenfelem hadsora elé, mely a kombináció szédítő merészségével s a logika vaskövetkeztetésével roppantotta szét egy vizenyős agy üres kapkodásait. A bástyák keményen állottak, a futók serényen vigyáztak, a lovak, mintha fülüket hegyezték volna: minden báb a diadalmas gondolkodás s a szikrázó ész egy-egy epopeája volt.

Felemeltem homlokomat, s kezem ökölbe szorult.

— Sakk! — szólt Aladár, és anyja boldogan mosolygott.

Én egy kibúvó mozdulatot tettem. Az utolsó rabszolgalépést.

Mikor aztán újra rám került a sor, az agyamba ömlő vértől szinte vakon, az indulattól részegen, az öröm remegő kiáltásával szóltam:

— Sakkmatt!

S lassan előretoltam egy parasztot...

Feri

1

Wilcsek egy budai földszintes házacskában lakott. Egyetlen szobájának két kis ablaka az elhagyott könyökutcára szolgált.

Amikor jött a tavasz, a szembe levő közvetlen járdára gyöpöt teregetett, afféle bozontos, bitang gyöpöt, melyet por lep, láb tipor, mégis egyre nő.

A gyöp a szegények szőnyege. Csakhamar birtokba vették a gyerekek. Az utca minden porontya ide csődült, iparosok, házmesterek, munkanélküliek apraja-nagyja, akiknél a tél múltán szűk lett a pincelakás négy fala. Fiúk hancúroztak itt, kisleányok altatgatták bábájukat. Még az anyák is ezen a gyöpön adtak emlőt a csecsemőknek.

2

Nyár felé a fiúk a gyöpöt kinevezték labdarúgópályának. Röpült a labda, harsány ordítások hallatszottak:

— Gól. Bíró, hol a bíró? Gól.

Wilcsek a szobájában rajzolt, számolt, orrán zöld szemüveggel. Időnként föl-fölkelt és kitekintett, kíváncsian. Tornainges, mezítlábas gyerekek kavarogtak előtte, mint a darázsraj, vagy tízen. Nevüket állandóan hallotta: Jancsi, Ottó, Gyuri, Tibor, Feri, Géza, Pisti, Károly, azután Béluska, egy nagy kamasz, akit nem tudni, miért hívtak Béluskának.

Eleinte szórakoztatta a lárma. Addig nem is volt baj, míg meg nem szokta. Mihelyt megszokta, untatta, később pedig szerfölött bosszantotta. Valami mást várt, valami újat. A gyerekek csak a régi nótát fújták. Alig hogy befejeződött egyik meccs, következett a másik:

— Gyerekek, fölállni. Ki a bíró? Gól, gól.

Hovatovább elviselhetetlenné vált ez. Wilcsek nem tudott munkájára figyelni. Sóhajtva járt föl-alá. Csodában reménykedett, mely majd véget vet ennek. Hiába reménykedett. A ricsaj egyre erősödött:

— Dugót neki, dugót, Pisti, nyomd bele, Feri, Béluska, szorítsd. Gól, gól, gól.

3

Wilcsek agglegény volt, de nyájas, nem emberkerülő. A szomszédi jó viszonyt mindennél többre becsülte, a gyerekeket sem akarta hiába zavarni. Több napig küszködött. Végre döntő elhatározásra jutott.

Egyszer, mikor a csöndháborítás tetőfokát érte, s a labdarúgók úgy bőgtek, mint a sziu indiánok, szelíden, majdnem anyai hangon kiszólt:

— Csendesebben játsszatok, gyerekek.

Halotti csönd lett.

A gyermekek a játék álmából ocsúdva egy embert láttak az ablakban, egy szakállas öregurat, zöld szemüveggel, aki váratlanul kibukkant onnan, mint tréfás dobozból a krampusz. Csodálkoztak rajta. Talán kissé gyönyörködtek is benne — főképp a szakállában, a zöld szemüvegében —, mint minden újdonságban, mely az eseményekben szegény gyermekéletben történik.

Valamivel csendesebben játszottak.

A második félidőben több kétes helyzet támadt, „henc"-et jelentettek be, „tizenegyes"-t lőttek, s pogány harci zaj zendült föl, valahányszor a labda az ellencsapat őrjöngő tiltakozása közben begurult a képzelt kapuba.

Wilcsek most már keményen, érdesen figyelmeztette őket: — Csönd legyen! Értettétek? Csönd legyen!

4

De mit ért mindez? Egy pillanatra csönd lett, s utána annál vadabbul zúdult föl a kánkán. Nem is gyermekek voltak ezek, hanem ördögök, valóságos ördögök.

Wilcsek szerette volna az ügyet barátságosan elintézni. Fölkereste a szomszédokat. Megmagyarázta a különböző házmestereknek, viciknek, foltozó vargáknak és szatócsoknak, hogy a pokoli lármában nem tud dolgozni, s arra kérte őket, hogy gyermekeiket küldjék máshová játszani, vagy intsék őket csöndre. Ezek nem fogadták őt ellenségesen. Csak sopánkodtak, hogy nyár van, a lakás kicsi, a gyerekek télen eleget kuksolnak otthon, játszaniok is kell valahol szegényeknek.

Ennélfogva tovább játszottak. Jancsi, Ottó, Gyuri, Tibor, Feri, Géza, Pisti, Károly, Béluska is, az a ronda, nagy kamasz, mindnyájan, akik eddig ott voltak, s az újak, akik közben hozzájuk csatlakoztak, mind a labdarúgás lelkes hívei, sivalkodtak, kornyikáltak.

5

Úgy védekezett, ahogy tudott.

Néhány napig megpróbálta csukva tartani ablakait. Ekkor valamit tompult a lárma. Fátyolozottabban hangzott be a győzelmi riadal és a levertek halálhörgése, de kis penészes szobájában megrekedt a levegő, verejtékezett, azonkívül akarata ellenére is figyelni kellett, hogy mi történt ott künn.

— Szentisten — dohogott —, már megint tizenegyest lőnek. Ki kiabál ily élesen? Ez a Feri hangja, a Ferié. Ismerem.

Egy kábító, forró délután föltépte az ablakot s rájuk rivallt:

— Takarodjatok innen. Tessék följebb vagy lejjebb menni. Ez itt nem játszótér. Én dolgozom — és mutatta vonalzóját, melylyel eddig hadonászott. — Nem halljátok? Kotródjatok, egykettő.

A gyermekek, akik mindent csodának tartanak, hamar megszokják a csodát. Egészen természetesnek vélték, hogy a közelükben ez az öregember állandóan dühöng. Mintha mi sem történt volna, tovább tombolt a lárma. Wilcsek pár pillanatig tűrte.

Akkor megint az ablakhoz ugrott. Az izgalomtól remegve, a dühtől tajtékozva ordított:

— Orcátlan, neveletlen kölykei. Pimaszok. Csürhe. No, várjatok, ti taknyosok.

Ezzel el is tűnt az ablakból. A másik pillanatban megjelent a kapuban, hajadonfőtt, ingujjban. Gyorsan, ahogy rozoga, öreg lábai bírták, elsietett valahova.

Egy rendőrrel tért vissza. A rendőrnek kardja volt, nagy, hosszú kardja. Egy kissé megszeppentek a gyerekek. De nem hagyták abba a játékot, csak lassabban adogatták egymásnak a labdát.

A huszadik század gyermekei, bármily társadalmi osztályhoz tartoznak is, tudatában vannak, hogy ők e kor bálványai, a felnőttek szemefénye, a jövendő reménysége, s ehhez mérten önérzetesen is viselkednek, akár a trónörökösök.

Nekik se szállt inukba a bátorságuk. Látták, hogy Wilcsek tárgyalt a rendőrrel, de azt is látták, hogy a rendőr a vállát vonogatta, és vitatkozik vele. Megvárták, amíg odajön a rendőr. Az valamit mondott nekik. Nyilván azt, hogy próbáljanak csöndesebben játszani.

6

A rendőr odahívása a hadüzenetet jelentette. Ettől a naptól fogva Wilcsek és a gyerekek között a diplomáciai viszony megszakadt, hadiállapotban voltak: a harc nyíltan kitört.

Maga a labdarúgás a gyermekek számára teljesen elvesztette fontosságát, a játék napról napra züllött. Csak az izgatta őket, milyen válogatott kínzásokkal gyötörhetik áldozatukat.

Szereztek egy fütyülőt meg egy okarinát. Ezeket reggeltől estig nyekergették az ablakai alatt. Változatosságból nyávogtak is. Feri csúfondárosan ijesztgette őket:

— Jön a rendőr. Jaj, itt a rendőr. Hol a rendőr?

Erre hahotázni kezdtek.

7

Wilcsek megadta magát a sorsnak. Hagyta, hogy a lárma beáramoljék szobájába s mindent elborítson, mint az árvíz. Leheveredett díványára. Csöndesen dúlt-fúlt, nyelte a mérget. Munkáját abba-abbahagyta. Sokszor megesett, hogy egy rajzlapot elrontott. Újra kellett rajzolnia az egészet.

Hogy mi folyt itt napközben, azt csak késő este tudta meg, amikor váratlanul elcsöndesültek. Zsibbasztó enyhületként szállt le a nyugalom. De nem bírta élvezni. Füle még mindig csöngött, hallucinált.

Aludni sem bírt. A lezajlott jelenetek cifra moziképei újra lepörögtek előtte, s hangokat hallott, főképp Feri undok, kibírhatatlanul éles hangját.

— Gyalázatos — veszekedett vele az ágyában —, te vagy a leggyalázatosabb, Feri. A többiek csak műveletlen, vásott gyerkőcök, de te vezényelsz nekik, uszítod őket, ellenem hajszolod. Megölsz, elkeseríted utolsó napjaim, ízenként gyilkolsz meg, engem, szegény öregembert, aki sohasem vétettem neked. Mit tegyek? Leönthetnélek, míg az ablakom alatt visongsz, hideg vízzel vagy valami piszokkal, vagy olajjal, forró olajjal, mint a várvívó törököket a vitéz egri asszonyok. Megérdemelnéd. Jaj, ha kezeim közé kaparinthatnálak. Cibálnám a két füled, este a sötétben, amikor senki se lát, addig cibálnám, míg vér nem bugyog belőle, míg le nem szakad mind a kettő, míg ott nem marad a kezemben mind két rongydarab, melyet aztán ledobok a földre. A körzőm hegyével fúrnám ki istentelen koponyádat. Vagy a melledre térdepelnék, a hasadra gázolnék, a szemedre lépnék, a két lábammal, a torkod fojtogatnám, lassan kiszorítanám gégédből a levegőt, s nézném, hogy sápadsz el, hogy kékülsz meg, te disznó. Mit számít az, hogy te vagy a gyöngébb. Te vagy az erősebb, mert visszaélhetsz azzal, hogy a gyöngébb vagy. Elvetemült gonosztevő. Gyilkos vagy, gyilkos.

Ilyen gondolatokkal aludt el, s kábultan, fájó fejjel ébredt. Akkor már állt a bál. Egyik nap a másikhoz hasonlított.

Csak egyszer nézett farkasszemet ezzel a komisz fickóval, amikor egy nagy követ hajított a szobájába.

Wilcsek az öklével fenyegette őt:

— Megállj, gazember, megállj. Te még megjárod.

8

Így múlt el a július s az augusztus első fele. Egy borongós augusztusi reggel Feri a gyöpön feküdt, egyedül. Esőre hajlott az idő, cimborái késtek. Mellette a füvön némán hevertek lármaszerszámai, a fütyülő meg az okarina. Ő maga se zajongott. Nézte az eget, aztán lehunyta a szemét.

Wilcsek, anélkül, hogy észrevehette volna, a szobájából hosszan szemlélte.

Verébtestű, vézna, mezítlábas kölyök volt. Még tornainget se viselt, csak seszínű vászonnadrágot. Kék nadrágtartói keresztben feszültek meg kiálló bordáin.

— Halj meg — gondolta Wilcsek a gyűlölettől részegen —, dögölj meg — és ő is lehunyta a szemét, úgy kívánta neki, teljes szívéből, a halált.

Amikor kinyitotta a szemét, Feri még mindig mozdulatlanul feküdt. Nagyon sápadt volt.

Később, tíz felé, kezdődött el a cirkusz, és tartott, mint mindennap, este nyolcig.

9

Másnap vihar kerekedett. Szakadt a zápor, villámok cikáztak, több helyütt le is csapott. Az ég haragja egy kis fegyverszünetet hozott. Huszonnégy óráig szünetelt a játék.

A következő reggel kettőzött buzgalommal dolgoztak, ki kellett pótolniuk, amit elmulasztottak. Azon mulattak, hogy a labda a pocsolyába loccsant, aztán felfröccsent, sárkoszorút vonva maga után.

Wilcsek, aki fél szemmel mindig kisandított, ezen a napon hiába kereste Ferit. Másnap is hiába kereste. Egész héten nem látta Ferit.

— Hol az a rosszpénz? — kérdezte egy reggel a takarítónőjétől, aki a szobájában motozott.

— Hát nem tetszik tudni? — álmélkodott a takarítónő. — Meghalt.

— A Feri? — hördült fel Wilcsek.

— Igen, igen.

— A Feri? A Feri? — kiáltott Wilcsek oly rémülettel, mintha a saját fiáról volna szó, és hirtelen leült egy székre.

— Az, az — erősködött a takarítónő. — A viciék Ferije. Beszállították a klinikára és meghalt. Tegnapelőtt temették. Azt hittem, hogy tetszett hallani.

10

Wilcsek a gyerekeket meg a szüleiket csak külön-külön ismerte. Vele szemben lakott egy vici. De annak, amint megállapította, csak lányai voltak. A mellette levő ház pincelakásában lakott egy másik vici.

Egyszer estefelé elsétált a pincelakás előtt. Az ablakban egy kis sovány asszony harisnyát foltozott. Nem szokott vele beszélgetni, mert a környéken az emberek nemigen köszöntek neki, még a házmesterek és vicik sem. Most lassította lépéseit, megállott az ablak előtt.

— Hallottam — mondta szomorúan bólintva. — Borzasztó, borzasztó.

— Bizony — szólt az asszony —, bizony.

— És mikor?

— Amikor az a nagy vihar támadt. Este már meg se ismerte az apját. Bevittük. Másnapra kitérítették.

— Mi baja volt?

— Láza — mondta az asszony szárazon, könnytelen szemmel. — Nagy láza volt. A fejét fájdította.

— Nem betegeskedett azelőtt?

— Nem volt annak, kérem, soha semmi baja.

— Borzasztó — bólintgatott Wilcsek —, borzasztó.

11

Szeptember elején megeredt az eső. Hetekig esett.

Sár borította el a kis könyökutcát, a járda sárga márgaföldjébe belecuppantak a cipők. A gyöp, mely a kánikulától megpörkölődött, kopaszodott. Aztán leesett a hó. Egészen eltakarta a gyöpöt. Senki se sejtette, hogy valaha nyáron itt labdát rúgtak és zajongtak.

Wilcsek a csöndes téli napokon rajzolgatott. Nem zavarta semmi.

12

Karácsony előtt a vici az öklét a felesége elé tartotta, majd hirtelen kinyitotta:

— Ide nézz.

Tenyerén egy húszpengős bankjegy hevert.

— Ki adta? — kérdezte az asszony.

— Wilcsek úr. Odajött hozzám, és csöndes karácsonyi ünnepeket kívánt.

Ezen csodálkoztak, mert Wilcsek sohasem vette igénybe szolgálatukat.

— A Feriről beszélgetett — tette hozzá a vici. — Mindig róla beszélget velem.

— Velem is — mondta az asszony.

Egy darabig hallgattak. Az asszony a sötétben a vacsorát készítette. Hagymaszeleteket dobott a sercegő zsírba.

— Jó ember — szólt az asszony tűnődve. — Szereti a gyerekeket. A Ferit is nagyon szerette.

A talált pénz

Tintát, pecsétviaszt vásároltam. A fizetésnél észrevettem, hogy nincs apróm.

— Csak százpengősöm van — mondtam.

— Kisasszony — rendelkezett a kereskedő, aki a pénztárnál állt. — Váltson.

Kattant a fizetőgép.

A kisasszony — szőke, vérszegény leány — a recés gumitányérra szórt néhány bankjegyet: egy ötvenest, egy húszast, tízeseket is s a papírokat ezüstpengőkkel, rézfillérekkel cukrozta.

Csak fél szemmel sandítottam oda. De úgy rémlett, hogy téved.

— Rendben van ez? — kérdeztem szórakozottan.

Még egyszer megolvasta.

— Rendben, kérem — felelte.

A kereskedő kikapta kezéből a pénzt. Ő is megolvasta.

— Ötven, hetven, kilencven, száz — hadarta —, parancsoljon, köszönöm.

Lassan szedegettem össze a pénzemet.

Ezalatt a kisasszony is, a kereskedő is aggódva figyelt.

— Megvan? — kérdezték egyszerre mind a ketten.

— Meg — szóltam és kimentem az utcára.

Sárga, nyugodt délelőtt ragyogott. Betértem egy kávéházba, és csokoládét reggeliztem.

Amikor ott fizetni akartam, kiderült, hogy több van nálam, mint száz pengő. Számlám a papírkereskedésben három pengő és egynéhány fillért tett ki. Nyilvánvaló volt, hogy nem száz pengőből adott vissza, hanem százhúszból.

Életemben először fordult ez elő. Az már sokszor előfordult, hogy kevesebbet kaptam, s otthon jöttem rá napok múlva.

Most meglepődtem.

— Ezek engem boldogítani akartak húsz pengővel — gondoltam. Hogy miért, az az ő titkuk. Bizonyára szükségük volt erre, hogy jóvátegyenek valamit, hogy vezekeljenek valamiért, s éppen az én személyemet választották ki. Csak az a mulatságos, hogy ketten voltak. Hiába figyelmeztettem őket. Összetartottak. Támogatták egymást a tévedésben. Cinkosok voltak abban, hogy vakok. Üsse kő. Manapság, amikor a „tudattalan"-ról úgy beszélnek, mint egy közismert moziszínészről, ilyesmit tudomásul nem venni lélektani tudatlanság vagy udvariatlanság. Hát legyen meg az akaratuk.

Még sohase tettem effélét. Nem erkölcsi finnyásságból, hanem okosságból. Ami nem az enyém volt, az nem érdekelt.

Rómában évekkel ezelőtt egy előkelő fogadóban laktam. Egyszer éjfél után kettőkor érkeztem haza, amikor mindenki aludt. Bementem a közös mosdóhelyiségbe. Amint az üveggömbből szappanlevet csorgattam a kezemre az éles villanyfényben, a zománcos mosdó káváján egy gyémánt karcsatot pillantottam meg. Valaki mosakodott, letette és ott felejtette. Fölemeltem, nézegettem. Öt óriási gyémánt tündöklött rajta, s körülötte apróbbak, rengeteg, mint a Nap és a Hold körül a csillagok, mint a Tejút gyémántpora. Nagy érték lehetett. Nem akartam otthagyni, mert féltem, valaki még elemeli. Magasba tartva magam elé, láthatólag vittem ki a homályosan világított folyosóra, és lassan lépegettem, nehogy elsurranó tolvajnak nézzenek. Emeletről emeltre bolyongtam, míg végre egy pincért találtam, azzal fölkeltettem a tulajdonost, s a pincér jelenlétében átadtam neki. A tulajdonos a fejét rázogatta. Hol a pincérre tekintett, ámuldozva, hol reám, döbbenten, mint egy őrültre. Derék, őszbe csavarodó *proprietaro* volt, kétségtelen talpig becsületes ember, akinek a tisztesség az üzleti elve, de éreztem, hogy ő is kísértésbe esett ezen a késő éjszakai órán, ahogy álmából fölverték, s éreztem, hogy lehetett volna „beszélni vele". Szakértőként magyarázta a karcsatot. *Stupendo*, ismételgette, *stupendo*. Meg is becsülte. Egy összeget mondott, amelyet én évek alatt se tudnék megkeresni.

Másnap a pincér levelet hozott a szobámba. A borítékból egy névjegy hullott ki, grófi koronával. Egy lengyel grófné küldötte. Névjegye aljára mindössze egy kurta francia mondatot firkantott. Így köszönte meg „kedvességemet". A dolog részéről el volt intézve. Az én részemről is.

De mi tűrés-tagadás, ez a húsz pengő jólesett. Még nemigen

jutottam ingyen pénzhez. Melengette zsebemet. A szivarostól vettem egy doboz egyiptomi cigarettát.

Künn az utcán vettem egy gyöngyvirág csokrot is. Odavetettem egy pengőt. Nem kértem vissza.

Fölvillanyozva, cél nélkül — boldog céltalansággal — sétálgattam. Nem mentem haza dolgozni. Kiszámítottam, hogy ezért a pénzért körülbelül egy óráig pihenhetek.

A budai hídfőnél egy pengőt adtam egy koldusnak, a pesti hídfőnél egy pengőt egy másiknak.

Megállítottam egy gépkocsit. Kihajtottam a Ligetbe.

— Nem — mondtam magamnak a Ligetben —, ezt a pénzt, melyet a véletlen tukmált rám, szinte erőszakosan, nem fogom elkótyavetyélni. Veszek rajta valamit.

Egy pár kesztyűt vettem, egy finom, kávébarna szarvasbőr kesztyűt, amilyenre már régóta áhítoztam, de eddig még sohasem engedtem meg magamnak. Gyönyörködve szemléltem. Kifizettem, és felöltőm zsebébe gyűrtem. Fölszálltam a kocsira, hogy hazahajtassak.

Benn a kocsiban így tűnődtem:

— Ez a kesztyű lesz az emlék. Mindenkinek megmutatom: „Nézzétek, ezt adta a sors, ez az élet ajándéka, ezért nem kellett robotolnom."

Megint elővettem, nézegettem. Puha volt, olvatag, bársonyos. Mintha egy nővel fognék kezet.

De csak az egyiket találtam, a balt. A jobbat nem találtam. Kiforgattam zsebeimet, még a mellényzsebeimet is. Sehol se találtam.

Visszahajtattam az üzletbe. Ott se volt. Valahol máshol ejthettem el.

Amíg hazafelé robogtam, azon töprengtem, hogy mit lehet csinálni egy fél pár kesztyűvel. Hajdan vaskályhákat tisztogattak vele. De nekünk melegvíz fűtésünk van. Fájós ujjakra is használják. De mikor sebzem meg én az ujjam? Dühösen kihajítottam az ablakon. Legyen boldog, aki megtalálja. Egy rokkant, akinek épp a jobb keze hiányzik, talán megörül neki.

Már a lakásomhoz közel voltam, amikor az ülésen fölfedeztem a jobb kesztyűt. Addig rajta ültem. Most megvolt a jobb, de a bal hiányzott hozzá. Hát a jobbat is kidobtam a kocsi ablakán.

A díjmérő hét pengőt mutatott. Számolni kezdtem:

— Ez hét pengő, a kávéház tíz pengő volt, a gyöngyvirág egy, a koldusok, az alamizsna kettő, a kesztyű húsz, ennélfogva én

ma délelőtt 40 pengőt költöttem el ezért, drága mulatság. Rossz üzlet. Holnap visszaadom a húsz pengőt.

Így is cselekedtem.

Mindjárt reggel benyitottam a papírkereskedésbe. Vettem egy ív papírt. A pénztár recés gumitányérjára rátettem két fillért, s melléje, némán, húsz pengőt. A szőke, vérszegény kisasszony bámult.

— Tegnap húsz pengővel többet adott — súgtam neki mosolyogva.

— Én?

— Maga, maga.

— Az lehetetlen — mondta, és elpirult.

— De igen.

— Micsoda? — riadt föl a kereskedő, aki figyelmes lett halk vitánkra és máris ott termett. — Valami baj van?

— Semmi — legyintettem. — Egy kis tévedés.

— Talán kevesebbet adott?

— Sőt — mentegettem a kisasszonyt —, többet. Húsz pengővel. Visszahoztam.

— Többet? — kiáltott a kereskedő. — Már megint — állapította meg egy vádló tekintettel a kisasszony felé, mert úgy látszik, már sok lehetett a rovásán. — Mondja, kisasszony, megőrült maga? — és csapkodta a kezét.

A leány hebegett valamit, aztán sírógörcsöt kapott, arcát zsebkendőjébe temetve eltűnt egy üvegajtón. A kereskedő halálsápadtan meredt maga elé. A tönköt látta, a csődtömeget. azt a jelenetet, amint a híd karfájáról a Dunába veti magát. Reszketett.

— Mi, kérem, itt dolgozunk — fordult felém —, ezekben a nehéz időkben és akkor, kérem, ő dobálja a pénzt. A maga pénzét dobálja! — ordította az üvegajtó felé.

Beült a pénztárba. Egy diák fizetett, aki valami írkát vásárolt.

— Mennyi marad?

— Nyolc fillér — rebegte a diák.

— Ez itt nem nyolc fillér — mondta a kereskedő, és többször egymás után olvasta a filiéreket izzadt tenyerében. — De igen. Mégis nyolc fillér. Bocsánat. Az ember igazán megőrül.

Szégyenkezve sompolyogtam ki.

Sokáig nem mertem mutatkozni a papírkereskedésben. Múltkor, hogy arra jártam, láttam, hogy a pénztárban új kisasszony ül, egy szemüveges, fekete, kövér. A régit elbocsátották.

Barátaim, akiknek elmeséltem ezt a történetet, szemrehányással illettek.

— Mit okoskodtál, kérlek. Nem kellett volna szólnod. Akkor a kereskedő se bomlik meg, a kisasszony se veszíti el az állását.

— Tudom — feleltem nyugodtan. — Abból, hogy rosszat cselekszünk, többnyire rossz származik. De sajnos, többnyire rossz származik abból is, hogy jót cselekszünk. Nem is ezért tettem én ezt. Kiszámítottam, hogy ha megtartom azt az átkozott húsz pengőt, rövidesen koldusbotra jutok, mert már az első napon is negyven pengő uzsorakamatot fizettem utána. Ehhez én szegény vagyok. Elismerem, semmi esetre se volt szép tőlem, hogy visszaadtam. De nem tehettem egyebet. Végre az ember önző...

Tengerek

Azon a reggelen anyánk maga köré gyűjtött bennünket, és komoly arccal, minden szót nyomatékosan hangsúlyozva beszélt hozzánk.

— Vigyázzatok magatokra — mondta —, legyetek okosak és illedelmesek, nehogy szégyent hozzatok a fejemre. Egy úr jön ma hozzánk, akinek hálával tartozunk. Ő az az úr, aki annak idején szegény apátokat behozta az erdőirtáshoz. Nemegyszer beszéltem már előttetek erről a dologról, most hát nem kell újból elmondanom mindent. Az a fontos, hogy legyetek okosak és illedelmesek. Megértitek, hogy miért mondom ezt ennyire komolyan?

— Megértettük — feleltünk ketten, hárman is egyszerre. Annyian feleltünk, ahányan félreérthetetlen szavakkal már beszélni tudtunk a testvérek között.

Úgy sorakoztunk fel anyánk körül, mint a templomi orgona sípjai, jelen voltak a kicsik, kisebbek és a legkisebbek is. Hat testvér, egy szegény özvegyasszony gyerekei. A legidősebb tíz, a legfiatalabb másféléves.

— Ne csavarogjatok el, ma nem érek rá utánatok futkosni.

Délig ki sem mozdultunk az udvarból. Nagy megtartóztatás ez olyan gyerekeknél, akik hozzászoktak a szabadsághoz, ismerik és szeretik az utcát, szívesen csavarognak el a határba lepkéket hajszolni, és kígyófészket keresni, örömest mennek le a folyóhoz lubickolni, s utána ugyancsak örömest hancúroznak a parton, mezítelenül, napégett testtel a magas fű között, mint a cigánypurdék. Szerettük a szabadságot, de azért senki sem mondhatta volna, hogy csavargók vagy éppen szemérmetlen gazfickók vagyunk. Ha ránk parancsolták, hogy maradjunk otthon, több-kevesebb szomorúsággal, de azért mégiscsak szót fogadtunk.

Ki-ki belegabalyodott a maga játékába, a legkisebb négykézláb csúszott-mászott a porban, a nagyobbacska visszahúzódott a ház végébe, ahol, mivel szerette a meszet, szabadon kapargat-

hatta a falat, a két lányka mocskos rongybabáit kínozta, én és Péter, aki a legidősebb volt közöttünk, felmásztunk a szederfára. Nem szedrészni akartunk, éretlenek, zöldek voltak még a kis vackok a fán, azért másztunk fel, hogy kissé szétnézzünk. Péter már kijárta a negyedik elemit, s így némi fogalmai voltak az életről s a környező világról. Egy lépést sem tett még a városunkon kívül, legfeljebb ha a határkövön üldögélve, átnézett a szomszéd helység szántóira, távolból ide tarkálló kertjeire, de tanult földrajzot, tudta, hogy vannak felhőkarcoló hegyek, rettenetes tűzhányók és végtelen kék tengerek, és ezek az utóbbiak állandóan foglalkoztatták a képzeletét. Innen, a szederfa tetejéből nem tudná megmondani, hogy merre terülhetnek és tündökölhetnek a tengerek, ebből azonban nem következik, hogy nem beszélhet róluk, és elszabadult fantáziával nem lelkesedhet értük. Mindig többesszámban beszéltünk a tengerről, mert azt hittük, végtelenül nagyok, és roppant sokan vannak, valahogyan csordákban tanyáznak, s ha egyszer nekizúdulnak, könnyen elpusztíthatják a világot. Tudtuk, hogy a tenger nem állat, hanem víz, olyasvalami, amilyen a mi folyónk, s mégis talán egészen más, szörnyeteg, akivel nem lenne tanácsos ujjat húzni. Ha kérdeztem felőle, Péter így magyarázta:

— A tenger akkora, hogy senki sem tudná kimeregetni. Nagyon széles és nagyon mély, s ha megdühödik, akkor felborzolja magát, mint a sündisznó, s annak Isten vele, akit ilyenkor megkaparint. Érted? Csak azért mondom, mert nektek fogalmatok sem lehet róla. Cápák meg cethalak vannak benne, s azt már magad is tanultad a bibliában, hogy a Jónás prófétát is egy ilyen cethal nyelte el a tengerben.

— Akkor hát emberevő? — kérdeztem hátborzongva. — Nem hittem volna, hogy az embert is megeszi.

— Megeszi bizony. Ha megdühödik, morog és ordít, s mindent felfal, ami a keze ügyébe akad.

— Akkor mi van a tengerészekkel? Azok ott élnek a tengeren.

— Az más. A tengerészek értik a módját, az a mesterségük.

— Azokat nem falja fel?

— Buta.

— Hiába beszélsz, akkor azokat is felfalja.

— Nem kötekedem veled — mondta a bátyám. — Úgy látszik, az ilyesmi még nem fér a fejedbe. Mondhatnék neked egyet-mást a Noéről meg a Kolumbus Kristófról is, de minek beszéljek annyit.

Különös dolgok ezek, gondoltam, s bárha önfejű voltam, mikor verekedésre került a sor, nem ijedtem meg a bátyámtól, ha oda kellett csapni, voltam olyan legény, mint ő, de hogy többet tud a világról, mint én, azt hajlandó voltam elismerni. Észrevettem, hogy szeret olyanokat mondani, amitől bámultában leesik az ember álla, de miért kételkedtem volna szavai igazságában? Én is mondhatnék olyasmit a húgomnak, amitől nyitva maradna a szája, s hogyan esne nekem, ha mindjárt a szemembe vágná, hogy hazudok? Ő kisebb, mint én, hát nem tud semmit, én kisebb vagyok, mint a bátyám, így aztán magától értetődik, hogy ő többet tud, mint én. Szívesen tartok vele minden dologban. Ha talán hazudik, akkor is úgy hazudik, hogy tetszik nekem, ennyi elegendő ahhoz, hogy jóban lehessünk egymással. Egyszer majd úgyis magától is rájön az ember, hogy hol az igazság, addig pedig minden úgy van a legjobban, ahogyan elképzeljük. Most ott tartunk, hogy szederfán ülve tengerészt játszunk, s a bátyám a kapitány.

— Figyelj! — vezényli. — Ha jönne az az úr, akiről anyuka beszélt, akkor kiáltsd el háromszor: Föld! Föld! Föld!

Figyeltünk és kémlelődtünk, mint az igazi tengerészek, mint azok az irigyelt és csodálatos lények, akik ott hányódnak a roppant vizeken, eső veri, szél tépi, s állandóan felfalással fenyegeti őket a tenger. Úgy látszott, az idő is egyre kedvezőbbre fordul. Üres volt a gyomrom, gondoltam, ideje lenne, hogy lemásszon az ember, s harapjon valamit, de micsoda hitvány fráter lenne az, aki ilyenkor elmozdul az őrhelyéről. Mindinkább nekivadul a szél, tépi, cibálja a fa lombjait, az égen füstszínű, nehéz felhők gyülekeznek, s időnként az udvaron, lent a mélyben száguldó boszorkánytölcsérek képződnek, s port, szalma- és papírhulladékot sodornak magukkal. Igen, a bátyámnak feltétlenül igaza lehet, ami a tenger falánkságát illeti.

Ha letekintettem a megtépázott, erre-arra hintáló fáról, láttam, hogy a testvéreim már eliszkoltak az udvarról. Gyáva népség, még itt sincs a vihar, s ők már behúzódnak az anyjuk szoknyája mellé. Persze, az ilyen menekülésben húgaim az elsők, nagyra nyitják a szájukat, ha pörlekedni kell, azt lehetne hinni, hogy mindegyikük egy-egy elszabadult sárkány, de ilyenkor aztán sim-sum, be a kuckóba. A szél még szilajabban nekirugaszkodott, már nemcsak a földről sepri föl a piszkot, hanem a háztetőt is megborzolja, cibálja a nádat, feltúrja és füttyögve bujkál közöttünk.

— Hova lettek a többiek? — ordította át hozzám a bátyám a szomszéd fáról.

— Hát nem tudod, hogy hol vagyunk? — kiáltottam vissza.
— A tenger, bizony. Vagy lenyelte őket a cethal, mit tudom én.
A bátyám úgy ordítozott, mint aki kicsit az eszét vesztette:
— Minden lélek a fedélzetre! Kalózok a láthatáron.
— Hahó! Hahó! — törtem ki magamból én is egyre önfeledtebben. — Hahó!
— Fel a vitorlákkal! Gőzt neki!
Hát igen, igen. Ezek azok a pillanatok, mikor semmi sem lehetetlen. Az ember ébren van, s mégis úgy lát, úgy hall és úgy cselekszik, mintha álmodna. Csak a vak nem látja azokat a hatalmas vitorlákat, amik libegnek és szállnak a tenger felett, mint a madarak. S a cápák, a cethalak, a krokodilusok, a vízilovak, amint kibújnak a vízből, és tátogatják a pofájukat. Hát nincs igaza a bátyámnak? Nem mondott ő el már mindent nekem ezekről a szörnyetegekről? Most íme, itt vannak, morognak és üvöltenek, s ha csak a kisujját nyújtaná feléjük az ember, innen a magasból, mindjárt felfalnák. Érzem, hogy alaposan hozzá kell lapulni a fához, tíz körömmel megkapaszkodni, különben hiába minden. Tartom is magam irgalmatlan erővel, mint akit máris elkapott az örvény, de nem akarja megadni magát. Átnézek a bátyámhoz, és rosszallón látom, hogy ő lovagló ülésben helyezkedett el az egyik ágon, s a kezeivel is éppen hogy kapaszkodik. Nem komoly tengerész, gondolom, és haraggal elfordulok tőle. Vagy, vagy! Aki nem tudja elég komolyan venni a játékot, az üljön le lencsét válogatni a tűzhely mellé, de ne szálljon ki a tengerekre.
Egészen odáig voltam az izgalomtól és gyönyörűségtől. Tudtam, hogy nem a tengereken vagyok, hanem a szederfa ágai közt ülök, ez azonban nem érdekes. Komolyan kell venni a játékot, különben butaság az egész. Olyan szemeim voltak, hogy azt láthattam velük, amit akartam, s most a tengert láttam a magam vágyai és elképzelései szerint, hullámaival, vitorláival és szörnyetegeivel. Szívesen megköszöntem volna a bátyámnak, hogy annyit beszélt a tengerekről, s egy dal is eszembe jutott, amit szintén tőle tanultam. Igazán megköszönném neki, ha most itt lenne mellettem, de nincs itt, egyedül vagyok az egész világon, és énekelem a dalt a háborgó vizek felett.

Hogyan halok meg, Istenem
haj, hahó,
erdőn, mezőn vagy tengeren?

A tomboló szélben a déli harangszó foszlányait lehetett hallani, s ekkor még odaadóbban, lelkesültebben énekeltem, azt szerettem volna, hogy a szomorú, szép dal betöltse körülöttem a világot.

Hogyan halok meg, Istenem,
haj, hahó,
erdőn, mezőn vagy tengeren?

S amíg mi ott fent ültünk a szederfa koronájában, s a tengerekről álmodoztunk, egy könnyű kis kocsi közeledett az országúton. Nyírott sörényű, nyírott farkú, fekete herélt húzta a kocsit, azaz akár a pelyhet, olyan könnyen gördítette volna maga után, ha a viharzó szél jobbról-balra nem pofozza a hitvány alkotmányt. Így azonban csak irgalmatlanul nehezen boldogultak, olyan tántorogva haladtak előre, mintha a ló és a kocsi is tökrészeg lenne. A kocsis vasmarokkal fogta a gyeplőt, de ez sem ért semmit, s az az úr, akit anyánk emlegetett, nem a szép sárga bőrülésen ült, hanem a kocsi fenekén kuporgott a kislányával együtt.

Mikor a fa tetejéről megláttam a tántorogva közeledő kocsit, torkom szakadtából kiáltoztam: — Föld! Föld! Föld!

Bátyám mindjárt megértette, hogy miről lehet szó, még könyörtelenebbül vezényelte, mint az előbb:

— Minden lélek a fedélzetre! Bele az ankert! Hé, a csigák! Hol vannak a csigák?

Mire a kocsi beállt az udvarba, mi is készen voltunk, s nyugodtan leszállhattunk a magasból, hogy segédkezzünk a vendégek zsákjainál és kofferjeinél. Láttuk, hogy a jövevényeket alaposan megviselte a tengeri út, kócosak és porosak voltak, de azért hálásak lehettek, hogy máris bent vannak a házban. Alighogy leléptek a kocsi hágcsójáról, megeredt az eső, s szakadt, mintha dézsából öntenék. Ők hálálkodhattak a szerencséért, én pedig szomorkodtam kicsit, mert ha jól eláztak volna útközben, akkor most minden nagyszerűen klappolna. Akkor maguk is tisztában lehetnének vele, hogy csakugyan tengereken érkeztek meg, s útközben a hajó is felborult velük. Így inkább nevetséges, semmint siralmas az egész.

Apánk körülbelül egy évvel ezelőtt hat meg. Az erdőben érte a szerencsétlenség, önhibáján kívül rádűlt egy hatalmas fa, s most ebben az ügyben járt itt a csontkeretes pápaszemű, aranyfogú úr. Úgy hallottuk, apánk szerencsétlensége miatt valami pénz jár az anyánknak, aki olyan tiszteletben részesíti a

vendég urat, mintha nem is földi, hanem égi pártfogója lenne. Valamennyien bent vagyunk a szobában, csöndben hallgatjuk az urat, de nem sokat értünk abból, amit mond. S nemcsak mi, gyerekek, hanem az anyánk sem igen értheti, s ezért kérdez meg tőle egyes dolgokat kétszer, háromszor is. Hallgatunk, de úgy látszott, hiábavaló lenne minden fülhegyezésünk, mindaz, amiről szó van, kívül esik értelmi körünkön.

A többiek már húzódnak is kifelé a szobából, én maradok, a sokat beszélő úr szótlan kislányát nézem, különösen szép teremtés, és sehogy sem tudok betelni a nézésével. Olyan idős lehet, mint én, hohó, de mennyivel szebb, finomabb, nem mernék ráütni a vállára, mert olyan, mintha üvegből lenne, nem mernék belemarkolni a hajába, mert az meg olyan, mint a pehelykönnyű aranyszín selyem. Csak nézem, nézem, s mintha valami fel akarna emelni a székről, s mintha megint annyira kiszáradna a torkom, mint mikor lázbeteg voltam. Nem tudok tovább ellentállni a kísértésnek, odamegyek hozzá, és súgva megkérdezem:

— Nem fáradt el az úttól, amíg ideértek?

— Nem — feleli kissé csodálkozva, mintha nem egészen értené a kérdésemet. — Egyáltalában nem fáradtam el.

— Láttam, amikor jöttek. Majdnem azt hittem, hogy belevesznek a tengerekbe.

A kislány szinte már ijedten nézett rám.

— Nem értem? Hol van itt a tenger?

— Hát itt van, mindenütt.

— Papa, kérlek — szólt most a kislány az apjához. — Hallgasd csak meg, mit mond ez a fiú. Azt mondja, hogy itt mindenütt tenger van.

— Hogyan?

— Azt mondja, hogy ő látott bennünket, amint ide jöttünk a tengeren.

— Menj csak a dolgodra, fiam — szólt rám az úr, s a kezével is intett, ha elfelejtettem volna, hogy merre van az ajtó. — Komoly beszélnivalónk van az anyáddal. Lásd csak, a többiek már ki is mentek.

— Eridj ki, fiacskám — mondta az anyám is. — A nagyságos úrnak komoly beszélnivalója van.

Kint elállt az eső, hirtelen zápor volt, nagy dérrel-dúrral, de már ragyog az ég, s a madarak lármásan szálldosnak ide-oda a sövénykerítésen. Határozottan éreztem, hogy az úr súlyosan megbántott, s biztos voltam benne, rá se néznék többé, ha nem lenne övé az a szép kislány, aki valóban olyan szép, hogy majd

kilobban az ember szeme, ha sokáig ránéz. Hogyan lehet ennek a tüdőfejű, dromedár embernek ilyen gyönyörű kislánya? Sok dologra leltem magyarázatot a világban, de erre a kérdésre nem találtam választ. Bátyám hívott, hogy menjünk ki lóhalálban a folyóhoz, így zápor után nagyszerű a víz, hiába unszolt, nem tartottam vele. Ő elment, én kiültem a ház elé a kiskapu küszöbére.

Az úr és a kislánya nagyon sokáig maradtak a szobában. Aztán láttam, hogy a kocsis kiakasztja a herélt nyakából a zabostarisznyát, letörli a sárga bőrülést, s egyáltalában úgy tesz-vesz, mint aki készülődik az útra. S csakugyan, néhány perc múlva kijött az úr a kislányával és utánuk az anyám. Felálltam, és közelebb somfordáltam, hogy láthassam a kislányt, s hogy ő is lásson engem. Kétségbeejtő, hogy ilyen hamar s ilyen szótlanul kell elválnunk egymástól. Éreztem, hogy ezer mondanivalóm lenne a számára, de nem remélhettem semmit.

— Nem kell valamit feladni a kocsira? — kérdeztem az anyámtól.

— Semmit, semmit — mondta az úr olyan hangon, mintha valami illetlenségért vagy ostobaságért komolyan haragudna rám.

El akartam húzódni, de akkor váratlanul megszólalt a kislány:

— No hát, hol itt a tenger?

— Itt — mondtam túl hangosan, s a szívem majd kiugrott a torkomon. — Itt, itt! Itt minden csupa tengerek.

— Itt? Egy darabka sincs itt a tengerből. Én tudom, hogy milyen a tenger, láttam kétszer is.

— Jöjjön el még egyszer, s akkor talán látni fogja.

— A tengert?

— Azt. A tengereket itt mind.

— Gyerünk már — szólt oda az úr a kocsisnak. — Isten vele, asszonyom. Fontos, hogy mindenütt úgy viselkedjen, úgy beszéljen, ahogyan az előbb kioktattam rá.

A kocsi kifordult a kapun, és porozva nekiszaladt a fehér gidres-gödrös országútnak, ami most fájdalmasan vonaglani látszott, s mintha sikoltozott is volna a két sor jegenye között.

Szomorúan néztem utánuk. Ő nem látta a tengereket; itt vannak mind, s ő nem látta. Valamit talán mondanom kellett volna neki, valami olyan kedvességet, amitől kinyílna a szeme. Nemrég még örültem, hogy olyan szemeim vannak, amikkel azt láthatom, amit akarok, s most szomorú vagyok miatta, hogy másképp látok, mint ő, Istenem, egészen másképp.

Találkozás egy fiatalemberrel

Jókedvű voltam, mindent elfelejtettem, körülményesen meggyújtottam a szivarom, és nekivágtunk az Andrássy útnak. Én szép és drága feleségem mosolygott rám a fátyol alól, én szép kedvesem, aki, íme, szeretett és megengedte, hogy szeressem.

A fiatalemberrel a Duna-parton találkoztam, hat óra felé. Elment mellettünk, már alkonyodott akkor, nem vettem észre. Már húsz lépésnyire lehetett, mikor hátulról megpillantottam. Egyszerre elhallgattam, és zavart nyugtalanság fogott el. A karcsú derék egy rakodóhajó hátteréből vált ki élesen, de mégis, azt hiszem, lépéseiről ismertem rá. Kicsit kopottak a ruhák. A kezében széles füzetet vitt. Tizennyolc vagy csak tizenhét éves talán... még haboztam, nem mertem elhinni... el akartam fordulni, de egyszerre éles nyilallás vonaglott át a szívemen, és utána oly heves dobogás fogta el, hogy meg kellett hogy álljak. Egy mozdulatát láttam meg, amint a kezét felemelte és maga elé tartotta; ó, jaj, rettenetes, ez volt a kéz, még a vágást is megismertem rajta, amit a tornateremben... A feleségem csodálkozva nézett rám, és én hebegve mondtam: — Kérlek... várj rám... beszélnem kell ezzel a fiatalemberrel...

És otthagytam őt és előresiettem. Nemsokára aztán meglassítottam a lépteimet. Már alkonyodott. A fiatalember nem fordult meg. Tudta, hogy mögötte vagyok. Nyugodtan ment tovább, egy hajókötél-kőnél nyugodtan megállt, és a csendes Duna felé fordult, s nézett át, messze a hegyek felé. Borzasztó zavarban voltam, a torkom köszörültem. Melléje álltam, hogy észrevétessem magam. Lopva a száját néztem, mely fiatalabb és keskenyebb volt még, mint az enyém. A szeme nagyobb és világosabb. Ő, ő volt az. És a füzet a kezében, a régi füzet... amit a szekrényem fenekére tettem és elfelejtettem... Nehéz, szorongó izgalom volt ez.

— Hát... nem látsz?... — mondtam végre halkan.

— De igen — mondta, de nem fordult felém.

Zavartan hallgattam. Aztán elszégyelltem magam. Nevetsé-

ges. Egy tizennyolc éves fiatalember! A találkozás különös, de fel kell hogy találjam magam. Elfogulatlan leszek. Örüljön, hogy alkalma volt meglátni engem. — Azonnal megismertelek — mondtam hangosan —, amint elmentél mellettem.

— Tudom — mondta.

— Hát mért nem jöttél oda? Nem vagy kíváncsi rám?

Nem felelt. Ideges lettem.

— Jó, tudom, milyen tartózkodó és gőgös vagy. De látod, ennek semmi értelme. Hidd el, rájöttem, hogy semmi értelme... Majd elmagyarázom neked... Magad is belátod majd, hogy nem maradhattam tartózkodó és gőgös... De hát miért nem nézel rám?... Nézd, bajuszom van... Huszonhat éves vagyok... De furcsa vagy. Haragszol rám?

Nem felelt. A szája keserűen összehúzódott.

— Eh!... — mondtam. — Ez a nagyszerű hallgatás! Jó, jó, emlékszem már... Hát aztán? Örökké nem csinálhatja azt az ember. Né, még talán szemrehányásokat teszel. Ugyan kérlek, a nagy hallgatásod nem olyan nagy dolog... Nem látom, hogy sokat használt neked... A ruhád nagyon szánalmas, édes fiam. És sovány vagy. Már engedj meg, nem tudnék ilyen ruhát felvenni... Na, mi az! Sírj egy kicsit, kapsz egy krajcárt!

Most nézett rám először. Keményen rám nézett, a szemembe, aztán elfordult.

— Sokat beszélsz — mondta szárazon.

Megsértődtem.

— Ó! Ugyan! Nagyon tökéletesnek képzeled magad. Igenis, beszélek, mert tanítani akarlak... érted? Végre, idősebb vagyok nálad... és én azóta sokat láttam... és sokat tapasztaltam... Te gyerek vagy... mit tudod te...

Egyszerre elcsuklott a hangom, lehorgasztottam a fejem, és egészen halkan és zavartan felemeltem a kezem, és zavartan mosolyogva suttogtam:

— ...Hát mit tegyek?... hát azt nem lehetett, ahogy te gondoltad. Hidd el, kérlek, nem lehetett... én próbáltam... de igazán nem lehetett...

Most felém fordult. Elgörbült szájjal, gyűlölettel nézett rám.

— Hol a repülőgép? — kérdezte rekedten.

Zavartan dadogtam:

— Hát... mit tegyek... feltalálták... Farman... a Wright-testvérek... nem voltam ott... De hidd el, ők is elég jól csinálták... egész jó, aránylag... lehet vele repülni...

— Látom — mondta gúnyosan. Aztán megint rám nézett. — Hol az Északi-sark?

Lesütöttem a szemem:

— Valami Peary elérte... Kérlek, hát nem volt idő... te tévedtél... nem lehet mindent... én akkor az egyetemre jártam...

— Úgy — mondta.

Aztán:

— Hol a büszke és szabad Magyarország?

— Kérlek alássan... igazán furcsa vagy... dolgozunk rajta... én is... de az nem megy olyan hamar... az embernek élni is kell.

Hadarni kezdtem:

— De látod... azért én igyekeztem... hogy legyen valami abból... amit neked megígértem... Írtam ám... Elég jó dolgokat írtam... Nézd meg csak, kérlek, a kirakatokat... a nevem ismerik... jónevű vagyok... ahogy te akartad... és az emberek eléggé tisztelnek... És látod, könyveket is írtam... ahogy te elgondoltad... nézd csak... itt van egy... elég jól...

Idegesen kapkodtam ki zsebemből egyik könyvemet, amelyben humoros rajzok és novellák vannak, és mutattam neki.

— Nézd csak... elég jó...

Egyetlen pillantást vetett csak a könyvre, nem nyúlt utána.

— Igen, láttam már — mondta kurtán. — Elég jó.

Kinyújtotta a karját az alkonyodó láthatár, az elgörbülő hegyek felé.

— Hol a nagy szimfónia, a rettenetes színjáték a szürke láthatárról és a gőgös istenekről, akik ott lüktetnek és vonaglanak a láthatár mögött?

Elpirultam.

— Hát kérlek... azt nem lehetett... Azt nem lehet három felvonásban megcsinálni... Te tévedtél... A szürke láthatárt nem tudja eljátszani egy színész... aztán rájöttem, hogy ez nem is a megfelelő műfaj... és nem is tudnék elkészülni vele... Hanem írtam erről egy csinos szonettet... egy előkelő revű hozta... és tetszett... és azóta jobban fizetnek...

Nem felelt. Komor hallgatásba merült, tekintete elmerült a távolban. Akartam még mondani valamit, megmagyarázni, hogy milyen fiatal ő... de homályosan emlékeztem rá, hogy ilyenkor, mikor így néz, nem lehet őt zavarni. Egyszerre eszembe jutott a feleségem, és nyugtalankodni kezdtem.

— Kérlek... — mondtam. — jöjj velem, bemutatlak a fele-

ségemnek. Ó, ennek örülni fogsz. Nagyon szép asszony... értékes, nagyszerű nő... látod... vagyok valaki... ahogy te akartad...

Most rám nézett, s szemében végtelen gúny volt.

— Meghódítottad — mondta. Ugyan! Ó, milyen büszke vagy rá! Te mentél hozzá és meghódítottad!... A várkastély leszállt a hegyről, és ostrommal bevette a völgyet!... A tölgy meghódította a folyondárt, és szerelmesen körülcsavarta... Miért nem jön ide a feleséged?

Összehúztam a szemem.

— Ostoba vagy — mondtam. — Gyerek vagy. Ezek fantazmagóriák. Nincs igazad. Nekem van igazam. Én felnőtt vagyok, és megismertem az életet. Mit tudsz te az életről? Téged mindenki kinevetne!

Egészen mellém állt, a szemembe nézett. Most láttam meg sűrű és barna haját.

— Nem akartam megismerni az életet... azt akartam, hogy az élet ismerjen meg engem... Igen, engem mindenki kinevetne, és te nem akartad, hogy miattam téged kinevessenek... De te tudod, nézz a szemembe, merj a szemebe nézni!.... te tudod, hogy te vagy a nevetséges és kicsi... és hogy nekem van igazam... és hogy nem nevetséges, amit én mondok... te tudod, hogy nekem van igazam... te szegény... te kicsi... te senki... Merj a szemembe nézni...

El kellett fordulnom; a helyzet ostoba és kínos volt. Ő lassan távolodott el tőlem, aztán nem nézett többé rám, lassan, gondolkodva indult meg...

Percek múlva, halkan tudtam csak megszólalni:

— Hova mész? Maradj... — suttogtam. De nem fordult már vissza. Csak a szavát hallottam még, távolról:

— Emlékezz rá, hogy egyszer még, utoljára, találkoztál velem... És ha van még benned valami belőlem, mártsd be tolladat a lenyugvó nap tüzébe, s írd meg nekik... írd meg ezt a találkozást... és írd meg nekik, hogy hagytalak el, és hogy tűntem el, beléolvadva az alkonyodó égbe, ifjan, szépen és végtelenül szabadon, hogy ne lássalak többé...

Ezeket nagyon messziről hallottam már, és a karcsú alak vékonyodott, elfolyt, felemelkedett. Még néztem, azt hittem, hogy látom, de aztán rájöttem, hogy a vörös égen egy vékony felhő lebeg csak.

A feleségem türelmetlen lett.

— Ki volt ez a fiatalember? — kérdezte.

— Egy régi ismerősöm — mondtam neki zavartan. — Kedves fiú...

— Igen — mondta a feleségem kicsit élesen. — Csak rossz modora van. Miért nem mutatkozik be? Pedig feltűnően hasonlít hozzád.

Aztán idejöttünk a kávéházba. Nehéz kedvemről lassan oszolt el a görcs.

— A téma szép — mondtam magamban, felvidulva. — Versnek kicsit hosszú volna. De egy novellát lehet belőle csinálni. Röviden, szatirikusan. Ma úgyis kedd van, szállítanom illik valamit.

Papírt kértem, és rövid habozás után leírtam a címet: „Találkozás egy fiatalemberrel..."

És csak tompán fájt már a seb.

A cirkusz

Nyilván úgy volt, hogy szívszakadva vágytam a cirkuszba, de talán éppen úgy vágytam a hegedűre is — aztán előbb kaptam meg a hegedűt, ellenben a cirkuszba nem vittek el, csak így lehetett, hogy szaggatott időközökben újra álmodtam a cirkuszról —, egyszer messziről láttam a dombok mögött, és mintha valaki vezetett volna a kezemnél fogva. Máskor idegen, nagy város közepén egyszerre ott álltam, de ugyanaz a cirkusz volt, ugyanaz a bejárat, kétfelé nyíló vesztibül. Már ekkor úgy volt, hogy jegyem is volna, be is mehetnék, és mégis összezavarodott az álom, és megint nem voltam bent.

Utoljára aztán végigálmodtam. Ott álltam a pénztár mögött, a bejáratnál, és egy izgatott, szakállas, sánta ember, az igazgató állt mellettem, a bejárat tarka függönyét fél kézzel félrehúzta, és kiabálva hadart: „Erre tessék, erre tessék, tessék besétálni, mindjárt kezdődik, tessék, tessék." Az emberek pedig özönlöttek — rengeteg ember, tarka népség, cselédek, katonák, kalapos asszonyok és borotvált urak —, lökdösték egymást, nevettek és hangosan beszélgettek. Tudtam, hogy rögtön meglát az igazgató, meg is látott, és bosszankodva mondta, mialatt megfogta a karom: „Tessék, tessék, van jegy? Akkor tessék, ha nincs, akkor allómars!" Mire ijedten elszorult a szívem, makogni kezdtem, hogy nincs jegy, de én nem is a nézőtérre akarok, hanem a he-

gedűm ... és kétségbeesetten mutattam a hegedűmet, amit, természetesen, hónam alatt szorongattam. Lehajolt a szájamhoz, és dühösen kivárta, míg végighebegtem, hogy nincsen jegyem, de komponáltam egy éneket, saját magam, a hegedűmön, és ha beenged, bent eljátszom a közönség előtt. Erre olyan hangosan kezdett nevetni, hogy a torkába láttam, mint valami mély alagútba, aztán ridegen, szóról szóra ezt mondta: „Ifjú bajtárs, elmebeteg, a te szíved nagyon hemzseg." Én ezt roppant ötletes versnek találtam, és láttam, hogy az igazgatónak jólesett önkéntelen elismerésem, megveregette a vállam, és azt mondta, várjak, talán lehet valamit csinálni, majd megbeszéljük.

Később be is jött a sötét folyosóra, ahol dideregve álltam, és leereszkedő jóindulattal mondta, hogy a hegedülés így magában, egészben véve, parallelepipedon. Én rögtön értettem, hogy ez azt jelenti, hogy nem bízik a sikeremben. Esküdözni kezdtem, mire elkomolyodott, és tudtomra adta, hogy hát jó, megpróbáljuk, de előbb szólni kell a katonai fennhatóságnak, ahol bélyeget kapok, mint császári és királyi garmada. Addig, míg ez meglesz, megmutatja nekem az egész cirkuszt, hátul, a színészeket, állatokat, mindent, hogy fogalmam legyen, miről van szó, mi kell a közönségnek.

Nekem dobogott a szívem boldog izgalmamban, hogy mégis bent vagyok, de amellett féltem. Görcsösen szorongattam hónom alatt a hegedűt, és erőlködtem, hogy ne felejtsem el a melódiát. Rengeteg függöny közt vezetett el, amiken mindenféle élő festmény volt. Fönt, a magasban, pirosruhás emberek dolgoztak. Vártam, hogy színészeket vagy műlovarnőket is látunk majd, de nem, széles, sok lépcső következett. Alig tudtam követni, oly sebesen futott a lépcsőn. Aztán bársonytapétás szobákon mentünk keresztül: véletlenül kinyitottam egy ajtót, melyen rikító lárma, zajongás bukott be, és rengeteg emberfejet láttam nyüzsögni. Az igazgató rám kiabált, hogy csukjam be gyorsan, az a közönség, várja az előadást, és annak nem szabad ide benézni.

Aztán kis vasajtót nyitott ki; óriási, félkör alakú csarnok terült el mélyen. Ennek a pompás, szökőkutas és pálmaerdős csarnoknak a közepén egy szép arcú férfi összeszorított szájjal és vad szemmel fojtogatott egy nőt. A nő nehéz, hörgő torokhangokat hallatott csak — borzasztó látvány volt, hangosan ordítani kezdtem, és átkozódva követeltem, hogy szakítsák ki a kezéből. De az igazgató lefogta a kezem. Ostoba, mondta, hisz ezek a színészeim, az egész játék, különben pedig nem is igazi emberek,

viaszból vannak, mint a panoptikumban. Mikor jobban odanéztem, láttam, hogy a nő arca igazán természetellenes, és a szemei üvegből valók.

Szégyelltem magam, és másról kezdtem beszélni, de a szívem még rendetlenül zakatolt. Most egy rendetlen, nagy szobába vezetett az igazgató, ahol tarka ruhás és kifestett fiúk és leányok ültek, padokban, mint ahogy iskolában szokás. Ez a bohóciskola volt, mint ahogy megtudtam. Engem is beültettek a padba, és az igazgató egymás után hívta ki a katedrához a felelőket. Az egyik kézen járva jött ki, és a fejét néha hozzáütögette a padlóhoz. Ennek meg kellett ismételnie a mutatványt. Aztán egy magas férfit hívtak ki, aki kést szedett elő, és felvágta a mellét. Vér és tüdő ömlött ki a sebből, a férfi hangosan nyöszörgött, és a földre roskadt. Az igazgató helyeslően bólintott.

— Így jó lesz — mondta —, ez tetszeni fog.

Az öngyilkos helyre ment, a padból tűt és cérnát szedett ki, és összevarrta a mellét, sziszegve és fintorogva. Akkor láttam, hogy számtalan ilyen varrott heg szántotta végig a mellét.

Mások is jöttek, akik megint mást tudtak. Voltak hasbeszélők, akik oly csodálatos hűséggel utánozták emberek és állatok hangját, hogy alig hittem a fülemnek. Az egyik gyerekhangon beszélt olyan tökéletesen, hogy könny szökött a szemembe, mert a haldokló gyermek hangját adta — de mikor arcába néztem, álmélkodva láttam, hogy a szeme és szája mozdulatlan. A másik síró és átkozódó asszonyi hangot ábrázolt — aztán más nőimitátorok is jöttek, rekedt, kacagó búgás hangzott fel, és a sötétben vészes szemek lobogtak.

Az igazgató ekkor benézett egy könyvbe, és a nevemet mondta. Felálltam a padban, végignézett, aztán gyorsan kérdezett:

— Hát te mit tudsz?

A hegedűre mutattam, és újra dadogtam valamit a melódiáról, amit komponáltam. Nevetés futott végig a termen — az igazgató mérgesen ütött az asztalára.

— Még mindig azzal a hegedűvel bosszantasz! — mondta. — Micsoda ócskaság!

Azt akartam mondani, hogy a melódia, amit komponáltam, igen különös, és hogy én szeretném eljátszani, ha megengedik. De ő egy fiút hívott fel, és elküldött vele, hogy mutassa meg nekem a hangszereket.

Egy másik szobába vittek. Itt óriási gépek és szerszámok álltak, mindegyik egy-egy hangszer. Voltak ott óriási trombiták, amiket fújtatók mozgattak — egy-egy nyomásra valóságos

mennydörgés szakadt ki a torkukból. Aztán szoba nagyságú triangelek, gőzkalapáccsal. Egy óriásdob tetején idomított elefántok jártak körbe és a lábukkal doboltak. Volt egy csodálatos orgona, ezt villamosgép hajtotta, ez egyszerre mozgatott harminc zongorát és ezer acélsípot — a legmagasabb síp olyan volt, mint egy gyárkémény. A karmester magas hídon állt: mikor szétvágta karját, egyetlen akkord harsant fel és szélörvény lett — azt hittem, azonnal kiröpít a szabadba. A zenészek előtt olyan klaviatúra volt, mint amilyenen szedőgépeket hajtanak — pápaszemmel dolgoztak, egyre a kottákat nézve.

Szédülve és zúgó fülekkel kerültem vissza egy másik osztályba, ahol már várt az igazgató. Elmondtam, hogy láttam a hangszereket, de egyiket se ismerem, és nem tudok ezeken játszani. Vállát vonogatta, és azt mondta, hogy nagyon sajnálja, ez esetben gébic. Ekkor két függönyös ajtó előtt álltunk, mely a színházba vezetett. A színészek ezerféle maszkban, sietve indultak be az egyiken, melynek hasadékán sokszínű villanyfény csapott ki egy-egy függönylebbenésre. Ide akartam bemenni, de az igazgató azt mondta, hogyha nem tudok semmit, akkor talán jobb lesz előbb a hullakamrát megnézni.

A másik ajtón mentünk be — sötét folyosó vezetett lefelé a pincébe. Pislákoló gázfény sziszegett nagy távolságokban. Kétoldalt a ködös és sűrű homályban fülkék nyíltak — fehér köpenyeges, szennyes arcú szolgák jártak ki-be. Borzongás fogott el, és nem mertem benézni. A folyosó legvégén megállt az igazgató, és valakivel beszélgetett. Lopva néztem körül — a fal hosszában meglapulva hosszú bádogasztalok húzódtak — a bádogasztalokra sorba meztelen hullák voltak kirakva: aggok, gyerekek —, aztán régi, preparált testrészeket is láttam. Nehéz, fojtó formalinszag áradt a mélyből. Láttam, hogy még egy másik, egészen sötét folyosó nyílik, lefelé. Az igazgató rólam beszélt — mintha beajánlott volna az orvosnak, hogy ottmaradhassak. Az orvos a sötét folyosó felé nézett.

Ekkor könyörögni kezdtem, hogy ne kelljen itt maradnom — elmondtam, hogy inkább kitanulok valamit, amivel felléphetek, ha másképp nem megy. A fejüket rázták, és az orvos megjegyezte, hogy csak akrobatizmussal mehetünk valamire, mert a közönség már türelmetlen.

Most aztán magas, padlásféle helyiségbe vittek — kis szelelőlyukakon keresztül mélyen alattam láttam a várost. A falak mentén sorban keskeny és magas létrák támaszkodtak. Kötelek, nyújtók és hálók hevertek szerteszét — a létrákon rózsaszín tri-

kós artistafiúk dolgoztak. Egy létrát tettek elém, hogy másszak fel rajta. Mikor a tetején voltam, alulról kihajlították a létrát az utca fölé — görcsösen megkapaszkodtam —, és mikor lenéztem, láttam az egész várost, akkora emberek szaladgáltak az utcákon, mint a hangyák. Ekkor halkan sikítottam, és elvesztettem eszméletemet.

De megint újra ott voltam, és hosszan, heteken és hónapokon keresztül tanultam és gyakoroltam. Fel- és lemásztam a létrán — mikor ez már jól ment, és valahogy meg is tudtam állani a létra tetején, akkor egy széket nyújtottak fel — a széket óvatosan egyensúlyozva felállítottam, és felálltam a székre. Később két és három székkel csináltuk ugyanezt. És hosszú, hosszú idők jöttek.

Aztán, sokára, végre-végre ott álltam a színpadon — de már ekkor az arcom keskeny és ráncos volt, és be volt festve, mint azoké, akiket először láttam. Most már úgy volt, hogy sok-sok év óta vagyok itt, és a cirkusz minden zegét-zugát ismertem. Rózsaszínű trikó volt rajtam, és fáradtan ődöngtem a félhomályos oldalfüggönyök között, ahol izzadó szolgák futkostak, hordták a szőnyegeket. Nehéz, állandó zúgás zizegett, és én fáradt voltam tudni, hogy mi az. Egyszerre éles, beteg világosság támadt — szemeim előtt szétcsapódtak a bársonyfüggönyök. Zsúfolt emberfejek szorongtak a függönyön túl — rövid taps zendült fel, aztán várakozó, suttogó csönd.

Ott álltam, egyedül, a tágas és fehér fényben úszó színpad szőnyegén. Most nesztelen léptekkel középre futottam — a reflektor kúpja követett mindenütt. Kígyómozdulattal hajlongtam kétoldalt a páholyok felé. Aztán megkaptam a létrát, és sebesen, nesztelenül — oly könnyen, hogy nem éreztem a testemet —, felkúsztam a négyemeletes magasságba. Ott egyetlen vékony pálcán óvatosan felemelkedtem, s egyensúlyozva inogtam néhány pillanatig. Ekkor vaslábú asztalkát nyújtottak felém egy pózna végére állítva. Elkaptam az asztalt, és két lábbal könnyedén megtámasztottam a létra felső fokán. Aztán rákúsztam az asztalra, és felállottam rá, folyton egyensúlyozva közben. Most három szék következett egymás tetején — elégedett zúgást hallottam, és felkúsztam az építményre. Az utolsó szék lábbal égnek állott; az egyik lábára, mely inogva csendben körbe forgott, visszafojtott lélegzettel helyeztem el egy óriási kocka alsó sarkát. Az egész épület olyan könnyen remegett alattam, hogy éreztem, a pulzusom lüktetése lüktetve végigfutott a létra legalsó fokáig. Végre a pózna következett; percekig tartott, míg

egyenesen rá tudtam illeszteni a kocka felső sarkára. Aztán lassan kúsztam fel a póznán — a tetején voltam, megálltam és pihentem. A verejték forrón, lassan folyt le arcomon. Minden izmom megfeszült, mint az íj, és remegett. Vártam, míg az épület ingása eléri a holtpontot — ekkor halálos csöndben kiegyenesedtem, kibontottam trikómat, és kihúztam a hegedűt... Remegő kézzel illesztettem rá a vonót... most egyik lábammal tapogatódzva, lassan elengedtem a póznát — előredőltem... egyensúlyoztam néhány percig... s felhasználva a rémület csöndjét, mely odalent kitátotta a szájakat, s marokra fogta a szíveket... lassan és remegve játszani kezdtem a melódiát, amit régen, régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben.

Skarlát

A sötétedő szobában álltam könyvespolcom előtt, s mereven néztem a tanrend holnapi anyagát, anélkül, hogy kiszedtem volna beszíjazni; szándékosan nem gyújtottam lámpát, kabalából, vagy nem tudom, milyen dacból — elhatároztam, hogy most már így várom meg, amíg apám megjön, s a dolog kielégítő megoldást nyer. Teljesen érthetetlen volt számomra, ami történt, habár nem váratlan, mégis egész újszerű, fogalmam se volt róla, mit gondoljak. Lujza néni egész nap ideges és lármás volt, nem természetes hangon rikácsolt, s általában volt benne valami mesterkélt, nem hittem el, hogy haragszik, csak tudtam, hogy valamit akar, valami helyzetet előidézni, amelyben módja nyílik megbosszulni magát egy ismeretlen sérelemért. Nem szerettem Lujza nénit. Őt se szerettem, személy szerint, alacsony, kissé kövérkés s amellett harciasan hetyke lényét, kemény és kihívó járását, szőke haját és kicsi kezeit. A nevét se szerettem, most könnyű volna kimutatni, hogy az eset óta, de határozottan emlékszem, hogy már azelőtt se szerettem ezt a nevet. Lujza mindössze fél éve volt nálunk házvezetőnő és anyahelyettesféle, de a tekintély és rang, amit erőszakkal verekedett ki magának a családban, s még néhány jel mai szemmel azt a gyanút kelti bennem, hogy el akarta vétetni magát apámmal, s mindent ebben az irányban épített fel, ehhez igazított. Eleinte hízelkedett nekem, dédelgetett, nyilván úgy képzelte, hogy behódolok, s

megtalálom benne az elvesztett anya pótszerét, közvetve hozzájárulók célja eléréséhez. De az utóbbi időben rájött, hogy nem szeretem őt, hiába strapálja magát, most frontot változtatott, harcba szállt velem, s többször igyekezett meggyőzni apámat, hogy lusta és rossz természetem korrekcióra szorulna, s egy ízben az intézetbe távolítás gondolatát is megpendítette. Mindez egy csöppet se nyugtalanított, meg voltam győződve róla, hogy a szellemi fölény páncéljáról, ami apámmal együtt elválaszt tőle bennünket, visszapattannak ezek az átlátszó áskálódások — több ízben próbáltam apámmal összemosolyogni Lujza feje fölött, s egy ízben apám el is mosolyodott, azóta teljesen nyugodt voltam.

De ami ma történt, mégis kihozott a sodromból, nem a következményektől való aggodalom miatt: maga az eset volt utálatos és bántó.

Délután furcsa jó hangulatban voltam, nem tudtam, miért, mintha kicsit részeg lennék. Groteszk előadást tartottam nővéreimnek, amelyben tanáraim szerepeltek egy süllyedő mentőcsónakon, mindegyik a maga hangján és rögeszméjével. Többször kikukkantottam a konyhába, s elragadtatással állapítottam meg, hogy végre kedvenc vacsorám készül, amiért hetek óta harcoltam hiába: lecsós kolbász, belévert tojással és juhtúrós galuska. Még Lujzával is igyekeztem kedves lenni, de ő nem ment bele a játékba, sőt egyre kellemetlenebb és élesebb lett. Nyersen kikergetett a konyhából, s mikor észrevette, mennyire örülök a vacsorának, gonosz arccal és gúnyosan célzást tett rá, hogy még nem olyan biztos, vajon mindenki vacsorázik-e ma ebben a házban. Ezen nagyon elcsodálkoztam már akkor, de csak sokkal később, hónapok múlva támadt fel bennem a kínos gondolat, amitől most se tudok szabadulni, hogy szándékosan csinálta aznap kedvenc ételeimet, fokozni bűnhődésemet, tehát előre kitervelte az összetűzést, ő provokálta ki.

Így is volt.

Mikor a jó szagok csábítására harmadszor nyitottam be a konyhába, Lujza néni pulykavörösen s mindjárt a leghangosabb rikácsolással nekem rontott, gyalázatos, szemtelen kölyöknek nevezett, megmarkolta a galléromat, és kipöndörített az előszobába, rögtön be is vágta az ajtót. Pontosan emlékszem, szóhoz se juthattam, nem is volt mit mondanom, az ajtó előtt vállat vontam, tudomásul vettem a vihart, s készültem vissza a szobámba. De egy lépést se tehettem, a konyhaajtó kivágódott, Lujza néni,

mint egy fúria, tajtékozó szájjal és szikrázó zöld szemekkel hajolt fölém.

— Mit mondtál?! Mit mondtál?! — rikácsolta.

Elképedve meredtem rá. Egy hang sem jött ki a torkomból.

— Ú... úgy! — egyenesedett ki. — Hát így vagyunk... azt hitted, nem hallottam! Ezt megkeserülöd... ilyet még nem mondtak nekem. Ezért fizetni fogsz... vagy te, vagy én...

Valamit dadogni akartam, de Lujza néni most már fuldokolva visított.

— Egy szót se... majd az apádnak... majd előtte... vagy te, vagy én...

És otthagyva a konyhát, szobájába rohant. Mint utóbb kiderült, azonnal felöltözött, ünneplő fekete ruháját vette fel, úgy várta apámat.

Én is a szobámba húzódtam vissza, csodálkozva és megrettenve. Sejtelmem se volt róla, mivel vádolnak, de homályosan éreztem, hogy Lujza néni a maga szempontjából sorsdöntő ütközetre szánta el magát.

Teljes ártatlanságomban s jóhiszeműségemben még azt is lehetségesnek tartottam, hogy csakugyan hallani vélt valamit, hallucinált, talán azt a gyalázó vagy becsmérlő szót, amit feltételezett, hogy magamban gondoltam vele kapcsolatban — de hogy mí lehet az, most már csak apám megérkezésekor tudhattam meg.

Természetesen meg voltam győződve róla, hogy apám rögtön tisztában lesz a helyzettel, mihelyt felvilágosítom. De azért ott motoszkált bennem valami furcsa borzongás, egy ismeretlen erőtől való félelem, ami túl van egyszerű számításaimon.

A csendes és ismerős kulcszörgésre ösztönszerűen nem mentem ki az előszobába, állva maradtam a sötét szoba közepén. Hallottam, ahogy Lujza néni kimegy apám elé, s ünnepélyes és színpadiasan fojtott hangon azonnal beszélni kezd, mihelyt apám betette maga mögött az ajtót. Ki is vettem egyes szavakat: „azonnal intézkedni kell...", „ez nem afféle gyermekes csíny", „kénytelen volnék tüstént itthagyni a házat...", „példás büntetéshez ragaszkodom".

Apám hangját nem hallottam, egy perc múlva együtt jöttek be, apám felgyújtotta a villanyt.

Feltűnt, hogy nem néz rám, szórakozottan és fáradtan járatja körül a tekintetét.

— Hát hogy volt az? — kérdezte aztán halkan. Különben is soha nem volt hozzánk indulatos szava.

Nem tudtam mit felelni, kérdően néztem Lujza nénire. Lujza a sértett királynő méltóságával nézett el a fejem fölött, s minden szót hangsúlyozva, nyújtott és éneklő hangon nyilatkoztatta ki a vádat.

— Kitettem a konyhából, mire ő az ajtó előtt felemelte az öklét, és azt mondta nekem: „te . . .”

És most kimondott egy szót, amit akkor hallottam először életemben, s amiről sok év múlva tudtam meg, hogy egyértelmű szinonimája egy bizonyos, csak nőkkel szemben alkalmazható, legsúlyosabban minősülő becsületsértésnek. Rögtön utána szeméhez emelte a zsebkendőjét.

Csak bámultam. Apám lesütötte a szemét, s nem is emelte fel többé, a továbbiak alatt nem láthatta az arcomat, s ami a legfájdalmasabban lepett meg, nem is akarta látni.

— Igaz ez? — kérdezte pillanatnyi szünet után.

— Nem igaz — mondtam tompán, erély nélkül, mert zavarba hozott és kihozott fölényemből, hogy nem néz rám, s így nem tudok vele összemosolyogni az ostoba vád fölött.

Jó félpercig tartott a szünet.

Aztán apám, az én okos, jóságos és mindentudó, fejünkbe és szívünkbe látó apám elfordította fejét az ajtó felé, és vontatottan kimondta a váratlan ítéletet.

— Lujza néni nem hazudik nekem, ez egy újabb sértés. Súlyos büntetést fogsz kapni. Egyelőre . . .

Futó pillantást vetett Lujzára.

— Egyelőre itt maradsz a szobádban, egyedül és . . .

Megint Lujzára nézett, aki gyorsan bólintott.

— És természetesen nem kapsz vacsorát.

Mindketten kimentek a szobából.

Bár az nem volt kimondva az ítéletben, azonnal a kapcsolóhoz léptem, és újra eloltottam a lámpát. Az ajtóval szemben nagy állótükör volt, s nem tudom, miért nem akartam meglátni benne az arcomat.

A sötét szoba közepén állva hallgattam és hallgatóztam végig, ahogy odaát, az ebédlőben terítenek: tányér és étszer csörgött, a szakácsné dicsekedve hozta az ételt, de rögtön elhallgatott, úgy látszik, valaki leintette. Csendben folyt le a vacsora, csak a merítőkanál cuppogott és loccsant. Élénken láttam a lecsó aranypiros levét, az úszkáló kolbászkarikákat, a sárga, ruganyos-kemény galuskán sustorgó csípős juhtúrókupacokat.

Mégsem voltam éhes. Dühösen, fogcsikorgató szégyennel szo-

rítottam össze torkomat, hogy a könnyek le ne folyjanak rajta. Mikor a vacsorát kihordták, az ablakhoz mentem, kinyitottam, és kihajoltam a hűvös kora tavaszi éjszakába.

Furcsa bágyadtság volt ez.

Nem tudtam összefüggően gondolkozni, képek és ismeretlen érzések száguldoztak bennem.

Képtelen voltam elhinni, hogy apám hitelt adott, velem szemben, egy durva lelkű, lélekben s értelemben mélyen alattunk álló nembernek. De hát akkor . . .

Akkor hát van valami, amiről nem tudok még, egy fenyegető és alacsony és rosszindulatú hatalom a felnőttek világában, amivel szemben tehetetlenül hallgat el a tiszta és nemes igazság s a férfibátorság legszentebb felháborodása, amivel Szigfrid és Héraklész rontott egykor a sárkány aljas, tüzet nyáladzó, tekergő hét fejére . . . És eszembe jutott apám lesütött szeme.

De mi lehet ez a sárkány?

Nehezen lélegzettem.

Ám legyen akármi, ám reszkessenek tőle a legerősebbek, én nem fogok félni, ha felnövök, nem fogok félni, akkor se, ha az elsőnek kell lennem, aki szembeszáll vele ezen a világon. Mert mindent fel lehet áldozni a bálványnak, aki a szépség és bűvölet álarcát viseli, csak az igazságot nem, csak a haragot, az égbekiáltó elszörnyedést és méltánytalanságot nem, amit az ártatlanon elkövetett igazságtalanság vált ki, amivel az ártatlanon elkövetett igazságtalanság forralja fel agyunkban a vért, reszkettet meg minden porcikánkat, lihegteti kalapáló szívünket.

Igazságtalanság! Igazságtalanság!

Nem voltam magamnál.

Különben honnan kerültek volna elő, lopakodva, a csendes Kálvária téren, ahová ablakunk nyílott, honnan bukkantak volna fel, mintha a sikátorok mögül csúsznának és suhannának, vagy a csatornából emelkednének ki, lucskosan és szennyesen, ezek az ijesztő arcok, ez az egyre sokasodó tömeg, ez a halkan növekvő mormogás, ez a zúgó, és zúgolódó gyávaság, mely véres bátorságra kap, tulajdon hangjától és fenyegető sokaságától? Honnan emelkedtek volna a feldöntött kövek fölé, honnan nyüzsögtek volna egyre sűrűbben, hogy feltelepedjenek a Szent Stáció kupoláira, s onnan lobogtassák rongyaikat, fenyegetve és rémesen, honnan, ha nem megkavart képzeletéből vagy Carlyle forradalmi látomásaiból (akkoriban olvastam éppen), amivel benépesült ez a képzelet?

Forradalom! Forradalom!

A Kálvária felé nyüzsög, ordít és hullámzik.

Vér és halál — vér és halál! Nem lehet kibírni tovább, az igazságtalanság az égig ért, szakadjon ketté a szennyes kárpit... utánam, rongyos csőcselék, aljas csőcselék, szent és isteni csőcselék, ki bosszút állasz az igazságtalanságért, amit ama Némber öntött e világra, a Némber, Undokságának Edényével, kiről János *Jelenés*-e szól, a *Jelenés*, melynek furcsa szavait, íme, érteni kezdi felzaklatott gyermekszívem.

A többire nem emlékszem, a kép ott folytatódik, hogy reggel van, fekszem az ágyban, apám az ágy szélén ül.

Bágyadtan pislogok, s tátott szájjal meredek kezeimre: tele vannak vörös folttal, a mellem is, nyitott, izzadt ingem alatt.

— Mi történt? — kérdem, csodálkozva, milyen vékony és fáradt a hangom.

Apám erősen fogja a kezem. Lehajol arcom fölé.

— Beteg vagy, fiam. Nagy lázat kaptál éjszaka.

— Mi bajom?

— Vörheny. Skarlátnak is hívják. Már itt volt az orvos. Beszélt is veled, de elfelejtetted.

Erőlködve gondolkodom.

— Nagy betegség ez?

— Súlyos betegség.

— Halálos is lehet?

— Halálos is lehet. De te fel fogsz gyógyulni belőle.

Forró boldogság, valami nagy, meleg béke önt el. Megszorítom apám kezét. Az én okos, erős, nyugodt apám, aki íme, úgy beszél velem, mint ahogy elvártam tőle: két bátor férfi, akik nem félnek a haláltól.

— Nem félek, apa... És nem haragszom Lujza nénire, aki miatt beteggé lettem...

Apám elmosolyodik.

— Lujza néni?... Vagy úgy... a tegnap esti büntetés... De hiszen nem attól lettél beteg... a vörhenyt fertőzés útján kapjuk meg, jó két héttel a kitörése előtt... két hétig lappang a szervezetben... ezt úgy hívják: inkubáció. Csak most tört ki rajtad.

Hallgatok és tűnődöm.

Apámnak minden tanítása holtbiztos igazság — és mégis, még sok évig azután, s ha tudásom és műveltségem cenzúrája elernyed, talán még ma is tudják szívem és idegeim, hogy a vörheny

nevű betegséget, amitől azon az éjszakán vörösen láttam lázas látomásaim, az első, önmagunkon tapasztalt igazságtalanság idézi elő, mint valami fertőzés, ami ellen még nem vagyunk beoltva.

Hat hétig voltam beteg, mikor elhagytam az ágyat, megtudtam, hogy Lujza néni már nincs nálunk alkalmazásban.

Mariska az anyjánál

A Mariska, akiről itt szó van, az én nagyanyám.

Harminc álló esztendeje már, hogy nem látta az anyját Mariska. Pedig vasúton nincs messze a szülővárosa, ahol Májkó — így hívjuk mi a dédanyánkat — lakik. Csakhogy kétféle vonaton kell menni, és egyszer háromnegyed óráig kocsin, hogy odaérjen az ember, s ez okból Mariska — sokszor emlegette mentegetőzve — nem ment el annyi idő óta. Holott igazában jó leány. Névnapokon el nem feledte:

— Ejnye, holnap van édesanyám névnapja; majd gratulálok neki. Szegény, mit csinálhat?!...

De az esztendő egyéb részeiben ritkán esett szó Májkóról. Néha hírek jöttek, hogy kívánja a bort és mindennemű szeszt, sőt a rumot is kiszörpöli, ha a kezébe kerül! Ilyenkor Mariska hevesen tiltakozott:

— Az nem lehet, az én édesanyám sohase szerette a bort, soha, mióta az eszemet tudom. Mikor megesküdtem boldogult férjemmel, Pintérrel, akkor is csak nehezen ivott ki egy fél pohár bort, amikor koccintani kellett. Nekem beszélhetnek, nem igaz. Különben is majd én elmegyek, és utánanézek.

Hiába magyaráztam, hogy aki kilencvenöt éves, hát kívánhatja a bort, és joggal, mert a szíve immár fáradt, lassúdik — Mariska idegesen közbevágott:

— Öreg, de egészséges; nézz meg engem, hetvenéves vagyok. Van valami bajom? Köll nekem bor? Megiszom az én kis kávém reggel, délután, és mást ugyan nem is iszok én egész nap.

Ami az elutazást illeti, semmi se lett belőle. Az unokáknak gyermekeik születtek, és Mariska nagyanyám egy nyáron dédanyává lépett elő. Mint dédanya ápolta sorra a gyermekágyas asszonyokat.

Ezen a nyáron már magam is kíváncsi lettem Májkóra, és fáradozásaimnak vége az lett, hogy elment ez a levél:

Kedves mama, én, ha időm engedi, jövő héten elmegyek. Itthon mindenki egészséges. Margitéknál fiú lett. Tiszteltetí és csókolja szerető leánya, özv. Pintér Gyuláné, Donner Mariska. Ha a jövő héten nem is megyek, de azután bizonyosan.

És megérkeztünk egy sárgaszínű, kissé már fázós augusztusi napon. Mikor beléptünk a Májkó szobájába, mindjárt megcsapott az a finom, sajátos szag, amelyet csak igen öreg asszonyok szobáiban tapasztalhatunk, s amelyben a ménta illatától kezdve régi levelek porzójának, jól kivasalt és bizonyára megsárgult öreg fehérneműnek, apró kincses ládikáknak, tömjénnek és muskátlinak édesen elvegyülő illatát érezni. A mama egy óriási bőrkarosszékben ült az ablak mellett, és a vakok méla arcával bámult maga elé. Finom, halványsárga arcán fehér ragyogó fénysávot vont az ablakon özönlő fény. Fekete ruha volt rajta, és fekete főkötő takarta ezüstszín haját. Megriadt, amikor Mariska nagy zajjal berontott, és megcsókolta mind a két kezét s mind a két arcát:

— Ejnye, Mariska, Mariska, hát nem tudod, hogy szegény öreg édesanyád beteges. Így megijeszteni az embert. (Mosolygott a mama.) Nem járja ez, Mariska. De nehogy nekem szét hajigáld a holmidat. Majd Katalin megmutatja, hová tégy mindent.

Ez a Katalin egy húszéves leány volt. A mama sohase tartott öreg nőt. Ki nem állhatta őket.

— Fösvények, és nem tisztelik a kort!

Fiatal lányokat fogadott, akiket meghallgatott előbb — jól tudnak-e olvasni? Gyakran kapott leveleket unokáitól (a gyerekeitől alig), és így alaposan tájékozva volt a családi dolgokról. Az utóbbi időben hamar felejtett. Ilyenkor efféle beszélgetések estek:

— Te, Katalin, most nem tudom, hány gyerek is van Lujzáéknál?

— Öt van, ténsasszony.

— Ne mondd, alig mintha egy hónapja lenne, hogy három volt.

— Én már egy éve vagyok itt, de akkor négy volt, amikor gyöttem.

— Igazad van, Katalin, gyere ide, megcsókollak.

És megcsókolta a pirosképtű, jókedvű parasztlányt. Nála nem bírta ki, aki nem szerette őt. Sokszor éjjel ébredt föl, és sétálni

akart menni az utcára. Ilyenkor Katalin szó nélkül felöltöztette, és lassan topogva sétáltak egy órát a csillagos nyári éjszakában.

Katalin elhelyezte holminkat. Azután két zsámolyra odaültünk a Májkó lábaihoz. A kezeinket a kezébe vette. Énvelem hamar végzett:

— Doktornak készülsz, és írsz az újságba? Hát csak legyél jó doktor. Az a legszebb.

Azután elkezdték a család és a város dolgait. Amit mások harmincéves levelezésekkel intéznek el apránként, ők keresztülfutották aznap — estig.

... Hogy a Mariska volt barátnője, az Irma, háromszor ment férjhez, és azután rákban halt meg tavaly ... hogy a Mariska legkisebb leánya, a Margit, akkor halt meg — épp öt esztendeje volt egy hete —, amikor Pistikét megszülte ... és hogy az orvosok voltak a hibásak ...

A mama ezt nem hitte el, mert betegnek tudta magát — komolyan hitte, hogy szervi baja van —, és nem akart rosszat mondani az orvosokra.

— Nem, fiam, annak oka volt az ura, meg — ne haragudj, Mariskám — te! Érted?

Mariska egy szót se szólt, mert tényleg része volt benne, hogy az orvost csak későn hítták. De mit tehet ő róla. Életében nála orvos nem volt.

— Bizony énhozzám orvos még nem nyúlt életemben, és itt vagyok ni, semmi bajom.

A mama nem hagyta annyiban:

— De hiszen lettél volna csak beteg!

Nemsokára Katalin jelentette, hogy asztalon van a leves. Berántott csirkeleves volt, s Mariska, mi tagadás, mohón szürcsölte, talán azért, mert az utazásban kifáradt. A mama finom arca idegesen összeráncolódott:

— De Mariska, hogy eszel? Gyerekkorod óta nem szoktál le róla, és milyen gyorsan kanalazol. Nem szép a mohóság!

Mariska elpirult, és lassabban evett. A következő tál ételre sokat kellett várni, és Mariskát a konyhába küldték:

— Ejnye, fiam, nézz utána csak. Ha nem lennék vak, magam néznék utána, mit bajmolódik az a Katalin oly soká avval a nyavalyás csirkepecsenyével.

Mariska mindent elintézett, de a mama nem volt megelégedve, mert a szárnyas földarabolása szabálytalanul történt.

— Én így szoktam, mama — mentegetőzött Mariska.

— Te így szoktad, azt mondod, de én egészen másképpen ta-

nítottalak; hát amire anyád tanít, az semmi. Ezt nem vártam tőled, Mariska.

Ebéd után megint folytatták a beszélgetést. A mama ekkor végigsimogatta Mariska arcát, és így szólt:

— Mit veszek észre, Mariska. Neked bajuszod van. Micsoda dolog ez egy nőnél. Hiszen csak hetvenéves vagy. Nem mondanám, ha olyan idős lennél, mint én, de nálad. Ilyet! Mindig fiús természetű voltál, azokkal jobban szerettél játszani, mint babaruhát varrni. Férjhez alig is tudtalak adni, mert olyan voltál mindig, mint egy kis csikó. Most meg szőrök nyőlnek az orrod alatt és az álladon. A hajad meg fogy. Nem jól van ez, Mariska. Nézd meg az én képemet, van-e rajta egy szál olyan? Nézd meg a hajamat. Fehér. De megvan mind. És ha nincs is, nem baj, mert én már kilencvenöt éves vagyok.

Az öregasszony itt kifogyott a mondanivalóból, de mert Mariska szégyenkezve hallgatott, hát nem beszéltek többet erről a kellemetlen ügyről. Szóba kerültek azután az unokák. Legtöbb rosszul házasodott, és szegény emberekhez mentek férjhez. Majd a dédunokák következtek. Akik közül egyik két éve tett érettségit, és valahol Pesten már gyereke is van. A mama elmondta azután, de lehetőleg titokban, hogy ő játszik az osztálysorsjátékon, és egyszer visszanyerte már a sorsjegy árát. Mariska, akinek még ennyire se ütött be a dolog, kijelentette:

— Svindli az egész!

Lassanként beesteledett. Katalin behozta a zöldernyős lámpát, és Mariska, aki eddig nem érzékenyedett, most egyszerre elkezdett sírni. De csak rövid ideig, és szégyellte is a dolgot a mama előtt.

Lassan vallotta csak be, hogy miért sírt.

— Hát csak eszembe jutott... hogy ez a zöld lámpa volt nálunk, még kislány koromban is. És az esküvőmön ott égett a szekrény tetején.

— Dehogy volt ez a lámpa — mondta nevetve a mama —, hiszen azt most két éve törte el Erzsi. Eltörte az ernyőjét. Arra se emlékszel, Mariska, hogy az az ernyő jóval cifrább volt?

Vacsora után sokáig hallgattunk, Katalin is, amikor elmosogatott, bejött, akarta hallgatni, amit beszélünk. Végre Mariskának eszébe jutott valami. Levette a gitárt, és elkezdte inkább csak mondani, mint énekelni:

Földiekkel játszó
Égi tünemény.

De mivel rosszul csinálta, a mama félbeszakította. Mariska hiába próbálta. Újra nem ment. A mamának kellett megmutatni. És cérnavékony hangon, kezében a zümmögő gitárral, énekelte a vak öregasszony:

Földiekkel játszó
Égi tünemény.
Istenségnek látszó
Csalfa, vak remény . . .

Majd együtt daloltak, és Mariska újra megtanulta, mint egykor, hatvan esztendő előtt, ugyanazon a helyen.

A nótával azután elálmosodtak mind a ketten, aludni mentek. Mariska csak a kanapén kapott ágyat. A mama kacagva mondta: — jól áthallottam az ajtón:

— Fiatal vagy, alhatsz még kanapén!

És nevettek sokáig. Majd megcsókolták egymást. Mariska elfújta a lámpát, és ágyba bújtak.

Tíz perc múlva már csak két egymást követő gyenge horkolás hallatszott a szobából.

Péter levele

Igen tisztelt nagyságos asszonyom!

Köszönöm vigasztaló sorait. Mellőztetésem az előléptetésnél nem lepett meg. Különben is, valahányszor az élet komiszul — bocsánat a nyers kifejezésért —, komiszul elveri rajtam a port, mindannyiszor egy történettel vigasztalom és sajnálom magam. Ennek a történetnek mint kisfiú, főszereplője én vagyok. Hallgasson meg. Sajnáljon, és sajnálása, amelyet előre is nyugtázok, ismét vigasztalást fog számomra jelenteni.

Első gimnazista koromban karácsonykor kaptam egy bicskát. Nem mondom, hogy zsebkés, s ön meg fog ezért nekem bocsátani, mert a nevén óhajtom nevezni a remek szerszámot. A bicskát, amelyet zsebünkben hordhatunk, onnan tetszés szerint bármikor kivehetjük. Használhatjuk az éles, gyönyörűen csillogó pengéit, faraghatunk véle kisebb fakérget, krétát, ceruzát, végre pedig étkezéseinknél is alkalmazhatjuk.

Őszintén megvallom, hogy fantáziámban a bicska kezdettől fogva nagy helyet foglalt el. Gyakran álmodtam bicskákkal. Álmomban beszéltem is róluk, de mindig csak bicskáról szólottam, holott francia gyakorlatokon a *le canif*-ot mindannyiszor illedelmesen tollkésnek szoktam fordítani, és egy bicska-afférban, amely a tanári kar elé került, a kihallgatásnál következetesen a zsebkés szót használtam. De nem is tudtam volna másképp cselekedni. Ha ezt a szót olvastam: *le canif*, mindig a tollkés szót láttam; nyomtatásban, amint ott állt a szótárban:

le canif = a tollkés.

Ellenben a bicska szóra elém tárult az öreg Steszadlek bácsi kirakata, amely tele volt bicskákkal. Csak bicskákkal. Volt ott kicsi és nagy bicska, hosszú és rövid, csontnyelű, ezüstcirádás, de gyenge tollammal nem is vállalkozhatom e csodabirodalom ecsetelésére.

Szóval, hogy történetem kerekét megindítsam: megkaptam az óhajtva óhajtott bicskát. Édesapám elvitt Steszadlek bácsihoz, és kiválasztottam azt, amelyik nekem legjobban tetszett. Nem részletezem, hogy milyen szent ígéretet tettem, hogy bicskával nem fogok házi bútorokat, pl.: a széket, a szekrényeket, a padlót stb. összefaragni, hogy vigyázok az ujjamra és a ruhámra, hanem röviden megemlítem, hogy az én gyöngyháznyelű, három élű, remek bicskámat hamarosan meguntam. Ugye, szomorú dolog, asszonyom? Mert hogy nem tudunk élni holmi kiábrándulások nélkül.

Az osztálytársaim közül egyik legjobb barátom volt Gyuri. Olyan Gyuri, amilyenek a Gyurik szoktak lenni: élénk, kövér és piros arcú fiú, akiket valamennyien irigyelünk egy kicsit, mert olyan pompásan ügyes fiúk. Nem okosak, ez távol áll tőlük, hanem élelmesek és ravaszok, anélkül, hogy maguk is tudnának erről. Nyílt arccal képesek hazudni, és sose csípi rajta őket senki. Ilyen Gyuri volt az én Gyurim is, amint mindjárt ki fog derülni.

Először Gyurinak mutattam meg a bicskámat. Nem vette a kezébe. Megnézte, megkérdezte, hogy mennyibe került, és azt mondta, hogy azért az árért szebbet is lehetett volna kapni!

Egy hétre rá történt, hogy Gyuri ceruzájának hegye óra közben eltört.

— Add ide csak, kérlek, a bicskádat — mondja nekem —, mindjárt visszaadom.

Odaadtam. Amikor az óra végén visszakaptam tőle, így szólt: jó bicska, de kár, hogy egészen életlen.

Becsületemre mondom, asszonyom, hogy a bicska éles volt, de én abban a pillanatban már meg voltam győződve, hogy a bicskám az élesség tekintetében az osztályban az utolsó bicskák között foglal helyet, és éppen ezért haladéktalanul meg kell élesíttetni.

— Élesíttesd meg Tóni bácsinál! — ajánlotta nekem Gyuri.

— De nincs ám pénzem!

— Nem baj, adok neked kölcsön.

Gondolkodás nélkül elfogadtam a nagylelkű ajánlatot, és elhatároztam, hogy a heti pénzemből, ama húsz krajcárokból, amelyeket vasárnap reggel szoktam kapni az édesapámtól, már hétfőn meg fogom fizetni az adósságomat Gyurinak.

Az adósságomat — képzelheti — nem fizethettem meg. Gyurival ti. szombaton duplexpartit rendeztünk a gimnáziumudvarban, s én a pedellus ablakát szerencsésen bevertem. Negyven krajcárba került a csináltatás, és Gyuritól kellett az összeget felvennem, hogy a pedellus kárát megtéríthessem, nehogy hozzá még feljelentsen, és a nyakamba sózzanak egy „osztályfőnökit", tekintve azon körülményt, hogy az intézeti udvarban egy igazgatói rendelet szerint „tornaórákon és óraközi szüneteken kívül tanulónak tartózkodni *szigorúan* tilos". — Az „engedetlen" tanulóifjak feljelentés esetén az osztályfőnöki megrovást nem egykönnyen kerülhették ki. És az osztályfőnöki megrovásról a szülőket bulletinben szokás értesíteni!...

Világos, hogy nem riadtam vissza a legmesszebb menő áldozatoktól sem, és Gyurinak, mikor zálogba a bicskámat kérte, haladéktalanul átnyújtottam. Mit is tehettem volna; azzal a mozdulattal — ó, asszonyom, mennyire látom magam! —, amely a könnyelmű, az ostoba szegény embert jellemzi, odaadtam gyönyörű bicskámat.

A bicska dolgáról senkinek sem szóltam, és a lelkiismeret csak este kínzott, amikor lefekvéskor kiszedtem a zsebemből a sok limlomot. Színes ceruzákat, órakerekeket, ceruzatokokat, noteszeket, amelyek egy kisfiúnak annyi szép és felejthetetlen mulatságot okoznak, mint semmi más az életben. Nos, ilyenkor fájt a szívem: hiányzott a bicska. Egyszer sírtam is, annyira bántott a dolog. De reggelre megint nem sokat törődtem vele.

Többször komolyan gondoltam rá, hogy a hetipénzből összespórolom a horribilis summát, és Gyuritól kiváltom a bicskát. Szó sem volt róla. Amikor a kezemben volt a pénz, cukrot vet-

tem, megosztottam Gyurival, de a bicskát nem mertem előhozni. Most már tudom, hogy attól féltem, hogy Gyuri ki fogja jelenteni, miszerint semmi közöm a bicskámhoz. Néhány hét múlva Gyuri hozta elő.

— Te, Péter, a bicskaügyet rendbe kell hozni. Én adtam neked negyven krajcárt. Te már két hónapja tartozol vele. Ha vesszük, a bicska árának a felét neked már odaadtam, mert ez a bicska, ahogy itt van, semmi esetre nem ér többet nyolcvan krajcárnál. A köszörűsünktől kérdeztem meg. Azt mondta, hogy hat hatosért bármikor hoz nekem egy ilyen bicskát. Most hallgass ide: itt van, még adok neked tizennégy krajcárt, meg odaadom az én bicskámat, és kvitt.

Ellentmondást nem tűrő, de természetes hangon mondta ezt Gyuri. Úgy mondta, hogy meg voltam győződve, hogy kitűnő üzletet csinálok. A bicskája szép volt. Ámbár talán kissé nagyon használt. Azután csütörtök volt, és ilyenkor tizennégy krajcár igen nagy pénz.

— Add ide — mondtam neki.

Este, amikor már csak három krajcárom maradt, csak este néztem meg a bicskát. És akkor láttam, hogy az egyik éle törött, továbbá a másik penge lötyög, és faragásra egyáltalán nem használható. Ekkor mód nélkül elkezdtem szomorkodni. Először éreztem, hogy csúnyán becsaptak.

Így jártam én már azóta néhány, sok bicskával, amelyeket az élettől ajándékba kaptam, s amelyeket könnyelműen elherdáltam. Így történt, asszonyom, hogy igen korán bele tudtam nyugodni, hogy vannak a világon Gyurkák és Péterek. És természetesnek találtam, hogy az életküzdelem az efféle bicskák körül, amelyeket a Péterek elvesztegetnek, s a Gyurkák lassan, ügyesen megszereznek.

... De ugye, megbocsát ezért a közönséges történetért. Az ön kegyeit nem akarom elvesztegetni, mint a többi sok bicskát.

Kezeit csókolja hű barátja

Péter.

Konstantin úrfi fiatalsága

Az én titkos nevem, jól jegyezd meg, gróf Kőváry Kelemen, de el ne feledd.

A lovacska horkantott, de még bólintott is, aztán szokása szerint kicsit megharapdálta térde alatt a lábát.

— A te titkos neveden pedig gondolkodni fogok — ígérte neki Konstantin úrfi nagyon elkomolyodva. — Vagy Dávid lesz a neved ezentúl, vagy Laura, ezt még nem tudom biztosan, de légy türelemmel.

S a lovacska újra horkantott, nyilván válaszképpen, de azért is, mert Konstantin igen finom fehér kenyeret tett az orra elé. Az ínyével nyúlt csak utána, s mondhatni, azt is igen óvatosan, nehogy nagy, sárga fogaival megsértse az adományozó vörös kis kezét. Mert Konstantin úrfinak keze vörös volt a hidegtől, ezt is állapítsuk meg hamarosan, mielőtt elkésnénk vele.

Állapítsuk meg tehát, hogy ő, aki némely nap titkos herceg és bíbornok, más napokon a württembergi király titkosan örökbe fogadott grófi fiaként szerepelt magánosságának udvara és udvaroncai előtt, így tehát: a kilincsek, portörlők, korlátok és e vaskorlátok néminemű cirádái előtt — hogy ő e milleneum utáni kemény télen minden fenségében is nagyon fázott gyenge kabátja miatt, s voltaképp kesztyűje se volt már. Pedig, ismétlem, kemény volt ám ez a tél. Mintha üvegből öntötték volna világát. Nem párás, de szikrázó és kristályos volt a fagy, akár az aggastyánok kérlelhetetlen szigora. (A nagybátyjára kellett gondolnia megint csak, az volt pontosan ilyen.)

S hogy lehet így lelkiismeretesen szolgálatokat teljesítenie?

Márpedig mégiscsak azt kellett bizony, igen. Minthogy el volt szegődve Mihály bácsinál a következő feltételekkel: — kap naponta húsz fillért, ez eddig rendben volna. Csakhogy ezért 1. alkonyati öttől fogva a bakon kellett ülnie, s mialatt Mihály bácsi leadja egyes üzletekben a szódavizet, egyrészt vigyáz, hogy el ne lopjanak egy kis szódavizes ládát a kocsiról, de még egy nagy üveget se, de még egy kicsit se, mert abból nagy baj támadhat

a városban, ha Mihály bácsiról kiderülne, hogy nem tökéletes ember. 2. A fehér lovacskának az a rossz szokása van, hogy néha megrázza a fejét, s akkor, akármi van is, elindul pokróccal a hátán, anélkül hogy megkérnék erre. Valahányszor tehát Mihály bácsi valamely fröccs mellett elidőzne valahol, nagyon kell rá vigyázni, hogy ne történhessen ilyesmi, mert akkor ugyancsak kételyek terjednének el a városban Mihály bácsi tökéletessége felől. 3. Délután négykor azt kell mondania a szódavíztöltő lányoknak, de úgy, hogy ne hallja meg a mester: — Kérem Mihály bácsinak a kommenciót. Egyszerű dolog ez. Ez négy nagy üveg szódavíz — pillanatok alatt meg van töltve, senki sem látja, mindenki tudja, hogy ez nem jár Mihály bácsinak, és mégis mindenki úgy tesz, mintha járna. Viszont ebből jöttek ki a fröccscsök — körülbelül ennyi volt a feladata itt, illetve még azt is fel kellett jegyeznie, hogy melyik üzletes mit adott vissza, hány üveget, mennyivel maradt hoppon — mindezt szép latin, nyomtatott betűkkel, minthogy Mihály bácsi írni nem tudott ugyan, de olvasni viszont kitűnően. Ennyi becsületbeli munkáért járt a húsz fillér fizetés.

— Ezenfelül pedig maga meg árva is, még nyápic is, jót fog tenni magának az a kis friss levegő — biztatta Mihály bácsi. — Hány éves maga, úrfi? — jutott eszébe a kérdés.

— Kilenc — felelte a szerződés megkötésekor Konstantin.

— Úgy, úgy? — tűnődött el Mihály bácsi, s úgy tett, mintha nem hinné. Nyilván akkor jutott csak eszébe, hogy hát hogy is lehet ez? Hogy neki ilyen fiatal emberke a barátja. Majd újból észbekapott: — A maga nagybátyja komoly ember volt ám — folytatta, s tisztelete jeléül meg is vakarta kicsit az orrát.

Vagyis hát ezúton derült ki és világosodott fel a dolog, hogy voltaképp miért is tisztelte őt annyira — mert hisz nyilván ezért nevezte őt úrfinak is mindétig és minden erejével, minthogy Konstantin nagybátyjánál, a túlontúl komoly embernél volt ő kocsis valamikor. De nem is szólt őhozzá soha másképp — jegyezzük fel, csakis úgy, hogy: úrfi meg úrfi.

— Úrfi, írja fel azonnal. Nyolccal maradt adós ez a bitang. Mehetünk tovább. — Várjál még, ne ugrálj annyit, olyan fiatal vagy? — kiáltott rá ugyanakkor a lovacskára is. De micsoda más hangokon igazán. Azokban már nem volt egy szemernyi tisztelet se többé.

Pedig jó lovacska volt ez, bizony, hogy az volt. Erre Konstantin meg mert volna esküdni akárki előtt is. Tiszta fehér volt s már ezáltal is gyönyörű fiatal szemeinek. Igaz, kicsit öregecske

már, remegő inakkal, de azért sohase szeszélyes, s micsoda szelíd és aranyos volt igazán, rendkívül komoly, aranyló barna szemeivel. Úgy tudott ránézni az emberre, mintha azt akarná mondani vele: — én, látod, így vagyok evvel. Vagy azt: — nem könnyű ám ez az élet, no de mit csináljunk? — És ezt nem szerette Mihály bácsi? vagy legalábbis nem eléggé? mert Konstantin úgy vette észre bizony. És miért? Kicsiségekért. Ilyenekért: hogy mihelyt meghallotta Mihály bácsi lépteit, nem várta meg, amíg felül a bakra, rögtön elindult. — Állj meg, az anyádat — hogy mért nem rúgja farba ezt a marhát? — kiáltott rá ilyenkor még Konstantin úrfira is. De volt vele más baja is. Nem elég, hogy a lovacska olyan okos volt, hogy hajtani se kellett, mert ő maga állt meg minden vevőnél, a fűszereseknél . . . — ezt nem méltányolta benne Mihály, a tökéletes ember. Nem, nem, erre ő egy dicsérő szót sem vesztegetett. De hogy olyanoknál is még mindig megállt, akik már lemondták az előfizetést, ezen nem győzött eleget csodálkozni és mérgelődni magában.

— Hát nem marha vagy? — beszélt hozzá ilyenkor hosszasan a bakról. — Hogy megállsz ilyen undok marha előtt, akit megvetek? És hiába mondom neked, hogy lemondta már az előfizetést. Nesze neked ezért.

És belevágott a füle közé az ostorával. Konstantin ilyenkor felszisszent a fájdalomtól. S mit tagadjuk? Lassanként meg is gyűlölte ezért magában Mihály bácsit, hogy ilyen igazságtalan. Pedig azelőtt még szerette is valamelyest.

Az utolsó napon pedig ez történt:

— Ma szájon vágott engem az iskola előtt egy idegen iskolás — beszélte Konstantin a lovacskának — és minden ok nélkül. De nehogy elfelejtsd: minden ok nélkül. Ez egy vágottszájú, csúnya fiú, ha nagy leszek és erős, leszúrom őt. El ne felejtsd.

S minthogy a lovacska nem akart ma bólogatni, ő maga bólogatott ehhez. A lovacska ma rosszkedvű volt, mintha érezte volna, mi fog történni vele a holnapi napon.

— És anyám is ma nagyon goromba volt — próbálkozott Konstantin újra, de a lovacska erre se felelt. Nem harapdálta a térde alatt a szemölcsét, nem horkantott, de nem is bandzsított ravaszul — úgy nézett Konstantinra, mintha nem is ismerné. Az egyik fülét kicsit oldalt lógatta, mint a szamarak, búsan és elzüllve s oly rendetlenül igazán, s a tekintete is oly zavaros

volt, mintha azt akarná kifejezni vele: — nem törődöm én már semmivel.

— Éhes vagy? — kérdezte Konstantin, s a zsebeiben kotorászott. Hátha van még benne valami cukor.

— Fogja le, megyünk tovább — kiáltott oda kettőjüknek Mihály. — És a fene is egyen meg téged — tette még hozzá külön a lovacska számára. A lovacska erre kicsit felemelte fejét s oldalt nézett — úgy látszik, oly különös volt neki ez a hang. De csakugyan az is volt, ez egy új hang volt — Konstantin tehát még jobban elszomorodott.

Egyszóval az a furcsaság állt aznap elő, hogy mind a hárman igen szomorúak voltak. A lovacska szemmel láthatóan nem szívesen húzott aznap, sokat remegtek a lábacskái általában, s Konstantinnak úgy tetszett, hogy sokat jár mostanában a halálon az esze, Mihály viszont duhaj vadságokba rejtette bele rosszkedvét, sokat csattogtatta ostorát a lovacska feje felett — igaz viszont, hogy nem csapott rá aznap egyszer sem.

— Majd eladunk téged, csak sokat szemtelenkedj — fenyegette meg ostorának suhogtatása közben. — Ez egy haszontalan ló — magyarázta külön még Konstantinnak is.

— Mért olyan haszontalan? — kérdezte csendesen a fiú.

— Mert önfejű és meg van habarodva, mert kényeskedik és még húzni sem akar — felelte Mihály.

— Talán egy kicsit öreg is már — vélte Konstantin szomorúan. És nem is képzelte, mi károkat okozhat evvel a szóval.

— Hát akkor azért kiállhatatlan — felelte Mihály.

— És igazán el akarják adni? — kérdezte megint, s a hangja megremegett.

Mihály bácsi pedig ránézett akkor, s mintha mondani akart volna valamit, de aztán, mintha meggondolta volna magát.

— Még nem adjuk el — döntött e kérdésben ridegen. Ez szombaton este történt.

— Becsaptak tehát — gondolta magában. Ezt abban a pillanatban tudta, mikor hétfőn délután meglátta posztján, az Erzsébet királyné úti gyár előtt az új fekete lovat.

— Eladták? — kérdezte Mihály bácsitól.

— El hát — felelte az öreg mérgesen.

— Ó, miért tették? — akart volna felkiáltani szíve fájdalmában, de annyira már ismerte az életet, hogy ezt ne tegye. — Nincs kihez fordulnom — gondolta magában, s gazdag nagy-

bátyja jutott eszébe megint. Hogy ott is hiába kezdett el esdekelni a szemével... (Hatéves volt akkor, mikor édesapja halálosan kezdett el hörögni az ágyán. S a nagybácsi hallgatott.)

— Még várok egy kicsit — döntött végül is. S csakugyan nem szólt semmit, csak épp a szeme tüzelt száraz, keserű tűzzel. Talán még gyűlölet is volt benne kifejezve.

— Hallgatni — adta meg magának a parancsot, s felszállott a bakra. Különböző tervek száguldottak a fejében, mialatt az új fekete remek irammal repítette őket a fekete kerület zeg-zugos utcáin, s minden habozás nélkül. Egyszóval: nem volt ez habozó lélek, mint a másik, a kicsi, a fehér, az a szegény. S ő gyűlölte ezt is, az iramot, mint mindent a világon, s egyre keserűbb lett.

— Látja, hogy húz ez? Nem olyan ez, mint valami táltos? — kérdezte Mihály bácsi, néminemű erőltetett diadallal.

Konstantin semmit se felelt, s mondom, főként azért nem, mert mindenféle tervek jártak a fejében. Hogy mialatt Mihály bácsi bemegy a fröccsökre, azalatt ő nekihajtja az új feketét a villamos elé. — De hátha engem is lever a bakról? — gondolta magában. S megborzongott a haláltól.

— Elhajtja a feketét, és eladja a Teleki téren. — Csakhogy akkor gyanakodni fognak, minthogy ő még túlságosan fiatal ehhez.

— Elhajtom és felfordíttatom vele a kocsit — jutott eszébe a mentő gondolat, s ez látszott a legegyszerűbbnek kivitelében. Egyszerűnek látszott a dolog. Mert hányszor akart már ez a kocsi felfordulni magától is! S mi volna, ha ő kalapácsot hozna holnap reggel, s kiverné a kocsi egyik oldalán a kerekek tengelyszögeit... s a járda szélére mindjárt neki is vezetné a feketét...

És törjön is össze minden benne, az összes szódásüvegek s a rúd is törjön el, s hasítsa fel mindjárt ennek a feketének a hasát.

Mondom, gyűlölettel szemlélte az új állatot. Pedig szép fényes volt a szőre, szó sincs róla. — Fiatal is, meg zabon is hizlalták — jutott eszébe újonnan szerzett szakértelme e dologról. Még látni se szerette, nem is igen nézett rá. De aztán, az egyik stációnál hirtelen elszánta magát, s odament hozzá.

— A fene egyen meg téged — súgta feléje.

Az új ló erre felkapta busa fejét, s mintha nagyon meg volna sértődve, olyan izzó szemmel bámulta meg Konstantin úrfi furcsa kalapját. De még meg is szagolgatta kicsit.

— Ejnye no. Csak nem akarsz tán megharapni, te ördög? — kérdezte tőle csupa gyűlölettel. — Ne félj, majd felhasítom én a te hasadat — mondta neki.

Amire a ló előre nyújtotta kicsit az orrát.

— Meg akarsz igazán harapni? — s odanyújtotta neki a kezét. — No, harapd csak meg — parancsolt rá. — Majd meglátod, mi a vége.

Amire a ló csakugyan két ajka közé vette az egyik ujját, s elkezdett gyengéden, igen barátságosan játszani vele. No de oly barátságosan igazán, mintha csokoládé-íze volna az ujjának. — Te talán még szopós is vagy? — kérdezte tőle Konstantin, kicsit megenyhülve, de meg is rettenve valamelyest. Minthogy ott érezte rettenetes erős fogait az ujja mellett.

— Hogy is hívnak téged? — kérdezte csendesen. A ló erre megrázta kicsit a sörényét, s utána rettenetes szomorúan nézte meg Konstantin úrfi orra hegyét, mintha azt akarná mondani neki: sajnos, nem tudok én beszélni, uram.

— Te úrnak nézel engem? — kérdezte erre Konstantin, s egy nagyot sóhajtott bizalmasa, a fehér lovacska után. Hol lehet most az a szegény? Egyszóval nagy zavarban volt éppen a lelke, minthogy sehogy se tudta kitalálni, kire kéne most haragudni? S hogy általában is kire kéne? S ez a legrosszabb.

Hogy például mért is oly fekete mindig és mindenütt ez a hétkerület, kivéve a fényes körutakat? S hogy miért kell ennek a szigorú, jó kis mamának, az övének ebben a kerületben oly sokat vergődnie a szegénynek, annyira, hogy már egész csúnya lett — olyan csúnya igazán, hogy ő, Konstantin már nem is szereti úgy, mint azelőtt, mert mi csűrés-csavarás, a szép mamákat szerette ő minden idejében, az olyanokat, akik így szólnak fiaikhoz: — gyertek fiaim vacsorázni. — Viszont mi is az a vacsora? — itt is álljunk meg egy kicsit. Minthogy ő, Konstantin, akármilyen titkos herceg volt is, legyünk őszinték, mindenkor nagyon csodálkozott ezen a szón, sehogy se tudván felfogni az értelmét — úgy határozott végül is tehát, hogy nyilván ez is valami szertartás — a kivilágított ablakok urai nyilván este is leülnek valami napfényes asztalok köré valahányan. — Hogy-hogy leülnek? Itt is álljunk meg egy szóra talán. Ő ugyanis állva szokott még ebédelni is holmi tereken, mert a padokra leülni mindenféle csavargók mellé nem akart. És így tovább.

Az édesanyja továbbá azt is mondja, hogy a gazdag nagybácsi lop és rabol. Nos, akkor mért nem teszik ők is? És miért feleli erre ez a szigorú kis mama, hogy tisztességes legyen az ember? Mért is legyen annyira tisztességes, mikor még a derék Agricola is kiirtotta a szegény Calcagus caledoniai népét s elvette vagyonukat?

— Kire kéne tehát haragudni? — Akkor még nem tudta persze, hogy kire kéne.

— Te nem tehetsz semmiről, de én azért haragszom rád, én mindenkire haragszom — döntött végül is. — Én nem vagyok úr, de biztosan az leszek — mondta neki. — Én csak most vagyok szegény, mert elvarázsoltak engem — akarta volna folytatni, de könny szökött a szemébe, mert minek is itt a beszéd? Ez az új ló neki nem barátja, hogy is érthetné meg tehát? S a másik? Hol a másik? Hol is találhatná meg az ég alatt?

Hirtelen ötlete támadt. Hátha elszegődne az új gazdájához? No, de ki az új gazdája?

— Kinek adták el a fehéret? — kérdezte Mihály bácsitól, mihelyt az kilépett a kocsmájából. Mihály bácsi felszegte a fejét, s szemmel láthatóan nem mindjárt akart felelni neki. De aztán megint csak változás állt benne is elő.

S mi ma bámuljuk ezt a kölyköt, ezt a Konstantint, hogy ezeket a változásokat azonnal észrevette, de sőt ezeknek minden árnyalatát is. Úgy látjuk, eszes fiúcska lehetett.

Mihály részben meg is volt sértve, mert nem volt ilyen erőteljes és követelő hangokhoz szokva fiatal barátja részéről, no de más okai is voltak, hogy ne feleljen. Mert, úgy látszik, ő is sajnálta kicsit a fehéret, ezt szemmel láthatóan elárulta, s minden acsarkodása ellenére is, már kora délután, a gyár előtt. Mert így fejezte ki magát egész hirtelenül:

— No lám, ugye mondtam én neki. De mért volt olyan haszontalan, és mért volt olyan öreg? — És még rá is csapott mérgében a feketére.

S most, úgy látszik, bánatában fel is öntött a garatra kicsit.

— Nézze, milyen jó ez az új ló — mondta megint csak ujjongva Konstantinnak. — Csakhogy ez se volt igazi ujjongás, ezt is érezte a fiú. — Nézze, milyen fényes a szőre, nézze meg a lábát. Ugye, ez nem hóka-kese, hogy nem kecskés a járása.

— El van keseredve, tehát kínozni akar — gondolta magában Konstantin. — És kinek adták el a fehéret? — kérdezte ridegen.

— Kinek? kinek? Hát kinek adtuk volna el? Kell az ilyen öreg dög valakinek? — És nagyokat röhögött.

— Indulunk, te büdös! — kiáltott rá vadul a feketére, hogy hozzászoktassa a hangjához.

— Megölték? — kérdezte csendesen a fiú.

— Eladtuk — röhögött még mindig ez a Mihály. És csapta lábai köré a pokrócot. — Indulunk, te gyalázatos állat — kiáltotta megint.

— De hát kinek adták el, azt kérdezem én.

— Kinek? kinek? hát a sintérnek. — S ördögien nézett a fiúra. — No, most, most mi lesz? — nyilván ezt gondolta magában. Csakhogy semmi se történt.

Csak épp hogy lehajtotta fejét, s azonnal határozott e dologban. A Miksa főhercegről elnevezett utcában álltak éppen, s ő azonnal észrevette, hogy az N. Y.-palota hátsó kapuja ma kivételképpen nyitva van, minthogy szenet raktak le előtte. Azt mondta tehát Mihálynak, hogy levelet kell ide bevinnie valakinek, hogy tíz fillért ígértek neki ezért. Be is ment tehát a szénhordókkal ide, s az elülső kapun uccu neki — belevetette magát az alkonyat végtelenébe. Vagyis tehát, otthagyta Mihályt, a lovát, a szódavizeket minden időkre.

Neki volt ugyanis egy különös szokása, hogy ezt is el ne feledjük: — ő rögtön el tudott távolodni bárkitől is. — Megbántottak, én ezeket már nem szeretem — adta ki magának a parancsot, s csodálatosképpen ezt javarészben végbe is tudta vinni magában. Elkezdett hát most is fütyörészni a tömegben, s még a lovacskára sem akart gondolni soha többé.

— Csak hidegen és hidegen, mindenki iránt csakis jéghidegen — intette magát, de hiába. Ez egyszer nem ment a dolog.

Az a szó jutott ugyanis az eszébe, hogy kivégezték a lovacskát.

— Kivégezték? — csodálkozott maga elé. — S hogy ez lehetséges-e csakugyan?

— Ó, mért tették, mért tették? — szerette volna panaszolni, de persze, nem lehetett. Elkezdett hát szaladni az utca kellős közepén, a kocsiúton.

S miközben szaladt a téli szélben, zokogott.

Grillusz úr sárgarigói

Grillusz úr legpontosabb hivatalnok a hivatalban, ám azt hiszszük, ezzel minden kiváltsága el van mondva. De van neki igen szép, erős, barna felesége s egy csinos, szőke lánya, meg egy gólya, vagy mint ott nevezik, „balek" fia Selmecen, az akadémián.

Grillusz úr háza mellett egy terjedelmes, kissé gondozatlan kert terjeszkedik. Ez egy nyugalmazott ezredes tulajdona. A kert közepén ház áll, többnyire üresen, mivel az ezredes agglegény létére az év nagyobb részében a világot kóborolja, s csak egy-két hónapra jön haza. Távollétében a ház szolgájára, Vágó János nevű, négyszögletes koponyájú, erős tekintetű, köpcös, magyar legényre van bízva, akivel Grillusz úr csaknem mindennap találkozik hivatalba menet, amint két vödörrel vizet visz az utcabéli kútról, s a kúttól a kapuig hússzor leteszi a vödröket, hogy mindenkivel szóba eredjen.

Grillusz úrnál csinos szobalány lakik: Lidi. Tiszta, dolgos, takaros, erényes, kifogástalan leány. És Grillusz úr hivatalból hazajövet is találkozik naponta Vágó Jánossal, mivel Lidinek az uzsonna és vacsora közt van egy kis szabad ideje, s Vágó János akkor be szok jönni hozzá az udvarba. Este semmikor se férhet Lidihez. A kapu kilenctől zárva, s a konyhába betenni lábát tilos.

Ha ezt a házirendet Grillusz úr állapította volna meg, akkor ez körülbelül semmibe se lenne véve. Csakhogy ezt a nagyságos asszony tette, s így érvénye van. Vágó János maga nyelvén ennek úgy ad kifejezést, hogy a nagyságos úréknál a nagyságos asszony viseli a kalapot.

Egy délután Grillusz úr hazajön a hivatalból. Azaz hogy előre kell bocsátanunk elébb, hogy kora tavasz van. Az ezredes nagy kertje fáin megérezni a nagy izgalmat, készülődést, közel nászukhoz. Máról holnapra észrevehetően kezdenek keveredni a

komor fekete színekbe reményteljes barnák, s mint szürke gyöngyfüzér jelenik meg az ágak hegyén a temérdek rügy.

Van a kertben egy nagyterebélyű ihar, hárs s más fák alkotta pagony, s mint a kucsmán a tollforgó, magaslik ki közüle egy jegenye. Egyik ilyen terebélyes-fán, ezen a tavaszon, egy sárgarigó család vett ki lakást. Egyelőre csak apóka meg anyóka, nem lehetetlen, hogy egészen új házasok, akik szerencsét próbálni jöttek a környékre. Túlságos boldognak tetszett reggeli füttyük.

Grillusz úr tizenöt éven belül hiába keresett volna kellemesebb érzést emlékeiben, mint az volt, mikor reggelenkint háza kapuján kijött, s egy pillanatig meglepetten hallgatott. Arcán, meg felsőtestén inge alatt a tiszta hideg mosdóvíz emléke bizsergélt, kávéja utolsó íze szájában, ropogós, friss zsömlyével, s a tavaszi reggel folyékony, édes napja a málladó kertfalon. És a levegőnek is belélegezve mintha valami drága íze volna, s a fák meg a kék ég. S a rigók mindenhez ujjongóan vidám, gondtalanság s reménnyel teli indulót fütyülnek. Grillusz úr azt gondolta: ha tán át tudja vizsgálni tizenegy óráig a nyilvántartási naplót, s megszerkeszteni a rövid jelentést az igazgatóságnak, máma ki fog jönni ő is hamarább az irodából, s sétát tesz ebédig.

Megtette-e, nem-e, most igazán nem fontos nekünk. Onnan kezdtük, ugyebár, mikor délután hazajött a hivatalból. Meguzsonnázva egy darabig hallgatta azt a barkarólát, amit drága, kékszemű Editkéje zongorázott. Editke ugyan a barkarólát távolról sem neki játszotta, hanem az erdészgyakornoknak, aki mostanában egyre gyakoribb vendég volt a háznál. Viszont a gyakornok nem figyelhetett Editke játékára, mivel a mama kérdéseire kellett felelnie.

— Mondja hát, mennyibe kerül magának a fehérneműje mosatása?

A fiatalember bizonytalan felelt.

— Hallatlan! — álmélkodott rajta a nagyságos asszony. — Látja, mi ezt nem úgy tesszük.

Grillusz úr láthatóan kényelmetlen arcot csinált közbe. Mit hánytorgatni — gondolta — fiatalembernél ilyen kényes ügyeket! De hát feleségének effélében szót se szólhatott, csak kikapott volna, ha figyelmezteti. Gondolta, itt ő felesleges, s lehető észrevétlen kiment a szobából. Már imént eszébe volt, hogy megnézi a veranda alatt a futókat.

A veranda hátához Lidi hordott ki egyet-mást a mosókonyhából. És Vágó János is ott állt, és épp a rigócsaládról magyarázott Lidinek. Azt mondja:

— Gondolom mégsem bántom őket, inkább várok, míg lesz kis pujica a fészekben. Egy kicsit megtollasodnak, van egy szép, jó kalicka az iroda hászjáján, az úr nem is tudja, szépen ki vannak faragva lombfűrésszel rajta a cifraságok. Veszek, gondolom, zöld festéket, befestem; bele őket, fognak csiripolni, gondolom, nagyszerű! Még, gondolom, égynek felvágatom a nyelvit, megtanítom fütyölni a marsot.

Grillusz úr, tudjuk, a futókat jött nézni a veranda alá, s guggon ülve vizsgálta, cvikkerével orrán, a tövüket, ám Vágó János azt hitte, a nagyságos úr is őt jön hallgatni, s csakugyan, most mikor arról beszélt, hogy szedi ki majd a fészket, Grillusz szemei karikára nyíltak cvikkere mögött, s úgy tetszett, mondani is akar valamit. Ámde viselkedését mi másnak vette volna Vágó János, mint az ő előadásán való jogos ámulatnak, s még érdekfeszítőbben magyarázta tovább:

— Máma délelőtt találkozok az öreg Jágerrel. Mondom neki, mit fogok csinálni. Azt mondja: hiába, barátom, a sárgarigó megdöglik a kalickában. Na, gondolom, a nyavalya bele! Már meg is vettem a festéket. Na, megállj, veszem hát én akkor csak a puskát.

— Ejnye, ejnye — szólt közbe Grillusz úr.

— Tessék csak várni — intett János —, már engedelmet. Kitakarítom a puskát, belé egy marok port, rá fojtást, rá serétet, rá megint fojtást, leverem jól, megyek ki. Az egyik éppen a fa tetején egy kis ágon, ott fütyöl.

— Ejnye, ejnye — szólt bele Grillusz úr.

— Tessék csak várni — intett János kissé sértődve is, hogy épp a leghatásosabb helyen szakítják meg. — Odateszem a puskát két ág közé. Pukk! Majd kiesett a két szemem. Mint egy ágyú, olyat szólt. Azt hittem, bukik össze velem a világ. Az volt, amit délben hallottak itten. Na, de az én rigóm bukik lefelé a fáról. Ez kell nekem.

Itt aztán János levette kalapját, s megmutatta benne a két rigószárnyat szépen szétfeszítve.

Grillusz úr, ha ebben a pillanatban kimondja, ami belsejében forrongani kezdett, akkor ez így hangzik: — Te gyilkos, te zsivány! te barom! te szívtelen vadállat! Útonálló! kötnivaló, takarodj ki innét!... — Ám Grillusz úr kicsit sápadtan, s kezdődő szívdobogás miatt kicsikét remegő hangon ezzel kezdte:

— Kérem! egy hasznos madarat, eltekintve, hogy ...

— Tessék csak várni, engedelmet — intett János —, ez még csak az égyik. A másik, ennek a párja, az is felrepült. Biztosan

mikor látta, hogy ez bukik lefelé. Na, gondolom, ez elment. De látom, hogy csak repked, repked mind a fejem felett magosan. Hátha leszáll? Gondolom. Megtöltöm megint a puskát. Jól lepotyolom megint. Hát csakugyan, nem is kell égy perc, az én rigóm leszáll hátul az istállónál az almafára. Megyek lassan az istállónál. Nesze! Odagyújtok egyet ennek is. Nade ez ha megmutatnám, hogy néz ki... Mimimind szerteszéjjel ment, akár a pelyva.

Grillusz úr ekkor már hidegen megfogalmazta elméjében. mi lesz lesújtó felelete erre a bárgyú, alávaló dicsekvésre, s megint ezen kezdte:

— Kérem...

De hát ugyanakkor, felettük a verandán, megjelent a nagyságos asszony.

— Kérlek csak, apa egy pillanatra — intett Grillusz úrnak.

— Mit akarsz? Azonnal.

— Gyere csak, kérlek — várt a felesége türelmetlen.

— Kérlek, valamit akarok mondani itten — ellenkedett kissé ingerülten Grillusz úr s belefogott: — Egy szegény, hasznos madár...

Feleségétől alkalmasint szidást kap, ha annak véletlen eszébe nem jut valami Jánosra bízni valója.

— János — szólt —, akarom magát valamire kérni.

— Tessék parancsolni! — állt vigyázzba legott János. S miután meghallgatta a parancsot, feltette kalapját, s elment.

Odabenn a szalonban mégis meghallgatták Grillusz urat. S ha feleségének kevesebb érzéke is volt, mint várni lehetett, Editke s a fiatalember szintúgy kegyetlen aljasságnak minősítették a rigógyilkosságot. A nagyságos asszony egészen másnemű dolgot akart, tudniillik okosan megbeszéltetni Grillusz úr mint családfővel (?) meg a fiatalemberrel a dolgot. Grillusz úr azonban, ahelyett, hogy megértette volna a dolognak teljes fontosságát, beszéd közben újra és újra visszatért a rigókra.

— Mit akarsz már azokkal a madarakkal? — tört ki végül maguk közt suttogva a nagyságos asszony. — Kiállhatatlan kezdesz lenni! — s gyűlöletes pillantást vetett Grillusz úrra.

Ám Grillusz úr magában már tisztába jött, hogy azt a fölháborító gaztettet nem hagyhatja szó nélkül, s keményen meg kell mondani annak a lelketlen parasztnak. Legalább felvilágosítja s így tovább. Este kifőzte magában. Csak találkozzék reggel Vágó Jánossal.

Csakhogy csudálatos a véletlen. Éppen másnap, se reggel, se délután nem látta Vágó Jánost. Előbb vagy azután mutatkozott, mint ő hivatalba ment, vagy dolga volt valahol, nem tudni. Ezzel szemben az irodában mindenki megtudta a rigók esetét. Sőt Grillusz úr három barátja előtt arra vetemedett, hogy előre megfogalmazott korholó beszédét úgy mondta el nekik, mint aki azt már el is mondta Vágó Jánosnak, s ecsetelte, mint töltötte meg Jánost általa gonosz tettén való őszinte töredelem.

Jött a harmadnap reggel. Az ezredes kertjében egy somfabokor már felvette sárga új ruháját, s türelmesebb társai is kezdtek gyenge zöldes színekbe öltözni át. Ám a készülő nászünnephez hiányzott a vidám zeneszó.

Grillusz úrban, hivatalába menet, élénk fájdalommal éledtek meg a kiszenvedett sárgakabátos zenészek. No de legalább gonosz gyilkosukkal volt hát szerencsésebb ezúttal. Ott jött messziről az úton két vödrével. Grillusz úr szíve egy csöndeset s utána hármat erőset dobbant. Már azt is kiszámíthatta, hozzávetőleg, hol fognak körülbelül találkozni. Csodálatosabb azonban, hogy titkon már nem bánta volna, ha János hamarabb ér a kapuhoz, bemegy rajta, s így éppen máról elhalasztódik a dolog.

Az ám, de János szokása szerint letette a vödröket az út közepén. Na ez kapóra jött Grillusz úrnak, csak ne kezdtek volna fejében szép rendben tartogatott mondandói egyszerre összekeveredni, elejök a végivel. Szerencse, egy asszony éppen szóba eredt Jánossal. — Na, mégis, idegen előtt nem teszem — vélte kissé összeszedve magát Grillusz úr.

Csakhogy, mikor alig volt már pár lépésre tőlük, az asszony elköszönt. János ott állt maga a két vödör közt, mint egyébkor is, nyugodtan várva Grillusz úrra, hogy aztán utolsó pillanatban bökje meg kalapját köszönésre. Ezúttal Grillusz úr köszönt előre.

— Jó reggelt kívánok.

— Jó reggelt — fogadta János.

— Hát elmegyek? Hát nem szólok? — kérdezte döbbenten magában Grillusz úr, mikor látta, hogy lábai valóban tovább viszik János mellett, s nem szólítja meg. — Ejjnye, mi dolog ez? Gyávaság, hisz itt volt az ideje szólni! De hát most már visszatérjek?

Valljuk be, Grillusz úr nem sok jó véleménnyel maradt aznap bátorsága s általában maga felől. Az irodában végre is kibeszélte

magát lelkiismerete előtt azzal, hogy jobb lesz majd otthon az udvarán, délután, beszéd közben, nem így egyszerre rátámadni.

Délután azonban uzsonnára vendégek voltak, s Grillusz úr velük lett elfoglalva. Felesége ámulva hallotta, hogy Grillusz úr megint a rigókkal mulattatja a vendégeit.

— Meg van háborodva?! Megint azok a rigók! — esett rá Grillusz úrra dühösen az ajtók közt, míg a szomszéd szobába mentek át a vendégekkel.

Csakugyan a rigók túlságig elmélyébe furakodtak Grillusz úrnak. Éjjel, álmában asztalnál ült. Előtte illatozott kedvenc falatja, az idei csirke. De furcsa, a vendégek közt ott a Vágó János buta, gúnyos arca is, mellette érzéketlen feleségéé, s akkor úgy rémlik, hogy ezek az asztalon nem idei csirkék, hanem a két rigó. Egyik látszik, hogy szerte van roncsolva, s közben mégis hallja valahonnan a füttyöket: — tilió, tilió, csirj, csirj... Még álomnak is őrület, mit szólnak? „Sült rigó fütty."

Felkelés előtt az ágyban Grillusz úr maga se tudta, hogy támadt szívébe akkora mérvű gyűlölet Vágó Jánosra, mint amekkora támadt. Gondolta, ha botoznák, vagy kínoznák, és sírva, kétségbeesve rimánkodna neki, hogy mentse meg bár egy szavával, s neki módjában volna, nem tenné! Üssenek, kutya, megérdemled!... Becsületemre, ilyenek jártak Grillusz úr fejében.

Hanem, ami még érdekesebb, Vágó Jánosnak aznap reggel csakugyan volt kérnivalója Grillusz úrtól. A dolog úgy állt, hogy János már rég folyamodni akart valahova irodaszolgának, s csak most tudott meg egy jó helyet, ahol a pályázat rövidesen lejárt. Az ezredestől rég megvolt jó bizonyítványa ilyen célra, de aznap vette észre, hogy a ládájában valamiképp olaj ömlött rá, s felét megették az egerek. Épp ott, ahol az ezredes aláírása állt. Na most az ezredes Kairóban vagy az ördög tudja, hol járt. Hová fordult volna tehát Vágó János nagy bajában, mint a szomszédba, s ott is legkivált a nagyságos asszonyhoz.

Grilluszné korán kelő, jó gazdasszony volt, s János már ott találta a tornácon. A nagyságos asszonynak sok apró szolgálatot tett János, s miután meghallgatta, elvette tőle az írást, s bement Grillusz úrhoz. Grillusz úr azonban az egyszer megbicsakolta magát:

— Kérlek — így szólt —, tudod te, mi volna ez? Okirathamisítás! Legkevesebb két havi fogház. Neked, édesem, ez mindegy, ugyebár? És még gondoljuk hozzá, kiért? Egy ilyen lelketlen

emberért, aki szívtelen pusztítja a hasznos madarakat, s eljön vele dicsekedni.

— Meg vagy már zavarodva! Újra ezekkel a madarakkal hozakodsz elő? Hát neked több egy rongyos rigó, mint egy ember jövője? Jól van különben, ez az utolsó az életben, hogy valamit kérek tőled, majd leírom én, vagy leírja Edit. De várj!

Erre igazsággal az következett volna, hogy a nagyságos asszony duzzogva kilebegjen a szobából, ám ő inkább valami igazítani valót talált egy párnán.

Grillusz úr erre nézett, arra nézett, többek közt egy trubadúrképre a falon, mintegy tanácskéróleg, ingadozott, végül zordan összeráncolta szemöldeit:

— Jól van, kérlek, megcsinálom, zárjanak el egy... — azt akarta mondani — gyilkosért —, de ezt mégis megsokallotta, s ingerülten kikapta felesége kezéből az írást. — De azt meg fogom neki mondani, hogy az, aki az ártatlan madarakat gyilkolja...

— Neki is megmondod? — kiáltott fel felesége, már elfelejtkezve a rigóügy részleteiről. — Hát kezd elmenni az eszed, folyton azokkal a madarakkal! Hetek óta mindenkinek elmondod, s bennünket gyötörsz.

Igen, ebben a pillanatban már Grillusz úr is belátta, hogy nem volna szép tőle, hogy most hozza elé vétkét Vágó Jánosnak, mikor éppen rászorult. Nem — gondolta —, most nem szól.

Hazudnánk azért, ha azt állítanánk, hogy Grillusz úr, mialatt a tükör előtt keficskélte szürkülő haját, nem ismerte be csípős gúnnyal, nagy titkon, tükörbéli másának, hogy nevetséges pupák, eltekintve attól, hogy okirathamisító.

Rózsit elsiratom!

Rózsival való ismeretségem a következőleg zajlott le. Téli hajnalon vizet hordok a Délivasút rommá lőtt teherpályaudvarán át. Két nagy vödör húzza alá karomat. A jobb karom már béna ettől a nap nap melletti vízhordástól. Ínrándulás tetejébe még meg is csípte a fagy a jobb kezemet. De drága kincs ez a két vödör víz.

Inni kell és főzni kell. Sőt mosdani és mosni is esetleg. Víz-

vezeték pedig rég nem szuperál ezen a környéken. Villany? Gáz? El is feledtük, hogy volt.

Buda ostroma folyik.

A végső szakasznál tart. Csak ezt mi, a benne vergődők nem tudjuk. Legföljebb számítgatjuk.

Az oroszok már a Sashegy alatt vannak, három utcával odább. A repülőgépeik úgy jelennek meg naponta, akár gyakorlótér fölött berregnének és süvöltöznének veszélytelen. Német vagy magyar elhárítás rég nincs. A Naphegy romhalmaz. A pályaudvar romhalmaz. Most is ropogva ég egyik raktár a túlsó végében. Sínek között csetlek-botlok tova a piszkos, koromlepte lövedéktúrta hóban.

Ekkor jön velem szembe Bakó Pál szekerésztizedes.

Bakó hatodmagával a mi bérházunkban szállásolódott el. Hatvan lovuk sínylődik a pályaudvaron. A raktárakba zárták ezeket a szerencsétlen állatokat. Minő sorsra?

Még a legirgalmasabb e boldogtalan lovakhoz a bomba. Azután pedig a szúrókés és revolvergolyó volna. Mert az legalább gyors halál. Másként a gyötrelmek gyötrelme környékezi meg őket. Éhen-szomjan pusztulnak vagy benne égnek elevenen egy-egy raktárzugban.

Már hetek óta szűkölködnek ezek a szegény párák. Most már napok óta sem egy szem takarmányt, sem vizet nem kaptak.

Így találkozom Bakóval a sínek között. Bakó földim. Odahaza hentes. Tudom, azért jött le a pályaudvarra, hogy egy lónak megadja a kegyelemdöfést. Aztán a húsa javát, máját fölszállítsa az óvóhelynek.

Megbecsülhetetlen ember most ez a Bakó Pál. Egy falat hús az életet jelenti itt most akárkinek. Akik legjobban finnyáskodtak előbb, hogy lóhúst nem ízlelnek meg, inkább éhen halnak, most már kidülledő szemmel falják.

— Hahó, Pali! Jóreggelt!

— Jó reggelt, hadnagy úr!

Meg akar emberelni ezzel a titulussal a földim. Hallotta, hogy tartalékos tiszti rangom van. Mindig dühbe gurít ezzel. Örülök, hogy elszabotáltam a behívásomat. Nemhogy most itt, ahol a nyilas testvérek házról házra járnak gyilkolni, fosztogatni, igazoltatni, katonaszökevényt vadászni, nagyon dobra verjem katonai rangomat.

Éppen mérgesen fogalmazom magamban, hogyan reccsintek rá földimre: — Ne hadnagyurazzon! — de elállítja szavam valami.

A reggeli párában néhány lépésre Bakó háta mögött egy ló-

nak körvonalai bukkannak ki a vasúti kocsisor mögül. Jó alakú vasderes, hóka is, karmantyúja is van. Azaz fehér csillag fénylik a homloka közepén, és a két mellső lába csülke szintén fehér. Csinos jószág. Alig támolyog a kimerültségtől. Félő, hogy a sínek közt elvágódik az árva, hogy az isteni sok szép halálnem közül a fagy végezzen vele.

— Ahol ni, Pali! Itt a vágóbarom a kése után szalad. Tudja szegény, hogy még a legjobb, ha megöli őt.

— Ahá! — fordul vissza Bakó. — Ez Rózsi. Hová tartasz, te szamár? Itt is csak azt kapod, amit a raktárban.

Ott áll Rózsi, a csinos lómenyecske, előttünk. Rövideket horkantgat, szagolgat felénk, halvány sugarakban fújja a téli párába gyöngülő lélegzetét. És bizóan, könyörgően veti ránk két barna szemét: segítsünk rajta!

Bakó, a hentes, borongóan, komoran vonja össze szemöldökét rám.

— Hát már ezért is külön istenverése kell érje a mi gazember hadvezetésünket, mi történik ezekkel az állatokkal.

Rózsi, a vasderes, a gebévé aszott fiatal kanca, közben lesunyta a nyakát, és nyújtogatja a földnek felém. Persze, kétoldalt ott áll a havon mellettem a két vödör víz. Bennem valóságos vad viaskodás folyik: föláldozzam-e az egyik vödör vizet a szenvedő állat utolsó gyötrelmes óráinak enyhítésére, és fosszam meg feleségemet és magamat a drága víztől?

— Odaadom neki az egyik vödröt! — döntök.

De Bakó tiltóan tartja mellemnek tenyerét.

— Hát hogy tetszik gondolni? Főzni kell otthon ebből máma. És nem biztos, holnap ki lehet-e mozdulni vízért. A kút is elapadhat.

— De nem bírom nézni, hogyan rimánkodik, figyelje csak! — utalok Rózsira, aki majdnem feldől, ahogy nyakát nyújtogatja a sóvárgott folyadék felé.

— Na, várjon — szól erre Bakó. — Majd tartom a tenyerem. Löttyintsen bele a vödörből. Azzal megitatjuk Rózsit, amit így is kilötyögtetne a vödörből hazáig.

Megitattuk Rózsit a víz kevés fölöslegéből. És aztán úgy könyvelem el magamban szegényt, mint aki odaveszett sok más társával együtt a pályaudvar gyehennájában.

Nem kérdeztem meg Bakót sem később felőle, hogy talán leszúrta-e, és mi is lakmároztunk a Rózsi húsából pörköltet?

Lovaik pusztulása után Bakóék parancsot kaptak a távozásra. Bevetették őket a tűzvonalba.

Az orosz fölszabadítókat megelőző napon egy csöndesebb félórát arra használok, hogy levegőzzem, körülnézzek a ház közvetlen környékén.

Vannak afféle felejthetetlen, filmszerűleg részletesen visszapergethető emlékképeink. Ilyen ez.

Amint az alkonyatban egy falrésből mászom elő, hogy körülnézzek, a levegő a sugártöréstől valahogy giccsesen rémes. Lángol és lobog a piszkos hó, a bombalyukakkal tele fal, a szürke téli ég, a házromok . . . Gyönyörű ez és közönséges is.

Borzalmas délután befejezése ez a giccsesen gyönyörű alkony.

Egyszerre csak az udvar végében Rózsit, a vasderes, hóka, fiatal kancát veszem észre. Valami szalmaköteget szimatol a havon, és a kiöntött krumplihéjat szemerkéli. Lám, élelmesen ide furakodott a bérház oltalmába, nyomorultul elpusztult társai közül.

Az ám, de hát most látom, hogy a nyakából vastag sugárban ömlik a vér a hóra. Ugyancsak a farának egyik részén lyuk tátong. Aludt vér szárad benne. Így áll ott, és eszi a krumplihajat a téli, csípősödő fagyban. Mégiscsak elérte a végzete szegényt! Elvérzik itt.

Nem tudom, vajon ez érzékenyít-e el? Vagy már az általános, elbírhatatlan lelki vigasztalanság, keserűség, testi-lelki leromlottság, életutálat késztet rá, hogy sírás fogjon el, sokat próbált kemény legény létemre?

Ott állok és sírok. Agyamban pedig csak ez ismétlődik: — Ó, be kegyetlen, nyomorult, átkozott az élet, és benne az ember!

Nyáron, a kánikulában, verejtékezve kutyagolok át a Szabadság-hídon.

A púpjánál elakad előttem egy kocsi.

Többen, jóakaratú emberek, nekivetemedünk hátulról, és toljuk a kocsit. Amint már ott tart, hogy a bakon a kocsis a szekér fékjét kallantyúzza, le ne rontson a híd púpjának túlsó felén a szekere, mert már felérkeztünk, és közben hálálkodik nekünk a segítségünkért, én rápillantok a lovára.

Semmi kétség! A ló az én Rózsim! Ott van a sérülés nyoma a nyakán, ott van a farán is. Nem lehet még egy vasderes, hóka, karmantyús kanca két ilyen ismertető sebhellyel más.

Ejnye az irgalmát! Rózsi te, hát átvészelted, átvészeltük mégis a sok borzalmat. Mégiscsak szép az Élet! Hagyjuk a csüggedést, az átkot!

Nagyon jó vicc!

Akkoriban nagyon szorgalmas legény voltam.

Hajnalban keltem, kiakasztottam kis madaraim zöld kalitkáit a folyosóra, és amíg a bíboros fejű tengelicék vidáman próbálgatták ezüsthangjukat, lelkes elszántsággal fújtam kis asztalomnál a leckét meg az ismétlések kifogyhatatlan fejezeteit. De amint a napsugarak átragyogtak a dús hársfák enyhezöld levelein, amint a napfényben aranyló virágok körül megjelentek az első méhek, sokszor abbahagytam a tanulást, és könyökömre támaszkodva, semmire se gondolva elmerengtem az ég kékjén, a lombok erezett malachitján. Beszívtam a korai reggel tiszta levegőjét, a hársfák illata szelíden lengett körülöttem, a mély csendességben, kellemes üdeségben könnyűnek, boldognak éreztem magamat.

Gyakran észre sem vettem ilyenkor, hogy a folyosón megcsattannak a zárak, valaki halkan végiglépked a piros köveken, és lépései alatt megrezzen az udvar sok apró, finom kavicsa. Csak akkor riadtam fel, mikor egy különös, bántó és mégis bánatos hang rebbentett meg.

— Jó reggelt, úrfi . . . már megint ilyen korán . . .

Fekete ruhás, horgolt és csipkés gallérokba öltözött öregasszony állott előttem. Törékeny, madárcsontú alakját csak inkább sejteni lehetett a ruhák bőséges garmadája alatt, és keblén meg hátán nőtt púpja is eltűnt a tengernyi fodor, szalag, csipke és bidres-bodros rongy alatt. Vállai közé behúzott nyakán apró madárfej reszketett, parányi szemepárja pedig olyan pontosan és egyszerűen tekintett a világba, mint a karikából és pontból álló szemek, amelyeket a gyerekek rajzolnak.

— Mit tanul — kérdezte —, deákul vagy görögül? Az én szegény megboldogult férjem mind a két nyelven értett . . .

A feleletet nem is várta meg, hanem odább sétált a hársfák alatt.

Amint vissza-visszatért, észrevettem, hogy mondani akar va-

lamit, de mégis meggondolja magát. Végre aztán odalibegett hozzám:

— Milyen pályára készül, kisfiam?

Elgondolkodtam, és olyasvalamit mondtam, hogy nem tudom.

— Nem tudja? — ütközött meg. — De hiszen ebben a korban már mindenkinek ismerni kell a maga tálentumát. Az én szegény férjem még tizenkét esztendős se volt, és elhatározta, hogy fiskális lesz. Hát maga mi szeretne lenni?

— Én... — feleltem vontatottan — mindig ilyen szeretnék maradni...

A kis fekete madár felnevetett színpadiasan és keserűen:

— Hahaha... lám milyen szerény kisfiú... csak az örök ifjúságot szeretné..., de nem úgy van ám kisöcsém, megvénülünk, betegesek leszünk, aztán jön a borzasztó, a legborzalmasabb...

Intett a kezével, hogy jobb nem is beszélni róla.

Máskor megkockáztattam a kérdést, hogy miért kel ilyen korán. Most ő gondolkozott el, aztán komor arccal mondta:

— Mert félek.

— Félni tetszik? — álmélkodtam tágra nyílt szemmel. — Mitől tetszik félni?

— A sötétségtől meg a haláltól...

Elsietett mellőlem az árnyékból, és tárt karokkal igyekezett a biztatóan és diadalmasan tűző reggeli napfényre.

Általában a napsugarat szerette legjobban. Nádszékét odahúzta az udvar közepére, és sokszor kitartott a fülledt nyári hőségben, a déli órák perzselő fehér ragyogásában is. Mozdulatlan volt, mint a napon felejtett fekete ruhacsomó, és sokszor csodálkoztam rajta, hogy a vidám verebek miért nem szállnak bodros főkötőjére.

Nem látogatta senki, nem volt senkije, hálátlan gyermekei, kedves unokái, régi barátnői vagy csendes öreg barátai se voltak. Még cselédet se tartott, takarítónő járt hozzá, kosztot hordatott, levele nem érkezett, levelet ő sem küldött, csak tengettelengette hasztalan magát, olyan volt, mint a kiszáradt, magányos fácska, amelytől nem vár senki semmit, amelyre nem száll madár, amelyre rá se néznek, amelyet kivágni is elfelednek, amelyet csak a szellő lenget: az is csak megszokásból, szórakozottságból.

Ilyen kedves szellő volt az én szelíd szavú édesanyám.

Enyhe délutánokon, mikor már ferdén hullottak a piros sugarak, odalépett furcsa szomszédunkhoz is, és hosszasan elbeszélgetett vele. Harmincöt esztendeig élt szegény megboldogult férje

mellett, aki egyébként távoli rokona volt, és mégis csak egy félóráig volt a felesége. Ám ne gondoljon senki semmi rosszat, az elhunyt Furulya Keresztély a legnemesebb, legtisztább lelkű férfiakhoz tartozott. Harmincesztendős volt, mikor leesett a lóról, eltörte a gerincét, és attól kezdve harmincöt éven át nem tudta kezét-lábát mozgatni. A szerencsétlenségtől haláláig terjedő harmincöt esztendő alatt hűséges ápolója volt a kis púpos, akit végső órájában, az utolsó kenet utáni percekben nőül vett.

Így hát özvegy volt, és mégis hajadon.

Az illatos estébe hajló, kései délutánokon odaültem én is melléjük egy kis zsámolyra, és hallgattam a furcsa beszédeket.

— Nincsenek rokonai? — kérdezte anyám csendesen.

— Nincsenek... még a szegény uram életében elvégezték mindnyájan...

— Meghaltak?

A fekete ruhás asszonyka összerezzent erre a szóra, aztán igent bólintott.

— És a barátnői?

— Nem is voltak soha... velem nem akart senki barátkozni, aztán mikor meg szegény boldogult jó férjem mellé kerültem, akkor már nem volt időm barátkozni. Hideg borogatás, meleg fürdő, most ezt, most azt... akadt dolgom elég reggeltől estig.

Ha csendes estéken kint ültünk a hársfák alatt, és mély feketeséggel borult ránk a csillagtalan nyári égbolt, fázósan összehúzódott az özvegy hajadon, és hosszan, fájdalmas vontatottsággal, gyakran sóhajtozott. Bánatos volt, ha a régmúlt időkről meséltek a nagyok, ha az élet nehéz keresztjéről beszéltek, és vigasztalan, szinte segítségért esdő sóhajtozással felelt a gondtalan fecsegésekre, vidáman csilingelő nevetésünkre is.

— Talán valami baja van? — fordult feléje anyám gyakorta.

— A feketeség — panaszkodott —, a feketeség a mellemre fekszik ilyenkor...

Elhallgattunk, és a mély feketeség mély csendjében lassankint fel-felsírt árva szíve minden fájdalma, gyógyíthatatlan szenvedése.

— Ó, a feketeség — sípolta bántó és mégis bánatos hangja —, a sötétség minden rosszat eszembe juttat... Egyszer ilyen feketeségben együtt küzdöttünk szegény boldogult férjemmel...

— Küzdöttek?

— Igen... együtt küzdöttünk a halál ellen... Elfelejtettem petróleumot hozatni, gyertya se volt, csak egy pakli gyufa... Az én szegény férjem mozdulni se tudott, hanem olyan szeme

volt, mint a héjának. Hát amint fekszik, én meg mellette ülök, azt mondja csak egyszer: nézd csak, ott jön valaki a sarok felől! Megsercentem a gyufát: senki! ... De alighogy kilobban a láng, megint azt mondja szegény: nézd csak, most meg a szalon felől jön egyenest ... Meggyújtottam a gyufát, megint semmi ... aztán, hogy sötét lett, megint megszólal az én jó uram ... Így tartott ez, amíg ki nem fogyott a gyufa. Mikor már egy szál se volt, én is úgy láttam, mintha mozogni kezdett volna valami hosszú, vékony alak a cseresznyefa sifonér mellett. Az én szegény uram felkiáltott: ez a halál asszonya — ne engedd, hogy közelebb jöjjön. Mit csináljak — kérdem én —, nincs több gyufa. Üsd — aszongya —, vágd képen! Odasújtok ... a halál eltűnik. Egy kis idő múlva látom, hogy mégis visszasomfordál. Üsd — aszongya az én jó uram —, vágd kupán! Kupán vágom ... elmegy egy percre ... megint visszajön. Kólintsd fejbe ... Fejbekólintom ... visszajön a földön csúszva. Rúgd fel! ... Felrúgom ... már megint itt van a másik oldalon ... Így tartott reggelig ... azóta nem bírom a feketeséget. A mellemre fekszik ... nem bírom.

Bár nem voltam egészen kisfú, a hideg borzadály lázát éreztem, a kert felől pedig egy ködös alak gomolygását láttam, mikor felcsendült anyám édes hangja:

— Ó, istenem, milyen szörnyűségeket beszél nénike ... rossz álom volt biztosan az egész.

— Bár az lett volna ... de nem az volt — felelt a vigasztalan hang, és a kis fekete madár felkerekedett, mintha megsértették volna. Elvonult szobáiba, magára zárta az ajtókat, és amíg anyám meleg keze hosszasan simogatta rövidre nyírt hajamat, sokáig lehetett hallani, amint a keresztvasakat felrakja, a ravasz zárú lakatokat kattogtatja.

De másnap megint ott ült közöttünk. Siránkozott, hogy a takarítónő hanyag, még törölgetni se tud tisztességesen. Anyám megkérdezte, miért nem tart rendes cselédet?

— Cselédet? Minden cseléd gyilkos ... Biztosan megfojtana ... Így mégis jobb. Az ember bezárkózik, hát egyedül van ... nem kell félni az emberektől, csak attól a borzalmastól ... Hanem az ellen is itt a vilany, és az ember nem hagyja magát ...

— Nem hagyja magát?

— Nem bizony ... aki nem akar meghalni, azon nem fog a hatalma. Ha látom, hogy jön, mindig csak azt mondom magamban: nem, nem akarod! Ha még közelebb jön, fejbe kólintom. Ha az se használ, kiáltani fogok, olyan erősen, de olyan irtóztató erősen, hogy attól ... elkotródik ...

És a csendes estébe belesivított hátborzongató hangja:
— Nem akarom! Nem akarom!
A fekete kert elfakítva huhogta vissza:
— Nem akarom! . . . karom . . . karom . . .
A sötét estéket holdsugáros éjszakák váltották fel nemsokára, és a púpos fekete madár hiába kerülgette a szörnyűséges szavakat, a halált és a feketeséget, mindenki másról beszélt, és a lányok a tejfehér égre nézve, halkan dúdolgattak . . .
Ezekben a napokban azután történt valami, ami teljesen elfoglalt, elragadott: egy messzi városból megjött a bátyám. Az idősebb iránti tisztelet, a barátság és a szeretet érzelmeivel közeledtem feléje, mert egy esztendei távollét után mégis idegennek tűnt nekem egy kicsit. Már nagyobb diák volt, és talán éppen a negyediket végezte el. Az első időkben fölényesen játszotta a nagy diákot, de egypár délutáni labdázás után összemelegedtünk.
Egy este, megejtően szép júliusi este volt, vacsorát rendezett anyám a távolból jött fiú tiszteletére. Sokan voltunk, nagyobbrészt fiúk meg kislányok, és majnem tizenkét óráig nevetgéltünk, táncoltunk, énekeltünk. Akkor azután eljöttek a papák, mamák, és hazavitték a vendégsereget.
Anyám megcsókolt bennünket, aztán szépen bevonultunk szélről fekvő kis szobánkba. Amint beértünk, egymásra néztünk, és nevetni kezdtünk. Nem volt semmi okunk a szomorúságra, ám az ilyen késői órákban felesleges vidámságra se. De ez, úgy látszik, egyike volt azoknak a furcsa pillanatoknak, amikor ki szokott csattanni az egészséges gyermekszívből az élet ujjongása. Vetkőzni kezdtünk . . . egymásra néztünk: megint elnevettük magunkat.
— Maga se álmos? — kérdezte a bátyám, és a cipőjét fűzte ki.
— Egy cseppet se! — feleltem vidáman, és belenevettem a hálóingembe — egy picurkát se.
— Egy picurkát se — ismételte Bandi pukkadozva —, van nekünk egy tanárunk, azt úgy hívják, hogy Picurka . . . mert olyan kicsi, mint egy egér, és úgy illegeti magát, mint egy . . . egy picurka . . . szóval nagyszerűen talál rája, hogy Picurka . . .
Nevettünk mind a ketten, fojtott hangon, hogy ne hallják a másik szobában meg a harmadikban, ahol anyám imádkozott. Hanem a vidámságnak nem ártott ez a fojtogatás. Nyakunkon kidagadtak az erek, arcunk elvörösödött, aztán hirtelen elfújtuk a gyertyát, és beugrottunk a kettős ágyba. Sokáig nevettünk így

pukkadozva, míg egyszer csak valami messziről jött hangot nem hallottam.

Kidugtam a fejem a paplan alól: a felső ablakon beragyogtak a csillagok, és az éj csodás csendjében tisztán hallottam, amint a szabóék fürjecskéje pitypalattyolt.

— Pszt! — mondtam a bátyám paplana alá. — Anyuka szólt!

— Képzelődöl — súgta Bandi —, picurkám, képzelődöl!

A nevetés megint kirobbant belőlem. Csak nagy nehezen tudtam lecsillapodni, a párnát rágtam, mikor még egyszer hallottam az iménti hangot... De magamhoz se térhettem, Bandi megrúgott a paplan alatt, és odasúgta:

— Picu-urka!

Görcsökben fetrengtünk mind a ketten. Egy-egy pillanatra némán rázott a nevetés, de aztán kipukkadt, kiböffent belőlünk az egészséges röhögés. Egy negyedóráig tarthatott ez a vidámság, mikor a középső szobában megszólalt a húgom siránkozó, szőke hangocskája:

— Anyám, én nem tudok aludni... a fiúk mindig nevetnek.

Elcsendesedtem, és szóltam a bátyámnak, hogy most már jó lesz hallgatni.

— Ugyan — mondta fölényesen —, ez csak irigyel bennünket, azért sipog!

Most mintha ismét hallottam volna valamit, a sikoltáshoz hasonlót. Csak egy pillanat feléig gondolkozhattam rajta, mert a harmadik szobából megcsendült édesanyám szelíd hangja is.

— Gyerekek, gyerekek! aludjatok már! hagyjátok békén azt a kislányt!

Már igazán elérkezett az alvás ideje, de mi ketten, a kis szoba kettős ágyában ezer pengőért se tudtuk lehunyni a szemünket. Sátort csináltunk a két paplanból, és az alatt beszélgettünk.

— Te — suttogta Bandi bátyám —, aztán Picurkának mindig tintás a keze. Hát egyszer bejön, aztán Tulcsik, az a nagy bitang, azt mondja neki: bocsánat, tanár úr, kérem, nagyon tintásnak tetszik lenni a kezének, kérem szépen. Picurka azt mondja: igen, köszönöm, leülhet! — azzal keresi a zsebkendőjét, de nem találja, nincs neki zsebkendője...

A paplanon át, a bátyám suttogásán át is hallani véltem messziről jövő, furcsa sípolást, kukorékolást vagy kurjantáshoz hasonlót.

— Pszt — súgtam —, nem hallod?

— Mán megint képzelődöl — suttogta Bandi —, ha mindig félbeszakítasz, nem mondom tovább... Hát, szóval Picurkának

nem volt zsebkendője. Erre föláll Tulcsik, aszongya: bocsánat, tanár úr, kérem, otthon tetszett felejteni a zsebkendőjét, kérem szépen, tessék! az enyimért úgyse kár. Azzal odaadja a zsebkendőjét, amibe beleöntött egy fél üveg pirostintát. Köszönöm — mondja Picurka —, elveszi a zsebkendőt, beletörli a kezit, oda se néz, visszaadja. Hát mikor lapozni kezdi az osztálykönyvet, ránéz a kezeire, elcsodálkozik, aszongya: én nem írtam piros tintával, mégis milyen piros vagyok . . .

E pillanatban megint hallottam a kurjantást. Talán nem is kurjantás volt, hanem sikoltás, hátborzongató sikoltás, vagy ilyesvalami . . . De most már nem mertem szólni, különben is új história kezdődött.

— Hát egyszer — suttogta pukkadozva Bandi —, egyszer meg hogy járt Picurka? Egy fiú rosszul lett, aztán jelentkezett, hogy ki akar menni. Picurka odamegy, mert különben nagyon jó ember, aszongya: na, fiacskám, nagyon sápadt vagy, na, fiacskám, mi bajod, kisfiam? A fiú egy szót se szól, csak ki akar menni, de Picurka nem engedi, aszongya: tán valamid fáj, fiacskám? valami bajod van? Azzal csak nem engedi, de még a homlokára is teszi a kezét, aszongya: na, ki vele, fiacskám! Hát a fiúnak se kellett több, kiadta a reggelijét . . .

Gurultunk a paplansátor alatt mind a ketten, és két kézzel tömtük orrunkat, szánkat, nehogy kicsattanjon belőlünk a harsány kacagás . . .

És ekkor, most már félreérthetetlenül sivított valahonnan egy véresre gyötört hang, egy iszonyatos, nem is emberi kiáltás, amelyhez hasonlót csak akkor hallottam, mikor a kandisznók a szemem láttára tépték szét kedves kis fehér kutyámat.

Dermedve vártam, hogy most már mégis megszólal Bandi, de változatlan vidámsággal nevetett, és szinte megfúlt a fojtogató jókedvtől. A torkomon volt valami, a nyelvem mégis mást mondott:

— Nahát — suttogtam —, ez jó vicc! Nagyon jó vicc!

Fáradtak voltunk mind a ketten a sok nevetéstől, hát jó éjszakát kívántunk egymásnak.

— Szervusz! — mondta Bandi, és hátát fordított. — Holnap kirándulunk a nagyerdőbe!

— Szervusz! — köszöntem vissza. — Majd megmutatom, merre vannak a hőscincérek!

A csillagok halványabban ragyogtak, a felső nyitott ablakon át illatos levegő áramlott be, valahonnan messziről egy mulató

társaság bőgőjének egyforma zümmögése ringatott álomba, és a nyári éj magasztos csendességében tisztán hallottam még elszenderedés közben is, mint ver a szabóék fürjecskéje.

Másnap kiránduláson voltunk és harmadnap... harmadnap délelőtt hivatalos emberek jelentek meg a folyosónkon. Egy félelmetes, izmos lakatoslegény feszegette özvegy Furulyáné ajtózárait, és az egyik hivatalos úr odafordult a takarítónőhöz:

— Hát már máskor is megtörtént, hogy nem nyitotta ki az ajtót?

— Igenis, kéremalássan, volt úgy a télen, hogy egy napig nem engedett be senkit, de két napig még soha...

A zárak egymás után hullottak le, de csak nagy nehezen lehetett a sok vaspánttól bejutni az előszobába. A nagy hálószoba ajtajánál megismétlődött ez a munka. Végre mégis kitárult az ajtó. Fülledt, fojtó levegő tódult ki a tágas szobából, és az egész társaság visszahőkölt. Minden ablak gondosan bezárva, a külső fény egy hasadékon át se hatolhat be, és mégis ragyogó fényesség árad: a soklángú csillár minden körtéje ég, isten tudja, mióta...

Középen a megvetett, dagadó fehér ágy üresen áll, a szobában meglehetős rendetlenség, a tükör bezúzva, egy csomó orvosságos üveg feldöntve, a ruhakefe, piszkálóvas a földön, mintha valaki dobálódzott volna. Hanem az öregasszonynak semmi nyoma. Nézik az ágyakat, a fotelek mögött, a kályhasarokban, a szekrényekben, betörik a másik szoba ajtaját, sehol nincsen...

Ott állok az ajtóban, és keresem én is: hová tűnhetett. Aztán kinyújtom vékony karomat, halotthalványan, éles gyermekhangon mondom: — Ott! Ott van ni!

Mindnyájan odanéztek. Ott fekszik a kis nyomorult a magas szekrény tetején, a szekrényen, amely a mi közös falunkhoz van támasztva, és egy arasznyira sincs a mi kis szobánk kettős ágyától. Miféle szörnyűséges rémület, a halálveszedelem minő irtózatos ereje röpítette fel oda, senki se tudja, csak én gondolom. Ott fekszik, mint egy fekete kanári, teljesen felöltözve ezernyi fekete bodor között. Háttal a fal felé, meredt szeme felénk. És két karját kitárja, mintha még most is képen akarna nyesni valakit száraz ökleivel... valakit fejbe kólintani, tarkón vágni, kupán hüppenteni.

Az egyik úr székre állott, megtapintotta:

— Persze — mondta —, igaza van a takarítónőnek: ez már tegnapelőtt éjjel elvégezte...

Egykedvűen nézegettek egymásra, nagy ívpapírokat teregettek ki: senki se gondolt semmire, csak én számítottam visszafelé az időt dermedt szívvel. Mikor történt ez a szörnyűség — kérdeztem magamtól —, mikor fojtotta meg itt a nappali világosságban a sötétség. És a hidegláz rázott, amint megfeleltem, hogy akkor... akkor, mikor azt suttogtam:

— Nahát, ez jó vicc! Nagyon jó vicc!

Bakaruhában

1

Amikor a háború kitört, póttartalékosnak vonultam be, a szürke parolis ötvenegyesekhez. Önkéntesi pertlit nem kaptam, de azért nagyon jó dolgom volt. Kolozsváron volt a káderem. Ott születtem, ismertem a fél várost. Újságíró voltam. Jóformán a redakcióból vonultam be az ezredhez. Az őrmesterem szerkesztő úrnak szólított. Egész katonai szolgálatom abból állott, hogy hetenként kétszer felvettem az uniformist, hogy tessék-lássék megmutassam magam a századnál. Egyébként folyt a rendes életem. Civilben jártam. És a kávéház ablakából néztem, hogy marsolnak ki az állomáshoz a frontra induló menetszázadok.

Mindezt nem hencegésből mondom el. Minél vénebb leszek, annál jobban szégyellem, hogy elszélhámoskodtam a magam szenvedés-adóját akkor, amikor mindenki szenvedett. De hozzátartozik a dologhoz, hogy az olvasó tudja, milyen felelőtlen kis foxterrier voltam. Hogy mennyire nem voltam igazi katona azon a nyári vasárnap délutánon, amikor a történetem kezdődik.

Pedig nagyon katonának néztem ki abban a pillanatban. Rendes komisz kincstári bakaruha volt rajtam. Suvikszos bakancs, szűk kék nadrág. Derekamon az űbersvung, rézcsatján a kétfejű sassal. Éppen a kaszárnyából jöttem ki, végeztem a szolgálatommal. Hazafelé igyekeztem a szállásomra, hogy visszaöltözzem civilbe, és elmenjek a színházba, ahol a második szubrettnek udvaroltam akkor.

Mondom, hogy vasárnap délután volt. Az utca teli ünnepnek öltözött, sétáló cseléddel. Kolozsvár gazdag gyűjtőteknője különböző fajták patakjainak. És a cselédkorzó tömegét pávafarkszerűen tarkává tették a székely, román és magyar lányok, összekapaszkodott kis csapatai. Ahány falu, annyi viselet, hajszín, figura, temperamentum, pántlika, szoknya, kendő. Micsoda

nyüzsgés, vidámság. Hogy ragyogtak a kimosdott, mohó arcocskák. Sietni kell, egyetlen délután kérészéletű boldogsága ez.

A lányok közül sokan kihívóan a szemembe néztek, rám nevettek, sőt megszólítottak. Hát hogyne. Huszonkét éves voltam, és a komisz kincstári blúzban, patkós bakancsban hajszálig olyan lehettem, mint akármelyik szilágysági vagy Hunyad megyei parasztgyerek. Tetszett nekem az ügy, álruhás királyfinak éreztem magam. Visszakacsintottam a lányokra, meghúztam a copfjukat. Úgy viselkedtem, ahogy a vasárnapi kaland után járkáló bakának viselkednie kell. Sikereket arattam, kikaptam. A lábamra léptek, meglöktek, megcsíptek. A szélesen hömpölygő, vidám folyó egészen fölvett kis hullámai közé.

Egyszerre csak a tömeg áramlása egy magos, kalotaszegi lánynyal sodort össze. Egymásnak ütköztünk. Ránéztem. Gyönyörű lány volt. Tiszta, mint a patyolat. Karcsú.

Megfogtam a karját:

— Hová mécc?

— Szeretőt keresek magamnak! — felelte hetykén a lány.

Magamhoz húztam:

— Akkor maradjunk együtt, ha tetszik, mert én is csak ugyanígy vagyok.

A lány erre megnézett. Jól, komolyan, őszintén, alaposan, mintha csirke lennék, vagy káposztafej, amit meg akar venni a piacon. Aztán bólintott.

— Nem bánom. Mehetünk együtt.

Elöntött a büszkeség. Valami meleg mozdult meg bennem egészen mélyen. Millió év gyakorlata ez. Mintha válaszolt volna bennem valami, egy másik áramközpontban pattant szikrára. Tökéletes diadalt éreztem, vágyat, gyöngédséget, odaadást. És tudtam, hogy a lány is csak úgy van, mint én. Szótlanul mentünk a lökdösődő tömegben, elkomolyodva. Tűz járt a tenyeremen keresztül, amikor megfogtam izmos könyökét, hogy el ne sodorják mellőlem.

Igazán szép lány volt. Gesztenyeszín hajú, szürke szemű. És mintha szűk lett volna teli arcán a gyöngéd, sárgásbarna bőr, feszült az orra, az ajka, az álla. Szinte azt éreztem, hogy a szemét is nehezen tudná lehunyni, olyan rugalmas, ellenálló kis izmok feszülnek mindenütt friss bőre alatt.

Amikor megszólítottam, tegeztem. De kétpercnyi néma séta után önkéntelenül a gyöngédebb és bensőbb „magá"-ra fordultam át. És meglepve láttam, hogy ez a felhőtlen homlokú, fiatal parasztlány észrevette ezt a finomságot. Elhagyta ő is a hetyke

hangot, és meleg közvetlenséggel kérdezte, hogy hová való vagyok? Kolozsvárra?

Azt mondtam, hogy Szilágy megyei legény vagyok. Hirtelen kitaláltam egy községnevet. Pokozdról való.

— Maga kalotaszegi, azt látom — mondtam. — Hogy hívják?

— Jakab Vilmának. És magát?

— Nagy Sándornak — hazudtam tovább, mert világosan éreztem, hogy otthagyna ez a lány, megharagudna, elfutna, ha megmondanám, hogy nem vagyok az ő osztályából való.

Séta közben megtudtam, hogy valami hivatalnoknál szolgál, aki a Bocskai téren lakik. Tisztességes ember a gazdája.

De még nem ismeri jól a helyét, csak két hete jött be Kolozsvárra a falujából.

— Nyócig ráérek — mondta —, akkor haza kell menjek. Mert odahaza vacsoráznak az úrék. Bár azt megehetnék nálam nélkül is. Hideg vacsora van. Szafaládé.

Ennek a vasárnapi parasztkorzónak olyan határozott iránya van, mint a hangyák útja a földön. Végighömpölyög a tarka folyó a Honvéd utcán, a Főtér jobb oldalán, az Unió utcán, aztán a Bartha Miklós utcán lefordul a Szamos felé, és végigvonul a sétatér jobb oldalán. Zsúfolva van a jobboldali sor, sűrű por, zsivaj, tolongás a vén fák alatt. A másik oldal pedig tökéletesen üres. Alig pár lélek lézeng a bokrok árnyékában. Azt hittem, hogy ez valami divat-dolog, és így fordultam a lányhoz:

— Gyerünk át amoda, túl. Minek taszigáltassuk magunkat ebben a vásárban.

A lány bámulva nézett rám:

— Hát maga nem tudja, Sándor, hogy nekünk nem szabad oda átmenni? Visszakergetne onnan a rendőr. Az uraknak van feltartva az a sor.

Hát persze, hogy nem tudtam. Honnan tudtam volna én, nadrágos léhűtő, hogy meddig terjed a rendőrhatóság ostobasága és szemtelensége. A vér a fejembe ment. Akaratlanul kimondtam, csak úgy félhangosan, magam elé:

— Ezt megírom. Ezt a disznóságot.

— Micsinál? — kérdezte ijedten a lány.

Kikerültem az egyenes választ:

— Egye meg a fene őket. Micsoda disznóság, hogy az ember ne járhasson szabadon, amerre éppen jólesik. Talán azok, akik odaát vannak, többek valamibe, mint mi ketten?

A lánynak semmiféle érzéke nem volt a szocializmushoz.

Vállat vont.

— Nem tudom, minek mérgelődik úgy? Ha akarja lemehetünk a kacsasorra, ott még kevesebben járnak.

De én föl voltam háborodva. Hirtelen eszembe jutott, hogy a kioszkba sem vihetném be a lányt. Kidobnának a pincérek, hogy ez nem olyan hely, ahol bakákat és cselédlányokat is kiszolgálnak. Pimaszok! Egyszerre a bőrömön éreztem azokat az elbizakodott rendelkezéseket, amiket a magamfajta emberek kényelmére hoztak.

Van a sétatéren egy kis vurstli. Odamentünk jobb híján. Hintáztunk. Megmértük magunkat. Megnéztük a tetovált nőt. Pofoztuk a pofozó-masinát. Fizettem. Ötforintost váltottam.

A lány rám sandított:

— Honnét van ennyi pénze?

— Nagygazda az apám — hazudtam folyamatosan —, csóplógép-részünk is van. Öt forint nekem annyi, mint egy szem bab.

A lány ebbe nem nyugodott belé:

— Nekünk is van földünk is, meg házunk is. Azért az apám kitekerné a bátyámnak a nyakát, ha ennyi pénzt elherdálna...

Tökéletesen elfelejtkeztem színházról, szubrettről. Még a saját civil voltomat is elfelejtettem. Szinte azt kívántam, hogy váljék valósággá mögöttem a szilágysági falu. Legyek igazán parasztlegénnyé, aki ezen a vasárnap délutánon ebben a tiszta, szép, természetes fiatal lányban megtalálta élete igazi párját.

Úgy folyt el a délután, mint a méz. Csak egyetlen veszedelmes pillanat volt benne. Egy himlős, görbe lábú vén huszárkáplár el akarta venni tőlem a lányt. Előbb ott sündörgött körülöttünk, mint a koslató kutya. Aztán belém kötött, valami címen. Hogy nem szalutáltam neki rendesen. Megállított, és komiszul abriktolni kezdett a lány előtt. Joga volt hozzá, én baka voltam, ő káplár. Sápadtan tűrtem a szemtelenségeit. De a jobb karomban egyre nőtt az idegesség, hogy kihúzzam a bajonettemet, és mellbe döföm vele ezt a bagószagú, sárga fogú, ronda parasztot, aki olyan aljas volt, mint a patkány.

A feszültség egyre veszedelmesebb lett közöttünk. Mind a kettőnk szeme mást villogott már, mint amit beszéltünk.

Én nem is tudom, mi történt volna, ha a lány közbe nem lép, ha nem fűzi a karját halálos szorítással a karomba, ha oda nem fordul alázatos, de szilárd kérésével az altiszthez.

— Tudom én, hogy miért bántja a káplár úr ezt a legényt. Hát ne bántsa. Úgyse tudna kettőnket elválasztani. Mert mi egyfalubeliek vagyunk. — És megszorította karjával a karomat.

A káplár néhány pillanatig még ott állt előttünk, fixírozott bennünket, mintha gondolkozna, hogy érdemes-e megreszkírozni a botrányt? Aztán, talán mert valami emberség támadt föl benne, talán mert nem sok jót olvasott ki elszánt arcunkból, a hóna alá fogta a kardját, elfordult, és tovacsörtetett más préda után, bosszúságát egyetlen mondatban öntve ki felénk:

— Egyen meg a fene benneteket a falutokkal együtt.

Amikor a baj elmúlt, egy darabig némán mentünk egymás oldalán. Csak nagy sokára szólalt meg a leány. Okosan, melegen, gyöngéden mondta:

— Látja, Sándor, ezért kellene, hogy sarzsit szerezzen magának. Mert ha csak egy csillagja is lenne, akkor már ez a káplár nem mert volna így szemtelenkedni magával. Mert csak azzal mernek úgy komiszkodni, akinek a világon senkije sincsen, ha valakinek van, ha egyebe nem, csak egy villa szénája, annak már azt is elnézik, ezt is elnézik, mer gondolják, hátha rászorulnak egyszer arra a szénára . . .

Már máskor is megtörtént, hogy a flörtjeim ambícióra akartak serkenteni. Olyankor én mindig föllázadva utasítottam vissza az efféle kísérleteket. De ennek a lánynak a gesztusában annyi önzetlenség, a hangjában annyi tapintat és annyi okosság volt, hogy szerettem volna megcsókolni a kezét.

Átfontuk egymás derekát. Baka a cselédét, úgy sétáltunk szótlanul a ritkuló tömegben, amíg be nem sötétedett.

Amikor a templomok tornyai elütötték a fél nyolcat és a lány szedelőzködni kezdett, hogy elérkezett a hazamenés ideje, tökéletes őszinteséggel mondtam:

— Nehéz szívvel válok el magától, Vilma.

A lány egy keveset gondolkozott, aztán felém fordult:

— Nem muszáj, hogy elváljunk. Feljöhet hozzám. Megvárja, amíg beadom a vacsorát. Aztán ottmarad nálam. De csak úgy jöjjön, ha reggelig ki tud maradni a kaszárnyából. Mert nem akarom, hogy a házmester éccaka nyisson magának kaput, faggassa, kinél járt a házban?

Ez világos beszéd volt. Nyílt fölajánlása a szerelmes éjszakának. De milyen frivolság nélkül történt. Komolyan, minden teketória nélkül. Emberi dolog ez. Hozzátartozik az élethez, akár a lélegzés.

— Köszönöm szépen — mondtam halkan, hálásan. — Hát persze, hogy ki tudok maradni, pajtásom nekem az őrmester.

És megindultunk csöndesen a Bocskai tér felé.

Útközben elmondta a lány, hogy a gazdáját Bodrogi Ferenc-

nek hívják, nem tudja, hova, de valahova hivatalba jár. Van neki felesége meg egy fia meg egy lánya. A fia most odavan a katonaságnál. A négyes szám alatt laknak, a harmadik emeleten.

Erre a fölvilágosításra először meghökkentem, aztán majdnem nevetni kezdtem. Nagyon jól ismertem ezt a famíliát. Bodrogi a „Földgáztársaság" mérnöke volt. A lányának kurizáltam. A fiával együtt jártam iskolába. A házukba is gyakran jártam. Furcsa volt, amikor befordultunk a jól ismert kapun. És furcsa volt, hogy hátul mentünk föl a szűk, sötét cselédlépcsőn, ahol csak a második emeleten égett a kis gázláng.

Amikor fölértünk a harmadik emeleti gangra, a lány előkaparászta a szoknyája zsebéből a kulcsot, kinyitotta a konyhaajtót. Ezt a konyhát is jól ismertem. Néhányszor erre kopogtattam be, amikor az előszobaajtó csengője el volt romolva. Abban az időben egy kis román lány szolgált Bodrogiéknál. Az is csinos volt, megcsipkedtem az állát.

Most a lány felgyújtotta a villanyt. Letette a kendőjét. Ott álltam a nyitott ajtó küszöbén, be akartam utána menni.

— Maradjon kint a gangon, Sándor, amíg el nem mennek, vagy le nem feküsznek az úrék. Valaki kijöhet a konyhába. Minek lássák meg? Talán nem is néznék jó szemmel.

„Hát persze, hogy nem néznének jó szemmel" — gondoltam, és kimentem a szűk gangra. Sötét volt már. Lámpák csillogtak körös-körül a nagy bérház folyosóra nyíló ajtajaiban és ablakaiban. Valahol egy lány énekelt. Alakok mozogtak a világos konyhákban. Egy másik baka, bizonyosan ugyanolyan járatban, mint én, az első emeleten ácsorgott, nekitámaszkodva a gang vaskorlátjának.

Nyár volt. Meleg este. „Nem jó szag van ilyenkor a városi házak udvarain" — állapítottam meg, amikor leültem kint a gangon a szemétládára, egy hideg vasaló és egy faszenes stanicli mellé.

A lány tett-vett odabent. Előkészítette a tányérokat, az eszcájgot, kenyeret szelt. Tiszta szalvétát tett a kenyeres-kosárba. Meghámozott öt pár szafaládét. Hagymát vágott karikára. A konyhakredencből kivette a délről maradt cseresznyésrétest. Kiszólt a nyitott ajtón át a gangra:

— Nem akar egy kis rétest, Sándor?

Akartam volna, de Vilma nem hozhatott ki, mert a lakás felől nyíló ajtó küszöbén megjelent a ház kisasszonya. Volt idő, amikor nekem ez a kis Piri tetszett. Főleg a bőre és a haja. Most nem szerettem az arcát. Túl kemény volt. Rosszul esett, hogy

vissza sem köszön a lány kedves „jó estét"-jére. Ellenségesen néztem a sötét gangról, ahogy unott arccal odamegy a konyhaasztalhoz, és két ujjával kicsíp a rétesből egy cseresznyeszemet. A vérem forrt, hogy úgy beszél, felülről lefelé, mintha rabszolgája lenne az én Vilmám.

— Hamar adja be a vacsorát, Vilma. Moziba megyünk. Aztán ha elmentünk, szedje le, vessen ágyat, és maga is lefekhet, ma már nem kell semmi, csak engem ne felejtsen el holnap hét órakor fölkelteni, és takarítsa ki a teniszcipőmet.

Amikor a kisasszony visszalibegett a lakásba, Vilma kinézett a gangra:

— Szép lány ez, mi? Pirinek hívják.

Most türelmetlenül csengettek odabent. Vilma fogta a szafaládés meg a hagymás tálat, bevitte. A konyha üres lett. Tudtam, hol jár a lány, miféle tájon. Ismertem a szobákat, az ebédlőt. A bútorokat. Az ebédlőasztalt, a díványt, az órát és a képeket a falon.

A lány járt-kelt a konyha s a lakás közt. Vízért csengettek, sóért. Csorgott a csap. Végre megvacsoráztak odabent. Vilma kijött, kirázta az abroszból a morzsát a gangon. Aztán láttam még egyszer Pirit. Most már kabát volt rajta, kalap. Kiadta a reggelihez való kávét és cukrot.

Megint nem köszönt, elment.

Csattant az előszobaajtó. És én láttam lefelé haladni az ismerős famíliát.

Most beszólított a lány:

— Menjen oda be hozzám, amíg rendbehozom a konyhát.

Ez a „hozzám" parányi kamra volt. Ablaktalan kis kamra. Inkább benyíló. A konyhán keresztül lélegzett. Alig fért el benne egy kis vaságy meg egy szék, amire pléh mosdólavór volt téve. A falba két szeg volt verve, azon lógtak a lány tarka szoknyái, olcsó blúzai. És volt az ágy fejénél egy zöldre festett kis faláda, amilyent a parasztlegények visznek magukkal, ha berukkolnak a katonasághoz. Erre a ládára egy kapcsos kis katolikus imakönyv volt téve. Teli volt az imakönyv csipkésszélű szentképekkel. Búzavirágkék Madonnákkal, viaszszín Krisztusokkal, cseppen homlokukra a bíbor vér, a töviskoszorú alól.

Az ágyra ültem le. Hallgattam, néztem, ahogy a lány sertepertél a konyhában. Kint émelyítő, rossz, nyári szag volt az udvaron. Az ablaktalan kis kamrában pedig, mintha a falusi föld könnyű illatát éreztem volna. Parasztszoba illatát, ahol a föld

a pádimentum. Talán nem is képzelődtem: a lány ruhái hozták ide magukkal ezt a messzi parfümöt.

Türelmetlenkedni kezdtem:

— Gyöjjön már.

— Mingyárt — felelte a lány —, csak megmosom a kezemet, mert hagymával babráltam. — És odament a vízvezetékhez. Mosni kezdte gondosan a kezét, egy nagy darab, komisz mosószappannal.

Aztán mégiscsak bejött a kis kamrába.

— Álljon fel onnan, hadd vetem meg az ágyat.

Felálltam, átkaroltam a derekát, magamhoz vontam... Hát nekem azelőtt is, meg azután is sokat volt dolgom asszonyokkal. De soha életemben olyan tisztaságot és drámai erőt nem éreztem még ölelésben. Semmi volt az én erőm ahhoz, ahogy izmos karját a nyakamba fonta az a lány. A két kezébe fogta a fejem, az arcomba nézett. Halkan mondta:

— A szeminek köszönheti, hogy itt van. Az tetszett meg nekem, amikor megszólított...

Hát bizony ebből a kalandból rendes viszony lett. Három vasárnap meg a közbeeső ünnepnapon is találkoztunk. Egymás után négyszer. És én mind a négyszer fölvettem a katonaruhát. Játszottam a parasztlegényt. Azaz nem is játszottam. Természetesen viselkedtem, jókedvem volt. Mindössze arra kellett vigyáznom, hogy ne beszéljek olyan dolgokról, amik a lányban gyanút kelthetnének. Egyébként a diskurzusaink jóval érdekesebbek voltak a normális beszélgetésnél. És ezt nem az én ötletességem tette, hanem a lány érzelmi gazdagsága, tökéletes őszintesége és színes nyelvének roppant kifejező ereje.

Az ötödik vasárnap délután nem mentem el rendes találkozóhelyünkre, a Főtér sarkára, a Hintz-patika elé. Már nem tudom, hogy miért, dolgom volt vagy elaludtam? Elég az hozzá, hogy nem mentem el. Civilben maradtam aznap. És este hét óra felé csak úgy véletlenségből jártam a patika táján.

Még mindig ott állt a lány a Hintz-ház kapumélyedésébe húzódva. Kendő volt a fején, mozdulatlanul állott, várt. Könnyű volt kitalálni, látszott rajta, hogy órák óta ácsorog ott. Komoly volt az arca, fájdalmas. Állt, állt, nézett ki a kapu alól az esőbe. Mert esett az eső, sötétedett is már. Így hát nem ismert meg civilben, gumiköpenyegesen. Különben nem is nézett rám. Más

valakit várt ő; egy fiatal katonát, kék mantliban, bakancsosat, ûbersvunggal a derekán.

Amikor elmentem a kapu előtt, megdobbant a szívem. Aztán féltem megmutatni magam előtte, úriruhában. Meg nem is voltam egyedül. Egy újságíró kartársam kapaszkodott a karomba. A háborúról beszéltünk, összebújva egyetlen esernyőnk alatt. Tovasiettünk az esőben.

Aztán, amikor már messze jártunk, a harmadik utcában, összeszorult a torkom. Eszembe jutott Kipling bennszülött, indus lánya, aki negyven évig várta a keresztúton a hűtelen angol katonát. Visszarohantam a patika elé. A lány már nem állt a kapu alatt. Szegény, nemrég mehetett el. Persze, fél nyolc, hazament megteríteni az asztalt, feltálalni a vacsorát.

Átkoztam magam. Fájt a szívem. Szerettem azt a lányt.

Aztán a következő vasárnap rendbejött minden. Találkoztunk. Azt hazudtam, hogy kaszárnyaáristomot kaptam. Sétáltunk, csónakáztunk a sétatéri tavon, kiflit osztogattunk a hattyúknak. És megint együtt töltöttük az éjszakát, a kis kamrában, összeölelkezve a szűk vaságyon, a földszagú sötétben. A lány a mellemre bújt, úgy súgta:

— Vajon meddig leszünk így? Eccer csak szürkébe öltöztetik. Meglátom magát is, virágos csákóba, kifelé marsolni az állomáshoz... Hanem én a Szamosba fojtom magamat akkor...

Közel jártam hozzá, hogy eláruljam magam. Csak föl kellett volna kattantani a villanyt. Elébe tartani a kezem.

„Nézd, milyen puha a kezem. Nyíljék már ki a szemed. Hát lehet ilyen keze parasztlegénynek?"

De nem volt bátorságom beszélni. Féltem elszomorítani a lányt. Mert azt éreztem, hogy nem venné egyszerű tréfának, ami történt. Pedig tudtam, hogy az igazságnak ki kell derülni. Nem volt lelkem hozzá, hogy tovább csaljam ezt a tiszta, kedves teremtést, aki tökéletesen nekem adta magát. Aki nem félt semmitől. Aki szinte közömbösen mondta: „Ha gyerekem találna lenni, soha többet nem mehetnék haza, becsukná az ajtót előttem az anyám."

Nem tudom, miféle szerencsétlen ötlet sugallta, hogy az igazat nem nekem kellett megmondani. Hogy jobb, ha egyszer csak meglát a lány, a valódi bőrömben. Fogalmazza meg ő maga, hogy mi történt? Így nem volna semmi nagy jelenet. Aztán később majd csak megmagyaráznám a dolgot.

Ostoba ötlet volt. Mert már végtelenül sajnálom is, hogy elfogadtam az öreg Bodrogi vacsorameghívását. Nem is tudom,

hogyan tehettem. Talán nem is én, hanem az ördög tette, aki néha felülkerekedik az emberben. A kávéházban fogott meg az öregúr:

— Gyöjjön fel hozzánk vacsorázni kedden este, öcsém. Itthon lesz a fiam is. Három nap szabadságot kapott katonáéktól.

Nagy gonddal öltöztem föl a vacsorához. Volt egy szép világosdrapp nyári ruhám, azt vettem föl. Megnéztem magam a tükörben — gavallér voltam.

Az előszobaajtón csöngettem. A házikisasszony nyitott ajtót.

— No, csakhogy itt van, teljes félórát késett.

Megittunk gyorsan egy kupica rózsapálinkát, aztán az asztalhoz ültünk. Engem Piri mellé ültettek. Valami távoli sejtelem úszott a levegőben, hogy talán hozzám is adnák feleségül. Persze, ha megemberelném magam, és letenném az ügyvédi vizsgát, vagy tanári oklevelet szereznék.

A háziasszony kiszólt az ajtón:

— Tálalhat, Vilma.

Körülöttem mindenki fecsegett. A pajtásom a tüzérségi kiképzésről beszélt. Az asszony a piac drágulásáról, a mérnök az uzsoki frontról. Piri a karomra tette a kezét:

— Mi van magával? Miért ilyen ideges?

Ebben a pillanatban lépett be az ebédlőbe a lány. Karján egy nagy tál töltött tojás. Már egészen az asztalhoz ért, amikor észrevett és megismert. Az arca először fehér lett, mint a papiros, aztán lángvörössé változott. Persze, nem szólt, sőt nyugodtnak látszott. De én éreztem, hogy milyen fájdalom lehetett a kis rezzenés mögött, amint megreszketett a könyöke, ahogy a tálat tartotta.

Nem tudtam nézni, hogy jár körbe a tojásos tállal. Lesütöttem a szemem. Csönd volt. Amikor az oldalamhoz ért, és felém kínálta az ételt, halkan köszöntem:

— Jó estét, Vilma.

— Jó estét — felelte tompán, és valahova a semmibe nézett. De én megint csak éreztem rajta, hogy egész paraszti energiájára szüksége van, hogy össze ne essék tálastól, ott az asztal mellett.

A kisasszony vihogni kezdett:

— Maguk ismerik egymást? — és a nők zseniális ösztönével tette hozzá. — Talán valami bakabálról?

Mindenki nevetett ennek az összefüggésnek a bolondosságán. A lány kövült arccal, gépiesen járt tovább, körbe a tállal. Aztán, ahogy a dolgát elvégezte, kiment. A keze teli volt edényekkel, a

könyökével nyomta le a kilincset. És kívülről gondosan, csöndesen behúzta maga után az ajtót.

Ettünk, ettünk. Szóltak hozzám, nem feleltem, nem is értettem, mint mondtak. Egész lelkem kint volt a konyhában, ahol erfurti zöld por van a négy sarokba szórva, ahonnan az a kis kamra nyílik, a szűk vasággyal, a falba vert szögeken a tarka kartonszoknyákkal. Össze is szidtak, hogy olyan szórakozott vagyok. Zavartan makogtam valamit, hogy megfájdult a fogam, ráharaptam. A házigazdám azt tanácsolta, hogy tegyek rá rumot. Bodroginé csengetett az asztal fölött lógó kis körtén a következő ételért. Csöngetett egyszer, kétszer, háromszor. Nem jött be senki. Végre bosszús arccal fölállott, és kiment ő maga a konyhába.

Most hosszú, kínos percek teltek el. A szívem a torkomban dobogott, és nem volt hozzá bátorságom, hogy kimenjek, megnézzem, mi történik odakint? Mi történhetett? Fojtott szóváltás zaja hallatszott. Aztán megint csönd lett. Majd kinyílt az ajtó és a küszöbön megjelent a ház asszonya, saját úri kezében a pecsenyéstállal. Haragtól pirosan ült vissza a helyére.

— Ez a lány megbolondult — mondta —, egy percig sem akar tovább maradni. Visszaadta a bérét, letette a pénzt az asztalra. Azt mondta, hogy inkább leugrik az emeletről, de nem jön be többet a szobába. Maga csinált ezzel a lánnyal valamit, Sándor?

Mindenki rám nézett.

— Én? Nem csináltam én semmit — tagadtam gyáván és riadtan.

Most aztán nem nevetett senki. A szerencsétlenség felhője feküdte meg az ebédlőt. Hallgatva ettünk. Mindenki érezte, hogy itt valami súlyos dolog történt. Egyszerre csak Piri, mint aki nem bír tovább uralkodni izgalmán és kíváncsiságán, felugrott, és azzal az ürüggyel, hogy a mustárért megy, kiszaladt a konyhába. Egy perc múlva már jött vissza:

— Ez az őrült lány már össze is szedte a vacakjait. Itt van a konyha kulcsa. Visszaadta! — és az abroszra tette a kis nikkelkulcsot, amelyet olyan jól ismertem.

— Elment? — kérdeztem halkan.

— Éppen most! — felelte élesen Piri, és rosszindulatú kíváncsisággal nézett az arcomba.

Hirtelen elszakadt bennem a türelem, modor és barátság minden szála, amely ezekhez az emberekhez fűzött. Az asztalra dobtam a szalvétám, felugrottam. Bocsánatot sem kértem, úgy rohantam ki a lépcsőházba, hajadonfővel, mint az őrült. Körül-

szaladtam a folyosón, le a lépcsőn. Hármasával ugrottam a fokokat. A kapu alatt utolértem a lányt. Kendő volt rajta, jobb kezében a nehéz faláda, a válla is ferde volt tőle, ahogy cipelte. A sietéstől lihegve állottam eléje. Ő is megállt. Panasz nélkül, szelíden, melegen nézett rám, mint amikor búcsúzik valaki.

— Vilma, szívem... — kezdtem dadogni, és szabad bal keze után nyúltam.

Visszahúzta a kezét:

— Engedjen engem a fiatalúr! — mondta csöndesen, de olyan leírhatatlan energiával, hogy félre kellett előle lépnem. Egy kicsit még megnézett, aztán félrefordította a fejét, úgy ment ki a sötét utcára, zöld ládájával a kezében. Sohasem láthattam többet.

Most és mindörökké!

1

Szép idő volt azon a napon, tagadhatatlan, mikor az orosz őrmester kivezényelte a tanyából az oszlopot. A szekerek a váradi országúton gyülekeztek, ő maga, mármint az őrmester, bezárta a szobája ajtaját, a kulcsot forgatta egyik kezéből a másikba, s közben hol erre nézett végig a kastély folyosóján, hol amarra, aztán mégis bement a hallba, ahol öt vagy hat falubeli parasztember ácsorgott. Kicsit szorongva. Hogyne. Még a reggeli órákban hívatta őket az orosz. Mivelhogy ő volt a tanyának s falunak a parancsnoka.

Egy parasztnak, a Földigénylő Bizottság elnökének megmozdul a haja a sipka alatt, vajon mit akar ez már megint, vajon mit akar, mert oly kemény léptekkel jön rájuk, de olyan kemény léptekkel...

— Na. Nesze. Ez a tiétek — nyújtja az őrmester az elnöknek a kulcsot.

Az elnök egyszer nevetni szeretne.

Nem tehet róla, dehogy tehet. Nevetné azt, hogy milyen takarosan jámborodik meg a sapkájában a haja, nevetné azt, hogy milyen furcsa ember is ez az orosz, de meg azt is szeretné nevetni, hogy eddig valahányszor kihivatta őket, mindig csak kért. Hol ezt, hol azt. Fuvart, szalmát, szénát, párnát, meg tudná a jófene, hogy mit. Rosszat is sejdít, jót is, s ezért ráfagy az arcára a nevetés, szinte kínba.

— Vedd el, koma, ha adja — lökdösi háta mögött egy koma. Aki egyébként a Földigénylő Bizottság pénztárosa. Na de az elnök csak nézi a kulcsot borzongva:

— Nye ponyemáj — mondja. Pedig az orosz, amit mondott, magyarul mondta. Elég érthetően tördeli már. Megtanult az ősz óta.

— Nye... nye... nesze! — S a kulcsot az elnök markába nyomja.

— Hászen, jól van, de... mit csináljunk mink ezzel a kulcscsal?

— Mit? Hát azt, hogy... a tiétek. A tiétek a kastély, a park meg minden, aztán jöjjetek ki ide, lakjatok benne, hehehe...

— Hahahaha... — kontrázik az elnök, és most felemeli a fejét, reptében széjjelnéz. Kegyelmes Isten. Ha ő egyszer, csak egyetlenegyszer ilyen házban lakhatna! Nem sokáig, csak egy napig, egy hétig, egy esztendeig, de megrezzen. Mert telhetetlen féreg az ember, mint a kutya. A fél falu beleférne, nem mondja, de mit csináljon a másik fele? Ha legalább két kastély volna... Tessék, ha sokat gondolkozik, hát kisül, hogy lám csak. Milyen kevés úr élt Magyarországon!

— Szerbusz! Hát már elmégy?

— El, el, mert... parancs, tudod? Most már tik maradtok, magatok maradtok, tiétek a ház is, tiétek a föld is, tiétek a fák is... Szerbusz, szerbusz — sorba kezet fog mindenkivel, megyen. Az ajtóból visszafordul, szeretné tudni, hallani, hogy azok, a magyarok, a parasztok mit gondolnak vajon róla? Jó embernek tartják, vagy rossznak, vagy milyennek? Szeretett volna egy jó szót, amit magával vihetne a hosszú, beláthatatlanul hosszú utakra, szót, ami melengetné a szívét, derűvel vonná be a lelkét. De azok csak néznek rá, mint a birka. Vajon keveslik, amit rájuk hagyott? Más kéne? Több kéne? Még egyszer bejárta a tanyát, falut, tájat gondolatban — eh — dünnyög s legyint. Kimegyen.

Csend van pillanatig. Szekerek zörgése hallik kintről, távolodva, a nap besüt az ablakokon.

— Ez elment — mondja a pénztáros.

— Ez el. De... nem is vót ez rossz ember, hallod? — válaszol az elnök, s pipáját keresi, tömi, gyújtja, s közben pislogva néz a többiekre, sorba.

— Rossz ember? Az is bolond, aki azt állítja, hogy rossz ember vót — válaszol a pénztáros, és odább lép. Levágja magát egy fal melletti fotelbe. De azon pillanatban tenyerével támasztja a parkettát, mivel a fotel felborult, mert három lába volt.

— Hahaha... hehehe... hühühü... — röhög a társaság, és lépkednek ide-oda. Lábukkal megnyomogatják a parkettát, ujjukkal megtapogatják a falakat, kiugrókat, tölgyfa burkolatokat, s egy máris a kanyargó falépcsőt próbálgatja. Vigyázva, óvatosan. Az urak alatt nem szakadt le nyilván, de más az úr, s megint más a paraszt...

— Te, halljátok? Mégiscsak disznóság, hogy utoljára nem

vendégeltük meg azt az oroszt! — rikkantja egy ember, aki eddig még egy szót se szólt, de amit gondolt is, csak lassan gondolta. Lehetne mondani, hogy csak úgy suttyomba.

— Hászen, azt megtehettük vóna, de...

— Nincsen az arra rászorulva! — Ezt egy harmadik ember mondja. De inkább kiáltja, mivel fent van már a lépcső tetején. Onnan néz vissza.

— Egyszer, még a tél folyamán, beizent értem az orosz, hogy jöjjek azonnal, mert az emberek nem akarják ásni a cukorrépát. Kijövök osztán, hát itt ültünk le ni, ebben a kisszobában, osztán teleönt két pohárt, két egyformát, osztán igyunk, azt mondja. Ez vót az első szava. — Magyarázza az elnök, közben lehajlik, a cserépkandalló ajtaját nyitogatja, a hamuban kaparász. Mert hát ki tudhatja? Ahol urak laktak, ott pénznek is kell lennie. A többiek meredten nézik az elnököt, ni csak. Még ez is bolond, nem az apja. De széjjelszóródtak azon pillanatban, ki erre, ki arra. Ha az elnök találhat valamit, ők is találhatnak.

— Ni, emberek! Én azt mondom, hogy ne nyúljunk semmihez, hanem csak nézzünk széjjel, aztán majd, kijövünk, aztán felleltározunk! — kiáltja az elnök, s két tenyerét a hamutól, piszoktól csalódva morzsolgatja.

— Leltározni, kinek? — harsog vissza fentről a szó.

— Kinek? Mit tudom én, kinek? A nagyságos úr is visszajöhet még, igaz, különben, hogy nyilas vót... — utóbbit az elnök szinte suttogva mondja. Mert valamit meglátott a szemközti ajtó mellett a falon... a falon...

Pár perc múlva a hat ember teljesen széjjelszóródott a kastélyban. A jobbszárnyon is kongott egy csizma, a balszárnyban is, egy ember pedig, alacsony, tömzsi ember, fent ült a kastély tetején, a gerincén, két lábát széjjelvetve. Hátát nekivetette a torony oldalának, s nézett széjjel a parkban. Szél jött, kalapját lesodorta, s a szélben, fényben lobogott a haja. Egyszer a homlokára, egyszer a fülére, majd megint vissza.

Esteledett, mikor a hat ember baktatott hazafelé a fasoron. Egymás mellett mentek, széltében. Senki se szólt. De szinte nyögve mentek, mert reggel óta mintha meghíztak volna. Zsebeik kiálltak, réklijük is nyitva, nem ért össze a gomb a lyukkal. Magyarán mondva, megpakolták magukat istenesen.

Na, nem kinccsel, pénzzel, hanem más egyébbel. Dróttal, rézzel, ólomcsővel, egy ember meg éppen csillogó csempelapokat szorongatott a kabát alatt.

Este pedig gyűlés volt a szövetkezetben.

2

Ebben az időben a faluban már négy politikai párt működött, úgymint a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunisták Pártja, a Szociáldemokrata Párt, végezetül, az alakulások sorrendjében, a Nemzeti Parasztpárt. A Földmunkások Szakszervezete is működött már természetesen, de mivelhogy földmunkás nemigen volt a faluban (nagy volt itt a kastély környéki birtok, jutott mindenkinek föld szerivel), hát az lépett belé, aki akart. Éppen csak a legmódosabbak maradtak ki, mert az mégis feltűnő lett volna. Szóval, négy párt volt itt, de most, összezsúfolva, nehéz lett volna őket pártra széjjelválogatni. Egyik öregebb, másik fiatalabb, egyiknek mégis jobb a gúnyája, a másiknak rongyosabb, egyiknek a lábán csizma van, a másiknak bakancs, de színparaszt ez valamennyi. Jelvénye is két pártnak van leginkább. A független kisgazdáknak meg a kommunistáknak. Világos, hogy szemre-fűre a kisgazdák vannak legtöbben. Mivel a kommunisták kolhozt akarnak, azt mondják. Ezt egyébként egy ember harsogva mondja is ebben a pillanatban, a sötétben, a sarokban. (A gyűlés még nincs megnyitva. Zsibongnak, zajongnak.

— Hát a... izé. A kastély nem volt kolhoz? — csap rá egy másik, mint a héja. Ez pedig történetesen parasztpárti. A hangja elébb pukkan, aztán hasítja a levegőt. Mint a lövés.

— Fogd be a szád! — felesel az előbbi —, hiszen tik meg titkos kommunisták vattok.

Most a terem közepéről kiált valaki, a parasztpárt védelmére.

— Ki van ott közelebb? Üssön mán a fejire egyet legalább! — Ez meg szociáldemokrata volt. S mint illik, bölcs válaszokkal próbálkozik, mint Salamon király. Mellesleg ő alakította meg a Szociáldemokrata Pártot, nem annyira meggyőződésből, csak azért, hogy eggyel több legyen a faluban a pártvezér. De ezen túl pedig nem is árt, ha van. Jobban lehet szavazni a községi dolgokban, jobban lehet a község ügyeit kormányozni, a tisztviselőket igazolni vagy nem igazolni. Pártatlan párt hogy is tudna igazságosan dönteni?

— Na nézzétek mán, még ű beszél!

— Csend! Pszt... Kezdődik! Hajjuk! — fojtja bele ebbe az egybe a tömeg a szót. Mert a gyűlés, úgy látszik, kezdődik valóban.

Fent a színpadon lámpafény seper át, a kisbíró akasztja a falra

a lámpát, a bikás egy asztalt cipel, négy lábával előre, s leteszi. Billegeti. Mozgatja, húzgálja.

— Adjatok fel egy pohár vizet! Adjatok fel egy pohár vizet! — sürgeti egy asszony, aki minden gyűlésen ott van, de csak azért, mert a fia fogságban van, s hátha hallana arról valamit, hogy mikor jönnek haza a foglyok.

— Vizet? Tán pályinkát, höhöhö ... — röhög valaki, de mások is nevetnek, mert köztudomású, hogy a földosztó bizottság elnöke, ha szerét teheti, bizony megissza. Na de, fent is van már két ember a színpadon, egyik ül, a másik áll az asztal mellett. Aki ül, a múltban baptista prédikátor, ma jegyző. Kezében ceruza, előtte papír. Aki áll, Tóth Jóska, a termelő bizottság elnöke. Két tenyerével az asztalra támaszkodik, néz az emberekre, lefelé.

— Hajjuk! Hajjuk! — zúgnak odalent.

— Khm. Khm — köhécsel emez, pedig jó tüdejű ember, de kell ez, mert közben eldönti, hogy is szólítsa meg a gyűlést. Hogy elvtársak, nem mondhatja, mert nem mind kommunista. Tisztelt szaktársak, tisztelt polgártársak, válogatja magában ezt a két megszólítást, aztán csudálatosképpen a következőket mondja: — Igen tisztelt gyűlés! — s örül, hogy lám csak. Mégis jól vált neki az esze. Igaz különben, hogy az ü betűt csaknem ő-nek mondja, de mindegy az, majd megszokja.

— Hajjuk! — rikkantja valaki. (A szociáldemokrata.)

— Igen tisztelt népgyűlés! — kezdi hát, de még inkább örül, hogy a megszólítást még szebbé módosította.

(Csend. Várakozó, jóleső, termékeny csend. Így várakoznak az eső előtt a virágok, fák, növények.)

— Gyűlésünk mai tárgya a ... az urasági kastély ügye. (Khm.) Ma délelőtt, még elég korán, kihívott bennünket az orosz, Nikoláj őrmester. Elköszönt tőlünk tisztességgel, osztány a kastélyt, tanyát átadta nekünk, azt mondta, csináljunk vele, amit akarunk. Na most osztán arról van szó, hogy ...

— Jó lesz a kastéllyal vigyázni, mert ki tudhatja! ... — óvatoskodik egy kisgazda. Egyébként pártja jegyzője.

— Üssétek mán szájba ... — tanácsolja hátrafordulva a szociáldemokrata.

— Aj ... nízzítek mán — zúgtak emennek a párthívei is, s jó pár pillanatig szavak vergődnek, repkednek, indulatok hevülnek, s fent Tóth Jóska áll a színpadon, kezét könyöktől összefonja. Minden gyűlés így indul, a sok, irgalmatlanul sok hallgatás után minden emberben felszabadult a szó. (Jóra jön ez, majd

a végénél.) Egy ember emelkedik fel ott, hátulfelé, sietve, gyorsan mondja:

— Nézzétek, emberek, én azt tanácsolom, hogy ajánljuk fel a kastélyt a megyei tanácsnak, hogy létesítsen a kastélyból az állam valamilyen kórházat vagy szanatóriumot!... — de az utolsó szavakat már ülve mondta. Csend lett megint, mellbe vágó csend. Az imént hangoskodó parasztpárti süvítve kiáltja:

— Azért nem mertél te egy pártba se belépni, mert szanatóriumba akarsz menni! De ki akar még menni? Emberek, álljék fel, aki szanatóriumba akar menni! Álljék fel, a mindenét neki!... (Majdnem az Istent emlegette.)

Na. Ez aztán azt agyoncsapta. Mégpedig örök életére. Ki is tör a gyűlésből a röhögés nyomban, mindenki a pártonkívülit nézte, kereste. Az szeretett volna elsüllyedni. De nem lehet, mert puha az ember, s kemény a föld. A padozatról nem is beszélve. A zsivaj, lárma elmúlik magától, minek itt kérni, figyelmeztetni, uram bocsá, csengőt rázni? Mindenkinek joga van azt mondani, amit gondol. Vagy amit akar. Ami éppen a szájára jön. Egyszer csak mindenki hallgat, s várakozva néz Tóth Jóskára. Az elébb jön, az asztal mellé.

— Nézzétek, emberek, vagyis hogy... tisztelt népgyűlés! Elég sokáig kerülgettük mink ezt a kastélyt, nem mehettünk mink annak még a tájára se, nem mehettünk még odaszagolni se, most megint kerülgessük tovább? Akár mint szanatóriumot, akár mint valamiféle mást?

Zaj van megint, de helyeslés, éljenzés. A zúgásban félig felemelkedik a jegyző:

— Én azt tanácsolnám, emberek, hogy jó lenne felajánlani elaggott színészek menházának... — Nem tehet róla, mióta jegyző, magasabb kultúrában gondolkozik. De miért van a parasztpártinak jó hangja, ha nem azért, hogy hasznát vegye? Megint süvíti hát:

— Nem is kék még nekünk egyéb nyavalya, mint hogy egy rakás komédiást hozzunk a nyakunkra!

Jó mondás. Miből nyilvánvaló, hogy a jegyző se nyitja ki a száját mostanában. Na most, most meg a földművesszövetkezet, ami most alakult éppen a napokban, kiállítja nyomban a maga emberét. Feláll a titkár, és lassan vontatva mondja:

— Igen tisztelt tagtársak. Tekintettel arra, hogy a nagyságos úr nyilvánvalóan rongyember vót, bennünket, napszámosokat meg ótán aratókat, munkásokat nyúzott, azonkívül nyilas is vót,

meg ótán el is szakadt nyugotra, azt tanácsolnám, hogy álljunk neki azonnal, bontsuk széjjel, hordjuk a téglát, miegymást haza. A parkot irtsuk ki, a helyét vessük be búzával, a jövő tavasszal mán a kutya se mondja, hogy park meg ótán kastély vót ott valaha!

Értelmes beszéd. Annyira értelmes, hogy a szót mindenkibe beléfojtja. Na de hát lehet azt egyáltalán, hogy a kastélyt, ami több volt, mint az Isten, szentebb volt, mint a templom, egyszerűen csak úgy eltüntessék? Brr. Megborsódzik az ember háta. De ha ezt meg lehet tenni, akkor csakugyan megváltozott a világ.

— Míg egy kastély áll a talpán, nem biztos a demokrácia! — kiáltja megint a parasztpárti a maga s lelkiismerete igazolására.

— Nem is lehet azt fűteni, rendben tartani. Harminc vagon tűzifa kellett minden télen a fűtésre! — kiáltja egy ember, egy kisgazda, de akinek a szíve a parasztpárt felé húz, csak azért nem lépett be eddig, mert a múltkor a titkár megsértette, és aki egyébként az uraságnál évekig kocsis volt. Így aztán egész biztosan tudja a kastély körüli állapotokat.

— Meg ótán... az ablakok is rosszak, szellősek, kivált az északi oldalon — keresi tovább az okot a szociáldemokrata, hogy a kastély semmi másnak nem való, csak úrnak. Akinek rengeteg a pénze. Csakhogy. Itt van a megyei tanács... Meg az országos tanács...

De hát a gyűlésnek se vége, se hossza. Éjfél után két órakor még nem jutottak tovább egy lépést sem. Nem csoda, meg kell azt hányni-vetni jól... Mert tudvalevő, hogy aki jól köt, az jól old. Meg aztán: nem történhetik akkor semmi baj, ha a tett az okos érvek özönével van megalapozva. De mégis, ami sok, csak sok. Tóth Jóska kijön egészen a színpad szélére, kezét felemeli, úgy mondja:

— Ni, emberek! Én azt tanácsolnám, hogy...

— Engedelmet kérek, elnök úr, csak egy szóra! — emelkedik fel odalent a földművesszövetkezet titkára — tekintettel arra, hogy a kastély nyilvánvalóan elhagyott javak... elhagyta a gazdája, és tekintettel arra, hogy a mezőgazdasági javakhoz tartozik, én a földművesszövetkezet nevében ezennel lefoglalom. Holnap aztán majd intézkedek. Fütyülök én a megyei tanácsra. Úri reakciósok. Engedjenek csak! — S morogva megyen kifelé. Menet közben kiáltja: — Jóccakát kívánok!

— Úgy ni. A szövetkezet! Csakis... — nyugosznak meg az emberek, és egyszeriben mindenkinek olyan könnyű a szíve.

Kivéve azét, aki szanatóriumot akar a kastélyból, meg aztán azét, aki elaggott színészeknek szánta. De ezektől eltekintve, az egész falu kastéllyal álmodott az éjszaka.

3

Az egész birtok széjjel van már osztva kis parcellákra, be is van kerítve, meg van munkálva. Csak a húsz holdnyi park meg a kastély meg a melléképületek tartják még magukat, mint valami sziget a tengerben, minek hullámai a parkokat mossák, mossák. Míg az oroszok bent tanyáztak a tanyában, kastélyban, addig csak állta is ez a hullámverést, de alighogy Nikoláj, az őrmester kivonta a hallból a lábát, nyomban kezdett a kastély környéke kopaszodni. Csudálatos, eddig még nem mehettek hozzá közel még szagolni sem, és most mégis úgy ismeri mindenki kívül-belül, mint a sajátját. Ismerték mind a harmincnégy szobát. A legvadabb sötétségben is el tudtak bennük igazodni. Gyufát is rángattak persze, egy ember, Érsek Mihály, aki borbély volt és ráadásul sánta, meg éppen viharlámpát lógázott szobáról szobára. De legtöbbje mégis egy szál gyufára vagy öngyújtóra bízta szerencséjét, magát. Pillanatonként kigyulladtak az ablakok az éjszakában, az Érsek lámpája imbolygott szobáról szobára, le a pincébe, fel a padlásra, egyszer aztán megállapodott a toronyban, s onnan világított le a parkba. Mint ökölnyi hold, sárgán. Ki tudhatja, mit csinál ott a borbély? Egészen bizonyos, hogy nem a beretváját feni. Négy-öt ember is találkozik egy szobában, egyik az egyik ajtón kukkan be, a másik a másik ajtón, gyufák villannak, aztán vagy marad valaki, vagy megyen tovább, de úgy tesznek, mintha sohase látták volna egymást. Mintha nem egy faluba, nem is egy országba, hanem különböző égtájakra valók volnának. Egyetlenegy szó el nem hangzik, csak pokoli recsegés, dübörgés, üvegcsörömpölés, de sohase ott, ahol ezek az emberek vannak, hanem mindig ott, ahol azok az emberek vannak, így aztán soha nem tudhatja meg senki, ha esetleg baj lenne, vagy hogy csakugyan visszajönne az úr és világa, hogy ki mit csinált. Fent a torony veresréz tetejét feszegetik, lent a hallban pedig a parkettát bontják, s emitt az emeleten hajtogatják az ablakok leveleit. Mint valami nagy, fénylő levelű bibliát.

Ezek már tulajdonképpen a gyűlés után történtek, mikor a szövetkezet a kastély elbontását kimondta. Igen ám, de Megyei

Tanács is van a világon, s két hét se telik bele, az történik, hogy egy úriember jön kifelé a faluból, mellette jobbról is egy parasztember, balról is. Utánuk pedig folyik a nép, mint az áradás. Tarkán. Öregek, fiatalok, asszonyok. Még az úriasszonyok is ott jönnek hátul összeverődve.

— Mondom, hogy a kastélylebontásba nem megyek bele! — érvel az úriember mérgesen. (Teheti, ő a Megyei Tanács elnöke.)

— Ha a doktor úr nem megyen bele, belemegyünk mink — harsogja az, aki szinte a doktor úr sarkát tapossa, és most előbbre lép negyediknek.

— De hát értsék meg, emberek, hogy ilyen nagy nemzeti vagyont...

— Nemzeti vagyon? Hát mi haszna lenne abban a nemzetnek, ha a kastély továbbra is marad, mint ahogy volt? — hangzik megint hátulról a szó, s ez az ember is előbbre lép, ötödiknek.

— Míg egy kastély áll, addig nem biztos a demokrácia! — kiáltja megint valaki azt a kiáltást, amit a gyűlésen tanult a parasztpártitól. Mert emberek és pártok így tanulnak egymástól manapság. Ez az ember pedig senki más, mint a kisgazdapárt titkára. De ő is sorba igyekszik, mint ahogy illik. Most úgy mennek egymás mellett, mint valami élő, eleven lánc. Középen az úriember, mintha fognák a kezét, és kifelé húznák. Meddig bírja ki vajon? Viaskodik már velük az este óta, mert az este megint gyűlés volt, és úgy jött ide (robot-fuvarral persze, parasztfuvarral), hogy na majd. Majd elveszi ő a falu kedvét a kastélybontástól. És tessék. Tenger ez, s ő mint hajótörött hányódik a tengeren.

— Na de hát mit szólnak ehhez a kisgazdapártiak? — fordul hátra hirtelen, és megáll. Próbálja a tömegből saját pártját kiválogatni.

— Most nincs párt, most csak parasztok vannak! — adja meg a hangulat ütemét egy magas, tagbaszakadt paraszt, aki előbb kommunista volt, de aztán lassan átcsapott a parasztpártba.

— Tessék csak idebízni, doktor úr — vigasztalja az iménti kisgazda titkár. — Majd elintézzük mink azt, magunk közt.

— Majd elintézi magukat a rendőrség! — kiáltja mérgesen, de meghökken. Mert két rendőr állt meg, ahol éppen jöttek, legszélről. Igaz, hogy fegyver nem volt náluk, most ők is csak nép voltak, akik feneketlenül, mérhetetlenül gyűlölik a kastélyt. Hangja szinte kérő volt már és barátságos. — Nézzék, emberek. Ez a kastély jó lenne kórháznak vagy valami üdülőnek, iskoláról nem is beszélve. Hagyjuk csak meg úgy, ahogy van.

— Üdülő? Iskola? Van nekünk üdülőnk, van nekünk kórházunk! — Zaj, lárma. Ahány koponya, annyi gondolat. A kórház is olyan volt eddig hozzájuk, mint a kastély. Bőre nélkül jött ki, aki belékerült. Gyűlöltek ezek mindent, ami a múlt. Ezek már a jövendőben gondolkoztak, a Megyei Tanács meg a múltban.

— Nézze, doktor úr, ha beteg leszek, dögöljek meg, de a kastélynak a fundamentuma se marad! — lép ki a sorból egy ember, egy kommunista. S szembefordul a doktorral.

Azt a lármát, azt a kiabálást! S azon pillanatban hátulról gyűrődött előre a nép. A doktornak menni kellett tovább vagy akart, vagy se. Így értek ki a tanyára, a kastély elé.

Körül, ameddig csak a szem ellát, szik, mocsaras legelők, a hátasabb helyeken szántók, s itt áll a park, évszázados fáival, kőből, téglából épült kastélyával, büszke, magas saroktornyával, veresréz fedéllel, hallgatagon.

Megáll a doktor, a Megyei Tanács elnöke szemben a kastéllyal, s nézi, nézi. Pocsékul néz ki, tagadhatatlan. Alaposan megtépte a vihar... se ajtaja, se ablaka. Csak a puszta fala. A nép is áll. Mintha temetésen volna. Éppen csak a kalapot, sipkát nem veszik le. Éktelen csörömpölés hangzik fel odabent, hallik, hogy üveget zúznak, törnek, de a doktor szívében verődik csomóra ez a csörömpölés. Felmegyen a lépcsőn, be a hallba, és íme, ezt látja.

Egy paraszt térdel a felbontott padozaton, előtte jó méternyire színes ablak, ólomcirádákkal, s figurák, alakok vannak a cirádák között. Egymás után omlanak össze, tűnnek el az ablakok, lesznek semmivé, ahonnan vétettek. Mivel a paraszt egy fél téglával veri, zúzza. Éppen csak felpillant, s zúzza tovább. A doktor szemébe könny buggyan, hogyne, a birtok jogi tanácsosa volt a felszabadulásig, ismeri az üvegbe, színbe, ólomba foglalt alakokat. Ez az ablak a kápolna ablaka, minek haj be csudálatos története van... Ezt is tudja, ezt a történetet.

Történt pedig, hogy a földesúr fia, a fiatal nagyságos, érett emberré lett az idők sodrán, s az apja, aki a legfelvilágosodottabb földbirtokosok egyike, nem akarta, hogy a gyerek valami hozzá nem illő helyen, módon, anyagon essen túl az első nőügyön. S ezért felutazott Pestre, szerződést kötött egy csinos, jó modorú, művelt, fiatal, szőke nővel, annak rendje szerint. Valamelyik harmadrangú bárban akadt rá. Gizellának hívták (hogy valóban annak, ki tudhatja), le is utazott (autóval jöttek, együtt), szóval így telt a kastélyban a fiatalok számára az érettségi utáni nyár. Nagy társaság, nagy ebédek (Gizella távoli ro-

kon), a fekete után nagy kártyacsaták. A jogtanácsos egyre nyert, és nyert. (Ó, boldog idők!) A fiú gazdásznak ment, Gizellának lejárt a szerződése, de mikor utaznia kellett volna, egyszerűen nem ment el. Nem és nem. Azt mondta: csak nem evett meszet? A földesúr özvegy ember volt, s anélkül se szerette a komplikált dolgokat, elég az hozzá. Gizella ottmaradt, s mikor a kápolnát javították, a földesúr mint Szent István, Gizella pedig mint Gizella került vele a színes ablakba. Egymással szemben. A pap eleinte húzódozott, de a földesúr azt mondta: kuss. Hát így volt. S most emelkedik a fél tégla, és csakugyan: kuss. Nincs tovább. Eltűnt Gizella egy roppanással, s mintha sikoltott volna.

— Miért bántja? — kérdezi a doktor a parasztot, csaknem sírva.

— Azért, me... puskaporom csak lenne, de nincsen serétem. Osztán nagyon sok a vad. A vadaskertet kiirtottuk ugyan, de a vadak szétszéledtek, tönkreteszik a vetést...

— Na de hát, hogy jön ez a rombolás a seréthez?

— Hát úgy, hogy az ólmot kiszedem, feldarabolom, két deszka közé teszem, s dörzsölöm...

Kimegyen. Kint a fák alá, az árnyékba heveredett a nép. Zsonganak, beszélgetnek. Mindössze néhány paraszt ácsorog itt, várakozva. A pártok vezetői, a Földigénylő Bizottság, na meg a szövetkezet titkára. De szerszám van mindegyiknél. Balta. Csákány. Melyiknél mi.

— Emberek. Csak egy kicsit várjanak — mondja. — Előbb megnézem még, hogy milyen alapon lehetne romháznak minősíteni...

— Hászen, minősítheti, ahogy a doktor úr akarja, azután meg várni várhatunk, ami azt illeti. Hozzá vagyunk mink mán a várakozáshoz szokva. Eleget várakoztunk. — Most felemeli a hangját, úgy beszél megnyomva. — Idesapám hatvankét esztendős korában halt meg, aztán mindig várakozott. Én magam is ötvenesztendős vagyok már, és én is mindig várakoztam. Az a kis idő, amit most várok, az semmi. Mert sokat osztán nem várok, az bizonyos.

A doktor kétségbeesve nézi a parasztot, igyekszik kitalálni, hogy milyen párti is vajon. De a szeméből nem látja. Se az arcából, se a ruhájából. Parászt csak, mindközönségesen. De meglátja jelvényét, irtó méreggel gondolja — piszkos kommunista. — Persze hangosan nem mondja. Még így is megijed, hogy gondolta. Nem tehet róla, örökké félelemben él. Fél, hogy minden

így marad, ahogy van, a parasztok lesznek felül, ő meg alul. Fél, hogy szívéből láthatóan sugárzik széjjel a gondolata, fél, hogy összebújó társaságából mindenhová utána folynak a szavak, tervek, reménykedések. (Haj, félelem nélküli élet — ragyogó verőfény, nagy érettségi-ebédek a fiakban, szent nők a Gizellában, hagyományok ápolása parancsra, papokban és kápolnákban . . .)

A paraszt, a kommunista áll jámboran, szelíden és cigarettát sodor. Újságpapírba. Rágyújt. De a fák alatt is füstölnek, mintha kojtorogva égne a gyep. Az emberek arca erre néz megannyi, a gondolatok égnek, izzanak, nem is a gyepek és a cigaretták. Csakhogy ezek még attól félnek, hogy nem tudják kimondani, amit gondoltak. Most milyen jó lenne, ha minden gondolat egyszeriben csak kivirágozhatna. Minden gondolatból erdő lenne meg folyó. Az égből nőnének ezek a folyók, az égbe folynának ezek a folyók. Na meg a föld szívébe. Meg kövekbe. Meg a fűvekbe meg mindenbe.

— Nem biztos a demokrácia, míg egy kastély áll! — kiáltja Érsek, a borbély, és feláll. Nadrágjáról leveri a gyepet, moszatot, s rábillen a kurtábbik lábára. Hogy ő ezt mondta, azt jelenti, hogy ezt a jelszót immár átvette a szociáldemokrata párt is, nemcsak a kisgazdapárt.

— Újabbat, hé! Újabbat! — szólt rá egy ember, kinek neve van ugyan, de ez nem lényeges, mire felharsog a nevetés.

A röhejre Érsek ijedten leül. Szinte huppan.

— Hiába irtjuk a darázst, ha a fészkét el nem pusztítjuk — mondja az a parasztpárti, aki a kastély s demokrácia közti viszonyt már elébb meghatározta.

— Ez mán igaz, komám. nagyon igaz — hangzik a helyeslés, de vannak mégis, akik csak lesik a hasznot, de hangosan nemigen nyilatkoznak. Csak várakoznak. Úgy hullámzik a pártok közötti szimpátia, hogy melyik pártbeli tud okosabbat, igazabbat mondani. Ezért van, hogy vannak pillanatok. mikor a parasztpárt volna többségben, megint van aztán, amikor más párt. Csak a kisgazdapárt szakadozik egyre. Darabokra. (Jut is, marad is. Ez a legnagyobb.)

— Hát mégis, hogy gondolják a bontást? Mindenki hazaviszen egy téglát, egy gerendát? — kérdezi a doktor gúnyosan, úgy is mint a régi birtok jogtanácsosa, úgy is mint a Megyei Tanács elnöke, de úgy is, mint aki a félelem nélküli élet szerelmese. A kastéllyal együtt persze. Mert ez aztán el se képzelhető a kastély nélkül.

— Doktor úr, tessék idehallgatni! — magyarázza a földművesszövetkezet titkára bizalmaskodva. — Ki mit bont, annak a fele az övé. Másik fele meg a szövetkezeté. Eleget kapáltunk itt negyedében.

— Meg hatodába!

— Meg arattunk tizennegyedébe!

— Fele-fele, ez az igazság. Nem igaz, doktor úr?

— Várjanak. Egy kicsit várjanak még ... — S megyen végig a parkon. Itt van a mosóház, ahol szép mosóné volt egy időben. Kati, Katica. (Haj, Katica. Szép román lány volt, szeretője a földesúrnak, majd az intézőnek, s Kati a szeretők között csak egyet szeretett. Egy erdélyi grófot. Aki szegény volt, s rossz verseket írt, s egy hajnalon Katit hamis százpengőssel ajándékozta meg. Kati csaknem bajba került, az úr húzta ki a csávából hahotázva, de ezen mulatott fél nyáron a társaság.) Itt volt a híres szegfűgrupp, s kis törpék ágáltak a szegfűk között, itt volt a rózsagrupp, itt meg voltak a krizantémok, amott a dáliák ... Szeme könnybe borult, s könnyein át visszajön a sok-sok nyár. Kacagások csendülnek a fák alatt, ruhák libbennek, barnára sült asszonykarok villannak, s az, amikor egy éjjel rajtaütést rendeztek a bokrok alatt. Telerakták szerelmespárokkal ugyanis. Egy gyakornok, egy szobalány, egy kulcsár, egy szobalány, egy kocsis, akit az erdélyi gróf ruhájába öltöztettek, s Kati, a mosónő. Tenger az emlékezés, ő mint mindenben, ami van, hányódik céltalan a tenger színén. A bagolyváron túl, a drótkerítésen túl terül a legelő. Ősz volt, foglyásztak, s egy szomszéd birtokos amott a cserebokor mellett kibontott ruhában öntötte ki magából furcsa ösztönét.

Valami pukkant, s azt hitte, hogy nemcsak színben, hangban, képben jött vissza a múlt, hanem a vadászat puskadörejében, de mégis megfordult hirtelen (... és félelem a falevélzörgésben), íme, ezt látja:

Csak a kastély teteje látszik a fák között, s az is tele van emberekkel. Mászkálnak, kapaszkodnak rajta, mint a hangyák. Egy darab rézlemez repül le a torony tetejéről, mintha valamilyen múló időnek látható foszlánya volna.

Szalad vissza.

Ahogy közeledik, azonképpen nő a dübörgés, kongás, roppanás.

— Emberek, mit csinálnak! Még be kell jelenteni az Országos Tanácsnak!

— Bejelenteni? Hát bejelentettük, me... mink vagyunk az ország... — kiáltja el egy paraszt, és baltája megvillan a fényben.

— Most és mindörökké, doktor úr. Most és mindörökké! — mondja jámboran a kisgazdapárti titkár, mert ő, mint ahogy a pártjához illik, szelíd ember...

Korbély János

Idesanyám, ne tartsék kend vissza,
Én se vagyok rosszabb, mint a Pista.
Pista komám a szovjet katonája,
Húsvét óta Kún Béla huszárja.

János bátyám el ne verjék érte,
Lovam hátát a nyereg feltörte,
Meggyógyítom Prága városába,
A prágai huszárkaszárnyába.

(Vörös huszárnóta a 39-es dandárból, 1919-ből.)

Ahogy Szatmárnál a híres székely hadosztály megadta magát, és átment Nagypálostul és aranysarkantyús Vénzoltánostul a románokhoz, olyan kegyetlen zűrzavar támadt Debrecen körül, amilyet emberfia még nem látott. A híres erdélyi hadseregből immár egy patrulra való se telt ki. Kötelékeiktől elszakadt vöröskatonák ezrei bolyongták végig az egész Hajdúságot Tasnádtól a Tiszáig, apró csoportokba verődve (itt-ott rabolva is). Mi Debrecenben elhatároztuk, hogy elmegyünk embert keresni. Én a Nyírségben vágtam neki egyedül, lóháton, Sárai-Szabó pedig két bosnyák lovassal Nagykárolynak vette útját. Estefelé holtfáradtan tértünk vissza Debrecenbe, üres kézzel mert menekülő hordákon kívül háborúképes, vörösháborúra alkalmas ember nem volt sehol. Pedig hej, ember, ember kellett.

Másnap megcseréltük az irányt, és én mentem a károlyi puszták felé. Valahol Érmihályfalva körül jártam, mikor szokatlan látvány tárult szemem elé. Egy tanya háta mögött az árokban, szügyig érő fűben három huszárló állott. A három lovat forsriftos öltözetű huszár csutakolta szalmával, olyan szabályszerűen, amiképp én csak inasgyerek koromban láttam, az aradi huszárkaszárnya istállói előtt bámészkodva. A huszárok dolgoztak, ki-

mondhatatlan nyugalommal, mintha valamikor békeidőben vetődtek volna ide a nagy Hajdúságba. Odaügettem hozzájuk, de a három lovas, rám se hederítve, csutakolt tovább, miközben egy árva szót sem szóltak egymáshoz. Jól megnéztem a három csodabogarat, akik ebben a menekülő időben ily kegyetlen nyugalommal végzik az effajta békés munkát. Ki a fészkes fene pucolt ebben a nyomorult időben lovat a nagy Hajdúságban? Az egyik közülük erősen őszülő, ötvenes, nagy harcsabajuszú, öles ember volt. A másik kettő olyan sihederkorban levő háborús huszárnak látszott. Jó ideig néztem őket szótalan, majd rájuk köszöntem:

— Jó napot.

— Aggyonisten — felelt rá a vén huszár kurtán.

— Hová valók kendtek, atyafiak?

— Biharba — mondja az öreg megint, még kurtábban.

— Biharba?

— Oda.

— Hová igyekeznek?

— Hát neked mi közöd hozzá, szép öcsém? — mordult rám az öreg huszár durván.

— Az volna a közöm hozzá — mondtam határozottan —, hogy én vagyok az ilyen meg olyan hadcsoportnak a komisszárja, kendtek meg éppen az én hadterületemen vannak, ha akárki fiai-borjai volnának is.

A huszárok a kemény szóra abbahagyták a csutakolást, s jól szemügyre vettek, miközben az öreg huszár jóval alább adva kérdezte:

— Karikás elvtárs?

— Az vagyok.

— Ejnye, hogy nem ismertem meg. Pedig láttam magát Szinyérváraljánál — mondta az öreg huszár, szinte restelkedve. — Mi Debrecenbe igyekeznénk éppen, aztán gondoltam, hogy nem illik ilyen ganajos lóval beállítani oda, hát megparancsoltam a huszároknak, hogy hozzák rendbe a jószágot.

Ez a szó, hogy „megparancsoltam", olyan érzést keltett bennem itt a síkságon, ahol mindenki menekült, és a világon senki se parancsolt, és senki se függött a másiktól, mintha ebben a füves árokban volna éppen az a bázis, amelyen a későbbi dicsőséges magyar vöröshadsereg fog felépülni.

— Aztán minek mennek kendtek Debrecenbe?

— Kommendánst keresünk, kérem — hangzott a sajátságos válasz. — Azt. Az nincs nekünk. Lú, az van, huszár, az van, pus-

ka meg kard vagyon, de kommendáns, az nincs. Aki vót, az az oláhokhoz szaladt, ott szógál most. Én meg úgy gondoltam. hogy mi a fene keresnivalója van ott a magamszőrű embernek, magamhoz szólítottam ezt a két földi gyereket, aztán ide fordítottuk a lovat.

— Derék.

Az öreg mosolyogva megsodorta a harcsabajuszát, és jólesően magyarázkodott.

— Hiszen tudjuk ám mi, kérem, hogy hányadán állunk. Mi az istent keressünk mink ott? Ott hitvány csak a cseléd sorja. Itt meg magunk közt majd csak lábra állunk.

— Hej, öreg — keseregtem neki, szinte irigyelve a nagy hitét —, hitvány ám a cseléd, gyöngén áll a puska a kezében.

— Nem hitvány a cseléd, elvtárs — mondja az öreg bölcselkedve —, nem hitvány az, kérem, csak nincs neki kommendánsa.

— Kommendánsa?

— A', az nincsen néki. Ha vóna néki kommendánsa, jó lenne a cseléd katonának. De nincsen, elvtárs, dehogy van néki. Nem tudja a' szegény, hogy mit kék cselekednie.

— Ugyan öreg, már hogyne volna neki kommendánsa. Van, aki kommandírozzon, lelkem. Mondja is néki a kommendáns, hogy mit kell cselekedni, de nem teszi a beste.

— Nem jól mondja neki, elvtárs, biztosan nem jól mondja.

— Már hogyne mondaná jól, hiszen magyarul mondja neki.

— Ej, elvtárs, sok a magyar szónak a nyitja. Van ilyen magyar szó, meg van amolyan magyar szó. Szó ez is, meg szó az is. Az egyiket érti a katona, a másikat meg nem érti. Ennyi az egész.

Közben felcihelődtünk. Most már négyesével ballagtunk visszafelé a debreceni poros országúton, miközben mindig azon törtem a fejem, hogy mi lakik ebben a huszárban, benne van-e az, akit én keresek, a vöröskatona?

Haladhattunk már vagy jó öt kilométert. Ez alatt az idő alatt igen kevés szó esett köztünk. Egyszer a jobb oldali tanya felől nagy zsivajt hallottunk. Lelovagoltunk az országútról, és a dűlőn keresztül a tanyaudvarnak tartottunk. Divatos panoráma volt, amit ott láttunk: vagy húsz-huszonöt főnyi fegyveres baka szekeret rekvirál magának a paraszttól. A paraszt tartja a lovát, őt meg a bakák felváltva verik, miközben a paraszt asszonyostul, gyerekestül ordít, mint a fába szorult féreg; a bakák káromkodnak, ellenforradalmárnak meg zsírosnyakú parasztnak szidják a gazdát, én pedig három hegyesen fülelő huszárommal odaállítok a küszködők közé:

— Mi van itt, elvtársak? — kiáltok rájuk. A paraszt meg egy rücskös, öles baka egyszerre panaszolják a rajtuk esett nagy sérelmet. A paraszt azon jajveszékelt, hogy éhen pusztul a famíliája ló nélkül, a rücskös baka meg azt bizonygatta, hogy kutya kötelessége minden létező szabály szerint, minden létező parasztnak, forspontot adni a fáradt vöröskatona alá.

— Sorakozó! — vezényeltem harsányan. — A lovak itt maradnak, kendtek pedig gyalog ballagnak be velünk Debrecenbe.

— A rücskös feleselgetni próbált, de az én vén huszárom nekilovagolt, és akkorát rúgott a mellébe, hogy rögvest a torkán akadt a szava.

— Kuss, hé, nem hallottad a kommandót? — ordította az öreg nekivadulva. — Sorba, te rücskös, hé!

És csoda történt. Hetek óta először láttam, hogy egy árva hang nélkül mindenki az első vezényszóra sorbaállott. Az öreg „jobbra át"-ot vezényelt, és a huszonhárom főnyi csapat, az imént még banditák, takaros, egyforma ütemben ballagott a lovunk után, hátul pedig a két fiatal huszár zárta be a menetet.

Mikor az országútra kiértünk, az öreg huszár „pihenj"-t vezényelt, és csöndesen odaszólt hozzám:

— Nincsen nékik kommendánsuk, szegényeknek. Nincsen nékiek.

Mire Debrecenbe értünk, vagy négyszáz puskás ember masírozott keményen lépkedve a debreceni köves úton az én emberem tüzes, cselédi vezényszavára. Este a Bika-szálló étterménének egy kis sarokasztala mellett két vöröskatona szorongatta meleg barátsággal egymás kezét: az egyik Sárai-Szabó Tibor volt, a 39-es hajdú és bihari vörösdandár derék parancsnoka, a másik pedig az én ma talált emberem: a vén huszárcugszfűrer, az Almássyak számadó csikósa, Korbély János.

Az öreg Korbély János nálunk rekedt. Valahogy megtalálta a helyét meg a kommendánsát is. Sárai-Szabóval kegyetlenül összebarátkoztak. Az első időben fölhasználtuk mi az öreget mindenre a világon. Hol katonákat szedett össze a nagy Hortobágyon, hol menetzászlóaljakat szervezett Poroszlón, míg végre megtalálta a végleges helyét, és parancsnoka lett a hadosztály lovaskülönítményének. Vagy hétszázötven-nyolcszáz lovasa lehetett, amihez a lovakat is ő maga szedte össze valahol a Hortobágyon. Egy egész sereg régi huszártiszt szolgált nála századparancsnoki meg szakaszparancsnoki minőségben, de én igen jól

tudom, hogy az öreg képességeit ezek a tisztek (abban az időben) egy pillanatra se vonták kétségbe.

A pétervásári frontáttörésre mi igen nagy alapossággal készültünk. A támadás tervét együtt dolgoztuk ki Lukács népbiztos elvtárssal, s ma sem tudom, hogy miért nem úgy történt mégse, mint ahogy mi azt magunknak olyan szépen kifundáltuk. A terv az volt, hogy már Egertől erős tüzérségi előmunkálatokat végzünk, a lovasságtól fedezve a híres cseh ütegünket egy előretolt állásba vetjük, amely egész közelről lövi Pétervásárt; a lovasság a jobbszárnyon nyugtalanítja az ellenséget, míg én meg Lukács elvtárs-öt, esetleg hat zászlóaljjal átverjük a balszárnyat, és elfoglaljuk Pétervásárt. A közép pedig Sárai-Szabó parancsnoksága alatt, a lovasságtól támogatva, üldözőbe veszi az ellenséget. Szóval a terv kitűnő volt. Forró májusi napra virradtunk. Mi a nagy vezérkari felkészültségünkkel igyekeztünk Pétervásár alá, hogy minden akciót közvetlenül és gyorsan irányítsunk, a parancsnak megfelelően. Útközben egy egész sereg előkészítő, sőt fegyelmező munkálatot is végeztünk (Tormási zászlóalj). Nekem és Lukácsnak a Peinlich-féle zászlóaljjal együtt kellett volna előrenyomulni, Sárai-Szabó a központban volt. A lovasok már régen kint jártak. A tüzérség is lőtt úgyahogy, de a cseheink sehogy se tudtak állásba kerülni a kemény, ellenséges tűzzáporban. Mi idegeskedtünk. Peinlich olyan közel került az ellenséghez, hogy kénytelen volt rohamot csinálni. A csehek megfutamodtak. Mi tüzérségi látcsővel vizsgáltuk a terepet: Pétervásár szélén cseh lovasokat láttunk cirkálni, a közép meg lemaradt erősen. Lefutottam a völgybe, Sárainak akartam telefonálni, hogy a közép sebesebben nyomuljon előre, mert mi Peinlichékkel igen kellemetlen helyzetbe kerülhetünk. A telefonnál a telefonista kínlódott, hallottam, ahogy kérdi:

— Pétervásáron a huszárokkal?

Kikapom a telefonista kezéből a kagylót, és beleordítok a telefonba:

— Halló, ki beszél?

— Korbély beszél, Pétervásárról.

— Megbolondult kend?

— Nem én, kérem.

— Mi az istent keres kend Pétervásáron?

— A nyavalya tudja, kérem. Ide tévedtünk. Itt zavarnám a cseheket Disznód felé. Minden rendben vóna, csak ez a marha Pejndlik ne lőnne olyan kegyetlenül. Tessék má' megmondani néki, kérem, hogy hallgasson. Micsoda disznóság az, hogy a cseh

nem bánt bennünket, szalad, mint a bolond, ettől a Pejndliktől meg nem tudunk lúra ülni.

Jelentő lovast küldtem Peinlichhez, Peinlich tüzet szüntetett. A tüzéreknek telefonáltam, hogy ne lőjék többet Pétervásárt, Sárainak is telefonáltam, az istentelenül káromkodott. Végre valahogy becihelődtünk Pétervásárra. Egynéhány halott, öt-hat sebesült, ennyi az egész. Az öreg Korbélyt ott találtuk a város szélén, borzasztóan szidta a segédtisztjét, Győrfi hadnagyot. Ha jól emlékszem, azért, hogy igen drágán vette Egerben a zabot. Mikor Sáraival odaértünk, az öreg takarosan vigyázzba vágta magát és jelentkezett.

Sárai-Szabó nem szerette, akármilyen jól végződött is valami, hogyha nem parancs szerint jártak el, s rákiáltott az öregre:

— Mi az isten vót a parancs?

— Nyugtalanítani az ellenséget, jelentem alássan.

— Kend meg elfoglalja Pétervásárt?

— A parancsba nem vót, dandárparancsnok elvtárs, hogy meddig kell nyugtalanítani. Csak avvót benne, hogy nyugtalanítani kell. Mit tehetek én róla, hogy a cseh túlment Pétervásáron?

— Hogy a nyavalyába nyugtalanította kend az ellenséget? Rohammal?

— Igenis, dandárparancsnok elvtárs.

— Tudtam én — mondta Sárai. — Kiküldik kendet mászkálni, lövöldözni kicsikét előttünk, kend meg, vén marha, nekirohan, mint bolond tehén a fiának.

— Dandárparancsnok elvtárs, hát mit tehetek én róla, hogy a cseh nem nyugtalankodott. Ahogy a tisztásra kiértünk, kérem, elszaladt. Én meg parancs szerint mentem utána nyugtalanítani. Ő meg szaladt, kérem. Így értünk, kérem, Pétervásárra.

Én hangos kacagásba törtem ki, úgyhogy a parancsnok is lejjebb adta egy kissé, sőt maga is elmosolyodott.

— Bár a fülét lyukasztották volna ki kendnek, hogy máskor jobban figyeljen a parancsra.

— Nem olyan nagyon lyukasztgatott a cseh, parancsnok elvtárs. Az csak szaladt. Csak ez a marha lőtt itt, ni.

És tényleg jött a fiatal, kedves Peinlich főhadnagy. Ott kacagtunk aztán valamennyien az egész pétervásári heccen. Csak az öreg Korbély morgott a röhögő Peinlich főhadnagyra: — A nyavalya jöjjön rád, egyetlen rendes cigány vót az osztályban, annak is belelőttél a valagába, te marha!

És sokáig ácsorogtunk ottan, nevetve meghánytuk-vetettük a további tennivalókat, de sokáig nem állt ellenünk senki.

Vagy tíz napot csatangoltunk a csehek után, de nem tudtuk őket sehogy se puskavégre kapni. A társaság megint lezüllött. Alig tudta az ember összetartani őket. A vén Korbély ebben az időben szakadatlanul torzsalkodott. A feljebbvalóin kívül mindenkivel hadilábon állt. Ez a tétlen idő arra volt jó, hogy az alantas parancsnokló tiszteket levénasszonyozza, vagy pedig a huszárokat szekírozza egy-egy lóért, amelyiknek a nyereg feltörte a hátát.

— Te csipás, te — szokta volt mondani —, a ferencjóskáé ez a lú, hé? Ez a mi lovunk, te, te beste, te! Ülj a kerítésre, mint a macska, ha nem tudsz lovon járni.

Félt ettől a házsártos embertől mindenki, mint a tűztől. Bevallom, néha én is. Az öreg olyan szemrehányóan tudott nézni és kerülgetni, hogy majd a bőrömből ugrottam ki néha, hogy a kedve szerint cselekedjek. Olyan volt az öreg köztünk, mint az élő lelkiismeret, mintha ő lett volna a gazdája, a legtudatosabb képviselője annak az ügynek, amelyért háborúba szálltunk. Én jól tudom, hogy maga a kemény, katonás Sárai-Szabó is rengeteg sok huszárvágást csinált csak azért, hogy az öreg „gazda", ahogy ő az öreget nevezte, meg legyen vele elégedve.

Végre Gesztelyen szembe kerültünk a csehek nagyon jól megszervezett ellenállásával. Alig csaptunk egy kicsit össze, a csehek olyan kellemetlen háromszögbe zavartak bele bennünket, amilyet én régen nem láttam. Az egész hadosztályt beleszorították a Rimaszombat előtti hegylánc háromszögű völgyébe, és olyan kemény tűz alatt tartottak bennünket, hogy meg se tudtunk mozdulni. A helyzet módfelett veszedelmes volt, mert ha a háromszögnek az egyik szárnyát megbolygatják, a másik szárny menthetetlenül odavész. Ha pedig paralell visszavonulást csinálunk, akkor tönkretesszük az egész hadtest miskolci előrenyomulásának sikereit. Tehát ki kell tartani, ha törik, ha szakad... Az első nap valahogy elmúlott. Ha nagy volt is az izgalom és az idegeskedés, azért valahogy a helyén maradt mindenki. A második napon azonban olyan szigorú támadásnak voltunk kitéve, hogy nagyon kétségbeestünk a derék 39-es dandár sorsa felett. A csehek szinte óránként próbálkoztak erőltetett rohamokkal áttörni a frontunkat. Mindenhonnan a legrosszabb híreket kaptuk. Ahogy ilyenkor szokás, minden veszélyt nagyítva láttak. Ha valahol egy erős cseh járőr próbálkozott valamit csinálni, onnan azt jelentették, hogy egy ezred fekete, csehekkel vegyítve, fran-

cia tisztek vezetése alatt ostromolja a gedei kápolnát. Másnap estére aztán az egész társaság halálra kimerült. Sárait már úgy kellett felemelni a nagy fekete lovára, a vezérkari főnök elaludt a térkép fölött, én nem tudtam a lábamon megállni, csak a vén Korbélyon nem fogott semmi. Úgy járt-kelt ebben a veszedelmes szituációban, mintha mi sem történt volna. Zsörtölődött, mint mindig. Emlékszem, ebben az időben még én is megharagudtam rá. Az ilyen veszedelemben, mikor az egész hadosztály élet-halál közt lebeg, nem álltam már ezt az apró, kicsinyes civakodást. Mindig akadt neki valami perelnivalója. Vagy a szénát kifogásolta, vagy a nyerget kötötte fel valaki másképp, mint ahogy az öreg azt forsriftosnak találta, vagy a lovas járőrök, akik halálosan kimerültek ezen az istentelen hegyi talajon, nem jártak az öreg régimódi kulcsos órája szerint — tény az, hogy ebben a kegyetlen időben az öreg úgy járt-kelt, a gesztelyi kastély udvarán, mint egy nyugodt béresgazda.

Harmadnap estéjén, mondom, senki se volt köztünk emberi formában. Úgy kilenc óra táján felköltöttem Sárait, aki vagy másfél órácskát szundított az istállóban, és magam feküdtem le. Éjjel két óra tájban az öreg Korbély költögetett, hogy menjek a telefonhoz. Sárai csönget a frontról.

— Halló!

— Te vagy?

— Igen — felelek izgatottan.

— Halló! A helyzet tarthatatlan. Ulein pakoljon, és menjen vissza az Imre-majorba az egész törzzsel. Korbély pihenő félosztálya jöjjön ki hozzám vele együtt. A visszavonulást megpróbálom lovassággal fedezni. Te eredj, ahová akarsz. Ide nem hívlak. Itt aligha lehet már valamit csinálni.

Nagy rémülettel tettem le a kagylót. Ulein vezérkari főnököt alig tudtam felrázni. Mikor elmondtam neki a diszpozíciót, tanácstalanul vonogatta a vállát.

— János bácsi! — szólok oda Korbélynak.

— Parancs!

— A félosztály szerel, s a kend parancsnoksága alatt kimegy Sáraihoz. Az osztály szerelvényét irányítsa kend az Imre-majorba.

Az öreg feszes vigyázzba állt. Mintha valamire várt volna még.

— Nincs tovább, János bácsi.

— Biztos elvtárs — mondja az öreg, keményen a szemem közé nézve —, a Sárit nyergeltessem-e? (Sári az én lovam volt.)

Én gépiesen azt mondtam, hogy igen.

Galoppban mentünk az úton, itt-ott már lógó bakákat hajtottunk vissza az állásba. A kápolna tövénél ott találtuk Sárait. Mintha nyugodtabb lett volna, mint a telefonbeszélgetésnél. Elmondta a helyzetet: a cseh tüzérség állásra talált, pont a háromszög élén, nem messze a mi vonalunktól, és ha virradatig innen el nem megyünk, reggelre rostává lő bennünket, satöbbi.

— Dandárparancsnok elvtárs — szólt az öreg Korbély.

— Na?

— Vagyon-e lyuk a völgy száján, ahol a tüzérség áll?

— Vagyon,

— Hátha én ráütnék a tüzérségre?

— Szamár kend, apám. Van ám ott fedezet is, ne féljen.

— 'Sze jó' tudom én, hogy van, kérem. Én úgy gondolom, dandárparancsnok elvtárs, hogy az Icce-gyereket egy cúggal átzavarom a rajvonalon, és a hegyről nekimenne a tüzérségnek. A bedekkung nékifordul az Icce-gyereknek, én meg a félosztállyal nekivágok a tüzérségnek a torkon keresztül.

Összenéztem Sáraival. Annak a véresre fáradt szeme felcsillant.

— És ha otthagyja kend a fogát — akkor még csak vissza se tudunk vonulni.

— Má' mér hagynám ott a fogam'.

Kezet fogtunk az öreggel. Mosolyogva ült lóra, odahívta az Icce-gyereket. Helyes, vidám szemű mosolygós arcú, fekete parasztgyerek volt. Úgy hallgatta az öreg parancsait, mintha az evangélium szólna.

— Értem, János bátyám. — És ötven lovassal galoppban nekivágott a veszedelmes hegynek.

Az öreg Korbély kihúzta a kardját, és az erős félosztály, vagy négyszáz lovas, halálos csöndben ballagott az öreg Korbély után. Mire a félosztály vége elhaladt, alaposan szürkült. Ej, de keserves óra múlott el azóta. Mi Sáraival lassan lovagoltunk előre. Hallottunk egy gyönge puskaropogást. de semmi más különösebb zajt nem. Egészen világos lett. Mi minden pillanatban vártuk, hogy mikor szólal meg a veszedelmes ellenséges tüzérség, de nem szólt ott semmi. Úgy reggel fél hat tájt jött egy lovas, Korbélytól hozott cédulát:

„Minden rendben vagyon, a gyalogság menjen rögtön támadásba, ha a gyalogság gyorsan eléri a tüzérség vonalát, akkor minden meg van mentve."

S ettől a perctől kezdve úgy ment minden, mint a karikacsa-

pás. Reggel fél nyolc tájt én a harminckilencesek élén lovagoltam Rimaszombatba. Az öreg Korbély rohama nyomán egy tüzérezredre való felszerelést fogtunk el, amit az ellenséges tüzérség sietve otthagyott.

Sárai és az öreg Korbély csak délután jöttek be Rimaszombatba. Én fogadtam őket a már közben megalakult munkástanáccsal a város szélén. A huszárok vidám dallal vonultak be a városba, csak az osztály előtt cammogó Korbély nézett maga elé sötéten fekete lován.

— János bátyám, jó napot — köszöntöm vidáman az öreget. — Ezt aztán takarosan megcsinálta kend.

— Hej, elvtárs, de igen nagy baj ért.

— No? — kérdem csodálkozva az öreget, akit még sose láttam ilyen szomorúnak.

— Odahagytam az Icce-gyereket, kérem.

— Ejnye; szegény gyerek, kár érte.

— Ej, egye meg a fene a fajtámat, én vagyok a hibás. Én vén bolond. Nekem kellett volna hegyről menni, nem pedig ezt a szegény serény gyereket odaküldeni. Engem nem terített volna le olyan könnyen . . .

— Ha jól tudom, földije volt kendnek ez az Icce-fiú?

— A . . . már két esztendeje nem maradt el tőlem . . . földim ... A tulajdon édestestvérem gyereke . . . A Jóska . . .

Rimabányán a dandárt oldalba kapták a csehek. Parancsot adtunk a Balog-völgyét megszállva tartó salgótarjáni bányászszázlóaljnak, hogy a völgyet adja át egy gyenge géppuskás huszárjárőrnek, ő maga pedig vonuljon Korbély János lovas-osztályparancsnok rendelkezésére, akinek a feladata volt a cseheket Bánya és Brézó közül elzavarni. Az öreg rögtön sorakozót rendelt, és kiadta a parancsot:

— Vörös huszárok! Elvtársak! Az ellenség ódalba támadta a mi cseléddandárunkat. A mi parancsnok elvtársunk Bányánál tartja magát keményen. Ha törik, ha szakad, a cseheket, el kell zavarni. De hamar ám, mer' másképp odaveszhet a dandár parancsnokostul. Értik-e kendtek?

Egy nagy „értjük"-kiáltás volt rá a felelet.

— Na. Patrulkommendáns Zsikics, cummír!

Egy fiatal, hegyes bajuszú huszár lovagolt az öreghez.

— Parancs! — tiszteleg keményen a hegyes bajuszú.

— Tudja kend, hogy hol a Balog-völgye?

— Tudom, parancsnok elvtárs.

— Derék. Veszi kend a patrulját s az osztályparancsnokságrul két géppuskát, sok munícióval. Odamegy kend a Balog-völgyébe, és leváltja a tarjáni zászlóaljat. Érti kend?

— A zászlóaljat, parancsnok elvtárs?

— Azt.

— János bátyám — szólt a hegyes bajuszú, majdnem könyörgően —, tizedmagammal álljak ötszáz helyett?

— Most semmi János bátyám, érti kend? Itt nem komázunk, káplár úr Zsikics! Kend indul rögvest a kilenc atyafiával és a két masíngeverével. A Balog-völgyét meg lezárja. Ha pedig csak egyetlenegy kölök-cseh átaljön a Balog-völgyén, úgy ballagjék kend világgá, mer' én igen megnyomorítom kendet.

— János bá' — próbálkozott még egyszer a patrulkommendáns, de nem fejezhette be a mondanivalóját, mert az öreg Korbély kardot rántott.

— Patrulkommendáns Zsikics, indulj!

És patrulkommendáns Zsikics kelletlenül ugyan, de igen határozottan elindult.

Mi pedig, ahogy az öreg Korbély mondta, mentünk „dandárszabagyítani". Forró júliusi nap volt. Úgy egy óra tájt lehetett az idő, mikor az osztály útra kelt. Rimaszombatból kilépve, az öreg galoppot vezényelt, s az osztály, irtó porfelleget verve sietett a célja felé. Mikor vagy két falut keresztülvert, az öreg „állj"-t vezényelt. Kivette a térképet, és magához hívta a századparancsnokait. Régi, kipróbált huszártisztek sápadtan sorakoztak az Almássy grófok számadó csikósa elé.

— Fehéri századparancsnok! A második és a negyedik századdal nekivág a brézói hegyeknek és a tiszolci országúthoz érve rajta-rajtában rohan a vasútig, és felkaszabolja az ott állásban levő ellenséget. Az első és a harmadik század pedig velem jön. Győrfi hadnagy pedig bevárja a salgótarjániakat, a zászlóaljjal állást foglalt Bányánál, az országút mentén egyenesen halad előre, és megütközik az ellenséggel.

Elhatároztam, hogy ma, ha törik, ha szakad, én Korbéllyal maradok végig. Valahogy nem voltam egész ember előtte. Csendesen ügettünk egy erdei ösvényen, és kiértünk egy dombos tisztásra. Az öreg egy járőrt küldött ki. Nem haladhatott a járőr öt percnyire se, mikor éles, közeli puskaropogást hallottunk. Idegesen összerázkódtam, Korbély rám nézett és megjegyezte:

— Bizony elvtárs, néha rálőnek a patrulra.

— Mit akar kend most csinálni?

— Megnézzük, hogy hol van a cseszki, és elzavarjuk.
— S ha túlnyomó erő volna itt?
— Nincsen a vörösháborúban túlnyomó erő, kérem.
Hallgattam. Éreztem, hogy az öreg most tesz engem próbára, és jaj nekem, ha nem állom ki a próbát.
A patrul közben visszajött, s jelenti, hogy az erdő szegélyén ellenséges csapat van, a járőr éppen fedezékásáson kapta őket. Az öreg merően rám nézett. Én szokatlanul rövidebbre fogtam a kantárszárat, és kigomboltam a revolvertáskámat.
— A beste, hosszú kvártélyra gondol — mondja az öreg nyugodtan. — Na fiúk, helyre, felfejlődni — vezényel az öreg csendesen.
A lovasok szó nélkül csataállásba fejlődtek. Az öreg kardot rántott, majd minden hang nélkül négyszáz kard suhant ki a hüvelyből, szinte egy időben.
— Rajta! — ordít az öreg torkaszakadtából, s a félosztály irtó ordítással nekiveti magát az erdőnek. Izgalmasabb perceket még soha nem éltem át. Először voltam életemben lovasrohamban. Nagy erőmbe került tartani magam, úgy, ahogy a huszároktól láttam. Sápadt lehettem, mert az öreg sokszor végignézett rajtam, igen gúnyos mosollyal.
Az erdőből kiérve kemény puskatűz fogadott bennünket. De egynéhány pillanat alatt szemtől szembe álltunk az ellenséggel. Az egyik fedezékből egy fiatal cseh kapitány ugrott ki, és ellenrohamra vezényelte a csapatait. Az öreg Korbély nyílsebesen rohant rá a kapitányra, visszatiporta a fedezékbe, miközben egy rengeteg nagyot vágott nehéz lovassági kardjával a kapitány karcsú derekára. A fogai közt sziszegte:
— Mit agitálsz, te taknyos?
A huszárok túlrohantak már régen az árkon, egy része összeterelgette a fegyverüket elszóró katonákat, a másik része pedig üldözőbe vette a menekülőket. A csomóba terelt katonák siránkozva könyörögtek magyarul, hogy ne bántsák őket, ők szlovákok, és nem ellenségei a vörösöknek.
— Na! — ordít az öreg gúnyos haraggal —, hát azér' lőttetek olyan szorgalmasan a veres huszárra? A cselédhuszárra? Mi?
A huszárok közül egy fiatal szakaszparancsnok kardlappal végigvágott egy magát nagyon mentegető szlovák altiszt derekán. Az öreg dühösen rákiáltott a buzgólkodó huszárra:
— Hé, Csongori elvtárs, most én magyarázok, kend most hallgat. Majd én dalolok rá a kend híres derekára, ebadta!... Mi? — folytatta az öreg — hát nem sül le az ábrázatotokról a bűr?

Mi? Kódus, haszontalan, semmirevaló népe! Annyira a lelketekre vettétek, hogy az Almássy grófok földönfutók lettek? Mi? Ezt bírja ki olyan nehezen a szlovák kódus? Hogy miből fog kurválkodni a magyar úr? Mi? Aljas, haszontalan sihederek. Ha ez a csipás itt, ni — s az öreg egy fiatal cseh hadnagyra mutatott —, lű rá a Korbély Jánosra, azt Korbély János érti. Mert Korbély is rálű, az apja istenét néki, ahogy módját ejti. De ti lűttök énrám, sok rühös, ganajos térgyű parasztja az istennek? Hiszen vissza se tudlak ütni benneteket. Hiszen nem tudom a kezem rátok emelni, sok bestéje. Én látom bennetek a testvért, akármilyen szlovákok vagytok is, sok rühes parasztja, én nem tudok beleszarni a magam tányérjába, mint, ahogy ti cselekeditek, hej!... Hé, huszárok, a Magyar Tanácsköztársaság veres huszárai, vigyázz! — ordított az öreg magából kikelve. — Mutassátok meg ennek a hollónépnek, aki egymás szemét vájja, hogy mi a cselédtisztesség. Felejtsétek el néki, hogy a kis Csoma-gyerek úgy esett le a lúról halva, idejövet. Mutassátok meg nékiek, hogy mink kik vagyunk! Válogassátok ki a tisztjét, az aprajját meg eresszétek szélnek. Hadd menjenek vissza a falujokba, mondják el, hogy a szabad veres cseléd hazaengedte a fehérek cselédjét. Hadd süjjék le a pofájukról a bőr.

A huszárok megéljenezték a vén kommendánst, sorakoztatták a fogoly tiszteket, vagy tízen lehettek. Összeszedték a fegyvereket meg a géppuskákat, és világgá eresztették a fogoly katonákat. (Sokan jelentkeztek közülük felvételre a vöröshadseregbe.)

Az öreg Korbély felém fordította a lovát. Elégedett mosollyal nézett végig rajtam.

— János bácsi — mondtam megindulva.

— Parancs, parancsnok elvtárs! — (Az öreg akkor nevezett először parancsnoknak.)

— Derék, nagyszívű ember kend, János bá'! Nagy dolgot láttam máma, János bátyám. Olyan kedvemre cselekedett kend, olyan örömömre beszélt kend, édes, derék János bátyám.

— Váljík egészségire, kedves elvtársam, váljík egészségire.

Meghatottan szorongattuk egymás kezét nagyon sokáig.

Zagyvarékáson szakadtam el örökre az én jó bajtársamtól, elvtársamtól, az összeomlás délutánján, mikor az öreg Korbély ősi szokás szerint agyonlőtte a hűséges fekete kancát, hogy ne szolgálja a cselédek ellenségét.

És az öreg Korbély János, a hajdú-bihari 39-es vörösdandár példaszép katonája, hej, de sokadmagával veszett bele az Almássy és másmilyen grófok feneketlen fekete börtönébe.

Régi történet

1

Anna nem fejedelmi debella, hanem kislány. Akkor is, amikor már nagylány. Nem azért, mintha csakugyan kicsi volna (olyan, mint a legtöbb), hanem amiért magyarul kislánynak hívják a nagylányt. Úgy jó az, ha a leányt könnyedén ölbe lehet kapni... és lóra lehet tenni... és ha nem nézheti le karjai és combjai magasából-vastagából a szikár és a kis termetű férfit — érezhették, akikben megszületett, együtt a nyelvvel és a néppel ez a szó.

Csak valahol messze keleten, Ázsia közepén és túlsó szélén vannak olyan leányok, akik ennyire kislányok.

A fiúk a faluban, akik már egészen legények, és tudják, mi a nő, akik ismerik a sóvárgós éjszakákat és a nyugtalan nappalokat, a viharos reggeleket és a bánatos estéket, áhítattal néznek rá, ha valahol meglátják: te jó isten, ilyen is lehet? Vajon kié lesz? — mert ők mindjárt birtoklásra gondolnak, ha lányt látnak.

A nagyja kölykök, akiknek még nincs tapasztalatuk, de szemük és — szemtelenségük már van, utána suttognak az utcán:

— Nézz oda, micsoda sima kis jérce! Látod a lábát! Hát még a kis fara! Éppen az én tenyerem illik oda!

Félhangon mondják, hisz ez csak olyan fél bátorság, amit le is lehetne tagadni, ha valaki igazi férfi (ritka már az ilyen) odakérdezné: mit mondtál hé? — de az Annácska finom fülei, amelyek nagyon éberek mostanában a külvilág minden hangjaira, mégis meghallják.

El kellene tehát pirulnia, s ha valaki éppen szembe jönne vele, és az is hallaná, lángra lobbanna az arca, de mert senki sincs a közelben, nem veszi tudomásul a durvaságot, ámbár mindent tud arról, ami ezt a hangot diktálja, de ott benn valami azt parancsolja, ne tudjon róla.

Ha nyelveskati volna, vissza is fordulna, és odamondana va-

lami csípős vagy szúró-vágó hasonlatot, de legalább annyit: — De utálatosak tudtok lenni... tudjátok! Vagy még ezt is: — Pedig hiába jár a szátok, úgyse vagytok tik még igazi legények...! — mert ennél nagyobb sértés nem érhet kölyökszíveket.

Igaz, benne is ott van már, ha végigmegy az utcán, elmegy a templomba vagy a piacra, ahol idegenek is látják (apját-anyját sokan ismerik, de ki tudja, a tulipánbimbóból milyen színű virág nyílik ki egy tavaszi napon), hogy: lássátok, ez vagyok én! — de az ilyen leszek-embereket nem kell észrevenni.

Most még a lelke is óvakodik a páváskodástól. Eddig még nem szokhatott hozzá, hisz otthon a nagyobbak között a meleg és zajos családi vacokban, ahol azon veszekedtek, ki kapja a csirke szárnyát és ki a combját, csak egy semmi kisjány volt. Észre se vették, hogy neki milyen tündöklő szemei vannak, és hogy az arcán, alakján is van valami, amin majd megáll az emberek szeme. Csak az apja gondolta néha: ejnye, milyen szép ez a gyerek, de nem szólt semmit — „nem kell elrontani őket" — és az anyja aggodalmaskodott egyelőre szavak nélkül, jaj, csak valami baj ne lenne vele...!

Annát nem kényesítették el még a férfihízelgések sem, hisz most bújt ki a gyerekvilágból, de azért minden tagja, sima kis homloka, kerek válla, egyenes háta, még rejtőző (olyan a ruha), de sejtető keblecskéi, minden lépésre szelíden ringó kis csípői (még nem túl dús rajta a hús, és különben is ez csak a férfiszemnek csoda, ő maga ülni szokott rajta) és csinos lábai, amelyekből nem sokat látni — hosszú a ruha —, de az annál beszédesebb, mind azt bizonyítják: aki itt lépked, az már valaki.

Ezért hát nemcsak a párjukat kereső legények és a pimaszul álbátor kölykök előtt kell tartania magát, hanem az olyan házas fiatal férfiak előtt is, akik már megtapasztalták, hogy miként lesznek némely csupa hús angyalkákból lomha, de azért cicomás tehenek, vagy jámborul karba simuló kis szüzekből rosszindulatúan szeszélyes kígyók. Az egyik férfiban talán az bukkan fel: ez nem lenne olyan... a másikban, aki már messzebb jutott a kételyben: ez is olyan lenne?

Még a mindenen túl levő idős emberek szeme is megütődik Annát látván: ejnye, de szép leányka! és elfelejtik, hogy némelyik boszorkány is tündérnek látszott tizenhét éves korában.

És ha valahol megáll egy lánybokorban, a templomban, a piacon, a bálban vagy a lakodalomban, de még ha az urasági csengő alatt is, ahol egy sereg leány és szembe velük egy másik sereg férfi várja, hogy kit hova küldenek dolgozni, Anna azt érzi,

hogy nézik, nézik. És ez jó is, de kellemetlen is, mert olyan nehéz el nem pirulni... Hova tegye a képét? Néha végig is szalad rajta: mit néznek rajtam? Olyan értetlenek...

De hát nem lehet arról tenni: Annát nézni kell! Mert csakugyan, ha Anna akkor élt volna, amikor a mesék Tündér Ilonája született, róla is mintázhatták volna, hisz költőszívekben tündérek születnek.

Mennyit kellett csalódniuk a szépre szomjas férfiaknak a libatotyogású, bociszelídségű, kancaszilajságú vadleányokból lett, deszkamellűvé soványodott vagy faggyas farúvá kövéredett falánk asszonyokban, amíg álmaikban megszülettek a Tündér Ilonák, Afroditék vagy éppen az édes Madonnák!

2

Ha valaki egy utcasarkon ácsorgó, cigarettázó és nagyokat kacagó legénybandában, egy szerszámot és tarisznyát cipelő, kubikóstalicskát tologató munkáscsapatban, vagy a gyakorlatban vak buzgalommal ugráló-csúszó-mászó gyalogos században látja, olyan, mint a többi. Őrmesterszemmel más dolgok fontosak az emberek értékelésében, munkafelügyelő szemmel megint mások, mint leányszemmel.

Mert ebben a leányszemben Bóka Feri az egyik legkedvesebb fiú a faluban. Azt azonban ők se tudták, a többi legények se tudták, maga Bóka Feri se tudta, hogy azért, mert: költő. Nem olyan költő, aki verseket ír, még csak nótákat se csinál, hanem olyan, akiben a szépség iránt valami erős szomjúság és a soha nem volt dolgok után kimondhatatlan vágyakozás bújkál. Ha iskolákat járt volna, lehet, hogy csakugyan költő vagy valami hasonló lett volna, így megmaradt olyan falusinak, akiről a költők balladákat vagy szép dalokat szoktak írni. Vagy azért, mert megharcolták a boldogság-reményüket, vagy azért, mert kedvesükkel együtt a Tiszába ugrottak.

De amúgy csakugyan olyan volt, mint a többi: aratás-cséplés-kor neki is lucskos, porfekete az inge, tengeritöréskor csajla a kalapja (lesünyöli a zsák és meglágyítja a hajnali harmat), de a többi legénycimborák tapadnak hozzá, mert „valami" van benne: olyan jó vele lenni! — A kamaszkölykök, még a hirtelen kinőttek is, akik pedig az apraja legényeket lenézik, még ha idősebbek is, Bóka Ferire felfelé néznek. Nem azért, mert nagyobb vagy erősebb, hanem azért, mert... de erre nincsen magyarázat.

Amióta hazajött a katonaságtól, mindig keresi a feleségnek való leányt. Nem is lehet már asszony nélkül élni, de meg hát ez a törvény: meg kell nősülni. Már otthonról is kinézik, öccsei és húgai mind azt várják, mikor megy már el előlük, hisz amíg katona volt, hozzászoktak, hogy övék a ház, az apa után a legnagyobb cobák.

De hát a főtéren ácsorognak Feriék, és felhangzik a nyíló templomajtón a záróének, arra fordulnak: jönnek a lányok!

Az olvasóköri bálban a sorban álló és petrezselyemárulástól szorongó lányok között: melyik lenne a jó, a nekem való? Szegények itt oly édes képmutatók: csőreik összezárva, karmaik behúzva, a vágyakozás szelíd széppé kedvesíti még a gonoszabbakat is.

Aztán a délutáni korzón: egyszer szembe velük, máskor utánuk, mint a nyulak a mezőn, tavaszelőn.

És mindenütt: moziban, utcán — merre vannak a lányok?

És mert a vele egyidősek meg a hozzávaló utánakövetkezőek java és szépje férjhez ment, amíg ő katona volt, most azok között kell széjjelnéznie, akik akkor még „porhajasok", szöszös kis vesszőcskék voltak.

Még ha vonatra ül is nagynéha, munkába megy vagy vásárba, akkor sem fogja a hely, hanem végigmegy a közeli kocsikon, hacsak át lehet törni az emberbolyon, és megnézi, hol ül vagy áll egy-egy bokor lány. Vagy akárcsak az anyja, netán a vőlegénye árnyékában, de talán a biztos kedveséhez tapadva egyetlen szép leány.

Nem szólítja meg őket, hacsak nem közeli ismerősök, nincs képe a szemtelenkedéshez, restell kakaskodni, sertepertélni — gyerek dolog —, minden nőnek udvarolni, éppen csak látni kívánkozik őket, mert ezzel nem lehet betelni.

Ámde: lányok, lányok, nehéz köztük eligazodni. Mindegyiknek két szeme van (akinek nincs, ő, az nem merészkedik a legények elé), és az egyiké azért szép, mert mélysötét, a másiké mert kékvilágos. És azé is szép, akié huncutul csillog, azé is, akié bociszelíd.

Aztán mindegyiknek két karja, két lába, két térde — az mindé szép —, két orcája, két csípődombja és minden. Még nem tudja ugyan, hogy vigyázz ember, mert megtéveszt a hús és a nőmosoly, de érzi. Amíg nincs itt a szerelem, könnyű a válogatás: ez ezért tetszik, azért meg nem tetszik, az azért nem tetszik, amaz azért tetszene, de . . .

És keresi tovább azt a leányt, akiért letehetné a három próbát, vagy akár a hetet is.

De hát nem indulhat el a mesebeli kis legények útján, tarisznyájában néhány anyja sütte pogácsával világot látni, hanem csak kimegy apja parancsára, a szakmányban vállalt szőlőbe, hogy megkapálja másodjára.

Ábrándozásait persze oda is magával viszi, mert azokat nem lehet elhagyni. Jólesik a gyalogúton, oda is, haza is, de még dolog közben is. Mert sehol sem lehet a munkában — éppen csak a nyájak mellett, azért jó a pásztoroknak! — úgy ábrándozni, mint kapálás közben. A kaszánál vigyázni kell, ha nem nézel oda, beleszalad a hegye egy tuskóba vagy vakondtúrásba, és már el is tört. A vetőgépnél ébernek kell lenni, a permetezésnél még kevés is a két szem, de itt a kéz magától jár, az erős kar belemeríti a kapát az alul nedves, felül száraz homokba, elvágja a vad paréjok, a kövér csorbókák meg a finom folyókák gyökerét, amelyek mindjárt hervadni kezdenek. (Ó, csak ennyi az élet!) A tőkékhez most nem kell nyúlni, s hogy a szőlő hajtásait ne érje a kapa éle, azt a kormányzóizmok maguktól tudják.

A fiú képzelgős egy kicsit, mint minden „költő", és telhetetlen nagyon. Boldog is akar lenni férfi módra — ó, hisz asszony nélkül már nem lehet élni! — és „valaki" is szeretne lenni. Hogy mi, azt maga se tudja, de ezt az egy életet nem akarja olcsón, ökör módra adni.

Néha már nem is fér benne ez a sokféle vágy, ilyenkor dalolni, táncolni kell végkimerülésig, míg le nem rogyik az a kutya test, és álomba nem fordul a telhetetlen lélek.

Ilyenkor persze inni is kell már csak a társaság kedvéért is, pedig nem az italra szomjas; a pálinkától krákog, a savanyú bortól megborzong, a rossz sörben nem érez jó ízt, hanem arra a valami másra, ami hiányzik neki.

Nincs azért rossz híre, mert még sohase durvaskodott a leányokkal, és nem hempergette meg az új ruháját a sárban, mint a mosogatórongy legények szokták. Verekedésbe se keveredett, mert érti a tréfát és a többi fiúk is úgy körülfogják, annyira szeretnek vele lenni, hogy senki se mer belekötni.

3

Anna-tündérnek, mert ő sem hercegi kastélyban, hanem faluszéli házban született, ugyancsak menni kell kenyeret keresni. Hajnalonként, amikor még olyan édes volna az alvás, mert este mindig nehéz az elalvás, az apja így szólítja: — Anna, kislá-

nyom, keljünk fel, vár a répaföld ... meg a szőlő is gazos ... — Mert hozzá csak így lehet szólni, hisz mindig olyan volt, akinek a szó is verés. De mostanában meg már a hang színére is vigyázni kell.

Amíg a harmat fel nem szárad, a síkon a répát kapálják, mert annak a sorközébe hamarabb belesüt a reggeli nap, azután átmennek a domboldalba, a szőlőbe. Apa és a nagyobb öcsi kapál, Anna kötöz és kacsol; ehhez finom és gyors ujjak kellenek. Az apja ujjai már merevek és görbék, az öcsié meg ügyetlenek, maflák. Majd délfelé kijön anya is, ebédet hoz és neki segít.

Már nem lucskos a szőlőlevél, csak itt-ott freccsen rá egy-egy rejtőző harmatcsepp a karjára, lábára, néha az arcára is, ahol elvegyül a virágporos izzadsággal (befűtöttek odafenn), s majd együtt szárad fel, vagy együtt törlődik le, ha már a hajat csapzottá teszi, és belecsurog a barna szemekbe, amelyek pedig akkor is tündökölni szoktak, ha nem látja senki.

A fiú mellettük, a mezsgyén túl néhány sorral odább kapál, és ugyanúgy törli az izzadságot a keze fejével vagy az inge ujjával, mint a leány. Mögötte, a dűlő végén egy szilvafa gallyára akasztva (ki ne lopja valami kóborgó kutya) ott a tarisznya a hamuba sült pogácsákkal, vagyis hogy a kenyér-szalonna-vereshagymával.

A szőlő már magas, a hév nap sietteti az indákat a fény felé, a zsenge hajtások tapogató kacsokat eresztenek minden irányba, felfelé is, oldalra is, hogy megfogódzhassanak és megvédhessék a levelek alá rejtőző kis fürtöcskéket, amelyek most virágoznak és megrezzennek, ha a kapa a karóhoz vagy a tőkéhez ér.

Magasak már a vesszők, csak az lát ki közülük, aki a szőlőkaróknál is magasabb. Az is csak akkor, ha felemeli a fejét és ágaskodik egy kicsit, mert jólesik kiegyenesíteni a homokhúzásban megmeredt derekát, és mert kívánság ébred benne szétteklnteni a „hegyen", kik vannak idekinn, és mit lehet a határban látni.

... És a szomszéd szőlő sorai között fehér kendő libben, a levelek közt piros arc villan, pihés nyak hajlik, és barna karok ölelik át a rizling bokrát, hogy körülfogják egy hosszú rafiaszalaggal a szertekívánkozó, aztán eltévedő, támaszt nem találó árva vesszőket.

— Ni, ez Szabó Anna — suttogja önmagának Feri.

Igen, ez a Szabó Anna. Ismeri látásból, mint ahogy minden valamirevaló lányt ismer, ha már kibújt a tojásból. Csakhogy még nem volt alkalma szót váltani vele. Igaz, nem is törekedett

erre, mert mindig volt valakije, akit aztán később nem kellett komolyan venni. Ha látta is Annát az utcán vagy a mozi szünetében, csak nézte, nézte, de megszólítani nem merte. (Nem lehet tudni, miért könnyű az egyik lányt megszólítani, és miért nehéz vagy éppen lehetetlen a másikat.)

Egész évi munkára vállalt szőlők ezek, nem a sajátjuk, nem szoktak hát hozzá kisgyerek korukban az együttjátszáshoz és bújócskázáshoz, mint az igazi szőlőszomszédok gyerekei. Úgy kerültek egymás mellé véletlenül, ahogy az osztásnál a vincellér rendelte.

Más-más részén laknak a falunak is, egy-egy telepen, ami nem tartozik egészen a község központjához, habár egy templom, egy piac és egy községháza tartja is össze. Az ottani lányokban nem talál kedvére valót, nincs bennük semmi, amit megálmodhatna. Ismeri őket olyan koruktól, amikor még szenynyes volt a kiskantus eleje.

Csak annyit tesz hát most még, hogy odaköszön: — Jó napot! — Így a lány se teheti, hogy ne mondjon vissza egy másik jó napot. Meg is kapja, de csak olyan halkan, ahogy lánytól idegenhez illik.

— Na, halad, halad? — mert ez még úgy magától jön, próbálja fűzni a fiú a szót.

Szerencsére, amíg itt téblábolnak, hogy miként is lehetne folytatni (Annának közben dolgozik a keze, de azért ő se tehet úgy, hogy menj a fenébe), zörren a szőlőlevél, kis suhogás, topogás, pihegés hallatszik, és megjelenik a tenyérszéles levelek alatt egy kicsi fiúcska, az Annáéké. Olyan hatéves forma gyerek, még iskola előtt, akiben még nincs meg a kivagyiskodó kölyökhím rakoncátlansága, de elhagyta már a 2—4 évesek szót nem fogadó kis gonoszságait. Szelíd arcú kisfiú, látszik rajta Annából valami. Már érzi a félelem és a fegyelem törvényeit, a nagyok érthetetlen és rettenetes világát (hogy tudnak káromkodni és veszekedni, hogy lobog az arcukon a harag és a békétlenség), de azért szeret köztük lenni, és anyja mellett kikocogott. mint a kiscsikó szokott. Az apja szavára meg örömmel hozza el a csecses korsót a nénjének, aki éppen egy idegen legénnyel beszélget, de úgy, hogy azért a keze is jár, és csak odapislant néha, arra a nagyfiúra.

A kisfiú, amikor a nénje ivott, odasimul Anna kötőjéhez, és odaszorítja az arcát egy kicsinyég a kerek combjaihoz, amelyekben ő még nem combokat, hanem — mint az anyáét is — a valamiért olyan édes nénje testét érzi, és félti attól a magas és ide-

gen legénytől, aki a mezsgyén túli szőlőben áll, és a kis fekete bajuszával szép is, de félelmetes is.

Annál inkább is jólesik neki ez a kis odabúvás, mert Annának is jól jön most ez a harmadik személy, hacsak ilyen kicsi védőlovag is, és magához szorítja a gyereket: — Jóskánk, de okos vagy, hogy friss vizet hoztál, az én üvegembe már bemelegedett.

— Édesapám küldte.

— Jól tette. — Maga nem szomjas? — szól át a fiúhoz.

— Dehogynem! Ha maga kínál — bátorodik fel egy kis óvatos tréfával —, még akkor is innék, ha nem vagyok szomjas. — És átlép a mezsgyén, pedig a kisfiú idegenkedve nézi. Nem a vizet sajnálja, hanem a nénjét félti.

Anna meglöttyinti a korsó száját, hogy hadd mossa le a kibuggyanó víz az ő szája nyomát, ámbár a legény biztos nem utálná.

Most már megkezdődött, de hogy is lehetne tovább folytatni? Itt van ez a kis tanú is, aki csak azért se megy el, mert kíváncsi is, mi lesz itt, és félti is a nénjét. Ott bóklászik a szőlő sorában, hol egy lepkét pillant meg, hol egy újfajta virágot fedez fel a gaz között. Könnyű neki: az ő szeme még közel van a földhöz, egészen otthon van rajta, és mindent észrevesz (csupa felfedezés a világ!), amit a nagyok már meg se látnak.

A nagyfiú kicsit tartja magát, mert beszélgetni, ismerkedni szeretne, hisz oly igen tetszik, neki ez a lány ... van benne valami ... amit ki se lehet mondani ...

Igen, de a kapa húzza az embert, hisz nem vagdoshatja, verheti egy helyben ugyanazt a homokot, és kis téblábolás után elhúz a soron, előre a túlsó dűlő felé.

De maga se veszi észre, hogy gyorsabban és erősebben vágja, csak azért, hogy mennél hamarabb visszaérkezzen a másik soron.

Amikor visszaér, a hajtás miatt még szomjasabb lesz, és megkérdi: — Mondja, Anna — (Magát, ugye, Annának hívják? — Igen, honnen tudja? — Tudom.), van még abban a korsóban? Az enyém a dűlőn maradt, a szilvafa alatt.

De a kis fickó még mindig itt van, és ahogy a legény visszaérkezett, ő is közelebb jött a nénjéhez, nehogy elkapják és elragadják tőle.

Aztán egyszer csak felkiált: — Ni, anyám! — és eléje szalad a kékruhás asszonynak, aki miután elhelyezte a hozott ennivalókat és elmesélte az urának, mi történt otthon hajnal óta (mert

mindig történik valami: kutya, macska, gyerek csak a kárt és bajt csinálja), jön a leányának segíteni. Jó fájú asszony, még van benne abból valami, ami a lányát szép Annává teszi.

Köszön, és: — Na, jányom, hogy haladsz? Szaporátlan, ugyi? Túl kövér, kacsos mán ez a szőlő, még a múlt héten ki kellett volna ide jönni.

Közben pedig, csak úgy nem oda nézve a mezsgyén túl kapáló fiúra tekint, lányos anya módján minden legényből, a jó vőnekvalót nézi.

Az pedig úgy tesz, mintha nem történt volna semmi, és tovahalad a soron, de már azt szeretné, ha több sor volna még hátra, hogy több fordulóban láthatná ezt a lányt, mert ennek a nézésével nem lehet betelni.

4

Az első összetalálkozás után Feri még nyughatatlanabb. Abba az állapotba kerül, hogy az „istenit, nem tudom, mi van velem? Nem lelem a helyem és nem esik jól semmi sem."

Érzi: Anna nem „kis bolond", akivel akármit lehet csinálni, és ég benne az aggodalom: szívesen beszélt velem, kedves volt hozzám, de vajon meg tudna-e kedvelni engemet?

És hát: nincs-e titokban valakije, merthogy a falu legényhadában sokan szeretnék, az biztos, de csak szeretnék. Hiszen ha nyíltan húzna valakihez, neki arról tudni kéne. A jó komák és a pletykás lányok mindent elmesélnek, és ő már óvatosan érdeklődött is.

Ez a nyugtalanság el is hajtja, amikor otthon van, az Annáék utcájába. Nincs ott semmi dolga, de úgy megy ott el, mintha valami szorgos ügyben járna. Inkább a másik oldalon lépked, hogyha mégis meglátnák, annál nyilvánosabb legyen, hogy nem Anna után leskelődik. Persze, a szemét nem hunyhatja be, és átles a kerítés tetején (kicsit alacsonyabb is az Annáék oldala), hátha megláthatná az udvaron, a tornácon, a kertben vagy legalább a pitvarajtóban, amint éppen kilép... A firhangos ablakokra is odapislant, de hát az egészen reménytelen. Jó időben nem üldögélnek a házban.

Majd később, mert ez a kuncsorgás kevés lehetőséget ígér, legénycimborát is fog az Annáék utcájából, hogy többször legyen becsületes ürügye és alkalma arra járni. Fekete Janival, akik hat házzal odébb laknak Annáéknál, úgy keveredik barátságba,

hogy maga se tudja: ez is Annáért van. Egy-egy vasárnap délután komázás ürügyén el-elmegy hozzájuk. Pedig vigyáznia kell mert ott is vannak lányok, és nem szeretné, ha Anna azt hinné, hogy azokért megy. Annál inkább is vigyáznia kell, mert Feketéné, mint sok lányos anya, ugyancsak minden legényben azt nézi, hátha jó lenne vőnek?

De hiába jár az utcájukba, ritkán látja Annát, és az utcán sohase találkoznak. Azzal meg csak nem állít be hozzájuk, hogy itthon van-e Anna? Még azt mondhatnák: itthon van, vagy nincs, mi köze hozzá? Hisz nem történt köztük semmi se... Semmi egyéb, mint egypár jóízű odaköszönés és annyi, hogy ittak egymás korsójából.

Köszönheti hát a szőlő és az uraság, hogy soha ilyen gondos munkát még nem kaptak szakmányosoktól, mint Bóka Feriéktől és Szabó Annáéktól, mert ha éppen otthon voltak, Feri sokszor azt mondta: — Idesapám, én kiszaladok a szőlőbe, megnézem, nem jött-e meg a peronoszpóra? A kapát is viszem, ahol gazos, megütögetem.

És Anna is: — Idesanyám, nem kéne megöntözni a szőlőben azokat a palántákat? (A kihalt tőkék helyére itt-ott paprikát és paradicsomot dugtak.) Nagyon meleg van...

És mit tesz isten, a véletlen vagy a szívek szomjúsága, Annát is sokszor ott találja. Persze ő sose egyedül megy. Vele van legalább a kicsi fiú, ha az apja, anyja nem jött is.

És ha mégis úgy adódott, hogy a mezsgyén túl minden csendes, nem hallatszik onnan se leánynóta, se legényfütyörészés, kapa se csendül, permetezőgép se szörcsög, az olyan szomorúság akármelyikükben, mintha lehervadt volna a lelki égről a nap.

5

Szalad a tavasz, rohan a nyár, lefutott az aratás-cséplés is, és amikor egyszer, de már sokadikszor megint találkoztak, mert a szőlőben csakugyan mindig adódik valami munka, és mert a kíváncsi és izgatott szemek-szívek így igazán tisztességes ürügyet kaphatnak a találkozásra, Anna megkérdi, csak úgy beszéd közben, mintha éppen ezt hozná ki a szó: — Mondja, Ferenc, magának még nem volt senkije?

— Nem... — akarta mondani, de közben átszalad a fiú idegein, hogy itt már nem szabad hazudni, és kissé kelletlenül továbbmondja: — Vóni vót ugyan, de az nem vót igazi.

— Hát Szőke Piros?
— Az se.
— Pedig sokáig jártak együtt.
— Kiismertem. Tudja, Anna, olyan affektálós... Mink így, minálunk úgy... Meg hogy kis szoba, nagy szoba, nem szeretem én az ilyet. Nálunk nincs szoba, csak kisház, nagyház meg pitar... Meg hogy nekik két tehenük van, és az egyiket ő feji. És ha férjhez megy, az egyiket majd nekik adják. A paksusa mán az ő nevére van írva. Hát legyen, mit bánom én, nekem nem tehén kell, hanem olyan asszony, aki nem dörzsöli az orrom alá, hogy ez az ő tehene... meg minden. Egyszóval na, abbamaradt minden, én nem mentem többet feléjük se, van annak már jó fél esztendeje.
— Pedig szép lány...
— Szép, szép, kinek hogy. Tudja észrevettem, ha nevet, vagy beszél, mindig kilátszik a két aranyfoga, és kis bugyborékokat vet rajta a nyál...

Ha Anna tudná, hogy nagy baj van már ott, elszállt vagy sose volt jelen a szerelem, ahol a férfi az ilyet észreveszi, nem kételkedne tovább. De csak azért is faggatódzik, mert kell a bizonyosság, és olyan jólesik erről beszélgetni.

Folytatja hát: — Hát Varga Bözsi?
— Aj, az mán régen volt, még a katonaság előtt. Azóta férjhez is ment... De maga mindent tud? Kitől hallotta ezeket?
— Mondták.
— Kik mondták?
— A jányok.

Igen, a jányok. Tudnak azok mindent, még a mindennél is többet. Az asszonyok még annál is többet, mert az elveszített álmokat, az áhított csodaszép szerelmet a másoké iránti kíváncsiságban élik ki.

Ezután már, ha így összehozta őket az a véletlen, amelyben a szerelem adja a szükségszerűt, mindig össze is kerülnek a szélső sorokban (ezek különösen jó gondviselésben részesülnek az idén), s jól elbeszélgetnek, még ha azután annál erősebben hajtják is a munkát, hogy azért a dolguknak valami látatja is legyen.

Nem arról beszélgetnek még, hogy én és te, így és úgy, hanem inkább a mások dolgáról, mert arról a legkönnyebb. Ki kivel lett jóba, ki kivel veszett össze és azóta kinek udvarol. Belekerül ebbe egy kis azt mondják és úgy hallottam is, amelyből ki tudja, mi az igazán igaz és mi a pletyka.

Most az a téma, hogy Anna szombat este lakodalomban volt, egy unokatestvére ment férjhez — az is Szabó lány —, elsietett lakodalom, nem várhattak vele őszig, azt mesélik, de ezt restelli elmondani —, és oda persze Ferit nem hívhatták, hisz még nem vőlegény. Erről addig még egy szó sem esett, még arról se, hogy miként is vannak egymással, csak nagyon jó együtt lenni, egymást látni, egymás szavát hallani.

De Anna azért már szükségét érzi, hogy beszámoljon arról, hogy mi történt ott, nehogy Feri rosszat higgyen. Nem tartozik ugyan neki még felelősséggel jog szerint, de annál inkább tartozik azzal szív szerint.

És elmondja, nehogy Feri mástól rosszabbul hallja, mert ó, olyan gonoszak tudnak lenni az asszonyok, meg olyan irigyek tudnak lenni a lányok, elmondja, hogy a Csőke fiú, az a nagy széltoló, mindig hívni akarta, ha vele táncolt (sok fiúval táncolt, mert sokan hívták, és akinek nincs ott a kedvese, azzal megy, aki hívja), hogy menjünk ki egy kicsit az udvarra, mert idebenn olyan meleg van... Hogyne! Azt hiszi, minden lány legyen boldog, ha odaint neki: Szervusz, Annus! Gyere csak ide egy kicsit, mondok valamit...

Éjfél után meg egy nagy otromba fiú, Galla Andris, a vőlegény rokona nem hagyott neki békét, mindig vele akart táncolni. Pedig nem is tudott, mert ekkor már hóttrészeg volt. Beszélt, beszélt, és közben mindig röhögött, jaj, ki nem állhatom az ilyet! Hajnalba meg mán sírt, üvöltött és káromkodott, azután meg belehencseredett hátul az udvaron a vizes lajt előtt a sárba... Ilyen legények vannak!

— Jaj, én nagyon félek a részeg embertől. Idesapám egyszer volt nagyon részeg, berugatták a cimborák, pálinkát öntöttek a borába... sose felejtem el, hogy nézett ránk. Mintha nem is lett volna magánál...

Anna beszél, beszél, mert olyan jó most beszélni, szíve hűségéről számot adni, és rá se gondol, amikor hirtelen kiszalad a száján: — Te még sose voltál részeg? (Észre se vették, mikor tértek rá a tegezésre, ámbár nem szerezték meg hozzá a testi jogot.) Nem vallató módon mondja, nincs benne semmi görcs, semmi hurok, hisz miközben beszél, úgy mosolyog, hogy csak az arca derűje látszik, ami talán még a mosolynál is édesebb, de azért Feri szíven ütődik, és kicsit zavartan válaszol: — Nem... vagyis hogy úgy nem, hogy az eszemet ne tudtam vóna... — mert, jaj, Annának már ebben sem lehet hazudni. Valahogy nem lehet... hisz Anna is elmondta a Csőke fiút és Galla Andrist.

— És neked is olyan üveges volt a szemed? — de akkor már látván a Feri ijedelmét, kuncog is hozzá, mert azokról a szemekről, a Ferléről nem lehet elképzelni, hogy úgy megüvegesednének, mint a részegeké, az őrülteké is a halottaké. Brr...

— Ne vallass mán, hát mit tudom én. Azt hiszed, a szememet vizsgáltam a tükörben? Lefeküdtem kinn az ólba, és aludtam, mint a dög másnap délig. Azóta vigyázok magamra, mert nagyon pocsék tud lenni az ember, ha részeg.

Nem lehet hát nem törődni vele, hogy milyen férfit szeretne Anna. Át kell esni a próbákon; ha muszáj, le kell vágni a sárkánynak mind a hét fejét...

De Anna-bimbóban is hat a sugárzás: olyanná lenni, amilyet Feri szeret. Neki könnyebb, mert benne a nőtermészet és a „törvény" is munkál: a lány legyen engedelmes, de azért ne adja meg magát egészen, csípni, szúrni is tudjon, nehogy elbízza magát a férfi. Annába is beszivárog az az asszonyi bölcsesség, amit a kispadokon úgy sírnak el az anyák, hogy azt hiszik, a gyerek még úgyse érti...

6

Ó, ez a szőlőmunka azért olyan jó, mert ide mindig vissza kell jönni, tavasztól késő őszig, nem úgy. mint a búzaföldre: ott ha learattunk, felé se megyünk a tarlónak ebben az esztendőben.

S ha itt vannak, most már mindig összejönnek a mezsgyefélen. Anna mindig a bal mezsgyén kezdi, Feriék felől, és mert a tavaszon is itt kezdte, senki se mondhatja, még Feri se, hogy az ő kedvéért megy először oda.

Ferinek, igaz, a másik oldalon kellene kezdeni, hogy ne jobbról balra haladjon, mert ez egy kicsit visszás, de neki nem szégyen, ha azért megy oda, hogy a leányt lássa.

És Anna megáll az első sorban, Ferit látván, hisz már nem kell képmutató szorgoskodást mímelni, mintha nem is várná. Annyira magától értetődő minden, hogy a keze ösztönszerűen nyúl a kötője zsebébe, és betesz a szájába egy szem napraforgót.

— Szervusz!

— Szervusz!

— Na, mit rágicsálsz?

— Napraforgót. Kell? Mán jó száraz. Az uraságéból történ.

— Nem tudom kibontani, ügyetlen hozzá a nyelvem. Összerágom a héjával.

— Ó, könnyen megyen az. Nekem mind oda igazodik a fogam hegyére.

Igen, csakugyan, az ő nyelve sose téveszti el. Úgy forgatja az alul testes, felül hegyes napraforgószemet, hogy a testes része essen az alsó fogra, a hegyes a felső alá, és — piciny szájmozdulat, s az ügyes kis nyelv a héját már ki is küszöbölte. Igen, ide csak ez a szó illik, mert Anna nem köp — lány nem köpködhet —, egy pici szájmozdulat, és a héj már le is esett a szája széle bal szögletéből. — Jó volna megcsókolni! A száját, és igen, azt az ügyes kis nyelvét is.

Igen, megcsókolni! Lehajolni a lábához, és a nagylábujjától kezdve, amellyel a száraz homokot szűri, a haja tövéig, amely nem angyalszőke, nem is vadító éjfekete, hanem csak szelíd és puha gesztenyebarna, végigcsókolni, aj de jó volna! Igen, a kis körménél kezdené, a térdecskéjénél megállna — de jókötésű! —, azt kétszer és mind a kettőt, a hasánál is, de ott nem szabad, nem is engedné, a két kis keble csúcsát, az állát, a nyakát, száját, szemét, homlokát, igen, ott lakik az a kis okos esze és igen, a füleit is, amelyek úgy rejtőzködnek oda a most kissé zilált (a vesszők csinálják) pihék alá, hogy csak akkor vennék észre, ha nem volnának ott.

Feri még nem olvasta a bibliát, nem ismeri az Énekek Énekét, de annak a költője olvasott a Feri szívében ... Mert mindez még csak ott volt. Annyira még nem jutott, hogy részletezni tudta volna az Anna testét. Neki még az egészben volt a rész ...

Ámde egymás látásából nem élünk meg, az apja már kiabál is a rézgálicos hordótól, csak addig maradt el, amíg teleszívatta a permetezőt: — Anna! — merre vagy Anna? — mert a lánynak a rakoncátlan és burjánzó vesszőket kell visszavágni, ahol szükséges, és odakötni, amelyik elszabadult, aztán a földre csüngő fürtöket kell felemelni, és felkötni, hogy mindegyiket jól érje a permetlé. Most csak ennyi az ő dolga. És Anna beáll a sorba, s a keze már dolgozik, de a lelke úgy fel van ajzva — a Feri szeme tette —, hogy dalolni szeretne. Igen, de nem mer, mert ott van Feri a közelben, még azt hinné, neki dalol, és az apja is ott jön a nyomában, mit szólna, hogy itt egy legény előtt ... Igen, ha valahol a távolban volna ... Így hát csak halkan dúdolászik, ami a nyelvére jön: „De szeretnék hajnalcsillag lenni, babám ablakába beragyogni ..." Mert amit élőszóval, szemtől szembe nem lehet megmondani, amit még levélben sem lehetne megírni, azt a nóta olyan könnyen elmondja.

Ezután már minden úgy történik, ahogy történni szokott. Feri nem leskelődni jár az Annáék utcájába, hanem egyenesen bemegy a házba. És együtt mennek el vasárnap este a bálba vagy a moziba és akárhova. És folyik bennük a rejtett lélekharc: olyanná lenni, amilyet a másik szeret, de azért törni a másikat, hogy ő is igyekezzen olyanná lenni, amilyent én szeretek.

Anna mindent tud, amit a leánynak tudnia kell, hiszen nem fehér leányszobában, hanem a családi vackon nőtt fel, de úgy tesz, mintha még most sem tudna semmit abból, amit nem kell tudnia. Soha eszébe nem jut olyasmi, hogy királyné leszek Tündérországban, csak olyanok, hogy hol lakunk majd? és: jaj, ha gyerekem lesz (erre meg kell borzongania, ami rossz is, jó is), honnan veszünk majd bölcsőt, mert az idesékét elvitte Zsuzsink, és nem hozza vissza, hisz megint állapotos.

De abból a mindentudásból nem következik, hogy Feri odaviszi, ahova akarja. Nem. Ha azt kérdezi tőle a fiú: Anna, elmenjünk a bálba? — Ó, én nem is tudom... Pedig tudja, mert nincs olyan állapotban, hogy táncra legyen kedve. És Feri, bár nem tudja, mert próbált legény létére nődolgokban kissé még fiúmafla, de megérzi, hogy Anna most nem akar... És nem lehet, valahogy nem lehet a kedve ellen erőltetni. Annát nem lehet... Még kuncogni, kérlelni, nyűgösködni rajta se lehet. Hiszen ha kedve van, de tud táncolni, jaj de tud...

Máskor a falu aljai kiserdő felé vezeti ösztönös legényravaszul. Már közel is járnak hozzá, de ahogy az Anna ujjaiból érzi, amelyek a tenyerében vannak, és egyenként szorongatja őket, de csak olyan gyengéden, ami még jólesik, a leány ellenkezik. Talán szeretne, de tartja magát. Feri tán fütyülne a világra, de Annának a falu szava: törvény. A szépség rang is, méltóság is. És Feri megérzi, hogy Annát erre sem lehet erőltetni, ide-oda húzni, mint némely leányokat. Aki őt szereti, nem kényszerítheti semmire. Még a rábeszélést sem erőltetheti, mert hátha a leánynak elmegy tőle a kedve: ez a fiú is olyan, mint a többi... Itt nem lehet olyannak lenni, mint a többi: különbnek kell lenni. Tündér Ilona szerelmét csak az nyerheti el, aki méltó hozzá: végigbírja a próbákat.

Nincs dráma, nincs tragédia ebben a kis „antiregényben", ne várja senki, jaj, mi lesz ebből, mert semmi más nem lesz belőle egyelőre, mint házasság. Egyiknek sem kell mérget inni, nem kell párosan összefogózva a Tiszába ugrani, pedig mostani bolond állapotukban képesek volnának rá. Az Anna anyja azt mondja: — Te tudod, jányom, te élsz vele! — pedig reszket érte a lelke, jaj, csak rossz ura ne lenne!

A Feri apja meg azt mondja: — Jól van, fiam, rendes jánynak látszik... Ismertem az anyját lány korában, jó dógos vót... Az apjával meg egy században szolgáltunk.

Amikor pedig először végigmentek az Annáék utcáján egymás mellett, nem karonfogva, csak úgy egymás tenyerét és ujjait időnként megszorongatva, az asszonyok, akik úgy szaladtak ki, amikor meglátták őket, hogy a pitvarverécét is nyitva hagyták, utánuk sóhajtják: de szép pár cseléd!

Feriék hallják vagy nem hallják, de érzik és tudják, hogy most ezt mondják. Még azt is tudják, de éppen ezért nem néznek vissza, hogy most két-két szomszédasszony, aki éppen nagyon jóba vannak, ezzel sem elégszik meg, hanem átmegy a másikhoz, hogy odasúghassa, mintha hangosan nem mondhatná, hogy „a Bóka fiú mán csakugyan elveszi a Szabó jányt, azt mondják, mán megvették a jegyet is"...

De azt már nem tudják Feriék, hogy Sebőkné, akinek a karján most is ott ül egy gyerek, a kötőjénél a másik, kettő meg az árok fenekén sárpogácsát csinál, hozzáteszi: majd megtudják ők is... boldog éjszakák után boldogtalan nappalok.

De az is mindegy volna, ha már most is tudnák, mert ők csak betöltik a törvényt, amit test és lélek kíván és az örök élet parancsol...

Tamási Áron

Iparos Bimbó

A város északi kapujában jókora domb púposodott. Laposabb országban hegy is lehetett volna bátran. Az országúton, amely pontosan a közepén kúszott keresztül, éppen egy vándorember igyekezett a tetőre jutni. Az aljából legalábbis vándorembernek látszott. Ha azonban közelebbről szemügyre vette valaki, kiderült, hogy se nem vándor, se nem ember. Botja és tarisznyája volt ugyan neki, s növésre is eléggé megjárta, de azért csak növendék volt ő. Kacagnivaló, de eredeti. Már menni sem egyenletes szakértelemmel ment, hanem valami sajátos, mókás büllögéssel. Igaz, hogy hosszú lőcslábai voltak, amelyekkel más sem ment volna különbül. Szembetűnő volt a ruházata is, amely rongyossága miatt csak akkor ért volna valamit, ha kicserélhette volna egy jobbal. Az arcája azonban kedvet és bizalmat árult, s tiszta, kék szemei derűt énekeltek. Likas, kajla kalapját egészen hátralökte, s apró ragyái úgy sütkéreztek a szeptemberi napon.

Ahogy a tetőre kiballagott, egyszerre a szemébe esett a völgyből a város, és csintalan arccal megállt. A botjával arra mutatott, egy kicsit meg is rázta, s így szólt:

— Ott maradj, mert vízözönt bocsátok reád!

Leült egy mákszemet, hogy megünnepelje ezt a pillanatot, amelyben megláthatá végre a várost. Szalonnát vett a tarisznyából elé s rozskenyeret, s fanyelű bicskájával falatozott szűkön egy cseppet. Amikor elpakolta megint, hát éppen éri bé egy fekete ruhás öregasszony, aki rózsafüzért lógatott maga előtt, s duruzsolt. Felállott, megvárta, s szo nélkül melléje szegődött. Úgy büllögött társ gyanánt, mintha együtt jöttek volna egész nap. Az asszony még duruzsolt egy ideig, aztán megzavarodott, s kezdett pillogtatni a legényecske felé. Az egy jó darabig úgy tett, mintha észre sem venne semmit, egyszerre azonban toppanva megállt, s ijedt csodálkozással a vénasszony lábára mutatott.

— Né, a sarka hátul van! — mondta.

Az asszony odakapott a szemével, majd elszégyellte magát, s megjegyezte:

— Ne tudj olyan sokat!

Egy borvizes szekér jött szembe velük. Két törpe bivaly húzta. A szekéres jobbról eregélt, kezét az állat hátán nyugtatta barátsággal, s közben mindegyre motyogott. Nagy kár, hogy nem lehetett érteni beszédjét; pedig hogy jóízű dolgokat mondhatott, már abból is kitetszett, hogy a bivalyoknak folyton csorgott a nyáluk.

Ahogy éppen haladtak volna el egymás mellett, a legényecske megállt, s vészhírű hangon az ászokra mutatott, amelyben szép sorjában állottak a korsók:

— Bácsi, a korsói meglikadtak!

— Hol, te? — fordult hátra a másik.

— A szájukon.

Az embernek mogorván billent az arca.

— Ha megcsapnálak, bőgnél-e? — mondta.

— Én igen, ha bölcsőbe tenne — kiáltott vissza a rongyos, és az asszonyra nézett, hogy vidul-e a dolgon. A néne azonban csak ment egykedvűen, szintelen arccal, mintha nem is hallott volna semmit. Ez a viselkedés hűs szellő módjára kezdte fújni a fiút. Mókázó kedve, mint a pillangó, nesztelenül leszállt, mert megérezte, hogy valami különös, nagy szomorúságot emel ez az asszony.

— A néném hova való? — kérdezte részvevő hangon.

— Én fancsali, fiam.

— Tán nem doktorhoz megyen?

— Bár ne odamennék — felelt az, de többet nem szólt, csak a szája mozgott kénytelenül, mintha sírni akarna. A legényecske várt egy ideig, aztán bölcs nyugalommal megjegyezte:

— Jó iskolát jár ki, aki meghal. Az ehezést s a fázást is könnyebben szenvedheti aztán.

— De hát aki hátramarad?! — tette fel a kérdést az asszony.

— Az vakarjon eléfelé! — szólt egészséggel a fiú, s nyomban megkérdezte: — Hát kije fekszik?

— Nekem mindenkim: az uram is, a fiam is. Pedig olyan erősek voltak, hogy hasadtak ki.

— S aztán mi találta őket olyan egyszerre?

— Összevertek a csendőrök. A vénember nincs is eszméletin, a fiam is nyomorék marad ejszen. A tegnap este mocskolák összsze őket, előbb az uramot, s aztán azt a nagy erős legényt, mert védeni meré az apját . . .

Tovább nem tudta folytatni, mert utolérte a sírás.

— S aztán mit tudott hibádzani egy olyan vénember? — kérdezte jó idő múlva a legényecske.

— Semmit. Az égvilágon semmit. A csendőrök azt mondják, hogy összevétették valakivel.

Sokáig nem szóltak semmit. Közben odáig értek, ahol a téglagyár van. Az öregasszony megtörülte a szemeit ekkor, mert az emberek is sűrűbben kezdtek jövögetni.

— Hát te mi járatban vagy? — kérdezte végre, hogy szóljon valamit.

A senkifia lódítani akart egyet, de megakadt a nyelve. Nagyot nyelt, s a botjával kopogtatván a földet, kimondta a valót:

— Elindulnék, hogy valami helyet kerítsek magamnak. Akármilyen szikra jó volna, csak szuszoghassak, s tanólhassak is valamit... — Megint nyelt egyet, és kiejtette a nagy szót: — Iparos szeretnék lenni!

— Anyád van-é?

— Van a főd alatt.

— Hát apád?

— Ó egy kicsit fejjebb, mert örökké iszik.

Valami kirándulók jöttek szembe. Lehettek húszan is. Ahogy közel értek volna, mind megálltak, s úgy nézték a különös, viccesen büllögő senkifiát. A legényecske nem jött zavarba, hanem könnyedén odavetette nekik:

— Heába néznek, mert megyünk!

Kezdtek is béjutni már a kőházak közé.

— Üsmérsz-é valakit? — kérdezte az asszony.

A tarisznyás már a föld felett repdesett megint, s vígan felelte:

— Annyit üsmerek, mint a sár!

Azzal a szemét járkatni kezdte szorgosan, hogy nem lát-é valamiféle műhelyt, vagy nem lóg-é valahol tábla. S alig mehettek ötven lépést, csakugyan meglátott egyet, amely ott lógott a járda felett, erős vasrúdra akasztva. A nagy fehér mezőben ez állott fekete betűkkel:

MIHAIL NÁDLER MIHÁLY
MECANIC—MEKÁNIKUS

A legényecske megállt, s összehúzott szemöldökkel nézte egy ideig a felírást. Aztán nekibátorította magát, s így szólt:

— Látja-é, ezt is meglehetősen üsmerem.

— Ez Nádli úr, ugy-é? — kérdezte az asszony.

— Ez ő — nézte a táblát a fiú. — Becsületes embernek üsmertem örökké, nem tudom, mi a nyavalyát íratott fel oda a neve alá. Tán nem hala meg, amióta nem láttam?!

— Menj el! Hogy hót volna meg, hiszen annak akkor híre volna!

— De hát mi a nyavaja az, hogy „Mekánikus"? Talán csak nem lett kubikus?

— Én nem tudom, fiam. Ez eddigelé örökké motrokat s gépeket javított.

A legényecske kivette, ami neki kellett. A játék kedviért még hümmögtetett egy kicsit, de aztán nekibillent a dolognak.

— Benézek, hátha él — mondta, és kezet fogott a vénaszszonnyal. Befordult lassan a kapun, s a botját odatámasztotta a deszkafalnak. Aztán a lábbelijét megtörölgette, s rongyos ruháit is megigazgatta. Közben széjjelpillantott az udvaron: egy rozoga kutat látott, s mindenféle vasdarabokat s rossz szerszámokat szertehányva. Lépett óvatosan néhányat, s fülelni kezdett. Az első ajtó megül mintha reszelést hallott volna. Közelbújt egészen, s úgy vette ki, mintha kapát reszeltek volna.

— Ide eccer bémenyek — mondta és kopogtatott.

Nem szólott senki.

Megvárta, amíg abbamarad a reszelés, akkor megint kopogtatott.

Erre kinyílt gyorsan az ajtó, s egy szigorú, veres arcú, meredt szemű ember nézett ki gorombán rajta.

— Kit keresel? — kérdezte.

Szépen, úrimódon akart felelni a legényecske, s így szólt:

— A tekintetes úrt vélem látni, ugyé?

— Miféle tekintetes úrt?

— Hát Nádler úrt, a nevezetest.

— Én vagyok.

A fiú nem látta egészen jónak, hogy a mester odabenn legyen, s ő idekünn. Úgy vélte, hogy egy fokkal mindjárt előbbre juthatna, ha bekerülhetne valahogy ő is. Egy hirtelen ötlettel behúzta tehát a fejét a nyaka közé, s úgy nézett a kapu felé s az udvaron széjjel, mintha titkos beszéde volna, de fontos. A mester megértette, s így szólt:

— Gyere csak be!

A legényecske belépett, s a kalapját levette.

— Hát te ki vagy tulajdonképpen? — kérdezte gyanakodva az ember.

— Éppen ezt akartam egyikfelől megmondani — felelte a jövevény. — A nevem Bimbó Lőrinc, s csak idevaló vagyok: mártonházi. Apám Bimbó Gergely volt, nagy olvasó ember, még a törvénbíró urak is el-eltöltötték véle az üdőt, de megölé a nagy szégyen, hogy a rossz vezetők háborút hozának a földre.

Nádler úr a sok adó s nyomorgatás miatt erősen haragudott a vezetőkre, s barátságosabb arccal fordult a fiúhoz.

— Hogyhogy? — kérdezte.

— Hát nem tudja a tekintetes úr?

— Nem..

— Hát teccik tudni, apámat is katonának vonították, de azt mondta utána, hogy jobb lett volna meg sem születni a magyarnak, mint hogy romlásba döntsék. Attólfogvást alig ment bé étel a száján, s úgy száradott el az országos bánattól, mint az aszalt vackor.

— Mi volt a foglalkozása? — érdeklődött a mester.

— Napközben szántó-vető volt, de esténként s innepnapokon a könyvet nem lehetett a keziből kihúzni.

— Érdekes ember lehetett... — gondolkozott el Nádler úr.

Lőrinc továbbfűzte gyorsan a szavakat:

— Jól teccik mondani, mert ugyan érdekfeszítő ember volt. A csendőrök is annyit érdeklődtek utána, mintha az onokabátyjok lett volna, akiről nagy vagyon néz rájok. De én gyermeke voltam, s még nekem sem maradott semmi. A patika s a doktorok mindenből kiforgattak, s még tán engemet is vásárba bocsátottak volna, ha megengedé vala a szokás... — Itt a másik lábára állott, s egy ügyes szófordulattal vigabban tette hozzá: — De haggyuk a bánatot, amikor öröme van az embernek!

A mester úr kíváncsian nézett rá, mert azt hitte, hogy a dolog értelmére tért a fiú.

— Öröme? — kérdezte várakozó arccal.

— Most jelenleg nem tudok elég hálát adni az Istennek — evezett a legényecske.

— Hát mi történt?

— Éppen az, hogy semmi, amint látom.

— Hát akkor minek örvendesz?

— Én a tekintetes úrnak: hogy egészséges, hogy keze-lába ép, hogy nem tudták megölni!

Nádler úrnak még jobban kimeredtek a szemei, s ideges csodálkozással kérdezte:

— Miket beszélsz te összevissza?!

— Nem én beszélek, tekintetes úr.

— Hát?!

— A népek beszélnek. Nagy szerencsétlenséget zúgatnak, ami a mester úrt találta volna.

— Engem?!

— Nem állítanám, ha a saját fülemmel nem hallottam volna.

— De mit beszélnek? S kik beszélnek?

Nyelt egyet Lőrinc. s megint körülnézett. A kalapját kitette a kezéből, s meg-megroggyant térdben, mintha a lábai már nem bírnák az állást.

— Én megmondnék ápertén mindent — szólt bizalmasan —, ha a tekintetes úr reászánna egy kicsi időt.

— Ülj ide, ni! — mutatott Nádler úr egy padra, s mohón leső arccal maga le is ült mindjárt. Lőrinc is odahúzódott melléje, s újabb gőzt adván a képzeletének, beszélni kezdett:

— Ezelőtt három nappal, úgy szürkület kezdetin, éppen a bírónitt vagyok. Bémenyék, köszönök s mondom neki, hogy: keresztapám, legyen olyan jó, s állítson ki egy cédolát egy szekér fáról. Ellenben ahogy eppen a cédola föli búna keresztapám, hát nagy zúgás támad az ablak alatt, s az emberek erősen tárgyolnak valamit. — Ejszen mi is mennyünk ki! — szólt keresztapám, s csakugyan alig vakarint kettőt-hármat a cédolán, kimenyünk. — Hát itt miféle gyűlés van? — kérdi ő, s arra mind odafordulnak felénk az emberek, s az egyik beszélni kezd, s azt mondja: — Nó, Nádli úrt is megölték a románok, a nagy gépindító mestert. Úgy csúfolták, mint a fát, amikor esszevágják. Igazi vitéz magyart veszte véle a nép, mert csak a napokban is beléhánt vaj kettőt a Küküllőbe . . .

Nádler úr felállt, s gyenge horpac mellét kifeszítette, s ágálva megjegyezte:

— Majdnem meg is vertem egyet az elmúlt napokban.

Lőrinc tovább színezte a dolgot:

— Úgy beszéltek a tekintetes úrról, mint aki vértanúságot szenvedett s kiváltképpen másnap, amikor otthon is agyonvertek félig a csendőrök egy embert fiastól.

— S honnan ismernek engem a falusiak? — kérdezte a mester.

— A jó pap is olyan — felelte a legényecske —, hogy nemcsak a maga falujában ismerik. Ilyenformán van ez más emberrel is, aki nagy tudományú, aki gépeket csinál hitvány vasdarabokból, aki egy szigorú dróttal oda vezeti a világosságot, ahova akarja, aki mindent kitalál, s megreperál, s még amellett magyarnak is olyan vitéz, hogy mind mutogatják, ahol látják . . .

Nádler úr úgy érezte, hogy valami édes melegség áramlik a melle körül. Lépegetni kezdett alá s fel, s mind a hírmondó orra előtt.

— Vettem máshonnan is észre, hogy a szakmámban tekintélynek tartanak — jegyezte meg.

— Könnyű dolog azt észrevenni — mondta a fiú —, mikor az egész környéken beszélik.

— Nem is múlott, csak egy kicsi baklövésen, s ma mérnök vagyok.

Lőrinc „baklövést" hallván, valami veszedelmes vadászatra gondolt, s tapogatódzva kérdezte meg:

— Tán nem találta el a tekintetes úr?

— Mit? — állott meg a mester.

— Hát amit célba vett.

— Sok pénz kellett volna hozzá, s egy gazember tanárom is volt, akit a negyedikben megpofoztam. Persze, kirúgtak. Különben ma mérnök volnék, rég mérnök volnék!

— Elég nagy mérnök a tekintetes úr — vigasztalta Lőrinc. — Hova kell nagyobb! Hiszen otthon is mind azt tervezték a nagy hír előtt, hogy a mester úrt kérik fel a harangfelhúzáskor.

— Miféle harangfelhúzáskor?

— Hát nem tudja a tekintetes úr?

— Nem.

— Mert az szernyű nagy dolog lesz, istálom. Hát az úgy volt, hogy a két nagyobbik harangot is bésorozták volt ágyúnak a háborúban, s csak most tuda a község annyira vergődni, hogy újakot szereljen. De immár meg is érkeztek nagy Németországból, s a jövő hónap első szombatján akarják a toronyba felhúzni. Az egész falu úgy kívánnya egyértelműleg, hogy a tekintetes nagy mester úr ültesse bé örökszólásra a harangokat.

— Isten ments! — emelte fel Nádler úr a kezét.

Lőrincet váratlanul találta az ellenvetés, s egy másik gombot nyomott meg:

— Annyit fizetnek, amennyi kell!

— Tőlem akármennyit fizethetnek, mert én a lábamat oda nem teszem. Egyrészt, mert úgy szédülök, mint a fene; másrészt pedig az elveim olyanok, hogy a templomot s a papot utálom. — Itt elhallgatott, majd csendesebben megkérdezte: — Hallottál-e valamit a kommunistákról?

Lőrincnek sejtelme sem volt, hogy azok mifélék. Egy pillanatig gondolkozott, hogy mit lehetne felelni erre, de aztán egy felnőtt komolyságával, próbaképpen, melléje szólott:

— Mindenkinek van felfogása, ha jó, ha rossz.

— S mi a te felfogásod például? — fogta meg a mester.

A legényecske látta, hogy a papokkal itt madarat fogni lehet, éppen azért utolsó szorításnak hagyta. Most csak így szólott, tovább tapogatva a tekintetes úrt:

— Nekem biza olyan felfogásom van, hogy még kétszer akkora torony tetejében sem szédülök, mint a nálunkvaló. A nyáron is én igazítottam meg a tetejiben a keresztet, amit egy nagy forgószél félrecsavart. Ötszáz lejt adtak érte, mert nem sok ember hányódik, aki ezt meg merje cselekedni.

— S a harangot is fel tudnád tenni? — kérdezte a mester.

— Én-e? Fel én akarmekkorát, ha egy kicsi szakértelmet tanulhatnék valahol.

— Mondjad, te . . . hogy is hívnak?

— Lőrinc, istálom.

— Mondjad, te Lőrinc: máshonnan is vittek el harangot?

— Minden faluból igen legalább kettőt. S most kezdik mind helyrepótolni, csak legyen, aki győzze felrakni őket.

Nádler úr elgondolkozott a jó kereseten, de aztán visszakanyarodott az elveire:

— S a papokat szereted-e?

— Isten szolgái — mondta Lőrinc.

A mesternek düh rándította meg az arcát.

— Ingyenélők, herék: nem Isten szolgái! — tüzelt. — Mit dolgoznak? Nyúzzák és butítják a népet! Csodálatos, hogy ezt még nem látja mindenki!

Lőrinc olyan józan maradt, mint a tiszta víz.

— *Még a farkas is védi a farkast* — mondta. — S milyen volna akkor, ha én nem fognám a pártját a papoknak?

— S miért kell neked pártfogolni őket?

— Azért, mert én is úgy számítottam, hogy pap leszek — tette ki a másik fogót a legényecske.

Nádler úr olyan vères lett, hogy ijesztő volt.

— Te?! — emelte rá a mutatóujját.

— Hát mit tudjak csinálni, tekintetes mester úr! Valami szikra lyuk, amin az életbe bébújjak, nekem is kell. Otthon még a sincs, amit egyszer egy nap a számba vessek. Úgy gondolkoztam, hogy nekiszánakozom, s Isten segedelmével béállok barátnak. Ma aztán búcsút vettem az apai háztól, amit a tavaly eladtunk, egy jólélek kenyeret s szalonnát vete a tarisnyámba, s elindulék. Egyenesen a barátokhoz akartam menni, de gondoltam, hogy előbb még bénézek egy pillantásra a tekintetes mester úr-

hoz, hogy a ravatalán legalább lássam meg. Ha pedig az ég kegyelmiből az élők sorában tisztelhetném, gondoltam, hogy azt a haranginnepséget tudatni fogom.

Itt felemelkedett lassan, s úgy látszott, mintha egészen el volna érzékenyedve.

— Ülj csak le még egy kicsit! — mondta a mester.

Lőrinc leült és sóhajtott. Nádler úr odament hozzá, megfogta az állát, s az arcába nézett:

— Hogy is hívnak téged?

— Bimbó Lőrinc.

— Hány éves vagy?

— Tizenhat.

— Hát mondjad, miért kell neked beállani barátnak? Egy ilyen értelmes fiúnak?

— Hát mit csináljak, tekintetes úr? — nézett rá kétségbeesetten a fiú.

— Menj iparosnak! — mondta a mester, mintha az volna a legtermészetesebb dolog a világon.

Lőrinc leejtette a fejét.

— Akármilyen helyre nem is állanák bé, s pártfogóm sincs: kihez mennyek?!

Mély csend lett. Nádler úr ide-oda forgatta a dolgot, de aztán elhatározta mégis magát, mert tetszett neki a fiú, s a papok kezeitől is meg akarta menteni.

— Mondjad, nem szeretnéd ezt a mekánikus mesterséget?

— Eléggé szerettem örökké a gépeket — mondta csendesen Lőrinc.

— Hát akkor nem állanál be ide, hozzám?

— Ide, a tekintetes úrhoz?

— Igen.

A legényecske elnézett messze a levegőbe, mintha sohasem gondolt volna erre.

— Két év múlva felszabadulsz — biztatta a férfi. — S mesterség lesz a kezedben. Addig is kapsz lakást, ruhát s kosztot. Valami zsebpénzt is, ha jól viseled magad. Ami pedig a szakmát illeti, nem leszel akármilyen helyen. No, mit határozol?

— Én nem tudom, mit csináljak — mondta elgondolkozva Lőrinc. — Az nem szenved kétséget, hogy a tekintetes úr nevezetes mester.

— Szóval itt maradsz?

— Én amibe beleállok, abba aztán beleállok — közelített oldalról a fiú.

— Hát megegyeztünk-e?

Lőrinc felállott, az ujjasát levetette, s az ingujját feltűrte. — Úgy tekintem a mester úrt, mintha az apám beszélne — mondta. — Kérek valami munkát, mert telik a nap.

Nádler úr széjjelnézett mosolyogva, majd egy halom összegabalyodott villanydrótot tett oda Lőrinc elé: — Ezeket bogozd ki, és simítsd egyenesre.

Az inas hozzáfogott, és percekig szótlanul, ügyesen dolgozott.

— Evvel vezetik a villanyosságot, ugyé? — szólalt meg végre.

— Avval.

— Ejszen az örökvilágosságot is evvel — jegyezte meg jóízű ravaszsággal, mire Nádler úr akkorát kacagott, hogy csengett belé a műhely. Oda is lépett boldogan a fiúhoz, és megveregette a vállát:

— Nagyszerűen megleszünk ketten, fiam — mondta és utánatette: — Most tedd el a munkádat, s gyere uzsonnázni.

Lőrinc letette a drótot, majd otthonosan körülnézve, így szólt:

— Nem ártana egy kicsit kibőviteni ezt a műhelyt.

— Majd kibővítjük.

Megindultak. Elöl a mester, utána az inas.

— Hát család van-é, tekintetes mester úr?

— Van egy lányom.

— Hány esztendős?

— Tizenöt.

— Hejh, be szép üdőben van!

— Mért kérdezed? — nézett vissza a mester.

— Azért, mert nem menék barátnak — szólott Lőrinc, és úgy virított a nyugvó, enyhe napon a szeme, mint a nefelejcs.

B. városában történt

B. városában történt.

Utcáról utcára sodort a nyomorúság.

Bolond vagy — gondoltam —, eriggy ki legalább a város belsejéből, olyan helyen csavarogj, ahol nem esznek az orrod előtt, hiszen ez így csupa kín . . .

De én kínlódni akartam. A sorstól egyszer a nyomorúság vakondgödrébe kényszerítve, úgy gondoltam: ez már örök. Hetek óta szétosztottam magamat, az egyik részemet elneveztem „baromnak", a másikat „szentnek". A barom kínlódjék, gondoltam, de a szent mosolyog. S ha a barom majd nem fog tovább tűrni tudni, gebedjen meg. A szent tovább fog mosolyogni.

Ám a legmardosóbb éhségnél is nagyobb gyötrelmet okozott bennem az, hogy a barmot alig tudtam egy-egy pillanatra legyőzni. Minél jobban dühöngött, káromkodott, kesergett az étek után, én annál jobban bánkódtam, szomorkodtam miatta. Úgy éreztem, ha ez a szörnyű, nyomorult barom egyszer elhallgatna, akkor mindjárt a legnagyobb földi boldogság részese lehetnék, könnyű, gondtalan és tiszta. Most is meg-megálltam az utcán, és szinte hangosan igyekeztem a barom lelkére beszélni:

— Két napja az egész, hogy nem eszel — dorgáltam —, és máris így elhagyod magad.

— Két napja? — felelte a barom élesen. — És azelőtt? Mit ettem? Mikor még a kocsikat mostad a Főnix-garázsban, akkor se ettem, csak napjában egyszer egy tál főzeléket; és este egy kis kenyeret. Most meg már semmit sem adsz. Nem akarsz dolgozni, ez az igazság, és szentnek képzeled magad.

A barom tudta, hogy hazudik. Három hónap óta öt munkahelyen próbáltam szerencsét, de a barom már odáig vetemedett, hogy azt kérdi:

— Mért nem vagy erősebb? Más el tud vinni nyolcvan-száz kilót a vállán, te nem, te szent! Ha mást alkalmaznak a raktárban, azt nem lopják meg. Te elhivatott! Ha téged fölfogadnak éjjeliőrnek, te álmodozol, és a végén elalszol. Te lánglelkű! Két

hétig fizetik a napidíjat, és nem hozol egyetlen üzletet! A többi mind ostoba képzelgés!

— A barom csak hazudni tud — feleltem —, gúnyolni, zabálni és ölelgetni.

— És te mit tudsz, kórságos szent?

— Téged kordában tartani — feleltem elkeseredetten, s mivel még mindig nem hallgatott el a barom, én dühösen kiköptem a magam gyarlósága miatt.

— Nem, te nem lész úrrá, piszkos barom! — mormogtam. — Ha ketten vannak egy emberi csárdában, csak az egyik lehet az úr! Szolgálni fogod a szentet, hékás! — Majd együgyűen felnevettem: — Gyere csak ehhez a kirakathoz, és nézd meg, hogy lógnak ezek a sonkák, ezek a kolbászrudak! Dühöngsz? Szeretnéd betörni az üveget? No, gyerünk csak odébb! Persze hogy látom, itt a lábam előtt ezt az eldobott kenyérdarabot! Nagyon is jól látom... Majdnem akkora, mint a tenyerem... De nem fogsz lehajolni érte, barom! Éhezni fogsz, mert gonosz vagy és hazug. Most már én éheztetlek!

Ott álltam a kenyérdarab mellett, és éreztem, hogy csontos, ványadt kezem lassan reszketni kezd, s az álmatlanságtól agyonperzselt szemem szinte kigyulladva káprázik. Mintha a kezem, a jobbik, önkéntelenül és külön le akarna válni vállamról, hogy fölvegye a kenyérdarabot. De még idejében rettenetes erőfeszítéssel megragadta a bal kezem a jobbikat, és belevájta a körmeit. Meredt szemmel láttam, hogy véres lett a jobb kéz, a bal reszketett, de a száj erőszakosan mosolygott, és aztán hirtelen lenyalta a vért.

— Ez is valami — nyöszörgött gúnyosan a barom, de a száj máris dühös undorral kiköpte a vért, és a jobbik lábam rátaposott, mint valami féregre. Aztán újra fölnevettem, és lassan továbbvonszoltam magam.

Hogy a szentnek minél nagyobb legyen a diadala, még vagy háromszor megfordultam a kenyér után, gőgösen ránéztem, és megint erőltetetten felnevettem. Miután így megfenyítettem a barmot, valamivel nyugodtabb lettem. Többször egymás után mélyen lélegzettem, mint aki valami nagy veszélytől menekült meg, aztán kínosan, de hangosan fütyörészni kezdtem. Most úgy éreztem, mintha fölengedett volna bennem az éhség, mintha a barom fején tartottam volna a lábamat. S ebben a pillanatban máris szánni kezdtem a barmot.

— Jól van — mormogtam továbbvánszorogva —, jól van. Hát

kiviszlek a városból a fák közé, te szegény, nyomorult barom. Tudd meg, én irgalmas vagyok.

És ezzel megindultam a K.-i liget felé. Egyre lassabban és nehezebben mentem, a levegő mintha sokkal súlyosabb lett volna, mint egy órával ezelőtt. — Nagyon is nyom ez a levegő — gondoltam, majd úgy éreztem, mintha a szemem lassan önmagától könnyezni kezdene. De nem akartam észrevenni.

— No, no, barmocska — csitítottam magam —, csak nem sírsz. Ó, ó . . .

Nem haragudtam már a baromra, úgy éreztem, mintha egy tudatlan kisgyerek lenne.

Mert túl szigorú voltam a szegény kölyökhöz — gondoltam —, mit tehet róla a nyomorult, hogy enni szeretne. Kétségkívül mindenki eszik. Kétségkívül . . . hm . . . hm . . . ó, te gyerek, gyerek . . . Hanem mi nem vagyunk „mindenki" . . . Mi nem lehetünk mindenki . . . kicsi barom . . . ó, nem a nagyravágyás . . . esküszöm neked, nem az. Nem azért éheztetlek, hogy különbek legyünk, mint a többiek, hiszen százan és ezren éheznek, és egyik se különb, mint a másik. Csak azt akarom, hogy erősek legyünk! Összetartsunk, kicsi barmocskám . . . Hiszen ha jönne valami munkaalkalom, elfogadnám, elvégezném . . . Vagy ha az álmodozásaimért pénzt kapnék . . .

A barom nyöszörgött . . .

— Most már túlságosan gyönge vagy akármilyen munkához...

Ezt megint nem akartam meghallani, és nemsokára leültem egy fa alá. Előttünk a pázsit közepén szépen gondozott virágágyak sorakoztak. A kerti őr, sárga szalaggal a karján, kényelmesen sétálgat a napsütésben, és egy zsíros papirosból éppen az ebédjét majszolgatta. Még ennek láttára sem éreztem éhséget. Csak szánalmam és irgalmam növekedett egyre a szegény kis barom iránt. Mintha egy virág egyszerre nőne gyökerében és szárában: az irgalom egyszerre nőtt is, mélyült is bennem. Majd, ahogy tovább ott ültem, lassan úgy tűnt, mintha már nem is bennem volna a szegény kis barom, hanem valahol mellettem vagy körülöttem valahol . . . Külön tőlem . . . De még fájdalmában egyre nyöszörögni hallottam:

Csak el fog aludni egyszer — gondoltam —, csitt, csönd . . . csönd . . . hadd aludjék . . .

Igyekeztem a padon meg sem moccanni, de tagjaim reszkettek a részvét fájdalmától, és nehezen, kínosan járt föl s le a szemhéjam . . . majd bárgyú szeretettel elmosolyodtam. Úgy gondoltam, hogy jó volna a barmocskának valami andalító, rin-

gató dalocskát dúdolni... Valami olyanfélét: aludj, aludj, szentek leszünk... aludj... aludj...

De nini, most újra megszólal, halkan, egészen közel, mintha fölöttem a légben keringene... zümmögne...

— Atyám — mondja szomorúan —, miért hagyod szenvedni a fiadat? Fiad vagyok én, nem barmod, atyám... Hiszen rád bizott engem a sors. Nincs senkim rajtad kívül, kitől kérjek kenyeret?

Összeszorítottam szememet, s így suttogtam tovább:

— Aludj... aludj...

De a szívembe mindegyik szava úgy belém harapott, hogy majdnem felnyögtem. Majd hirtelen úgy éreztem, hogy nem, nem is ő a barom, hanem én. Én! Ő a tiszta, a szent, én vagyok a gonosz állat.

Hideg veríték csúszott végig a hátamon, riadtan megmozdultam.

Ezt nem szabad folytatni! — gondoltam.

Agyamban mintha meghűlt volna a vér:

— Ezen nem szabad gondolkodni — ismételgettem többször egymás után, s meg-megráztam a fejemet, oly hevesen és hirtelen, mintha egy nyugvó állat fülét hirtelen kutyák kezdik szaggatni.

— Aludj... aludj... barmom... fiam... vagy hogy nevezzelek...

Heves szédület lökött meg. Azt hittem, zuhanok valahová, végem lesz. Aztán ez is megszűnt. Rettentő balsejtelemtől nem mertem körülnézni, úgy éreztem, valaki gyilkos áll a hátam mögött:

— Ó... ó... most meg fog érinteni...

Rémült erőfeszítéssel talpra tántorogtam, majd a padba fogóztam.

Huss... huss... hallottam. Fölkiáltottam.

Csak egy kutya volt.

Kábán álltam a padba fogózva, s percekig meredtem rá. A rémület fagyottsága lassan forró pírrá olvadt bennem, aztán bágyadt sápadtsággá ömlött szét.

A koszos kis kóbor eb a félelemtől és a gyanútól szétterpesztett lábakkal, menekülésre készen, pislogva sandított rám.

— Kutya — morogtam szédülten, és lassan, lélegzetemet fojtva, visszaereszkedtem a padra.

— Fogd meg — csapott föl belőlem a forró lélegzet. — Fogd meg, öld meg, benn az erdőben, süsd meg!

Bambán néztem körül . . . senki sincs . . . ki látja?

A kutya most félénk léptekkel megkerült, elém botorkált, s megállt. Lankadt fővel néztem rá, ő reám vissza, aztán mintha szégyellte volna magát, lesütötte a pofáját, és halkan nyöszörögni kezdett.

Huj, ez a nyöszörgés! Ez a szívemnek szólt! És olyan volt, hogy zavartan, szinte keserű dühvel végigkapartam tőle a halántékomat, aztán a fülemet kapartam, mintha onnét akartam volna kikaparni a nyöszörgést. A kutya erre alázatosan, félénken egy lépéssel közelebb kecmergett, aztán újra megállt, hosszú ideig egyikünk sem mozdult, újra egymásra meredtünk, aztán, mintha égni kezdett volna a bensőm, forró nyál gyűlt össze a torkomban, ziháló lélegzet fojtogatott, már zúgott körülem, mikor hirtelen hűvös szél kerekedett. Ijedten mozdultam meg a szél idegen érintésétől, oly furcsa erő volt benne . . . A kutya pedig az én mozdulatomtól riadt meg. De nem futott el. Megint egymásra meredtünk . . .

Aztán hirtelen felálltam, ujjaimat görcsösen markolásra tártam szét, egész testem megmerevedett . . . Megmozdultam egy lépést. De a kutya is megmozdult! Ő is egy lépést tett . . . Felém! . . . Megdöbbenve álltam meg. Ujjaim ellankadtak, feszültségem elernyedt.

— Te jössz felém — morogtam bárgyún —, te jössz?

A kutya nyöszörgött, és én úgy hallottam: — igen . . . én jövök feléd . . . Azzal még egy lépést tett, alázatosan, most már csúszva a földön, egyre közeledett, és egyre nyöszörgött! Ijedten hátráltam . . . Most már éppen úgy hallatszott, mintha a kutya nyöszörgése olyan volna, mint a saját hangom! Az enyém! Mozdulni se tudtam, de ő egyre közeledett . . . És most már úgy káprázott, mintha a saját arcomat láttam volna a fején.

Fölkiáltottam és futásnak eredtem. Elszédültem, elestem. Mikor magamhoz tértem, a kutya felettem állt, s mintha gúnyosan röhögött volna.

Irtózva löktem el magamtól, és ordítva futottam vissza a város felé . . .

Az őzike

Nemrég R . . .-ben jártam. Valamikor jó ideig éltem itt, s most megnéztem az utcát, ahol laktam. Kora hajnal volt még. Nem voltam se szomorú, se víg, nem kerestem emlékeket, hangulatokat, csak éppen az időt akartam elmulasztani egy kicsit, ha már olyan korán keltem.

Nem is találtam az utcában semmi különöset, csak egy őzikét. Csendesen sétálgatott a házak mentén. Nádszálvékony, törékeny lábait illedelmesen, kecsesen s mégis valahogy esetlenül rakosgatta egymás mellé. Úgy sétált, mint valami hirtelen serdült, hosszú lábú, kicsi fejű süldőleány, aki az iskolából igyekszik nagy szemérmesen, s elgondolkodva a nehéz leckén . . .

Követtem, s ő a szűk utca végén megállt, rám nézett. Nem volt szemében semmi fájdalom, szomorúság, mintha azt akarta volna mondani: vándor, ne keress bennem semmiféle mesét vagy talányt, nézz rám te is csöndesen, s menj tovább . . .

S mint aki velem szemben már elvégezte dolgát, megfordult az utca végén, s ment vissza.

Megint követtem. Ideges, finom nyaka meg-meghajlott. A mocskos, szűk utca házainak mentén fakadó dudvát és burjánt szagolgatta, s nyalogatta a salétromos meszet, amely penészesen málló régi falak tövén virított. Meghatottan néztem kicsike fejét, ahogy a burjánban motozott, s ahogy édes, piros nyelvével a mocskos házak tövét simogatta, nyalogatta, mint valamikor anyja tőgyét . . .

Ó, hogy szerettem volna, ha örömében s fiatalságában ugrál egy kicsit! Sután, balogul! Vagy ha félne tőlem legalább, és sandán, ijedten nézne rám, az egész idegenre. Egy kis bőgést de jó szívvel hallottam volna tőle!

De csöndes volt, komoly és nyugodt, mint aki már rég nem tud rabságáról. Lassú volt és megfontolt, úgy látszott, mintha fiatal teste egyidős lett volna a házakkal, a szűk utcával, mintha a házak ellették volna őt, s nem egy őzanya s az erdő . . . — Ó, iszonyú koravénség! — gondoltam, s ez igen keserves volt. Nem is akartam nézni tovább ezt a természetellenes kis állatot.

De ekkor meg elevenség támadt a házak közt.

Ébredeztek a lakók. S én, gondoltam, mégis megnézem, kié a szegény állat, s ha olcsón adja, hogy megfizethetem, elviszem magammal. Falun lakom, majd talán megszokja mellettem a szökdécselést, ugrálást, elviszem kecskegödölyék közé, azokkal

mégis rokonabb, s talán magam fogok előtte jó példával négykézláb ugrálni. Csengőket rakok bokáira, talán kívánni fogja, hogy csilingeljenek, s így megtanulja a hozzáillő vidám futkározást...

Egy kis susztert kérdeztem először.

Mindjárt ott nyitotta ki a műhelyét, ahol az őzike legelt. — Azt hiszem, a Szűrösöknél van otthon — mondotta. Többet nem is akart szólni, ment a dolga után.

Elmentem Szűrösékhez. Piaci árus volt az asszony, a férfi valami gyárban dolgozott. Éppen munkához készülődtek. Kérdem:

— Maguké az az őzike odakinn?

Az asszony azt mondja:

— Szokott itt is nyalakodni a zöldségben, de azt hiszem, inkább Svábékhoz jár, a lakatoshoz.

Sváb ott motozott az ócskavasai körül:

— Az őzike? — mondja. — Gyakorta jár a műhelyem elé, mert szereti hallani az üllő csengését, meg a fújtató parazsát bámulja. De nem az enyém. Valamelyik vénasszonyé, hogy kié, nem tudom.

Hát itt meg kellett állnom. Hogy szereti hallani az üllőcsengést, bámulni a fújtató tüzét, ez nagyon tetszett nekem. De most csak keressük meg azt a vénasszonyt! Úgy látszik, nem nagyon törődhet vele, biztos olcsón adja.

Házról házra jártam. Mindjárt az elsőben azt mondja az asszony:

— Az a kenyérpusztító? — Kitűnt, hogy néhanapján a gyerekei sós kenyérrel kínálják, de egyébként tudja az ördög, kié! Nem tudott semmiféle vénasszonyról.

A következő házban kocsma volt. Oda is be szokott járni bort kóstolni. — Isten se látott ilyet — mondta az ember —, de úgy issza a bort, akár egy kefekötő!

Alig akartam hinni. Az a csöndes, komoly kis őzike, aki úgy szereti hallani az üllőcsengést és bámulni a tüzet?

— Csak alamuszi! — mondta a kocsmáros.

Annál jobb — gondoltam —, hát mégis van benne egy kis vér! Nem kell majd a bokájára csengő! Fog ez ugrálni, csak egyszer lássa meg a mezőt, erdőt!

De a vénasszonyról a kocsmáros se tudott. Odébbálltam. A szomszédban egy kávémérés volt. Ott megtudtam, hogy órákig szokott bámulni a küszöbről, míg egy kis tejet nem adnak neki.

— Nincs olyan koldus, aki szívósabb lenne és szemtelenebb — mondta az asszony.

— Ej, ej — feleltem —, csak éhes!

Az asszony nèvetett: — Dehogyis, tömi az magát mindenfelé! Csak kérdezzen utána!

Hát kérdeztem utána. Subánénak, a szomszédban, gyümölcsboltja volt. Ő azt mondta róla, úgy lop, mint egy tolvaj! Ha nem vigyáz, mindjárt odébbáll! Almát is eszik, meg körtét! Örökkétig enne. A péktől kiflit lop, de lelnyalja a lisztet is. A macskák elől elveszi a tejet, de még a kutyákat is megtámadja! Nemcsak tolvaj meg nagybendő, hanem igazi haramia is! De azért a gazdáját ő se tudja.

Végül kitűnt, hogy nem egy-vénasszonynál hál, hanem tíznél is, nemcsak vénasszonynál, hanem mindig máshol és máshol, nemcsak tolvaj meg haramia, de olyan hűtlen és kósza lélek is, hogy hiába akarták százszor is egy helyre édesgetni, nem lehetett!

Volt ennek már olyan jó dolga, mint a polgármesternek, s mégis megszökött! Szeret kódorogni, de sohasem megy más utcába, csak itt jár-kel mindig ebben a szűk, szegény utcában...

Már nem győztem álmélkodni.

Kitudódott, hogy nem is olyan fiatal, mint amilyennek látszik. Van már öt éve is, hogy itt kószál. Csak a bortól nem tudott megnőni!

Ki tudja, honnét szökött meg? Melyik erdőből vagy talán úri parkból? Bizonyára már elfeledte: honnét. Megtetszett neki a régi utca tarkabarka nyomorúsága, amely lassan átformálja őt a maga képére.

Az utcabeliek már csak olybá tekintették, mint egy telhetetlen kóbor kutyát, macskát vagy koldust.

Senki se látta benne már az őzikét, csak én.

Szerelem a palackban

Lancelot, a lovag. akit nem érhet semmiféle gáncs, Chatelmerveilnek, Klingsor varázsló várának vendége volt. Vacsora után voltak, Klingsor a legújabb borait hozatta fel előkelő vendége tiszteletére. Kettesben iddogáltak az irdatlan nagy terem közepén.

— Nem udvariasságból mondom — szólt Lancelot —, de ilyen jó bort nem emlékszem, mikor ittam utoljára.

— Itthoni termés — mondta szerényen a varázsló. — Kár, hogy olyan kevesen isznak belőle. Bizony, kedves öcsém, nem is képzeled, milyen elhagyatott vagyok. Esztendőszámra nem jön hozzám látogató. Úgy élek valósággal, mint egy remete.

— Nem lehet csodálni, mindig mondtam neked, minek űzöl ördögi mesterségeket. Azért nem meri egy úriember se beteńni ide a lábát.

— Ugyan kérlek, az én varázslataim! Rég felhagytam már azzal az unalmas foglalkozással. Minden félreértésen alapul, amit rólam beszélnek. Hidd el, tisztára jóakaratból történt, hogy annak idején elraboltam az Orilous menyasszonyát, meg hogy a Meliacansot teknősbékává változtattam, amikor a Szentföldre akart menni, meg mindezek a históriák.

Lancelot készséggel el is hitte. A varázsló, amint az éjszaka növekedtével mindjobban felébredt fáradt közönyéből, egyre rokonszenvesebb lett. Mélyenülő két szeme csupa ragyogó okosság volt, szava csupa öreg bölcsesség.

— Derék ember vagy te, Klingsor bátyám, én mindig mondtam — szólt Lancelot, és megölelte a varázslót.

Klingsor efölött való örömében még jobb bort hozatott fel, ebből még nem adott senkinek, szinte maga is meg volt hatva, amint reszkető kezével maga töltötte a kelyhekbe. A bornak csodálatos színe volt. Lancelot felállott, arca komoly és gyönyörű lett, amint mondta:

— Klingsor, most már itt az ideje . . . ezt a kelyhet az én magas úrnőmre, Guinevere királynéra!

Kiitta, és hosszasan maga elé meredt. A varázsló ismerte ezt a tekintetet. Tudta, eljött a pillanat, amikor a szerelmes lovag vagy könnyekre fakad, és kiönti szívét, vagy pedig kitépi a varázsló szakállát. Hogy ez utóbbinak elejét vegye, teljes erejéből visszaszorította a száraz köhögést, ami a torkát fojtogatta, és áhítattal kérdezte:

— Ó, hát a világszép Guinevere királyné a te hölgyed? Talán most is az ő szolgálatában jársz?

Tudta jól, hogy Guinevere Lancelot hölgye. Abban az időben még nem találták fel a diszkréciót, és a nevezetesebb szerelmekkel országról országra házaltak a lantosok. Különben neki igazán mindegy volt, akár Guinevere, akár Viviane, nem lévén már érzéke a női nem iránt.

Lancelot ajka körül finom, átszellemült mosoly játszott, szinte el akart repülni az ajkáról, amint felelte:

— Hét esztendeje minden utam az ő szolgálatában áll. Bizonyára hallottál egy és más viselt dolgomról. Igaz, hogy az emberek szeretnek mindent felfújni. Most is éppen egy sárkány ellen vonulok, aki múltkor Szent Mihály éjszakáján berepült a királyné kincsesházába, és ellopta a felét annak a pár cipőnek, amit a királyné a férjétől, a dicső Arthus királytól kapott, amikor az visszajött írországi hadjáratából. Hallatlanul szemtelen némely sárkány. A királyné engem bízott meg mint leghívebb lovagját, hogy visszaszerezzem. Mégis, más kezében nem szívesen látná a cipőjét, hisz ez érthető, ugye?

A varázsló ábrándosan mondta:

— Hát ilyen nagy a szerelem... akkor te nagyon boldog lehetsz.

Lancelot felháborodott.

— Én boldog? Cipelem magammal a gyötrelmet, és néha lefekszem a földre, úgy üvöltök. Napjaim kétharmadát aktív boldogtalansággal töltöm, maradék harmadában pedig csodálkozom, hogy hogy is birom elviselni.

— Hát... akkor azt kell gondolnom, ne haragudj, hogy a királyné nem szeret téged.

Lancelot felugrott, kardjára csapva.

— Hát mit gondolsz, vén gazember, kehesek atyamestere! Hogyan is szeretne engem Guinevere királyné, aki Arthus király felesége! Ő a legszentebb asszony azok közt, akik valaha rácáfoltak Éva anyánk természetére.

A varázsló bocsánatkérő szónoklatot akart kivágni, de kitört

belőle a régóta visszafojtott köhögés. Szeme majd kiesett, és közel volt, hogy leforduljon a székről.

Lancelot, megfeledkezve a sérelemről, segítségére sietett, püfölte a hátát, és vigasztalta.

— Látod, látod — mondta —, nem elég, hogy addig rakoncátlankodtál a férfiasságod ékével, amíg el nem vették tőled: vigyázz, nehogy a nyelveddel addig rakoncátlankodj, amíg magad leharapod.

A varázsló nemsokára magához tért, bevezette Lancelot-t a hálóterembe, és nyugodalmas jóéjszakát kívánt. Lancelot felsóhajtott a „nyugodalmas" szóra, azután buzgó imában kérte a mennybélieket, hogy őrizzék meg Guinevere királynét, és lefeküdt.

Klingsort ez idő tájt krónikus álmatlanság gyötörte. Elővett egy könnyebb arab varázslókönyvet, hogy előzze az éjszaka unalmát, de sehogysem érdekelte, amit olvasott. Ha eszébe jutott Lancelot sorsa, a szeme megtelt könnyel, és végül is sírva fakadt. Az öreg varázsló alapjában véve igen jóindulatú ember volt, és Wolfram von Eschenbach éppúgy félreismerte, mint a középkoriak általában. Az Orilous menyasszonyát csak azért rabolta el, mert tudta, hogy Orilous goromba fráter, aki ha különböző lovagi harcok után végül elnyeri a hölgy kezét, minden megmaradt harci kedvét az asszonyon fogja kitölteni, megveri napjában kétszer, reggeli és estebéd után, és egyszer még a csuklóját is kificamítja. Ami pedig a Meliacans-esetet illeti, csak azért változtatta a lovagot teknősbékává, mert tudta, hogy ha az illető elmegy a Szentföldre, menyasszonya meg fogja csalni egy zsidó harisnyakereskedővel.

Lancelot-n nagyon megesett a szíve. Megfoghatatlan volt előtte, hogy valaki ennyire szenvedjen a szerelem miatt. Ifjúkorában ugyan ő maga is sokat nyájaskodott az asszonyokkal; de amióta egy zordon férj oly kegyetlen és ma már pirulás nélkül le sem írható módon állott bosszút rajta, már el is felejtette, hogy mi a szerelem, és határozottan jobban érezte magát nélküle.

Mégis sokáig habozott, segítsen-e Lancelot-n. Tudta, hogy a világ ezt a cselekedetét is félre fogja magyarázni, és esetleg maga Lancelot is kitépi a szakállát. De ez sem tudta visszatartani; a szánalom mindennél erősebb volt benne.

Kikereste műszerei közül a csoda-harapófogót és a kék szemüveget, amellyel meg lehetett látni szellemi lényeket. Majd levette a cipőjét, és beosont Lancelot szobájába.

A szobában kis mécses égett. Klingsor a bűvös szemüveg segítségével átlátott a takarón, az ingen, a bőrön, bele Lancelot testébe, és figyelemmel kísérhette a kis életszellemek pajzán játékait, amint a vérerek labirintusain kergették egymást fel-alá. Sokáig tartott, amíg a Szerelmet megtalálta közöttük. De végre rálelt: ott ült a Szerelem lovagló helyzetben Lancelot hátgerincén, és egy kicsi tollseprűvel csiklandozta. Aztán elunta ezt a játékot, ügyesen bebújt a tüdő lebernyei közé, és összeszorította a lovag szívét. De ezt is tréfának találhatta, mert beült az aortába, és a vérfolyamon felszállíttatta magát az agyba. Itt egy ideig babrált a finom tekervények között, kivett mindenfélét a fiókból, meg visszatette, azután belezavarodott a vonalkák rendszerébe, ásított egyet, és Lancelot száján át kiugrott az ágyra. Leült az ágy szélére, lábát lóbálva, és kis tükörben nézegette magát, mert a Szerelem nagyon hiú. Pedig nem volt szép a Szerelem: sovány volt és sápadt, nyugtalan és idomtalan, és a sok erőlködéstől kidagadtak az erei. De ő nem látta, hogy milyén csúnya, mert köztudomású: a Szerelem vak.

A Szerelem az ágy szélén ült — ez volt az alkalmas pillanat. Klingsor gyorsan fogta a harapófogót, és nyakoncsípte vele a Szerelmet. A Szerelem sikított egyet, és elejtette a tükröt.

A hangra az éberen alvó Lancelot felébredt, egy pillanat alatt talpon volt, kezében vánkosa alá rejtett kardja, és rárohant Klingsorra. Mikor észrevette, hogy Klingsorral áll szemközt, zavartan és gyanakodva leengedte kardját.

— Te vagy az, Klingsor?

Nagyon restellte, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe hozta házigazdáját.

— Igen . . . erre jártam . . . gondoltam, megnézem, hogy alszol.

— De minek az a harapófogó a kezedben?

— Tudod, ha netán valami féreg zavarná az álmodat, hogy megfoghassam.

— Ahhoz neked ekkora szerszám kell? Nekem egy darab papír is jó.

— Én nagyon undorodós természet vagyok.

— És fogtál legalább valamit?

— Igen . . . de egészen jelentéktelen.

És megmutatta a Szerelmet.

— Pfuj, de csúnya — mondta Lancelot, és kissé gyanakodva visszafeküdt.

Klingsor is visszatért szobájába. A Szerelmet begyömöszölte egy palackba, gondosan bekötötte pergamenpapírral és cukor-

spárgával, és a pergamenre rárajzolta Salamon király pecsétjét. Azután egy kis vignettát ragasztott az üvegre, ráírta: *Amor, amoris, masc.* és beállította a polcra, a többi, szellemet tartalmazó palack közé. A Szerelem úszkált körül a spirituszban, mint egy bánatos béka. Klingsor megelégedetten feküdt le.

— Vajha mindennap egy ilyen jó cselekedetet hajtanék végre — sóhajtotta áhítatosan, és nemsokára el is aludt.

Lancelot másnap csodára ébredt: a nap már magasan állott az égen. Úgy megdöbbent, hogy sokáig mozdulatlanul feküdt az ágyában. Hét esztendő óta mindennap hajnalban ébredt, és rettenetes izgatottsággal ugrott ki mindig ágyából. És ma szinte nem is volt kedve felkelni, nagy lassan öltözött, és fürtjeinek a rendbehozására alig vetett gondot. Megborotválkozni egyáltalán nem borotválkozott meg.

A sárkánynak így is elég elegáns vagyok — gondolta magában.

Azután lement reggelizni. Klingsor örömmel fogadta.

— Hogy aludtál, mit álmodtál? — kérdezte.

— Mit is? Ja igen, elvesztettem a sarkantyúmat egy sáros réten.

— Kár. Mert az első álom, amit idegen helyen álmodsz, be szokott teljesedni.

— Az baj lenne. Tudod, a mai búzaárak mellett a birtokaim sem hoznak úgy, mint azelőtt, és nem szeretem a fölösleges kiadásokat.

— Jobb lett volna, ha a szépséges királynéról álmodsz.

Lancelot elsápadt. Csakugyan. Hét esztendő óta minden éjjel Guinevere királynéról álmodott. És ma... reggeli imájába sem foglalta gyönyörű nevét, egyszerűen azért, mert imádkozni is elfelejtett. Már egy órája ébren van, és ha a varázsló nem szól, eszébe sem jut Guinevere királyné.

Szórakozottan búcsúzott el Klingsortól és megindult a kanyargós hegyi úton lefelé. Klingsor sokáig integetett utána.

— Még nem boldog — mondta szakállát simogatva. — Még nem tudatosodott benne az örömteljes változás. De idővel bizonyára áldani fogja öreg emlékezetemet.

És zokogott a meghatottságtól.

Lancelot hosszú ideig gondolataiba mélyedve kocogott az országúton. Az út egy kis bükkösbe kanyarodott be. Egy asszony jött vele szemben az úton, szamáron ült, előtte és mögötte sok szép kenyér volt a szamár hátán. Bizonyára pékné.

— Adjon isten — köszöntötte illedelmesen Lancelot.

Gáncsnélküli lovag lévén, elve volt, hogy mindig előre köszönt a nőknek, még a polgárasszonyoknak is. A pékné viszonozta a köszönést.

A pékné nem volt csúnya, sőt a maga polgári, vaskos módján oly jóízűnek látszott, mint a kenyerei.

— Ugyebár, Amalasunthának hívnak téged — mondta Lancelot —, boldogult nagyatyád püspöki ostyasütő volt, és múlt húsvétkor három gyertyát ajánlottál fel, hogy színről színre láthasd egyszer Gábor arkangyalt?

— Nem — felelte az asszony.

— Hát akkor egyszerűen Merethének hívnak, négy gyermeked közül kettő feketehimlőben halt meg, de a harmadik gyönyörű, és a boltotok felett a cégér kék sündisznót ábrázol, és szeretsz pisztrángot enni?

— Nem — felelte az asszony.

— Most már eleget nyájaskodtunk — mondta Lancelot. Leszállt a lóról, az asszony szamarát egy fához kötötte, és az asszonyt leemelte a szamárról. A kenyerek kétoldalt ott maradtak.

Egy idő múlva visszatértek az országútra. Lancelot felemelte az asszonyt a szamarára, a kenyerek közé, eloldotta az állatot, és útnak indította. Egy ideig barátságosan integetett utánuk, azután felült a lovára, és ő is továbbment.

De alig ment ötszáz lépést, megrántotta lova száját, és állva maradtak, földbe cövekelve. Lancelot egy ékes kendővel törölgette homlokát, amelyről csorgott a hideg veríték.

Most eszmélt rá.

— Minden látszat arra vall — mondta halkan —, hogy más nőt is megkívánok, mint a mennyei Guinevere királynét.

Egy óra hosszat állt egy helyben, elmélkedve, hogy mi lehet a magyarázata ennek. Közben borzalommal látta, hogy elméjében újra, és nem éppen kellemetlen módon megjelent a pékné, majd mások is, egy kapitány özvegye, két szüretelő lány, egy tisztátalan személy és Guinevere-nek három szobalánya. Csak a királyné nem jelent meg.

Súlyos mélabúban folytatta az útját napestig. Ebédelni is elfelejtett. Napleszálltakor egy kis városon lovagolt keresztül, ahol szép, magas tetős vendéglő állt, a Jeles Griffről elnevezve. Szívesen betért volna vacsorára, de akkor nem találta volna meg a sárkányt, aki a sötétség első óráiban szokott kijönni a barlangjából, hogy vizet igyék.

Majd zordon erdőbe ért, ahol a fák különös alakja, sötétzöld sziklák és ijesztő légbeli kiáltások mind a veszedelem közeled-

tére figyelmeztettek. Keze ügyébe igazította a lándzsáját, és ösztönében bízva arra lovagolt, amerre a zordonság növekedni látszott. Csak azon csodálkozott, hogy nem találkozik pásztorokkal és hegyi öregekkel, akik intik, hogy ne menjen tovább.

Az út meredek volt, és Lancelot-t az éhség gyötörte, egyre türelmetlenebb lett. Végre nagy halom embercsontra bukkant. A következő kanyarodónál elébe is tűnt a barlang. Formája a hozzáértők számára félreérthetetlenül elárulta, hogy sárkányok számára készült. Lancelot, kezében előrefeszített lándzsával, amelyről előzőleg gondosan leszedte a kis angol lobogót, óvatosan közeledett.

De ki írhatja le felháborodását, mikor a barlang száján egy nagy táblát pillantott meg, amely cifra barát-gót betűkkel közölte, hogy a sárkány elköltözött, és ez idő szerint a Halott Hegységnek Farsangi Fánk nevű csúcsa alatti barlangban lakik.

Lancelot jól tudta, hogy a Halott Hegység ettől a hegytől körülbelül húsz mérföldnyire fekszik északra, közben több igen meredek hegylánc van, és három rendkívül rossz hírű hágó, ahol a rablók elevenen szokták megnyúzni az utasokat, úgyhogy az utazás, a kor közlekedési viszonyai mellett egyáltalán nem volt kényelmesnek mondható.

Hümmögve visszafordította lovát, és a Jeles Griffben szállt meg éjszakára. A vacsorát apróra vagdalt fehér csirkehússal kezdte, azután megevett egy nagy pontyot, majd pedig egy igen ízes, fűszeres borjúcombot, különböző helybeli tésztákat és egy kosár nagyon szép almát. A borral is meg volt elégedve. Legnagyobb megdöbbenésére egyáltalán nem érezte magát boldogtalannak.

A boldogtalanság másnap reggel sem jött meg. A nap sütött, az ablak alatt kolompszóval kedves tehenek vonultak ki a rétre, megnyugtató trágyaszaggal töltve meg a szép világot, a reggeli ital (enyhe ürmös) és az utána következő nyúlpástétom is igen kellemesek voltak. Lancelot ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy egy tóban megfürödjék, és azután aludjék a fűben.

Akkor eszébe jutott a sárkány, a három hágó a rablókkal és a vitézi élet egész sötét kényelmetlensége. Néhány óra hosszat nehéz küzdelmet vívott magával.

Végre délfelé felhúzta a csizmáját, és így felszerelve nagyot dobbantott a lábával:

— Hát nem!

És megindult vissza Carreolba, a királyné fél pár cipője nél-

kül, és a sárkány vígan élt tovább barlangjában, a Farsangi Fánk nevű csúcs alatt.

Végtére a sárkány is ember — gondolta.

Agyát különös tompaság fogta el. Egy új világban élt, ahol minden kedves és barátságos volt, és éppen ez volt a félelmetes és érthetetlen. Ebben az új világban olyan reménytelen volt a tájékozódás, hogy inkább beszüntette a gondolkozást. Úgy érezte magát, mint aki nagyon sok sört ivott. Nem egészen ok nélkül, mert útközben minden fogadóban felhajtott egy korsó sört.

Így érkezett meg Carreolba, hol Arthus király abban az időben az udvarát tartotta. Megtisztálkodott az út porától, és a királyné magas színe elé akart járulni. De alighogy kilépett szállásáról, Gaveinbe ütközött, aki izgatottan közölte vele, hogy döntő fontosságú lovagi torna folyik Wales és Cornwall között, a félidő 2:2, és magával hurcolta Lancelot-t. A mérkőzés után bankett volt a győztesek tiszteletére; Lancelot éjfél utánig ottfelejtette magát, és így csak másnap délelőtt jutott eszébe, hogy jelentkezzék a királynénál.

Mire a palotába ért, a királyné hölgyeivel már kisétált a parkba. Szerencsére Lancelot jól ismerte a királyné sétaútjának útirányát, gyorsan a mögé a hársfa mögé sietett, ahonnan az évek során kifejlődött udvarias szokás szerint mintegy véletlenül elő kellett bukkannia, mikor a királyné arra sétált.

Kissé későn érkezett, a királyné már jött a hársfasorban, úgyhogy elbújása a fa mögé, amit rögtön nyomon követett előbukkanása, szinte üres formaságnak látszott.

Letérdelt a királyné elé, és megcsókolta ruhája szegélyét. A királyné arcán bizonytalan mosoly játszott, és késlekedett azzal, amit ilyenkor mondani szokás: „Kelj fel, jó lovag!"

Úgyhogy Lancelot elfáradt a térdeplésben, és valami ingerültség vett rajta erőt.

— Azt mondják, már tegnap a városban voltál — mondta Guinevere egyszerre.

— Valóban, úrnőm — felelte Lancelot elpirulva.

— Igen? Hát akkor kelj fel, jó lovag! — mondta a királyné, de olyan hanghordozással, hogy a konvencionális mondat gorombaságnak hatott. Lancelot zavarban volt. Főképp az zavarta, hogy a királyné haragját olyan távolról szemlélte, mintha nem is ellene irányulna.

— Asszonyom, a távollétem alatt még szebb lett, mint azelőtt volt, amennyiben ez lehetséges — kockáztatta meg ügyetlenül és anélkül, hogy a szíve a torkába szökött volna Guinevere meg-

növekedett szépsége láttán. Mert a királyné kétségkívül nagyon szép volt, de valami kis szörnyeteg a fák mögül azt súgta Lancelot fülébe: hát aztán!

— Ebből is látom, hogy sosem tetszettem neked — mondta Guinevere nem egészen logikusan. — Egyáltalán nem értem a viselkedésedet. De hagyjuk. Fődolog, hogy elhoztad a cipőmet. Add ide.

— Igenis, asszonyom — dadogta Lancelot. — Illetve, azaz hogy a cipőt otthonfelejtettem a szállásomon.

— Otthonfelejtetted? — kérdezte Guinevere, hihetetlen magasra emelve a szemöldökét.

— Tulajdonképpen precízebben nem is otthon, hanem ...

— Hanem?

— Tudniillik útközben kiraboltak ...

— Téged, a gáncsnélküli lovagot?

— Már úgy értem, kártyázás közben. Kénytelen voltan a cipőt zálogba adni egy izmaelitának.

— Hány feje volt a sárkánynak? — kérdezte hirtelen a királyné.

— Csak egy — mondta Lancelot bűntudatosan.

— És te azt sem vágtad le! — kiáltotta a királyné.

— Nem. Ugyanis a dolog úgy volt, hogy ...

De nem magyarázhatta meg. A királyné kimondhatatlan megvetéssel végigmérte, majd fejét hátravetve gyors lépésekkel eltávozott, maga után vonva udvarhölgyeit.

Lancelot ott állt behúzott nyakkal. Elvesztette a királyné kegyét! Várta a villámcsapást, várta, hogy megnyíljék lába alatt a föld. Várta, hogy lelké sisteregve és szikrázva kettészakadjon a leírhatatlan fájdalomtól. De a villám nem sújtott le, a föld és a lélek nem hasadt meg. Az új világban, ahol Lancelot most volt, úgy látszik, nem voltak villámok, csak kicsi mókusok a fákon, és fecsegő patakok a fák alatt, és belül a sörivók boldogsága. Rettenetes volt.

Este az udvari vacsoránál a királyné tüntetően kimutatta Lancelot kegyvesztettségét, amennyiben Gaveint szólította fel, hogy nyújtsa át neki az őszibarackokat, és másnap az egész város csak erről beszélt. Ha Lancelot belépett a palota valamelyik termébe, a lovagok kacagása elhallgatott, és az udvarhölgyek könnyes szemmel néztek rá.

Lancelot pedig sokat kockázott, állandóan nyert, vett magának három új lovat és egy elsőrangú kardot, és gondosan átnézte

kasznárjának a számadásait. Elővette azt a két könyvet, amit még kora ifjúkorában vásárolt, Cato Bölcs Mondásait és Abelard Péternek egy nagyon izgalmas és akkoriban sok port felvert munkáját a Szentháromságról. Elhatározta, hogy tökéletesíti magát a latin nyelvben. Az élet sokkal szélesebb volt, mint valaha, és Lancelot nagyon szenvedett. Kimondhatatlanul szenvedett azon, hogy mennyire nem szenved.

És eljött az óra, amikor már nem tagadhatta önmaga előtt, sőt hangosan kimondta:

— Nem szeretem Guinevere királynét.

Az egész csoda rút és értelmetlen volt. Természetes úton ilyesmi nem történik. Az ember elveszítheti a sarkantyúit, a felsőkabátját, volt már arra is eset, hogy a kardját, de nem veszíti el a szerelmet! Hacsak nem varázslat útján. Ekkor eszébe jutott az éjszaka, amit Chatelmerveilben töltött.

Lancelot a tettek embere volt. Azonnal lóra ült, és Klingsor várába sietett.

Klingsor a toronyból meglátta a közeledőt, és elébe sietett.

— Hát eljött, hogy megköszönje jóságomat — suttogta, és könnyek úsztak a szemében.

De Lancelot leugrott paripájáról, és határozott mozdulattal megmarkolta a varázsló szakállát.

— Te gazember! — kiáltotta. — Kutyák nagybátyja és nősténykutyák szeretője! De mit vesztegetem szavaimat! Azonnal add vissza a szerelmet!

— Ó, ó, ó! — zokogta Klingsor. — Hát nem vagy boldogabb azóta? Hát nem érzed, mennyivel szélesebb és sokfélébb az élet, ha az embert a szerelem nem köti gúzsba?

— Ne beszélj annyit, sündisznók és teknősbékák unokatestvére, ördög és pokol, milliom adta! — mondta energikusan Lancelot, csavarva egyet Klingsor szakállán. — Azonnal add vissza a szerelmet!

— Kérlek — mondta Klingsor, csalódottan sóhajtva. Felvezette Lancelot-t a kastélyba. A palackok közül leemelte azt, amire rá volt írva: *Amor, amoris, masc.* Felvágta a cukorspárgát, és a harapófogóval kivette a szerelmet. Gondosan becsavarta ostyába, és átnyújtotta Lancelot-nak, aki egy pohár víz segítségével lenyelte.

Néhány pillanat múlva Lancelot összerázkódott. Egész testét és lelkét hasító fájdalom járta át. A térde reszketett, a feje zúgott, az egész világ elsötétedett előtte.

— Elvesztettem a királyné kegyét! — hörögte.

A torkához kapott, és búcsú nélkül elrohant.

A fájdalom annyira rázta, hogy alig tudott a lován ülve maradni. Csorogtak a könnyei, és leeresztette a sisakrostélyát, hogy a szembejövők ne lássák szégyenét. De könnyei oly bőségesen hullottak, hogy kiszivárogtak a sisakrostély alól, és végigfutottak a páncélján.

Boldog volt.

Egy fillér

Hát óra felé kibújtam a téglaszárítóból. Körülnyaltam szikkadt számat, ujjaimmal kifésültem hosszú hajamból a téglaport... s elindultam ingyenes éjjeli szállásomról a Bécsi útra nyíló gyárkapu felé. A mázsálóházikónál egy vízvezeték csöve kunkorodott ki: derékig meztelenül alágörnyedtem, s nevetnem kellett, mikor a didergő víz lecsurgott a nadrágomba.

Kívül voltam a gyáron, s fölfrissülve leültem az úton végighúzódó árok partján. Olajosnak nézett ki a fenekén lassan tovaömlő, szennyes víz.

A nap egyre gömbölyűbben állt fölébe a kivájt agyagbányának, s a dróton lógó csilléket teleöntötte fénnyel. Gondoltam, később lemehetek a Dunához, de egyelőre jó az árokpart, mert hátha lesz fölvétel bányamunkára. Addig is unaloműzőnek van egy öreg szerencsefillérem. Előkotortam, megforgattam, megnéztem az éleit, gurítottam mutatóujjam csúcsáról tenyerem völgyébe... oldalt tőlem egy cipősarokkal megtaposott *Az Est* hevert; ide húztam lomhán, s fél szemmel olvasni kezdtem: „A román... király... visszament...", aztán baráti birtokba vettem néhány züllött, kormos fejű gyufaszálat, s máris rásandítottam a kutyatej sárga virágaira.

Kis féreghalak úsztak alattam; csöpp ormányukkal finom redőket verve, s mintha ez lenne ébredése a fűnek: lepkék lebbentek.

Játszva hajtogatni kezdtem kivénült ujjakkal a megtiport újságlapból a papírhajót. Sokszor megakadtam, mint az öreg hajóácsok: hogy is kell? Aztán ide-oda dűtögetve az ólombetűs oldalakat, kész fregattomat letettem a fűszálak közé.

— Fillérkém, kincsecském — mondtam a pénznek —, kapsz két gyufaszál-lábat, egy gyufaszál-fejet, kormos hajjal, a kabátomból kitépek egy kis cérnát, s azzal odakötlek a kutyatej-vitorlához, mint egy Odisszeuszt!

— Fillérkém — búcsúztam tőle —, menj... hess!

Ott állt a fillér úr a vízen; a sárga vitorlába belefújt a szél, s a

fregatt lassan cammogott... ó, legjobb lenne utána vetnem magam a kusza hajónak, s elmerülnöm utolsó kincsemmel a pocsolya fenekén.

Hirtelen rám villant a gyár első dudálása. Fejem fölött megmozdultak a csillék: az üresek napfénnyel a bányába indultak; a teltek meg anyaggal jöttek a téglaprésekhez. Tompa dörrenés szállt; dinamittal robbantottak, óriási darabokra törve alázúgott egy-egy magas agyagfal.

Átugrottam az árkon, s lefutottam az irodáig. Tudtam, mi lesz kiírva, mégis egész közel mentem az üvegablakhoz, és úgy bámultam:

MA MUNKÁSFÖLVÉTEL NINCS.

Két karom azonnal zsebre dugtam: minek fáradjanak a lóbálásba. És szívesen bedugtam volna elgyöngült lábaimat egy óriás zsebébe, csüggedt életemmel együtt. Ó, szívesen fölnyaltam volna nyelvemmel egy konyhát, a nyelvemmel, csak már munkát kapjak.

Gondoltam, erőszakkal bemegyek a műhelybe, odaállok a satuhoz, veszem a reszelőt, s elkezdek dolgozni. Ha valaki rám szól bámulva, ha el akar küldeni, oda se neki, csak reszelek, reszelek, késő éjjelig. Majd csak adnak érte valamit.

Mentem, sovány árnyékomat nézve: úgy tűnt néha, hogy jobbra és balra rengeteg ilyen árnyék van velem, s azok közül néha a szél fölfújt egyet-egyet a sötétes felhőkbe.

Azok meghaltak — gondoltam könnyedén.

A *Friss Újság* hirdetései felé vettem az utam. A híd mögöttem volt már, s a fénylő királyi vár is. Milyen jó lenne — gondoltam — egy lámpának lenni a királyi várban! egy trónszéknek vagy... hisz ez lehetetlen... egy szakácsnak!

S eszembe jutva a reggeli étkezés, önkéntelen tépdesni kezdtem a kávéházi teraszok zöld leveleit. Volt, amelyik száraz s kissé keserű volt; néha-néha édesebb fűszál is akadt. Nem sokat törődtem velük: téptem s kiköptem, átbámulva a homályos tükrökbe. Túlságosan nyulánk voltam bennük, öklömnyi fejű és rágcsáló.

S bekukkantva a dologban álló kereskedősegédekre, összefacsarodott a szívem. Csak a sok zagyva gondolat jön munka helyett, s ez már így megy az ötödik hónapja! Milyen szívesen nyögnék bármilyen nehéz súly alatt... ebben a tétlenségben

még megőrülök! Talán nekidűlök egy fának, s ha kérdik, miért áll itt hónapokon át: odasúgom:

— Várom, míg gyökeret eresztek!

Milyen utálatos így ötletet ötletre zavarni. De mit tegyek: ha becsukom ezt a lelki cirkuszt, ha leoltom benne a különös sárga lámpákat; előttem a Duna vagy egy fa száraz ága a Hűvösvölgyben.

... Már tikkadtan dűlök a falnak, s vizsgálom a *Friss Újság* hirdetéseit. Néha-néha belém böknek, kicsit visszalökök, s megtartom kényelmes pozíciómat, végül is lemondóan, legyintve a kezemmel, elfordulok a hirdetéstől, és keservesen köpök egyet, aztán még kettőt.

S befejezve ezt, megállok, magam elé bámulva, hogy most már mit csináljak?

Összerezzenve lepislantok, mert nálamnál tökmagabb alakocska, feketére sült képpel, rángatja az ingem: Köpjön csak — mondja komolyan.

Isten neki.

— Miért köp zöldet? — kérdi, s összehunyorítja macskaszemeit.

— Zöldet?! Ja! — s a fejemre ütök. — Mert füvet rágtam a teraszokról.

— Nézzen csak ide, kolléga — mondja a tökmag —, hókuszpókusz — s varázslón gomolyog a kezével és köp.

— Hát maga miért köp sárgát? — kérdem fölvihogva. Fölhúzza a vállát:

— Hókuszpókusz, mert én meg fát rágok.

— Aj, haj — sóhajtom —, magának sincs állása?

— Régen. És maga mióta luftol?

— Régen. Csak már a kormány bukna meg — mondom.

— Csak legalább hosszabb stimpfliket találnék az utcán — dörmögi.

— De azért nem utolsó dolog betörni egy bankba, mi? — kérdem.

— Hiába, elkapják rögtön az embert.

— Persze, több a detektív, mint a légy.

— Hopp — mondom tegezően —, a füleden is ül egy.

— Hopp — mondja —, a te orrodon is ül egy.

— Szervusz! — ... Szervusz! ...

Kettesben ballagunk tovább. Ő néha lehajol, fölkapni egy-egy cigarettacsutkát; én meg szeretnék egy jó villamosjegyet találni,

bedőlni egy kocsiba, s kicsit kiutazni látogatóba a sörgyárakhoz, Kőbányára.

— Nincs valami pénzed? — kérdi hirtelen.

— Volt egy fillérem.

— Hol van? — káltja izgatottan.

— Csináltam neki egy hajót, s ő lett a kapitánya. Adtam neki két gyufalábat, egy gyufafejet meg kutyatejvitorlát.

— De hol van? — kérdi makacsul — azt mondd meg... mert nekem is van egy fillérem... s kettőért már egy egész Drámát kapok!

— A Bécsi úton — mondtam mesélőn —, messze... egy árokban úszik, ha már le nem merült.

— A Bécsi úton? — faggat — a téglagyári ároknál?

— Igen.. igen... — lebiggyesztem az ajkam —, de miért izgulsz?

— Te ló — kiáltja mérgesen —, mert kimegyek érte... ha megtalálom, egy egész Drámát szíhatok!...

S egyedül kószálok már. A kis Misi (mert így hívták) elindult Óbudára a fillérért: „Hátha találok útközben is egyet" — mondogatta és elment... Nem nagyon bánom. Amit a köpésről mondott, az jó vicc, de máskülönben egy kis paraszt, aki leenné a fejemről a szőrt.

S dél van. Újrakezdtem a kávéházi teraszok fosztogatását. De most már megfigyeltem a nyállövedékemet. Zöld, zöld... s Isten felé elbámulva, sóhajtva kérdem:

— Uram, mikor köpök én már sonkásat, halasat, krémeset?

Egy poros padra ereszkedek. Itt pihenek át egy harangszóközt, aztán gyufaszálakkal ráírom a padra: Itt járt G. A. E. 1930. júl. 4.

Mi lenne, ha ilyen padra írnám a búcsúlevelem?... elfújná a szél? vagy ráülne valaki?

Ház a telepen

A nevére még emlékezett: Pettersen István. Nagyon régen így hívta őt a tanító úr, mikor a szürke fedeles elemista bizonyítványát a kezébe adta. Az elöljáróságon, mikor kiváltotta a munkakönyvét, megjelent egy kék zubbonyos, ellenzős sapkás altiszt, és szigorúan belebámult a munkáskülsejűek csoportjába.

Aztán elkurjantotta magát: Pettersen István. — Ez is ő volt. Látta magát sváb legények között, akiknek kerek, fekete kalapja mellett a tavaszi virágok úgy sápadoztak, mintha ők is ittak volna a legények pálinkájából. Távolabb a sorozásra indulóktól egy-egy lány vagy anya álldogált kipirultan, izgatottan. Aztán benyomultak valamennyien a nagy terembe, ahol hosszú asztaloknál urak ültek, s az asztal előtt, szájában kialudt szivarral, az ezredorvos járkált, hátratett kezekkel. S a legények sora megindult a mérce felé, majd onnan kibukkanva, az ezredorvos elé került. Akkor is Pettersen István volt, alkalmas közlegény, aki géppuskás szakaszhoz került, és Montenegróba vezényelték.

— Nézze, Pettersen — mondták aztán neki pár évvel ezelőtt, valamelyik lakatosműhelyben —, mit csináljak magával, ha nincs munkám?

Pedig akkoriban már az egyik lányos házban is mondogatták, hogy Pettersen István így és úgy, majd az Ellával...

De most, amint a szétszórt s apró házacskák között osont, másminő nevet adott ő magának: — Kutya.

Volt is benne valami kóbor eb, amint szedte a lábát, s görbe háttal átbámult ezen az ablakon, majd oldalt lappangott és elnézte, hogyan vacsoráznak odabent.

Az ég borult volt. Alig mozgó szél járt az utcákon; lent csak csípett a hidege, de odafent a hegyekben már jeges lehetett az érintése. Eddig fönt, akármelyik füves helyen elaludt; s mintha éjjel még jobbízűek lettek volna a lopott gyümölcsök, mint nappal. Tavasszal és nyáron kecskék legeltek a hegyoldalakban: mekegve közeledett feléjük, hason csúszva, és megfejte őket. Volt a hegyi házaknak sok kósza tyúkja, ezek lopva kiszöktek, és tojásfészket akartak rakni a széna között vagy a bokorban. Kifosztotta ezeket a fészkeket, és néha olyan jól élt, hogy virágokat szedett meg lepkéket kergetett.

De most a fű hegyes lett és szúrós az ősztől. S a föld alatt, mintha láthatatlanul folyó áramlott volna: nedvessé vált minden rög.

Le kellett húzódnia a városba.

Nagy, fekete, üres telektömb ásított itten utcákon át.

Ennek a közepébe gázolt. Útközben belebotlott az elszórt kövekbe és féltéglákba. Néhány ilyen féltéglát kikotort a sötétből, és ezekből kirakta magának az ágyat. Valami amarra világosabb volt, mint a többi: odament s fölvette. Papírzsák volt, amiben cement szokott lenni. Széthasította, és végigsimította a téglákon. Aztán összehúzta magát, karjával betakarta a fejét és elaludt.

Mintha verejték verte volna ki, olyan átnedvesedve ébredt föl. Mikor felállt, úgy rázta egész testét a hideg, hogy szinte rémület fogta el. Futni kezdett, hogy átmelegedjen.

A nagy szürkeség alatt fekvő, hatalmas telep lassan földerült. Pettersen visszaballagott kemény ágyához. És szétnézett.

Mindenfelé piros kis arccal féltéglák hevertek; kövek; a talaj meszes volt; valaha mészégető állt itt, annak a lebontásából maradtak itt a téglák s a kormos cserepek.

A házak messze, elszórtan nyugodtak a telek széleinél. Ember alig vágott át a kihalt, szemetes grundon.

Szemben a hegyek tele voltak ősszel; az éjszakák tele lesznek széllel és esővel...

Pettersen nem volt nagyigényű. Hat nagy lépést tett így és hatot amúgy. Legelőször is ezt a méretet töltötte ki téglával. Ilyen nagy lesz a háza. Aztán szétnézett szerszám után. Akadt a közelben egy elszórt, fül nélküli kosár, aztán lyukas zománcvödör s rengeteg ócska fazék. Mikor bejárta a birodalmát: eldobált, poros kabátujjakra akadt, nyolcfelé szakadt nadrágokra és rozsdás szögekre. A kosarat és a rossz vödröt telirakta téglával, s elkezdte a „házához" cipelni. Egy görbe szemeteslapátnak nagy szerepet szánt. Ezzel kaparta fel a porhanyós talajt; ez a meszes és salakos por volt a malter: ezt szórta és simította el a téglarések között.

Ott állt egy ember az üres telken és építkezett. Tarkabarka falat emelt magának, hogy beborítsa vele az éjszakák ellen a testét, s bár a gyomra korgott, isteni megnyugvás vett erőt az emberen. Itt hevert ez a telek üresen; az anyag, amiből a házat építette: évek óta nézte a napot, s bújt a hó alá, és ázott az őszi nagy esőkben. S most a szebb téglákat kiválasztotta valaki, és házat csinált belőle magának. A kormos cserepeket száz darabból összeszegelt lécekre fektette, s a tetőn kerek lyukat hagyott az ember, hogy majd kikandikáljon azon a kályhacső. S füstöljön, ha mindent belep a hó. És melegítse egy csavargó ember életét, akit Pettersen Istvánnak hívott a tanító úr, az elöljáróság, a lányok és a sorozóbizottság és a front.

Senkinek se tűnt fel, hogy valami odaépült a grund közepébe. Nagyobbfajta lyuk volt rajta a bejárat, ezt ócska zsákdarab takarta ajtóként. Az egész olyan magasra épült, hogy gazdájának a feje majdnem súrolta a ház tetejét. Az egész nem volt nagyobb, mint a börtöncella: hat lépés erre és hat lépés arra. Igen, igen, volt már hozzá szerencséje Pettersennek. Egy kis lopásért kapta. De nem jött rosszkor, éppen télen kellett leülni. Viszont

ez a hat lépés más. Félrehúzza az ajtót, és kibújik a szabadba és mászkál, és elmegy az utcasarokra, kinyújtja a kezét és kéreget. Ez a kéregetés is persze egészen más volt, mint eddig volt. Ágyról álmodik Pettersen, míg odasírja: — Nem ettem tíz napja, nagyságos uram, kérek egy kis kenyérrevalót... Kályháról álmodik, és talán megszakad a szíve, ha majd kályhacső fityeg ki azon a csöpp tetőn!

Első este! A szél körülnyaldossa a kis viskó falát, akár a vadállat. Liheg, szuszog, akár egy vadállat, amely érzi, hogy bent van a préda. De a préda biztonságban guggol a kis fal tövében. Egyelőre még a saját testével fűti lakását, ez a kályha fél cipót és pár deka szalonnát kapott abrakul a tűzhöz. De ez nem fontos. Ez a védettség fontos, ez a kis kunyhó, és hogy mikor éjjel eső támad, a hű cserepekről szerencsésen lecsurog a földre.

Mindenfelé csavarog Pettersen. Eddig is ezt tette. Csakhogy most, ha nagyon fúj a szél, vagy kifáradt őkelme, van valami, ami hívogatja.

A Náni.

Ez hívogatja. Így, így integet neki a ház az éjszakán át, ahogy a Náni tette, a nagyanyja, akinek mindig mogyoró meg alma rejtőzött sok-sok szoknyája alatt. S az ölében melegebb volt, mint bárhol másutt.

Néha az utcákon Pettersen összeakad más koldussal is. Egymásra néznek, de nem beszélnek semmit. Olyan ez, mint amikor az árnyékok találkoznak a földön. Csak elhúznak egymás mellett nesztelenül. Pettersen néha gondol arra, hogy megszólít egy vakot, akit kislány vezet, és meghívja magához vendégségre.

Sajnos, nem koldul össze annyit, hogy széket vehetne a házába vagy feszületet, persze egészen csöppet, inkább csak azért, hogy emlékeztesse őt a falusi otthonra. Így fanyalodik arra, hogy egyik este szépen átveti magát az ócskavastelep kerítésén. Hunyt szemmel tudja, hol fekszik az a csámpás kis kályha, kinézte már, s mellette egy szép, kétméteres kályhacsövet is könyökkel. Néha gondol arra, hogy nem illik ilyesmit tenni. De mikor úgy kell neki ez, mikor olyan jó lesz. Majd megfizeti idővel, lesz neki az a két-három pengő. Igen, szeretne cédulát hagyni a kályha helyén: — Majd megfizetem...

De ezt nem lehet. Ezt már tudja. Senki se enged a magáéhoz nyúlni. Különösen éjjel.

De itt van a kályha. Mint a meleg bárány. S a kályhacső, akár a nagyapja pipaszára. Micsoda füstök fognak ebből kigomolyogni. Tüzelőt nem nehéz szerezni. Megy az úton egy egész tor-

nyosra megrakott fásszekér. Mondjuk, húsz mázsa lehet a szállítmány. Az ember úgy biceg az ilyen kocsi után, mint a holló a földeken a szántóvető után. Ami lehull, fölcsípi, és beteszi az istenáldotta kosárba, aminek már Pettersen csinált drótfület. De néha nem pottyan semmi a kocsi tetejéről. Ilyenkor az ember hosszú bottal, amit valamelyik fa adott szívesen Pettersennek, kicsit megpiszkálja a halmot. A gúla megindul, és a fa potyog. Elég, ha annyi van ebből naponta, hogy a kályha körül megszáradjon a sokféle hulladék és a nedves erdei ág.

A kályha háromlábú. Három igen szép féltéglát kap maga alá pokrócul. Helyes kis szája van a kályhának, a rostélya ép; Istvánnak szerencséje volt... útközben nem jött senki, és nappal talált hozzá egy skatulya gyufát is, néhány szállal.

Ég a tűz. Első begyújtásra kevés, keserű füst szorul a falak közé. De a füstön belül ropogó hangok ugrálnak, mintha táncosok lennének, és ugráló testüktől átmelegedne a levegő. A szikrák úgy pattognak a kályhában, mint mikor a kovácsok verik — bim-bam, a vasat az üllőn... S maga a tűz olyan, mint a fiatal lány arca. Folyton színt vált, fátyolozza magát a kékkel, aztán zöld és sárga csokor csillan a hajában és dudál. Hátul egy barna medve színű láng táncol a dudaszóra.

És az ember elalszik. Elalszik a tűztől, a melegtől a csöndes falak ölében. Az ember körül már alszanak holmi lábasok is, igaz, a szemétdombról valók... igen, az egyetlen tányért is, amelynek a fél karimája hiányzik, az utcai szemétládából halászta ki. Viszont van itt homok és mész: reggel, amint fölébred az ember, kimegy a háza elé, a széket helyettesítő kőre, és elkezdi súrolni ezeket a vén lábasokat. Aztán a befoltozott vödörrel elmegy négy utcán át a városi kúthoz. S a vödör teli van vízzel. Szép fehér és üvegszínű vízzel.

Háromszor megy el vízért Pettersen, és már vannak tiszta lábasai, csak éppen egy tyúkólra akadna rá, amivel táplálná őket. Mi az — gondolja —, ha én el is viszek három tojást naponta, ott, ahol ötvenet tojnak a tyúkok. Legföljebb a gazdasszony megcsóválja a fejét: ez a búbos megint nem tojik. Másnap a kis sárgát fogja gyanúba. Istenem, kell egy tyúknak folyton-folyvást tojni?

Igen, ma este valami nagy lakoma lesz a kályha, a lábasok, a kanál és a tányér tiszteletére. Eddig nem is tudta, hogy az ilyen holmik ennyire élők. Még susogni is lehet velük. S olyan barátságosan néznek Pettersenre. És olyan bizalmaskodva hallgatnak, akár az okos kisbabák. S az ember remélheti, hogyha ennyi min-

dene van már, egyszer neki is fölnek és sülnek majd olyan jó falatok, mint aminők már főltek a régi fazekakban. S az ember elkezd vágyódni egy pohár után, nem baj, ha előbb a halottak lelkiüdvéért égő olajmécses is volt. Sajnos, nem akad horogra.

Mit tagadjam — gondolja Pettersen és látcsövező tekintettel nézi az ócskavastelepet —, jólesne valami ágyféle. Ezt azonban ellopni nem lehet. Túl nagy, s nehéz átemelni a magas kerítésen.

Az embernek van egy kerek, egész pengője. Már november van, és még szeptemberben kezdte félrerakni ezt a hatalmas kincset fillérenként.

Ennyije van, ezzel bemegy a kövér, nadrágjából majdnem kifolyó ócskáshoz.

— Jó napot kívánok, nagyságos úr — mondja az ember s rögtön hozzáteszi —, ágyat szeretnék venni.

— Nézzen magának — mondja a vasas.

— Már néztem. Ott — és Petterson mutatóujja egy egészen rozsdás, ki-begörbült ágyra szegeződik.

— Mennyi pénze van magának arra az ágyra? — kérdi tapintatosan az ócskás.

Pettersen legszívesebben fölmutatná a pengő mellett a szívét is és így szólna: egy pengőm és a szívem minden hálája.

Ezt azonban a szemeknek kell kifejezni. A vágyódást. S a letörést, mikor a kövér — hármat kér. Pont háromszor ennyit. S nem is nagyon törődik vele: — Három pengő! No, ez csak nem sok? ... — December, január és február és újabb három hónap, fillérenként ... tavaszra összejönne annyi.

Még kénytelen leszek egyik éjjel mégiscsak ellopni ezt az ágyat — gondolja Pettersen.

— Egy pengőm van — mondja —, adja ki most az ágyat. Magának úgyis csak itt áll, én meg nem tudok min aludni. Van egy kis kunyhóm — teszi még hozzá, de a helyzet nagyon reménytelennek látszik.

A vasas kiskutyáját figyeli, amint megugatja egy szálló madár árnyékát. Ezer és ezer pengőnyi ócskasága van: kalapács, esernyőváz, súlyzó, sőt egy hinta is, amin búcsúkor szoktak hintázni: esztergapadja, rengeteg szöge, vasa, üllője és ollója. Műhelyeket tudna berendezni, és életeket talpra állítani az ócskás. Persze mindenki úgy jön hozzá: kezdő vagyok, van egy kis műhelyem, kis házam ... valamilyen kéménytoldó kellene rá vagy egy vasablak, vagy akármilyen ajtó, üveg, klampfni, ácsbalta ... csónakhoz való villát kér a kisdiák ... persze, odaadhatna mindent ingyen. Néha megteszi, hogy nevetséges árakat kér ... a

hangulatától függ ... és most, hogy a kiskutyája úgy megugatta egy veréb árnyékát, ránéz erre a szakállas és nyomorult Pettersenre.

— Zsidó maga?

Pettersen hevesen igent bólint.

— Maga nem zsidó! — mondja a villámszemű ócskás, de nem haragszik meg a füllentésért. — Hanem ide hallgasson: adja ide a pengőt, és vigye el az ágyat. Az egész ágy kettőbe fog magának jönni. Látja ezt a perselyt?

Látja Pettersen. Kék zománcpersely, rajta héber betűk. S fehéren belepöttyözve: Zion.

— Hát majd ide bedobja a hátralékot. Amint tudja. Hadd legyen ebben is valami.

S Pettersen megjelenik az ócskásnál. Becsületesen elhozza a maga egy fillérjét. Van oldalt egy vastag és hatalmas vaslemez. Kazánból való. Ezt talán sohase fogja eladni az ócskás. — Hát Pettersen erre rója fel krétával, hogy hányadik fillért dobja az ágyért Zion oltárára.

Közben vesz tíz fillérért magának kalapácsot. Nyelet is kap hozzá. Csak úgy: majd megadja.

S közben esténként a házban egy ágy van szétnyitva, emberi fekhely, és legalább fél méternyire van a hideg téglapadlótól. Tele van hintve rongyokkal, s a rongyok oly puhák, mintha csupa meleg kiskutya között heverne Pettersen. S Pettersen kitalált valami újabb koldulási módot: — Nagyságos úr — mondja rimánkodva, szakállasan —, csak három fillér hiányzik, hogy a menhelyre mehessek az éjszaka. Enni már nem akarok, de a földön nem tudok aludni.

Ez körülbelül a veleje az egésznek, amit aztán hol erős hittel, hol ereményteleníl zeng a járókelők fülébe.

Ő maga nem tudja biztosan, de útközben hallja, hogy hó lesz rövidesen. Ettől se fél túlságosan. Ásott egy jókora vermet, azt már majdnem színig telehordta valamelyik nagy gyár salakjából kiválasztott, használható szénnel.

Egyik este aztán két ember beszélget a házban, Pettersen és egy nő.

— No, csak feküdj le — mondja neki Pettersen —, ha akarsz.

— Nem, ne vetkőzz le — folytatja a férfihang —, ahhoz nincs elég meleg.

S reggel a zsák mögül egy fiatal cselédlány mászik ki négykézláb. Igen, ezt jól megbeszélték Pistával, most, hogy van ágy,

ahol meghúzódhat, és fal, amely védi őket, s ez a gödör, amely tele van használható szénsalakkal, minden megváltozott.

Ő majd felcsap bejárónőnek és mosónőnek. Olcsón vállal majd mindent, és az ételt felét hazahozza Pettersennek. Vízért megy, mert a férfi még alszik. Elnyúlva és boldog fáradtsággal alszik.

Anna begyújtja a tüzet. Kár, hogy most a hegyoldalban nincsenek kecskék. Hej, úgy felszaladna oda, és mire Pettersen felébredne, friss kecsketej gőzölögne az asztalon. De van valami más öröm. Anna itt a langyos szobai légben végre levetkőzik derékig és megmosdik. Meleg vízben mosdik, kellemes simogatású, barátságos vízben, és érzi, hogyan olvad róla a piszok, hogyan szépül... de régen volt ebben része. Pettersennek fésűje is van már, Anna gondol valami merészet, s úgy-ahogy megmossa a haját. S béköti, akár az igazi menyecske. S Pettersen elkezd nevetni, amint felébred, olyan jó így együtt.

Néha Anna megy el a Zion-perselybe bedobni a részletfillért az ócskáshoz.

— No, mi az? — mondja a kövér — már ketten vannak? — s odalegyint a nő hasához —, vigyázzon, nehogy hamarosan hárman legyenek.

Anna elneveti magát:

— Pedig már úgy van — s hozzáteszi: —, épp ezért jó lenne már asztal nekünk meg két szék.

Van egy pengőjük erre.

— No, egyszer eljövök magukhoz vendégségbe — mondja a kövér ócskás, aki már tudja, hogy Anna és Pettersen koldulásból él.

S mivel olyan barátságos, Anna megkéri, ha véletlenül nyár felé akad egy gyerekkocsi, legyen szíves, és tegye félre a részükre.

... Még a havazás küszöbén történik ez. Úgy alkonyodás felé piros arcú, ötvenöt év körüli úr jön egy ügynökfélével erre.

Pettersen éppen a ház előtt áll, s ösztönösen megérzi, hogy ez a két alak nem hoz rá valami sok jót. Átment itt már több úriember is a hosszú hónapok alatt... de ez a kettő csodálkozva és megbotránkozva közeledik.

Anna bent egy fiatalúrnak stoppolja a zokniját, Pettersen ezalatt kijött levegőzni. Mikor a két úr elég közel ért a házhoz, Pettersen leveszi előre a sapkáját:

— Jó estét kívánok, nagyságos urak.

Nem kap rá választ.

Az idősebb s tekintélyesebb úr szipogva lélegzik az orrán át. S csak nézi Pettersent, aztán kicsap a száján:

— Takarodik innen!

— Ez mégiscsak felháborító! — s mintha asztalra ütne, úgy hat ez.

— Ki engedte meg magának, hogy az én telkemen garázdálkodjon?!!!

Elvörösödve nézi a kályhacsőből szelíden lengő füstöt.

Pettersen csak áll. Olyan odafönt az ég, hogy hó fog esni. Nem néz föl, de mintha mégis látná az ég hamuszürke arcát. Mit mondjon?

Szelíden és alázatosan beszél.

— Nagyságos úr, kérem, nem volt szállásunk, csavarogtunk én és a feleségem is, és itt annyi tégla volt, és csináltunk egy kis kunyhót. És tavaszra hoztam volna ide feketeföldet, és csináltam volna egy kis kertet.

Éneklőn, könyörögve, behízelgően mondja ezt, mint egy alázatos állat...

— Kertet akart maga itt csinálni? Az én telkemen?

Pettersen, aki megszokta, hogy innen elemeljen valamit, és onnan is, és nagyon szelíd szívvel és békés örömmel cipelje haza a lopott holmit: meg van zavarva. Mintha, mikor a kályhát lopta, megállította volna őt valaki: — Héj, hova viszed és miért azt a kályhát?

Igen, igen, meg tudta volna akkor is békésen magyarázni, hogy a kályha kell neki.

S itt is, most, nagyságos úr, kérem, hiszen nem történt semmi baj, tisztább lett a telek a sok szeméttől.

De a nagyságos úr sarkon fordul. Az ügynök hallgatagon követi.

Nem, ő bizony nem áll oda verekedni egy ilyen csavargóval.

Van itt a közelben rendőr.

Pettersen és Anna látják, hogy mi közeledik feléjük. Pár apróságot összekötnek batyuba.

Se egyiknek, se másiknak nincs semmiféle emberi írása.

S a rendőr!.... ettől amúgy is hideg jön a hátukba. Gyerekkoruktól félnek, és kerülik a rendőrt... Miért? mert talán mindig van bennük egy vágy, ami lopásnak számít, és mert, ha akármikor megállítaná őket a rendőr, talán akadna valami, amiért bevihetné őket az őrszobára.

Anna mégis kiabálni akar. De Pettersen lefogja.

Már felírt mindent. A nagyságos úr nevét és panaszát. — Ma-

gánlak-birtoksértés — mondja az úr tudósan, aki doktor, háztulajdonos, valamint nagy férfi a kerületben.

Az ügynök szerint teljesen igaza van a nagyságos úrnak. Senkinek sincs joga a más telkére építeni.

S a nagyságos úr amúgy is vérmes, indulatos ember. Meg éppen rossz napja van máma.

Amint Pettersen visszanéz a telek sarkáról, azok ketten vastag sétabotjukkal már lökik szét a ház falát. S dühük nőttön nő, amikor meglátják a berendezett kis kuckót, az ágyat a rongyokkal, a szemétből kiszedett lábasokat s a tüzet a lopott kályhában.

A rendőr pedig egykedvűen viszi ezt a két embert, és azok úgy fordulnak vissza a grund végéről, mint Ádám és Éva a Paradicsom kapujából.

Ukránok kivégzése

Sallai és Fürst emlékének

Most a két ukrán kivégzését akarom elmondani úgy, ahogy az történt. Ezt a két ukránt, az egyik talán huszonegy, a másik huszonnégy éves, a statáriális bíróság elé utalták, mert összeesküvést szőttek az elnyomott ukránok felszabadítása érdekében.

Tegnap ragasztották ki a sarokra a statáriumot hirdető plakátot; nagy tömeg vette körül, melynek élén a zúgolódó Piták vitte a szót. Ő olvasta fel a hirdetmény szövegét: — Látod, Morav — fordult egy púpos emberhez —, ne vágj engem pofon, mert aminő erős te vagy, a pofonodtól kimúlhatok. S akkor: a halál!

— Aztán barátocskám — rezzentett rá az utcai suszterra, aki ha felöntött a garatra, alaposan elnadrágolta a feleségét —, te se üsd, verd az ágyasodat, mert elmén, följelent, és fölkötnek.

— Egyáltalán, emberek, semmit sem szabad mától kezdve csinálni! A köhögésért kétévi áristom jár, ha valakinek egy úr társaságában morogni kezd a gyomra: tízévi kényszermunka. Engem már hétfőn kötöznek, mert a három boldogult cár maskaráját kint hagytam, és megcsúnyultak az esőben.

Ekkor meglátott engem is ez a bátor és eszes fecsegő:

— No, te Károly, te se ellenkezz az atyáddal, mert fölköttet.

Összerázkódtam, honnan tudja ez a Piták, hogy én magamban

folyton-folyvást ellenkezem az atyámmal? S mint akit rajtakaptak, elsomfordáltam.

Mikor a hirdetményt néző tömeg eloszlott, újra visszasompolyogtam. A betűk eleinte összefolytak a szemem előtt; nehezen olvastam a szigorú szöveget, amely kötél általi halált ígért mindenre. Az utcánkból épp a minap fogtak el egy tolvajsága mellett is jámbor embert: Bilaskót. Szelíd mesterember, csúnya sárga felesége van s rendkívül sok gyereke. Pincében laknak. Bilaskónak igazában szabóság a mestersége, de mivel kissé furcsa természetű, vevője alig akad. Ugyanis megtörténik, hogy ha valakinek szépen elkészítette a holmiját, s az illető egy cigarettát adott neki, s szívből dicsérte a munkáját, rátukmálta fizetés nélkül a munkát, sőt elkísérte egészen az utcasarokig, s elégedetten, felfújtan ment haza. Ha meg valami kis hibát mert felfedezni a rendelő, és neki is rossz kedve volt, ollót ragadott, s azzal kergette ki. Gyakran álldogáltam a pinceajtóban, s elnéztem a sok nyüzsgő gyereket. Ott bujkáltak a szabópad alatt: kutyát-macskát játszottak, mezítláb futkostak öltögető atyjuk körül, aztán mindenféle kérdést intéztek öregükhöz. S az rögvest abbahagyta a varrást, odahúzta magához elégült arccal a legkisebbet s olyan aranyosan locsogott vele, hogy nekem könny jött a szemembe. Atyámra gondoltam, akihez nem mertem sohase szólni, kérdezni tőle valamit; atyámhoz, aki azt akarta, hogy jégszívű legyek. Itt — gondoltam — mennyi a gyerek, ni most is, a fiú megy el, s nincs nadrágszíja: — Atya — mondja —, te add ide a nadrágszíjadat! — és én figyelem, hogy mit szól hozzá a szabó, így beszélni egy apával... — Vedd — mondta a szabó nevetve —, de vigyázz, mert szűk lesz neked!... Ennek a Bilaskónak persze kis duzzadt pocakja volt, a fiú meg sovány, mint a deszka.

El sem mondhatom, milyen szívvel tértem haza innen a szabótól, akinek pincéjében a nyomor átalakul macskává, simogatják s eljátszanak vele. Nálunk örökös, nagy sóhajtozás folyt a rossz élet miatt, fukarkodtunk, nem ehettünk húst, anélkül hogy drágaságát atyánk ne emlegesse. Idelent a pincében Bilaskó letett egy pfund kenyeret, aztán kék korsóban vizet s poharat melléje: — Na, srápekok — mondta —, ebédeljetek!

— Má' megint víz van — duzzogta a kicsike lány, a szabó kedvence.

— Hát aztán? — mondta az a fiú, aki minap atyja szíját vette kölcsön — ettől lesz kövér a Visztula is.

Bilaskó szívből kacagott ezen, és odafordult hozzám: — No

hát, mit szól ehhez a tücsökhöz, fiatalúr? — Láttam, hogyan melegszik át a boldogságtól, amikor a rajkók nekiláttak a kenyérevésnek és a vízivásnak. Mennyi nevetés, mennyi huncutkodás ... aztán a szabó közbeszól: — Gondoljatok anyátokra is.

— Gondolunk — zengték kórusban a gyerekek —, gondolunk mi magára is.

S láttam a szabót, minő örömmel veszi azt a darabka kenyeret, amit a kislánya nyújt neki ...

Szóval ezt a Bilaskót is lecsukták mostan, mert már kenyérre se tellett neki, s egyszerűen elment lopni. Először kért valamit a boltostól, az nem akarta odaadni, mert, mint mondotta, nem ismeri őt ... erre Bilaskó azt felelte, adjon neki, megfizeti majd ... mire a kereskedő: hogy mért éppen őt választja ki koldulásra ... és így tovább, míg csak Bilaskó dühbe nem jött, és fejbe nem vágta az atyafit.

Bilaskóra gondoltam, amikor a statáriumról szóló hirdetményt végigolvastam ... hátha még őt is felkötik.

Aznap, amikor a két ukrán a bíróság elé került, sárgás volt a reggel, újabb hóra kilátás — mintha lámpafény derengett volna mindenütt. Már korán megjelentek párosával a rendőrök. Néma lépkedtek a nehéz csizmákban; hatalmas bundájukban óriásoknak látszottak. Erre s arra pillantgattak: az egyik rám vetette a szemét, s én elhúzódtam az ablaktól. Mikor újra kinéztem, atyámat láttam a rendőrök között, amint beszélt velük valamit; aztán Pitákot az utcán, aki igazában ukrán volt, akárcsak mink. Piták valahonnan előszedett egy fekete ruhát és egy öreg keménykalapot; arca — amint kivettem — halálosan komoly volt s aggodalmaskodó. Az egész város izgalomban volt. A két ukrán mindent tagadott. Apám, aki itt élt Varsóban, maga is beszélt arról, hogy a lengyelek elnyomják az ukránokat; Piták sem állotta ki-kijelenteni ezt; hiszen sínylett maga a lengyel szegénység is, hát még az ukrán nyomorultak, akik nem voltak kedvencei a mostani kormánynak. Én fiatal fejjel úgy fogtam fel a dolgot, hogy a statárium nemcsak az ukránok ellen irányul, hanem az itteni szegény nép megfélemlítését is célozza. Ugyanis városunkban fényes nappal rablók támadták meg a jobban öltözött embert; ez félős és ijesztő volt, de Piták tudott egy kifogást: az éhes embernek elmegy teljesen az esze.

Lehet, s éppen ezen a napon vettem a fejembe, hogy nem fogok enni máma. Kipróbálom magamban, hogyn megy el az éhes ember esze: hadd lássuk, igaz-e?

Azzal a kifogással, hogy a tegnapi hurkától, ami atyám ked-

venc étele volt, elrontottam a gyomromat, félretoltam a reggelit. Apám csak pislogott felém, s az újságját búj ta. — Föl fogják kötni őket, hála Istennek — mondotta a reggeli végén.

— Ugyanis annyi a gond, a szegény népet csak szuronnyal lehet féken tartani, s ezek még bujtogatják, lázítják őket.

— Hétfőtől kezdve folyik a tanácskozás a bíróságon — folytatta —, a rádió bejelenti az ítéletet.

Rám nézett.

— A taknyosok — tette még hozzá.

Anyám, a fekete hajú, eszes asszony csak hallgatott. Itta a kávéját, ő is rám nézett, vártam, hogy újra kínálni fog étellel, mert nem szerette, ha nem eszem, de most említést sem tett erről: csészéjére hajolt.

— Itt volt a Piták — szólalt meg végre is —, azt akarta, hogy mi, ukránok, fogjunk össze, térden állva kérjük meg a bíróságot, hogy irgalmazzon ezeknek a szegény fiatalembereknek — és rám nézett ismét.

— Piták ide be ne tegye a lábát — csapott az asztalra apám, s olyan rettenetes volt, amikor ezt kiabálta:

— Elég nekem a saját kölyköm! — és fulladozva a dühtől, elhallgatott, aztán felugrott.

Véreres volt az arca, a szeme is vörös lett; én rá sem mertem nézni, a harag reszketett bennem. Mit akar tőlem, miért céloz rám? A szám majdnem kinyílt: hát, igenis, az ukránok el vannak nyomva, igenis — fel akartam állni, rettenetes erővel —, azokat nem fogják kivégezni.

De csakhamar átláttam, hogy mindez csak szó, hiú ellenkezés: egy szakasz acélsisakos katona vonult végig éppen akkor, trombitaszó mellett, az utcákon... Engem levert erős zajuk, apám pedig egészen gőgösen kihúzta magát.

S én emlékezni kezdtem: hogyan ült atyám valamikor lentről érkezett szakállas rokonaival együtt, s hogyan szidta, szapulta a lengyeleket; apró gyerek voltan én, igaz, a házunk sem volt még meg; de abban az időben még atyám is kívánta az akasztófát a hatalmasoknak és a szabadságot a népnek. Mint mondotta, ő még a cár alatt, ifjúkorában lázadott, s éppen hogy elkerülte a börtönt... jaj, olyan kedvem lett volna elfutni a rendőrségre, s elmondani mindezt.

Elrestelltem magam. Megver az Isten. Egészen biztosan megver, mert ilyeneket gondolok, de hát gyűlöletes, hogy éppen az én apám olyan vérszomjas a fiatalemberek életére. Ha Bilaskó szabó itthon lenne, az zokogna, és a gyerekeit magához szorítá-

ná. De az én apám nem szeret engem — fekete erdő az apám, nincsen benne utam.

Apám odalépett a rádióhoz és bekapcsolta. Halk búgással kezdett zümmögni. Már szakadozottan folytak a hírek; valami villamos-összeütközésről volt szó. A bírósági tárgyalásról még semmi. Csak déltájban szoktak újabb híreket adni, de mi azt vártuk, hogy előbb is hallani fogunk róluk valamit. Az újságban benne volt a műsor: tizenegyig zenélnek, tizenkettőkor a harangozás után: hírek.

Cipovszkytól játszottak valamit: olyan bánatos volt ez, hogy rossz kedvem csak nőtt. Ott ültem konyhánk sarkában, néztem a tűzhelyen gőzölgő lábasokat, és vártam, hogy egyszer csak elhallgat a zene, és megszólal a bemondónő kedves hangja. Olyan drága, behízelgő hangú nő volt újabban a bemondó, hogy el sem tudtam képzelni, hogy ez a csilingelő beszédű ki tudja ejteni száján a halálos ítéletet. Vége volt a zenének, apró recsegés hallatszott; majd — és a szívem nagyot dobbant — mély férfihang jelentette, hogy tíz perc szünet következik.

Ezalatt jött be hozzánk Piták.

— Engedelmet kérek — lépett be szerény kopogtatás után —, engedelmet kérek, tisztelt háziúr, hogy zaklatom — most felcsendült a rádió harangozó szünetjele —, nincs semmi hír? — fordult hirtelen anyámhoz.

Anyám megingatta a fejét, s ezalatt Piták egy gyűrött ívet nyitott szét: — Tisztelt háziúr — így szólítgatta apámat —, ugyebár ukrán maga is? S mivel a bírák elé térdeplésnek már elmúlt a divatja, kéretik ide egy aláírás, az elítéltek megkegyelmezése érdekében. Ha ugyan egy kis fecsegésért halálra merik őket ítélni az Isten színe előtt.

Atyám szótlanul átvette az ívet, és bólogatva mormogta az aláírottak nevét; összetépi — ez volt az érzésem, s ez jobban tetszett volna, mint hogy visszaadta Pitáknak ezzel: — Mi nem avatkozunk bele az ilyesmibe.

Szigorúan nézett rám, aztán anyámra, s Piták előtt kitárta az ajtót: — Ebben a házban ne gyűjtögessen — mondotta még —, mert rendőrt hívok.

Piták azonban nem ment, hanem hozzám fordult: — Hány éves az úrfi? — kérdezte tőlem.

— Húsz — leheltem, s a szívem vert.

— Kár — csak ennyit mondott, és bevágta maga után az ajtót.

Ettől kezdve atyám piszkálni kezdett engem.

— Mi az, kölyök, velük tartasz? Ahá! Kitiprom belőled a lelket! — és megrázta az öklét.

Anyám csitította: — Károly, csitulj, az Isten nevére, csitulj, árt a szívednek.

— Nem bánom — s dobogott a sarkával —, az én házamban nem tűrök meg ilyen kutyát.

Közbeszólt a rádió:

— A rögtönítélő bíróság folytatja a vádlottak kihallgatását. Az ukránok tagadnak. Tizenkettő után újabb hírek.

S künn sűrűn vonultak a hallgatag rendőrök, majd még egy katonacsapat... apám csendesen nézte őket, aztán kisietett az utcára. Ezalatt mi kettesben maradtunk az anyámmal. Ismét zene szólt, alig vártam a végét, de uralkodtam magamon és hallgattam.

— Kegyelmet fognak kapni — mondta anyám, és sírva fakadt.

— Jön a papa — suttogtam sebesen, s erre anyám gyorsan letörölte a könnyeit.

— Nem történhetik semmi — ezzel tért vissza az apám —, semmi sem történhetik a városban, értitek? Mindenütt rendőrség, csendőrség, géppuska. Két embernél több nem mehet együtt az utcán, értitek-e?

Még ilyesmit sohasem láttam. Szinte reszketett az egész város. Táncoltak a házak, s mintha most puskalövés hallatszott volna... Legszívesebben ledőltem volna az asztalra sírni.

Piták nyitott be ismét: — Tisztelt háziúr, mindenki aláírta, írja alá maga is.

— Amit megmondtam, megmondtam — mormogta atyám csendesen —, ha mindenki aláírta, az én nevemre semmi szükség.

S mikor Piták elment, apám teljesen hallgatag lett. Leült a díványra, az újság apróhirdetéseit nézegette, aztán tenni-venni kezdett.

De maga a rádió is furcsa volt: a zeneszámokat felcserélték, kihagyták, úgy rémlett, a bemondónak remegett a hangja: mintha élne ez a rádió. Lehet, hogy valamelyik pillanatban megáll a zene, és bemondják: az ügyet áttették a rendes bírósághoz — akkor, és ettől félni kezdtem, atyámat megüti a guta. Láttam, hogyan várja az ítélet hírét, az ítéletét, amely bebizonyítja majd igazát.

Én meg vártam, hogy valami csoda történik, hirtelen itt terem

millió ukrán, állig fegyverben, s megszólalnak a trombiták, ahogy a mesékben szokott történni a szabadulás.

Most mély hangon jelentkezett a bemondó: — A rögtönítélő bíróság vétkesnek találta Vaszilij Timovot és Szergej Zubint, és kötéláltali halálra ítélte. Az ítéletet ma este hatkor végrehajtják.

Atyám egészen kinyitotta a rádiót, úgyhogy bömbölve harsogott.

Az udvaron szinte összeroskadva Piták állt, és behallatszott panaszos zokogása. Ajtók csapódtak fel, sírás, szenvedő hangok, aztán csönd. Éreztem, hogy lázasan tüzel az arcom, éreztem, akkorát kell kiáltanom, hogy megszakad a szívem, de hallgattam, mert atyám kivörösödve, karját keresztbefonva, diadalmasan és elégülten bámult rám.

De az anyámból vékony, panaszkodó sírás tört ki, mindjobban erősödött, és többször buggyant ki a száján:

— Virágocskáim... Márikám...

Atyám egy szót sem szólt, hanem odalépett az ablakhoz, és nézte az udvart, ahol lakóink összegyűltek.

Anyám szipogva a konyhaszekrénybe nyúlt, aztán megfordított egy kistányért, majd kivett két gyertyát. Most az égő gyufával megmelegítette a gyertyák talpát, s egyiket a másik után rárágasztotta a tányérra. Aztán meggyújtotta őket: — Az ő szegény életükért — mondotta fennszóval, s úgy állt a két gyertya fölé, védőleg, szemben az atyámmal, mintha két élő lélek lett volna a láng, amelyet nem enged halálba fújni.

Állt, összekulcsolt kézzel, szünetlenül imádkozva, s a meggyújtott gyertyák fénye egyre jobban nőtt.

Atyám csak nézte, aztán feltépte az ajtót, s becsapta teljes erejéből maga után. A szél suhintásától majdnem elaludtak a gyertyák, de aztán az elhajolt lángocskák megint kiegyenesedtek, és csak égtek tüzes lobogással az ártatlanokért.

Ifjúsági szamár

Hiába! Nem emlékszem egyetlen télre sem, se a hóra, se a szélre, semmire! Ha azt mondom: ifjúságom... a nap ragyog. Erős sugarak oldják, bontják a levegőt; a zöld fűvel borított lankák, emelkedők nevetve futnak a láthatárig, ahol ezüstös felhők

bámulnak reám. Meztelen karom, nyakam pedig úgy sül a forró napon, hogy anyám azt mondja, olyan ez az Ottó, mint egy sült malac... s öreg Mámikánk, a cseléd, ki liszttel púderozza az arcát vasárnaponként, a képembe csíp: — Ejha — mondja —, finom falat.

Erre nekem meg kell feszítenem az izmomat. és centimétert kérni és feljegyezni egy naplóba, amelynek az élén Johnson néger bokszoló muszklimétere van feltüntetve, hogy mennyi centi és hány kiló szükséges ahhoz, hogy világbajnoki izmaim legyenek.

Mondom, sehol sincs árnyék, sötétség. Mintha éjszaka sem lett volna számomra abban a korban. A folyó visszatükrözi a hőséget, és a sugarak fénye nem huny ki emlékezetemből soha.

Én pedig megyek a Bécsi úton, keményen, gyorsan, mintha valami célom lenne. Pedig nincs semmi, csak versenyzek önmagammal. Aztán megállok a Kenyeres utca sarkán egy szemetesládánál, mert egy kerítés mögött három lány hajlong, kukucskál kifelé. Nevetnek, s én gondolom, mit nevetnek ezek — megyek arrébb, mikor egyszerre az egész lelkivilágom elmosolyodik, s tudja a csoda, hogyan, de nekem is nevetnem kell. Ők erre még jobban nevetgélnek, és én jobb híján megvakarom a fejem, és én is még jobban nevetgélek. Ekkor az egyik kékruhás leány kinyitja a kerti kaput, és bátran megnéz. Majd kihajlik a két barátnő is, és ők is megnéznek. Állok, mosolygok, gondolom, bolondok, mit bámultok rajtam. — Erre, mintha eltalálnák a gondolataimat, becsukják a kaput, ráfordítják a zárat, s mennek egyik a másik után, fel a kertoldalba bújó veranda felé. Haladnak kék, piros és fehér ruhában, bebújnak a veranda homályába, a zöld vadszőlőlevelek mögé, s mintha én már semmi sem lennék, az egyik hímez, a másik valamit ír, a harmadik kibontja a haját és fésülködni kezd. A kékruhás fésüli a szőke haját, s a foga közé veszi a hajtűit. Megcsavarja kis kontyba a haját, mintha fiatalasszony lenne, s amint ezt csinálja, hirtelen azt mondja a benső hangom: — Szeretem. — S erre közelebb utazik hozzám a képe, mintha rám lehelne, rám nézne melegen. Aztán a káprázat elhágy, és én veszettül szerelmes vagyok. Vagyis azonnal fellépek a városi szemetesládára, a kezem a hátam mögé vetem, s ringatom testemet, mint valami brigadéros. A szememmel beszélek, pedig ilyen távolságból nem lehet látni a tekintetet, és azt se tudom, hogyan szólítsam meg őt, akit oly nagyon szeretek. Hintázom magam, közben alattam elgördülnek a téglásszekerek, kétkerekű úri kocsik, sőt rám köszön az apám borbélya is, aki-

nek minden hajaszála ősz már, de a bajuszát koromfeketére festi. Én pedig nem tudom, mit csináljak. Hintázzam-e tovább magam, mint egy brigadéros, tartsam-e hátul összefonva egybezsibbadt ujjaimat? S egyáltalában, szálljak-e le a városi szemetesládáról, s próbáljak meg választottam felé közeledni? Majd ha ilyen módon elérem a kerítést és becsöngettem, mivel kezdjem, mit mondjak, mit akarok, kit keresek?

Nagy, igen nagy problémák voltak ezek akkor! Egy rossz szó, egy sértő válasz vagy ügyefogyott kopogtatás, s vége mindennek! Hirtelen egy sovány kutya tűnt elém, amint ügetve futott utcáról utcára, szagolgatva itt és ott, s aztán ismét tovább ügetett, és e pillanatban rájöttem, hogy ez a szegény, hetekkel ezelőtt látott kutya a szerelem bolond vándora volt, és ilyenné válhatok én is, ha most butára nyitom a szájamat.

Leszálltam hát a városi szemetesládáról, s kettőt-hármat köhögtem, hogy a torkom nyitva legyen. Megnyomtam a kilincset is, noha biztos voltam abban, hogy a hölgyecskék lezárták az imént. Aztán jobbra néztem, mintha valakit várnék onnan, pedig amonnan nem látszott más a fényövezte úton, mint a lengyel szódagyártó kordélya s ő maga, amint ezüstös hajjal, furkósbottal a szamara mellett ballagott. Ez a szamár nagy kedvencem volt, mert olykor meg-megállt egy kocsma előtt, s utána a gazdája hiába üzte, hogy menjen tovább, csak állt, reszkettette a bőrét a súlyos furkósbotcsapások alatt, de nem mozdult, bár a gazdája magyar, német, lengyel nyelven nógatta. De egyszer csak a szamár fülére szállt egy picike légy, s az elkezdte egymásba törölgetni ujjacskáit, vagy a szárnyával azt mondta, hogy süsüsü ... s erre a szamár mintha megőrült volna, futni kezdett s az ezüsthajú gazdája utána a furkóssal, s a szódásüvegek négyszögű ketreceikbe zárva, a rázástól összekoccanva, hasas üveghangon röhögtek. Sőt olyik másik szódásüveg még pisszentett is egyet, sőt volt egy szódásüveg, amely kacagtában szétpukkadt.

Erre a szamaras-fogatra nézdeltem, s valahogy a lengyel szódás, valamint a szamara látása felbátorított.

Csöngettem a hölgyecskéknek azon a kis harangon, amely ott függött a veranda árnyékában. S a kékruhás hölgy elindult felém, a hosszú margaréták, mint a kopasz agglegények, megmegfogdosták a szoknyáját, a zöld füvek is utána-utánahajoltak, csókolgatva szép, barna lábszárait.

Megállt a kertajtóban, s oly vékony volt a szemöldöke. Pillái, mint a hajlékony tündérlándzsák, rám szegeződtek, s mögülük mint két külön élőlény, a szeme nézett rám.

— Tetszik? — kérdezte, s e szó szisszenésétől rögtön tudtam, hogy hegyes lehet a nyelve vége, nem olyan gömbölyű, mint általában, hanem kígyóeredetű. S a fogai bizony, mintha egymás kezét fogó, táncoló porcelánbabák lennének. Nagy baj nem érhet — gondolta a szívem —, elmondok neki mindent, kérdezem, akar-e a feleségem lenni? Mást nem is kérdek elsőre, a többit majd aztán.

— Hát — mondtam, és sohasse hittem volna, hogy ilyen kő gombóc lehet egy szó.

Nagyot sóhajtott, s ebből rögtön láttam, hogy igen okos, finom elméjű lehet s jóságosan gunyoros. Ó, éppen nekem való.

— Melyik iskolába jár? — kérdém.

— Most... a semelyikbe — és kinevetett.

Hű, de mérges lettem.

— Ne tessék nevetni — mondtam pipacsosan.

— Nem nevetek — felelte oly visszahúzódó, engedelmes hanggal, mint aki nem akar velem haragot, hanem rémlésem szerint inkább az örök szerelmet.

— Ugyanis láttam itt magát — kezdtem el.

— Csakugyan? — kérdezte, s már ismét olyan gúnycsiklandós volt a hangja.

— És hogy én miért jöttem ide? — folytattam titkosan — azt találja ki!

Hát ennél jobbat igazán nem mondhattam volna neki. Amennyit mostig értek a női nemhez, arra való hivatkozással is csak helyeseltem, hogy ilyen fondorlatosan, a női rejtélykedvelést kielégítően tettem fel a kérdésemet. Hogy ő találja ki, mert akkor legalább nem kell nekem megmondanom.

Olyan fülledt, lázas, sőt süket állapotba kerültem, annyira csak a kékruhás lányka válaszára hegyeztem a füleimet, hogy meg sem hallottam, hogy mögöttem kordékerék recseg, s megreszketnek ama, előbb látott szódavizes üvegek is. Nem láttam, amint a lengyel szódás éppen a hátam mögött fogta a szamara fülét, s cibálni akarja arrébb. Csak arra eszméltem fel, hogy a kékruhás lányka szája felnyílik, kiömlik rajta a féktelen röhej, „hühü", s megint csak azt neveti, hogy „hühühü", és erre kirepülnek a társnői a verandáról, s azzal ők is elkezdik „hihihi, hühühü", s mikor kérdezni óhajtám: min kacagnak úgy a tisztelt hölgyek, egyszerre csak keservesen, hogy majd megreped a fülem, beleszól a női kacajba a szamár azzal, hogy „iiiáá!"

Megfordulok, s a szamár merevgörcsben direkt csak engem néz, az orrlyuka felém reszket, hajlott fogait nekem mutatja s

mind a négy lábát megfeszítve, újból azt nyögi: „ii-iáá!". Nekem ordítja, kizárólag az én tiszteletemre.

A lengyel pedig a furkóst forgatja, és morog rám, fekete fogakkal, és a lányok kacagnak, a szamár pedig egyre rám ordít, emberek gyűlnek, ismerősök, látják, miképpen állok itt három lánnyal szemben, hátam mögött a boldogtalanul ordító szamárral.

Pirulok, ellépek a kerítéstől, a kaputól, hol egy angyalt véltem látni, aki kék ruhában sétált felém a fű között. Megyek, ó, csak ordíts, nyomorult szamár, csak nevess utcai nép, csak kacagj női nem, ó, csak ne szeretném őt annyira, kinek a nevét sem tudom. A homlokomról dűl a veríték, bemegyek a hűvös lépcsőházba, még a csontjaim is szomjasak, s ezért hát a vízvezeték alá tartom a számat, s úgy iszok, úgy hűtöm magam, hogy majdnem a csap is lecsúszik a torkomon. Majd a magányos pincelépcsőre ülök, öklömre támasztva csalódott fejem, nézem a méla homályt. Nézem, és fáj, rettentően fáj először a szívem. Nézem a pincelépcsőhomályt, és látom a dárdás pillákat, a két élőlényű szemet, egymásba fogódzott, táncoló, csillogó fogsorát. Ah, az egész sorsom a sír fenekén! Pénteken születtem, ah, balsorsnak leszek mindültig a fia. Megszerettem, megvallottam volna, együtt éltünk volna, míg csak hófehér hajunk nem lett volna, s míg csak együtt meg nem haltunk volna. S ekkor jön a lengyel szürke szőrű szamara, és belekiált, és jön még két kisaszszonyka is és kikacag. És jövelnek emberek, marhák, utcai járókelők, állatok, nevetnek, gúnyolnak, kacagnak, s tolongnak majd este anyámhoz, hogy az Ottó, mi a fene, már udvarol?

Sokáig hevertem éberen. A hold napot játszott akkor éjjel, csak gyöngyszínűbben, hidegebben. Hosszasan sírtam, s közben megettem egy vederke szilvát, amit lekvárfőzéshez hozott haza anyám. Ha e pillanatokban nagyon undorodtam az élettől, világtól, akkor kiköptem a magot, ej, egye fene, majd összesöpri a Mámika cselédünk, ha pedig azt hittem, hogy holnap jóra fordulhat minden, akkor óvatosan, gyengéden a tányérra raktam a szilvamagot. Aztán felmondtam magamnak minden más által írt verset, s úgy éreztem, hogy valamennyi mű az enyém, s felkeltem hajnalban, hogy egyik költőnk művét papírra vessem mint sajátomat. Majd a hajnal rózsafénye mellett, megpróbáltam lerajzolni a két csillogó szemet, kicsit később az orrocskáját, majd az ajkát, amelyet bűnös hajlamból meg is csókoltam a néma papíron.

De később, mikor megkívántam az álmot, s ezzel a szenvedé-

lyem is lohadóban volt, hirtelen meghallottam a szamár jerikói trombitáját, s ettől szerelmem márványfala leomlott, s búsan áthúzta tündérem szemét, szőját s az orrocskáját is. Majd eszembe jutva egy leírás, hol a csalódást enyhíti a pipázás, elhoztam a konyhából lábhegyen nagyapám pipáját, a számba vettem, majd meggyújtottam. Nemsokára, mintha a pipa kék füstje felemelt volna, míg az ágyam nem tudott követni, nyilván, mert vasból voltak a lábai. Aztán a pipafüst, mint egy kékszínű mackó, elkezdett a hasamban gurigázni, majd elrohant a fejemmel toronyiránt, s egyáltalában e büdös pipafüst szárnyán tagjaim szerteszálltak, de én csak szívtam rendületlenül, míg egy hányinger kiveté számból a pipámat s amit egyébként is benne talált.

Reggel, mint egy savanyúkáposztából egyberakott boldogtalan lány, ültem az asztal mellé. Anyám mosolygott, jó álma volt neki, s én e mosolyért szörnyen haragudtam rá. Drága apám szintén jókedvű volt, s őrá is nehezteltem. Mint férfi, érthetné, érezhetné a másik férfiú baját.

Sündisznóként elmentem. A szemetesládához mentem, mogorván, rémes gondolatokkal.

Vártam, a lábaim elzsibbadtak a várakozásban, a sok nyugtalan gondolat, mint a tű, ki akarta szakítani az agyam falát. Egyszer csak vállon érintettek engem, s az egyik kislány volt az, a három közül. A fehérruhás.

— A Nánikát várja? — kérdezte, mint a róka.

A szívem magasat ugrott. Ó!

— Mert már elutazott. Hazavitte a papája — fejezte be csipkedve a lány.

Lebiggyedt a szám — de nem sírtam.

— Hát aztán? — mondtam, és könnyedén zsebre dugtam a kezem. — Na és aztán? a kisasszony talán azt hiszi, hogy ez a hír érdekel? Ugyan!

Fütyülni kezdtem... S fütyülve mentem el az első szerelem elől... furcsa szerelem volt. Egy szamár ordított mögöttem.

Utószó

E novellaskötet anyagát a XX. század első felének legszebb magyar novelláiból, harminchárom elhunyt írónk életművéből válogattuk össze — a kor vagy az egyes írói életpályák átfogó, mélyebb bemutatásának igénye nélkül.

Mivel az elbeszélések a századforduló megoldatlan problémákkal terhes korszakától a felszabadulásig terjedő időben játszódnak, bizonyos mértékű teljesség érdekében egy-két esetben kivételt tettünk, s a XIX. század utolsó éveiben keletkezett írásokat is szerepeltettük a válogatásban.

A századforduló megalázott, kizsákmányolt proletárjainak szomorú világát és az úri osztállyal való szembenállását ismerhetjük meg például a kötetben közölt Bródy Sándor-, Thury Zoltán-, Molnár Ferenc- és Kaffka Margit-novellákból; az első világháború értelmetlen vérontására utal Tömörkény István A kraszniki csata *című írása; a Tanácsköztársaság dicső emlékét idézi Karikás Frigyes* Korbély János *és Nagy Lajos* 1919. május *című novellája. A fehérterror és az 1920-as évek keserű megpróbáltatásairól olvashatunk a többi között Nagy Lajos elbeszéléseiben és Móra Ferenc* Földhözragadt János története *című írásában, míg Szabó Dezső* Feltámadás Makucskán *című novellája az úri osztály élőt és holtat egyaránt veszejtő politikájának szatíráját adja. A pusztuló dzsentrivilágot és a parasztság sorsának alakulását Móricz Zsigmond írásaiból ismerhetjük meg. A nagy világgazdasági válság korát idézik Pap Károly és Gelléri Andor Endre novellái, az* Egy fillér, *a* Ház a telepen, *továbbá a Sallai Imre és Fürst Sándor emlékének szentelt* Ukránok kivégzése; *a Hitler-fasizmus elleni harc jegyében születtek a kötetben közölt Gábor Andor-elbeszélések, míg Szabó Pál és Tersánszky Józsi Jenő egyik novellája már a felszabadulás pillanatát ábrázolja.*

E vázlatos áttekintésben természetesen nem szerepel a kötet valamennyi írása. Csoportosításukkal inkább csak azt kívánjuk bizonyítani, hogy legjelesebb íróink az elmúlt fél évszázadban

népünk számára oly sok megpróbáltatást jelentő időszakban is a legégetőbb, sorsdöntő kérdések művészi ábrázolását tartották igazi feladatuknak.

Végül néhány kisebb megjegyzés:

1. Az előzőeknél bővebb, harmadik kiadást tart a kezében az olvasó: eddig huszonkét, most harminchárom író elbeszéléseiből válogattuk össze kötetünket.

2. Mivel Móricz Zsigmond és Nagy Lajos válogatott elbeszélései a Diákkönyvtár-sorozatban önálló kötetben, új kiadásban már nem jelennek meg, így néhány jelentősebb novellájuk közlésével válogatásunk teljesebbé vált.

3. A válogatásnál figyelembe vettük a használatban levő középiskolai tankönyveket és szöveggyűjteményeket; felvettük a kötetbe azokat a novellákat, amelyekre a tankönyvek cím szerint utalnak, de elhagytuk azokat, amelyeket az előírt szöveggyűjtemények közölnek.

4. Az elbeszéléseket — a felszabadulás óta megjelent legjelentősebb novellagyűjtemény (Magyar elbeszélők I—IV., Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1961. Sajtó alá rendezte Illés Endre) rendező elvét figyelembe véve — az írók születésének sorrendjében közöljük.

A kötet íróiról

Ambrus Zoltán (1861. Debrecen—1932. Budapest)

Székely származású író; Pesten jogot hallgatott, majd tanulmányait Párizsban folytatta. Később *A Hét* főmunkatársa, 1917—1922 között a Nemzeti Színház igazgatója volt. Regényeiben és elbeszéléseiben hűvös tartózkodással ábrázolta a polgári világot és benne az értelmiség sorsát. Legismertebb regényei: *Midas király, Solus eris, Giroflé és Girofla.* Számos novellás kötetet adott ki és sok regényt fordított franciából. Az új magyar színikritika megteremtése is az ő nevéhez fűződik.

Bródy Sándor (1863. Eger—1924. Budapest)

Írói pályáját Erdélyben kezdte újságíróként, majd 1890-től a fővárosban folytatta. Regényeivel, színdarabjaival és novelláival a századforduló magyar irodalmának egyik legnagyobb hatású alakjává vált: a *Nyugat* írói elődjüket tisztelték benne. Műveiben erős színekkel, romantikával kevert naturalizmussal ábrázolta kora társadalmát. Regényei közül a *Hófehérke, Az ezüst kecske, A nap lovagja* és a *Rembrandt* emelkedik ki, drámái közül *A dada, A tanítónő* és *A medikus* a legjelentősebbek. Válogatott elbeszélései *A sas Pesten,* illetve a *Húsevők* címmel jelentek meg.

Gárdonyi Géza (1863. Agárd—1922. Eger)

Az egri tanítóképző elvégzése után pedagóguspályára lépett, majd Győrött, Szegeden, Aradon, később Budapesten volt újságíró. 1897-ben Egerbe költözött, és itt dolgozott — élete utolsó éveiben mindenki elől elzárkózva — haláláig. Szinte minden szépirodalmi műfajban jelentőset alkotott. *Az én falum* című novellás kötetében — a népszínművek hamis világa után — az elsők között törekedett reálisabb parasztábrázolásra. Jelentősebb elbeszéléskötetei még: *Mi erősebb a halálnál?* és a *Hosszúhajú veszedelem.* Legismertebb regényei: *A lámpás, Egri csillagok, A láthatatlan ember.*

Tömörkény István (1866. Cegléd—1917. Szeged)

Előbb patikussegéd volt, később a *Szegedi Híradó* című lap „belmunkatársa" lett. 1888 őszétől közel három évig katonáskodott (Novibazárban, Erdélyben és Bécsben). Novellái csakhamar a legtekintélyesebb fővárosi lapok hasábjain, majd önálló kötetekben is megjelentek. 1899-ben a szegedi Somogyi Könyvtár vezetője, majd a Városi Múzeum igazgatója lett. — A korabeli hivatalos kritika nem volt jó véleménnyel írásairól; valami különös, önmagáért népieskedő szemléletet láttak csak műveiben, és nem ismerték el: ezek lényege az egyszerű parasztemberek, kubikosok, vízenjárók, halászok, nincstelen munkások és hazájuktól távol szenvedő katonák életének mély és hiteles ábrázolása, sőt — néhány novellájában — a legmélyebb társadalmi problémák gyökereinek feltárása. Halálakor Móricz Zsigmond írta róla: „Elment a magyar embör legjobb barátja." — Jelentősebb novellás követei: *Szegedi parasztok és egyéb urak, Jegenyék alatt, Vízenjárók és kétkezi munkások, Gerendás szobákból, Egyszerű emberek.* Válogatott elbeszélései a *Fecskék* és a *Kinyílt az idő* címen jelentek meg.

Thury Zoltán (1870. Kolozsvár—1906. Budapest)

Fiatal korában vándorszínész volt Erdélyben, majd több vidéki lapnál újságíroskodott, aztán három évig Münchenből küldözgette haza cikkeit. Hazatérése után (1895) haláláig a fővárosban volt újságíró. Kiválóan szerkesztett elbeszéléseiben a nagyváros szegényeinek, nyomorgó munkásainak, kisemmizett kispolgárainak és a nincstelen parasztoknak világát rajzolta. — Önmagáról írta: „Marad a könyv, a betű, a lélek, amit én sohase hazudtam el, s becsüljetek meg, ha úgy gondoljátok, hogy nem egyedül a magam önzésének éltem, hanem adtam a lelkemből, az igyekezetemből mindenkinek, akinek szüksége volt arra, hogy szóljanak érte az igazság nevében egypár jó szót..." Ismertebb elbeszéléskötetei: *Regénymesék, Tárcanovellák, Ullrich főhadnagy és egyéb történetek, Közönséges emberek, Egyszerű történetek.* — Válogatott elbeszélései *Előbb meg kell halni* címen jelentek meg.

Heltai Jenő (1871. Budapest—1957. Budapest)

Előbb jogász, majd újságíró, később a Vígszínház és az Athenaeum Könyvkiadó igazgatója volt. Műveinek jelentős részében szelíd iróniával ábrázolta a század eleji Budapest talmi ragyogását. Nagy sikereket ért el versesköteteivel *(Kató, Fűzfasíp, Versek, Elfelejtett versek)*, regényeivel *(Family Hotel, Jaguár, A 111-es)* és verses színműveivel *(A néma levente, Az ezerkettedik éjszaka).* Legfontosabb novellás kötetei: *A tündérlaki lányok, Ötven elbeszélés, Színes kövek.* Számos művét idegen nyelvre is lefordították.

Ady Endre (1877. Érmindszent—1919. Budapest)

A XX. század első felének egyik legnagyobb lírikusa. — Novelláiról így vall: „...szeretettel nézzék az ilyen Ady-verseket is kissé ködszerű történés-kosztümeikben... Nem tartom magam hivatásos és artista novellaírónak. De úgy godolom, hogy kis tárcáimnak egy része valamelyes mértékben dokumentszerű. Hozzányúltam új témákhoz, bátoritást adtam egy-két hivatásosabb mesélő, konstruáló talentumnak... a kis novellácskák nagy hiányosságait én nagyon jól érzem és ismerem..." Valóban, a költő Ady hírneve sokáig elhomályosította a novellaíróét; csak újabban ismerték fel, hogy számos novellája a magyar elbeszélő irodalom remekei közé tartozik. — Elbeszéléskötetei: *Még egyszer, Sápadt emberek és történetek, Új csapáson, A tízmilliós Kleopátra és egyéb történetek, Így is történhetik, Muskétás tanár úr.* — Összes novellái 1961-ben jelentek meg.

Krúdy Gyula (1878. Nyíregyháza—1933. Budapest)

Debrecenben, majd Nagyváradon volt újságíró, később a *Fővárosi Lapok* szerkesztője lett. A múlt század legkiválóbb romantikus-realista hagyományaitól megszabadulva, sajátos és maga nemében egyedülálló, zenei ritmusú impresszionista prózastílust alakított ki. Regényeinek, novelláinak, karcolatainak alakjai a Nyírség, a szepességi városok, valamint a századforduló Budapestjének az író képzeletén átszűrt, sajátos világában élnek. Műveiben emlékek, álmok, vágyak színei keverednek a valósággal. — Legismertebb művei: *A podolini kísértet, A vörös postakocsi, Szindbád, Aranykéz-utcai szép napok, Hét Bagoly, Boldogult úrfikoromban;* válogatott elbeszéléseinek új sorozata: *A fehérlábú Gaálné I—II., A szerelmi bűvészinas, Éji zene, A madárijesztő szeretője, Utolsó szivar az Arabs Szürkénél I—II.*

Móricz Zsigmond (1879. Tiszacsécse—1942. Budapest)

A kritikai realizmus legkiválóbb magyar képviselője. Első elbeszélése a századfordulón jelent meg egy kis debreceni újságban, igazi életműve azonban csak 1908-ban kezdődött, a *Hét krajcár*-ral. Ady szavait idézzük: „A fosztogató, álnok nagyurak s papok ellen itt fogott gyakran össze az elkeseredett paraszt... S itt készült el legjobban a talaj a jövőre, az úri Magyarországot ma már nagyon fenyegető, igazi, nyugatias demokráciára... S ebből a mi fajtánkból jött most megint, íme, egy Móricz Zsigmond, aki egyedül fölér egy forradalmi szabadcsapattal..." — Móricz nagyszerű novellái az egész magyar társadalom széles, mindent feltáró keresztmetszetét adják a forradalomtól terhes századfordulótól a rabló érdekekért folyó világháborún és 1919 dicsőséges tavaszán át a Horthy-korszak sötét, az igaz szépségeket megfojtó börtönéig. — Egész életműve — és összegyűjtött novelláinak kötetei — egyértelműen igazolják: szenvedélyesen hirdette a dolgozó nép igazságát, harcolt a maradiság, a meg-

alkuvás ellen. — Jelentősebb novellás kötetei: *Hét krajcár, Tragédia, Tavaszi szél, Magyarok, Mese a zöld fűvön, Szegény emberek, Egy akol, egy pásztor, Baleset, Barbárok, Komor ló, Kapitalista a tanyán;* továbbá: *Elbeszélések,* 1—4. kötet (Móricz Zsigmond összegyűjtött művei című sorozatban, 1973—1974).

Molnár Ferenc (1878. Budapest—1952. New York)

Nemzetközi jogot tanult Genfben, majd újságíró lett. Fiatalkori novelláiban, regényeiben a századforduló szegényeinek világát ábrázolta. *A Pál utcai fiúk* című ifjúsági regényével és sziporkázóan szellemes, polgári szemléletet tükröző színműveivel *(Az ördög, Liliom, A testőr, A hattyú, Olympia)* arátott nagy sikert. A második világháborút megelőzően kivándorolt Magyarországról, s több nyugat-európai ország után végül Amerikában telepedett le. Jelentősebb novellás kötetei: *Az aruvimi erdő titka, Muzsika, Kis Hármaskönyv.* Novelláiból *Báró Március* címen 1967-ben jelent meg új válogatás.

Móra Ferenc (1879. Kiskunfélegyháza—1934. Szeged)

A középiskolai tanári oklevél megszerzése után csakhamar a *Szegedi Napló* munkatársa, később főszerkesztője, Tömörkény halála után pedig a Szegedi Múzeum igazgatója. Írásaiban erőteljes társadalomkritikai színekkel festi a Szeged-vidéki parasztság és kisemberek életét. Gyakran felhasználja saját gyermekkorának, valamint gyermekeinek és unokáinak élményanyagát; anekdotákkal átszőtt elbeszéléseiben a nép nyelve irodalmi színvonalra emelkedik. Novelláin, karcolatain, cikkein, valamint az igen népszerű gyermek- és ifjúsági irodalmi művein *(Rab ember fiai, Kincskereső kis ködmön, Dióbél királyfi)* kívül az *Ének a búzamezőkről,* az *Aranykoporsó* és a *Hannibál föltámasztása* című regényei a legjelentősebbek.

Szabó Dezső (1879. Kolozsvár—1945. Budapest)

A tanári oklevél megszerzése után ösztöndíjas volt Párizsban. Hazatérése után — összeférhetetlen természete és szélsőséges nézetei miatt mindig fegyelmi úton — szinte évente más-más városba helyezik át tanítani. Később a *Nyugat*-ban, lelkesen üdvözölte a Tanácsköztársaságot, de aztán nyíltan ellene fordult. Ezt követően néhány évig az ellenforradalom egyik legnépszerűbb írója volt, majd szenvedélyesen megtámadta a Horthy-rendszert is. Műveiben kifejtett szociális kritikája, életszeretete, bátorsága jó irányban hatott, expresszionista stílusával újat hozott irodalmunkba, ugyanakkor nacionalista magyar fajelmélete, romantikus parasztkultusza igen kártékony volt. — Ismert regényei: *Az elsodort falu, Csodálatos élet, Segítség!* Jelentősebb novellás kötetei: *Mesék a kacagó emberről, Jaj!, Tenger és temető, Feltámadás Makucskán.*

Kaffka Margit (1880. Nagykároly—1918. Budapest)

A legkiemelkedőbb magyar írónő a *Nyugat* első nemzedékéhez tartozott. Kivételes tehetségét Ady Endre is elismerte. A tanítónői, majd polgári iskolai tanári oklevél megszerzése után Miskolcon, később Budapesten tanított. Verseskötetei új témákkal és hangulatokkal gazdagították költészetünket. Regényeiben *(Színek és évek, Mária évei, Állomások, Hangyaboly)* hiteles képet ad a dzsentri pusztulásáról és a nő sorsáról a századforduló éveiben. Összegyűjtött elbeszélései *Lázadó asszonyok*, illetve *Csendes válságok* címmel jelentek meg; válogatott műveit a Magyar Remekírók című sorozatban adták ki (1974).

Bíró Lajos (1880. Bécs—1948. London)

Írói pályáját radikális szemléletű újságíróként kezdte. Már Nagyváradon igen szoros barátságot kötött Ady Endrével. Az első világháború előtt írt műveiben bátran bírálta a feudálkapitalista uralkodó osztályt. A Károlyi-kormányban külügyi államtitkár volt, majd nyugatra emigrált. Szorosabb kapcsolatba került a filmvilággal: Amerikában és Angliában több forgatókönyvével nagy sikert ért el. Jelentősebb színművei: *Sárga liliom, Hotel Imperial;* regényei: *A diadalmas asszony, Serpolette, A Molitorház;* novellás kötetei: *Harminc novella, Szolgák országa, Kunszállás emberek, Ciklámen.* Válogatott novellái 1957-ben jelentek meg *Szolgák országa* címmel.

Nagy Lajos (1883. Apostag—1954. Budapest)

A XX. századi novellairodalmunk kiemelkedő tehetsége „lázadó emberként" indult, és bátor, szocialista forradalmárként harcolt tollával egész életében. Már 1914 januárjában ezt írta: „Egy szegény embernek tartom magam, akit a sors arra kárhoztatott, hogy írással keresse meg a kenyerét... Mégis, nincsen egyetlen írásom sem, amelyben szocialista világszemléletemet megtagadtam volna, ellenkezőleg, nézeteimet mindig hirdettem és propagáltam, akár nyíltan, akár jelentéktelen dolgok álruhájába rejtve." Eszméihez hű maradt, és nézeteinek megváltoztatására sem a kíméletlen cenzúra, sem a fokozódó fasiszta terror, sem súlyos anyagi helyzete nem tudta kényszeríteni: útja töretlenül vezet a polgári társadalmat élesen bíráló kritikai realizmustól a forradalmi megújhodást követelő szocialista realizmus felé. — Fontosabb regényei: *Kiskunhalom, Budapest Nagykávéház, A tanítvány, A lázadó ember, A menekülő ember;* válogatott elbeszéléseinek háromkötetes kiadása 1956-ban jelent meg; egyéb írásai: *Pincenapló, Válogatott karcolatok, Író, könyv, olvasó, Képtelen természetrajz.* Válogatott műveinek új kiadása a Magyar Remekírók című sorozatban jelent meg 1973-ban.

Babits Mihály (1883. Szekszárd—1941. Budapest)

A *Nyugat* első nemzedékének egyik legkiválóbb költője, sokáig a folyóirat irányítója, szerkesztője is volt. Valamennyi szépirodalmi műfajban kiválót alkotott; egyik legismertebb műfordítónk, esszéistánk. — Regényei: *A gólyakalifa, Timár Virgil fia, Kártyavár, Halálfiai, Elza pilóta vagy a tökéletes társadalom.* — Novelláinak többségében is a lírikussal találkozunk: az élet legbensőbb problémái felett sokat töprengő, nagy műveltségű költővel; ezek a lüktető prózai írásai vallomások a mitológiáról, a társadalmi kérdésekről, az irodalomról vagy valamely mélyebb filozófiai problémáról. — Novellás kötetei: *Karácsonyi Madonna, A torony árnyéka, Hatholdas rózsakert.* Összegyűjtött elbeszéléseinek új kiadása 1964-ben jelent meg *Novellák* címmel.

Gábor Andor (1884. Újnép, Somogy megye—1953. Budapest)

A korábban polgári radikális szemléletű író a világháború alatt jutott el a forradalmi eszmékhez. A Tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsbe emigrált *(Bécsi levelek)*, majd Párizs, Berlin, végül Moszkva következett, ahol az *Új Hang* című folyóirat szerkesztője s a moszkvai rádió magyar osztályának főmunkatársa volt. 1945-ben tért haza Magyarországra. — Szinte valamennyi szépirodalmi műfajban jelentőset alkotott. Nagy sikert aratott az *Untauglich úr* és a *Doktor Senki* című regénye, a *Dollárpapa* című színműve. Az emigrációban írt antifasiszta versei, novellái és cikkei nagy hatású, maradandó művek. — Válogatott elbeszélései a *Vacsora a Hotel Germániában* című kötetben jelentek meg (1974).

Szép Ernő (1884. Huszt—1953. Budapest)

Tizennyolc éves korában jelent meg első verseskötete; újságíróként több budapesti lapnak dolgozott és munkatársa volt a *Nyugat*-nak is. Érzékeny lelkű, magányos természetű író; főleg az egyszerű kisemberek világát és saját gyermekkori élményeit, vágyait írta meg műveiben. — Tóth Árpád megállapítása szerint művészetében ez a gyermeki, boldogabb világ iránti vágyódása ötvöződött a modern nagyvárosi ember fájdalmával és a szegények iránti mélységes együttérzésével. — Jelentősebb verseskötetei: *Énekeskönyv, Emlék;* ismertebb regényei: *Lila ákác, Hetedikbe jártam, Dali dali dal;* válogatott elbeszéléseit a *Vétkeztem* és az *Üriemberek vagyunk* című kötetek tartalmazzák.

Kosztolányi Dezső (1885. Szabadka—1936. Budapest)

A *Nyugat* első nemzedékének egyik legjelentősebb írója. A kiváló költő, regényíró, kritikus és műfordító elbeszélései az emberismeret, a helyzetteremtés, a lélektani tudás mesterművei. Legtöbbször az egyszerű em-

berek, a kispolgárok világát rajzolta a kiválóan szerkesztett, igényes nyelvi tisztasággal és nagyfokú stilisztikai műgonddal írt novelláiban. Az apró tények mozaikjaiból felépített írásokat, hőseinek belső problémáit végül valamilyen lélektani csattanóban oldja fel. — Verseskötetei, regényeit, karcolatait, tanulmányait, műfordításait stb. itt nem soroljuk fel, csak a jelentősebb novellás kötetekre hívjuk fel a figyelmet: *Boszorkányos esték, Bolondok, Beteg lelkek, Bűbájosok, Káin, Páva, Béla, a buta, Esti Kornél, Tengerszem.*

Kassák Lajos (1887. Érsekújvár—1967. Budapest)

A magyar avantgarde egyik legjelentősebb alakja. Vasmunkásként kerül kapcsolatba a szociáldemokrata mozgalommal. 1909-ben gyalog járja végig a nyugat-európai országokat, ettől kezdve jelentkezik versekkel, prózai művekkel a *Renaissance*-ban. Később maga indít folyóiratokat. Szabad verseivel formát teremt a magyar irodalomban. Háborúellenessége, internacionalizmusa miatt sok üldöztetésben van része; a *Tett*-et betiltják, a *Ma* című lapja valamivel mérsékeltebb programmal jelent már meg. A Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért börtönre ítéli a fehérterror, kiszabadulása után Bécsbe emigrál. Az emigráció éveiben is aktív író-költő és festő is. A felszabadulás utáni tevékenysége is jelentős, lírai életműve ebben a korszakban teljesedik ki.

Jelentősebb novellás kötetei: *Életsiratás, Egy szegény lélek megdicsőülése és még hét novella, Khalabresz csodálatos pupja, Egy emlék hálójában, Emberek, sorsok, Boldogtalan testvérek, Mélyáram.*

Karinthy Frigyes (1887. Budapest—1938. Siófok)

A XX. századi irodalmunk egyik legeredetibb tehetsége szegény sorsú tisztviselő családból származott. Előbb tanárjelölt, aztán orvostanhallgató volt, majd mint újságíró, költő, elbeszélő, kritikus, műfordító és humorista vált népszerűvé. Írásait racionalista és egyúttal szatirikus szemlélet, gondolati gazdagság, nagy fantázia, valamint különös, groteszk hang jellemzi. Legnagyobb sikerét az *Így írtok ti* című irodalmi karikatúragyűjteménnyel érte el. Verseskötetei: *Nem mondhatom el senkinek, Üzenet a palackban;* regényei: *Utazás Faremidóba, Capillária, Utazás a koponyám körül.* Szatírái, humoreszkjei közül kiemelkedik a *Tanár úr kérem* című kötet.

Csáth Géza (1888. Szabadka—1919. Szabadka közelében)

Budapesti orvostanhallgató korában előbb zenekritikákat, majd zeneesztétikai tanulmányokat írt. Később sorra jelentek meg a lapokban eredeti hangú, a modern lélektan alapján írt novellái, tárcái és bírálatai.

Munkatársa volt a *Nyugat*-nak is. Az orvosi diploma megszerzése után elmekórtani tanulmányokat írt. Súlyos betegen tért vissza a világháborúból; ígéretes művészi és tudományos pályafutásának öngyilkossága vetett véget. Novelláinak válogatott gyűjteményei *A varázsló halála* és *Apa és fiú* címmel jelentek meg.

Füst Milán (1888. Budapest—1967. Budapest)

Hivatalnok családból származott. A jogi doktorátus megszerzése után középiskolában tanított, de az októberi forradalomban tanúsított haladó magatartása miatt az ellenforradalom hatalomra kerülése után nyugdíjazták. Később sokat járt külföldön, majd 1947-ben a budapesti egyetem esztétikai tanszékének magántanára lett. — Irodalmi tevékenysége a *Változtatnod nem lehet* című verseskötettel kezdődik; nevéhez fűződik a modern magyar szabad vers megteremtése. Prózai művei közül *A feleségem története* című regénye, színdarabjai közül a *IV. Henrik király* és a *Catullus* emelkedik ki. Esztétikai nézeteit a *Látomás és indulat a művészetben* című könyvében olvashatjuk. — Összegyűjtött novelláit az *Örök tüzek* című kötet tartalmazza.

Tersánszky Józsi Jenő (1888. Nagybánya—1969. Budapest)

Festőnek készült — szülővárosa hatására. Apja akaratát követve joggyakornok, ekkor jelennek meg első novellái (főleg a *Nyugat*-ban). Az I. világháborúban önkéntes, de 1916-ban már jelentős háborúellenes regénnyel jelentkezik. Rokonszenvezett a forradalommal, a Horthy-korszakban is a munkások és a parasztok írójának vallotta magát. Megélhetését zenéléssel biztosította: gitár- és fuvolaegyüttessel járta a fővárost. Ekkor született legismertebb alakja: Kakuk Marci. A magyar fasizmussal is szemben állt, segítette az üldözötteket. A felszabadulás után számos mesekönyv és gyermekdarab szerzője. Jelentősebb novellás kötetei: *Kísérletek, ifjúság, Kakuk Marci szerencséje, Pimpi, a csiz, Tíz taktus története, A vándor, A tiroli kocsmáros, Barbara szerelme, A veszedelmes napló.*

Török Gyula (1888. Simánd—1918. Budapest)

Előbb Erdélyben, majd a fővárosban volt újságíró. A mindössze harminc évet élt író csak életének utolsó esztendejében ért el sikert: előbb *A porban*, majd *A zöldköves gyűrű* című regényével, illetve novelláival. Írásaiban bátor kritikával rajzolja a dzsentrik pusztulását, a kisemberek nélkülözését, a társadalom kivetettjeinek magányosságát. Hőseinek sorsával való együttérzéséről meleg hangon, szinte lírai realizmussal tesz tanúbizonyságot. — Novellás kötetei: *Szerelmes szívünk, A halszemű három fia, Fehér virág, A Rozál leánya.* — Írásaiból 1957-ben jelent meg kétkötetes válogatás *Ikrek* címmel (regény és elbeszélések).

Hunyady Sándor (1890. Kolozsvár—1942. Budapest)

Bródy Sándor fia. Kolozsvárott, majd a fővárosban volt újságíró. Írásaiban sikeresen ötvözte a mikszáthi anekdotizáló stílust a modern lélekelemzéssel, az aprólékos műgondot az élőbeszéd frisseségével. Hősei közt egyaránt találkozunk cselédekkel és úrifiúkkal, a társadalom kitaszítottjaival és kávéházi bohémokkal. Nagy Lajos írta róla: „Mulatságos vagy keserű anekdotái mögött metsző társadalomkritika búvik meg... semmiféle osztályhoz, kategóriához nem tartozó, barátkozó, magányos, bókra, udvariasságra hajlamos, némi körültekintő kompromisszumra képes — de a lelke mélyén igazságos." — Ismertebb regényei: *Géza és Dusán*, *Nemes fém*, *Családi album*. Drámái közül a *Feketeszárú cseresznye* és a *Lovagias ügy* aratott nagy sikert. *A Bakaruhában* című elbeszélésnek filmváltozata a felszabadulás utáni magyar filmgyártás egyik nagy sikere volt. — Novelláinak válogatott gyűjteményei *Olasz vendéglő*, illetve *Razzia az „Arany Sas"-ban* címmel jelentek meg.

Szabó Pál (1893. Biharugra—1979. Budapest)

Zsellércsaládban született, napszámba jár dolgozni, majd tizenöt éves korában kőművesinas lesz. Az első világháborúban megjárja az orosz és az olasz frontot. A Tanácsköztársaság bukása után rendőri felügyelet alatt tartják. Mikor harminchét éves korában megjelenik első regénye (*Emberek*), egyszerre híres íróvá válik. A *Kelet Népe* című folyóiratot, majd a *Szabad Szó* című újságot szerkeszti. 1938—1944 között a Nemzeti Parasztpárt elnöke. Tevékeny politikai munkásságot folytat a felszabadulás után is: országgyűlési képviselő; a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke, majd elnökségi tagja; az Elnöki Tanács tagja (1959-ig).

Főbb művei: Őszi vetés (regény), *Talpalatnyi föld* (regénytrilógia), *Most és mindörökké* (válogatott elbeszélések), *Isten malmai* (regény), *Őszi szántás* (novellák), *Új föld* (regény), *Hajdú Klári* (ifjúsági regény), *Nyugtalan élet* (önéletrajzi regény), *Így egész a világ* (novellák), *Minden kör bezárul* (regény).

Karikás Frigyes (1895. Borossebes—1938. Szovjetunió)

Szegény családból származott, a világháborúban orosz hadifogságba került, majd részt vett az 1917. évi forradalomban. Hazatérése után mint a Vörös Hadsereg 39-es dandárjának parancsnoka harcolt a Tanácsköztársaságért. A bukás után emigrált, majd Moszkvából hazatérve (1931) politikai tevékenysége miatt letartóztatták; a börtönből súlyos betegen szabadult, és 1935-től újra a Szovjetunióban élt. — A kommunista eszmeiségű prózának egyik megteremtője. Az emigrációban írt elbeszélései felidézik a Tanácsköztársaság dicső harcait, emléket állítva e harcok nagyszerű hőseinek, jellegzetes típusainak. Egyszerű, közvetlen stílusá-

val, őszinte realizmusával mély hatást gyakorol az olvasóra. — Első novellás kötete előbb oroszul, majd magyarul jelent meg: *Mindenféle emberek* címmel (Moszkva, 1932). Összegyűjtött novellái: *A járatos ember* (1957). A Tanácsköztársaság harcaival kapcsolatos novelláiból *A harminckilences dandár* címmel nagy sikerű film készült.

Veres Péter (1897. Balmazújváros—1970. Budapest)

Szülei uradalmi cselédek voltak, négy elemi után gulyásbojtár, napszámos, pályamunkás lett. Részt vett az agrárszocialista mozgalmakban; az első világháborúban az olasz fronton szolgált. A Tanácsköztársaság idején a községi direktórium tagja volt, 1920-ban tevékenységéért egyévi fogházra ítélték. 1922 után újra pályamunkásként dolgozott. A harmincas évektől rendszeresen jelentek meg cikkei, elbeszélései baloldali lapokban, folyóiratokban. Tagja lett a földmunkás szakszervezetnek és az SZDP-nek. A második világháborúban többször munkaszolgálatra vitték, majd a fővárosban bujdosott.

A felszabadulás után a Nemzeti Parasztpárt elnöke, majd újjáépítési, később honvédelmi miniszter lett, 1954—1956 között az Írószövetség elnöke volt.

Fő művei: Az Alföld parasztsága (szociográfia), *Számadás* (önéletrajzi írás), *Gyepsor* (elbeszélések és versek), *Próbatétel* (elbeszélések), *Pályamunkások* (elbeszélések), *Három nemzedék* (regénytrilógia, *A Balogh család története), Almáskert* (elbeszélések), *Az ég alatt* (válogatott elbeszélések), *Asszonyhűség* (elbeszélések), *Tiszántúli történetek* (elbeszélések), *Olvasónapló, Való világ* (válogatott elbeszélések), *Őszi változatok* (önéletrajzi elbeszélések), *Napforduló* (elbeszélések).

Tamási Áron (1897. Farkaslaka—1966. Budapest)

Szegény székely földműves családból származott; az első világháborúban az olasz fronton harcolt, majd hazatérve Kolozsvárott folytatta tanulmányait; 1923—1926 között Észak-Amerikában járt. Közben jelent meg első novellás kötete *Lélekindulás* címmel. A harmincas években az erdélyi ifjúság szellemi vezetőjének tekintették. A felszabadulás után jelentős társadalmi tevékenységet folytatott: tagja volt a Hazafias Népfront Országos Tanácsának, majd az Országos Béketanács elnökségének. — Műveiben a székelyek világát festi, annak minden színes népmesei csillogásával és mosolyt fakasztó humorával; néha irreális, csodás elemeket használ, de mindig az egyszerű emberek hangján és stílusával ábrázolja az erdélyi életet. — Fontosabb regényei: az *Ábel-trilógia, Bölcső és bagoly, Hazai tükör;* színdarabjai: *Énekes madár, Csalóka szivárvány, Hullámzó vőlegény* stb. Összegyűjtött novelláinak kétkötetes kiadása 1967-ben jelent meg, válogatott műveinek két kötete pedig a Magyar Remekírók című sorozatban 1974-ben.

Pap Károly (1897. Sopron—1945. Bergen-Belsen)

Fiatal korában végigharcolta az első világháborút, majd a Vörös Hadsereg katonája lett. Az ellenforradalmi rendszer másfél évre bebörtönözte; Bécsbe emigrált, ahol igen nehéz körülmények között élt. Később *Az Est*-ben és a *Nyugat*-ban jelentek meg novellái, amelyekben főleg a nagyvárosok szegényeinek nyomorát ábrázolta, keserű ízekkel kevert egyéni stílusával. Munkaszolgálatosként halt meg egy németországi haláltáborban. — Novellás kötetei: *Mikáél, Irgalom;* válogatott elbeszéléseinek két kötete *B. városában történt* címmel jelent meg (1964). Regényei: *Megszabadítottál a haláltól, A VIII. stáció, Azarel.*

Szerb Antal (1901. Budapest—1945. Balf)

Első verseit, novelláit a *Nyugat* közölte; magyar—német—angol szakos tanári oklevelet szerzett, később kiadóvállalati tisztviselő volt. A *Magyar irodalomtörténet* és *A világirodalom története* című művei, továbbá tanulmányai, művészi esszéi *(Hétköznapok és csodák,* illetve két posztumusz kötete: *Gondolatok a könyvtárban* és *A varázsló eltöri pálcáját)* kiemelkedő helyet biztosítanak számára irodalomtörténet-írásunkban. 1945-ben mártírhalált halt. — Szépirodalmi műveiben nagyszerűen, „míves csiszoltsággal" ötvözte az élénk sodrású, színes esszéstílust a szatirikus hangvétellel és a fanyar humorral. — Regényei: *A Pendragon legenda, Utas és holdvilág;* novellái a *Madelon, az eb,* illetve a *Szerelem a palackban* című kötetekben találhatók.

Gelléri Andor Endre (1908. Budapest—1945. Wels, Ausztria)

Az óbudai szegény emberek világában szerezte első maradandó élményeit; apja lakatosként dolgozott az egyik téglagyárban. A középiskola elvégzése után többnyire a kétkezi munkások nehéz, sok kínlódással járó életét élte; volt lakatos, kelmefestő és gyakran munkanélküli. Közben verseket és novellákat írt. Tizennyolc éves korában jelent meg nyomtatásban első írása, majd *A nagymosoda* című regénye, és huszonöt éves korában az első novellás kötete. Írásainak hősei az óbudai, városszéli kisemberek világában, a társadalom szélén élnek: mégis közelebb az öntudatos munkássághoz, mint a gyökértelen, megalkuvó kispolgársághoz. Együttérzett ezekkel az emberekkel, hiszen sorsukban saját életének szomorú tükörképét látta. A fasiszta terror növekedésével egyre mélyebben hatolt a társadalmi problémák sűrűjébe; végül 1941-ben munkaszolgálatra hívták be, majd németországi koncentrációs táborba hurcolták. Két nappal a felszabadulás után halt meg tífuszban. Novellás kötetei: *Szomjas inasok, Hold utca, Kikötő, Villám és esti tűz;* elbeszéléseinek legteljesebb gyűjteménye 1964-ben jelent meg két kötetben: *Összegyűjtött novellák* címmel.

Jegyzetek

Ambrus Zoltán

bakk-asztal — kártyaasztal
Sic vos non vobis mellificatis apes (latin) — így vagytok ti méhek, akik nem magatoknak csináljátok a mézet
dekórum — dísz, dicsőség, megtiszteltetés

Bródy Sándor

Ring — körút Bécsben
snidlingszósz — metélőhagyma-mártás
rentábilis — jövedelmező, kifizetődő
korrespondenz-kártya — levelezőlap
bebónyálva — bebugyolálva
pucc — cifra, feltűnő öltözék
früstök (német: Frühstück) — reggeli
majorság — itt: baromfiak
ámbitus — tornác
püszke — egres
konzílium — tanácskozás
technikus terminus — szakkifejezés
kommenció — természetbeni járandóság
orja — a sertés húsos hátgerince
kortesszolgálat — politikai választáson egyes személyek vagy pártok érdekében végzett agitáció
en garde (francia) — őrségben; támadásra készen
Vasa — svéd és lengyel uralkodóház; a család egyik tagjának, Gusztáv hercegnek nevét viselte a XIX. század közepén az egri gyalogezred
klopfoltatni — poroltatni
csina — csikó (tájszó)
sifonalja — fehérneműs szekrény alja

Gárdonyi Géza

féderveisz (helyesen: Federweiss) — síkpor, hintőpor
prudencia — bölcsesség

Tömörkény István

siftel — farag, furkál (átvitt értelemben)
domentátum — a hajófedélzet orra
forciális — cseles, csavaros eszű
aspirál — törekszik valamire, pályázik
Caruso — híres olasz tenorista (1873—1921)
pilács — mécses
zsiviózik (szerb) — éljenez
szetreászka (román) — éljen
csikász — csíkhalat halászó
perzekutor — megyei csendbiztos
trén — katonai szállítóoszlop; utánpótlás

Thury Zoltán

promenád — sétány
mirnix-dirnix — meggondolatlanul, hebehurgyán
megápreciál —meggondol,megfontol
panoptikum — érdekességek, főleg híres és hírhedt emberek viaszfiguráinak gyűjteménye
Ex! — ki, azaz fenékig ürítsd poharad!
permanencia — folytonosság, készenlét

Ady Endre

domínium — birtok, uradalom
köböl — szemestermény mérésére használt, változó nagyságú, régi űrmérték

Krúdy Gyula

simli — szürke ló
sajba (német: Scheibe) — céltábla
spriccer — fröccs
Gim im (német: gib ihm) — adj neki
garnizon — helyőrség
kontó — számla
garníroz — körít
krigli — söröskorsó
prófunt — komiszkenyér, amelyet a legénység kapott a katonaságnál
éberlaszting cipő (angol: everlasting) — erős gyapjúszövetből készült cipőfelsőrész
delícia — gyönyörűség

komfortáblis — egylovas bérkocsi; ilyen bérkocsit hajtó kocsis
osztriga — ehető tengeri kagyló
pasasér — utas
liferál — szállít
penzió — itt: nyugdíj
spádé — hegyes, mindkét oldalán éles, keskeny acélkard
harlequin — bohóc, paprikajancsi
kadét — hadapród, tisztjelölt
Altwien — a császári Bécs stílusát utánzó bútorok és használati tárgyak jelzője

Móricz Zsigmond

csűröl — megszűr
rédelyes — oszlopos (tájszó)
firer (helyesen: Führer) — szakaszvezető
svindlér — szélhámos
rittig (helyesen: richtig) — itt: csakugyan
stacion — vasútállomás
konduktor — kalauz
ajnsz hónap, cváj hónap, slusz — egy hónap, két hónap, vége
stukatur padmaly — gipszvakolat a szobamennyezeten
apetitorium — étvágygerjesztő ital
kommenció — mezőgazdasági dolgozók természetbeni bére
respektál — tisztel
Ritz — előkelő budapesti szálloda volt
cserény — vesszőfonással bekerített, befedett hely
gaudium — öröm, ujjongás
altruista — mások javáért dolgozó
interkaláris — közbeiktatott, időközi
kulantéria — figyelmesség, méltányosság
klu (helyesen clou; francia) — fénypont
pőcsik — nagy mezei légy, bögöly
mereven — pusztaság, kietlenség
csorvasz — paraszt, ripők

Molnár Ferenc

stibicelni — lopni
ponton — vízen úszó, rögzített építmény
einheizen! — befűteni!

talentum — tehetség
stallum (latin) — jövedelem, állás
infernális (latin) — alvilági, pokoli
Pragmatica Sanctio — a Habsburg-ház trónörökösödési jogát leányágon biztosító törvény (1723)
purgatórium — tisztítótűz
fenyér — kopár, gyér füves terület
Sturm (német) — roham
földosztás — az ellenforradalmi rendszer földművelésügyi miniszterének, Nagyatádi Szabó Istvánnak nevéhez fűződő „földreform" során az ország földterületének mindössze 4,7 százalékát osztották fel; a nagybirtokok rossz minőségű földjéből, magas megváltási áron, egy-két holdat juttattak a föld nélküli parasztság egy részének
interes — itt: kamattal járó kölcsön

Szabó Dezső

szodomás — erkölcstelen (utalás a bibliában szereplő város erkölcstelen lakóira)
interpelláció — az országgyűlés tagjainak a kormányhoz vagy valamely miniszterhez intézett kérdése valamely ténnyel vagy üggyel kapcsolatban
gr. Bethlen István — reakciós, ellenforradalmár politikus; miniszterelnök, a Horthy-rendszer konszolidálója (1874—1946)
providenciális (latin) — gondviselésszerű
intenció (latin) — szándék, törekvés
Wolff Károly — a Keresztény Párt vezére, reakciós országgyűlési képviselő
voilà l'ennemi (francia) — íme, az ellenség
Bleyer Jakab — egyetemi tanár, a hazai pángermán mozgalom hírhedt alakja
pángermanizmus — a német imperializmus világhatalmi törekvése
wilsoni elvek — Wilsonnak, az USA elnökének, az első világháborút követő békeszerződésekre vonatkozó alapelvei
turáni, etelközi Csaba-utód stb. — utalás az ellenforradalmi, soviniszta mozgalmakra
Klopstock — német költő (1724—1803)
Rassay Károly — liberális polgári politikus; országgyűlési képviselő
Britannia — az ellenforradalmi, ún. Nemzeti Hadsereg főhadiszállása, a fajvédő tisztikar kegyetlenkedésének egyik színhelye (Britannia-szálló, ma Béke Szálloda)
Rothermere lord — angol reakciós politikus (1868—1940)
Est irrt der Mensch, solange er sterbt (német) — Az ember téved, amíg valamire törekszik (idézet Goethe Faust I. részből)
Sterbe, aber irre nicht (német) — Meghalok, de nem tévedek

Eckhardt Tibor — a Független Kisgazda Párt vezére, reakciós fajvédő politikus
gr. Klebelsberg Kuno — reakciós vallás- és közoktatásügyi miniszter Bethlen István kormányában (1875—1932)
begrájfolni fog — bele fog markolni
delírium (latin) — őrület, a tudat elborulása
vogelfráj (német: vogelfrei) — szabad, mint a madár
Gömbös Gyula — fajvédő miniszterelnök, a magyar fasizmus szállás-csinálója (1886—1936)
gr. Apponyi Albert — konzervatív kormánypárti politikus, a nagybirtok képviselője (1846—1933)
poetica licencia (latin) — költői szabadság

Kaffka Margit

libéria — kocsis, szolga, lakáj egyenruhája
kamásni — bokavédő
perfid — álnok, galád
falanx — az ókorban a nehéz fegyverzetű gyalogság hadrendje; tömött, sűrű hadsor
izolál — elszigetel

Biró Lajos

barchet — egyik oldalán bolyhos pamutszövet
eklézsia — egyház, egyházközség
cvikker — csíptetős szemüveg
kaució — óvadék, pénzbiztosíték
preparandia — tanítóképző

Nagy Lajos

Zu mir! — Hozzám!
Superior stabat lupus — Feljebb állt a farkas (latin meséből)
Oktogon tér — a mai November 7. tér Budapesten
yen — japán pénznem
lombrozói sztigma — született bűnözőre valló bélyeg (Lombroso olasz tudós szerint a gonosztevő már arcvonásai, fejformája alapján felismerhető)
Lucullus — lakomáiról és fényűzéséről híres római főúr
Vedius Pollio — hírhedt római lovag; emberhússal hízlalta halait
Rockefeller — többszörös amerikai milliomos
summa summarum — mindent összevéve; összegezve
Titanic — híres óceánjáró hajó, mely 1912-ben jéghegybe ütközött és elsüllyedt

neuraszténiás — túlzottan ideges, alkatilag ideggyenge
inspiciálni — felügyelni, vizsgálatot tartani
expresszionista — a XX. század elején keletkezett művészeti irányzatnak, az expresszionizmusnak híve
Aufstén! (helyesen: aufstehen!) — felkelni!
intellektuel — értelmiségi
paríroz — ellenvetés nélkül engedelmeskedik
etazsér — polc
fumigál — lenéz, lekicsinyel
gikszer — hiba
legfenomenálisabb — legnagyszerűbb
direktórium — irányító szerv a Tanácsköztársaság idején
anno dacumal — annak idején
illuminált — részeg
hallucinál — képzelődik
gezéreszt — kiáltozást, jajveszékelést
ibisz, flamingó — gázlómadarak

Babits Mihály

szirének — a görög mitológia tengerben élő, halfarkú tündérei
triton — halfarkú tengeri isten a görög mitológiában
Nereis — tengeri istenség leánya
ostábláztak — társasjátékot játszottak
Penelopé, Penelopeia — Odüsszeusz felesége
Kirke — varázslónő a görög mitológiában
laistrygonok — a görög mitológia emberevő óriásai
kükeon — árpából készült üdítő ital
Telemachos — Odüsszeusz fia
Tantalos — szörnyű kínokat elszenvedett mitológiai király
Ithaka — sziget a Jón-tengerben; Odüsszeusz hazája
pesztonka — dajka
annonce — hirdetés, közlemény
angolkisasszonyok — katolikus tanítórend iskolája
kalligrafiás — díszes írású

Gábor Andor

Dillingen — város Dél-Németországban
Chemnitz — német város; mai neve: Karl-Marx-Stadt
archívum — irattár
„In flagranti" — a tett elkövetésének pillanatában
korrigál — javít
legitimáció — igazolás

Szép Ernő

baccarat-asztal — kártyaasztal
coup (francia) — itt: ütés a kártyában
ajn cvaj! (helyesen: ein zwei) — egy-kettő! tüstént!
sikankózik — végigsiklik
fermentum — erjesztő hatású anyag (fehérje)

Kosztolányi Dezső

jatagán — hullámszerűen hajlított tőr, régi török és arab harci eszköz
passziánsz — egyedül játszott, unaloműző kártyajáték
allonge paróka (francia; ejtsd: alonzs) — hosszú, bodorított fürtű paróka
Riva degli Schiavoni — velencei utca
Stefi gróf — gr. Széchenyi István (1791—1860) beceneve
neologizmus — valamilyen új szó, beszédfordulat, nyelvtani sajátosság megjelenése a nyelvben
beámter — hivatalnok
spion — kém
jurátus — joghallgató
dragonyos — szuronyos, rövid puskával, karddal és sisakkal felszerelt lovas katona
talián — olasz
„Pokolkői Vendel" — egykorú népszerű olvasmány
svalizsér — könnyű lovas katona
sómjék — hínáros, mocsaras talaj
aureola — dicsfény, glória
épopeia — hősköltemény
okarína — fúvós hangszer
proprietaro — tulajdonos, földbirtokos
stupendo (latin) — bámulatos, csodálatos

Kassák Lajos

anker — vasmacska, horgony

Karinthy Frigyes

vésztibül — előcsarnok
triangel — háromszög alakú ütőhangszer
klaviatúra — billentyűzet
Szigfrid — germán mondabeli hős a Nibelung-énekből
Héraklész — görög mitológiai hős
Szent stáció — itt: templom vagy kápolna neve
Carlyle, Thomas — angol történetíró (1795—1881)
János Jelentése — az Újtestamentum egyik részlete

Csáth Géza

Földiekkel játszó... — Csokonai Vitéz Mihály „A Reményhez" című versének első sorai
duplexparti — páros játék
horribilis summát — óriási összeget

Füst Milán

kommenció — járandóság, természetbeni bér
Teleki tér — régi vásártér és használtcikkpiac Budapesten
Agricola — római államférfi és hadvezér (i. sz. I. század)
Calcagus caledoniai népe — a mai Skócia lakói az ókorban
N. Y. palota — New York palota; épület Budapesten, a Lenin körút és Dohány utca sarkán
malachit — zöld színű, nagy réztartalmú ásvány; itt: a malachit színe
fiskális — ügyvéd
sifonér — ruhás szekrény

Hunyady Sándor

önkéntesi pertli — karpaszomány
káder — hadseregben a tartalékot jelentő pótkeret
redakció — szerkesztőség
foxterrier — kutyafajta
übersvung (német: Überschwung) — derékszíj
szubrett — vidám női szerepet játszó énekes színésznő
kioszk — nyári vendéglő
abriktolni (német: abrichten) — idomítani, betanítani, kiképezni, fegyelmezni
sarzsi — rendfokozat
frivolság — léhaság, tiszteletlenség
kurizál — udvarol
eszcájg (német: Esszeug) — evőeszköz
pádimentum — padló
mantli — zubbony
Kipling, Rudyard — Nobel-díjas angol író (1865—1936).
kaszárnyaáristom — laktanyafogság
erfurti zöldpor — rovarirtó por

Karikás Frigyes

patrul — járőr, őrszem
forsriftos — előírásos
komisszár — népbiztos

bázis — alap
kommendáns — parancsnok
kommandíroz — vezényel, katonai egységeket irányít
forspont (német: Vorspann) — előfogat
kommandó — parancsnokság
huszárcugszfürer — huszár szakaszvezető
diszpozíció — rendelkezés, intézkedés
cuggal — szakasszal
bedekkung — fedezék
evangélium — szentírás
patrulkommendáns — járőrparancsnok
Masingevere — gépfegyver

Veres Péter

vincellér — a szőlőmunkások felügyelője
kiskantus — egybeszabott gyerekruha
paksus — marhalevél

Tamási Áron

büllögés — billegés
rózsafüzér — olvasó; imádsághoz használt, felfűzött szemek
ászok — erősítő gerendázat
ejszen — talán
vackor — vadkörte, vadalma
ápertén (latin) — nyíltan
bírónitt — bírónál

Szerb Antal

Lancelot — kelta mondabeli hős; Artus király egyik lovagja és feleségének, Guinevere királynénak szerelmese
Viviane — vízitündér, az ő nevelt fia Lancelot
Wolfram von Eschenbach — középkori német költő (kb. 1170—1220)
Amor, amoris, masc. — a latin amor szó szótári alakja
izmaelita — mohamedán kereskedő
Cato — római államférfi (i. e. 234—149)
Abelard Péter — francia filozófus és teológus (1079—1142)

luftol — munka nélkül van
stimpfli — cigarettacsikk
Dráma — olcsó cigarettafajta
Zion — domb Jeruzsálemben; innen kapta nevét a cionizmus
Sallai és Fürst — a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosai, a Kommunisták Magyarországi Pártjában folytatott tevékenységükért a rögtönítélő bíróság 1932-ben halálra ítélte őket
statáriális bíróság — rögtönítélő bíróság
pfund — régi súlymérték (kb. ½ kg)

Tartalom

Ambrus Zoltán:
Kánaán 5

Bródy Sándor:
Húsevők 17
Két néni 20
Barátom, a vak 24
A nadrág 30

Gárdonyi Géza:
Tanácskérés 35

Tömörkény István:
Vízenjárók 40
Sztrájktanyán 44
Talpas úri módban 49
A kraszniki csata 53

Thury Zoltán:
Az özvegy javára 56

Heltai Jenő:
A halál és az orvos 61
Fiúk! 67

Ady Endre:
Jóba, a kőtörő 70
Haldoklik a pap 72
Gyermek a Mária-hajón 75
Répakapálás 77

Krúdy Gyula:
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél 80
A hőstett 97
A szegények öröme 100
Az ázsiai kendő 104

Móricz Zsigmond:
Judith és Eszter 108
Sustorgós, ropogós tafotában 114
Zsuzsánna Klagenfurtban 119
Ebéd 125
Barbárok 144

Molnár Ferenc:
Széntolvajok 157

Móra Ferenc:
A másik csaló 167
Kalcinált szóda 171
Földhözragadt János története 176

Szabó Dezső:
Feltámadás Makucskán 180

Kaffka Margit:
Asszonyok 200

Biró Lajos:
Ida kisasszony 206

Nagy Lajos:
Farkas és bárány 213
Lecke 216
Anya 221
1919. május 225
A „Képtelen természetrajz"-ból: 250
A kutya 250
A hangya 252
A víziló 253
A majom 255
Bátorság 256

Babits Mihály:
Odysseus és a szirének 258
Egy biztos nyár 265

Gábor Andor:
A motorkerékpár 270
„Szerencsés vadászatot" 277
A fogalmazó 281

Szép Ernő:
Jóska halála és élete 290
Vétkeztem 295

Kosztolányi Dezső:
A nagy család 302
Petőfi Sándorka 309
Sakkmatt 315
Feri 319
A talált pénz 326

Kassák Lajos:
Tengerek 331

Karinthy Frigyes:
Találkozás egy fiatalemberrel 338
A cirkusz 342
Skarlát 347

Csáth Géza:
Mariska az anyjánál 354
Péter levele 358

Füst Milán:
Konstantin úrfi fiatalsága 362

Tersánszky Jenő:
Grillusz úr sárgarigói 370
Rózsit elsiratom! 376

Török Gyula:
Nagyon jó vicc! 380

Hunyady Sándor:
Bakaruhában 389

Szabó Pál:
Most és mindörökké 401

Karikás Frigyes:
Korbély János 415

Veres Péter:
Régi történet 428

Tamási Áron:
Iparos Bimbó 444

Pap Károly:
B. városában történt 454
Az őzike 459

Szerb Antal:
Szerelem a palackban 462

Gelléri Andor Endre:
Egy fillér 473
Ház a telepen 476
Ukránok kivégzése 485
Ifjúsági szamár 491

Utószó 497

A kötet íróiról 499

Jegyzetek 511

MAGYAR REMEKÍRÓK

A *Magyar Remekírók* sokkötetes, összetett sorozat. Olyan összegezés, amit irodalmunk egészéhez vezető kalauznak nevezhetnénk. Olvasói megismerhetik klasszikusainkat, a félmúlt s a jelen jellemző és jelentős íróit, a magyar irodalom nagy hegyvonulatát, a nemzeti irodalom folytonosságát.

A sorozat felöleli irodalmunk egészét, a középkortól napjainkig. Mintegy nyolcszáz évet fog át kódexeink legendaanyagától, a középkori krónikásoktól, a reneszánsz kori történetíróktól a huszadik századi költői, drámai, lírai és kritikai antológiákig. A kiemelkedő egyéni életművek mellett olyan területeket sem hanyagol el a sorozat, ahol nem egy nagy egyéniség, hanem egy-egy műfaj vagy kisebb egyéniségek alkotásai együttesen jelentik a szellemi értéket.

A teljesség igénye nélkül felsoroljuk azokat az írókat, akik életművükkel vagy az életműből készült válogatással szerepelnek majd a sorozatban: Janus Pannonius, Heltai Gáspár, Bornemisza Péter, Balassi Bálint, Apáczai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós, Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen, Bessenyei György, Kármán József, Kazinczy Ferenc, Batsányi János. Fazekas Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Erdélyi János, Kemény Zsigmond, Arany László, Gyulai Pál, Vajda János, Tolnai Lajos, Gárdonyi Géza, Bródy Sándor, Justh Zsigmond, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, Móra Ferenc, Karinthy Frigyes, József Attila, Komjáti Aladár, Barta Sándor, Gábor Andor, Szabó Lőrinc, Gellért Andor Endre, Bálint György, Radnóti Miklós, Lengyel József, Szabó Pál, Illés Béla, Déry Tibor, Németh László, Illyés Gyula.

Az egymást követő kötetek sorrendjének megállapítása, a sorozat végső programjának kialakítása a szerkesztő bizottság munkája. A válogatásokról, a kötetekben szereplő írókról, műveikről is a szerkesztő bizottság dönt. Minden egyes kötet szövege a legfrissebb irodalomtörténeti kutatá-

sok figyelembevételével, s ha szükséges, a művek forrásait és történetét magyarázó jegyzetekkel kerül az olvasókhoz.

A sorozat köteteit a francia Pleiade mintájára adjuk közre. Egy-egy író életműve vagy az életműből készült válogatás 1000—2000 oldalon, bibliapapírra nyomva, évszázadonként más-más színű egészvászon kötésben lát napvilágot. Évente hat kötet jelenik meg.

Az 1975-ös és 76-os kötetek után terveink között szerepelnek II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen; Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei; a magyar humanizmus irodalma: történetíróink, Janus Pannonius művei; Balassi Bálint életműve és válogatás a XVI. század költészetéből; Pázmány Péter és a XVII. század vitairodalma; József Attila művei; esszégyűjtemény Ambrus Zoltántól Halász Gáborig és a XX. század novelláiból készült válogatás.

A MAGYAR REMEKÍRÓK MEGJELENT KÖTETEI

1973-BAN

Csokonai Vitéz Mihály minden munkája. I—II. 2240 oldal, 98,— Ft
Jókai Mór: Három regény (Egy magyar nábob — Kárpáthy Zoltán — A kőszívű ember fiai). 1616 oldal, 65,— Ft
Veres Péter válogatott művei. 1624 oldal, 66,— Ft
Nagy Lajos válogatott művei. 1542 oldal, 64,— Ft

1974-BEN

Mikszáth Kálmán: Különös házasság — A Noszty fiú esete Tóth Marival — A fekete város. 1398 oldal, 59,— Ft
Kaffka Margit válogatott művei 1304 oldal, 56,— Ft
Tamási Áron válogatott művei. I—II. 1565 oldal, 77,— Ft
Katona József és Madách Imre válogatott művei. 1200 oldal, 52,— Ft
Vörösmarty Mihály válogatott művei. I—III. 2960 oldal, 136,— Ft
Móricz Zsigmond: Erdély. 1504 oldal, 77,— Ft

A MAGYAR REMEKÍRÓK KÖTETEI 1975-BEN

Jókai Mór: Szegény gazdagok — Az arany ember
Kölcsey Ferenc válogatott művei
Kosztolányi Dezső: Nero, a véres költő — Pacsirta — Aranysárkány — Édes Anna
Krúdy Gyula: Nyolc regény (A vörös postakocsi — Napraforgó — Kleofásné kakasa — Az útitárs — Asszonyságok díja — Hét bagoly — Valakit elvisz az ördög — Boldogult úrfikoromban)
Arany János művei
I. Költemények
II. Elbeszélő költemények
III. Prózai művek
Kemény Zsigmond: A rajongók — Zord idő

1976-BAN

Radnóti Miklós művei
Babits Mihály: Tímár Virgil fia — Halálfiai — Válogatott novellák
Tóth Árpád válogatott művei
Magyar elbeszélők — 19. század I—II.
Petőfi Sándor művei
I—II. Költői művek
III. Prózai művek
Magyar népköltészet

A Diákkönyvtárban jelenik meg:

MAI MAGYAR LÍRA
Vers antológia

A felszabadulás utáni magyar költészet és az élő magyar líra mind a négy középiskolai osztályban tananyag. A *Diákkönyvtár* új kötete harmincnyolc élő, illetve a közelmúltban elhunyt magyar költő műveit tartalmazza, elsősorban azokét, akik a tankönyvekben szerepelnek. A válogatás tehát keresztmetszetét adja felszabadulás utáni líránknak. A hatalmas anyagból azokat a verseket választja ki, amelyek jelentőségüknél fogva reprezentálják a nagy hagyományú magyar költészetet, illetve azokat az újszerű próbálkozásokat, amelyek a lírai nyelv megújítására törekednek.

MILYEN A MODERN MŰELEMZÉS?

A válogatás elméleti és gyakorlati útbaigazítást ad a szépirodalmi alkotások mélyebb megértéséhez. A kötet élén Arisztotelész Poetica c. műve áll. Ezt követik Babits és Kosztolányi, illetve mai irodalomtörténészek tanulmányai, tanulmányrészletei. A kötet harmadik fejezetében mai irodalomtörténészek, kritikusok és tanárok vers-, dráma-, prózai művek elemzései szerepelnek.

DIÁKKÖNYVTÁR

1975-ben megjelenő kötetei:

Arany János: TOLDI

Illyés Gyula: PETŐFI SÁNDOR

Krúdy Gyula: SZÖKÉS AZ ÉLETBŐL

Lengyel József: IGÉZŐ

Madách Imre: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

MAI MAGYAR LÍRA

Mikszáth Kálmán:
TÓT ATYAFIAK
A JÓ PALÓCOK

MODERN MŰELEMZÉS

Móricz Zsigmond: PILLANGÓ

SZEGÉNYEK ÖRÖME

Vörösmarty Mihály
CSONGOR ÉS TÜNDE